

سوسو و عهده

ره و شت و ئاكارى ئىسلهوى

له به ره و ئىساي قورئان و سونهت دا

Alibapir.com

Alibapir.com

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

له نوره څوملار په پيښه کي نه کمېدلای
Stay in touch on social media
نږدې سم څو موخه اړتیاوې لاندې

ډاګه باندې مکتبې ماموستا علی بابیر

AliBapir

archive.org/details/@alibapir

Google Play App Store

www.alibapir.net

English - عربي - کورښی

علي بابیر/ AliBapir

که تالې

ډاګه باندې مکتبې ماموستا علی بابیر

QR codes for social media and apps

مد وړې
په وشت وټاکاري ټولنې

له بهرې ښاري ټولنې ورسره

نوسینی
 عەلی باپیر
 بۆلاوکردنەوێ
 نوسینگە تەفسیر بۆ بۆلاوکردنەوێ و پراگەیاندن

نەخشەسازی ناوێ و بەرگ
 نەزەر و گۆشە

خەت
 نەوزاد کۆیی

قەبارە کتیب
 ۱۷×۲۴ - (۶۷۷) لاپەرە

نۆرە و سالی چاپ
 یەكەم ۱۴۳۷ هـ - ۲۰۱۶ ز

تیراژ
 ۱۵۰۰ دانە

سەو و عەدی ڕەوشت و ئاکاری ئێسلاهی

لە بەرپرۆژەکانی قورئان و سوننەت دا

لە بەرپرۆژەبەرایەتی گشتی کتیبخانە گشتیەکان / هەریمی کوردستان
 ژمارە ی سپاردنی (۱۹۰) ی سالی ۲۰۱۶ ی پیدراوه

هەموو مافیکی لە بەرگرتنەوێ و بۆلاوکردنەوێ پارێزراوه
 Copyright © Tafseer Publishing

نوسینگە تەفسیر

بۆ بۆلاوکردنەوێ و پراگەیاندن
 هەولێر - شەقامی دادگا - ژێر هۆتیلی شیرین پالاس

f t g+ /TafseerOffice

+964 750 818 08 66

www.al-tafseer.com

tafseerooffice@yahoo.com

سورۃ وحی پر وشت و ناکاری ٹیسلاوی

لہ بہ رر ڈسٹانی قورٹان و سونہت دا

نووسینی

عسکری بایر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿٤﴾ القلم.

{إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ}

أخرجه البيهقي: ٢٠٥٧١، والبزار ٨٩٤٩، وصححه الألباني.

{إِنَّكُمْ لَا تَسْعَوْنَ النَّاسَ بِأَمْوَالِكُمْ، وَلَكِنْ يَسْعَهُمْ مِنْكُمْ بَسْطُ الْوَجْهِ، وَحُسْنُ الْخُلُقِ}

أخرجه البزار في مُسْنَدِهِ: { ٩٦٥١ المحامي في الأمالي: ١٦٨، وقوام السنة (الترغيب والترهيب):

١٢٠٨، وحسنه المحافظ في (الفتح) (٤٥٩/١٠)، والحافظ الذهبي في (السيرة) (٣٠٣/٨) }

له نوره كونه لانه يهتدي به كان له كنه لثابتين
Stay in touch on social media
نحن معكم عبر مواقع التواصل الاجتماعي

علي بابير/Alibapir

راځه پانډني مهكله بي ماموستا علي بابير

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

www.alibapir.net

English - عربي - گوردی

علي بابير/Alibapir

که نالی
راځه پانډني مهكله بي ماموستا علي بابير

Alibapir

Google Play

App Store

QR codes for social media and app downloads

ډاگه ياندنې، مکتبه يي، ماموستا، علي بابېر

f

AliBapir/علي بابېر

f

archive.org/details/@alibapir

PDF

AliBapir

Google Play

App Store

www.alibapir.net

English • عربي • کورډي

ډاگه ياندنې، مکتبه يي، ماموستا، علي بابېر

کهنای

ډاگه ياندنې، مکتبه يي، ماموستا، علي بابېر

Telegram

WhatsApp

Phone

QR Code 1

QR Code 2

QR Code 3

له نورو کومه لار په ښکېل نه کېدلای
Stay in touch on social media
نننې مکتبه پر موخه لارو لاس اچولای

علي بابېر

www.alibapir.net

English • عربي • کورډي

ډاگه ياندنې، مکتبه يي، ماموستا، علي بابېر

پیشکش بہ

بہ ہر کہ سَ بہ ردہ وام کار لہ سہر خوی دہ کات.
خوی لہ خوو خدہی خراپ و، رہفتاری بہ د بزار بکات و،
رہوشتی خوی جوانتر بکات و ٹاکاری خوی پہ سندتر بکات و
سہرہ نجام ئی سپاتی دہ کات: کہ بہ ندہ یہ کی رہ سہ نی خواہ و،
شوینکہ و توویہ کی راستی پیغہ مہری پیشہ وایہ
(صلی اللہ علیہ وسلم).

لہ نڈرہ کومہ لاریہ نیہ کان لہ کھ لٹانین
Stay in touch on social media
نہن محکم غیر مواقع التواصل الاجتماعي

Alibapir

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

www.alibapir.net

English - عربي - گوردی

عہل بابیر/Alibapir

عہل بابیر/Alibapir

کہ تہاگی

ڈاکہ بانڈنی مہکٹہ بی ماموئستا عہل بابیر

Alibapir

Google Play

App Store

QR codes

Alibapir

QR codes

پېښه کې

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾ (۱۰۴)

آل عمران.

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَجِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ (۱)

النساء.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا﴾ (۷۰) ﴿يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا﴾ (۷۱) الأحزاب.

أَمَّا بَعْدُ، فَإِنَّ أَصَدَقَ الْحَدِيثِ كَلَامُ اللَّهِ، وَخَيْرَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ، وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحَدَّثَاتُهَا، وَكُلُّ مُحَدَّثَةٍ بِدْعَةٍ، وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ، وَكُلُّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ.

خوينەرى بەريز!

رەوشت و ئاكارى بەرزو پەسند لە ئىسلامدا، پلەو پایەو پێگەیه کی یە کجار بەرزو گرنگی هەیهو، دەتوانین بڵین: {خووو رەوشتی بەرزو پەسند سەنگی مەحەکی مەسولمانەتییه} (۱)، منیش لە میژ بوو سەرقالی ئامادەکردنی بەرەمەمێک بووم لەو بارەو، تاكو له گەڵ هەردووک بەرەمەمی:

{ئیمان و عەقیدەى ئىسلامىي لەبەر ڕۆشنایی قورئان و سوننەتدا} و {خوا پەرستىي ئىسلامىي لەبەر ڕۆشنایی قورئان و سوننەتدا}، ببنە سى کوچکەیهک بۆ پەرورەدە کردنی تاکی مەسولمان، لە هەرسێک بواری سەرەکیی دیندارى و مەسولمانەتییدا: ئیمان، عیبادەت، ئەخلاق.

هەتا ئەوێبوو مانگی رەمەزانی سالی رابردوو: (۱۴۳۶ک) کەنالی ئاسمانی پەيام داوايان لیکردم، کە بەرنامەیه کی سى (۳۰) ئالقهییان بۆ ئامادە بکەم کە لە شەوانی رەمەزанда پێشکەشی بکەن، منیش ئەوێم بە دەرفەت زانی، کە پرۆژەى ناوبراوى پێشتر لەدل گیراوو کار لەسەر کراو، بخرەمە دوو توێی ئەو بەرنامە (۳۰) ئالقهییەو.

شایانی باسیشە، کە لەبەر فراوانی بابەتەکەو، کەمیی ماوەی بەرنامەکەو، سووربونیشم لەسەر جێکردنەوێ پرۆژەکە لەو (۳۰) ئالقهیەدا، ناچار بووم زۆربەى باسەکان بگوشم و کورت بکەمەو، بە راددەیهک کە هەندێکیان لەشیوێ سەردیرو ناوو نیشاندا بن!

هەلبەتە خو ئامادە کردیشم بۆ پێشکەش کردنی پرۆژەى: (رەوشت و ئاكارى ئىسلامىي لەبەر ڕۆشنایی قورئان و سوننەت)دا، تەنها لە سەرو بەندى تۆمار

(۱) ئەمە دەقی ناوونیشانی وتاریکی بەندەیه لەبارەى رەوشت و ئاكارى بەرزو جوانەو، کە دواتر هەر بەو ناوو نیشانەش کرایە نامیلکەیهک و، وەك ئالقهیهک لە زنجیرەى: {بابەتە هەنووکەییەکان} چاپ و بڵاو کرایەو.

کردن و پیشکەش کردنی ئەو بەرنامە (۳۰) ئالقەییەدا نەبوو، بە‌لکو سالانیکی دوورو درێژ بوو، سەرگەرمی ئەو کارە بووم و، وەك پیشتر ئاماژەم پێکرد: هەر لەو کاتەوه، کە کارم لەسەر هەردوو پرۆژەکەى: {ئیمان و عەقیدەى ئىسلامیي} و {خواپەرستیي ئىسلامیي} دەکرد، کاریشم لەسەر پرۆژەى: {ره‌وشت و ئاكارى ئىسلامیي} ش دەکرد.

ئەویش لە سۆنگەى ئەوه‌وه، کە لەمێژ || ئەو راستییەم بۆ دەرکەوتو، کە: کەسایەتیي مەرووفی مەسولمان (شَخْصِيَّةُ الْإِنْسَانِ الْمُسْلِمِ) سێ پێکھێنەری بنەرەتیي هەن:

۱- ئیمان و عەقیدەى پاست.

۲- خواپەرستیي ساغ.

۳- ره‌وشتی پەسند.

و ئەو سییەش پەیوه‌ندییەکی دووسەرەى پتەویان بەیەکەوه هەیه‌و، هەر کامیان کاریگەریي بۆ سەر ئەوى دیکەیان هەیه، بەم شیوه‌یه:

مەرووفی مەسولمان: هەتا ئیمان و عەقیدەى راسترو دامەزراوتر بێ، خواپەرستیيەکەى چاکترو ساغتر دەبێ، و هەتا خواپەرستیيەکەیشی چاکترو ساغتر بێ، ره‌وشت و ئاکاریشی جوانترو پەسندتر دەبێ.

ئەنجا جاریکی دیکەش لە بەرانبەردا: هەرکام لە خواپەرستیي و ره‌وشت و ئاكارى پەسند، کاریگەریي باشیان لەسەر ئیمان و عەقیدە دەبێ، و هەرکام لەو سییانە بەوانی دیکە کارتیکراو (مُتَأَثِّر) دەبێ و کارتیکەر (مُؤَثِّر)یشیان دەبێ.

ئەوه‌ی گوتیشمان هەردووک ئایەتی (۲۴، ۲۵) ی سوورەتی: (إبراهيم) زۆرباش بەرجەسته‌و نمایان کردو، کە ئەمەش دەقەکیانە:

﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ﴿٢٤﴾ تُؤْتِي أُكْلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾﴾ .

واته: ئايا سه‌رنجت نه‌داوه! چۆن خوا وێنه‌ى به‌ دره‌ختىكى پاك و چاك و به‌ره‌مدار هه‌ناوه‌ته‌وه، بۆ وشه‌يه‌كى پاك و چاك - كه وشه‌ى لا اِلهَ اِلَّا الله يه-، نه‌و دره‌خته بنك و ريشه‌كه‌ى - له زه‌مىندا - چه‌سپاوه، وه لق و پۆپه‌كانى به‌ره‌و سه‌رى چوون، هه‌ميشه به‌ مۆله‌تى په‌روه‌ردگارىه‌وه، به‌ره‌كه‌ى (مىوه‌كه‌ى) ده‌دات، وه خوا وێنان بۆ خه‌لكى دىننه‌وه، به‌لكو په‌ند وه‌ربگرن و بىر بكه‌نه‌وه.

شايانى باسسىشه زۆربه‌ى توێژه‌رانى قورئان گوتويانه: مه‌به‌ست له (كلمه طيبة) لێردها وشه‌ى خوا به‌يه‌كگرتن (كلمة التوحيد)، واته: (لا اِلهَ اِلَّا الله)، ئنجا چۆنيه‌تى به‌راورد كردنى خوا به‌يه‌كگرتن و وێچوێنان (تشبيه)ى به‌ دره‌ختىكى به‌ردار، به‌م شيوه‌يه:

دره‌خته‌كه سى به‌شه:

- ١- بنك و ره‌گ و ريشه {أَصْلُهَا ثَابِتٌ}.
- ٢- قه‌دو لق و پۆپ {وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ}.
- ٣- به‌رو مىوه {تُؤْتِي أُكْلَهَا كُلَّ حِينٍ}.

مسوڵمانه‌تى و خوا به‌يه‌كگرتنىش به‌ گشتى سى به‌شه:

- ١- ئيمان و عه‌قیده.
- ٢- خوا په‌رستى و فه‌رمانبه‌رى.
- ٣- په‌وشت و خووى په‌سند.

ئنجا هه‌رچى ئيمان و عه‌قیده به‌ بۆ مسوڵمانه‌تى، وهك ره‌گ و ريشه‌و بنك وایه بۆ دره‌خته‌كه.

وه خوا په‌رستى و فه‌رمانبه‌رى (العبادة والطاعة)، وهك قه‌دو لق و پۆپ و گه‌لاوايه، بۆ دره‌خته‌كه.

وه په‌وشت و ئاكارى په‌سندىش، له‌جى به‌رو مىوه‌ى دره‌خته‌كه‌يه.

ئاشکراشە وەك چۆن هەتا درەخت، رەگ و ریشەو بنکەکەى چەسپاوتر بێ،
قەدو لق و پۆپ و گەلای بەرزتر هەڵدەچێ و، بەرو میوەشی زیاترو باشتر
دەبێ، بەهەمان شیوەش: مەرۆفی مەسولمان، هەتا ئیمان و عەقیدەى راسترو
دامەزراوتر بێ، خواپەرستیی و گوێرایەلیی ساغتر و زیاترو، رەوشت و ئاکاریشی
پەسندتر و جوانتر دەبێ.

ئەجا بۆ زیاتر تیشك خستنه سەر چۆنیەتى هاتنەدى ئەم کتیبە، دەئێم:

کە ئەم پرۆژەییەى باسێ (رەوشت و ئاکاری ئیسلامیی)ە، بە سێ قۆناغدا تیپەریوە:

قۆناغى یەكەم:

ئەو بوو کە لە سالی (١٤٠٨ك-١٩٨٨ز)دا لە بنکەى هیڤى حەمزەدا، لە
بنارى قەندیل (گوندی قەلاتووکان) کە ئەو کاتە بەندە فەرماندەى (هیڤى
حەمزە) بووم نووسیم و، ئیستا دەستنووسەکەیم ماوهو لە ژێر ناوونیشانی:
(جۆرەکانى خوێ رەوشتی پەسند)دا، بابەتیکم نووسیه، کە لە پینچ باس پیکهاتوه،
بەم ناوونیشانانە:

باسى یەكەم:

ئاکارە بەرزو جوانەکانى مەسولمان، هەر لە تەپلی سەریهوه تا بەرى پێى.
کە بەپێى ئەندامەکانى جەستەى مەرۆف، باسێ ئاکارو هەلسوکەوتە کەسیهەکانى
مەرۆفی مەسولمانم کردوه.

باسى دووهم:

خەسلەت و رەوشتە پەسندەکانى مەرۆفی مەسولمان.

کە سەرجهەم شەست و سێ (٦٣) خەسلەتى بەرزو پەسندم سەرژمێر کردوون،
بە ژمارەى سەلەکانى تەمەنى موبارەکی پیغەمبەرى خاتەم (محمەد) (صلی
اللہ علیہ وسلم)، کە بەرجەستەکەرى رەوشتی بەرزو پەسندە.

باسى سىيەم:

هەلسوكەوتى پۆژانەى مەسۇلمان.

كە لە هەشت (۸) خالاندا باسى كۆمەلەك هەلسوكەوت و پەفتارى پۆژانەى مەسۇلمانم كەردە.

باسى چوارەم:

پەشتە كۆمەلەكەى تەيەكانى مەسۇلمان.

كە لە نۆ (۹) خالاندا باسى هەلسوكەوتە كۆمەلەكەى تەيەكانى وەك: مامەلە لە گەل باب و دايك، هەوسەر، مەندال، خەزەمان، دەرەسە... هەتەم، كەردە.

باسى پەنجەم:

پەشتە جەهادىيەكان.

كە لە يازدە (۱۱) خالدا باسى كۆمەلەكەى خەسەلەت و ئاكارى پەسەندە كەردە، كە لە بوارى جەنگ و بەرەنگار بونەوەى دەرەماندا، پەسەستە پەچا و بەرەن. شايانى گوتە، كە بەتەمام لەداهاتودا بۆ پەژدەكە بەناوى: (تەدەبە ئىسلامىيەكان) وەك كەرسەيەكى خا و سوود لەو بابەتە -كە وەك گوتە هەتە ئىستاش هەر دەستەنوسە- وەربەگرم، بە تەيەت باسەكانى: يەك و سە و چوار، چونكە دووهميان، وەك كەرسەيەك بۆ ئەم كەتبە: (پەشت و ئاكارى ئىسلامىيە) سوودى لى بىنراو، باسى پەنجەمەش بۆ شەرىنى دىكە گونجاوتە.

قۇئانغى دووهم:

كە لە سالى (۱۴۲۲ك - ۲۰۰۱ ز) دا كەتبەكم بە ناوونىشانى: (خوود و پەشتى مەسۇلمان) دەست پەكەردو، دامناو، لە هەوت (۷) بابەتە بىنوسم، بەلام تەنبا بابەتى يەكەم و دووهم لىنوسيون، بە ناوونىشانى:

بابەتى يەكەم: خووپرەشتى بەرزو پەسەند، چىيەو چۆنە؟

بابەتى دووھەم: ئەدەب و رەھبەتتى مەسۇلمان، لە گەل خواو پىغەمبەرەكەى (صلی اللہ علیہ وسلم) دا.

دیارە ئەم دوو بابەتەش دەخەینە ئیو ئەم کتیبەو (ئاكارو رەھبەتتى ئىسلامىي)
وہ لە گەلیدا ئاوتتەیان دەکەین.

قۇنای سىيەم:

کە بریتىيە لەو سى (۳۰) ئالغەيەى لە مانگى رەمەزانى سالى (۱۴۳۶) کۆچىي و (۲۰۱۵) زایینیدا، سەرەتا بۆ کەنالى ئاسمانىي پەيام تۆمارکران و، دواتر نووسرانەو تاپ کران و بوونە پىکەینەرى هەرە زۆرو بنەرەتتى ئەم کتیبە. ئەم پروونکردنەوئەشەم بۆ ئەو بوو، کە بزائرى ماوئەکى باشە دەورى بیست و هەشت (۲۸) سالى، کار لەسەر ئەو پرۆژەيەى (رەھبەت و ئاكارى ئىسلامىي) دەکەم و، هیوادارم لەم ماوہ زۆرەدا باش گەیشت بى و ئامادە بووبى.

هەلبەتە هەر کام لە کتیبەکانى^(۱):

۱- رینگای صالح بوون و بەرەو خوا چوون.

۲- گەرانهوہ بۆ لای خوا.

۳- گيانى ژيان

یش پەيوەندىي زۆریان بەبابەتى (رەھبەت و ئاكارى ئىسلامىي) یەوہ هەيە، چونکە بابەتى تەزکىيەى نەفس، باسى دیوى پەنھان و نێوہەى مەرۆفەو ییگومانیش ئاكارو خەسەلتە پەنھان و شیراوەکانى مەرۆف، باش بن یان خراب، رەگ و ریشە و هەوین و هەناوى رەشت و هەلسوکەوتە روالەت و ئاشکرایيەکانى.

(۱) هەر کام لە کتیبەکانى (رینگای صالح بوون و بەرەو خوا چوون) و (گەرانهوہ بۆ لای خوا) هەتا ئیستا، یەکی پینج جار چاپ کراونەوہ. (گيانى ژيان) یش ئەم سالى (۲۰۱۵) ز چاپى بەکەمى کرا.

هيوادارىشم ئهم كتيبه^(١)، ئهو ئامانجه‌ى بۆى نووسراوه، بيبىكى و كه‌لىنىكى باش بگرى، چونكه به‌راستى يه‌كىك له قهيران و كيشه زله‌كانى مسو‌لمانانى ئهم ڕۆژگار له‌ هه‌موو ئاسته‌كاندا، برىتبه له قهيران و كيشه‌ى په‌وشت و ئاكارو، له‌و بواره‌دا كه‌م و كورپى و كرچ و كالىى و كه‌لىن و بۆشاييه‌كى گه‌وره هه‌يه! له‌كو‌تايى ئهو پيشه‌كيبه‌شدا دلسۆزانه ڕوو ده‌كه‌مه مسو‌لمانان و ده‌لىم:

با هه‌موو لايه‌كمان به‌يه‌كه‌وه تاك تاكيشمان هه‌ول به‌دين: هينده ئاكارو په‌وشتىكى به‌رزو په‌سندمان هه‌بى، كه ليمان بوه‌شيتنه‌وه‌و شايسته بين بلىين: ئۆممه‌ت و شوينكه‌وتوى پيغه‌مبه‌رى خاته‌مين (صلى الله عليه وسلم)، كه خوى به‌رزو مه‌زن به په‌وشتى به‌رزو مه‌زن پيناسه‌ى كردوه:

﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ۝٤﴾ القلم.

وه خويشى ڤايگه‌ياننده، كه بۆ ته‌واو كردن و له‌خۆدا به‌رجه‌سته‌كردن و دره‌وشاندنه‌وه‌ى په‌وشت و ئاكاره به‌رزو جوانه‌كان ڤه‌وانه كراوه:

{إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ صَالِحَ الْأَخْلَاقِ} أخرجه أحمد: (٨٩٣٩)، وابن سعد: (١٩٢).

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

٢٥ محرم ١٤٣٧ هـ

٧ تشرینی دووه‌می ٢٠١٥ ز

(١) به پيويستى ده‌زانم پيراني و سوياسى زۆر بۆ ڤايى به‌ڤيژو دلسۆزم كاك (قاسم سه‌لام) بخه‌مه ڕوو، خوا به‌باشترين شيوه پاداشتى بداته‌وه، كه سه‌رجه‌م ئهو سى (٣٠) ئالفه‌يه‌ى تايپ كردوه‌و ڤي‌كخسته‌وه، فه‌رموده‌كانيشى (ته‌خريج) كردوون.

رېخۆشکردن

ئەم كىتەبە بە گىشتى بۆ دوازده (۱۲) بەش دابەشكراوه، بەم ناوو نیشانانەى خوارى:

بەشى يەكەم: پىناسەى رەوشت و ئاكارى پەسند.

بەشى دووهم: گرنگى پىنگەو پاىەى رەوشت و ئاكارى پەسند.

بەشى سىيەم: ئەنجام و بەرھەمى ئاكارو رەوشتى بەرزو پەسند.

بەشى چوارەم: مەترسىي و زىانەكانى خوو خەو رەفتارى خراپ و دزىو.

بەشى پىنجەم: پەيوەندىي رەوشت و ئاكارى جوان، بە ئيمان و، عىبادەت و، تەقواو، دەستگرتن بە كىتەبى خواو، شوئىكەوتنى رېيازى پىغەمبەرو (صلی اللہ علیہ وسلم) و، تەزكىەى نەفسەو.

بەشى شەشەم: چۆن رەوشت و ئاكارى جوان دەزانين و وەدەست دىنين؟

بەشى حەوتەم: سى راستىي گەورەو گرنگى قورئان، لەبارەى رەوشتى بەرزو جوانەو.

بەشى ھەشتەم: ئەدەب و رەوشتى مەسۇلمان لە گەل خواو پىغەمبەرەكەيدا.

بەشى نۆيەم: بازەنو بواردەكانى رەوشت و ئاكارى بەرزو پەسند.

بەشى دەيەم: بازەنى يەكەم: پەيوەندىي لە گەل خۆدا: رەوشتە بنەرەتییەكان.

بەشى يازدەم: بازەنى دووهم: پەيوەندىي لە گەل خۆدا: ئاكارە مەعنەويیەكان.

بەشى دوازدەم: بازەنى سىيەم: پەيوەندىي لە گەل خەلكدا: رەوشتە كۆمەلایەتییەكان.

سه‌رچاوه‌ى ئەم كۆتبه‌ش: پاش ئايه‌ته‌كانى قورپانى به‌رزو به‌پێزو ده‌قه‌كانى سوننه‌تى پێغه‌مبه‌رى پێشه‌واو به‌پێز (صلی الله عليه وسلم)، بریتیه‌ له‌:

١- كۆتبه‌ى نۆیه‌م له‌ مه‌وسووعه‌ى:

{الإسلام كما يَتَجَلَّى فِي كِتَابِ اللَّهِ} به‌ ناوونیشانى: {الْإِهْتِدَاءُ بِهَدْيِ اللَّهِ تَعَالَى أَوْ الْإِلْتِزَامُ الْفَرْدِيِّ بِشَرِيعَةِ اللَّهِ تَعَالَى} ^(١)، كه‌ كاتى خۆى له‌ زیندانی ئەمریکیه‌کاندا نووسیمه‌.

٢- {نُصْرَةُ النَّعِيمِ}:

كه‌ مه‌وسووعه‌یه‌كى دوازه‌ به‌رگییه‌و، كۆمه‌لێك له‌زانایان ئاماده‌یان كردوه‌و، هه‌تا ئیستا فراوانترین سه‌رچاوه‌یه‌ بۆ سه‌رژمێر كردن و پێناسه‌ كردنى ره‌وشت و ئاكاره‌ به‌رزو په‌سنده‌كان و خووخده‌و ره‌فتاره‌ خراپ و نزمه‌كان.

شایانى باسیشه‌ كه‌ فه‌رمایشتى به‌رزو بپێننه‌ى خۆى بى‌ هاوتا (سبحانه‌ و تعالی)، وه‌ سوننه‌تى پێغه‌مبه‌رى كۆتایی (محمد) (صلی الله عليه وسلم)، له‌بوارى ره‌وشت و ئاكاریشدا، وه‌ك هه‌ردووك بوارى ئیمان و خواپه‌رستیی (الإيمان والعبادة) نوخته‌یان خستۆته‌ سه‌ر پیتان و، هه‌رچى پێویسته‌ له‌و بواره‌دا باسیان كردوه‌، به‌ پێچه‌وانه‌ى بواره‌كانى:

حوكم و سیاسه‌ت و، ئابووری و ژيان و گوزه‌ران و، جه‌نگ و ئاشتییه‌وه‌، كه‌ به‌دانانى چوارچۆیه‌یه‌كى فراوان و چه‌ند بنه‌مایه‌كه‌ گشتى، وازیان هێناوه‌و، بۆشایی زۆریان به‌جیه‌یشتوه‌، تاكو مرۆف به‌گوێره‌ى پێداویستییه‌كانى خۆى له‌ كۆمه‌لگا گۆپاوه‌و، هه‌ل و مه‌رج و واقیعه‌ جو‌راو جو‌ره‌كاندا، پری بكاته‌وه‌ له‌ رپى به‌كارهێنانى عه‌قلى و كۆششكرده‌وه‌، له‌به‌ر تیشكى ده‌قه‌ كه‌مه‌كانى قورپان و سوننه‌ت له‌و بواره‌دا، كه‌ ته‌نیا به‌شى دیاریكردنى چواره‌چۆیه‌یه‌كى فراوان و، دانانى چه‌ند بنه‌مایه‌كه‌ گشتییان كردوه‌.

(١) دیاره‌ ئه‌وه‌ له‌ چاپى دووه‌میدا، ئه‌گه‌رنا له‌ چاپى یه‌كه‌میدا، كۆتبه‌ى نۆیه‌م (الفصل الأول)، له‌ (المجلد السادس).

به‌شی یه‌که‌م

پیناسه‌م ره‌وشت و ثکارم به‌رزو په‌سند

The collage features a central smartphone displaying a profile picture and the text "له‌نوره‌ کومله‌پایه‌په‌کان له‌که‌لناس" and "بش‌ه‌کم‌ عیر‌ موافق‌ ال‌خواص‌". Surrounding the phone are various digital assets:

- Facebook:** Two profiles are shown. The left one is "AliBapir" with the bio "په‌پایه‌په‌کان‌ ماموستا‌ عه‌لی‌ بابیر" and the URL "archive.org/details/ali/@alibapir". The right one is "AliBapir" with the bio "ع‌لی‌ بابیر" and the URL "AliBapir".
- YouTube:** A channel named "AliBapir" with the bio "ع‌لی‌ بابیر" and a video thumbnail.
- App Store:** A section for the "AliBapir" app, showing the Google Play and App Store logos and two QR codes.
- WhatsApp:** A section for the "AliBapir" WhatsApp channel, showing the logo and three QR codes.

At the bottom, there is a small text: "په‌پایه‌په‌کان‌ ماموستا‌ عه‌لی‌ بابیر".

له روانگهء شارهزایانه

زمان و زاراوهگانهوه

بۆ پروونکردنهوهی چه مەك و واتای {رهوشت و ئاکاری پهسند} و پێناسه کردنی، له روانگهی زاناو شارهزایانی زمان و زاراوهگانهوه، دوازده (۱۲) پێناسه ههیه، که یازدهیان هه زانیانن، یهکیکیشیان هه خۆمه، ئنجا با سه رنج بدهین، داخۆ رهوشت و ئاکاری ئیسلامییانه^(۱) چیه و چۆنه؟:

۱- (ابن فارس) ئاوا پێناسه ی رهوشت و ئاکار دهکا، دهئێ:

{الأخلاق في اللغة: جَمْعُ خُلُقٍ، وَالْخُلُقُ اسْمٌ لِسَجِيَّةِ الْإِنْسَانِ وَطَبِيعَتِهِ الَّتِي خُلِقَ عَلَيْهَا، وَهُوَ مَاخُذٌ مِنْ مَادَّةٍ (خ، ل، ق) الَّتِي تَدُلُّ عَلَى تَقْدِيرِ الشَّيْءِ، وَمِنْ هَذَا الْمَعْنَى: الْخُلُقُ، وَهُوَ السَّجِيَّةُ لِأَنَّ صَاحِبَهُ قَدْ قَدَّرَ عَلَيْهِ.. وَخُلِقَ بِكَذَا: أَيِ قَادِرٍ عَلَيْهِ وَجَدِيرٌ بِهِ... وَالْخَلَقُ: النَّصِيبُ}^(۲).

واته: وشه ی (الأخلاق) له زماندا، کۆی (خُلُق)ه، (خُلُق)یش بریتیه لهو سروشتهی، لهو فیترهتهی، که ئینسانی لهسه دروست کراوه، وشه ی (خُلُق) له ماددهیهکی سی پیتی: (خ، ل، ق) وهرگیراوه، که له تهصلی زماندا دهلالهت دهکا لهسهر تهندازه گیریی شتیک، ههه لیره شه وهیه، که گوتراوه: (خُلُق)، واته:

(۱) لیره دا پێویسته ئهوه بلیم: که رهوشت و ئاکار به کوردیی، له زمانی عه ره بیدا مانای: (أخلاق) یاخود (خُلُق)ه، ئنجا ته گهر بویستری بگوتری: رهوشتی جوان ده گوتری: (الْخُلُقُ الْحَسَنُ)، یان (الأخلاق الْحَسَنُ).

(۲) مقایس اللغة، ج ۲ ص ۲۱۴.

ئەو سروشته‌ی که خاوه‌نه‌که‌ی بۆی دیاریی کراوه، یان له‌سه‌ری خولقینراوه، وه ده‌گوتری: (خلیق بکذا) واته: له‌سه‌ر ئەو شته به‌توانایه، یان شایسته‌ی ئەو شته‌یه، وشه‌ی (خلاق) یش به‌مانای پشک و به‌ش دی، واته: ئەو به‌شه‌ی که بۆ ئەو ئینسانه دیاریی کراوه.

۲- (راغب الأصفهانی) ده‌ئ:

{الْخَلْق، وَالْخُلُق، وَالْخُلُق: فِي الْأَصْلِ وَاحِدٌ، كَالشَّرْبِ وَالشَّرْبِ، وَالصَّرْمِ وَالصَّرْمِ، لَكِنْ خَصَّ الْخَلْقَ بِالْهَيْئَاتِ وَالْأَشْكَالِ وَالصُّوَرِ الْمُدْرَكَةِ بِالْبَصَرِ وَخَصَّ الْخُلُقَ بِالْقَوَى، وَالسَّجَايَا الْمُدْرَكَةَ بِالْبَصِيرَةِ} ^(۱).

واته: وشه‌ی (خَلْق) که به‌مانای دروست بوونه، وه وشه‌ی (خُلُق) وه وشه‌ی (الْخُلُق)، هەر سیکیان ده‌چنه‌وه بۆ یه‌ك ریشه، به‌لام وشه‌ی (خَلْق) تایبته کراوه به‌و شیوه‌و دیمه‌نانه‌وه، که به‌چاو ده‌بینرین، وه وشه‌ی (خُلُق) یان (خُلُق) تایبته کراوه، به‌و سروشته‌وه که به‌به‌صیره‌ت و به‌عه‌قل ده‌بینرێ.

بۆیه سوننه‌ته کاتی مروّف سه‌یری ئاوینه‌ی کرد بلی:

{اللَّهُمَّ كَمَا أَحْسَنْتَ خَلْقِي فَأَحْسِنْ خُلُقِي}، أخرجه أحمد برقم: ۲۴۴۳۷، قال الهيثمي ۱۷۳/۱۰: رجاله رجال الصحيح، قال شعيب الأرناؤوط: صحيح.

واته: خوايه! وه‌ك چۆن دیمه‌نت جوان کردووم (رواله‌ت و جه‌سته‌مت باش خولقاندوه)، ره‌وشت و ئاکاریشم جوان و په‌سند بکه.

۳- (القرطبي) ده‌ئ:

{حَقِيقَةُ الْخُلُقِ فِي اللُّغَةِ: هُوَ مَا يَأْخُذُ بِهِ الْإِنْسَانُ نَفْسَهُ مِنَ الْأَدَبِ، وَيُسَمَّى خُلُقًا لِأَنَّهُ يَصِيرُ كَالْخَلْقَةِ فِيهِ} ^(۲).

(۱) مفردات ألفاظ القرآن، راغب الأصفهانی، ص ۱۵۸.

(۲) الجامع لأحكام القرآن، ج ۱۸، ص ۲۲۷.

واته: وشەي (الْخُلُق) له زماندا مانا راسته قينه كهى برىتيه لهو تهدهب و ههلس و كهوتهى كه مروفت لهسەر خوى پيوست دهكا، بويش وای پىگوتراوه، چونكه دهبي بهبهشيك له سروشت.

۴- (الطاهر ابن عاشور) دهلي:

{الْخُلُقُ: السَّجِيَّةُ الْمَتَمَكِّنَةُ فِي النَّفْسِ، بَاعِثَةٌ عَلَى عَمَلٍ يُنَاسِبُهَا مِنْ خَيْرٍ أَوْ شَرٍّ، وَتَشْمُلُ طَبَائِعَ الْخَيْرِ وَطَبَائِعَ الشَّرِّ، وَلِذَلِكَ لَا يُعْرَفُ أَحَدُ النَّوعَيْنِ مِنَ اللَّفْظِ إِلَّا بِقَيْدٍ يُضَمُّ إِلَيْهِ، فَيُقَالُ: خُلُقٌ حَسَنٌ، وَفِي ضِدِّهِ: خُلُقٌ قَبِيحٌ، فَإِذَا أُطْلِقَ عَنِ الْقَيْدِ، انْصَرَفَ إِلَى الْخُلُقِ الْحَسَنِ}.^(۱)

واته: وشەي (خُلُق): برىتيه لهو سروشتهى كه له نهفسى ئىنساندا رۆچوووه جىگىر بووه، دهبيته پالنهريك بۆ جوړه كردهويهك له گهليدا بگونجى، ئنجا چاك بى يان خراب بى، وه نهو سروشته ههه ئاكاره باشهكان دهگريتهوه، ههه ئاكاره خراپهكانيش دهگريتهوه، ههه بويه لهكاتيكدا كه وشەي (خُلُق) بهكاردى، نازانى مهبهست پى كاميانه، {مهبهست پى رهوشتى بهرزو پهسنده، ياخود مهبهست پى ئاكارى خراب و دزيوه}، مهگه رقهيدىكى بخريته سهرو بگوتري: (خُلُق) حسن رهوشتىكى جوان، ياخود پىچهوانهكهى (خُلُق قبيح) ئاكارو رهفتارىكى ناشيرين و ناقولا، بهلام كاتى به رههاى دهگوتري: (خُلُق) نهوه زياتر بۆ مانا ئىجاييهكهى دهچى، كه برىتيه له رهوشتى جوان.

۵- (الجاحظ)^(۲) دهلي:

{هُوَ حَالُ النَّفْسِ بِهَا يَفْعَلُ الْإِنْسَانُ أَفْعَالَهُ بِلا رَوِيَّةٍ وَلَا اخْتِيَارٍ، وَالْخُلُقُ قَدْ يَكُونُ فِي بَعْضِ النَّاسِ غَرِيزَةً وَطَبْعًا، وَفِي بَعْضِهِمْ لَا يَكُونُ إِلَّا بِالرِّيَاضَةِ وَالْإِجْتِهَادِ...}.^(۳)

(۱) التحرير والتنوير، محمد الطاهر بن عاشور، ج ۱۹، ص ۱۷۱-۱۷۲.

(۲) (الجاحظ) نهدييكى گهوره نووسهريكى زهبر دهست بووه، ههچهنده له پرووى فيكرهوه سهه به قوتابخانهى (موختهزيله)يه، كه زياتر ئىعتىماديان لهسهه عهقل بووه.

(۳) تهذيب الأخلاق، الجاحظ، ص ۱۲.

واته: (خُلُق): بریتیه له حالى نه‌فس که به‌هویه‌وه ئینسان کردوه‌کانى خۆى به‌بێ بیرکردنه‌وه‌و به‌بێ هه‌لبژاردن ده‌کا، {واته: (خُلُق) حاله‌تی که له ئینساندا جیگیر ده‌بێ، بۆ وینه‌ که‌سى بیه‌وێ راستیی بلێ، یان بیه‌وێ ئه‌مانه‌ت پارێز بێ، یاخود بیه‌وێ خۆراگر بێ، هه‌موو جارێ یه‌نه‌وه‌ی بیه‌وێ بیر له‌و ره‌وشتانه‌ بکاته‌وه، وه‌ک چۆن هه‌ناسه‌ ده‌دا، یاخود به‌ چاو ده‌بینی، یاخود به‌ گۆی ده‌بیستی، به‌هه‌مان شێوه‌ ئه‌و ئاكارانه‌ش تییدا بوون به‌ شتیکی رۆچوو^(١)، وه‌ ره‌وشت و ئاكار (دیاره‌ مه‌به‌ستى پێ ره‌وشت و ئاكارى به‌رزو په‌سنده‌) له‌ هه‌ندێ که‌سدا وه‌ک غه‌ریزه‌و سروه‌شتیکی لیه‌اته‌وه، به‌لام له‌ هه‌ندیکیاندا، مه‌گه‌ر به‌ مه‌شق به‌خۆ کردن و خۆ راهێنان و کۆشش له‌گه‌ڵ خۆدا کردن، ئه‌گه‌رنا ناتوانی رازاوه‌ بێ به‌ ره‌وشتی جوان و ئاكارى په‌سند.

٦- (الجرجانی) ده‌لێ:

{خُلُق: عِبَارَةٌ عَنْ هَيْئَةٍ لِلنَّفْسِ رَاسِخَةٍ تَصْدُرُ عَنْهَا الْأَفْعَالُ بِسُهُولَةٍ وَيُسْرٍ، مِنْ غَيْرِ حَاجَةٍ إِلَى فِكْرٍ وَرَوِيَّةٍ، فَإِنْ كَانَ الصَّادِرُ عَنْهَا: الْأَفْعَالُ الْجَمِيلَةُ، سُمِّيَتْ الْهَيْئَةُ خُلُقًا حَسَنًا، وَإِنْ كَانَ الصَّادِرُ عَنْهَا: الْأَفْعَالُ الْقَبِيحَةُ، سُمِّيَتْ الْهَيْئَةُ الَّتِي هِيَ مَصْدَرُ ذَلِكَ: خُلُقًا سَيِّئًا^(٢).

واته: (خُلُق): بریتیه له حاله‌تیکی رۆچوو له‌ نه‌فسدا که کردوه‌وه‌و ره‌فتاره‌کانی به‌ ئاسانی لیه‌و په‌یدا ده‌بن، بێ ئه‌وه‌ پێویستی به‌وه‌ بێ بیر بکاته‌وه‌و رابمینی، ئنجا ئه‌گه‌ر ئه‌و کرده‌وانه‌ی له‌و حاله‌ته‌ی نه‌فس په‌یدا ده‌بن، کرده‌وه‌ی باش بن، ئه‌وه‌ به‌و حاله‌ته‌ ده‌گوتری: ره‌وشتیکی جوان، به‌لام ئه‌گه‌ر کرده‌وه‌کانی خراپ و ناقولā بن، ئه‌و کاته‌ ئه‌و حاله‌ته‌ی نه‌فس پێی ده‌گوتری: ره‌وشتی خراپ.

(١) نیتوان که‌وانه‌که‌ زیاده‌ی خۆمه‌.

(٢) التعريفات للجرجانی، ص ١٠٤.

۷- (عبدالرحمن بن حسن بن حبنكة الميداني) ده‌ئى:

{الْخُلُقُ: صِفَةُ مُسْتَقَرَّةٍ فِي النَّفْسِ فِطْرِيَّةٌ أَوْ مُكْتَسَبَةٌ ذَاتُ آثَارٍ فِي السُّلُوكِ، مَحْمُودَةٌ أَوْ مَذْمُومَةٌ} ^(۱).

واته: (خُلُق): بریتیه له سیفه‌تیکی جیگیر له نه‌فسدا، که به‌شیوه‌ی خواریسک (واته: بێ ته‌وه‌ی ئینسان ده‌ستی تیدا هه‌بووبی، بۆ وینه: هه‌ندی کهس هه‌ر به‌ سروشت هیمن و ئارامه، یان هه‌ر به‌ سروشت ته‌نگه‌ پرێسکه‌و دَل بچووکه‌و زوو تووره‌ ده‌بی} ^(۲)، له‌سه‌ریان سروشتی‌نرابی، یاخود وه‌ده‌ست هی‌نراو بن، وه‌ ته‌و سیفه‌ته‌ چهند شوینه‌واریکی له‌ ره‌وشت و ئاكارى ئینساندا هه‌یه، چ چاک بن، چ خراب بن. {لێرده‌ا نووسه‌ر وشه‌ی (خُلُق)ی به‌مانا گشتیه‌که‌ی به‌کار هی‌ناوه، که مه‌گه‌ر دوا‌یی قه‌یدی بخړیته‌ سه‌ر، ته‌گه‌ر نا، نازانری مه‌به‌ستی پێ ره‌وشتی جوانه، یان خراب؟} ^(۳).

۸- (ابن منظور) یش له‌وباره‌وه‌ گو‌توویه‌تی:

(الْخَلِيقَةُ: الطَّبِيعَةُ الَّتِي يُخْلَقُ بِهَا الْإِنْسَانُ، وَالْجَمْعُ الْخَلَائِقُ... وَالْخَلِيقَةُ: الْفِطْرَةُ، إِنَّهُ لَكَرِيمُ الطَّبِيعَةِ وَالْخَلِيقَةِ وَالسَّلَاقَةِ، بِمَعْنَى وَاحِدٍ...، الْخُلُقُ: الْخَلِيقَةُ أَعْنَى الطَّبِيعَةِ، وَالْجَمْعُ أَخْلَاقٌ لَا يُكْسَرُ عَلَى غَيْرِ ذَلِكَ، وَالْخُلُقُ وَالْخُلُقُ: السَّجِيَّةُ وَالسَّجِيَّةُ وَحَقِيقَتُهُ أَنَّهُ لِمُصَوِّرَةِ الْإِنْسَانِ الْبَاطِنَةِ، وَهِيَ نَفْسُهُ وَأَوْصَافُهَا وَمَعَانِيهَا الْمُخْتَصَّةُ بِهَا، بِمَنْزِلَةِ الْخُلُقِ لِمُصَوِّرَتِهِ الظَّاهِرَةِ وَأَوْصَافُهَا وَمَعَانِيهَا، وَلَهُمَا أَوْصَافٌ حَسَنَةٌ وَقَبِيحَةٌ، وَالثَّوَابُ وَالْعِقَابُ يَتَعَلَّقَانِ بِأَوْصَافِ الصُّورَةِ الْبَاطِنَةِ أَكْثَرَ مِمَّا يَتَعَلَّقَانِ بِأَوْصَافِ الصُّورَةِ الظَّاهِرَةِ).

واته: (خلیقه) ته‌و سروشته‌یه، که مرو‌فی له‌سه‌ر دروستکراوه‌و، کو‌یه‌که‌ی (خلائق)ه.. وه (خلقه) به‌ مانای (فطرة)ه، یانی: خواریسک، وه ده‌گو‌تری: فلان که‌س سروشت و سه‌لیقه‌یه‌کی باشی هه‌یه. وه (خلق) به‌مانای (خلیقه)یه، یانی

(۱) الأخلاق الإسلامية وأسسها، عبدالرحمن بن حسن حبنكة الميداني، ج ۱ ص ۷-۸.

(۲) نیتوان که‌وانه‌که‌ زیاده‌ی خۆمه‌.

(۳) نیتوان که‌وانه‌که‌ زیاده‌ی خۆمه‌.

(طبیعة)، وه كۆی (خُلُق) (أخلاق)، هەر بهو جوړهش كۆ دهكریتهوه، وه (خُلُق) و (خُلُق) بهمانای (سجیة) دی، وه (خُلُق) بۆ دیوی پنهانی مروّف، كه بریتییه له رووحي مروّف و سیفتهكانی و مانایهكانی، وهك وشه ی (خُلُق) وایه، بۆ دیوی روالهت و دهرهوهی مروّف و سیفته و ئاكارهكانی.

وه هەر كام له رووحي مروّف و جهستهكهی، سیفتهی چاك و خراپیان ههن، بهلام پاداشت و سزا زیاتر به سیفته و ئاكاره پنهانهكانهوه پهیوهستن، ههتا روالهت و بهرهمهستهكان.

٩- خاوهنی (المعجم الوسيط) یش لهبارهی پیناسه ی وشه ی گۆرینهوه نووسیویهتی^(١):
(الْخُلُق: حال للنفس راسخة تصدر عنها الأفعال من خير أو شر، من غير حاجة الى فكر وروية).

واته: (خُلُق) حالهتیکی دامهزراوی نه فسه، كه په فتارو كرداری چاك، یان خراپی لیوه سه رچاوه ده گرن، بیتهوهی پیوستی به بیركردنهوهو رامان بی.

١٠- ههروهها (الرازي) خاوهنی (مُختار الصحاح) یش هه مان مه بهست دوو پات ده كاتهوه، كه له (راغب) و (ابن منظور) هوه نه قلمان كرد^(٢).

١١- (مقداد يالجين) ده ئی:

{الأخلاق في نظرية الإسلام: مجموعة المبادئ والقواعد المنظمة للسلوك الإنساني، التي يحددها الوعي لتنظيم حياة الإنسان، وتحديد علاقته بغيره، على نحو يحقق الغاية من وجوده في هذا العالم على أكمل الوجوه}^(٣).

واته: ئاكارو رهوشتهكان (دیاره لیږدها مه بهستی بی رهوشتی جوانه) بریتییه: له كۆمهلیك پرهنسیپ و بنچینه ی ریکخهر بۆ هه لئس و كهوتی مروّف، كه

(١) (المعجم الوسيط) ص ٢٥٢، طبعة دار الدعوة.

(٢) (مختار الصحاح) ص ٢٧٢.

(٣) التربية الأخلاقية الإسلامية، مقداد يالجين، ص ٧٥.

وه حی ئەو کۆمەڵە پرهنسیپ و بنچینه دیاری دهکا، بهمه بهستی ریکخستنی ژبانی ئینسان، وه دیاری کردنی چۆنییهتی پهیوهندی له گهڵ غهیری خۆیدا، بهشیوهیهك كه ئەو ئامانج و مه بهستی له م دنیا به دا بۆی هینراوه ته دی، به باشتترین شیوه بێنیهتی دی. {ئەو ئامانجهی كه مرڤی بۆ دروست كراوه، بریتیه له به ندایه تی بۆ خوا، جینشینایه تی کردنی خوا، به هۆی ئەو رهوشت و ئاکاره به رزو جوانانه وه، كه ئیسلام فه رمانیان پێ دهکا، كه له وه حی خوادا هه ن، ئینسان به باشتترین شیوه ئەو ئامانجه بێنیهتی دی} ^(۱).

۱۲- منیش ده ئیم:

{ الأخلاق الإسلامية: هي الفضائل والخصال الحميدة التي دَلَّ عَلَيْهَا النُّقْلُ وَالْعَقْل يَتَحَلَّى بِهَا الْإِنْسَانُ فِي ذَاتِ نَفْسِهِ، وَفِي تَعَامُلِهِ مَعَ اللَّهِ تَعَالَى، وَمَعَ النَّاسِ، بُغْيَةً نِيل مرضاة الله }.

واته: رهوشت و ئاکاری ئیسلامیانه بریتیه: ئەو سیفه ته په سندو ئاکار ستایش کراوانه ی كه نه قَل و عه قَل ده لاله تیان له سه ر ده كه ن {واته: دهقه كانی قورئان و سوننهت، وه عه قلی سه لیم} وه مرؤف خوییان پێ ده رازینیه ته وه، هه م له خودی خۆیدا، هه م له هه لُس و كه وتی له گه ل خوادا (سبحانه و تعالی)، وه هه م هه لُس و كه وتی له گه ل خه لكد، به مه بهستی ئەوه كه ره زامه ندیی خوا به ده ست به یین.

چونكه وه كو دوا ییش باسی ده كه م: وشه ی (أخلاق) كه به كوردیی ده بیته وه به رهوشت، یان رهوشت و ئاکار، هه ر ئەوه ند نه، كه ئینسان چۆن له گه ل خه لكد مامه له ده كا؟ به لكو سی باز نه ی هه ن: له گه ل خۆیدا، وه له گه ل خوادا (سبحانه و تعالی)، وه له گه ل خه لکیشدا.

ئنجا بێگومان كه ده ئین: رهوشت و ئاکاری ئیسلامی - كه ئیمه ناو و نیشانی گشتی ده رسه كانمان ئەوه یه -، واته: رهوشته به رزو په سنده كانی، كه ئیسلام فه رمانی پێ كرده ون.

(۱) نێوان كه وانه كه زیاده ی خۆمه.

وه كۆتايى ته‌م باسه‌شمان كه برىتى بوو له: پىناسه‌ى ره‌وشه‌ت و ئاكارى ئىسلامىي، به دوو قسه‌ى نه‌سته‌ق و به‌ره‌ونه‌قى شىخ عه‌بدولقادرى گه‌يلانىي ده‌هينين (ره‌حه‌مه‌تى خواى لىبى).

قسه‌ى يه‌كه‌م:

{كُن مَعَ الْحَقِّ بِلاَ خَلْقٍ، وَمَعَ الْخَلْقِ بِلاَ نَفْسٍ}.

واته: له‌گه‌ڵ حه‌ق دابه‌ به‌بى خه‌لك، وه له‌گه‌ڵ خه‌لك دابه‌ به‌بى نه‌فس.

مه‌به‌ستى ته‌وه‌يه: له مامه‌له كردنت له‌گه‌ڵ خوادا (سبحانه و تعالى)، سه‌رنجى خه‌لك مه‌ده‌و خه‌لك مه‌هينه نىوانتان، شتىك كه بوخوا ته‌نجامى ده‌ده‌ى، ته‌گه‌ر نۆيژه، ته‌گه‌ر مال به‌خشينه، ته‌گه‌ر جه‌نگ و جيهاده له پىناوى خواداو له‌كاتى خۆيدا، هه‌ر شتىك كه له‌به‌ر خوا ته‌نجامى ده‌ده‌ى، سه‌رنجى خه‌لك مه‌ده‌و ته‌نيا خوا ببينه، وه له‌هه‌لس و كه‌وته له‌گه‌ڵ خه‌لكدا، نه‌فسى خۆت، خودى خۆت، مه‌هينه نىوان، له‌كاتىكدا هه‌لس و كه‌وت له‌گه‌ڵ خه‌لكدا ده‌كه‌ى، بابه‌تییانه هه‌لس و كه‌وت بكه، نه‌ك خودییانه، وه نه‌فس و سيفه‌ته خراپه‌كانى نه‌فس، مه‌هينه نىوان، له‌كاتىكدا كه له‌گه‌ڵ خه‌لكدا هه‌لس و كه‌وت ده‌كه‌ى.

قسه‌ى دووه‌م:

{الْإِسْلَامُ: صِدْقٌ مَعَ الْحَقِّ، وَخُلُقٌ مَعَ الْخَلْقِ}

واته: ئىسلام له دوو وشه‌دا خولا‌سه ده‌يێته‌وه: راستیي له‌گه‌ڵ خوادا، چاكیي له‌گه‌ڵ خه‌لك.

ئىجا له‌راستیییدا، راستیي له‌گه‌ڵ خوادا، چاكیي له‌گه‌ڵ خه‌لكیش به‌ره‌م دینى، كه‌سى به‌نده‌ى راست بى بوخوا، هه‌یچ گومانى تیدا نیه، كه كه‌سىكى باشیش ده‌بى، وه ره‌وشه‌ت به‌رزو ئاكار په‌سند ده‌بى له‌گه‌ڵ خه‌لكى خوادا.

دیاره ته‌وه‌ى، كه عه‌بدولقادر (ره‌حه‌مه‌تى خواى لىبى)، گوتویه‌تى: له ده‌قه‌كانى قورپان و فه‌رمووده‌ى پىغه‌مبه‌رى (صلی الله علیه وسلم) وه‌ریگرتوه،

بۆ وئە: خۆى پەرەردگار دەفەرمۆى:

﴿... فَأَتَقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ ۝﴾ .. ﴿١﴾ الأنفال.

واتە: پارىژ لە خوا بکەن، وە پەيوەندىي نىوانتان چاک بکەن، پەيوەندىي نىوان چاک بوون، بەرەمى بۆ خوا پارىژکار بوونە.

هەرەها دەفەرمۆى:

﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ۝﴾ .. ﴿١٢٨﴾ النحل.

يىگومان خوا لە گەل ئەو کەسانەدايە کە پارىژ دەکەن (واتە: لە مامەلەيان لە گەل خوادا پارىژکارن)، وە لە گەل ئەو کەسانەدايە کە چاکەکارن، يانى: چاکە کار بوون لە گەل خەلک، بەرەمى پارىژکار بوونە لە گەل خوا. هەرەها دەفەرمۆى:

﴿وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ ۝﴾ .. ﴿١٢٥﴾ النساء.

واتە: دىندارىي کى لەهى کەسيک باشتەر، کە خۆى تەسليمى خوا کردو، {بۆ خوا ملکەچە خۆى بۆ خوا ساغ و يەکلا کردۆتەوه}، وە چاکەکارىشە؟!.

بۆيە من لە هەندى لە کتیبەکانى خۆمدا گوتوومە: ئىسلام لە دوو وشەدا خولاصە دەيىتەوه: {خوا پەرستىي و، خەلک دۆستىي}، وە لە راستىيدا خەلک دۆستىي و سوود بەخش بوون بۆ خەلک، بەرەمى خوا پەرست بوونە، خۆى پەرەردگارىش دەفەرمۆى:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۝﴾ .. ﴿٧٧﴾ الحج.

واتە: ئەى ئەوانەى براتان هيتاوه! ركووع (بۆخوا) بەرن و، سەجدە بىەن، وە پەرەردگارتان بپەرستن و، چاکە بکەن (چاکە لە گەل خەلکى خوادابکەن) بەلکو سەرفراز بن.

ئىنجا ئىستا له بهر تيشكى قسه و تويزينه وهى پسپورانى زمانه وانيدا، ده توانين
دهربارهى چه ملك و واتاي ته صليى و زمانه وانىي وشهى (خُلُق) بليين:

يهكه:

وشهى (خُلُق، خُلُق) واته: به پور (ضمه) يان زنه (سكون)ى (ل) كهى،
كوپه كهى (اخلاق)ه، ته نيا بهم شيويهش كو (جمع) ده كرپته وه.

دوو:

وشهى (خُلُق و خُلُق) وهك وشه كانى (شَرَب و شَرَب) وه (صَرَم و صَرَم) له
ته صلدا يهك واتايان ههيه، به لام وشهى (خُلُق) تاييه ته به شيوه ديمه و
وينهى ماددىي و بهر ههست (محسوس)ى شتان و، (خُلُق)يش تاييه ته به خووه
خده و خهسلته و ئاكاره خوارسكه كانه وه، كه ئينسانيان له سهر بنيات نراوه.

سى:

ههر كام له وشه كانى: (فطرة و طبيعة و سجية و خلقه و خلقه و سليقة و غريزة)ش
هه مانا و مه به ستيان ههيه له گه ل جياوازييه كى كه مدا.

چوار:

كه واته: وهك چو و وشهى (خُلُق) ئاوينهى جهستهى مروفت و نه دنامه ديارو
رواله تاييه كانيه تى، وشهى (خُلُق)يش ئاوينهى رووح و جهوهه رى ئينسان و
خهسلته ون و په نهانه مه عنه وييه كانيه تى.

له نوڤه كومه لاريه بيهكان له كه نهاس
بىن ههكم عىر عواقف الیواصل الی اتصافى

علي بابا AliBapir

archive.org/details/@alibapir

علي بابا AliBapir

هه نالی
د زنگنه پاندى مهكته بى ماموستا علي بابا

AliBapir

د زنگنه پاندى مهكته بى ماموستا علي بابا

لە روانگە شەرەو

ب

لەبەر چەند ھۆو ھىكمەتتەك كە لىرەدا مەوداى توئزىنەو ھىمان نىە^(۱)، خواى كاربەجى و زانا بە ئاشكراو پەنھان، وىستى واپوو كە دوايىن ئايىن و بەرنامەى خۆى لەنىو گەلى عەرەبدا و بە زمانى عەرەبى و، بەپىغەمبەرىكى نەخوئندەوار (نبى اُمى) دا بنىرئ، جا ھەم خواى زانا لە قورئانى بەرپز (كرىم) ى داو، ھەم پىغەمبەرى داناش لەسوننەتى بەپز (مبارك) ى دا، بۆ خستەنە پرووى راستىيەكانى ئىسلام و راگەياندىنى ھوكم و ياسايەكانى، ھەر ئەو وشەو زاراوايانەيان بەكار ھىناون كە عەرەبەكان بەكارىان دەھىنان. ئەوئەندە ھەيە ژمارەيەك لەو زاراوانەى كە ئىسلام بۆ دەربرىن و خستەنە پرووى مەبەستە نوئ و تايەتايەكانى بەكارى ھىناون، وىپراى چەمك و واتا پىشووو ئەسلىيەكانىان، مەبەست و چەمكى دىكەشى لى زىاد كەردوون و، لە وشەيەكى سادەو ئاسايىيەو گىپراونى بە وشەو زاراويەكى تايەتايە ئىسلامىيە!

جا يەككە لەو جۆرە وشە و زاراوانە، وشەى روشنت و خوو (خُلُق) يە، چونكە وشەى (خُلُق) كە كۆيەكەى (أخلاق)ە، لەزاراوەى شەرەدا، لەجوغزى تەسك و كەمبەرى مانا زمانىيەكەيدا نەماوئەتەو، پان و بەرىن كراو لەيەك كىشراوئەتەو، واى لىكراو كە سەرچەم خەسەت و ئاكارو رەفتارو ھەلسوكەوت و جم و جۆلەكانى ئىنسان بگرتتەو، بە مەعنەوىيە و ماددىيە و، تاكىيە و كۆمەلىيە و، وردو درشتەو.

(۱) لە كىتەبى: (سۆزى نەتەوايەتەى و بىرى ناسىوئاليزم لە تەرازووى ئىسلامدا) چاپى سىيەم، تا راددەيەك ئەو مەسەلەيەمان توئزىوئەتەو، پرۆانە لاپەرە (۹۸) تا (۱۰۹)، بە ناوو نىشانى: (بۆچى دوايىن بەرنامەى خوا لە نىو گەلى عەرەبدا ھاتە خوار؟!).

ئەمەش چەند دەقیكى قورپان و سوننه‌ت، كه راستىي ئەوه‌ى گوتمان دەسه‌لمێنن:

یه‌كه‌م:

پێغه‌مبه‌رى خوا فه‌رموویه‌تى: {الْبِرُّ: حُسْنُ خُلُقٍ...} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بَرْقَم: (۱۷۶۸)،
وَالْبُخَارِيُّ فِي "الْأَدَبِ الْمَفْرَدِ" بَرْقَم: (۲۹۵)، وَمُسْلِمٌ بَرْقَم: (۲۵۵۳)، وَالتِّرْمِذِيُّ بَرْقَم: (۲۳۸۹) وَقَالَ:
حَسَنٌ صَحِيحٌ.

واته: (چاكه‌كارىي برىتيه له ره‌وشت و خووى جوان و په‌سند)، وه‌ك ده‌بينين
پێغه‌مبه‌رى پېشه‌وامان (چاكه‌كارىي) و (ره‌وشتى جوان)ى خستونه دوو تاى
ته‌رازووێكه‌وه‌و پێكه‌وه‌ يه‌كسانى كردوون: {الْبِرُّ: حُسْنُ الْخُلُقِ...} مادام وابى،
هه‌رچى چه‌مك و واتاى وشه‌ى (بِرّ) بى‌گريته‌وه‌، دياره‌ وشه‌ى: (حُسْنُ الْخُلُقِ)يش
ده‌يگريته‌وه‌.

ئنجا خواى كاربه‌جى له‌نايه‌تى ژماره‌ (۱۷۷)ى سووره‌تى (البقرة)دا، وشه‌ى
(البر)ى به‌ (۱۹) خه‌سه‌له‌تى گه‌وره‌ گه‌وره‌ ته‌فسىر كردوه‌:

﴿لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُولُوا وَجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّنَ وَءَاتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوَى الْقُرْبَى
وَالْيَتَامَى وَالْمَسْكِينِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ فِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَءَاتَى
الزَّكَاةَ وَالْمُؤْفُوتَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّبْرِينَ فِي الْمَأْسَاءِ وَالضَّرَاءِ وَجِنِ
الْبَاسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿۱۷۷﴾﴾ .

واته: چاكه‌كارىي ئەوه‌ نيه‌، كه رووتان بكه‌نه‌ رۆژه‌ه‌لات و رۆژتاوا (له‌كاتى
نوێژو خواپه‌رستىدا)، به‌لكو چاكه‌كارىي (ره‌فتارى) كه‌سيكه‌، كه‌ به‌رواى
به‌خواو به‌رپۆژى دوايى و فرىشتان و كتیبه‌كان و پێغه‌مبه‌ران هه‌بى، وه‌ مال و
سامانىك كه‌ خو‌شيشى ده‌وى، بى‌دات به‌ خزمان و هه‌تيوان و نه‌داران و رې‌بوارو
سوالكه‌ران و كوێلان، وه‌نوێژ به‌رپا بكات و، زه‌كاتى بده‌ن، وه‌كه‌سانىك په‌يمانىكى
ده‌يدنه‌، ده‌يبه‌نه‌ سه‌ر، وه‌ خو‌راگران له‌به‌رده‌م ته‌نگه‌ده‌سىتى و نه‌خو‌شيبى و كاتى
به‌ره‌نگارىدا، ئا ئەوانه‌ن راستان و، هه‌رئه‌وانيشن پارێزكاران.

ئىنجا با سەرنج بەدەين:

يەك: جارى پىنج خەسلەتى سەرەتا (ئيمان بەخواو پۆژرى دوايى و فرىشته‌كانى و كىتەبە‌كانى و پىغەمبەرە‌كانى) ئەو پىنج پاىەو بنەرەتە گەورە‌كانى بىرەپروان.

دوو: وە شەش سىفەتى دواي ئەوان (مال بەخشىن بەخزم و هەتییو نەدارو رەپوارو سواڵكەرو كۆيلە) ئەو شەش جۆرە ھاو‌كارىي و بەخشىن، بە شەش جۆرە خەلكى موستە‌هق.

سێ: وە خەسلەتى دوازدهو سێزدهش (نوێژ بەرپا‌كردن و زەكات دان) دوو دروشمى هەرە گەورەو گرنكى تاك و كۆمەللى مسوڵمانان.

چوار: وە خەسلەتە‌كانى: چواردهش (بەلێن بردنە سەرو وەفادارىي) يەكەكە لەره‌وشتە هەرە بەرزو جوانە‌كانى ئىنسانى مسوڵمان.

پىنج: وەخەسلەتى پازدهو شازدهو حەفده (خۆپا‌گرىي لەكاتى نەدارىي و نەخۆشىي و جەنگ) دا، ديسان سى ره‌وشت و ئاكارى گەورەو گرنكى هەر مەروفيكى دیندارو مسوڵمان.

شەش: وە هى هەژدهەم (پاستىي) كە يىگومان پاستىي زمان و دل و كرده‌و، لە گەل خو‌و خواو خەلكدا پاست بوون، دەگرێتە‌و، بەرپەرى پشتى مسوڵمانە‌تییە.

هەوت: وە سىفەتى نۆزدهیەم و كۆتایى (پارێزكارىي) كە كۆكەرە‌وێ هەموو ئەوانەى پيش خۆیەتى، بە رووح و جەوهەر و كاكلى مسوڵمانە‌تییى دادەنرێ.

كەواتە: مادام چاكە‌كارىي (البر) ھاو تەرازووى ره‌وشت بەرزىي (حسن الخلق) بێ و، چاكە‌كارىيش، هەم ئيمان و عەقیدە، هەم مال بەخشىن و ھاو‌كارىي‌كردن و، هەم دروشمە‌كانى مسوڵمانە‌تییى و، هەم ره‌وشت و خەسلەتە بەرزو پەسندە‌كانى، وەك (الوفاء) و (الصبر) و (الصدق) و، هەم پارێزكارىي (التقوى)، بگرێتە‌و: كەواتە: پاستە چەمك و واتای وشەي (خُلُق و أخلاق) لە ئىسلامدا يەكجار فراوانەو، لە واتاو چەمكى وشەي خواپەرستىي (عبادة) ھەو نزیكە، ئەوئەندە ھەيە وشەي

(عبادة) زیاتر بۆ په‌یوه‌ندی نیوان خواو به‌نده‌کانی به‌کار دیت و (أخلاق) یش زیاتر بۆ په‌یوه‌ندی نیوان ئینسان و ئینسانه‌کان به‌کار دیت.

دووه‌م:

هه‌روه‌ها (عائیشه‌ی دایکی بر‌واداران خوا لێی رازی بیت، له وه‌لامی که‌سی‌کدا که لێی پرسیبوو خوو ره‌وشتی پیغه‌مبه‌ری خوا صلی الله علیه وسلم چۆن بوو؟ گوتویه‌تی:

{كَانَ خُلْفَهُ الْقُرْآنُ} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بَرَقَم: (٢٥٣٤١)، تعلیق شعيب الأرناؤوط: إسناد صحیح علی شرط الشیخین.

واته: خوو ره‌وشتی وی قورئان بوو!

ئاشکراشه که قورئان سه‌ر له‌به‌ری ئایینی خوا ی تێدایه، که‌واته: خوو وره‌وشتی جوان و تیرۆ ته‌واو، شه‌وه‌یه که ئینسان له‌وردو درشتی ژیان و گوزهرانی‌دا، به‌پێی کتییی خوا به‌رپۆه‌ بچیی، که‌واته: له‌م فره‌مایشته‌ش دا دیسان چه‌مک و واتای فراوان و گشتگیری ته‌خلاق ده‌رده‌که‌وی.

سێیه‌م:

وه شه‌گه‌ر سه‌رنجی فره‌مووده‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوا به‌هین، وهک (راغب الأصفهانی) ئاماژه‌ی پیکردوه^(١)، جارێک پیغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) خوو ره‌وشتی جوان (حُسْنُ الْخُلُقِ) ی کردۆته‌ ناو بۆ خوو خه‌سله‌ت و ئاكاره‌ په‌سندو به‌رزه‌کانی نیو دڵ و ده‌روون، وه جارێکیش کردویه‌ته‌ ناو بۆ شه‌وه‌ کردوه‌و ره‌فتاره‌ جوان و په‌سندانه‌ی، که له‌و خه‌سله‌ت و سیفه‌تانه‌وه، په‌یدا ده‌بن و سه‌ره‌له‌ده‌دن، بۆ وینه.

(١) بر‌وانه: (الذریعة إلى مکارم الشریعة) ص ٣٩.

أ- {عَنْ أَسَمَةَ بْنِ شَرِيكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا أَفْضَلُ مَا أُعْطِيَ الْمُسْلِمُ؟ قَالَ: خُلُقٌ حَسَنٌ} أَخْرَجَهُ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ برقم: (٢٥٨٢٤)، وَالطَّبْرَانِيُّ فِي الْكَبِيرِ برقم: (٤٧٠)، وَابْنُ جِبَّانٍ برقم: (٤٧٨)، قَالَ شُعَيْبُ الأَرْنَؤُوط: إِسْنَادُهُ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ.

واته گوتیان: ئە‌ی پێغه‌مبەری خوا! چ شتێک چاکترین شتە که به ئینسانی مسوڵمان به خشراپی؟ فه‌رمووی: ره‌ه‌شتی په‌سنده.

که بێ‌گومان لێ‌ده‌دا زیاتر حاله‌تی خه‌سه‌لت بوون و به نه فس ده‌روونه‌وه په‌یه‌ه‌ست بوون، بۆ خو‌و ره‌ه‌شت ره‌چاو کراوه.

ب- {عَنْ عَلِيٍّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَلَا أَدْلِكُكُمْ عَلَى أَكْرَمِ أَخْلَاقِ أَهْلِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ: أَنْ تَصِلَ مَنْ قَطَعَكَ، وَتُعْطِيَ مَنْ حَرَمَكَ، وَتَعْفُوَ عَنْ مَنْ ظَلَمَكَ} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ برقم: (١٥٦٥٦)، وَالطَّبْرَانِيُّ برقم: (٤١٣)، وَقَالَ الْهَيْثَمِيُّ (١٨٩/٨): فِيهِ زَبَانُ بْنُ فَاثِدٍ، وَهُوَ ضَعِيفٌ، وَأَخْرَجَهُ الْخَرَائِطِيُّ فِي الْمَكَارِمِ برقم: (٢٩٥)، وَالِدِيلَمِيُّ برقم: (١٤٣٥)، وَقَالَ الْمَنَاوِيُّ (٤٦/٢): قَالَ الْعِرَاقِيُّ: سَنَدُهُ ضَعِيفٌ، وَضَعَفَهُ شُعَيْبُ الأَرْنَؤُوط.

واته: ئایا به‌رێ‌زترین ره‌ه‌شتی خه‌لکی دنی‌او دوا‌رپۆ‌ژتان پێ بلێم؟ ئە‌وه‌یه که په‌یه‌ه‌ندیی له‌گه‌ڵ که‌سی‌که‌دا به‌رده‌وام بکه‌ی، که ئە‌و پە‌چ‌راندوویه‌تی، وه به‌که‌سی‌ک ببه‌خشی، که ئە‌و تۆی بیه‌ش و فه‌رامۆش کردوه، وه له‌که‌سی بپووری که سته‌می لێ‌ت کردوه!

دیاره له‌م فه‌رمایشته‌شدا حاله‌تی کردارو ره‌فتار بوون، به خو‌و و ره‌ه‌شت له‌به‌ر چاو گیراوه، چونکه هه‌ر کام له (په‌یه‌ه‌ندیی گه‌یاندن و پاراستن) و (به‌خشین) و (لێ‌بوردن و چاوپۆشیی‌کردن) کرده‌وه ره‌فتارن.

چوارهم:

ئنج‌ا بۆ ئە‌وه‌ی چه‌مک و واتای وشه‌ی ره‌ه‌شت و خو‌ی په‌سند (حُسْنُ الخُلُق) چاک‌تر زیاتر رۆشنی‌ته‌وه، به چاک‌ی ده‌زانم، سه‌رنجی‌کی وه‌سف و پێناسه‌ی ژماره‌یه‌ک له زاناو شه‌رع‌زان و پێشه‌وايانمان بده‌ین، داخۆ چی یان گوتوه؟

- (الحسن البصرى) گوتوووه‌تى: (حَسُنُ الْخُلُقُ: الْكَرَمُ، وَالْبَذْلَةُ، وَالْإِحْتِمَالُ) واته: خوو و په‌وشتى جوان بریتیه له: به‌خشنده‌یى و، پۆشاك ساده‌یى و^(١)، ته‌حه‌ممول‌كردن و خۆپاگى^(٢).

- (عبدالله بن المبارك) يش گوتوووه‌تى: (حَسُنُ الْخُلُقُ: هُوَ بَسْطُ الْوَجْهِ، وَبَذْلُ الْمَعْرُوفِ، وَكُفُّ الْأَذَى)، واته: خوو و وره‌وشتى په‌سند، بریتیه له: ڕوو‌كراوه‌یى و گه‌شیی و، مال به‌خشین و، خۆپاراستن له ته‌زیه‌ت دانى خه‌لكى.

- (إمام أحمد) يش گوتوووه‌تى: (حَسُنُ الْخُلُقُ: أَنْ لَا تَغْضَبَ وَلَا تَحْتَدَّ)، واته په‌وشت به‌رزى ته‌وه‌یه كه تووړه نه‌بى و هه‌له‌نه‌چى.

- وه هه‌ندىك له زانایان وهك (ابن رجب الحنبلى) هیئاووه‌تى^(٣)، گوتووایانه:

(په‌وشت جوانیى بریتیه له: له‌بەر خوا ڕق و تووړه‌یى خۆ كپ كردنه‌وه، پێشان‌دانى ڕوو‌خۆشیی و كراوه‌یى، مه‌گه‌ر له‌گه‌ل بابای بیدعه‌تچیی و خراپه‌كاردا، وه چاوپۆشیی‌كردن له به‌هه‌له‌دا چوان، مه‌گه‌ر بۆ ته‌مبى كردن و سزای شه‌رعیى له‌سه‌ر جیبه‌جی‌كردن، وه ئازار گێڕانه‌وه له‌هه‌ر بابایه‌كى مسوولمان، یان خاوه‌ن په‌یمان (معاهد)، مه‌گه‌ر له‌كاتى لا‌بردنى ناشه‌رعیى و هه‌ق ته‌ستاندنه‌وه بۆ ستم لێ‌كراوێ‌كدا، به‌بج تێپه‌راندن).

- وه هه‌ر كام له (أبو حامد الغزالی) و (ابن قیّم الجوزیه)ش له‌باره‌ی پایه‌و بنه‌په‌ته‌كانى خوو په‌وشتى به‌رزو جوانه‌وه، گوتووایانه^(٤):

(حَسُنُ الْخُلُقُ يَقُومُ عَلَى أَرْبَعَةِ أَرْكَانٍ، لَا يَتَصَوَّرُ قِيَامُ سَاقِهِ إِلَّا عَلَيْهَا: الصَّبْرُ، وَالْعِفَّةُ،

(١) ده‌شگونجى به‌مانای به‌خشین بى به‌ دلخۆشییه‌وه، بڕوانه (المعجم الوسيط) ص ٤٥، ٤٦.

(٢) ته‌حه‌ممول و خۆپاگى و سنگ فراوانیى، له به‌رانیه‌ر نه‌فامیى نه‌فامان (جهل الجاهلین) دا.

(٣) بڕوانه: (جامع العلوم والحكم) ص ٢٢٦، ٢٢٧، پێناسه‌كانى (الحسن) و (ابن المبارك) و (أحمد) یشم هه‌ر له‌وى وەرگرتوون.

(٤) بڕوانه: (إحياء علوم الدين) ج ٣ ص ٥٧-٥٩، وه بڕوانه: (مدارج السالكين) ی ابن القيم، ج ٢ ص ٣٠٨-٣١١.

والشجاعة، والعدل)، واته: وه رهوشتی پهسه ندو چاك، لهسه ر چوار پایه وهستاوه، بهبی وان ناگونجی رابوهستی: خوږاگری و، پاکیی و بی تهماعیی و، نازایه تی و، دادگری. بهلام (غزالی) له جیاتی (صبر)، (حکمه) ی داناوه.

پینجه م:

منیش وای تیده گه م که پایه و بنه ره ته کانی خوو رهوشتی پهسه ند و چاك، ئەم شه شه ن:

- ١- کار به جیی (الحکمه).
- ٢- خوږاگری (الصبر).
- ٣- پاکیی و بیته ماعیی (العفة)
- ٤- نازایه تی و بوژی (الشجاعة والجرأة).
- ٥- به خشندهیی و سه خاوهت (الکرم والسخاء).
- ٦- دادگری و هاوسه نگی (العدل والتوازن).

به لگه شم بو سه لماندنی راستیی بوچوونه که م، ئەوه یه که ئینسان به گشتی سی جوړه هیژ (القوة) ی خواړسکی پیدراون:

- ١- عهقل (العقل)، که شتی پیدەزانی و دەناسی و کەشف دهکا.
- ٢- ئاره زوو (الشهوة)، که بهرژه و هندییه کانی خو ی پیدەهینیتته دی و، پیداو یستییه کانی جهسته و گیانی پی دابین دهکات.
- ٣- توورپیی (الغضب)، که بهرگری پی له خو ی دهکات و زیان و مه ترسییه کانی پی له خو ی وه دوور دهکات.

ئنجاینگومان هه ر کام لهو سی هیژه، چ بهباری کورت هینان و بهزایه دان (التقصير والتفريط) دا لابه دن، چ بهباری زیاده رو یی و تییه پراندن (المبالغة والإفراط) دا، ئەوه رهوشت و رهفتاری مرووف تیکده چی، با بزاین چو ن؟!

۱- جارئ لادانی عهقل بهباری تیپه‌پاندندا، سه‌ر ده‌کیشی بۆ جه‌ربه‌زه‌یی و فه‌لسه‌فه‌و سه‌فسه‌ته‌کردن و خه‌لک فریودان و چه‌واشه‌کاری، وه‌لادانیشی به‌باری به‌زایه‌داندنا، ده‌بیته‌مایه‌ی فه‌قیر حالیی و که‌وده‌نیی و گه‌مه‌یه‌ی و فیل لیکران! ۲- دیسان لادانی هی‌زی ئاره‌زوو (القوة الشهوانية) به‌باری زیاده‌پو‌ییدا، ده‌بیته‌هۆی ئاره‌زوو بازی و بی‌به‌ندو باری و که‌رامه‌ت پووشان و ئاپروو تکان، وه‌به‌باری که‌م ته‌رخه‌مییشدا، بی‌هه‌ست و نه‌ستی و سستی (خمول) و په‌ستی، لی‌په‌یدا ده‌بی.

۳- هی‌زی توورپه‌یی (القوة الغضبية) یش کاتی‌ک به‌لای زیده‌پو‌ییدا لاده‌دات، خاوه‌نه‌که‌ی دوو‌چاری سته‌م و زۆر (ظلم) و، له‌کاتی کورت هی‌نانی‌شدا، تووشی ترسنۆکیی (جن) و بی‌زیکیی و بی‌هه‌لو‌یستی، ده‌کات.

ئنجاه‌هه‌رچی هی‌زی ژیری (القوة العقلية) به‌خه‌سه‌له‌تی کار به‌جی (حکمة) دیتته‌سه‌ر راسه‌هیل و، هی‌زی توورپه‌یی (القوة الغضبية) یش به‌هه‌ردووک خه‌سه‌له‌تی، خۆراگری و ئازایه‌تی و بو‌یری (الصبر والشجاعة والجراة) رپی راسه‌ته‌ده‌گریته‌به‌رو، هی‌زی ئاره‌زوو (القوة الشهوانية) ش به‌هۆی هه‌ردووک خه‌سه‌له‌تی پاکیی و بی‌ته‌ماعیی و، به‌خه‌شندی و سه‌خاوه‌ت (العفة وقلة الطمع والكرم والسخاء) وه، له‌لادان و ترازان ده‌پاری‌زی.

وه‌داد‌گه‌ری (عدل) یش ده‌بیته‌مایه‌ی: هاوسه‌نگ بوون و به‌ته‌رازوو را‌گه‌یرانی سه‌رجه‌م هی‌زه‌کانی عهقل و توورپه‌یی و ئاره‌زوو.

به‌لام بی‌گومان به‌بی‌ته‌سلیم بوون به‌شه‌رع و، ملکه‌چ بوون بۆ یاساو ده‌ستوره‌کانی و، پابه‌ندی به‌پروو‌نییه‌کانیه‌وه، مه‌حاله‌ئینسان بتوانی‌ته‌و سێ هی‌زه‌کو‌نترو‌ل بکات و، مه‌ودایان نه‌دات که‌به‌ملاو لای به‌زایه‌دان و تیپه‌پاندن (تفریط و افراط) دا لابه‌دن و، خاوه‌نه‌که‌یان دوو‌چاری چه‌ندان جو‌ره‌خه‌سه‌له‌تی پیس و به‌د (ردائیل) بکه‌ن و، له‌خه‌سه‌له‌ته‌به‌رزو په‌سه‌نده‌کان (فضائل) ی بی‌به‌ش بکه‌ن و، عه‌یبداری لای خه‌لک و، گونا‌جباری لای خوا بی‌ته‌و، روو‌ره‌شی ئی‌ره‌و ته‌ولاش بی‌ته‌!

ده توانين زور به لگان له سهر ټه وه بهيننه وه، كه په وشت و ټاکاری بهرزو په سند له ئیسلامدا شتيكي زور گه وړه و بايه خداره و، پيگه يه كي گه وړه و گرنگي هه يه، به لام به حه قيقه ت ئيمه له هه موو ټه و باسانه دا نه مانويستوه ټه وه ي كه پټويسته بگوتري، بيلين، به لكو ټه وه ي كه ده گونجي بيلين، ده يخه ينه روو، به لام هه ول ده ده ين به گوشراويي و به پوختي بي، كه سه رجه م يازده به لگه ن:

■ به‌لگهی یه‌که‌م ■

باسه‌ مه‌دح و ستایشه سیفه‌ته به‌رز و په‌سنده‌کانه‌ خوا

خوا (سبحانه و تعالی) ستایش و مه‌دحی خۆی کردوه، به‌ خسته‌ پوو ی سیفه‌ته به‌رزو په‌سنده‌کانی، وه‌ ناوه‌ هه‌ره‌ چاکه‌کانی، با سه‌رنج بده‌ین:

١- خوا (سبحانه و تعالی) له‌ سوپه‌تی (الحشر) له‌ ئایه‌ته‌کانی (٢٢-٢٤) دا، له‌و سێ ئایه‌ته‌ موباره‌که‌دا (١٧) له‌ ناوو سیفه‌ته‌ به‌رزو په‌سندو جوانه‌کانی خۆی ده‌خاته‌ پووو ده‌فه‌رموی:

﴿هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عِلْمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ﴿٢٢﴾
هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ
الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَنَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٢٣﴾ هُوَ اللَّهُ
الْخَلِيقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ يُسَبِّحُ لَهُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٤﴾﴾ الحشر.

وه‌ گوتمان: ئەو سێ ئایه‌ته‌ موباره‌که‌ (١٧) له‌ ناوو سیفه‌ته‌ به‌رزو په‌سنده‌کانی خۆی په‌روه‌ردگاریان گرتوونه‌ خۆیان، وه‌ خوا (سبحانه و تعالی) خۆی به‌و چه‌ند سیفه‌ته‌ به‌رزو په‌سنده‌، پێناسه‌ ده‌کا:

سیفه‌تی یه‌که‌م: (هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ) ئەو خۆیە‌که، که‌ جگه‌ له‌و هیچ په‌رستراو نین.

سیفه‌تی دووهم: (عَلِيمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ) زانای په‌نهان و ئاشکرایه‌.

سیفه‌تی سێهه‌م و چواره‌م: (هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ) ئەو خاوه‌نی به‌زه‌ییه، وه‌ خاوه‌نی میهره‌بانیه‌.

سیفه‌تی پێنج و شەش و هه‌شت و نۆو ده‌و یازده‌و دوازه‌: (هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ أَلَمْ يَكُنْ لَكَ الْفُؤَادُ الْأَوَّلُ الْفُؤَادُ الْأَوَّلُ الْمُؤْمِنُ الْمُهِمُّ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ)، واته‌: ئەو خۆیە‌که، بێ‌جگه‌ له‌وی، هیچ په‌رستراوی‌ک نیه‌، (الملك): حوکمران و پادشای ره‌هایه‌، (الْفُؤَادُ) پاك و بێ‌عه‌ییه‌، بێ‌هه‌له‌و بێ‌په‌له‌یه‌، (الْأَسْلَمُ) سه‌رچاوه‌ی ئاشتی و سه‌لامه‌تییه‌، (الْمُؤْمِنُ) دڵنیاکه‌ره‌، (الْمُهِمُّ) خاوه‌ن ده‌سته‌لاته‌، (الْعَزِيزُ) زاله‌، (الْجَبَّارُ) مل پێکه‌چکه‌ره‌، (الْمُتَكَبِّرُ) خۆی پێ‌گه‌وره‌یه‌، (سُبْحَنَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ) پاکیی بۆ خوا له‌وه‌ی، که‌ ده‌یکه‌ن به‌هاوبه‌شی.

سیفه‌تی سێزده‌و چوارده‌و یازده‌: (هُوَ اللَّهُ الْخَلِيقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ) ئەو خۆیە‌کی به‌ده‌یه‌ینه‌ری، په‌یداکه‌ری، وێنه‌کێشه‌، (لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى) ناوه‌ هه‌ره‌ چاکه‌کانی هه‌ن، (يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ) هه‌رچی له‌ ئاسمانه‌کان و زه‌ویدا به‌پاکی ده‌گری.

سیفه‌تی شانزده‌و هه‌فده‌: (وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ) وه‌ خوا زالی کاربه‌جیه‌.

٢- هه‌روه‌ها له‌ سوورته‌ی (الروم) ئایه‌تی (٢٧) دا ده‌فه‌رموی:

﴿... وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ (الروم)

(الْمَثَلُ) واته‌: سیفه‌ت، یانی: خوا وه‌سف و سیفه‌تی هه‌ره‌ به‌رزی هه‌یه‌ له‌ ئاسمانه‌کان و زه‌ویدا، وه‌خوا زالی کاربه‌جیه‌.

ئەو به‌لگه‌ی یه‌که‌م، چونکه‌ دیاره‌ رازانه‌وه‌ به‌و سیفه‌ته‌ به‌رزو جوانانه‌، شتیکی گه‌وره‌یه‌، بۆیه‌ خوا (سبحانه‌ و تعالی‌) خۆی به‌و سیفه‌تانه‌ پێناسه‌ ده‌کا.

■ به‌لگه‌ی دووهم ■

باسه‌ مه‌دح و ستایشه‌ سیفه‌ته به‌رز و په‌سنده‌کانه‌ فریشته‌کانه‌ خوا

خوا (سبحانه و تعالی) دیسان فریشته‌کانی خو‌ی مه‌دح ده‌کا به‌ سیفه‌ته به‌رزه‌کانیان، فریشته‌کان به‌گشتی، به‌تایبه‌تیش جبریل (سه‌لامی خوا‌ی لی‌بی)، بو‌ وینه‌:

١- له‌ سو‌ره‌تی (عب‌س) له‌ ئایه‌ته‌کانی: (١١-١٦) دا ده‌فه‌رموی:

﴿لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ نَذِرُكَ﴾ (١١) فَمَنْ شَاءَ ذَكِّرْهُ ﴿١٢﴾ فِي صُحُفٍ مُّكْرَمَةٍ ﴿١٣﴾ مَرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ ﴿١٤﴾ بِأَيْدِي سَفَرَةٍ ﴿١٥﴾ كِرَامٍ بَرَرَةٍ ﴿١٦﴾ عب‌س.

واته‌: نه‌خێر وانیه‌ (وه‌ك هاوبه‌ش بو‌خوا دانه‌ره‌كان ده‌یلین)، به‌لكو ئایه‌ته‌کانی ئەم قورئانه‌ بیرخه‌ره‌وه‌ن، بو‌ هه‌ر كه‌سێ بیه‌و‌ی بیری بکه‌و‌یت‌ه‌وه‌، (واته‌: ئەو راستییانه‌ی بیر بکه‌و‌یت‌ه‌وه‌ كه‌ وه‌ح‌ی خوا ه‌ینا‌ونی سه‌باره‌ت به‌ مامه‌له‌ كردن له‌ گه‌ل‌ خوا‌دا، وه‌ مامه‌له‌ كردن له‌ گه‌ل‌ خه‌لك‌ی خوا‌دا)، له‌ چه‌ند لاپه‌ره‌یه‌ك‌ی زۆر ر‌یژ ل‌ی‌گیرا‌ودا، به‌رز و پاكن، (ئایا ئەو په‌رانه‌ به‌ده‌ست ك‌ی‌وه‌ن و ئەو وه‌ح‌یه‌ ك‌ی‌ ه‌ینا‌ویه‌تی؟) به‌ده‌ستی چه‌ند نو‌ینه‌ریك‌، {سَفَرَةٍ} ك‌و‌ی (سَفیر)، واته‌: نو‌ینه‌ر، كه‌ مه‌به‌ست پ‌ی‌ی فریشته‌كانن، {كِرَامٍ بَرَرَةٍ}، (كِرَامٍ) ك‌و‌ی (ك‌ریم) ه‌ واته‌: به‌خشنده‌، به‌ر‌یژ، خاوه‌ن حورمه‌ت، {بَرَرَةٍ} ك‌و‌ی (بَرّ) و (بَارّ) واته‌:

■ به‌لگه‌ی سێهه‌م ■

**باسه‌ مه‌دح و ستایشه‌ سیفه‌ته‌
به‌رزو په‌سنده‌كانه‌ پێغه‌مبه‌ران
(سه‌لامه‌ خوايان لێبێ)**

خوا (سبحانه و تعالى) ستایشی پێغه‌مبه‌ران و ره‌وانه‌كراوانی خۆی (عليهم الصلاة والسلام) به‌ گشتی و به‌ تایبته‌ پێغه‌مبه‌ری خاته‌م (صلى الله عليه وسلم) ده‌كاته‌، به‌ باس كردنی ئاكارو ره‌وشه‌ته‌ به‌رزو جوانه‌كانیان، وه‌سف و پێناسه‌یان ده‌كاته‌.

ده‌توانین له‌و باره‌وه‌ ئاماژه‌ به‌زۆر ئایه‌تان بکه‌ین، که‌ خوا (سبحانه و تعالى) مه‌دح و ستایشی پێغه‌مبه‌رانی خۆی ده‌كاته‌، هه‌لبه‌ته‌ پێغه‌مبه‌رانی (سه‌لامی خوايان لێبێ)، به‌نده‌ هه‌لبێژدراوه‌كاني خۆان، وه‌ك خۆای کاربه‌جی ده‌فه‌رموی:

﴿ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَىٰ ۚ ۞ النمل. ٥٩ ۞ ﴾

واته‌: بلی ستایش بۆخوا، سه‌لامی خوا له‌سه‌ر ئه‌و به‌دانه‌ی، که‌ هه‌لبێژاردوون. به‌لێ، پێغه‌مبه‌ران (سه‌لامی خوايان لێبێ)، گولبێژی نیو مرو‌فایه‌تیین، ئیمه‌ چه‌ند ئایه‌تێك به‌ نمونه‌ ده‌هێنینه‌وه‌:

١- خوا (سبحانه و تعالى) له‌ سووره‌تی (الشعراء) ئایه‌ته‌كاني: (١٠٦-١٠٧) دا ده‌باره‌ی (نوح) سه‌لامی خۆای لێبێ ده‌فه‌رموی:

﴿ إِذْ قَالَ لَهُمُ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٠٦﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٠٧﴾ ﴾

واته: کاتی که نووحی برایان به گهله‌که‌ی خو‌ی گوت: ئایا پارێژ له خوا ناکهن؟ من بۆ ئێوه ره‌وانه‌کراویکی ته‌مینه‌دارم (واته: خیانه‌تتان بێ ناکهم). یه‌که‌ی له‌ سیفه‌ته‌ به‌رزه‌کانی پیغه‌مبه‌ران (سه‌لامی خویان لی‌بی)، بریتی بووه‌ له‌ ته‌مینه‌دارو ده‌ستپاک بوون.

٢- هه‌روه‌ها له‌ سوورپه‌تی (الأعراف) ئایه‌تی (٦٨) دا خوی په‌روه‌ردگار باسی (هود) ده‌کا (سه‌لامی خوی لی‌بی)، که‌ بۆ لای گه‌له‌که‌ی (عاد) ره‌وانه‌ کراوه‌، ده‌فه‌رموی:

﴿ .. وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴿٦٨﴾ ﴾

واته: وه‌من بۆ ئێوه‌ دل‌سۆزکی ته‌مینه‌دارم (ناصح) واته: دل‌سۆز، به‌ته‌نگه‌وه‌ بوو، به‌په‌رو‌ش.

٣- هه‌روه‌ها له‌ سوورپه‌تی (هود) ئایه‌تی (٦٢) دا خوی به‌رزو مه‌زن باسی پیغه‌مبه‌ر (صالح) ده‌کا، دوا‌ی ته‌وه‌ی که‌ ده‌چی بۆ لای گه‌له‌که‌ی خو‌ی که‌ گه‌لی (ثمود) ه، وه‌ ته‌وه‌ی خوا پێیدا ناردوه‌، پێیان را‌ده‌گه‌یه‌نی، ته‌وانیش ده‌لێن:

﴿ قَالُوا يَصْلِحْ فَذَكُنْتَ فِيمَا مَرْجُوا قَبْلَ هَذَا .. ﴿٦٢﴾ ﴾

واته: ئه‌ی صالح! تۆ پێش ته‌مه‌ (واته: پێش ته‌وه‌ی باسی پیغه‌مبه‌رایه‌تی بکه‌ی) له‌نیۆ ئیمه‌دا جیی ئومید بووی!

دیاره (جیی ئومید بوون) کۆمه‌لی سیفه‌تی باش ده‌گریته‌ خو‌ی، چونکه‌ خه‌لك ئومیدی خیریان به‌ که‌سیك هه‌یه، که‌ خاوه‌نی سیفه‌تی به‌رزو جوان بێ.

٤- هه‌روه‌ها له‌ سوورپه‌تی (النمل) ئایه‌تی (٥٤) دا خوی بێ هاوتا باسی (لوط) ده‌کا (سه‌لامی خوی لی‌بی)، ئنجا پاش ته‌وه‌ی که‌ پیغه‌مبه‌ر (لوط) بانگه‌وازی گه‌له‌که‌ی خو‌ی کرد، گه‌له‌که‌ی به‌و شیوه‌یه‌ وه‌لامیان دا‌یه‌وه‌:

﴿فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوا آلَ لُوطٍ مِّنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أَنَاسٌ يَّنطَهُرُونَ﴾ (٥٦) النمل.

واته: وه وهلامی گه‌له‌که‌ی هه‌ر ئه‌وه‌ بوو که گوتیان: ده‌ریان بکه‌ن له ئاوه‌دانیی خۆتان، چونکه ئه‌وان کۆمه‌لیکن خۆیان پاک ڕاده‌گرن.

یانئ: (لوط) (سه‌لامی خوای لیبی)، وه ئه‌وانه‌ش که له‌گه‌لیدا بوون له ئیمانداران، چاویان له ژیا‌نیکی پاک و چاک بووه.

٥- هه‌روه‌ها خوای به‌رزو مه‌زن له سوورپه‌تی (هود) له ئایه‌تی (٨٤) دا باسی (شعیب) ده‌کا، ده‌فه‌رموئ:

﴿وَالِی مَدَیْنٍ أَخَاهُمْ شُعَیْبًا ۚ ۝ ٨٤﴾ هود.

دوایی له درێژه‌ی باسه‌که‌دا شوعه‌یب به‌گه‌له‌که‌ی ده‌لی:

﴿...إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ ۚ ۝ ٨٨﴾ هود.

واته: من ته‌نیا چاکسازیم ده‌وئ ئه‌وه‌نده‌ی بتوانم. که‌واته: پیغه‌مبه‌ران (سه‌لامی خویان لیبی) هاتوون بۆ چاکسازی.

٦- هه‌ر له سوورپه‌تی (هود) له ئایه‌تی (٧٥) دا، خوای پاک و تاک باسی پیغه‌مبه‌ر ئیبراهیم (سه‌لامی خوای لیبی) ده‌کا، ده‌فه‌رموئ:

﴿إِنَّا إِبرَاهِیْمَ لَحَلِیْمٌ ۖ ۝ ٧٥﴾

واته: یی‌گومان ئیبراهیم زۆر هی‌دی و مه‌ند بوو، زۆر به‌سۆزو به‌زه‌یی بوو، وه له‌ناخه‌وه زۆریش ده‌گه‌رایه‌وه بۆ لای خوا.

وه‌ک ده‌بینین: خوا به‌سی سیفه‌تی به‌رز وه‌سفی ئیبراهیم ده‌کا.

٧- هه‌روه‌ها له سوورپه‌تی (مریم) له ئایه‌تی (٢٤) دا، خوای زاناو توانا، باسی ئیسماعیل (سه‌لامی خوای لیبی) ده‌کا ده‌فه‌رموئ:

﴿وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا﴾ ﴿٥٤﴾ مريم.

واته: له کتیبدا باسی ئیسماعیل بکه، که به ئینی زۆر راست بوو، وه رهوانه کراوو پیغه مبهری خوا بوو.

٨- له سوورپهتی (یوسف) له ثایه ته کانی: (٢١-٢٢) دا خوی په ورهردگار باسی یوسف دهکا، (سهلامی خوی لیبی)، دهفه رموی:

﴿وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِّصْرَ لِامْرَأَتِهِ أَكْرِمِي مَثْوَاهُ عَسَىٰ أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا ..﴾ ﴿٢١﴾

دوایی دهفه رموی: ﴿.. وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ﴾ ﴿٢٢﴾ یوسف.

واته: وه بهو شیویه پاداشتی چاکه کاران دهدهینه وه.

کهواته: یه کی دیکه له سیفته په سنده کانی پیغه مبهران (سهلامی خویان لیبی)، بریتیه له چاکه کاری.

٩- له سوورپهتی (الدخان) ثایه ته کانی: (١٧ و ١٨) دا خوی به خشر باسی (موسی) دهکا (سهلامی خوی لیبی)، دهفه رموی:

﴿وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ﴿١٧﴾ أَنْ أَذُوا إِلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٨﴾﴾

واته: له پیش نه واندا (واته: له پیش نه و قه ومه ی، که پیغه مبهری خاته میان (صلی الله علیه وسلم) بو رهوانه کرا: عه ره به بت په رسته کان) گه لی فیرعه و نمان تاقی کرده وه، وه پیغه مبهریکی به ریژ هات بو لایان.

(کریم) واته: خاوهن ریژو حورمهت، که موسایه (سهلامی خوی لیبی)، (پی گوتن): بهنده کانی خوام له گهل بنیرن {چی دیکه مه یانچه وسینه وه، وه که له شوینی دیکه دا هاتوه، پیان دهلی: ته شکه نجه یان مه دهن، سوغره و پیگاریان مه کن}.

﴿..إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ﴾ واته: بێگومان من بۆ ئێوه نێراویکی ته‌مینه‌دارم. که‌واته: به‌ڕێزو حورمه‌ت بوون، خه‌سه‌له‌تیکی دیکه‌ی به‌رزو په‌سندی پیغه‌مبه‌رانه، (سه‌لامی خوايان لی‌بی).

١٠- وه له سوورپه‌تی (مَریم) ئایه‌ته‌کانی: (١٢-١٤) خوای بی هاو‌ه‌ل باسی پیغه‌مبه‌ر (یحیی) (سه‌لامی خوای لی‌بی) ده‌کات و، به‌چهند سیفه‌تیک وه‌سفی ده‌کات، ده‌فه‌رموی:

﴿يَحْيَىٰ خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ وَءَاتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا﴾ (١٢) وَحَنَانًا مِّن لَّدُنَّا وَزَكَاةً وَكَانَ تَقِيًّا﴾ (١٣) وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا﴾ (١٤).

دوای ئه‌وه‌ی که باسی ئه‌وه ده‌کا: چۆن زه‌که‌ریا له‌خوا ده‌پاریته‌وه: کورپکی پی ببه‌خشی، له‌کاتی‌که‌دا خۆی که‌وتۆته ئێو ته‌مه‌نه‌وه‌و خێزانه‌کشی نه‌زۆکه، وه‌خوای په‌روه‌ر‌دگاریش موژده‌ی کورپکی پی ده‌داو ناوه‌کشی لی‌ده‌نی، وه‌ک ده‌فه‌رموی:

﴿يٰۤاٰمَنُ كَرِيْمًا اِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اَسْمُهُ يَحْيٰى لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا﴾ (٧) مَریم.

واته: ئه‌ی زه‌که‌ریا! ئیمه موژده‌ی کورپکت پی ده‌هین، ناوی یه‌حیا، ناوی ناوامان له‌مه‌ویش به‌کارنه‌هیناوه، خوای په‌روه‌ر‌دگار ناوه‌کشی بۆ دیاریی ده‌کا، ئنجا له‌ درێژه‌ی ئه‌وه‌دا خوای کاربه‌جی ده‌فه‌رموی:

﴿يَحْيَىٰ خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ﴾ .. واته: ئه‌ی یه‌حیا! کتیب به‌ توندیی بگره، بۆ ئه‌وه‌ی لی‌ت نه‌که‌وی، واته: به‌ جیددیی ئیشی پی بکه، پاشان دیته‌ سه‌ر سیفه‌ته‌کانی ئه‌و پیغه‌مبه‌ره به‌ڕێزه:

سیفه‌تی یه‌که‌م: ﴿...وَأَتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا﴾ (١٢) (الْحُكْم) لێره‌دا به‌مانای حیکمه‌ت دی، واته: جارێ هه‌ر منداڵ و نه‌باڵغ بوو، که حیکمه‌تمان پیی دا‌بوو.

سیفه‌تی دووهم: ﴿وَحَنَانًا مِّن لَّدُنَّا﴾ (١٣) واته: وه له‌لایه‌ن ئیمه‌وه‌ خاوه‌ن هه‌نان بوو، (حَنان): واته: په‌رو‌ش و سو‌ز، ئه‌مه‌ش ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نی، که خوای به‌خشه‌ر

■ به‌لگه‌ی چواره‌م ■

باسه‌ى مه‌ده‌ى و ستایشه‌ى سیفه‌ته‌ى به‌رز و به‌سنده‌ى گانه‌ى پێغه‌مبه‌رى خاتمه‌ى (صلی الله علیه وسلم)

۱- له‌ سووره‌تى (القلم) ئایه‌ته‌ى كانى: (۱-۴) دا خوا (سبحانه و تعالى) ده‌فه‌رموى:

﴿ تَّ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ ﴿١﴾ مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ ﴿٢﴾ وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ ﴿٣﴾ وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴾

واته‌: نوون (ن) {كه‌ پیتیکه‌ له‌و پیتانه‌ی قورئانیان لى پیک هاتوه‌}، سویند به‌ قه‌لهم و به‌و دیرانه‌ی، كه‌ پێی ده‌نووسن، تو (ئه‌ی موحه‌مه‌د!) به‌هوى چاكه‌ی په‌روه‌ردگاته‌وه‌، شیت نى، {واته‌: به‌هوى ئه‌و نيعمه‌تى پێغه‌مبه‌رایه‌تیه‌وه‌ كه‌ خوا به‌تۆى داوه‌، تووشى شیتى نه‌بووى، واتیه‌كى دیکه‌ی ئه‌وه‌یه‌: سویند به‌ نيعمه‌تى په‌روه‌ردگارت، تو شیت نى}، وه‌ تو پاداشتیكى نه‌پراوت هه‌یه‌، {غیر مَمْنُون} واته‌: غیر مقطوع، ئنجا ئایا به‌لگه‌ چیه‌ له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی، كه‌ تو شیت نى و پێغه‌مبه‌رى خواى؟! ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ واته‌: وه‌ بیگومان تو له‌سه‌ر ره‌وشتیكى مه‌زنى.

كه‌واته‌: خواى كارزان ره‌وشت به‌رزى پێغه‌مبه‌رى خاتمه‌ى (صلی الله علیه وسلم) ده‌كاته‌ به‌لگه‌ له‌سه‌ر ئه‌وه‌، كه‌ پێغه‌مبه‌ره‌و شیت نیه‌، وه‌ جادووگه‌رو فالچی

نيه، وهك له شوينه كانى ديكه له قورئاندا پهروهردگار ئهو جوړه توّمهت و بوختانانه له كافرهكانى ده گيرپتهوه، ئه مهش بهلگهيه كى يه كجار گه وړه و پتهوه له سهه نه وه، كه رهوشت و ئاكارى په سندهو جوان له ئىسلامدا، پيگهيه كى يه كجار به زى هيه.

۲- له سوورپهتې (آل عمران) له نايهتې (۱۵۹) دا خواى ميه ره بان ديسان باسى پيغه مبهري خاتمه (صلى الله عليه وسلم) دهكا، دهه رموى:

﴿فِيمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ لَئِنْ لَمْ يَأْمُرْ بِهِ لَكُنَّا مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾
 ﴿عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ﴾ (۱۵۹)

واته: تو به هوى به زهيه كه له خواوه بويان (بو خه لكه كه) نه رم بووى، {كه واته: نه رم و نياني يه كيكه له سيفه ته به زرو په سندهكان، كه پيغه مبهري خاتمه پي رازاوه ته وه}، وه ته گهر تو قسه زبرو دل رهق بوای، له دهورت ده پرژان، دهجا لييان ببووره، وه داواى ليبورديشيان بو له خوا بكه، وه له كارو باريشدا راپوژيان پي بكه، به لام دواى نه وهى {نه جامى راپوژ كردن ده رچوو} بريارت دا، پشت به خوا به ستهو {برپاره كهت جبه جى بكه}، چونكه خوا نه وانهى خوش دهوى كه پشتى پي ده به ستن.

۳- له سوورپهتې (التوبة) ش نايهتې (۱۲۸) دا، خواى بهرز ناوا باسى پيغه مبهري خاتمه (صلى الله عليه وسلم) دهكا دهه رموى:

﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾ (۱۲۸)

واته: بيگومان له خوتان ره وانه كراويكتان بو لا هاتوه، زور له سهه دلى قورسه هه شتيك ئوه ناره حهت بكا، زور سووره له سهه رتان (تاكو سوودتان پي بگهيه ني)، وه بهرامبهه به برواداران به په روشى به به زهيه.

٤- وه خوای بی هاوێ له سوورپه‌تی (الأنبياء) ئایه‌تی (١٠٧) دا، ئاوا باسی پیغه‌مبه‌ری خاته‌م (صلی الله علیه وسلم) ده‌کا ده‌فه‌رموی:

﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ (١٠٧) الأنبياء..

واته: تۆمان نه‌ناردوه، مه‌گه‌ر به‌زه‌یی خوا بی بۆ هه‌موو جیهانیان. که‌واته: ره‌حه‌مت بوونی پیغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) بۆ خه‌لکی، یه‌کیکه‌ له‌ سیفه‌ته‌ هه‌ره‌ به‌رزه‌کانی.

٥- وه خوا له‌ سوورپه‌تی (التوبة) له‌ ئایه‌تی (٦٢) دا، ئاوا باسی پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) ده‌کا، ده‌فه‌رموی:

﴿وَمِنَهُمُ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ قُلْ أُذُنٌ خَيْرٌ لَّكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ ..﴾ (٦١)

واته: وه هه‌یانه {له‌مونا فیک و ده‌غەل و دل نه‌خۆشه‌کان} که‌ نازاری پیغه‌مبه‌ری خوا ده‌دن، وه ده‌لێن: ئەو هه‌ر گوێیه! {پیغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) زۆر ره‌وشت به‌رزو ناکار په‌سند بووه، بیگومان له‌ لووتکه‌ی ره‌وشتی جواندا بووه، وه یه‌کی له‌ ره‌وشته‌کانی ئەوه‌بووه، که‌ خه‌لکی رووشکێن نه‌کردوه، که‌سێ هاتوه‌ درۆی بۆ کردوه، یاخود عوزری به‌درۆی بۆ هیناوته‌وه، یاخود که‌سێ هاتوه‌ به‌جۆرێ قسه‌ی کردوه، پیغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) زانیویه‌تی راست ناکا، به‌لام یه‌کسه‌ر نه‌یفه‌رموه: تۆ درۆ ده‌که‌ی، بۆیه‌ کافه‌رکان پێیان گوتوه: (هُوَ أُذُنٌ) واته: ئەو هه‌ر گوێ ده‌گرێ، به‌لێ، گوێ ده‌گرێ، له‌به‌ر ئەوه‌ی له‌خۆی ناوه‌شینیته‌وه قسه‌ی ناشیرین به‌ خه‌لک بلی، له‌خۆی ناوه‌شینیته‌وه خه‌لک رووشکێن بکا، بۆیه‌ کافه‌رکان گومانی خراپیان پێ بردوه، ئنجا خوای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموی: ﴿.. قُلْ أُذُنٌ خَيْرٌ لَّكُمْ ..﴾ (٦١) واته: بلی: ئەو، گوێی چاکه‌یه‌ بۆ ئێوه. {یانێ: پیغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ده‌تاناسی، به‌لام هه‌رگیز له‌خۆی ناوه‌شینیته‌وه هه‌ر که‌سێ درۆی بۆ بکا، پێی بلی: درۆت کردو قسه‌ی ناراست کرد، ره‌وشتی به‌رزێ پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم)

بەلام ئەوانەى كە مونافىق و دەغەل و دل نەخۇشن با خەيالى وا نەكەن، كە پيغەمبەريان ھەلخەللەتاندوھ! بەلكو پيغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) بەھۆى رەوشت بەرزىي خويەوھ، خۆى بەسەرەوھ نەبردوھ^(۱) وەك زانايان گوتوويانە: (الإغضاء عَمَّا كَانَ يَكْرَهُ) واتە: چاوپۆشيبى و چاۋ نووقاندنى پيغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە شتيك، كە پيى ناخۇش بووھ، قسەيەك كرابى رەفتاريك نوئرابى، پيغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) بە پيويستى نەزانيبى راستى بكاتەوھ، چاۋ پۆشيبى ليكردوھ، ئەوھ لەبەر رەوشتى بەرزو جوانى خۆى بووھ، نەك لەبەر بيئاگايى، يان ناھۆشيارىي، يان لەبەر ئەوھى، كە خەلك توانيستى، فليلى لى بكا!

■ به لگه ی پینجه م ■

باسه مه دح و ستایشه چهنه سیفه تیگه به رزو په سنده هاوه لانه به رزو خوا لیان رازه به

۱- خوی بی وینه له سوورپه تی (الفتح) نایه تی (۲۹) دا، ده فهرموی:

﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِّنْ أَثَرِ السُّجُودِ...﴾ (۲۹)

واته: موحه ممد رهوانه کراوی خوايه، وه نهوانه ی له گه لیان، له سه ر کافران {تهو کافرانه ی که شهر به مسولمانان ده فروشن} توندو تیژن، له نیو خویاندا به ره حم و به زهین، همیشه ده یانبینی رکوع ده بن و سه جده ده بن، {واته: نوژ که ری زور چاکن} وه به خششی خواو ره زامه ندیی خوا داوا ده کن، نیشانه یان به دهم و چاویانه وه دیاره، به هو ی کر نووش بردنه وه^(۱).

(۱) هندی پیمان وایه مه به ست نهویه، که ده بی مروف سه ر له سه جده زور رو یگری. تا کو نیشانه ی به نیوچه وانه وه به دیار ده که وی، به لام خوا نه یفه رموده: (سیماهم فی جباهم) نیشانه یان به نیوچه وانیانه وهیه! به لکو ده فهرموی: (سیماهم فی وُجُوهِهِمْ) که مه به ست پی نهویه. که نه گهر ئینسان نوژ که ری باش بوو، خوا په رست بوو، صالح بوو، حاله تیگی شه فافیه ت و دم و چاو روونی تی دا ده ده که وی و، نهو ئیمان و نوو ری، که له دلدا جیگی ده بی، له سه ر دم و چاویش عه کس ده بیته وه.

۲- ههروهه له سوږهتي (الحشر) له ټايه‌ته‌کانی (۸ و ۹) دا، خوی په‌روهردگار به‌هه‌مان شیوه مه‌دحي هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ر (صلي الله عليه وسلم) ده‌کاو، به‌چند سيفه‌تيکی به‌رزو په‌سند ستایشیان ده‌کاو ده‌فرموی:

﴿لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ﴾ (۸) ﴿وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُخْجَوْنَ مِنْ هَاجَرٍ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ (۹)

خوی په‌روهردگار له‌و دوو ټايه‌ته‌دا له ټايه‌تي (۸) دا باسی کوچکه‌ران و، له ټايه‌تي (۹) شدا باسی پشتیوانان ده‌کاو، به‌چندین سيفه‌ت و ږوښتي به‌رزو جوان وه‌سفيان ده‌کا، که ټه‌وه‌ش به‌لگيه‌کي دیکيه له‌سه‌ر ټه‌وه، که ږوښتي به‌رزو په‌سندو ټاکاری جوان پیگيه‌کي گه‌وره‌و گرنگي هه‌يه له ئیسلامدا، چونکه هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ر (صلي الله عليه وسلم) به‌گشتي له‌ دوی پیغه‌مبه‌ران له هه‌موو که‌س باشترو پله به‌رزترن، به‌به‌لگي ټه‌وه که ټه‌و سيفه‌تانه‌ی خوی کارزان ټه‌واني پي وه‌سف کردوون، پاش پیغه‌مبه‌ران (سه‌لامی خویان لیبي) هېچ که‌سي به‌و وه‌سفانه پیناسه نه‌کردوه، با سه‌رنج به‌دين:

بو هه‌ژارانی کوچکه‌ر، ټه‌وانه‌ی له‌ خانووبه‌ره‌و مال و سامانیان وه‌ده‌رنرون، به‌خشش و ږه‌زامه‌ندی خوا ده‌خوازن، وه‌خواو پیغه‌مبه‌ره‌کي سه‌رده‌خن، ټانه‌وانه‌ن راپستان.

وه ټه‌وانه‌ی پيش ټه‌وان (کوچکه‌ران) له مه‌نزلگای ئیماندا نیشته‌جي بوون، (یانی پشتیوانان) ټه‌وانه‌یان خوش ده‌وی، که کوچیان بو لا ده‌کن، وه به‌رانبه‌ر به‌وه‌ی، که پيان دراوه (له‌ده‌ستکه‌وت وه‌ک هاوکاري) له سینه‌ياند هه‌ست به‌پويستی ناکه‌ن (چاوی تیناپرن) وه هه‌رچنده‌ خوښیان زور ټاتاج بن، ټه‌وان

واته: پېشکه وتوو، يه که مه کان له کوچه کران و له پشتيوانان، وه نهوانه ي به باشي شوين نهوان که وتوون، {دياره نهوانه ي به باشي شويني نهوان که وتوون، تا کوټايي دنيا ده گيرته وه} خوا لپيان رازيه وه نهوانيش له خوا رازين.

The collage features several promotional elements for 'AliBapir':

- Facebook Banners:** Two blue banners at the top with the Facebook logo and the text 'AliBapir' and 'صفحه رسمی' (Official Page).
- YouTube Banner:** A red banner with the YouTube logo and the text 'AliBapir' and 'کانال رسمی' (Official Channel).
- Telegram Banner:** A red banner with the Telegram logo and the text 'AliBapir' and 'کانال رسمی' (Official Channel).
- App Store Links:** Two banners for downloading the 'AliBapir' app, one for Google Play and one for the App Store, each accompanied by a QR code.
- Central Portrait:** A central image of a man in a military-style uniform, identified as the 'AliBapir' character.
- Text Elements:** Persian text at the top reads 'به نوره کوهستان پیوسته گمان که نماند' (No doubt, we are united with the light of the mountains). Below the portrait, it says 'این نمک عذر مواقع التواصل اجتماعی' (This is the salt of social communication situations).

وواته: بهنده کانی خوی خاوهن بهزیی، ئەوانه که به ئارامیی بهزهویدا ده پۆن،
وه کاتیك خه لکی نه فام قسه یان له گهڵ بکا، ئەوان قسه ی سه لامه تیان له گهڵ

ده‌كه‌ن، (ياخود خوا حافىزىيان لى ده‌كه‌ن)، وه‌ ئه‌وانه‌ى كه‌ به‌شه‌وگارى دريژ له‌ خزمه‌ت خوا‌دا ده‌مى‌ننه‌وه‌ به‌ سه‌جده‌ بردووى، وه‌ به‌ قورئان خوێندن و به‌راوه‌ستاوى.. تا كووتايى ئايه‌ته‌كان، كه‌ خواى په‌روه‌ردگار شازده‌ سيفه‌تى له‌ به‌نده‌ چاكه‌كانى خو‌ى باس ده‌كا، ئنجا كه‌ خواى بى وینه‌ ده‌فه‌رموى: (وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ) به‌نده‌كانى خواى خاوه‌ن به‌زه‌يى، ئه‌و كه‌سانه‌ن، كه‌ ئاوا ده‌كه‌ن و ئاوا ده‌كه‌ن، كه‌واته‌: دياره‌ خوا (سبحانه‌ و تعالى) مه‌دحى ئه‌و كه‌سانه‌ ده‌كات، كه‌ پالیا‌ن ده‌داته‌ لاى خو‌ى، وه‌ دياره‌ به‌هو‌ى ئه‌و سيفه‌ت و ئاكاره‌ به‌رزو په‌سندانه‌ شىانه‌وه‌يه، كه‌ خو‌شیده‌وین و په‌سندیان ده‌كات.

٢- هه‌روه‌ها له‌ سووره‌تى (آل عمران) له‌ ئايه‌ته‌كانى: (٣٣ و ٣٤) دا خواى په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموى:

﴿وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ﴾ (١٣٣) الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكُظُمِينَ الْغَيْظِ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ ۗ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣٤﴾

واته‌: وه‌ خىراى بكه‌ن به‌ره‌و لى‌بوردينك له‌ په‌روه‌ردگارانه‌وه‌، وه‌به‌ه‌شتيك كه‌ پاناييه‌كه‌ى به‌قه‌ده‌ر ئاسمانه‌كان و زه‌وييه‌، بو‌ پارىژكاران ئاماده‌ كراوه‌، (ئنجا ئايا ئه‌و پارىژكارانه‌ كي‌ن؟).

يه‌ك: (الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ): ئه‌وانه‌ى كه‌ مالى خو‌يان ده‌به‌خشن له‌كاتى خو‌شى و ناخوشيدا، له‌كاتى فه‌رحانى و له‌كاتى گرانييدا، له‌كاتى ده‌له‌مه‌ندي و له‌كاتى نه‌داريدا، له‌كه‌مى كه‌م و له‌ زورى زور، ده‌به‌خشن.

دوو: (وَالْكُظُمِينَ الْغَيْظِ): ئه‌وانه‌ى كه‌ رقى زورى خو‌يان كپ ده‌كه‌نه‌وه‌ (قوت ده‌ده‌نه‌وه‌).

سئ: (وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ) ئه‌وانه‌ى كه‌ له‌ خه‌لك ده‌بورن و چاوپوشى له‌ خه‌لكى ده‌كه‌ن.

چوار: (وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ) وه خوا چاکه کارانی خوش دهوین.

کهواته: ئەوانه‌ی خۆیان به‌و سیفەت و ئاکاره به‌رزو په‌سندانه برارینه‌وه، شایسته‌ی لی‌بوردن و به‌هه‌شتی رازاوه‌و نه‌براه‌ی خوان.

ئەوه‌ش سه‌لمینه‌ری گه‌وره‌یی و گرنگیی رازانه‌وه‌ی مروّقه به‌په‌وشت و ئاکاری به‌رزو جوان و، بژار کرانی له‌ خوو خده‌و په‌فتاری خراپ و دزیو.

پاڤه‌باندنی مه‌کتبه‌ی ماموستا عه‌لی بابیر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

له توره کومه‌لانه‌یه‌کان له‌کمه‌لاتین

نهن حکم عیز مواقع التواکل التجمعی

پاڤه‌باندنی مه‌کتبه‌ی ماموستا عه‌لی بابیر

عه‌لی بابیر

Al Bapir

که‌تایی

پاڤه‌باندنی مه‌کتبه‌ی ماموستا عه‌لی بابیر

■ به‌لگه‌ى جه‌وته‌م ■

چه‌ند فه‌رمووده‌يه‌كه‌ پيغه‌مبه‌رى خوا (صلی الله عليه وسلم)

پيغه‌مبه‌رى خوا (صلی الله عليه وسلم)، كه بۆخۆى له‌ لووتكه‌ى ره‌وشتى به‌رزو جواندا بووه، وه‌ خواى په‌روه‌ردگار ره‌وشتى به‌رزو جوانى موحه‌مه‌دى (صلی الله عليه وسلم) كردۆته‌ به‌لگه‌ له‌سه‌ر ئه‌وه، كه پيغه‌مبه‌رى خوايه‌و، وه‌ك نه‌يارو ناحه‌زه‌كانى گوتووينا: جادووگه‌رو شي‌ت و كاهين نيه، با بزائين ئه‌و پيغه‌مبه‌ره (صلی الله عليه وسلم) ره‌وشت به‌رزو، چۆن باسى ره‌وشت و ئاكارى جوان و په‌سند ده‌كا؟!

١- پيغه‌مبه‌رى خوا (صلی الله عليه وسلم) ده‌فه‌رموۆ:

{إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيُذَرِّكَ بِحَسَنِ الْخُلُقِ دَرَجَةَ الْقَائِمِ الصَّائِمِ} أخرجه أبو داود برقم: (٤٧٩٨)، وابن حبان برقم: (٤٨٠)، وأخرجه أيضًا: أحمد برقم: (٢٤٦٣٩)، قال الألباني: صحيح.

واته: ييگومان بروادار به‌ ره‌وشتى جوانى، ده‌گاته‌ پله‌ى كه‌سيك كه‌ هه‌ميشه به‌رپۆژوويه، وه‌ هه‌ميشه شه‌ويش شه‌ونوێژ ده‌كا.

واته: كه‌سيك كه‌ هه‌ميشه‌ پۆژانه به‌رپۆژوويه (پۆژووى سوننه‌ت)، وه‌ شه‌وانه‌ش شه‌ونوێژ ده‌كا، باباى ره‌وشت جوان ده‌گاته‌ پله‌ى وى، واته: با پۆژووى سوننه‌ت و شه‌ونوێژيشى نه‌بێ، مادام ره‌وشتى جوان بوو، ده‌گاته‌ پله‌ى ئه‌و كه‌سه‌ له‌ پاداشتدا.

۲- ههروهها دهفهرموئ:

{اَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا} أخرجه أبو داود برقم: (٤٦٨٢)، وأحمد برقم: (٧٣٩٦)، والدارمي برقم (٢٧٩٢)، وابن حبان برقم (٤٧٩)، والبيهقي في شعب الإيمان برقم (٧٩٧٦)، والحاكم برقم (١)، وأخرجه أيضا: ابن أبي شيبه برقم (٢٥٣٢١)، والبيهقي برقم (٢٠٥٧٢).

واته: ئيمان تهواوترينى برواداران، رهوشت جوانترينانه.

يانى: كى رهوشتى جوانتر بى، مانای وایه ئيمانیشى تیرو تهواوتره.

بهلى، له راستیدا ئيمانى تیرو تهواو، وهك دواىى باسى دهكهين، دهبيتته هوئى شهوه، كه مروف عيبادت و تاعهتى باشى بو خوا ههبي، وه ههر كهسيكيش عيبادت و تاعهتى باشى بو خوا ههبوو، ئاكارو رهوشتيشى جوان دهبي له گهل خهلكى خوادا.

۳- ههروهها دهفهرموئ:

{مَا مِنْ شَيْءٍ يُوضَعُ فِي الْمِيزَانِ، أَثْقَلَ مِنْ حُسْنِ الْخُلُقِ}، أخرجه الترمذي برقم (٢٠٠٣) وقال: غريب، قال الألباني: صحيح.

واته: هيچ شتيك له روژى قيامهتدا، كه له تهرازوودا دادهنرى، له رهوشتى جوان قورستر نيه.

۴- ههروهها دهفهرموئ:

{إِنَّ مِنْ أَحَبِّكُمْ إِلَيَّ وَأَقْرَبِكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَحْسَنَكُمْ أَخْلَاقًا} أخرجه الترمذي برقم (٢٠١٨) وقال: حسن غريب، قال الألباني: صحيح.

واته: لهوانهتان كه لهههموو كهس لهلام خو شهويسترن، وه له روژى قيامهتدا، شويني دانىشتيان لهمن نزيكتره، نهوانهن كه رهوشتيان جوانترهو ئاكاريان پهسندتره.

٥- پىڭه‌مبه‌رى خوا (صلی الله علیه وسلم) پۆژىك كه‌سىك هات بۆلای به‌ناوى (أَشْجَّ عبد‌القیس)، پىڭه‌مبه‌رى خوا (صلی الله علیه وسلم) پىي فه‌رموو:

{إِنَّ فِيكَ لَخَصْلَتَيْنِ يُحِبُّهُمَا اللَّهُ: الْحِلْمُ وَالْأَنَاةُ} أخرجه مسلم برقم (١٨)، وأخرجه أيضًا: أحمد برقم (١١١٩١)، والبيهقي برقم (٢٠٥٩١).

واته: يىگومان توو دوو سيفه‌ت (ره‌وشت) ت تىدان، كه‌ خوا خووشى ده‌وين، ئەوانىش برىتين له: ئارامىي و له‌سه‌ره‌خوئى.

(حِلْم) پىڭه‌وانه‌ى ئەوه‌يه ئىنسان زوو تووره‌ بى، (أَنَاة) يش پىڭه‌وانه‌ى په‌له‌ كرده.

٦- هه‌روه‌ها پىڭه‌مبه‌رى خوا (صلی الله علیه وسلم) ده‌فه‌رموئى:

{إِنَّ مِنْ خِيَارِكُمْ أَحْسَنَكُمْ أَخْلَاقًا} أخرجه البخاري برقم (٣٥٥٩)، ومسلم برقم (٢٣٢١).

واته: يىگومان له‌ چاكترىنتان، ئەوانه‌ن كه‌ ره‌وشتيان جوانتره‌.

چ مسولمانىك له‌نىو مسولماناندا باشتره‌؟

يىگومان ئەوانه‌يان كه‌ ره‌وشتيان جوانتره‌، ئاكارىيان به‌رزو په‌سندتره‌، به‌لام وه‌ك دوايى باسى ده‌كه‌ين: ئاكارى به‌رزو په‌سند به‌س ئەوه‌ نيه‌ له‌ گه‌ل خه‌لكدا ره‌وشتت جوان بى! به‌لئى، مروف له‌ گه‌ل خه‌لكدا به‌ته‌ئكىد ده‌بى ره‌وشتى به‌رزو جوان بى، به‌لام يىگومان له‌ گه‌ل خوى په‌روه‌ردگارىشدا ده‌بى به‌ كوومه‌لىك سيفه‌ت خوى پرازينىته‌وه‌، وه‌ له‌خودى خووشيدا ده‌بى كوومه‌لىك سيفه‌تى به‌رز له‌ خويدا به‌يىننه‌ دى، ئنجا ده‌توانى له‌ گه‌ل خه‌لك ره‌وشت و ئاكارى به‌رزو جوان بى، به‌لكو وه‌ك پىشتر باسما‌ن كرد، ره‌وشت جوانىي له‌ گه‌ل خه‌لكدا، به‌ره‌مه‌ى به‌ندايه‌تیی باشه‌ بۆ خوا (سبحانه‌ و تعالى).

که واته: هەر شتێک پێی ناسووده بووی و پێت ناخۆش بوو خەڵک بیزانی، ئەوە
دیارە که گوناخە.

■ به لگهی هه شتەم ■

رهوشت جوانییه دروشم و
نیشانە پاریزکاران (مەتقین) و
چاکەکاران (محسنین)ە

خوای خاوەن ناوو سیفەتی هەرە چاک و پەسند فەرموویەتی:

﴿وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ
لِلْمُتَّقِينَ ۝١٣٣ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالْكُرَّاءِ وَالْغَيْظِ وَالْعَافِينَ عَنِ
النَّاسِ ۗ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ۝١٣٤﴾ آل عمران.

واتە: وه خیرایی بکهن بهرهو لیبوردنیك له پهروهرد گارتانهوهو، پرووهو بههشتیك،
كه پاناییه که ی هیندهی ئاسمانه کان و زهوییه، بو پاریزکاران ئاماده کراوه، که سانیك
که له کاتی خوشیی و سه غله تییدا ده به خشن، وه رق و توورپیی خو کپکه رهوان و،
چاوپوشیی له خه لکی کاران، وه خوا چاکه کارانی خوشدهویت.

له تۆره کهمتا بهر نه کهمتا ناس

بە عەمەد عەر موافق الزامەل الاجلەمە

پاڤەباندنی مەکتەبی ماموستا عەلی بابێر

AliBapir

Google Play

App Store

QR Codes

کەتالی

پاڤەباندنی مەکتەبی ماموستا عەلی بابێر

QR Codes

پاڤەباندنی مەکتەبی ماموستا عەلی بابێر

■ به‌لگه‌ی نۆیه‌م ■

ره‌وشته‌ی جوان و مه‌زنه‌ی پێغه‌مبه‌ره‌ی خوا، به‌لگه‌ و ئىسپاته‌ی راستیه‌یه‌یه‌

وه‌ك پێشتریش باسمان كرد:

خوای په‌روه‌ردگار كه له‌ سیاقي به‌ره‌به‌رچ دانه‌وه‌ی گومان و تۆمه‌ته‌كانی
كافرو هاوبه‌ش دانه‌ره‌كاندا فره‌موویه‌تی:

﴿تَّ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ ﴿١﴾ مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ ﴿٢﴾ وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ
مَمْنُونٍ ﴿٣﴾ وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿٤﴾﴾ القلم.

ئنجای ئه‌مه‌ وه‌ك پێشتریش باسمان كردوه، ئه‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نی، كه خوای زانا خوو
ره‌وشته‌ی به‌رزو جوان و ئاكارو ره‌فتاری ره‌ندو په‌سندی پێغه‌مبه‌ری نه‌خوینده‌واری
خۆی، كردۆته به‌لگه‌و شایه‌دی راستیه‌یی وی، وه به‌درو خسته‌نه‌وه‌ی گومان و
تۆمه‌ت و پرپیاگه‌نده‌ی كافره دل‌ره‌ش و ناحه‌زه‌كانی!

ئنجای بێگومان (محمد المصطفی) سه‌لات و سه‌لام و به‌ره‌كاتی خوای له‌سه‌ر
بی، هه‌موو سیفه‌ت و خه‌سله‌ت و حاڵه‌ته‌كانی، له‌وپه‌ری به‌رزیه‌ی و ته‌واویدا
بوون و، نه‌ هه‌یچ كه‌س عه‌قل و تیگه‌یه‌شتنی وی و، نه‌زانست و زانیاری ئه‌وه‌و،
نه‌خواپه‌رسته‌یی و پارێزگاریی و، نه‌... هتدی ئه‌وی نه‌بووه‌و، كه خوای دادگه‌رو
كاربه‌جێش خوو ره‌وشته‌ی به‌رزو په‌سندو گه‌وره‌ی ئه‌و زاته‌ی كردۆته به‌لگه‌و شایه‌دی
پێغه‌مبه‌رایه‌تییه‌كه‌ی، مانای وایه هه‌یچ شتێك ئه‌وه‌نده‌ی خوو ره‌وشته‌ی به‌رزو جوان،
نایه‌ته سه‌نگی مه‌حه‌ك و ته‌رازووی هه‌له‌سه‌نگاندنی كه‌سایه‌تی ئه‌نسان!

■ به لگهی دهیه م ■

رهوشت جوانییه مایه م نیزیکیه و خوشویسترانه له لایه ن خواو پیغه مبه ره وه، نیشانه م چاکیه ئینسان و کامل بوونه ئیمانیشیه ته

ئه مه ش چه ند فه رمایشتیکی پیغه مبه ری خوا له و باره یه وه:

۱- {أَحَبُّ عِبَادِ اللَّهِ إِلَى اللَّهِ، أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا} أَخْرَجَهُ الطَّبْرَانِيُّ بِرَقْم: (۴۷۱)، قَالَ الْمُنْذَرِيُّ: رَوَاتِهِ مُحْتَجٌّ بِهِمْ فِي الصَّحِيح، وَقَالَ الْهَيْثَمِيُّ (۲۴/۸): رَجَالُهُ رِجَالُ الصَّحِيح، وَأَخْرَجَهُ أَيْضًا ابْنُ حِبَّانَ بِرَقْم: (۴۸۶)، وَالْحَاكِمُ بِرَقْم: (۸۲۱۴)، وَسَكَتَ عَنْهُ الذَّهَبِيُّ.

واته: خوشه ویستترین به نده کانی خوا له لای خوا، رهوشت چاکترینیان.

۲- {أَفْضَلُ الْمُؤْمِنِينَ أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا} أَخْرَجَهُ أَبِي يَعْلَى بِرَقْم: (۵۹۲۶)، وَغَيْرُهُ، قَالَ حُسَيْنُ سَلِيمٍ: أَسَدٌ: إِسْنَادُهُ حَسَنٌ.

واته: چاکترینی بر واداران، خو ووخده جوانترینیان.

۳- {أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا} أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (۴۶۸۲)، وَأَحْمَدُ بِرَقْم: (۷۳۹۶)، وَالدَّارِمِيُّ بِرَقْم: (۲۷۹۲)، وَابْنُ حِبَّانَ بِرَقْم: (۴۷۹)، وَالتَّبَهَقِيُّ فِي "شُعَبِ الْإِيمَانِ" بِرَقْم: (۷۹۷۶)، وَالْحَاكِمُ بِرَقْم: (۱)، وَغَيْرُهُمْ وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ.

واته: ئیمان ته ووترینی بر واداران، رهوشت جوانترینیان.

٤- {إِنَّ خِيَارَكُمْ أَحْسَنُكُمْ أَخْلَاقًا} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (٦٨١٨)، وَالْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٥٦٨٨)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (٢٣٢١)، وَالتِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (١٩٧٥) وَغَيْرُهُمْ.

واته: چاكترينتان، رهوشت باشترينتان.

٥- {إِنَّ مِنْ أَحَبِّكُمْ إِلَيَّ، أَحْسَنُكُمْ أَخْلَاقًا} أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٣٥٤٩).

واته: له نيو ئهوانه تاندا كه له هه موو كهس له لام خو شه ويست ترن، ئهوانه تان كه رهوشتيان جوانتره.

٦- {خَيْرُكُمْ إِسْلَامًا، أَحْسَنُكُمْ أَخْلَاقًا إِذَا فَفَهُوا} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (٦٨١٨)، تعليق شعيب الأرناؤوط: إسناداه صحيح على شرط مسلم.

واته: ئهوانه تان كه رهوشتيان چاكتره، ئیسلامه تیه كه یان له هه موو تان باشتريه، به مه رجيك شاره زاو تیگه یشتووبن.

٧- {إِنَّ أَحَبَّكُمْ إِلَيَّ وَأَقْرَبَكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ: أَحْسَنُكُمْ أَخْلَاقًا} أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ فِي الْأَدَبِ الْمَفْرَدِ بِرَقْم: (٢٧٢)، وَأَحْمَدُ بِرَقْم: (٦٧٣٥) وَصَحَّه الْأَلْبَانِيُّ.

واته: لهوانه تاندا كه له هه موو كهس خوشترم دهوین و، روژێ قیامه تی شوینیان لیامهوه نزیكتره: ئهوانه تان كه رهوشت و خوویان جوانترو په سندرته.

له نوره كۆمهله بيههكان له كهلاناس

بهره بهر موزان النوازل الدنماني

رۆكه باندنی مهكتهبی ماموستا علي بابیر

archive.org/details/alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

QR Codes

www.alibapir.net

علي بابير

دەل بۆ یوتیوب

YouTube

رۆكه باندنی مهكتهبی ماموستا علي بابیر

QR Codes

■ بهلگه يازدهم ■

**پهوشت و خووه بهرز و پهسند،
هاوتاه تهقوايه و چاكترين
هوکارى چوونه بههشته**

لهو باره شهوه پيغه مبهري پهوشت بهرزو مهزن زورشتى فهرمووه، بو وينه:

۱- {مَا مِنْ شَيْءٍ أَثْقَلَ فِي مِيزَانِ الْمُؤْمِنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، مِنْ خُلُقٍ حَسَنٍ} أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ
برقم: (۲۰۰۲) وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيح.

واته: له رپوژرى قيامهتې له تهرازووى بروداردا، هيچ شتيك له خووه رپهوشتى
جوان قورستر نيه.

۲- {إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيُذْرِكُ بِحُسْنِ خُلُقِهِ دَرَجَةَ الصَّائِمِ الْقَائِمِ} أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ بِرَقْم:
(۴۷۹۸)، وَإِسْنُ جَبَّانَ بِرَقْم: (۴۸۰)، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِي.

واته: ينگومان برودار به رپهوشتى جوان و پهسندى، دهگاته پلهى شهوو
نويزكهرى رپوژروگرى بهردهوام.

۳- كاتيك پرسيار له پيغه مبهري خوا كرا: چ شتيك له هه موو شتان زياتر دهبيته
هوكارى چوونه بههشتى؟! فهرمووى:

{تَقْوَى اللَّهِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۹۶۹۴)، وَالبُخَارِيُّ فِي الْأَدَبِ الْمَفْرَدِ بِرَقْم:

(٢٩٤)، وَالْتَرْمِذِيُّ بِرَقْم: (٢٠٠٤) وَقَالَ: صَحِيحٌ غَرِيبٌ، وَالْحَاكِمُ بِرَقْم: (٧٩١٩) وَقَالَ: صَحِيحُ الْإِسْنَادِ، وَإِبْنُ حِبَّانَ بِرَقْم: (٤٧٦).

واته پارێزکاریی خواوو رهوشتی بهرزو جوان.

٤- {مَنْ كَانَ سَهْلًا هَيِّنًا لَيْنًا حَرَمَهُ اللَّهُ عَلَى النَّارِ} أَخْرَجَهُ الْحَاكِمُ بِرَقْم: (٤٣٥) وَقَالَ: صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ.

واته ههركهسێ رهوشت و ئاكارى ئاسان و، هێدی و مهندو، نهرم و نیا بێ، خوا له ئاگری دۆزهخی قهدهغهی دهکات.

وه له کۆتایی ئەم باسەدا دەلیم:

بیگومان خوای کاربهجی و پیغه مبهری داناو زانای، بهبی هوده و بی حکمهت نیه که تهوهه موو گرنگی و بایه خهیان به رهوشت و ئاكارى بهرزو جوان داوه، به سهنگی مهحهکی دینداری و مسوڵمانهتی و، هوکاری سه رهکی له لای خواو پیغه مبهر، به پێزو خوشه و یست بوون و، چوونه نیو بههشت و، به گرنترین چاکه ی نیو ته رازووی خێرو چاکه کانی ئینسانی مسوڵمانیان داناوه!

کهواته:

با ئیمهش زۆر وریاو هوشیار بین و، له قسه و وتارو گفت و لفت و ههلسوکهوت و سه رجه م جم و جۆل و چالاکیه کانمان دا، هه میشه ئاگادارو بیدار بین و، پیمان وا نه بی، که ته نیا نوێزو پۆژووو باقی خوا په رستییه تایبه تییه کان، کاری مسوڵمانییه تیمان ته واو ده بی و، مه داری دنیادارییمان ساز ده ییت!

ههروه ها با دلنیا بین، که گه لێک کهس ده توانی به راست، یان به درۆ ریا، نوێژ بکات و پۆژوو بگرێ و، بهر سمیل بکات و، رپدینی پان و درێژ بکات و، بگره چه کیش له شانی بکات، به شداری جهنگ و جیهادیش بکات و، بهو شتانه ئیخفالمان بکات و چه واشه مان بکات! به لام قه ناعهت بکه و به ته جره به و تا قی کردنه وه ی درێژ خایه ن بۆم ده رکه و ته وه، مه گه ر چۆن، ده نا هیچ کهس ناتوانی

هەتا سەر خاوەنى خوو رەهوشت و ئەدەب و ئاكارى بەرزو پەسەند بێت، بێجگە لە ئىنسانى دىن دامەزراو ئيمان تەواو، بەرەشەباى شوبهه و شەهوەت نە لەخشاو!
بۆيە پيم واىە ئەگەر بێت و پاش ئيمان و ئىسلامىيەتیی و خواپەرستىيە تاييەتیی و دروشمىيەکان، خوو رەهوشت و ئەدەب و ئاكارى پەسەندو جوان بکەينە سەنگى مەحەك و تەرازوو پيوەرى مەسولمانىيەتیی خۆمان و خەلکى، کەمتر دووچارى هەلەو پەلەو هەلخەلەتان دەبين.

لە نوێرە کۆمەڵەلەبەرەکان لەکەلتانى

بەن مەحەم عەر موافق التواصل الاجتماعى

راگەياندى مەکتەبى مامۇستا عەلى بابىر

عەلى بابىر

www.alibapir.com

Alibapir

Google Play

App Store

Alibapir

مەکتەبى مامۇستا عەلى بابىر

راگەياندى مەکتەبى مامۇستا عەلى بابىر

مەکتەبى مامۇستا عەلى بابىر

دیاره ئاکارو په‌وشتی په‌سندو جوان، مایه‌ی خێرو خوشیی و هی‌زو پی‌زو به‌خته‌وهریی و سه‌رفرازیی و به‌ مرادو ئامانچ گه‌یشتنی ئینسانه، له‌دنیاو دوا‌پوژداو، وه‌ك له‌به‌شی دووهم دا بینیمان، بابای په‌وشت به‌رزو ئاکار جوان و به‌ئه‌ده‌پ، خوشه‌ویستی خواو پی‌غه‌مبه‌ره‌که‌ی (صلی الله علیه وسلم) و، سه‌ربه‌رزو به‌خته‌وهری دنیاو دوا‌پوژه.

ئنجا ئیمه‌ بۆ چاکتر پۆشن بوونه‌وه‌ی مه‌به‌ست، ئه‌نجام و به‌ره‌مه‌ی په‌وشت و ئاکاری په‌سند { له‌چه‌ند خالیکی کورتدا ده‌یخه‌ینه‌ پروو:

■ به‌ره‌مه‌ى يه‌كه‌م ■

ئه‌ده‌ب و ره‌وشتى به‌رز و جوان، به‌لگه‌ و نيشانه‌ى ئيمانى ته‌واوه

له‌به‌شى دووه‌مدا چهند فه‌رمووده‌يه‌كه‌مان له‌وباره‌يه‌وه هينانه‌وه‌و، ئه‌مه‌ش
فه‌رمايشتىكى ديكه‌ى پي‌غه‌مبه‌رى خوايه‌ له‌و باره‌وه‌:

{اَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا، وَخِيَارُكُمْ خِيَارُكُمْ لِنِسَائِهِمْ} أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ
برقم: (٤٦٨٢)، وَأَحْمَدُ برقم: (٧٣٩٦)، وَالذَّارِمِيُّ برقم: (٢٧٩٢)، وَابْنُ جَبَّارٍ برقم: (٤٧٩)، وَالتَّبَهَّقِيُّ
فِي "شُعَبِ الْإِيمَانِ" برقم: (٧٩٧٦)، وَالْحَاكِمُ برقم: (١)، وَعَبْدُ اللَّهِ وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ.

واته‌: ئيمان ته‌واو ترينى بر‌واداران، ره‌وشت چاك‌ترينيان، وه چاك‌ترينتان
چاك‌ترينتانن بو ژنه‌كانيان.

كه‌واته‌:

ره‌وشت و خووى په‌سندو ئاكارو ئه‌ده‌بى به‌رز، هم هوكارو فاكته‌رى كامل
بوونى ئيمان و، هم به‌لگه‌و نيشانه‌ى تىرو ته‌واويشه‌، چونكه‌ بي‌گومان وه‌ك
چون خواپه‌رستى له‌ سه‌رچاوه‌ى ئيمان و عه‌قیده‌وه هه‌لده‌قولی، ده‌شيته‌ مايه‌ى
به‌هيزو پي‌ز بوون و پته‌و بوونيشى، وه‌ك چون نه‌وت و دارو ته‌خته‌، به‌هوى
بليسه‌ى ئاگره‌وه گرده‌گرن، به‌لام دوايش ده‌بنه‌ هوى ئايسانى^(١) ئاگره‌كه‌و

(١) ئايسان: داگيرسان، هه‌لكردن، پي‌كردن، هه‌لكيرسان.

بهردهوامبوونی و کلپه و بلیسه بهرزبوونه‌وی!

ئنجنا خو و رهوشتی بهرزو په‌سندیش، هه‌م ته‌گه‌ر چه‌مک و واتای راسته‌قینه‌و فراوانی خواپه‌رستی (عبادة) بگرین، به‌شیکه‌ له‌ خواپه‌رستی^(۱) و، وه‌ هه‌م ته‌گه‌ر چه‌مک و واتای خو و رهوشتیش به‌تایبه‌ت و به‌بگرین، ته‌ده‌ب و رهوشتی به‌رز، هاوتاو بارته‌قای چاکترین جو‌ری خوا په‌رستییه، وه‌ک پلغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) فه‌رموویه‌تی:

{إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيُذْرِكُ بِحَسَنِ خُلُقِهِ دَرَجَةَ الصَّائِمِ الْقَائِمِ} أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (۴۷۹۸)، وَابْنُ جَبَّانَ بِرَقْم: (۴۸۰)، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِي.

هه‌لبه‌ته‌ هه‌یچ به‌ره‌مه‌می‌کیش له‌وه‌ چاکتر نابێ، که‌ له‌ سو‌نگه‌ی خو و رهوشتی به‌رزو په‌سنده‌وه، ئینسان ئیمانی کامل بێت و، به‌لگه‌و نیشانه‌ی ته‌و ئیمان کامل بوونه‌شی ده‌ستگیر ببی.

(۱) بۆ چاک تی‌گه‌یشتن له‌ چه‌مک و واتای راسته‌قینه‌ و فراوان و ته‌سک و عورفی، وشه‌ی خواپه‌رستی، واباشه‌ سه‌رنجی به‌رگی یه‌که‌می کتیی: (خواپه‌رستی ئیسلامیی) بدری، هه‌روه‌ها سه‌رنجی به‌رگی دووهم و شه‌شه‌می: {الإسلام: كما يتجلى في كتاب الله} بدری.

■ به‌ره‌مه‌ى دووهم ■

وه ده‌سته‌هێنانه ئامانج و مه‌به‌سته نێررانه پێغه‌مبه‌رى خوا (صله‌ الله عليه وسلم)

پێغه‌مبه‌رى خوا فەرموویه‌تى:

{إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ} أَخْرَجَهُ الْبَيْهَقِيُّ بِرَقْم: (٢٠٥٧١) وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ.

واته: ته‌نیا بۆ ئەوه ره‌وانه‌كراوم، كه ره‌وشته چاكه‌كان ته‌واو بكهم.

ئجما مادام وابێ، دياره هه‌ر كه‌سى بتوانی ره‌وشت و ته‌ده‌ب و ئاكاره به‌رزو شيرين و په‌سه‌نده‌كان له خۆيدا به‌هێنێته‌دى، ئەوه مانای وایه ئامانج و مه‌به‌سته‌ى هاتن و ره‌وانه‌كرانى پێغه‌مبه‌رى كۆتایی (النبي الخاتم) ى هیناوه‌ته‌دى!

به‌لام پێویسته بزانی، كه ته‌نیا پێغه‌مبه‌رى كۆتایی ژماره‌ى پێوانه‌یى (الرقم القياسى) ى ته‌ده‌ب و ره‌وشته به‌رزو جوانه‌كانى شكاندوه، هه‌یچ كه‌س نه‌گه‌یشته‌وه ناگاته ئەو ئاسته به‌رزه‌ى وى، به‌لام ده‌بێ هه‌ول بدری، هه‌رچى زیاتر خۆ له‌و ئاسته بلنده‌ى وه نزیك بخری!

دياره هه‌ربۆیه‌شه، كه پێغه‌مبه‌رى نه‌خوینده‌وار (النبي الأمي) موژده‌ى پێدوان و هانى داوین، كه به ئەندازه‌ى ره‌وشت و خووى به‌رزو شيرينمان، له دوا‌پوژدا لێى نزیك ده‌كه‌وینه‌وه له‌لای خو‌شه‌ويست ده‌بین:

{إِنَّ أَحَبَّكُمْ إِلَيَّ وَأَقْرَبُكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ: أَحَاسِنُكُمْ أَخْلَاقًا} أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ فِي الْأَدَبِ الْمَفْرُودِ بِرَقْم: (۲۷۲)، وَأَحْمَدُ بِرَقْم: (۶۷۳۵) وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ.

بهائی خوینهری خوشه‌ویستم!

له‌دنیا دا چه‌نده له پیغه‌مبه‌ری خواوه نزیك بی و چه‌نده ی له‌خزمهت دابی، له قیامهت و له‌پوژی دوا‌ییشدا هینده ی لی نزیك ده‌بی، چونكه خوی ئەو موژده‌یه‌ی به‌هاوه‌لانی به‌پێژو دلسۆزی داوه‌و فهرموویه‌تی:

{الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۱۲۰۳۲)، وَالْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۵۸۱۹)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۶۳۹)، وَأَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (۵۱۲۷)، وَالتِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (۲۳۸۵) وَغَيْرُهُمْ.

واته: ئینسان له‌گه‌ل ئەو كه‌سه دایه له‌ دوا‌پوژدا، كه له (دنیا دا) خوشیویستوه! ناشكراشه، كه لاف لیدانی خوشه‌ویستنێ پیغه‌مبه‌ری خواش، به‌بی شوین پی هه‌لگرتنی و کردنی به‌ سه‌رمه‌شق (أسوۀ)، ده‌عوایه‌کی نه‌سه‌لمینراو و بیبه‌لگه‌و شایه‌ده، وه‌ك خوی زانا فهرموویه‌تی:

﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (آل عمران).

هه‌روه‌ها شاعیریش گوتووویه‌تی:

هَذَا لَعَمْرِي فِي الْقِيَّاسِ بَدِيعٌ
إِنَّ الْمُحِبَّ لِمَنْ يُحِبُّ مُطِيعٌ

تَعْصِي الْإِلَهَ وَأَنْتَ تُظْهِرُ حُبَّهُ
لَوْ كَانَ حُبُّكَ صَادِقًا لَأَطَعْتَهُ

■ بهرهمی سییهم ■

**هممیشه له خواپهرستییه و
طاعت دابوون و، قورس بوونه
تا تهرازوو خپرو چاکه**

له باسی دووهدا چهند فهرمایشتیکمان هیئانهوه، که پیغهمبهری خوا رهوشت و ټاکاری بهرزو پهسندی بهقورسترین تاعهت و خپرو چاکه ی نیو تهرازووی برودار لهقه لهم داوه، ئهمهش فهرمودهیه کی دیکهیه لهو بارهوه:

{مَا مِنْ شَيْءٍ أَثْقَلَ فِي مِيزَانِ الْمُؤْمِنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ خُلُقٍ حَسَنٍ} أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (۲۰۰۲) وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيح.

ههروهها پیغهمبهری خوا ههوالی داوه، که بابای رهوشت و خوو بهرزو جوان، خپرو پاداشتی: بابای خوا پهرستی هممیشه شهو نوټرکهری بهردهوام پوژووی سوننهت گری، ههیه، جا له سوڼگه ی ئهوهوه، که خووو رهوشتی بهرزو پهسند، بو ههموو کات و شوین و حالتهکان، هه پپوښستهو بهردهوامیشه، بویه بابای رهوشت جوان، هممیشهو دایم له طاعهت و خواپهرستی دایه له سایه ی رهوشت و خووه پهسندهکویهوه!

■ بهرهمى چوارهم ■

**ئەدەب و رهوشنتە رەندو پەسند، ئەوەیە کە
باباى رهوشنت بەرز، سەرجهم یاساو بەها
بەرزەکانە ئىسلام لە خۆیدا بەرجهسته دەکات**

هەلبەتە ئەوەش وێرای ئەوەی، کە مایەى سەرفرازى دىاو دواپۆژە، مەزفەى
مەسولمان بەو جۆرەش بەچاکترین و سەرکەوتوترىن شىواز (انجى اسلوب) خەلکى
بۆ لای ئىسلام و، بەندایەتیی بۆ خوا کردن، بانگەواز دەکات، کە بریتىيە لە بانگ
کردن بەزمانى کردارو حال (الدعوة بلسان العمل والحال)، ديارە فەرموودەى خواى
پەروەردگاریش، کە فەرموویەتى:

﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ
عَلَيْكُمْ شَهِيدًا وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعِ الرَّسُولَ مِمَّنْ
يَنْقَلِبُ عَلَى عَقْبَيْهِ وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ
إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَزُءٌ وَفٌ رَّحِيمٌ﴾ (البقرة: ۱۴۳)

هەر ئەوەی لێدەفامریتەو، چونکە وەك چۆن پێغەمبەرى رهوشنت مەزن،
بەهۆى دیندارى کردنى راست و دروست و، رهوشنت و رهفتارى بەرزو مەزن و
شایستەییەو، بەلگەو شایەدى راستی و تەواوی نایین و بەرنامەى خوايە
بەسەر ئۆمەتەکەییەو، بیانوی بریون! پێویستە شوین کەوتووکانیشی هەروا

ٲاشكر اشته كه ٲهركى گه ورهو گرنگى فهران به ٲهسند كردن و رى
 له خرا ٲه گرتن (الأمر بالمعروف والنهى عن المنكر) ته نيا به كه سانك - وهك ٲيويست
 - جي به جى ده كرى، كه خويانيان له ناشه رعييه كان (المنكرات) بزار كر ديى و،
 به چا كه كان (المعروفات) يش رازانه وهو، به زار وهى ته هلى ته زكيه و عير فان
 ٲرؤسهى (تخلية وتخلية) يان له خوياندا ته نجام داييت، واته: له (ردائل) ٲاك و
 به (فضائل) چاك بووين، ته گه رنا هي ٲحيان بو به هيچ ناكري.

■ به‌ره‌مه‌ی پێنجهم ■

خوا له‌گه‌ڵ بوون و به‌به‌هشت شاد بوون

به‌ره‌مه‌یه‌کی دیکه‌ی گرنگی ره‌وشت و خوی جوان و ته‌ده‌ب و ئاكارى په‌سند، ته‌وه‌یه که بابای خوو خده جوان و، خه‌سله‌ت په‌سند، خوی په‌روه‌ردگارو به‌خه‌شه‌رو به‌به‌زه‌یی، پشته‌ی ده‌گری و له‌گه‌ڵی ده‌یه‌ت، چونکه‌ ریژی ده‌گری و خوشی ده‌وێت:

ئه‌م ده‌قانه‌ش پاستیی ته‌وه‌ی گوتمان، وه‌ك پۆژی روون لێده‌که‌ن:

- ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ﴾ (٢٢٢) البقرة.
- ﴿وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾ (٣٦) التوبة.
- ﴿وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ﴾ (١٤٦) آل عمران.
- ﴿وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ (١٤٨) آل عمران.
- ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ﴾ (١٥٩) آل عمران.
- ﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ﴾ (١٤٨) النحل.

ئج‌ا به‌به‌هشت شادبوونی خوو ره‌وشت به‌رزانی‌ش، وه‌ك پێشتریش باس‌مان‌کردوه، ده‌قی قورپان و سوننه‌تی زۆری له‌سه‌رن، بۆ وێنه‌:

خوای په‌روه‌رد‌گارو کاربه‌جی له‌کو‌تایی سو‌وره‌تی (الْقُرْآن) دا، به‌نده چاک و پاک و هه‌لبژارده‌و دانسقه‌کانی خو‌ی به (عِبَادُ الرَّحْمَنِ) ناو ده‌بات و، پاشان به‌ده‌وری شازده (۱۶) سیفه‌تی به‌رزو په‌سند، پیناسه‌و وه‌سفیان ده‌کات، که به‌ دوو خه‌سه‌له‌تی ته‌خلاقیی ده‌ست پیده‌کات و ده‌فه‌رمو‌ی:

﴿وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا﴾ (۶۳)

واته: وه به‌نده هه‌لبژارده‌کانی خوای به به‌زه‌یی ته‌وانه‌ن، که به‌ئارامیی و یقاره وه به زه‌ویدا ده‌پۆن، وه کاتی‌ک نه‌فامه‌کان بیانده‌وینن، ده‌لین: سه‌لامتان لیبی! پاشان له‌ کو‌تایی ژماردنی تیک‌رای خه‌سه‌له‌ته به‌رزه‌کانیاندا فه‌رموویه‌تی:

﴿أُولَٰئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا﴾ (۷۵)
﴿خَلَدِينَ فِيهَا حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا﴾ (۷۶) الفرقان.

واته: ته‌وانه کو‌شکه به‌رزه‌کانیان له‌ پادا‌شتدا ده‌درینن، به‌ه‌وی خو‌را‌گریانه‌وه‌و، به‌ سلاو لیک‌کردن پیشوازیان ده‌کری، به‌ هه‌میشه‌یی تییاندا ده‌میننه‌وه‌و، بی‌گومان به‌هه‌شتیش چاکترین شوینی تیدا نیشته‌جی بوون و مانه‌وه‌یه.

له‌ نوره‌ که‌مه‌لاره‌نیه‌که‌ل ئا‌لای

ئێ‌جێ مه‌که‌م عێ‌ر مو‌افق ئا‌لای

پا‌که‌یاندنی مه‌که‌تی ماموس‌ئا‌ علی با‌پیر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

علي با‌پیر AliBapir

مه‌ل با‌پیر AliBapir

که‌تایی

پا‌که‌یاندنی مه‌که‌تی ماموس‌ئا‌ علی با‌پیر

پا‌که‌یاندنی مه‌که‌تی ماموس‌ئا‌ علی با‌پیر

■ به‌ره‌مه‌ی شه‌شه‌م ■

**خووو ره‌ه‌شتی جوان و په‌سندی مسو‌لمانان،
ده‌بیته‌ مایه‌ی تۆکمهییه‌ و پته‌وییه‌
کۆمه‌ل و کۆمه‌لگایان**

به‌ئێ به‌پێزان!

به‌ره‌مه‌ییکی دیکه‌ی گه‌وره‌ی ئه‌ده‌ب و ره‌ه‌شتی به‌رزو جوانی تاک تاکي
مسو‌لمانان، ئه‌وه‌یه‌ که له‌ سایه‌ی خۆ بژارکردنیان، له‌ خووو خده‌ نزم و په‌سته‌کان و،
پازانه‌وه‌یان به‌ خه‌سله‌ته‌ شیرین و په‌سنده‌کانه‌وه‌، ده‌بیه‌ کۆمه‌ل و کۆمه‌لگایه‌کی
تۆکمه‌ و ته‌واوو ریزپیکه‌وه‌ جو‌شدراو، ئاخ‌ر کۆمه‌ل و کۆمه‌لگایه‌ک سه‌رجه‌م تاک و
ئهن‌دامه‌کانی به‌ دڵ و ده‌ست و زمان، خۆیان له‌ ئازارو زیانی یه‌کدی بیاریژن و،
له‌ هه‌ولێ یه‌کدی به‌خته‌وه‌ر کردن و، سوودو که‌لک به‌یه‌کدی گه‌یانده‌ن، چۆن
تۆکمه‌ و توندو تۆل و پیکه‌وه‌ جو‌شدراو نابێ؟!

ئنج‌ا با بۆ زیاتر د‌ل‌نیایی له‌و باره‌وه‌، سه‌رنجی ئه‌م چه‌ند ده‌قه‌ش بده‌ین:

۱- {مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادِّهِمْ وَتَرَاحُمِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ، مَثَلُ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ
عَضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۱۸۴۰۴)، وَمُسْلِمٌ
بِرَقْم: (۲۵۸۶).

واته: وینه‌ی بر‌واداران له‌یه‌کدی خۆشه‌ویستیان و، به‌زه‌یی به‌یه‌کدی داهاتنه‌ویان و، سۆزو په‌رۆشییان بۆ یه‌کدی، وه‌ك جه‌سته وایه، هه‌ركاتێك نه‌ندامیكی نازاری بوو، تیك‌رای جه‌سته به‌شه‌و نخوونیی و تا به‌شداریی ده‌كات.

۲- {المُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ} أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ برقم: (۱۰)، وَمُسْلِمٌ برقم: (۴۱)، وَأَبُو دَاوُدَ برقم: (۲۴۸۱)، وَالتَّسَائِي برقم: (۴۹۹۶).

واته: مسوڵمان كه‌سیكه‌، كه‌ مسوڵمانان له‌ زمان و ده‌ستی سه‌لامه‌ت بن.

۳- {لَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَنَاجَشُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَلَا يَبِعْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا، الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ، لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَخْذُلُهُ وَلَا يَكْذِبُهُ وَلَا يَحْقِرُهُ} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ برقم: (۷۷۱۳)، وَمُسْلِمٌ برقم: (۲۵۶۴).

واته: هه‌سوودی به‌یه‌کدی مه‌به‌ن و، یه‌کدی مه‌بوغزین و، فیل و^(۱) فه‌ره‌ج له‌یه‌کدی مه‌که‌ن و، پشت له‌یه‌کدی مه‌که‌ن، وه‌ به‌سه‌ر سه‌ودای یه‌کدییه‌وه‌ سه‌ودا مه‌که‌ن، وه‌ ئه‌ی به‌نده‌کانی خوا! برای یه‌کدی بن، مسوڵمان برای مسوڵمانه‌، سه‌می لی ناکات و، پشتی به‌رنادات و، درۆی له‌گه‌ل ناکات و، به‌که‌م سه‌یری ناکات.

(۱) وشه‌ی (نجش) له‌ئه‌سلدا به‌مانای زیادکردنی رخ‌ی شتیكه‌ له‌ کاتی سه‌ودا کردندا، به‌مه‌به‌ستی فریودانی ک‌پ‌یاره‌کانی، نه‌ك به‌مه‌به‌ستی ک‌پ‌ینی، به‌لام به‌گشتی مانای فیل (غش) یش ده‌گه‌یه‌نی، پ‌روانه (جامع العلوم و الحکم) ص ۳۹۹.

■ به‌ره‌مه‌ی چه‌وته‌م ■

**مرۆڤه‌ ره‌ه‌شت و خو‌و جو‌ان،
به‌خته‌وه‌رو ئاسووده‌یه‌و، نه‌عه‌ی‌داره‌
لامه‌ خه‌لك و، نه‌ گونا‌ه‌بارمه‌ لامه‌ خو‌ایه‌**

به‌ره‌مه‌یه‌کی دیکه‌ی یه‌ک‌جار گرنگی خو‌و ره‌ه‌شتی به‌رزو جو‌ان، ئه‌وه‌یه‌ که
خاوه‌نه‌که‌ی هه‌میشه‌ به‌خته‌وه‌رو د‌ل‌تارام و ئاسووده‌یه‌و، هه‌موو ده‌مه‌ی سه‌ر به‌رزو
ب‌ی‌باکه‌، چونکه‌ ئینسان ته‌نیا کاتیک ره‌ه‌شت و ئا‌کاری به‌رزو جو‌ان ده‌بی، که
توانییه‌تی خو‌ی له‌ گونا‌ح و هه‌له‌و په‌له‌کان پ‌یار‌یز‌ی و، کاریک نه‌کات که ب‌ی‌ته‌
مایه‌ی عه‌ی‌داری و گونا‌ه‌باری، ئنجا هه‌ر به‌وه‌نده‌ش وازنه‌ه‌ینی و، هه‌ول‌یش
بدات به‌ عه‌قل و د‌ل و ده‌ست و زمان و مال و سامان، هاو‌کاری و خزمه‌تی
خه‌ل‌کی بکات و، د‌لیان خو‌ش بکات و، به‌خته‌وه‌ریان بکات و، گرفت و ک‌شه‌کانیان
چاره‌سه‌ر بکات و، پ‌یدا‌ویستی و به‌ر‌ژه‌وه‌ندییه‌کانیان دا‌یین بکات، ئنجا د‌یاره‌
بابای ئا‌واش هه‌میشه‌و دا‌یم هه‌ست به‌به‌خته‌وه‌ری و شادی ده‌کات و، هه‌میشه‌
د‌لی ئاسووده‌و تارام و خو‌ش و گه‌ش و شادمانه‌، به‌ پ‌چه‌وانه‌ی بابای خو‌و
خده‌ به‌دو نه‌خو‌ش، به‌هو‌ی بو‌غزو غه‌ره‌زو کینه‌و حه‌سه‌دو به‌د گومان‌یی و
خو‌ به‌زل‌گیریه‌وه‌، وه‌ سه‌ر به‌ ته‌شقه‌له‌و گ‌ی‌چه‌ل و هه‌را، به‌هو‌ی: در‌و‌کردن و
غه‌یبه‌ت و دو‌وزمان‌یی و ج‌نی‌و دان و زمان ش‌ری و گ‌ال‌ته‌و جه‌فه‌نگ به‌خه‌لك
کردن و توانج و پ‌لار تی‌گرت‌نیان ...هته‌ده‌و، که هه‌میشه‌و دا‌یم گیر‌ۆده‌ی خه‌م و

خه‌فه‌ت و دله‌پاوكه (قلق) و ترس و له‌رزو شه‌رمه‌زارى و ئازارو شه‌كه‌نجه‌ى ده‌روونى و وێژدانىين و، هه‌يچ كات به‌خته‌وه‌رو ئاسووده‌و دله‌ياو ئارام نين!
به‌س بۆ وینه ده‌ئێم:

بابای ئێره‌ی به‌ر (حاسد)، چونكه هه‌میشه به‌هه‌بوون و نازو نيعمه‌تى خه‌لكى ناره‌حه‌ت ده‌بێ و، دياره‌ خواى به‌خشه‌ريش به‌رده‌وام چاكه‌و نيعمه‌ت و خێرو خوشيه‌كانى به‌سه‌ر به‌نده‌كانى دا ده‌پێژێ، به‌لێ بابای هه‌سوود، ده‌بێ به‌رده‌وام خه‌رىكى خه‌فه‌ت و مه‌راق و ئێش و ژان بێت، له‌ نێو خۆیدا بكوڵێ و به‌توێته‌وه‌و گه‌نده‌ل بێت!

هه‌ر بۆيه‌ش گوته‌راوه: (للهِ دَرْ الحَسَدِ مَا أَغْدَلُهُ! بَدَأَ بِصَاحِبِهِ فَقَتَلَهُ!!)

واته: ماشه‌للا هه‌سوودى چهند دادگه‌ره! له‌ خاوه‌نه‌كه‌يه‌وه ده‌ستى پێكردوه‌و كوشتوويه‌تى!!

دياره‌ خه‌سه‌له‌ت و خوو خه‌ پيسه‌كانى ديكه‌ش، هه‌ر وان و، به‌ر له‌هه‌موو كه‌س زيان به‌ خاوه‌نه‌كه‌يان ده‌گه‌يه‌نن و ده‌يانفه‌وتێنن^(۱)!

كو‌تايى ئه‌م خاله‌ش به‌م فه‌رمووده‌يه ده‌ئێم:

{مَنْ نَفَسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ الدُّنْيَا، نَفَسَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ يَسَّرَ عَلَى مُعْسِرٍ، يَسَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا، سَتَرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۷۷۱۳)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۶۹۹)، وَأَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (۴۹۴۶)، وَالتِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (۲۹۴۵)، وَابْنُ مَاجَهَ بِرَقْم: (۲۲۵)، وَابْنُ حِبَّانَ بِرَقْم: (۵۳۴).

(۱) به‌ بیرم دێ كه منداڵ بووم كاتێك له‌ كو‌ڕ و مه‌جلسدا باسى سيفه‌ت و خووى خراپى يه‌كێك ده‌كرا، كه ئازارى مسو‌لمانان ده‌دا، نه‌نكم - دايكى دايكم خوا لى‌يان خوشبێ و جێگایان به‌هه‌شت بچ - ده‌بگوت: پۆله‌ گيان! لى‌ی بگه‌ڕێن و باسى مه‌كه‌ن: ماری باخه‌لى خووى ده‌بخوات! واته: سيفه‌ت و خه‌سه‌له‌تى به‌د و خراپى ته‌و كه‌سه‌ى به‌ ما‌ركك داده‌نا!

واتە: ھەركەسىك خەم و گەرتىك لە خەم و گەرتەكانى دىنا لە برۆادارىك
لابەرى، خوا خەم و گەرتىك لە خەم و گەرتەكانى رۆژى قىامەتى لى لادەبا،
و ھەركەسىك كارى ئالقاوى و بابايەكى سەغەت و گەرتار ئاسان بكات، خوا
لە دىناو دوارپۆژدا كار ئاسانى بۆ دەكات، و ھەركەسىك عەببىي مەسولمانىك
بپۆشى، خوا لە دىناو دوارپۆژدا دەپۆشى، و ھەتا بەندە ھاوکارى برايەكەى
بكات، خواش يارىدەى دەدات...

لە نۆرە كۆمەلارەئىيەكان لەكەلتانى

بۆ ئاگەياندى مەكتەبى مامۇستا عەلى بابىر

AliBapir

Google Play

App Store

QR Code

بۆ ئاگەياندى مەكتەبى مامۇستا عەلى بابىر

PDF

AliBapir

YouTube

QR Code

به‌شی چوارهم

مەترسیە و زیانەکانە
هەلس و کەوت و ڕەوشت و
ڕەفتارە خراپ و درێو

The banner is divided into several sections. At the top, it features the website address www.alibapir.com and the text "هەلس و کەوت و ڕەوشت و ڕەفتارە خراپ و درێو". Below this, there is a central portrait of a man in a military-style uniform. To the left of the portrait, there is a Facebook link "Facebook: @alibapir" and a QR code. To the right, there is a YouTube link "YouTube: AliBapir" and a QR code. At the bottom, there are two QR codes for downloading the AliBapir app from Google Play and the App Store. The banner also includes the text "ڕەوشت و ڕەفتارە خراپ و درێو" and "هەلس و کەوت و ڕەوشت و ڕەفتارە خراپ و درێو".

ره‌وشته خراپ (سوء الخلق) چیه؟

{سوء الخلق: عبارة عن هيئة راسخة في النفس تصدر عنها الأفعال القبيحة بسهولة ويسر من غير حاجة إلى فكر وروية^(١).

واته: ره‌وشته خراپ بریتیه له حاله‌تیک، که رۆچوویه و له نه‌فسدا جیگیر بووه، کرده‌یه خراپی لێ په‌یدا ده‌بن به ئاسانی، بێ ئه‌وه‌ی که پێویستی به‌وه‌بێ بیران لێ بکاته‌وه.

کابرای درۆزن هه‌ر له‌خۆوه درۆ ده‌کا، ئینسانی زمان شر، پێویست به‌وه ناکا بیر بکاته‌وه، چ جنیویک بلی، هه‌ر له‌خۆوه سینهی پره له‌جنیو، سینهی پره له‌وشه‌ی بریندارکه‌ر، پره له‌وشه‌ی بێ نه‌زاکه‌ت.

هه‌روه‌ها بابای فیلباز، پێویست به‌وه ناکا زۆر بیر بکاته‌وه: چۆن فیلی بکا؟ وا پێوه‌ی راهاته‌وه هه‌ر به‌ئاسانی ده‌توانی قۆلی خه‌لك ببری.

به‌لێ به‌پێزان!

وه‌ك چۆن ره‌وشته و ئاكارى به‌رزو په‌سند، دواى ئه‌وه‌ی ده‌یتته حاله‌تیک له نه‌فس و ده‌یتته به‌شیک له سروشت، پێویست ناکات بابای ره‌وشته جوان هه‌میشه بیر بکاته‌وه چۆن راستی بلی؟ چۆن چاکه بلی؟ چۆن قسه‌ی خوش بێ؟ به‌لكو لێ بۆته سروشت.

به‌هه‌مان شیوه ره‌وشته نزمیش هه‌روایه، خوو و خه‌دی خراپیش ده‌یتته به‌شیک له سروشتی ئینسان و، هه‌میشه به ئاسانی و به‌بێ بیر لیکردنه‌وه، ئه‌و ره‌فتارو

(١) التعريفات، الجرجاني ص ١٠٦.

رهوشته خراپانهی لی دهردهکهون، خوی شارهزا له زۆر شوینی له قورئاندا، باسی کهسانیک دهکا که رهوشت و ئاکارو سیفهتی خراپیان هیه، ههروهها پیغهمبهری خواش (صلی الله علیه وسلم) له فهرموودهکانیدا ئاماژهی پێداوه:

نمونهی یهکهه:

ئایهتهکانی: (۱۰ تا ۱۳) ی سوورتهی (القلم) خوی کارزان باسی یهکی له کافرهکان دهکا، باسی کهسایهتییهک دهکا، که مهرج نیه دیاری کرایی، بهلکو سیاقی ئایهتهکان ئهوه دهگهیهنی، که ههرکەسی ئهو سیفهتانهی تیدا بن، تو ئاوا مامهلهی له گهڵدا بکه، دهفهرموی:

﴿وَلَا تُطْعِ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ ﴿۱۰﴾ هَمَّا زِمَّاءٌ يَنْمِيهِ ﴿۱۱﴾ مَنَاجٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿۱۲﴾ عَتِلٌ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ ﴿۱۳﴾ أَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ ﴿۱۴﴾ إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿۱۵﴾﴾

دیاره رووی دواندن له پیغهمبهری خاتمه (صلی الله علیه وسلم)، وه لههر کهسێکیش که قورئان دهخوینی، واته: فهرمانبهری کهسی مهکه که زۆر سویند دهخوا، وه زۆریش سووکه، {به عادهت وایه ههر کهسی زۆری سویند خوارد، مانای وایه متمانهی بهخوی نیو ههمیشه سویند دهخوا، بۆ ئهوهی خهڵک متمانهی بی بکا، بۆیه له ئهنجامی ئهوهشدا سووک دهبی}، وه عهیبگره له روودا {یاخود پاشهمله خهڵک دهشکینی}، ههمیشه قسه دهیینی و دهباو نیوان خهڵکی تیک دهدا، وه ههر خێرو چاکهیهک له دهستی بی، دهست دهگریتهوه، زۆر سنوور بهزینه، گوناهاوه، زۆر خو بهزل گر، دل پهقه، نامهرد، {وشهی (زَنِيمٍ) ههندی له زانایان بهوه لیکیان داوتهوه، که کوری بابی خوی نیه، بهلام نهخیر، بهرای من ئهویش یهکیکه لهو سیفهته خراپانهی وی^(۱)، دواپی دهفهرموی: ههر لهبهر ئهوهی که خاوهنی مال و سامانهو خاوهنی کورانه،

(۱) مختار الصحاح، ص ۲۷۶، (زَنِيمٍ: قَالَ عِكْرَمَةُ: هُوَ اللَّئِيمُ الَّذِي يَعْرِفُ بِلَوْمِهِ). بۆیه من (زَنِيم)م بهنامهرد مانا کردوه، چونکه پیچهوانهی (کریم)ه، که بهمانای (جوامیر)ه به کوردیی.

تۆ به‌قسه‌ی مه‌که، کاتی ئایه‌ته‌کانی ئیمه‌ی به‌سه‌ردا ده‌خوێننه‌وه ده‌لی: ئه‌فسانه‌ی پیشینه.

وه‌ك ده‌بینین: خوای په‌روه‌ردگار کۆمه‌لی سیفه‌تی خراب له‌ که‌سیکی کافر هه‌لده‌دا، که به‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ده‌فهرمووی به‌ قسه‌ی مه‌که‌و، نه‌که‌ویه ژێر کاریگه‌ریی وی، هه‌ر له‌به‌ر ئه‌وه‌ی مال و سامانی هه‌یه‌و ده‌وری قه‌ره‌بالغه.

نمونه‌ی دووهم:

له‌ فهرماشتیکدا هاته‌وه: {سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَكْثَرِ مَا يَدْخُلُ النَّاسَ الْحِجَّةَ؟ فَقَالَ: {تَقْوَى اللَّهِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ} وَسُئِلَ عَنْ أَكْثَرِ مَا يَدْخُلُ النَّاسَ النَّارَ؟ فَقَالَ: {الْفَمُّ وَالْفَرْجُ}، أخرجه أحمد برقم (٩٦٩٤)، والبخاري في الأدب المفرد برقم (٢٩٤)، والترمذي برقم (٢٠٠٤) وقال: صحيح غريب، والحاكم برقم (٧٩١٩) وقال: صحيح الإسناد، وابن حبان برقم (٤٧٦)، والبيهقي في شعب الإيمان برقم (٥٧٥٦)، وأخرجه أيضا: ابن ماجه برقم (٤٢٤٦)، قال الألباني: حسن الإسناد.

واته: پرسیار له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) کرا: ده‌باره‌ی ئه‌وه که چ شتی زیا‌تر خه‌لك ده‌خاته به‌هه‌شت؟ ئه‌ویش فهرمووی: {پاریژ کردن له‌ خوا، وه ره‌وشتی جوان}، پاریژ له‌به‌رانبه‌ر خوا‌دا (تقوی)، وه ره‌وشتی جوان له‌ گه‌ل خه‌لكدا، له‌هه‌موو شتی زی‌تر مرو‌ف پیی ده‌چیته به‌هه‌شت، وه پرسیاری لی‌کرا: چ شتی زی‌تر خه‌لك ده‌باته دۆزه‌خه‌وه؟ فهرمووی: {زار (زمان) و داوین}. ئه‌و گونا‌هانه‌ی به‌ زار ده‌کری‌ن: درۆ غه‌یبه‌ت، بوختان، خۆه‌لکیشان، زۆر شتی خراب به‌زار ده‌کری، وه داوین، که داوین پیسی پی ده‌کری.

نمونه‌ی سێیه‌م:

هه‌روه‌ها له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) گێ‌ردراوه‌ته‌وه که فهرموویه‌تی: {اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ مُنْكَرَاتِ الْأَخْلَاقِ وَالْأَعْمَالِ وَالْأَهْوَاءِ}، أخرجه الترمذي برقم (٣٥٩١) وقال: حسن غريب، قال الألباني: صحيح.

واته: ئەو خۆیه! من پەنا دێنمه بەر تۆ، لە ره‌وشته دزیوه‌کان، وه له کرده‌وه خراپه‌کان، وه له ئاره‌زووه خراپه‌کان.

که‌واته: ره‌وشتی دزیوو خراپ و ئاکاری ناپه‌سند، هێنده خراپه پیغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) پەنای لێ به‌خوا گرتوه، شتێک هێنده خراپ بێ، پیغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) پەنای بێ لێ له‌خوا بگری و پەنا به‌رێته به‌ر خوا بۆ ئەوه‌ی لێ پیاریزێ، مانای وایه زۆر خراپه.

نمونه‌ی چواره‌م:

ئنجای ییگومان خوورپه‌وشت و ئاکاری به‌رزو په‌سند چه‌نده چاکه، پیچه‌وانه‌که‌شی هێنده خراپه، با سه‌یری ئەو فهرمووده‌یه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) بکه‌ین:

{ إِنْ الصَّدَقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ، وَإِنْ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَصْدُقُ حَتَّى يَكُونَ صَدِيقًا، وَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ، وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَكْذِبُ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَّابًا }، أخرجه البخاري برقم (۵۷۴۳)، ومسلم برقم (۲۶۰۷)، وأخرجه أيضًا: أبو يعلى برقم (۵۱۳۸)، وابن حبان برقم (۲۷۳)، والبيهقي برقم (۲۰۹۲۷).

واته: ییگومان راستیی ئینسان پێنمایی ده‌کا به‌ره‌و چاکه‌کاری، وه چاکه‌کاریش ئینسان پێنمایی ده‌کا بۆ به‌هه‌شت، وه پیاوی وا هه‌یه هێنده راست بێره‌و راستیی ده‌لی، هه‌تا له لای خوا ده‌نوسری راستبێر (صدیق)^(۱)، ئەو نازناوه‌ی وه‌ک خه‌لات پێ ده‌دری، به‌ پیچه‌وانه‌شه‌وه: ییگومان درۆ ئینسان به‌ره‌و تاوانباریی و گوناخ ده‌با، وه تاوانباریی و گوناھیش ئینسان به‌ره‌و ئاگری دۆزه‌ح ده‌با، وه پیاوی وا هه‌یه هه‌ر درۆ ده‌کا و درۆ ده‌کا، تا‌کو له‌لای خوا ده‌نوسری درۆزن (کذاب). {واته: به‌زۆر درۆزن له‌قه‌له‌م ده‌دری، هه‌رکه‌سی یه‌که‌جاریش درۆ بکا پێی ده‌گوتری: درۆکه‌ر، به‌لام درۆزن که‌سیکه‌، که درۆی له‌لا بووه به‌ عاده‌ت}.

(۱) (صدیق) واته: که‌سیک هه‌میشه راست بێره‌و هه‌روه‌ک به‌مانای ئەوه‌ش هاتوه: هه‌ر که‌سی پیغه‌مبه‌ری خوا زۆر به‌راست ده‌زانێ و (تصدیق) ی ده‌کا.

به‌شی پینجهم

په یوه نډیې ره‌وشت و ټکاره جوان به:
ټیمان و، عیادهت و، ته‌قواو، ده‌ست‌گرتن
به کتیب و، سوننهت و، ته‌زکیه‌ه نه‌فسه‌وه

The collage features a central portrait of a man in a military-style uniform. Surrounding this are various digital assets:

- Top Left:** Facebook profile for "AliBapir" with the text "پاڼه‌پانډې مه‌کنه‌ښي ماموستا علي بابېر" (AliBapir's page is not to be sold, Master Ali Babir).
- Top Right:** Facebook profile for "AliBapir" with the text "پاڼه‌پانډې مه‌کنه‌ښي ماموستا علي بابېر" (AliBapir's page is not to be sold, Master Ali Babir).
- Middle Left:** Email address "archive.org/details/@alibapir" and a QR code.
- Middle Right:** YouTube channel "AliBapir" with the text "پاڼه‌پانډې مه‌کنه‌ښي ماموستا علي بابېر" (AliBapir's page is not to be sold, Master Ali Babir).
- Bottom Left:** App store links for "AliBapir" on Google Play and the App Store, with two QR codes.
- Bottom Right:** Social media icons for Telegram, WhatsApp, and Messenger, with three QR codes.

At the bottom center, there is a small text box that reads: "پاڼه‌پانډې مه‌کنه‌ښي ماموستا علي بابېر" (AliBapir's page is not to be sold, Master Ali Babir).

ئایا رهوشت و ئاکار جوان، چ په یوه نډییه کی هه یه به: ئیمان و، عیادهت و، خو پاریزی و، دهست گرتن به قورئان و، وه شوین پی هه لگرتنی پیغه مبهرو (صلی الله علیه وسلم)، وه ته زکیه ی نه فسه وه؟

به ته ئکید رهوشتی بهرزو جوان، په یوه نډی به هه ر کام له و شه شانه وه هه یه، با ته ماشا بکه ین:

The banner is divided into several sections:

- Top Left:** Facebook icon and text: "پاڼه یانډی مکتبه یی ماموستا عهلی بابیر" (AliBapir Library Page).
- Top Right:** Facebook icon and text: "پاڼه یانډی مکتبه یی ماموستا عهلی بابیر" (AliBapir Library Page).
- Middle Left:** QR code and text: "AliBapir" and "Google Play" / "App Store".
- Middle Right:** QR code and text: "AliBapir" and "YouTube".
- Center:** A portrait of a man in a turban, with text above it: "له نوره کومله یه نډییه کی له کله یانډی" (From the new library since when) and "نډی مکتبه یی ماموستا عهلی بابیر" (Library of Mawstha Ali Babir).
- Bottom Left:** QR code and text: "پاڼه یانډی مکتبه یی ماموستا عهلی بابیر" (AliBapir Library Page).
- Bottom Right:** QR code and text: "پاڼه یانډی مکتبه یی ماموستا عهلی بابیر" (AliBapir Library Page).

■ یه‌که‌م ■

په‌یه‌ندیی ره‌وشته به‌رزو جوان به‌ئیمان‌وه

۱- ئیمان سه‌رچاوه‌ی هه‌موو ره‌وشته به‌رزو جوانه‌كانه {الإِيمَانُ يَنْبُوعُ الْقَضَائِلِ كُلِّهَا}، به‌لێ: هه‌رچی ره‌وشت و ئاكارى به‌رزو په‌سنده، په‌یه‌ندیی به‌ ئیمان‌وه هه‌یه، هه‌تا ئیمان‌ت باشت‌ر بێ، ره‌وشت جوان‌تر ده‌بێ، وه‌ك له‌و فهرمووده‌یه‌دا، كه‌ پێشتریش هه‌یامان هاته‌و: {أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا} ^(۱).

واته‌: به‌روا ته‌واوترینی به‌رواداران، ره‌وشت جوان‌ترینانه، تاكو ئیمان‌ت زیات‌ر بێ، ئاكارو ره‌وشت به‌رزتر ده‌بێ.

۲- له‌ سووره‌تی (المؤمنون) ئایه‌ته‌كانی: (۱ تا ۹) دا خوای په‌روه‌ردگار وه‌سفی ئیمانداران ده‌كا، ده‌فه‌رموی:

﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ۝ ۱ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ۝ ۲ وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ۝ ۳ وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ ۝ ۴ وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ۝ ۵ إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ۝ ۶ فَمَنِ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ۝ ۷ وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمْتِنَتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ۝ ۸

(۱) پێشتر ته‌خریج كراوه.

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿١﴾

واته: بـيـگـومان ئيمانداران سەرفراز بەختە وەرەن، ئەوانەى بەملکەچىي نوێژەکانى خۆيان دەکەن، وە ئەوانەى کە خۆيان لە قسەو کردەوى پوچ دەپاریژن و پشـتى تـیـدەکەن، وە ئەوانەى کە خۆيان تەزکیەو پاک و چاک دەکەن، وە ئەوانەى کە داوینى خۆيان دەپاریژن...هتد.

وہك دەبینین: بە ئیمان دەست پێ دەکاو دەفەرموێ: بەراستی برواداران سەرفراز، ئنجا ئیماندارانى سەرفراز کین؟ ئەوانەن کە خواوەنى ئەو سیفەتانەن، کە لەسەرەوہ باسیکردوون، کە سەرچەم حەوت سیفەتى مەزن:

- ۱- ملکەچى لە نوێژدا.
- ۲- پشت لە قسەو رەفتارى پوچ کردن.
- ۳- خۆ تەزکیە کردن، یان زەکات دان.
- ۴- داوینى خۆ پاراستن لە حەرەم.
- ۵- پاراستنى سپاردە.
- ۶- وەفادارى بە پەیمان.
- ۷- پارێزگارى کردن لە نوێژەکان.

۳- ھەر وەھا لە سوورەتى (الشورى) ئایەتەکانى: (۳۱ تا ۳۹) دا خواى پەر وەردگار کۆمەلێک سیفەت ریز دەکا، کە ئیماندارانىان پێ وەسف دەکا، دەفەرموێ:

﴿فَأُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَّعَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى لِلَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٣١﴾ وَالَّذِينَ يَجْنَبُونَ إِلَهًا وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ ﴿٣٢﴾ وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣٣﴾ وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْصَبُونَ ﴿٣٤﴾ وَجَزَاؤُهُمْ سَيِّئَةٌ سَيِّئَةٌ مِّثْلَها فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿٣٥﴾﴾

وهك ده بينين:

تیمان سہر رشتہ‌ی ہمہ‌موو کردہ‌وہ باشہ‌کان و خہ سلّٰتہ بہر زہ‌کانہ.

دووه‌م

په‌یوه‌ندی‌ه‌ ره‌ه‌شته‌ به‌رز و جوان به‌خوا په‌رستی‌ه‌وه

عیباده‌ت تا‌که وه‌سیله‌یه، که ئینسان پێی له‌خوا نزیک ب‌یت‌ه‌وه، ئیمه‌ هیچ م‌وناسه‌به‌تی‌ک‌مان له‌گه‌ڵ خ‌وادا نیه‌، ته‌وه نه‌بی که ئیمه‌ در‌وست‌ک‌راوی خ‌واین، وه له‌ پ‌ێی به‌ندایه‌تی کردن بۆ خ‌واوه، ده‌توانین له‌خوا نزیک بب‌ینه‌وه، به‌ل‌ی، ئینسان به‌ه‌وی عیباده‌ته‌وه له‌ خوا نزیک ده‌ب‌یت‌ه‌وه، ئنجا ه‌ر کات له‌خوا ن‌یزیک بو‌وی، مانای وایه‌ تۆ له‌ ه‌موو سیفه‌تی‌کی به‌رزو جواندا، که له‌گه‌ڵ ئینساندا ب‌گونج‌ی، پ‌شک و به‌شت ده‌بی، با ته‌ماشای ته‌و تایه‌تانه‌ی سو‌وره‌تی (الماعون) ب‌که‌ین، که خوا (سبحانه و تعالی) ده‌فرم‌وی:

﴿أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالْإِيمَانِ ﴿١﴾ فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيمَ ﴿٢﴾ وَلَا يَحْضُ عَلَى طَعَامِ الْمُسْكِينِ ﴿٣﴾ فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ ﴿٤﴾ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿٥﴾ الَّذِينَ هُمْ يُرَاءُونَ ﴿٦﴾ وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ﴿٧﴾﴾

واته: ده‌زانی ک‌ی ب‌روای به‌ تاین نیه؟ یان ده‌زانی ک‌ی ب‌روای به‌ س‌زاو پاداشت نیه؟ ته‌و که‌سه‌ی که پ‌اڵ به‌ ه‌ه‌تی‌ه‌وه ده‌نی، وه خه‌ل‌ک هان نادات بۆ خ‌واردن دان به‌ ه‌ه‌ژارو نه‌دار، س‌زای سه‌خت بۆ ته‌وانه‌ی که له‌نوێژده‌کانیان ب‌ی ئاگان، ته‌وانه‌ی که پ‌یابازی ده‌که‌ن، وه هاوکاری له‌ خه‌ل‌ک ده‌گره‌وه.

■ سێهه‌م ■

په‌یه‌ه‌ندی‌ه‌ ره‌ه‌شت و ئا‌کاری به‌رزو جوان به‌ پارێز‌کاری‌ه‌ (التقوی‌ه‌) (١)

ته‌قوا بنا‌غ‌ه‌ی ره‌ه‌شتی به‌رزو جوانه‌، چون‌که له‌ قور‌ئان‌دا له‌ چه‌ندان شو‌ین‌دا، خ‌وای په‌روه‌رد‌گار: ته‌قواو ئی‌وان له‌ گه‌ڵ خه‌ڵک چاک بوون، یاخ‌ود ته‌قواو چاکه‌کاری، پێکه‌وه‌ هی‌ناوه‌، وه‌ ته‌قواشی ه‌هر پێش خسته‌وه‌، مه‌گه‌ر سیاقه‌که‌و مونا‌سه‌به‌ته‌که‌ وای خواستی غه‌یری ته‌قوا پێش ته‌قوا که‌وت‌بی، ئه‌گه‌ر نا هه‌میشه‌ ته‌قوا له‌پیشه‌وه‌یه‌، با ته‌ماشای بکه‌ین:

١- خ‌وای په‌روه‌رد‌گار له‌ سوور‌ه‌تی (الأنفال) ئایه‌تی (١) دا ده‌فه‌رم‌وی:

﴿... فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ ..﴾

(١) ته‌قوا که‌ دواتر به‌ ورد‌بی پێناسه‌ی ده‌که‌ین، به‌لام کورته‌ی پێناسه‌که‌ی ئه‌وه‌یه‌: که‌ ئی‌نسان خ‌ۆی له‌ هه‌رشتی پارێزی، که‌ خوا پێی ناخ‌ۆشه‌، ئنجا خوا (سبحانه‌ و تعالی) به‌ گشتی دوو شتی پێناخ‌ۆشن:

١- ئه‌و شتانه‌ی پێوستی کردوون بیانچو‌ینی. ٢- وه‌ ئه‌و شتانه‌ی قه‌ده‌غه‌ی کردوون بیانشک‌ینی. بۆیه‌ یه‌کێ له‌ پیاوچاکان ده‌لی: {التقوى: هُوَ أَنْ لَا يَفْتَقِدَكَ اللَّهُ حَيْثُ أَمَرَ، وَأَنْ لَا يَجِدَكَ حَيْثُ نَهَاكَ}، واته‌: ته‌قوا ئه‌وه‌یه‌، که‌ تو له‌ شو‌ینێک غایب نه‌بی، که‌ خوا فه‌رمانی پێکرد‌ووی، وه‌ له‌ شو‌ینێکی‌ش ئاماده‌ نه‌بی، که‌ خوا قه‌ده‌غه‌ی لێکرد‌ووی.

واته: پارێز له‌خوا بکه‌ن، وه‌ په‌یه‌ه‌ندییه‌کانی نیوانتان باش بکه‌ن، که‌واته: په‌یه‌ه‌ندیی نیوان مروّقه‌کان باش بوون، به‌ره‌ه‌می پارێزکار بوونیانه، ئه‌گه‌ر ئه‌ه‌لی ته‌قوا بن، پێکه‌وه ته‌با ده‌بن.

٢- له‌ سوورپه‌تی (النحل) ئایه‌تی کو‌تاییدا، خوا عز و جل ده‌فه‌رموی:

﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ﴾ (١٢٨)

واته: بێگومان خوا له‌گه‌ڵ ئه‌وانه‌دایه، که‌ پارێز ده‌که‌ن، وه‌ له‌گه‌ڵ ئه‌وانه‌دایه، که‌ چاکه‌کارن، ته‌قوا له‌گه‌ڵ خوا، وه‌ ئیحسان و چاکه‌کاری له‌گه‌ڵ خه‌لکی خوا.

٣- خوا له‌ ئایه‌تی پێش کو‌تایی سوورپه‌تی (الحج) دا ده‌فه‌رموی:

﴿..وَأَعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَأَفْكُلُوا الْخَيْرَ لَكُمْ تَفْلِحُونَ﴾ (٧٧)

واته: وه‌ په‌روه‌ردگارتان بپه‌رستن وه‌ چاکه‌ بکه‌ن، به‌لکو سه‌رفراز بن. یانی: خوا په‌رستی و خه‌لك دۆستی.

٤- له‌ سوورپه‌تی (المائدة) له‌ ئایه‌تی (٢) دا خوا (سبحانه و تعالی) ده‌فه‌رموی:

﴿..وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾ (٢)

لێزه‌دا وشه‌ی (الْبِرِّ) پێش (وَالْتَّقْوَىٰ) که‌وته، که‌ گومانی تێدا نیه (تقوی) له‌ پێش (بِر) وه‌یه، چونکه ته‌قوا واته: چۆنیه‌تی په‌یه‌ه‌ندیی له‌گه‌ڵ خوا (سبحانه و تعالی)، به‌لام سیاقه‌که‌و مونا‌سه‌به‌ته‌که‌ وای خواستوه، که‌ چاکه‌کاری پێش بخات و به‌فه‌رموی: هاوکاری یه‌کدی بکه‌ن له‌سه‌ر چاکه‌کاری و پارێزکاری، چاکه‌کاری له‌نیوان خو‌تاندا، وه‌ک مروّقه‌کان، وه‌ پارێزکاری بو‌ خوا‌ی په‌روه‌ردگار.

٥- له‌ سوورپه‌تی (آل عمران) ئایه‌ته‌کانی (١٣٣-١٣٥) دا خوا ییۆنه‌ فه‌رمان ده‌کا به‌ بر‌واداران و ده‌فه‌رموی:

﴿وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ

لِّلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٣﴾ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكُظُمِينَ الْغَيْظِ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ ۗ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣٤﴾ وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٣٥﴾

واته: خیرایی و پشپەر که بکه‌ن به‌ره‌و لی‌بور دنی‌ک له به‌روه‌رد گارتانه‌وه، وه به‌هه‌شتی‌ک که پاناییه‌که‌ی به‌قه‌ده‌ر ئاسمانه‌کان و زه‌وییه، ئاماده کراوه بو پارێزکاران.

دوایی وه‌سفی پارێزکاران به‌و سیفه‌تانه ده‌کا:

یه‌ک: (الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ) ته‌وانه‌ی، که مال و سامانی خویان ده‌به‌خشن له کاتی فه‌رحانیی و له کاتی گرانییشدا.

دوو: (وَالْكُظُمِينَ الْغَيْظِ) ته‌وانه‌ی رِق و توورپه‌یی خویان کپ ده‌که‌نه‌وه‌و قووتی ده‌ده‌نه‌وه‌.

سێ: (وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ) ته‌وانه‌ی چاوپۆشیی له خه‌لک ده‌که‌ن.

چوار: (وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ) وه خوا چاکه‌کارانی خو‌ش ده‌وی، که‌واته: ته‌وانه چاکه‌کاریشن.

پینج: (وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ) وه ته‌وانه‌ی که گونا‌هێ‌ک ده‌که‌ن و سته‌م له نه‌فسی خویان ده‌که‌ن، یادی خوا ده‌که‌ن و داوای لی‌بور دین له‌خوا ده‌که‌ن، بو گونا‌هه‌کانیان.

شه‌ش: (وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ) وه به‌رده‌وام نابن له‌سه‌ر ته‌و گونا‌هه‌ی که ته‌نجامیانداوه، له‌کاتی‌کدا که ده‌زانن ته‌وه خراپه‌یه‌و گونا‌هه.

که‌واته: سه‌ره‌تا ده‌بی ته‌قوا هه‌بی، ئنجا ره‌وشتی به‌رزو جوان په‌یدا ده‌بی.

■ چواره م ■

په یوه نډیه رهوشتنه بهرز و جوان به ده ست گرتن به کټیبه خواوه

به کورتي ده لټين: کټیبي خوا (قورځان) سه رچاوه ی هه موو خټړنکه، وه مروځايه تیي له هه موو شهرو خراپه يهك ده پاريزي، چونكه خواي به به زه يي هيچ خيرو چا که يهك نيه له قورځاندا به ټيمه ی نه فهرموو بی، مادام ژيانی ټيمه پيوستیی پی بی، وه له مه وداي عه قلدا نه بی، بویه که ده فهرمو ی.

﴿.. وَزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تَيِّدًا لِّكُلِّ شَيْءٍ ۚ﴾ ۸۹ ﴿النحل.

يانی: هر شتي که له مه وداي عه قل ی ټينساندا نه بی، وه ټينسان بو ژيانی دنيای پيوست ی پی بی، قورځان روونی کردو ته وه، نهك به ره هايی (مطلق) ی قورځان هه موو شتي کی تي دا بی، قورځان هه موو شتي کی تي دا يه، که له مه وداي عه قل ی ټينساندا نيه و ټينسان له ري گای عه قل و نه زمونه وه پی ناگا، وه ژيانی دنيای پيوستیی پييه تی.

ټنجا به ته نکيد ژيانی دنيای ټينسان پيوست ی به و يه، که ټينسان رازاوه بی، به رهوشته بهرزو جوانه کان، وه دوور بی له رهوشته دزيو خراپه کان، که واته: قورځان هرچی رهوشتی بهرزو جوانه، تي دا يه، وه ټاگدار کردنه وه ی ټيمه شی تي دا يه له هرچی خوو خده ی خراپ و دزيوه.

با سەرنج بەدەين:

۱- لە سوورەتى (الإسراء) لە ئايەتى (۹) دا خۆى کاربەجى دەفەرموى:

﴿ إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّذِي هُوَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا ۝٩﴾

واتە: بىگومان ئەم قورئانە ئىنسان پىنمايى دەکا بۆ ژيانىک (يان بۆ ھەر خەسلەتێک) کە باشتىر و راستىر و چاکتىر، وە مۆژدە دەدا بەو ئىماندارانەى کە کردەو بەشەکان ئەنجام دەدەن، کە پاداشتىکى گەورەيان ھەيە لە خزمەت خوادا.

کەواتە: قورئان پىنمايىکارە بۆ ھەموو رەوشت و خەسلەت و ئاكارو شىوہ ژيانىکى باشترو راسترو چاکتر.

۲- لە سوورەتى (التکویر) ئايەتەکانى (۲۵ - ۲۸) دا، خۆى پەرورەدگار باسى قورئان دەکا و دەفەرموى:

﴿ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ۝٢٥ فَإِنْ تَذَهَبُونَ ۝٢٦ إِنَّ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ۝٢٧ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ ۝٢٨﴾

واتە: ئەم قورئانە قسەى شەيتانىکى رەجم کراو و دوور خراوہ نيە (لە رەحمەتى خوا)، بۆ کوێ دەچن؟ (ئەوہ چ ئەگەرێکە داتان ناوہ، چ فێلێکە شەيتان لێى کردوون، قورئان کەى لە گەل وەسوہسەى شەيتانەکاندا دەگونجى؟ قورئان) جگە لە بىرخەرەوہ (ياخود جگە لە ناوبانگ و شەرەف)^(۱) بۆ جىھانىيەکان ھىچى دیکە نيە، بۆ ھەرکەسێى لە ئىوہ کە بىھوى راست بى.

(۱) چونکە وشەى (ذکر) ھەم بەمانای بىرخەرەوہ دى، ھەم بەمانای شەرەف و ناو و ناوبانگ دى، بڕوانە: مختار الصحاح، ص ۲۲۲، ۲۲۳. کە (ذکر)ى بە (ضد النسيان) و بە (الصيت والثناء) لیکداووتەوہ.

[illegible]

■ پيڻجه‌م ■

په‌يوه‌نديه‌ ره‌وشت و ئاكاره‌ به‌رز و جوان، به‌ شوين كه‌وتنه‌ پيڻجه‌مبه‌ره‌ خواوه (صله‌ الله عليه وسلم)

۱- پيشتەر باسماڻ كرد كه پيڻجه‌مبه‌رى خوا (صلى الله عليه وسلم) له‌ لووتكه‌ى ره‌وشتى به‌رزو جواندا بووه، خواى په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموى:

﴿وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ ۱ ﴿الْقَلَمِ﴾

واته: به‌ دڻيايى تو له‌سه‌ر ره‌وشتيكي مه‌زنى، زانايان ده‌لښ: ليره نه‌يفه‌رمووه: (لَذُو خُلُقٍ عَظِيمٍ) واته: تو خواوه‌نى ره‌وشتيكي به‌رزو جوانى، به‌لكو ده‌فه‌رموى: ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ ۱ ﴿وَهَكَذَا هُوَ رَهْوَشتى به‌رزو جوان، وَلَا خَيْك بووبى و پيڻجه‌مبه‌رى خوا (صلى الله عليه وسلم) سواري بووبى، ياخود ره‌وشتى جوان و په‌سند لووتكه‌يه‌كى زور به‌رز بى و، پيڻجه‌مبه‌رى خوا (صلى الله عليه وسلم) له‌ ترؤپكى شه‌ لووتكه‌يه‌ وه‌ستابى.

هه‌لبه‌ته شوينكه‌وتنى پيڻجه‌مبه‌ريكي ئاواش مايه‌ى ره‌وشت و ئاكار به‌رزو جوان بوونه.

۲- هه‌روه‌ها پيڻجه‌مبه‌ر (صلى الله عليه وسلم) به‌رجه‌سته‌كه‌رى هه‌موو ره‌وشته به‌رزو جوانه‌كان بووه، وه‌ك له‌ فه‌رمايشتيكد خوى ده‌فه‌رموى:

{إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ} أخرجه البيهقي برقم (٢٠٥٧١) قال الألباني صحيح.

ياخود له رپوايه‌تيكى ديكه‌دا ده‌فرموى:

{إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ صَالِحَ الْأَخْلَاقِ} أخرجه أحمد برقم (٨٩٣٩) ، وابن سعد برقم (١٩٢) قال شعيب الأرناؤوط : صحيح.

واته: ييگومان من ته‌نيا بۆ ئەوه نيرراوم، ره‌وشته به‌رزو جوانه‌كان له خۆمدا ته‌واو بكهم، ئاكاره په‌سنده‌كان له خۆمدا به‌رجه‌سته بكهم به ته‌واوى.

ئىجا پيغه‌مبه‌رىك ئاوابى، به‌ته‌ئكيد هه‌ر كه‌سى شوينى بكه‌وى و شوين پيى هه‌لبگرى، كه‌م و زۆر پشك و به‌شى ده‌بى له ره‌وشته به‌رزو جوانه‌كانى پيغه‌مبه‌رى خاته‌مدا (صلى الله عليه وسلم).

٣- دايگمان عايشه خوا لى رازى بى، كاتى پرسيارى ليكراوه ده‌رباره‌ى ره‌وشت و ئاكارو هه‌لس و كه‌وتى پيغه‌مبه‌رى خوا (صلى الله عليه وسلم) گوتويه‌تى:

{فَإِنَّ خُلُقَ نَبِيِّ اللَّهِ الْقُرْآنُ} أخرجه النسائي برقم (١٦٠١).

واته: ييگومان ره‌وشت و ئاكارى پيغه‌مبه‌رى خوا (صلى الله عليه وسلم) قورپان بو، يانى: پيغه‌مبه‌رى خوا (صلى الله عليه وسلم) له‌گه‌ل قورپاندا ته‌فاعول و كارليكيكى واى كردبوو، كه قورپان چى ده‌فرموو، ئەو واى ده‌كرد، بۆيه‌ش هينده ره‌وشتى به‌رزو جوان بوو.

كه‌واته: ئيمه‌ش ئەگه‌ر ده‌ست به قورپانه‌وه بگرين، پاشان شوين پيى پيغه‌مبه‌رى خوا (صلى الله عليه وسلم) هه‌لبگرين، كه به‌ته‌ئكيد پى و شوين و سوننه‌تى پيغه‌به‌ريش (صلى الله عليه وسلم) هه‌ر بريتيه له: ته‌رجه‌مه كردن و به‌رجه‌سته كردنى قورپان، ييگومان ئەو كاته پشك و به‌شمان ده‌بى له هه‌موو ره‌وشتيكي به‌رزو جواندا، به ته‌ندازه‌ى جدديه‌تمان له ده‌ست گرتن به قورپانه‌وه، به‌ته‌ندازه‌ى جيددى بوونمان له شوين پى هه‌لگرتنى پيغه‌مبه‌رى خوادا (صلى الله عليه وسلم).

■ شه‌شه‌م ■

په‌یوه‌ندی‌یه‌ ره‌ه‌شت و ئا‌کاری جوان به‌ ته‌زکیه‌ نه‌فسه‌وه^(۱)

په‌یوه‌ندی‌یه‌ که‌یان ته‌وه‌یه، که‌ ته‌گه‌ر ئینسان خاوه‌نی نه‌فسی‌کی پاک و چاک و گه‌شه‌ کردو و بی، ته‌وه‌ به‌ته‌تکید ریشه‌ی هه‌موو کرده‌وه‌کان ده‌گه‌ر یته‌وه‌ بو‌ ده‌روونی ئینسان، بو‌یه‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) جارێکیان فهرمووی:

{التَّقْوَى هَاهُنَا، وَيَشِيرُ إِلَى صَدْرِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ} أخرجه الترمذي برقم (۱۹۲۷) وقال: حسن غریب، وأخرجه أيضًا: أحمد برقم (۸۰۸۹).

سێ جارێان ئاماژه‌ی کرد بو‌ سینه‌ی موباره‌کی و فهرمووی: پارێزکاری لێره‌دایه، واته‌: ریشه‌ی ته‌قواو بو‌ خوا صولحان و پارێزکاری کردن، په‌یوه‌ندی به‌دل و ده‌روونی ئینسانه‌وه‌ هه‌یه، ته‌گه‌ر ئینسان له‌ ده‌روونه‌وه‌ پاک و چاک بوو، ره‌ه‌شت و ئا‌کارو ره‌فتاره‌کانی پاک و چاک ده‌بن.

پیشینان گوتووایه‌: (ئاو له‌ سه‌رچاوه‌وه‌ لێله‌) کانییه‌ك ئاوه‌که‌ی سازگارو زولال بی، ته‌و جو‌گه‌له‌ی لێی هه‌لده‌گیرێ، به‌ته‌تکید ته‌ویش ئاوه‌که‌ی له‌قه‌ده‌ر

(۱) ته‌زکیه‌ی نه‌فس وه‌ك پیشتر باسمان کرده‌ واته‌: پاک بوون و چاک بوونی نه‌فس، وه‌ گه‌شه‌ کردنی نه‌فس، وشه‌ی ته‌زکیه‌ (زکی، یزکو) واته‌: (ئهی، ینمو)، وه‌ به‌مانای (صلح، یصلح) وه‌ به‌مانای (طهر، یطهر)، واته‌: به‌مانای پاکیی و، گه‌شه‌ کردن و، چاکیی دی. بر‌وانه‌: المعجم الوسیط، ص ۳۹۶.

سەرچاوەکە دەبێ، ئنجا کردەوه‌کانی ئینسان و ڕەوشت و ڕەفتاری ئینسان، ئاوی‌کن له‌ سەرچاوەی دڵ و دەروونی ئینسانەوه‌ هەڵدەقۆلن، کهواته‌: ئه‌گه‌ر ئینسان نه‌ فسه‌که‌ی ته‌زکیه‌ بووبێ و، دڵ و دەروونه‌که‌ی پاک و چاک بووبێ، ئه‌و کاته‌ هه‌ڵس و کهوت و ڕەوشت و ڕەفتاره‌کانیشی جوان ده‌بن.

با سهرنج بدهین:

۱- له‌ سوورەتی (الشمس) ئایه‌ته‌کانی (۷-۹) دا خوای زاناو شاره‌زا باسی ئینسان ده‌کاو ده‌فهرموێ:

﴿وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا ﴿٧﴾ فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا ﴿٨﴾ قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّاهَا ﴿٩﴾﴾

واته‌: سوێند به‌ نه‌فس و به‌و که‌سه‌ی، که‌ نه‌ فسی ئینسانی هه‌ناوته‌ دی، ئنجا خراپه‌کاری و چاکه‌کاری فیڕ کردوه‌، به‌دڵنیایی سهرفرازه‌ هه‌ر که‌سێ، که‌ ئه‌و نه‌ فسه‌ی خۆی پاک و چاک ده‌کا.

۲- هه‌روه‌ها له‌ سوورەتی (الفتح) ئایه‌تی (۲۶) دا، خوای په‌روه‌ردگار باسی هه‌لۆیستی کافره‌کان و هه‌لۆیستی ئیمانداران ده‌کاو ده‌فهرموێ:

﴿إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ الْحَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٣٦﴾﴾

واته‌: یاد بکه‌وه‌ کاته‌ی که‌ کافره‌کان ده‌مارگیری نه‌فامییان خسته‌ نیو دڵی خۆیانەوه‌، به‌لام خوا ئارامیی ڕشته‌ سهر (دڵی) پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی و سهر (دڵی) ئیمانداران وه‌ پابه‌ندی کردن به‌ وشه‌ی ته‌قواوه‌، وه‌ هه‌ر ئه‌وان پێی شایسته‌ بوون، وه‌ خوا به‌هه‌موو شتی‌ک زانایه‌.

لێره‌دا ته‌هاشا ده‌که‌ین: چونکه‌ کافره‌کان ده‌مارگیری و دڵگه‌رمیی نه‌فامییان له‌ دڵ و دەرووندا بووه‌، هه‌لۆیسته‌که‌شیان نه‌فامانه‌ بووه‌، به‌لام به‌ پیچه‌وانه‌وه‌:

ئیمانداران چونکه ته قویان له دل و دهر ووندا هه بووه، نارامیی خویان چو ته نیو دل و، هه لویسته که شیان له قه دهر نه نارامیی و ته قویا ه بووه، که چو ته دلیانه وه.

که واته: به ته نکید په وشتی بهرزو جوان، په یوه ندیی پاسته و خوی هیه له گه ل ته زکیه ی نه فسداو، به ته ندازه ی نه وه که نه فسی ئینسان پاک و چاک دهی، په وشت و په فتاریشی جوان و په سند دهی، وه به ته ندازه ی نه وه که دهر وونی ئینسان ویران دهی و پیس و پوخل دهی، په وشت و ناکاره کانیشی دزیو ناشیرین دهی.

له نوره کوملار نه ښه گان له کولتانی

دین حکم غر موانع التواصل الاجتماعي

AliBapir

Google Play

App Store

AliBapir

دین حکم غر موانع التواصل الاجتماعي

AliBapir

Google Play

App Store

چۆن رەھبەرەت و ئاكارە جوان دەزانين و وەدەست دەھيڭين؟

رەڧ خۆشکردن

ئىمە چۆن پەي بە رەوشتى جوان و ئاكارى پەسند دەبەين؟ وە چۆنىش دەتوانىن بە دەستى يىنىن و خۆمانى پى برازىنىنەو؟

سەرەتا دەپرسىن: ئايا دەگونجى ئىنسان رەوشت و ئاكارى خۆى بگۆرئ؟
چ بەبارى چاكەدا، چ بەبارى خراپەدا؟

لەو ئەمدا دەئىين: بەلى، نەك مەوۆف كە شاگۆلى باغى بوونەوەرە، وە جىنشىنى خوايە، وە هەلگىرى ئەمانەتى خوايە، وە خوا دەفەرموى: لەباشترىن شىوهدا خولقاندوومە، بەلكو تەنانەت ئاژەل و پەلەوەرە درندەكانىش، دەگونجى كە مەشقىيان پى بگىرى و رابەيتىن لەسەر هەندى شت، كە پىچەوانەى سروشتى خۆيانە: نابىن نەهەنگ، شىر، پلنگ، وە تاژى و، باز، كە راويان پى دەكەن، چۆن رادەهيتىن؟ كەواتە: مەوۆف باشتر دەتوانى خۆى بگۆرئ، هەم بەبارى چاكەداو هەم بەبارى خراپەدا، ئەو هەيچ گومان لەوهدا نە.

ئىنجا ئايا ئىمە لە چ رىيەكەو دەستمان لە رەوشتى جوان گىر دەبى؟
لەحەقىقەتدا - وەك پىشتىر باسما كەرد - لە رىيە وەحى خواو، وەحى خواش لە قورئان و سوننەتدا بەرجەستەيە، وە بىنگومان عەقل و فەيتىرەتى ساغىش بشتگىرى وەحى خوان، وە هەيچ كاتى وەحى خوا، شتىكى تىدا نە لەگەل عەقلى ساغ و فەيتىرەتى سەلىمدا تىك بگىرى، بەلام بەمەرجىك ئەو وەحى بەو وەحى دانراو، بەراستىيە وەحى خوايى، ئىنجا قورئان ئەو هەيچ گومانى تىدا نەو، لەرىيەكى مسۆگەرەو بە ئىمە گەيشتەو بە تەواتور، بەلام بەنسەبت سوننەتەو، هەر كاتى شتىكتان بىنى لە سوننەتى پىغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم)،

به‌ناوى پيغه‌مبه‌ره‌وه (صلی الله علیه وسلم) کرا بوو، یان گوترابوو، یان پال درابوو لای وه له‌گه‌ڵ عه‌قلی سه‌لیم، یان له‌گه‌ڵ سروشت و فیتیه‌ت، یان له‌گه‌ڵ عیلم و واقیعه‌دا تی‌ک‌گیرا، بزانی که ئه‌وه هی پيغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) نیه، چونکه هه‌میشه عه‌قلی سه‌لیم و فیتیه‌تی ساغ و عیلم و واقیعه، پشت‌گیری ئه‌وه ده‌که‌ن که له وه‌حی خوا‌دا هاتوه، بۆیه هه‌ندێ له زانیان ده‌لێن: وه‌حی خوا‌ی په‌روه‌ردگار فیتیه‌تی‌کی ده‌ره‌کییه، وه فیتیه‌تی‌کیش که خوا ئینسانی له‌سه‌ر خولقاندوه، شه‌ریعه‌تی‌کی نیوخۆییه، خواش (سبحانه و تعالی) ئاماژه به‌و راستییه ده‌کاوه‌وه‌رموی:

﴿ فَأَقْصِرْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ ٣٠ ﴿ الروم.

واته: ڕووی خۆت ڕاست بکه له‌گه‌ڵ دیندا به‌پاکیی، (ئنجایا ئه‌وه دینه کامه‌یه؟) ئه‌وه سروشته‌ی که خوا خه‌ڵکی له‌سه‌ر سروشتاندوه، {یانی: ئه‌وه دینه پاکه هه‌ر ئه‌وه ده‌لێ، که فیتیه‌تی ساغی مروه‌فه‌کان ده‌یخوازی و عه‌قلی سه‌لیم ده‌یخوازی}، گوێزان نیه بۆ دروستکراوی خوا، {ئه‌وه شه‌ریعه‌ته‌وه ئه‌وه فیتیه‌ته، دوو ڕووی دراوی‌کن، دوو ڕووی هه‌قیقه‌تی‌کن و پشت‌گیری یه‌کدی ده‌که‌ن}، ئه‌وه به‌رنامه‌ی ڕێک و راسته، به‌لام زۆربه‌ی خه‌ڵکی نازانن.

که‌واته: ئیمه له‌ڕێی وه‌حیه‌وه، په‌ی به‌ره‌وشته به‌رزو جوانه‌کان ده‌به‌ین، وه عه‌قلی سه‌لیم و فیتیه‌تی ساغیش هه‌میشه پشت‌گیری ئه‌وه‌ن که وه‌حی فه‌رمویه‌تی، بۆیه‌ش هه‌ر کاتی تی‌ک‌گیرانی له‌نیوان عه‌قل و نه‌قلدا دروست بوو، یان نه‌قله‌که ڕاست نیه، یان عه‌قله‌که ته‌واو نیه.

﴿أَمْ يَكُنْ لَهُ آلٌ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا يَرْثُهُمْ أَحَدٌ مِنَ آلِ اللَّهِ؟﴾ أُولَئِكَ الَّذِينَ نَحْنُ الْكَافِرُونَ ﴿١٩﴾

رَبِّهِمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ ﴿٢١﴾ وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِعَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوْا
مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرُءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةِ أُولَئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٢٢﴾

واته: ئایا که‌سیک که ده‌زانى ئه‌وه‌ی له په‌روه‌ردگار ته‌وه‌ بو‌ت دابه‌زی‌تراوه، حه‌قه، وه‌ک که‌سیک وایه که کویره؟! که‌واته: سه‌ره‌تای که‌وتنه سه‌ر سه‌که‌ی په‌وشتی په‌سندو جوان، ئه‌وه‌یه که تو بزانی و ئیمانته‌ به‌ی که ئه‌وه‌ی بو پیغه‌مبه‌ری خوا دابه‌زیوه، هه‌قه‌و راسته، ئه‌وه هه‌نگاوی سه‌ره‌تایه، به‌لام هه‌رکه‌سی کویر بی له ئاست قورئاندا، به‌ته‌ئکید وێرانیش ده‌بی له بواری ئاكارو په‌وشتدا، به‌لام هه‌رکه‌سی بینهر بی له ئاست ناسینی هه‌قدا، ئه‌و هه‌قه که خوا بو پیغه‌مبه‌ری خاته‌می نارد‌وته خوار، به‌رچاوی پێی روون بی، به ته‌ئکید ئاوه‌دانیش ده‌بی له‌رووی ئاكارى به‌رزو په‌سندو جوانه‌وه، چونکه دوایی خوای کارزان ده‌فه‌رموی: (إِنَّمَا يَذْكُرُوا آلَاءَ بَنِي إِسْرَءِيلَ) واته: ته‌نیا خاوه‌ن عه‌قلان په‌ند وهرده‌گرن.

ئنجا ئایا ئه‌و خاوه‌ن عه‌قلانه کین؟! خوا به کۆمه‌لی په‌وشت و ئاكارى جوان، پێناسه‌یان ده‌کا:

یه‌که‌م: (الَّذِينَ يُؤْتُونَ عَهْدَ اللَّهِ لَيَقْفُضُنَّ الْعِمَى) واته: ئه‌وانه‌ی پابه‌ندن به په‌یمانی خواوه‌و په‌یمانی خوا هه‌لئاوه‌شیننه‌وه.

دووه‌م: (وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ) واته: وه ئه‌وانه‌ی که هه‌موو ئه‌و په‌یه‌ه‌ندیانه ده‌گه‌یه‌نن، که خوا فه‌رمانی پێکردوه بگه‌یه‌نن، له‌گه‌ل باب و دایکیاندا، له‌گه‌ل خزمیاندا، له‌گه‌ل مال و مندالیاندا، له‌گه‌ل ده‌رو دراوسییاندا، له‌گه‌ل میواندا، له‌گه‌ل هه‌موو چین و تویره‌کانی خه‌لکدا.

سێهه‌م: (وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ) واته: وه به‌گه‌وره‌ گرتنه‌وه له په‌روه‌ردگاریان ده‌ترسین.

چواره‌م: (وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ) وه له لیپرسینه‌وه‌ی خراپی روژی دوایی ده‌ترسین.

که بیگومان چوار سیفه ته کانیشی کت و مت وهك زاتی بی وینه و هواتان، بویه پیوسته ته و او ته و او دلیاو مسوگر بین، که نهو کاریگه ریهی فرمایشتی خدا (کلام الله) ههیه تی له هه موو پرویکه وه، هیچ شتیکی دیکه نیه تی، هه ربویه ش پیغه مبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) ره وشت و ره فتاری به پیی قورئان بووه، وهك پیشتیش باسمان کردو له زاری هاوسه ری به پیزو خو شه ویستی و پاک و چاکیه وه عایشه: (صدیقه بنت الصدیق) خوا له خوئی و بابی رازی بیت، گیرامانه وه، که گوتویه تی:

{كَانَ خُلُقُهُ الْقُرْآنَ} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْمٍ: (٢٥٣٤١)، تعليق شعيب الأرناؤوط: إسناده صحيح على شرط الشيخين.

جا ئيمه‌ خوا ياربى دواتر باسى چۆنيه‌ تى هه‌لسوکه‌ وتکردن له‌ گه‌ل قورئاندا ده‌که‌ين، به‌لام ليرهدا هه‌ر ئه‌وه‌نده‌ ده‌لیم: که مه‌به‌ست له‌ قورئان کردنه‌ هاوده‌م و هاوپاز، ته‌نيا ئه‌وه‌ نيه‌ که بيه‌خوين، به‌لکو ويراى خویندن، ده‌بى ته‌فاعوليشى له‌ گه‌لدا بکه‌ين و تى بگه‌ين و، تىبه‌وه‌ رابميين و، لى ورد بينه‌وه‌و پيدا قول بينه‌وه‌و، پاشان ناراسته‌و فرمانه‌کانيشى جیبه‌جى بکه‌ين، بۆ وینه‌.

گيراوته‌وه‌ که جارێکیان عه‌بدوللای کورێ عومه‌ر (خوا لىيان رازى بيت)، قورئانى خوینده‌وه‌، کاتيک گه‌يشته‌ته‌ ئايه‌تى:

﴿لَنْ نَأْتِيَ الْقُرْآنَ حَتَّى تَنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ﴾ (٩٦)

آل عمران.

واته‌: ناگه‌نه‌ پله‌ى چاکه‌کارى، تاكو له‌وه‌ى خوشتان ده‌وى، نه‌به‌خشن، وه‌ بىگومان هه‌ر شتيكيش به‌خشن، ئه‌وه‌ خوا پى زانايه‌، ئیدی که گه‌يشته‌ته‌ ئیڤه‌، يه‌کسه‌ر قورئان (مُصْحَفٌ) ه‌که‌ى پیکه‌وه‌ ناوه‌ته‌وه‌و، چۆته‌وه‌ مال و به‌ينىکى پىچوووه‌ ئه‌وجار گه‌راوه‌ته‌وه‌و، دووباره‌ ده‌ستى به‌قورئان خویندنه‌که‌ى کردۆته‌وه‌! ئنجا که لىيان پرسيوه‌، گوتويه‌تى: ئه‌وه‌ پۆشاکيکم هه‌بوو خوشمده‌ويست، که ئه‌و ئايه‌ته‌م خویند، بۆ جیبه‌جى کردن (تطبيق)ى چووم پۆشاکه‌که‌م به‌خشی و، ئه‌وجار هاته‌مه‌و بۆ قورئان خویندنه‌که‌م!

کۆتایی ئه‌م خاله‌ش به‌ ته‌فسیرو لیکدانه‌وه‌یه‌کی کورتى ئايه‌تى ژماره‌ (١٩٩)ی سووره‌تى (الأعراف) دینين، که ئیمام (جعفر الصادق) خوا لى خوشبى گوتويه‌تى:

(أمر الله نبيهً (صلى الله عليه وسلم) بمكارم الأخلاق، وكيس في القرآن آية أجمع

لِمَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ مِنْ هَذِهِ الْآيَةِ^(۱).

ئايەتە كەش ئەمەيە:

﴿ خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴾^(۱۹۹)

واتە: ئەوەي ئاسانە وەرى بگرەو، فەرمان بە چاکە بکەو، ڕوو لە نەفامان وەر گیرە!

چۆنیەتی دەلالەت کردنی ئەم ئایەتەش لەسەر ڕەوشتە جوانە بنەرەتیەکان، ئاوايە: ییگومان ھەموو ئینسانێک ھەم ئەو مافی لەسەر خەڵکی ھەییەو، ھەم مافی ئەوانیشی لەسەرە، ئنجا ئەو مافەي کە لەسەر ئەوانی ھەییە، یان پێی دەدەن، یان نا، کەواتە سیی حالەت دروست دەبن:

حالەتی یە کەم: مافیکی ماددی و مەعنەویی کە لەسەریان ی ھەییە، وە ئامادەشن کەم و زۆر بۆی جێبەجێ بکەن، ئەو دەبی چۆن ئاسانەو بۆیان جی بەجێدەکری، لیان قبوول بکات و، بەنەرمیی و ئاسانیی لە گەلیان بجوولێتەو: (خُذِ الْعَفْوَ)، چونکە وشەي (عَفْو) ھەم بەمانای لیبوردن و چاو پۆشیی دیی و، ھەم بەمانای شتی ئاسان (السَّهْل، المیسور)یش، وەك خۆی پەرورەدگار فەرموویەتی:

﴿ وَیَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ ﴾^(۲۰۰) البقرة.

حالەتی دوو ھەم: مافی ئەوان کە لەسەریەتی و، ئەرکی سەرشانی بەرانبەریان، پیویستە بە تیرو تەواویی بۆیان جی بەجی بکات و، ھیچ کەمتەرخەمیی تیدا نەکات و، ھەرچی خێرو چاکەییەو بۆیان بە کەلکە، ئاراستەیان بکات: ﴿..وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ..﴾^(۲۰۱) چونکە کاتی فەرمان بە چاکەو خەلک ئاراستە کردن و ڕاسپاردن بە چاکەو خیری لی جوانە، کە بۆ خۆی ھەرچی خێرو چاکەییە، پیشتەر کردییتی و لەخویدا ھیناییتیە دی.

هه‌روه‌ها خوێندنه‌وه‌و لیۆردبوونه‌وه‌و تیۆه‌پامانی به‌سه‌ره‌اتی پی‌هه‌مه‌رانی خوا له‌گه‌ڵ گه‌له‌کانیان، که‌ خوا له‌ قورئاندا باسی کردوون، گه‌لیک گه‌لیک ده‌رس و په‌ندی گه‌وره‌ گه‌وره‌ی ئه‌خلاقیان تیدا هه‌ن.

■ رێگای دووهم ■

شوێن پێ هه‌لگرته‌ی پێغه‌مبه‌رى خوا (صلی الله علیه وسلم) و خۆ رازاندنه‌وه به ره‌ه‌شت و ئاكاره به‌رزو جوانه‌کانی:

١- پێشتر باسمان کرد که خوا (سبحانه و تعالی) له ئایه‌تی (٤) ی سوورته‌ی (القلم) دا ده‌فه‌رموی:

﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ٤﴾

واته: بێگومان تۆ له‌سه‌ر ره‌ه‌شتیکی مه‌زنی، که‌واته: ئێمه‌ش به ئه‌ندازه‌ی ئه‌وه که به‌رپێ پێغه‌مبه‌ردا (صلی الله علیه وسلم) ده‌چین، وه وه‌ک ئه‌و ده‌چین: ره‌ه‌شت و ئاكاره‌کانی ئه‌و له خۆماندا دێینه‌ دی.

٢- له سوورته‌ی (الأحزاب) ئایه‌تی (٢١) دا خوا (سبحانه و تعالی) پێنمایی ئیمانداران ده‌کاو ده‌فه‌رموی:

﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ٢١﴾

واته: بێگومان له پێغه‌مبه‌ری خوادا (صلی الله علیه وسلم) باشترین سه‌رمه‌شق هه‌یه، بۆ هه‌رکەسێ که به ئومیدی خواوه دیداری خوابی، وه زۆریش یادی خوا بکا.

هه‌رکەسێ به ئومید بێ به‌خزمه‌ت خوا بگات، سه‌ربه‌زانه به‌خزمه‌تی بگا، وه به ئومیدی بێ له دوا‌پۆژدا سه‌ربه‌رزو سه‌رفراز بێ، وه زۆریش یادی خوا بکا، ئه‌وه پێغه‌مبه‌ری خوا باشترین سه‌رمه‌شق و چاوساغیه‌تی، دیا‌ره له هه‌موو روه‌ه‌کانه‌وه، به‌لام ئێمه لی‌ره‌دا مه‌به‌ستمان، ئاكارو ره‌ه‌شتی به‌رزو په‌سنده.

۳- له سوورپهتی (آل عمران) نایه ته کانی (۳۱ و ۳۲) دا خوا (سبحانه و تعالی) پیغه مبهری خاته م (صلی الله علیه وسلم) ده دویښی و ده فهرموئ:

﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾
﴿قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ﴾ (۳۲)

واته: تو بلای: ته گهر ئیوه خواتان خوش دهوئ، شوینم بکه ون، خواش خوشی دهوئ، وه له گونا هه کانتان ده بووری وه خوا لی بورده ی میهره بانه، بلای: فهرمان بهری خواو پیغه مبهره که ی بکه ن، ئنجا ته گهر پشتیان هه لکرد، بیگومان خوا کافرانی خوش ناوین.

لیره دا بو مان دهرده که وئ، که ئیمه به نه ندازه ی ئه وه ی شوین پیغه مبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) ده که وین، ئیسه پاتی خوشه و یستی بی خو مان بو خوا ده که ی، وه خوشه و یستی بی خواش بو خو مان وه ده ست ده هیښ، یانی: شوینکه وتنی پیغه مبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) که وتو ته نیوان دوو خوشه و یستی یان: شوین پی هه لگرتنی ئیمه بو پیغه مبهری خاته م، به لگه ی خوشه و یستی یمانه بو خوا، وه هوکاری خوشیسترانمانه له لایه ن خوا وه، واته: شوین که وتنی پیغه مبهر (صلی الله علیه وسلم) ئه ولا و ئه ولا ی خوشه و یستی یه، یه که میان: خوشه و یستی بی به نده بو خوا، ئیسه پاتی ده کا، چونکه به دوا ی خوشه و یسته که ی ده که وئ، دووه میان: هوکاری ئه وه یه که خوا ئه و ئیسانه ی خوش بوئ، که به دوا ی خوشه و یسته که ی ده که وئ، که موحه ممه ده (صلی الله علیه وسلم). دوا یی ده فهرموئ:

﴿قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ﴾ (۳۲)

واته: پیان بلای: فهرمان بهری خواو پیغه مبهر بکه ن، ئنجا ته گهر پشتیان هه لکرد، ئه وه خوا کافرانی خوش ناوین، که واته: هه رکه سی ره فزی ری و شوینی پیغه مبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) بکا، ئه وه بی پروایه و کافره و

خوا خۆشى ناوێ، به‌لام رەه‌زى يەكجاره‌كىي، ئەگه‌رنا كه‌سى سوننه‌تيكى پيغه‌مبه‌رى خوا جيبه‌جى نه‌كا، ئەوه ته‌نها خيريكي له‌ده‌ست ده‌چي، ئەگه‌ر ئەو كارە (مندوب) ييت و (تطوع) بي، به‌لام ئەگه‌ر واجب بي، ئەوه گوناھيكي تووش بووه، به‌لام كه‌سى به‌ گشتي ريبازى پيغه‌مبه‌رى خوا (صلى الله عليه وسلم) رەه‌ز بكا، ئەوه ماناي وايه بيبروايه، وه خواي په‌روه‌ردگاريش به‌ ته‌ئكيد بيبرواياني خۆش ناوين.

ئنجاده‌لئين:

يىگومان قورئاني به‌ پيت و پيز، وشه به‌ وشه و ثابته به‌ ثابته له‌ خواوه، به‌هۆي جوبرائيل (روح الامين) وه، دابه‌زيوه‌ته سه‌ر دل و ده‌رووني موباره‌كي پيغه‌مبه‌رى به‌ريز:

﴿ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ ﴾ (١٩٣) الشعراء.

مادام وايي، يىگومان پيغه‌مبه‌رى خوا (صلى الله عليه وسلم) له‌هه‌موو كه‌س چاكتر و قوولتر و زياتر و راستتر له‌ فه‌رمايشتي خوا تيگه‌يشته‌وه، به‌ ته‌ئكيد له‌هه‌موو كه‌سيش چاكتر و راستتر زياتر جي به‌جي (تطبيق) ي كردوه، بۆيه هه‌ر كه‌سيك به‌راستيي ئەو زاته به‌رزو ناوازيه، بكاته پيشره‌وه سه‌رمه‌شقي خۆي، له‌هه‌ر بواييكدا، به‌ تايه‌ته له‌ بواي ته‌ده‌ب و ئاكارو رەه‌شت و رەه‌فتاري به‌رزو جوان و په‌سنددا، ئەوه مسۆگه‌ر هه‌تا ئەو كه‌سه بتواني و بر بكات، پيغه‌مبه‌رى كۆتايي (صلى الله عليه وسلم) به‌و په‌ري ليوه‌شاوه‌يي و لياقه‌ت و كارامه‌يه‌وه، پيشره‌ويي و مامۆستايه‌تيي و چاوساغي ده‌كات:

﴿ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ﴾ (١١) الأحزاب.

ئنجاشاياني باسيشه كه سه‌رمه‌شقيي^(١) پيغه‌مبه‌رى خوا، چ له هه‌ر

(١) كتيبي (الشماثل) ي (ترمذي) سه‌رچاوه‌كي زۆر نايابه بۆ زياتر ئاشنا بوون به‌ره‌شت و ئاكارى به‌رزو شيريني پيغه‌مبه‌رى خوا صلى الله عليه وسلم.

بوارى ره‌ه‌شت و خوى به‌رزو جوان و، چ له هه‌ر بوارو مه‌يدانىكى دىكه‌شدا، هه‌نده هه‌مه‌لايه‌نه‌و فراوان و ده‌وله‌مه‌نده، بۆ هه‌موو كه‌سيك و سه‌رجه‌م چين و توێژه‌كانه، بۆ نمونه:

هه‌ژارو قه‌رزدارو، ده‌وله‌مه‌ندو پاره‌دار!

چه‌وساوه‌و بى ده‌سته‌لات و، ده‌سته‌لاتدارو حوكمران!

ئاواره‌و كۆچكه‌رو، نىشته‌جى و خاوه‌ن مال و مه‌نزل!

هاوسه‌رو خاوه‌ن خيژان و، خيژان و هاوسه‌ر لى مردوو!

بابى كورپو كيژو، كورپو كچ لى مردوو!

له جه‌نگدا سه‌ركه‌وتووو، له جه‌نگدا شكاوو سه‌رنه‌كه‌وتوو!

شادو دلخۆش و رازى و، خه‌فه‌تبارو دلته‌نگ و توو‌په‌بو!

قسه‌ پيگوتران و بوختان بۆ کران و ئازار دران و، مه‌دح و ستايش کران و رپژو حورمه‌تى زۆر ليگيران! ..هتد.

به‌لى، پيغه‌مبه‌رى خوا له هه‌موو ئه‌و حاله‌تانه‌و گه‌ليكى دىكه‌ش دا، چاكترين و بيگه‌ردترين پيش‌په‌و سه‌رمه‌شقه‌و، هه‌ر كه‌سيك رېبازه‌كه‌ى بگرى، هه‌تا خوا حه‌زبكات پاكي ده‌كات و چاكي ده‌كات و، به‌ره‌و لووتكه‌ى به‌رز به‌رزى ده‌بات.

هه‌روه‌ها له كتيبي: (پوخته‌ى ژياننامه‌ى پيغه‌مبه‌رى خوا) ش له چاپى سييه‌ميدا، له‌به‌شيكي تاييه‌تدا: باسى خه‌سله‌ت و ره‌ه‌شته‌ به‌رزه‌كاني ئه‌و زاته به‌رزهمان كردوه.

■ رىڭاي سىيەم ■

کردنە سەرمەشقى ئەو كەسانەى كە لەسەر رىيازى پىڭمەبەرى خوا
(صلی اللہ علیہ وسلم) رۆشتوون، چ لە ھاوولانى بەرئىزى، چ لە زانايان و
پىشمەوايانمان رەزاو رەحمەتى خويان لىيت:

خوای پەرەردگار لە سوورەتى (التوبة) لە ئايەتى (۱۰۰) دا دەفەرموى:

﴿وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾

واتە: پىشكەوتووە يەكەمەكان لە كۆچكەران و پشتيوانان وە ئەوانەى كە
بەچاكىي شوييان كەوتوون، خوا لىيان رازىيە، وە ئەوانىش لەخوا رازىين،
وە چەند بەهەشتىكى بۆ داناون، رۆوبار بەرئىز كۆشكەكانياندا دەرۆن، ئەوەش
سەرکەوتنى مەزنە.

كەواتە: خوا (سبحانە و تعالى) وەك چۆن رازى بوو لە پىشكەوتووە يەكەمەكان
لە كۆچكەران و پشتيوانان، بەهەمان شىوە ئەوانەش كە بەچاكىي شويى وان
دەكەون، خوا لەوانىش رازىيە، بەتەكيد بۆيەش خوا لە پشتيوانان و كۆچكردوان
رازىبوو، چونكە رازاو بوون بە هەموو رەهشتىكى بەرزو جوان، وە هەر كەسيكيش
بەراستى شويى وان بكەوى، رازاو دەبى بە رەهشتى بەرزو جوان، بۆيە ئەو
رازىبوونەى خوای پەرەردگار، بۆ ئەوانىش دەستەبەر و مسۆگەر دەبى.

■ ڕێگای چوارهم ■

هاوه‌لایه‌تییه‌ی کردن و نزیکیه‌ی کردنه‌ی چاکان:

۱- له سوورپه‌تی (الفرقان) دا خوا (سبحانه و تعالی) ده‌فه‌رموی:

﴿وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَلَيْتَنِي أَخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَيْلًا ﴿٢٧﴾
يَوَيْلٌ لَّيْتَنِي لَمْ أَخَذْ فَلَانًا خَلِيلًا ﴿٢٨﴾ لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي
وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنْسَانِ خَذُولًا ﴿٢٩﴾﴾

واته: وه تهو پۆژه‌ی که بابای سته‌مکار هه‌ردوو ده‌ستی خۆی ده‌گه‌زی،
{ده‌گوتری: کابرا په‌نجه‌ی په‌شیمانیه‌ی ده‌گه‌زی، به‌لام خوا سبحانه و تعالی بو
ته‌وه‌ی ده‌ریخات که کابرا چه‌ند په‌شیمانه، نه‌ک هه‌ر به په‌نجه‌کانی واز ناهیه‌نی،
به‌لکو ده‌فه‌رموی: هه‌ر ده په‌نجه‌که‌ی ده‌گه‌زی}، وه ده‌لی: ته‌ی خۆزگه
له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ری خوادا ڕێگام بگرتایه به‌ر، وه خۆزگه له‌گه‌ل فلان که‌سدا
دۆستایه‌تییه‌ی نه‌گرتایه، بیگومان منی له‌یادو به‌رنامه‌ی خوا لادا، وه بیگومان
شه‌یتان هه‌ل‌خه‌له‌تیه‌ری ئینسانه‌و، کاتی که فریویشیدا لێی دوور ده‌که‌ویته‌وه‌و
هاوکاری ناکات و پشتی به‌رده‌دا.

۲- پیغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌ فه‌رمووده‌یه‌کی‌دا زۆر جوان
وینای ته‌و راس‌تییه‌مان بو ده‌کا، که دۆستایه‌تییه‌ی کردنی مرو‌فی باش، چ
سوودێک به‌ مرو‌ف ده‌گه‌یه‌نی، وه به‌پیچه‌وانه‌شه‌وه: دۆستایه‌تییه‌ی و نزیکی
له‌مرو‌فی خراب، چ زیانیکی لێ ده‌دا، له‌ فه‌رمووده‌یه‌کی‌دا ده‌فه‌رموی:

{مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالْجَلِيسِ السُّوءِ كَمَثَلِ الْمِسْكِ وَنَافِخِ الْكِيرِ، فَحَامِلُ الْمِسْكِ إِمَّا
أَنْ يُحْذِيكَ، وَإِمَّا أَنْ تَبْتَاعَ مِنْهُ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيحًا طَيِّبَةً، وَنَافِخِ الْكِيرِ إِمَّا أَنْ يُحْرِقَ
ثِيَابَكَ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ رِيحًا خَبِيثَةً} أخرجه البخاري برقم (۵۲۱۴)، ومسلم برقم (۲۶۲۸).

واتە: ويئەى ھاوئلى باش و ھاوئلى خراپ، وەك ھەلگىرى مىسك و فووگەر لە مووشەدەمە {واتە: ئاسنگەر} وايە، ھەلگىرى مىسك {واتە: عەتر فرۆش، يان ئەوەى كە بۆنى خوشى پيئە}، يان دەتداتى {بۆنىكت ليدەدا دەلى: بزانه چۆنە؟} يان لىي دەكرى، ياخود ھەر بەلاى دايىي، بۆنى خوشت بۆدى، وە ئەو كەسەى كە فوو لە مووشەدەمە دەكا {بۆ ئەوەى ئاگرەكە خوش بكاو ئاسنى پى نەرم بكاو پاشان بىكوتى} ئەگەر لىي نزيك بى، يان بەرگەكەت دەسووتىنى بەپریشكەكانى، ياخود بۆنىكى ناخوشت بۆدى {بۆنى ئاسن و دووكەل و شتى سووتاو}.

كەواتە: دۆست و رەفيقى باش، ھەر چۆنىي بە شيوئەك لە شيوكان، لىي بەھرەمەندى، وە دۆست و رەفيقى خراپيش، ھەر چۆن بى، بە شيوئەك لە شيوكان، لىي زەرەرمەندى.

۳- وە پيئەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) لە فەرموودەيەكى ديكەدا دەفەرموي:

{الرَّجُلُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ، فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلُ} أخرجه أبو داود برقم (۴۸۳۳)، والترمذي برقم (۲۳۷۸) وقال: حسن غريب قال الألباني: حسن.

واتە: پياو^(۱) (واتە: مروق) لەسەر ئايىنى خوشەويستەكەى خۆيەتى، بۆيە ھەركام لە ئيوە با سەرنج بدا، بزاني لەگەل كيدا خوشەويستى دەكات و دۆستايەتى دەگرى.

واتە: تۆ بتموي و نەتموي كارليكراو دەبى بەو كەسەى، كە تىكەلىي لەگەل دەكەى، دۆستايەتى لەگەل دەكەى، ئنجا چاك بى، يان خراپ بى.

(۱) ليرەدا كۆرەكە كۆرى پياوان بوو، ئەگەرنا بۆ ئافرەتانيش ھەر وايە.

■ ڕىگای پىنجه‌م ■

په‌ند وه‌رگرتن له‌ هه‌لان:

پىغه‌مبه‌رى خوا (صلى الله عليه وسلم) ده‌فه‌رموى:

{كُلُّ بَنِي آدَمَ خَطَّاءٌ وَخَيْرُ الْخَطَّائِينَ التَّوَّابُونَ}، أخرجه أحمد برقم (١٣٠٧٢)، والترمذي برقم (٢٤٩٩)، وقال: غريب، وابن ماجه برقم (٤٢٥١)، والدارمي برقم (٢٧٢٧)، والحاكم برقم (٧٦١٧)، وقال: صحيح الإسناد، والبيهقي في شعب الإيمان برقم (٧١٢٧)، قال الألباني: حسن.

واته: هه‌موو ئاده‌مىزاده‌كان خه‌تاكارن، باشتىن خه‌تاكارانىش گه‌راوه‌وانن، {ئه‌وانه‌ى كه‌ بۆلاى خوا ده‌گه‌رپێته‌وه‌و په‌شيمان ده‌بنه‌وه‌}.

كه‌واته: مروف‌ ناتوانى بپێته‌ فرىشته‌ى بى‌ هه‌له‌و به‌فرى بى‌ په‌له‌، مروف‌ كه‌م و كورپى هه‌ر ده‌بى، خواى به‌به‌زه‌بى ده‌فه‌رموى:

{وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَحْشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرُ اللَّهُ يُبْدِلْ لَهُمُ الْخَيْرَ وَلَا يَرْضَىٰ لِسَخَطِ اللَّهِ شَيْئًا إِلَّا الْإِسْلَامَ} (١٣٥)

آل عمران.

واته: وه‌ ئه‌وانه‌ى كاتىك شتىكى ناكو‌لا ده‌كه‌ن، ياخود سته‌م له‌ خويان ده‌كه‌ن، خويان ده‌كه‌و پێته‌وه‌ ياد، داواى لى‌بوردن ده‌كه‌ن، وه‌ بى‌جگه‌ له‌ خوا، كى له‌ گوناهان ده‌بوورى؟ وه‌ به‌رده‌وام نابن له‌سه‌ر ئه‌وه‌ى كردوو يانه، له‌ كاتىكيشدا ده‌زانن كه‌ خراپه‌.

كه‌واته: ئىنسان كه‌ هه‌له‌ى كرد، ده‌بى په‌ندى لى‌ وه‌ربگرى، وه‌ بگه‌رپێته‌وه‌ بۆلاى خواو داواى لى‌بوردن له‌خوا بكا، وه‌ك دواى له‌ فه‌رمايشتىكى پىغه‌مبه‌رى خوادا ده‌يهێنين، كه‌ فه‌رموويه‌تى: (به‌دواى خراپه‌دا چاكه‌ بكه‌، ده‌يسرپێته‌وه‌).

ئىنسان ده‌بى په‌ند له‌هه‌له‌و كه‌م و كورپيه‌كانى خوى وه‌ربگرى.

■ ږیگه ی شه شهه ■

په ند وهر گرتن له هه له ی خه لک:

له قورئاندا خوی بهرزو مهزن ئاماژهی به وه داوه، وهک له سووړه تی (الحشر) له ثایه تی (۲) دا ده فره موی:

﴿هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ ﴿٢﴾﴾

ئهو ثایه تانه دهر بارهی هوژی (بنی النضیر) ی جووله که هاتنه خوار، که له مه دینه بوون، وه په یمان شکینیان کرد له گهل پیغه مبهری خوادا (صلی الله علیه وسلم)، وه سهره نجام وهک سزایهک بو په یمان شکینیان، له مه دینه دهر کران، تنجا خوی داد گهر باسی ته وه مان بو ده کاو ده فره موی: خوا ئهو که سه یه که ته وانه ی بیچ پروا بوون له خاوه ن کتیبه کان له مال و حالی خو یان دهری کردن، بو یه که مین جاریک که کو بوونه وه به رهو شام، دوا یی له کو تایی ثایه ته که دا ده فره موی: (فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ) واته: ده جا په ند وهر بگرن ته ی خاوه ن عه قلان! واته: په ند له هه له ی ته وان وهر بگرن.

ئها! هه رکه سی هه له ی کرد، ده بی باجه که ی بدا، هه رکه سی خیانه تی کرد، ده بی سزا بدری، ئیو ه ش خیانه ت مه که ن، بو ته وه ی باجی نه دهن و له سه ری سزا نه درین، عه ر ه ب گوتوویانه: (السَّعِيدُ مَنْ اتَّعَظَ بِغَيْرِهِ) واته: به خته وهر که سی که په ند له غهیری خو ی وهر بگری، ته گهر ئینسان په ند له غهیری خو ی وهر بگری، به ته تکید زور باشته له وه، که په ند له هه له ی خو ی وهر بگری، هه رچه ند په ند له هه له ی خو شی وهر بگری هه ر باشه، به لام ته وه هه له یه که غهیری تو دیکا، تو په ندی لیوهر بگری، بو ته وه ی ته وه هه له یه نه که ی، ته وه به ته تکید زور باشته.

■ رېڭاي حهوتهم ■

لهگهل خۇدا تىڭكوشان:

با سهرنجى ئەو چەند ئايەت و فەرموودەيە بدەين لەو بارەوہ:

۱- خۆى پەرورەدگار دەفەرمۆى:

﴿وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ ۖ (۴۰) فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ (۴۱)﴾

النازعات.

واتە: ئىنجا ھەر كەسك لە پاىەى پەرورەدگارى ترسا (ياخود لە پراوەستانى بەردەم دادگای پەرورەدگارى خۆى ترسا)، وە نەفسى خۆى لە ئارەزووہ ناپەرەياھەکانى گىڤرايەوہ، ئەو بەھەشت جىڭاو رېڭايەتى، كەواتە: دەبى ئىنسان نەفسى خۆى لە ئارەزووہکانى بگىڤرێتەوہو، جەلەوى نەفسى خۆى توند بکا، وەك يەكئ لە زانايان لە شىعريكى زۆر جوانيدا دەلى:

وَمَنْ أَبَاحَ النَّفْسَ مَا تَهْوَاهُ فَإِنَّمَا إِلَهُهُ هَوَاهُ

واتە: ھەر كەسى نەفسى چى ھەزى لىبوو بۆى رەوا بكاو رېڭاي پى بدا، ئەوہ ئارەزووى خۆى کردۆتە پەرستراوى خۆى.

۲- ھەرۆھە خوا (سبحانہ و تعالى) لە سوورەتى (النجم) لە ئايەتەکانى: (۳۹ و ۴۰) دا دەفەرمۆى:

﴿وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ (۳۹) وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرى (۴۰)﴾

واتە: وە بىڭومان ھىچ بەرھەمىك بۆ مەرفۇ نىہ، مەگەر تىڭكوشى و ھەول بداو خۆى ماندوو بکا، ئەگەرنا ھىچى دەستگىر نابى، وە بەرھەمى كۆشەكەشى

له مه و دوا ده بېنرئ (هم له لایه نه خویوه، هم له لایه نه خه لکوه، هم له لایه نه خواوه).

۳- وه له سوړه تی (العنکبوت) ټایه تی (۶) دا ده فرموی:

﴿وَمَنْ جَاهَدْ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ...﴾ (۶)

واته: وه بېگومان هر که سې هه ول بداو ټېکوشې، ټه وه ته نیا بو نه فسی خوی ټېده کوشې، واته: سوو ده که ی بو خویه تی.

۴- پېغه مبهری خواش (صلی الله علیه وسلم) لهو باره وه که ټینسان ده بی هه ول بداو ټېکوشې، وه راهینان به خوی بکاو خوی ته زیهت بدا، ټنجا پوهنتی به رزو جوانی ده ستگیر ده بی، ده فرموی:

{وَمَنْ يَسْتَعْفِفْ يُعِفُّهُ اللَّهُ، وَمَنْ يَسْتَغْنِ يُغْنِهِ اللَّهُ، وَمَنْ يَتَصَبَّرْ يُصَبِّرْهُ اللَّهُ} أخرجه مالك برقم (۱۸۱۲)، وأحمد برقم (۱۱۹۰۸)، والدارمي برقم (۱۶۴۶)، والبخاري برقم (۱۴۰۰)، ومسلم برقم (۱۰۵۳)، وأبو داود برقم (۱۶۴۴)، والترمذي برقم (۲۰۲۴) وقال: حسن صحيح، والنسائي برقم (۲۵۸۸)، وابن حبان برقم (۳۴۰۰).

واته: بېگومان هر که سې خوی له سهر پاکي رابهيښي، {عِفَّة} پاکي، چ په يوه ندي به لایه نې داوین پاکي هه وه هه بی، چ په يوه ندي به مال و سامانه وه هه بی، خوا پاکي ده کا، وه هه رکه سې خوی له سهر بي نيازي رابهيښي، چاوی له ده ستی خه لکی نه بی، خوا بي نيازی ده کاو دلې ده ول مه ند ده کا، وه هه رکه سې خوی له سهر ټاراميی رابهيښي، خوا ټاراميی پی ده به خشي.

که واته: ده بی کار له سهر خوت بکه ی و خوت ته زیهت ده ی، ټه گه رنا له خو وه پاکي و ټاراميی و بي نيازي ته ده ست ناکه وی، به لکو خوا ی په روه رد گار ټه و سيفه تانه به که سې ده به خشي، که له گه ل خویدا خه ریک بی و کار له سهر خوی بکا.

۵- هه روه ها پېغه مبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) له فرموده یه کی دیکه دا ده فرموی:

{إِنَّمَا الْعِلْمُ بِالتَّعَلُّمِ، وَإِنَّمَا الْحِلْمُ بِالتَّحَلُّمِ، وَمَنْ يَتَحَرَّ الْخَيْرَ يُعْطَهُ، وَمَنْ يَتَّقِ الشَّرَّ يُؤَقِّهُ} أخرجه الطبراني في الأوسط برقم (٢٦٦٣)، قال الهيثمي (١٢٨٩/١): فيه محمد بن الحسن بن أبي يزيد وهو كذاب، والخطيب (٢٠١/٥)، وابن عساكر (٩٧/١٨)، قال الألباني حديث حسن.

واته: ینگومان زانیاری به فیږبونه، {دهبی خوت فیږ بکې فیږخواز بی و هوول بدهی، ټنجا فیږ دهبی، هر له خووه زانستت بو پیدای نابی}، هیډی و مهندیښ به خو لیږاهیڼانه، به مهشق به خو کردنه، وه هرکسې به دواي خیرو چاکه دا بگهړی، پی دهډری، هر کسې خوی له خراپه پیاریږی، دهپاریږی.

کهواته: دهبی به دواي خیردا بچی، ټنجا خیرت پی دهډری، وه دهبی خوت له شپږ لابهی، ټنجا شپږت لی دوور دهبی.

٦- هروها خوا (سبحانه و تعالی) له سوږهتی (العنکبوت) ټایهتی (٦٩) دا دهفرموی:

{وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ} ﴿٦٩﴾

واته: وه ینگومان ټوانه لی پیڼاوی ټیمه دا ټیدهکوښن، ټیمه ریږبازه کانی خوځمانیان پیښان دهډین، وه به دلنیاپی خوا له گهل چاکه کاراندایه، کهواته: به ټه ندازهی ټه وه که ټینسان ټیدهکوښی و خوی ماندوو دهکا، پی دهبه خشری.

(جهاد) واته: (بذل الجهد) توانای خوت خهړج بکې و بهکاری بهینی، به ټه ندازهی ټه وه که ټینسان توانای خوی به کار دهینی و، هوول و کوښشی خوی ددها، ټه نجامی دهستگیر دهبی.

لیږه دا خوا دهفرموی: ټوانه لی پیڼاوی ټیمه دا ټیدهکوښن، ریږبازه کانی خوځمانیان پیښان دهډین، بویه فرموویه تی: ریږبازه کانمان (سُبُلَنَا) چونکه له زور ریږبانه وه ره زامه ندی خوا به دهست دی، له زور ریږبانه وه به هه شتی خوا به دهست دی، هه موو ټه ریږبانه لی که ری ټاعه تن، ریگای به دهست هیڼانی به هه شتن، ریگای وه دهست هیڼانی ره زامه ندی خوی په روږدگارن، هر کسې خوی ماندوو بکا، به دل روو له خوا بکاو کار له سره خوی بکا، خوی میهره بان دهیخته سر ټه ریږبانه لی، که به روو به هه شتی دهبن، خوی به خه سر به لوتفی خوی له و که سانه مان بگپری.

■ ړیگای هه شتمه ■

پاراستنې ته مهن و نه دنامه کان و سامان و
زانست، له شتمې بڼ هودوهو پووچ و خراب:

ړیگای هه شتمه مې وه ده ست هینانی ته ده بی بهرزو جوان و رهوشت و ټاکاری
ره ندو په سندن، ته وه یه که ټینسان له و چوار شتانه وریا بیت، که پیغه مبهری خوا
فهرموویه تی: ړوژری قیامه تی هیچ کهس مه ودای نادری، دوو پیی به ملاو
به و لادا بچن، هه تا دهر باره یان پرسیاری لینه کری!

{لَا تَزُولُ قَدَمَا عَبْدٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، حَتَّى يُسْأَلَ عَنْ عُمْرِهِ فِيمَا أَفْنَاهُ، وَعَنْ عِلْمِهِ فِيمَ
فَعَلَ، وَعَنْ مَالِهِ مِنْ أَيْنَ اكْتَسَبَهُ وَفِيمَ أَنْفَقَهُ، وَعَنْ جِسْمِهِ فِيمَ أَبْلَاهُ} أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ
برقم: (۲۴۱۷) وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَأَبُو يَعْلَى بِرَقَم: (۷۴۳۴)، وَأَبُو نَعِيمٍ فِي الْحَلِيَّةِ (ج ۱، ص ۲۳۲)،
أَيْضاً عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: {لَا تَزُولُ قَدَمَا ابْنِ آدَمَ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ عِنْدِ رَبِّهِ حَتَّى يُسْأَلَ عَنْ خَمْسٍ: عَنْ عُمْرِهِ فِيمَ أَفْنَاهُ، وَعَنْ شَبَابِهِ
فِيمَ أَبْلَاهُ، وَمَالِهِ مِنْ أَيْنَ اكْتَسَبَهُ، وَفِيمَ أَنْفَقَهُ، وَمَاذَا عَمِلَ فِيمَا عِلِمَ}.

واته: له ړوژری دواييدا دوو پیی هیچ بهنده یه ک (له بهر ده م دادگای خوادا)
ناجوولې و به ملاو لادا ناچی، هه تا دهر باره ی پینج شتان پرسیاری لی نه کری:

یه ک: له ته مهنی، داخو له چیدا به ړیې کردوه؟!

دوو: وه له زانیاریه که ی، داخو چی پیکردوه؟!

سی و چوار: وه دهر باره ی مال و سامانی، داخو له کوپې پهیدا کردوه، له چیدا
خهرجی کردوه؟!

پینج: وه له باره ی جهسته (و نه دنامه کانی) یه وه، داخو له چی دا به کاری
هیناوه؟!

ئنجا پیویسته بشزانری، که کاری مروف تهنیا بهونده پیک نایهت که:
تهمن و جهسته و زانست و مال و سامانه کهی، له خراپه و گوناح و شتی
پوچ و بی هووده دا به کار نه هیئی، به لکو ده بی زور به وریایی و بیدارییه وه،
به رده و امیش سه رگرمی نه وه بی که تاعهتی زیاترو چاکتریان پی نه انجام
بدات و، پاداشتی باشتریان پی دهستگیر بکات، نه گهرنا، تهنیا نه کردنی
گوناح، به بی چاکه کاری و طاعت، به (فضیلة) دانانری و هیچی لی
هه لئاوهری، دهنه ده بویه دارو به رد له هه موو کهس دیندارترو مسولمانتر
بوونایه!!

له باسه کانی دها تووشدا زیاتر تیشک ده خهینه سه ر نه م سه له یه وه، لی ره به م
نه دازه یه لی ده گهرین.

له توره کومه لایه نه بیکان له که لائین

بیک مەکم عیر موانع التواصل الاتجملایی

په لایه لانی مه که بی ماموستا عه لی باپیر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play App Store

عەلێ عەزیز عەزیز

عەلێ باپیر AliBapir

که تالی

په لایه لانی مه که بی ماموستا عه لی باپیر

Telegram WhatsApp Phone

په لایه لانی مه که بی ماموستا عه لی باپیر

■ رینگای نۆیه‌م ■

لێپرسینه‌وه له‌گه‌ڵ خۆدا كردن و، به‌سه‌ر هه‌له‌و په‌لان دا رانه‌بوردن:

شتیكى ئاشكرا و پوونه، كه هه‌يچ شتێك به‌بێ ئه‌رك و زه‌حمه‌ت كێشان و رهنج دان نابێ و، خۆ بژار كردن له‌ خوێ خه‌ به‌ده‌كان و، خۆ رازاندنه‌وه‌ش به‌خه‌سه‌لت و ئاكاره‌ به‌رزو جوان و په‌سنده‌كانیش، پێویستی به‌ خه‌م و مشوور خواردن و هه‌ول و ته‌قه‌للا هه‌یه، پێغه‌مبه‌رى خوا (صل الله على وسلم) فەرموویه‌تی:

{إِنَّمَا الْعِلْمُ بِالتَّعَلُّمِ، وَإِنَّمَا الْحِلْمُ بِالتَّحَلُّمِ، وَمَنْ يَتَحَرَّ الْخَيْرَ يُعْطَهُ، وَمَنْ يَتَّقِ الشَّرَّ يُؤَقَّهُ} أخرجه الطبراني في الأوسط برقم (٢٦٦٣)، والخطيب (٢٠١/٥)، وابن عساكر (٩٧/١٨)، وَحَسَنَةُ الْأَبَانِي.

واته: بێگومان زانیاری ته‌نیا به‌فێربوونه‌و، هه‌یمیی و ئارامییش، به‌س به‌خۆراهی‌نانه له‌سه‌ر هه‌یمیی و مه‌ندیی، وه هه‌ر كه‌سێك له‌ چاكه‌ بخه‌فتی، پێی ده‌به‌خشی و، هه‌ر كه‌سێكیش خۆی له‌ خراپه‌ پاریزی، ده‌پاریزی.

كه‌واته: له‌گه‌ڵ خۆدا خه‌ريك بوون و، له‌خۆخه‌فتان و وریا بوون، رینگایه‌كى گه‌وره‌و بنه‌ره‌تیى وه‌ده‌سته‌یه‌نانی ته‌ده‌ب و ئاكارى به‌رزو په‌سنده، وه به‌بێ ته‌وه، رینگاو شیوازه‌كانی دیکه‌ش، ئینسان پێیان به‌ ئامانج ناگات.

ئجا به‌بێ لێپرسینه‌وه (محاسبه) له‌گه‌ڵ خۆدا كردن و، له‌خۆ پێچانه‌وه‌ش، ئینسان پرۆسه (عملیه)ی ته‌زکیه‌و له‌گه‌ڵ خۆدا خه‌ريك بوونی بۆ نه‌نجام نادری، هه‌ر بۆیه‌ش پێغه‌مبه‌رى خوا له‌خۆپرسینه‌وه (محاسبه‌ النفس)ی به‌كارو رهنجاری مرو‌قی عاقل و دووربین داناوه‌و، خۆ وێڵ كردن (إهمال النفس)یشی به‌ پێشه‌ی بابای كه‌وده‌ن و ده‌سته‌ پاچه‌و نه‌زان داناوه‌.

{الْكَيْسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ، وَالْعَاجِزُ مَنْ أَتْبَعَ نَفْسَهُ هَوَاهَا، وَتَمَنَّى عَلَى اللَّهِ} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (١٧١٦٤)، وَالتِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (٢٤٥٩) وَقَالَ: حَسَنٌ، وَابْنُ مَاجَهَ بِرَقْم: (٤٢٦٠)، وَالْحَاكِمُ بِرَقْم: (١٩١) وَقَالَ: صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ الْبُخَارِيِّ.

واتە: عاقل ئەو كەسە، كە لىپرسىنەو لە گەل خۆیدا دەكات و، بۆ پاش مردنى كار دەكات، نە فام و دەستە پاچەش كەسێكە، كە نەفسى دەخاتە دواى ئارەزووەكانى و خۆزگەو ئاواتیش لە خوا دەخوازى.

كوټايى ئەم خالەش بەم گەفت و گوێهێ خوارەو دەنيين، كە لە نيوان (فضيل بن عياض) و پياويكدا پرووى داوه^(١):

(فضيل) پيى گوت: تەمەنت چەندە؟

كابرا گوتى: شەست سأل.

(فضيل) گوتى: كەواتە: تۆ ماوهى شەست سألە بەرەو خوا دەچى و نزىكە بىگەيه.

كابرا گوتى: (إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ).

(فضيل) گوتى: دەزانى مانای چى يە؟ دەليى: من بەندەى خوام و بۆلاى وى دەگەرپيمەو، ئنجا كەسێك بزانی بەندەى خوايهو، بۆ لايشى دەگەرپيمەو، دەبى بزانی كە رادەو هەستينرى، وە مادام دەزانى رادەگيرى، با بزانی كە ليى دەپرسى، كەسێكيش بزانی ليى دەپرسى، با وەلامى پرسيارەكان ئامادە بكات! كابرا گوتى: ئنجا چارەو تەگبىر چى يە؟!

(فضيل) گوتى: ئاسانە.

كابرا گوتى: چۆنە؟

(فضيل) گوتى: لەوێندە تەمەنتدا كە ماوتە، چاكەكارى بكە، لەوێ گوزەراندووتە چاوپوشىيت لیدەكرى، بەلام ئەگەر ئەوێندەش كە ماوتە، هەر خراپەى تیدا بكەى، لەسەر ئەوێش كە رابردووە لەسەر ئەوێش كە ماوه، سزا دەدرى.

■ ڕێگای دەيەم ■

مامۆستايەکی زاناو بەسۆز، يان
دۆست و برادەریکی دانا و دلسۆز:

دەيەمین ڕێگای چۆنیەتی وەدەست هێنایی ئەدەب و ئاكارى بەرزو پەسند،
بریتیە لەو، کە ئینسان مامۆستاو چاوساغ و پڕپروونی کارێکی بە پەروەشت و
مشوورخۆر، يان بەلای کەمەو دەست و ڕەفیقیکی داناو دلسۆزی هەبێ و،
بەردەوام بیخاتە ژێر چاودیڕیی خۆیەو، لە هەر هەڵەو کەم و کورپیەك ئاگاداری
بکاتەو، بۆ ئەنجامدانی هەر کارو ڕەفتاریکی پەسندو باش، بێداری بکاتەو.

ئەجا هەرچی مامۆستاو چاوساغ، ئەو ڕۆلێکی یەكجار گەرم دەگێڕێ
لەواری تەزکیەى نەفس و فیروونی ئەدەب و پەروەشتی بەرزو جواندا، چونکە
بەتەئکید دەتوانێ زۆر قوناغان ڕێ بۆ ئینسان کورت بکاتەو، گەلێك گرفت و
گرێ و گۆلی بە زەحمەتی بۆ بکاتەو، لە زۆر ناھەمواری ڕزگاری بکات،
چونکە بابای مامۆستاو شارەزا، پێشتر ئەو ڕێیەى ڕیووە ئەو ئەزموونەى دیو!

دیسان دۆست و برادەری داناو دلسۆزییش، لەو جۆرانەى کە لەبارەیانەو
گوتراو: (صَدِيقُكَ مَنْ صَدَقَكَ، لَا مَنْ صَدَّقَكَ). برادەرت کەسێکە لەگەڵت راست
بکات، ئەك هەرچی گوتت بڵێ راستە! بەلێ دۆست و ڕەفیقی دلسۆزو
وەفاداریش، کە پێغەمبەرى خوا صلى الله عليه وسلم لەو بارەو فەرموویەتی:

{الْمُؤْمِنُ مِرَاةُ الْمُؤْمِنِ فَإِنْ رَأَى فِيهِ عَيْبًا أَصْلَحَهُ} أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ بَرَقَم: (٤٩١٨)، وَحَسَنُ الْأَبَانِي.
واتە: برادار ئاوێنەى برادارە، ئەجا هەركات نارێکییەکی تێدا بینى، لێى لادەبات.
پێشيانیش راستیان گوتە: (دۆست ئەو کەسەى کە دەتگەریەنێ و، دوژمنیش
کەسێکە کە دەتەینێتە پێکەنین).

بەلێ، دۆست و هاوێلى دلسۆزو وەفاداریش، کاریگەری گەورەى هەيە لەسەر
گەشە پێدانی پەروەشت و ئاكارى مەرووف.

به‌شی حه‌وتهم

سه‌ی راستیه‌ی گه‌وره و گرنه‌ی قورئانییه‌ی له‌ باره‌ی په‌وشتیه‌ی به‌رزو جوانه‌وه^(۱)

ئیمه‌ له‌م به‌شه‌ماندا سه‌ی راستیه‌ی، گه‌وره‌ی قورئانییه‌ی، که‌ له‌باره‌ی په‌وشت و
ئاکاری به‌رزو جوانه‌وه‌ خستووێه‌ پوو، باس ده‌که‌ین:

(۱) هه‌لبه‌ته‌ من ته‌نیا سه‌ی راستیه‌ی له‌ ده‌ره‌یه‌کان، ته‌گه‌رنا، قورئان، زۆر راستیه‌ی به‌ی
سنووری ته‌یدان، له‌ هه‌موو پوویه‌که‌وه‌.

■ راستیی یه کهم ■

**ئیمان ده بیته هۆم تاعهت و فهرمانبهریه بۆ خوا،
وه تاعهت و فهرمانبهریه بۆ خوا ده بیته هۆم
پهیدا بوونه رهوشتیه بهرزو جوان**

با له و باره وه ته ماشای ئه و به لگانه ی خواره وه بکه ین:-

١- له سوورته ی (ابراهیم) ئایه ته کانی: (٢٤ و ٢٥) دا، خوای پهروهردگار ده فره موی:

﴿ اَلَمْ تَرَ کَیْفَ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا کَلِمَةً طَیِّبَةً کَشَجَرًا طَیِّبَةً اَصْلُهَا ثَابِتٌ
وَفَرْعُهَا فِی السَّمٰوٰتِ ۚ تَوَقَّیْ اَکُلُهَا کُلٌّ حِیْنَ یَاْذِنُ رَبُّهَا وَیَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ
لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ یَتَذَكَّرُوْنَ ۝٢٥﴾

واته: ئایا سه رنج ناده ی خوا چۆن وینیه ی هیناوه ته وه بۆ وشه یه کی پاک و چاک،
به دره ختیکی پاک و چاک {دره ختیکی به ردار، به پیژ} که ره گ و ریشه که ی،
قه ده که ی، چه سپاوه، وه لق و پۆیه که ی بهرز بۆ ته وه به ره و سه ری، هه موو کاتی
به فهرمانی پهروهردگاری به رو میوه ی ده رده کا، وه ئاوا خوا وینان بۆ خه لکی
ده هینیتته وه، تا کو په ند وه ربگرن.

لیږدها خوای پاک و بیۆینه باسی دره ختی کردوه، سی شتی له دره خته که باس
کرده و، وه ئه و دره خته ی کردوه به ویچوینراوی (مُشَبَّه به) وشه ی چاک و پاک، که
زۆریه ی زانایان ده لین: مه به ست له (کَلِمَةً طَیِّبَةً) وشه ی خوا به یه کگرتنه، خوای
پهروهردگار باسی (أصل) ی کردوه بۆ دره خته که، ئه صل: واته ره گ و ریشه، بنک،

ئەو چەسپاوه، وه باسى (فرع)ى كرده واتە: قەدو لق و پۆپ و گەلا، كه بهرز بۆ تەووه بۆ سەرى، ئنجا باسى (اُكُل)ى كرده واتە: بهرو ميوه ده‌فرموى: (تَوَقَّ اُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ يَّاذِنُ رَبِّهَا) واتە: هەميشە ميوه دەرەكا به فرمانى پەروردگارى.

دەگونجى بلين: خاى زاناو شاره‌زا به‌راوردى كرده له‌نيوان ئەو درەختەو ئەو وشە بهرزو پەسندو چاكەدا، كه دەگونجى بلين: ئيمان و عەقيدەى ئىسلامىي، له‌جىي بنك و رەگ و ريشەى ئەو درەختەيه، وه تاعەت و فرمانبەرىي بۆ خوا، له‌جىي ئەو قەدو لق و پۆپەكەيه، وه ره‌وشتە بهرزو جوانەكان و ئاكارە پەسندەكان، له‌جىي ئەو بهرو ميوه‌يه، كه ئەو درەختە دەرى دەكا، ديارە: هەتا درەخت رەگ و ريشەو بنكى نەبى، قەدو لق و پۆپى نابى، وه هەتا قەدو لق و پۆپيشى نەبى، به‌روبوومى نابى، ئنجا مسولمانەتيش: هەتا ئيمان و عەقيدە نەبى، فرمانبەرىي و تاعەت و عبادەت نابى، وه هەتا تاعەت و فرمانبەرىي بۆخوا نەبى، ره‌وشتى بهرزو جوانيش نابى، هەميشە ئەخلاقی بهرزو ره‌وشتى جوان، هى كەسانىكە كه بۆخوا صولحاون، وه كەسانىكيش بۆ خوا دەصولحين، كه ئيمان و عەقيدەيان لەددا دامەزرايى.

۲- وه ئايەتەكانى سەرەتاي سوورەتى (المؤمنون)دا، كه خاى كاربه‌جى ده‌فرموى:

﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ﴿٢﴾ وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ﴿٣﴾﴾

ئەووش بەلگەيه‌كى ديكەيه له‌سەر ئەوێ ئيمان و عەقيدە، وه تاعەت و عبادەت، وه ره‌وشتى بهرز، هەرسىيان به‌يه‌كه‌وه پەيوەستن، بهم شيوه‌يه:

- (قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ) واتە: به‌راستىي براداران سەرفرازن (ئەو ئيمان و عەقيدە).
- (الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ) ئەوانەى له‌ نوێژەكانياندا ملکه‌چن (ئەووش عبادەت).
- (وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ) وه ئەوانەى كه واز له‌ قسەى پووج و شتى پووج دەهينن و پشتى تى دەكەن (ئەووش ره‌وشت و ئاكارى بهرزو پەسند).

كه‌واتە: كه‌سيك واز له‌ قسەى پووج و كارى پووج دەهينى، كه نوێژىكى خاشيعانەى هەبى، كه‌سيكيش نوێژى خاشيعانەى دەبى، كه ئەهلى ئيمان بى.

■ راستىي دووهم ■

**خواه كاربه جه به تىكهه لكيشيه
باسه: ئيمان وه، عيبادت وه، رهوشت،
دهكا له قورئاندا**

به تىكهه لكيشي واته: جارى وا ههيه كه باسى ئيمان دهكرى، كه يىگومان ئيمان وهك بنچينهيه بو دىندارىي، ياخود باسى تهقوا دهكرى، ئنجا باسى عيبادت و تاعهت بو خوا دهكرى، وهدواتر باسى رهوشت و ئاكاره بهرزو جوانهكان دهكرى، وه جارى وا ههيه پاش و پيش بهوانه دهكرى، بهپيى ئه و سياهه كه دهيوخازى، بو ويئه:

۱- وهك پيشتريش هينامان له سووردهتى (الشورى) له ئايهتهكانى (۳۶-۳۹) دا، خواي پاك و تاك، ئاوا دهفهرمى:

﴿فَمَا أَوْفَيْتُمْ مِنْ شَيْءٍ مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى لِلَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٣٦﴾ وَالَّذِينَ يَحْتَبِئُونَ كِبِيرَ الْإِلَٰهِمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ ﴿٣٧﴾ وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْصَرُونَ ﴿٣٩﴾﴾

ليره دا خوا (سبحانه و تعالى) ئهوه دهخاته روو، كه ههرجى خوشي و لهززهته پيتان دراوه، رابواردىكى كه مى دنيايه، بهلام ئهوهى لهلاى خوايه

باشتره وه زياترئش ده‌مئینه‌وه بۆ ئه‌وانه‌ى ئيمانىان هه‌ناوه‌.

پيشى باسى ئيمان ده‌كا، ئنجا باسى ئه‌وه ده‌كا، كه ئه‌وانه پشت به په‌روه‌رد گاريان ده‌به‌ستن، دوايى باسى ئه‌وه ده‌كا، كه ئه‌وانه خويان له گونا‌هه‌ نا‌قولا‌و دزي‌وه‌كان ده‌پاريژن، پاشان باسى ئه‌وه ده‌كا، كه ئه‌وانه له كه‌سيك ده‌بورن، كه لى توور به‌بون، دوايى باسى ئه‌وه ده‌كات كه به‌دهم بانگى په‌روه‌رد گاريانه‌وه دين، وه نو‌يژ به‌ريا ده‌كه‌ن، وه كاروباريان به راو‌يژ ئه‌نجام ده‌ده‌ن، وه له‌وه‌ى پيدا‌ون ده‌به‌خشن، وه پاشان باسى ئه‌وه ده‌كا، كه ئه‌وانه كا‌تيك سته‌مىيان لى ده‌كرى و ده‌ستدرئ‌ييان ده‌كرينه‌ سهر، تۆ‌له ده‌ستينه‌وه‌و به‌رگريى له‌خويان ده‌كه‌ن.

وه‌ك ده‌بينين: پيشى خوا باسى ئيمان ده‌كا، ئنجا خو پاراستن له گونا‌ح و خراپه‌، دوايى كپ كردنه‌وه‌ى توورپه‌يى، پاشان به‌دهم بانگى خوا‌وه چوون، ئنجا باسى نو‌يژ ده‌كا، دوايى باسى كاروبار به راو‌يژ به‌ري‌وه‌بردن، ئنجا باسى مال و سامان به‌خشين ده‌كات، دوايى باسى تۆ‌له ستان‌دنه‌وه له كه‌سيك، كه ده‌ستدرئ‌يى ده‌كا، واته: سيفه‌ته‌كان هه‌موويان تيكه‌ه‌لكيشن، ئايا ئه‌وه له‌به‌رچى وايه؟!

له‌به‌ر ئه‌وه‌ى ژيانى ئينسانيش هه‌روايه‌، بۆ وینه: كه مانگى ره‌مه‌زان ديه‌ته پيش، وه‌نه‌بى هه‌ر پۆ‌ژوو گرتن بى، م‌رو‌ف پۆ‌ژوو ده‌گرى، دوايى نو‌يژى ته‌راويح ده‌كا، ئنجا مال ده‌به‌خشى، كارو كه‌سابه‌ت ده‌كا، دوايى په‌يوه‌نديى خزمایه‌تیی جيبه‌جى ده‌كا، كه وتار ده‌درى، گو‌ي ده‌گرى .. هتد.

كه‌واته: ژيانيش خو تيكه‌له‌و هه‌مه‌ره‌نگه‌، بۆيه خواى كارزان بابه‌ته‌كاني له قورئاندا كه خستوونه‌ روو، به هه‌مه‌ره‌نگيى و به‌تيكه‌لى خستوونه‌ روو، نه‌ك ئينسان كا‌تي كه خه‌ريكى پۆ‌ژوو گرتنه‌، هه‌ر خه‌ريكى پۆ‌ژوو گرتنه‌كه‌ى بى، يان بۆ وینه: م‌رو‌ف ده‌چى بۆ حه‌ج، هه‌ر حه‌ج كردنه‌كه‌ نيه‌، ماندوو برسىي ده‌بى، نان ده‌خوا، دى و ده‌چى، له‌گه‌ل خه‌لك داده‌نيشى، واته: هه‌ميشه‌ تاعه‌ت و عيباده‌ت بۆ خوا، له‌گه‌ل هه‌لس و كه‌وت له‌گه‌ل خه‌لكى خوا، له‌گه‌ل چالاكيبه‌ جو‌راو جو‌ره‌كان، له‌گه‌ل هه‌لس و كه‌وت له‌گه‌ل خو‌دا، هه‌موو ئه‌وانه تيكه‌لن و له‌يه‌ك دا‌براو نين.

۲- ههروهها له ئایهتهکانی: (۱۹-۲۲) ی سوورپهتی (الرعد)دا، که پێشتریش ناماژهمان پێدان و لێرهش دووبارهیان دهکهینهوه، که دهفهرموی:

﴿أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَىٰ إِنَّمَا يَنْذَرُكَ أَتُؤْمِنُ ۖ أَلَّا تَلْبَسَ ۚ (۱۹) الَّذِينَ يُوَفُّونَ عَهْدَ اللَّهِ وَلَا يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ (۲۰) وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ (۲۱) وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرُءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ (۲۲)﴾.

باسی ههشت نو سیفهتی جوان و باش کراوه، دیسان به تێکهلی و ههمهپهنگی.

۳- وه له سوورپهتی (الفرقان) ئایهتهکانی (۶۳-۷۴)دا خوای بهرزو مهزن دهفهرموی:

﴿وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا (۶۳) وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا (۶۴) وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا (۶۵) إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا (۶۶) وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا (۶۷) وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا (۶۸) يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا (۶۹) إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا (۷۰) وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا (۷۱) وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا (۷۲) وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا (۷۳) وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا فَرَةً أَعْيُنٌ وَاجْعَلْ لَنَا مَنَاقِبَ (۷۴)﴾.

لەم دوازدە ئایەتەشدا خۆی زاناو شارەزا باسی شازدە (١٦) سیفەتی گەورەو گەرنگی بەندە هەلبژاردەکانی خۆی دەکات، کە بەپێی ریزبەندیی ئایەتەکان، ئەمانەن:

- ١- بەهیمینی بەرپیدا ڕۆیشتن.
- ٢- قسەى سەلامەت لە گەڵ نەفاماندا کردن و، واز لێهێنانیان.
- ٣- شەوگەر بردنە سەر بە کڕنووش بۆ خۆی پەرەردگار بردن و، قورئان خوێندن بە پێوە.
- ٤- لەخوا پارانەووە پەنا پێبردنی لە ئاگری دۆزەخ.
- ٥ و ٦- لەکاتی مائ و سامان خەرج کردندا زێدەرپۆیی نەکردن و، چرووک و ڕژد نەبوون.
- ٧- لەگەڵ خوادا نەپارنەووە لە هیچ پەرستراویک.
- ٨- نەکوشتنی هیچ کەسێک مەگەر بەهەقی شەرعیی ڕوون.
- ٩- زینا نەکردن.
- ١٠ و ١١- گەپانەووە بۆ لای خوا، کردەوێ باش ئەنجام دان.
- ١٢ و ١٣- ئامادە نەبوون لە کۆڕو مەجلیسی گوناھو درۆداو، بەپێژووە ڕا بردن بەلای قسەو ڕەفتاری پووچدا.
- ١٤- کەرۆ کوێرانە مامەلە نەکردن لەگەڵ ئایەتەکانی خوادا، بیستراو بن، یان بینراو.
- ١٥ و ١٦- پارانەووە لە پەرەردگار کە هاوسەر و وەچەیان مایەى شادمانییان بن، وە ببێ پێشەواو سەرمەشقی پارێزکاران.

■ راستى سىيەم ■

**خۆ بئار كردن له ئاكارى خراپ، وه خۆرازاندهوه
به ئاكارى بهرز و پهسند، له قورئاندا
به حىكمهت^(۱) ناوئراوه**

به لگه شمان ئه وه يه كه:

له سوورپهتى (الإسراء) ئايه ته كانى: (۲۳-۳۹) دا، كه ئه مه دهقه كه يانه:

﴿وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرُهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ٢٣
وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذِّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا ٢٤
رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ إِن تَكُونُوا صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غَفُورًا ٢٥
وَأَتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا يَبْذَرْ بُذِيرًا ٢٦ إِنَّ الْمُبْذِرِينَ
كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا ٢٧ وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَاءً

(۱) زانايان زۆر مشتومريان بووه لهو بارهوه، كه ئايا حىكمهت يانى چى؟ ده گونجى
حىكمهت ته گهر به يهك وشه ماناي بكهين بليين: (كارامه بى، دانايى، وهستايى، قسه و
كردارى به چى).

رَحْمَةٍ مِّن رَّبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَّيْسُورًا ﴿٢٨﴾ وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا ﴿٢٩﴾ إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿٣٠﴾ وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشِيَةَ إِمْلَاقٍ نَّحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا ﴿٣١﴾ وَلَا تَقْرَبُوا الرِّزْقَ إِنَّهُ كَانَ فَحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا ﴿٣٢﴾ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَن قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيٍّ سُلْطَانًا فَلَا يَسْرِفُ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا ﴿٣٣﴾ وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا ﴿٣٤﴾ وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزَنُوا بِالْقِسْطِ أَلِ الْمُسْتَقِيمِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٣٥﴾ وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا ﴿٣٦﴾ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَن تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا ﴿٣٧﴾ كُلُّ ذَلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِندَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ﴿٣٨﴾ ذَلِكَ مِمَّا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتُنْفَلِقَ فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَّدْحُورًا ﴿٣٩﴾ ﴿

خوای پهروهر د گار لهو شازده نایه ته دا باسی دوازه (١٢) سیفه ته ی بهرزو جوان دهکا، که مرووف دهبی خویشان پی برازیښته وه، ههروهه باسی دوازه (١٢) سیفه ته خراپش دهکا که دهبی خویشان لی بیاریزی، وه له کوتایی نهو (٢٤) سیفه ته دا، خوای پهروهر د گار دهه رموی:

﴿ذَلِكَ مِمَّا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ ... ﴿٣٩﴾﴾

سه رهتا خوای کار به جی ئاوا دهست پی دهکا:

﴿وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِندَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرُهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ﴿٣٢﴾ وَأَخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا ﴿٣٤﴾﴾

لێره‌ش خۆى تاك و پاك، به‌ خوا به‌يه‌گرتن (توحيد) ده‌ست پى ده‌كاو ده‌فه‌رموى: په‌روه‌ردگارت برپارى داوه‌ كه‌ جگه‌ له‌وى كه‌سى ديكه‌ نه‌په‌رستن، خوا بپه‌رسته‌ هه‌يچ شتێكى ديكه‌ مه‌كه‌ هاوبه‌شى، دواى يه‌كسه‌ر باسى ئه‌وه ده‌كا كه‌ چاكه‌ له‌ گه‌ڵ داىك و بابتاندا بكه‌ن، ئنجا دواى باسى يارمه‌تيدانى خزمان و هه‌ژاران و نه‌داران و، ...هتد به‌ كورتى: دوازه‌ سيفه‌تى باش باس ده‌كا، كه‌ ده‌بى خۆيان پى برازێنێته‌وه‌، پاشان دوازه‌ ئاكارو سيفه‌تى خراب ده‌خاته‌ پوو، كه‌ ده‌بى دوورپيان لى بگرى، وه‌ له‌ كو‌تاييدا ده‌فه‌رموى:

﴿ذَلِكَ مِمَّا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ...﴾ (٣٩)

واته‌: ئه‌وه‌ له‌و حيكمه‌ته‌يه‌، كه‌ په‌روه‌ردگارت بو‌تۆى س‌روش كردوه‌.

كه‌واته‌: حيكمه‌ت ب‌زار كرانه‌ له‌ سيفه‌ته‌ خراپه‌كان، وه‌ رازێنراويه‌ به‌ سيفه‌ته‌ باشه‌كان، ئه‌و حه‌فده‌ (١٧) ئايه‌ته‌ موباره‌كه‌ى سوورپه‌تى (الإسراء) ئه‌وه‌مان پى ده‌لێن.

ئهو دوازه‌ سيفه‌ته‌ باشانه‌ش، كه‌ فه‌رمانيان پى‌كراوه‌، كه‌ ئينسان خۆيان پى برازێنێته‌وه‌، به‌ ريز ئه‌مانه‌ن:

سيفه‌تى يه‌كه‌م: ته‌نها خوا په‌رستن.

سيفه‌تى دووه‌م: چاكه‌ كردن له‌ گه‌ڵ داىك و بابدا.

سيفه‌تى سێهه‌م: به‌ ريزه‌وه‌ دواندن باب و داىك.

سيفه‌تى چواره‌م: ميه‌ره‌بانى نواندن له‌ گه‌ڵ داىك و بابدا.

سيفه‌تى پێنجه‌م: له‌خوا پارانه‌وه‌ بو‌ داىك و باب.

سيفه‌تى شه‌شه‌م: به‌خشين به‌ نزىكان.

سيفه‌تى هه‌وته‌م: به‌خشين به‌ نه‌دار.

سيفه‌تى هه‌شته‌م: هاوكارى كردنى باباى رېبوار.

سيفه‌تى نۆيه‌م: قسه‌ى ئاسان كردن له‌ گه‌ڵ هه‌ژارندا، كاتى كه‌ ئالوى هاوكارىيان بگرى، قسه‌ى خۆشيان له‌ گه‌ڵ بگرى.

سيفه‌تى ده‌يه‌م: په‌يمان به‌جى هه‌نان.
 سيفه‌تى يازده‌يه‌م: كيشان به‌شيوه‌يه‌كى ته‌واو.
 سيفه‌تى دوازده‌يه‌م: پيوان به‌شيوه‌يه‌كى ته‌واو.
 ئه‌و دوازده سيفه‌ته‌ش كه قه‌ده‌غه‌ كراون، ئه‌مانه‌ن:
 سيفه‌تى يه‌كه‌م: قسه‌ى ناخوش كردن له‌ گه‌ل داىك و بابدا.
 سيفه‌تى دووهم: تيوه‌ خورپين له‌ داىك و بابدا.
 سيفه‌تى سيه‌م: مالى خو به‌ فيرۆ دان.
 سيفه‌تى چواره‌م: ده‌ست نووقاندين، چرووكيى و رژديى.
 سيفه‌تى پينجه‌م: ده‌ست بلاو بوون.
 سيفه‌تى شه‌شه‌م: مندالى خو كوشتن له‌ ترسى هه‌ژاريى.
 سيفه‌تى هه‌وته‌م: توخنى زينا كه‌وتن.
 سيفه‌تى هه‌شته‌م: كوشتنى به‌ ناهه‌ق.
 سيفه‌تى نويه‌م: نزيك كه‌وته‌وه له‌ مالى هه‌تيو به‌شيوه‌ى زيان ليدان.
 سيفه‌تى ده‌يه‌م: شوين كه‌وتنى شتيك كه‌ نايزاني.
 سيفه‌تى يازده‌يه‌م: به‌ فيز به‌رپيگادا رويشتن.
 سيفه‌تى دوازده‌يه‌م: په‌رستراوى ديكه له‌ گه‌ل خوادا په‌رستن (هاوبه‌ش بوخوا دانان).

وه‌ك ده‌بينين:

خواى په‌روه‌ردگار فه‌رمانى به‌و دوازده (١٢) سيفه‌ته به‌رزو په‌سنده‌ى پيشى كردوه، وه‌ ئه‌و دوازده (١٢) سيفه‌ته خراپه‌ى دوايه‌ى قه‌ده‌غه‌ كردوون، وه‌ ئه‌وه‌شى ناو ناوه (حيكه‌مه‌ت)، كه‌واته: حيكه‌مه‌ت: ياني خو‌پرازانده‌وه به‌ سيفه‌ته به‌رزو په‌سنده‌كان، وه‌ دوورپي گرتن و خو‌پاراستن له‌ په‌وشت و په‌فتارو ئاكاره‌ دزيوه‌كان.

تہذیب و رہوشتن مسؤلمان لہ گہل
خوا عز وجل و پیغہ مبہرہ کہے
(صلی اللہ علیہ وسلم) دا

به نۆزه كومپلارى تېرىمىڭان ئەمگەنلىنى

بىزى مەھمۇز غىز مۇلاھىزىلەلەل ئىجتىمائىي

www.alibapir.com

AliBapir

Google Play App Store

QR codes for Google Play and App Store

علي بابېر AliBapir

علي بابېر مەكتەپى مامۇرىيەت ئىشلىرى

QR codes for social media and website

رەڤە خۆشکردن

خوێنه‌رى سه‌نگین و شیرین!

بناغەى نەك تەنیا خوو و رهوشتى به‌رزو جوان و په‌سند، بگره‌ تێك‌راى تايين و مسوڵمانيتيى، بریتیه له به‌ئەده‌ب بوون له‌ گه‌ڵ خواو پیغه‌مبه‌ره‌كه‌ى (صلی الله علیه وسلم) داو، به‌شه‌رم و شكۆو به‌پێژو حورمه‌ت بوون له‌خزمه‌تیان دا.

یه‌كێك^(١) له‌ پیاوچاكان گو‌توویه‌تى: دیندارى و مسوڵمانيتيى له‌دوو شتاندا كورت ده‌ییته‌وه‌:

(صِدْقٌ مَعَ الْحَقِّ، وَخُلُقٌ مَعَ الْخَلْقِ) له‌ گه‌ڵ خوادا راست بوون و، له‌ گه‌ڵ خه‌لكدا به‌رهوشت بوون.

هه‌لبه‌ته‌ بناغەى له‌ گه‌ڵ خه‌لكدا چاكبوون و رهوشت و ئاكار به‌رزبوونیش، بریتیه له له‌ گه‌ڵ خوادا راست بوون، چونكه هه‌ركه‌سێك له‌ گه‌ڵ خوادا راست ییت و به‌راستى به‌نده‌ى خوا ییت، ناتوانی له‌ گه‌ڵ خه‌لكى دا چاك و پاك و راست و پێك نه‌بێ.

هه‌ر بۆیه‌ش خواى كاربه‌جى فەرموویه‌تى:

﴿...فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ...﴾ (١) الأنفال.

واته‌: پارێژ له‌ خوا بکه‌ن و په‌یوه‌ندی نیوانتان باش بکه‌ن.

(١) كه‌ (عبد القادر)ى گه‌یلانی یه‌، ره‌حمه‌تى خواى لى بێ.

ئیدی خوا به که ره می خوی یارمه تیمان بدات، که وهک پیویست له گهڵ خوی و پیغه مبه ره که ی (صلی الله علیه وسلم) دا، به ئەدهب بین و، هه می شه و دايم به شیوهیه که له خزمه تیان دایین که شایسته یانه و لییان دهو شیتته وه، تا کو له به ره که تی ئەدهب و رپرتمان له گهڵ خوی بهرزو مهزن و پیغه مبه ره که ی (صلی الله علیه وسلم) دا، ئەدهب و رهوشتی بهرزو جوان و په سند بیته کالای بالامان، له هه موو حالیک و له گهڵ هه موو کهس و چین و تویریک دا.

شایانی باسی شه ئیمه له دوو توپی سی (باس) دا، باسی ئەدهب و رهوشتی مروفی مسولمان له گهڵ خوا (عز وجل) و پیغه مبه ره که ی (صلی الله علیه وسلم) دا ده کهین:

باسی یه کهم: چه مک و واتا و گرنگی ئەدهب و رپر.

باسی دووهم: به ئەدهب بون له گهڵ خوا دا.

باسی سییه م: به ئەدهب بون له گهڵ پیغه مبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم).

له زۆره کۆمهله به نهیهکان له که ئالاس

نحن معکم عبر مواقع التواصل الاجتماعي

عهل البیت / علی

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

Google Play App Store

Al-Bapir

کەتالی

راکه یان دنی مه که نه یی ماموستا عه لی بایر

راکه یان دنی مه که نه یی ماموستا عه لی بایر

■ باسی یه که م ■

چېمک و واتاو ګرنگیږ تهدهب و ریز

۱- پیناسی تهدهب:

۱- پیناسی تهدهب له پرووی زمانهوانییموه:

شاره‌زایانی زمانی عه‌ره‌بی دهرباره‌ی وشه‌ی تهدهب (آدب) که وشه‌یه‌کی
عه‌ره‌بی یه، ګوتوویانه:

{آدب یأدب آدباً: صَنَعَ مَادِبَةً، وَآدَبَ الْقَوْمَ: دَعَاهُمْ إِلَى مَادِبَتِهِ ... وَآدَبَ يَأْدِبُ فُلَانًا:
رَاضَهُ عَلَى مَحَاسِنِ الْأَخْلَاقِ وَالْعَادَاتِ ... وَآدَبَ فُلَانٌ يَأْدِبُ آدَبًا: رَاضَ نَفْسَهُ عَلَى
الْمَحَاسِنِ. وَحَدَّقَ فَنُونَ الْأَدَبِ، فَهُوَ أَدِيبٌ ... وَ آدَبُهُ: رَاضُهُ عَلَى مَحَاسِنِ الْأَخْلَاقِ،
وَآدَبُهُ: لَقْنَهُ فَنُونَ الْأَدَبِ. وَآدَبُهُ: جَازَاهُ عَلَى إِسَاءَتِهِ، وَيُقَالُ: آدَبَ الدَّابَّةُ: رَوَّضَهَا
وَذَلَّلَهَا. وَتَأْدَبَ: تَعَلَّمَ الْأَدَبَ، وَيُقَالُ: تَأْدَبَ بِآدَابِ الْقُرْآنِ أَوْ آدَبِ الرَّسُولِ: اخْتَذَاهُ...
وَالْأَدَبُ: رِيَاضَةُ النَّفْسِ بِالتَّعْلِيمِ وَالتَّهْذِيبِ عَلَى مَا يَنْبَغِي، وَالْأَدَبُ: جُمْلَةٌ مَا يَنْبَغِي
لِذِي الصَّنَاعَةِ أَوْ الْفَنِّ أَنْ يَتَمَسَّكَ بِهِ، كَأَدَبِ الْقَاضِي، وَآدَبِ الْكَاتِبِ وَالْجَمِيلِ مِنَ
النَّظْمِ وَالنَّثْرِ... }^(۱).

(۱) برپوانه: (المعجم الوسيط) ص ۹، هه‌روه‌ها برپوانه: (لسان العرب) لابن منظور ج ۱
ص ۹۴، ۹۳، طبعه ملوټه و مصححه.

كه ده‌توانين پوخته‌ى ئه‌وه‌ى سه‌ره‌وه‌، له‌م چه‌ند خاڵه‌دا ته‌رجه‌مه‌ بكه‌ين:

١- وشه‌ى (اَدَبٌ يَادِبٌ) يانى: ده‌عوته‌ى غه‌يرى كردو سفره‌و خوانى پازانده‌وه‌.

٢- وشه‌ى (اَدَبٌ يَادِبٌ) واته‌: غه‌يرى خۆى فيزى په‌وشت و خووو خده‌و نه‌ریتى چاك و په‌سندكردو، پراى هه‌ناو بارى هه‌نا له‌سه‌رى.

٣- وشه‌ى (اَدَبٌ فُلَانٌ يَادِبُ اَدَبًا) يانى فُلَان كه‌س فيزى ئه‌ده‌ب بوو، خۆى له‌سه‌ر خووو خده‌و ئاكارو په‌وشتى به‌رز راهه‌نا، هه‌روه‌ها به‌ماناى فيزبوون و پسپۆرپوون له‌ هونه‌ره‌كانى ئه‌ده‌ببشداو بوون به‌ئه‌ديب (أديب) يش هه‌ردى.

٤- هه‌روه‌ها وشه‌ى (اَدَبٌ فُلَانٌ فُلَانًا) يش وه‌ك هى پيشوويه‌و هه‌مان دوو واتاى په‌وشت و ئاكارى په‌سند فيزكردن و هونه‌ره‌كانى ئه‌ده‌ب فيزكردن ده‌گه‌يه‌نى.

ديسان وشه‌ى (اَدَبُهُ تَأْدِيًا) به‌ماناى سزادان و ته‌مبى كردن و تۆله‌ لى وه‌رگرتنه‌وه‌ش و، به‌ماناى مه‌شق پى كردن و راهه‌نان و بارهه‌نانى ولاخيش دى.

٥- وه‌كه‌ ده‌گوترى: (تَأْدَبَ بِآدَابِ الْقُرْآنِ، أَوْ آدَبِ الرَّسُولِ) واته‌: به‌دوايان كه‌وت و به‌پى ئه‌وان (قورئان و پيغه‌مبه‌ر (صلی الله عليه وسلم)) به‌پۆه‌ چووو په‌فتارى كرد.

پوخته‌ى قسان:

وشه‌ى (اَدَبٌ) به‌گشتى سى مانايان هه‌لده‌گرى:

يه‌ك: راهه‌نانى نه‌فس و په‌روه‌رده‌كردنى به‌فيزكردن و ته‌زكه‌يه‌كردن، له‌سه‌ر ئه‌و په‌وشت و ئاكارو په‌فتاره‌ به‌رزو جوان و په‌سندانه‌ى، كه‌ عه‌قل و شه‌رع به‌چاكيان ده‌زانى.

دوو: هه‌موو ئه‌و شتانه‌ى، كه‌ بۆ ئه‌هلى هه‌ر كارو پيشه‌يه‌ك پيويستن وه‌ك: ئه‌و په‌وشت و ئاكارانه‌ى، كه‌ بۆ باباى قاضى يان نووسه‌ر، جوان و پيويستن.

سى: سه‌رجه‌م ئه‌و په‌خشان و شيعرو هه‌لبه‌سته‌ جوان و نايابانه‌ى كه‌ عه‌قل و سه‌ليقه‌ى مرووف به‌ره‌مه‌ى هه‌ناون.

ب- پېناسەى ئەدەب لە رووی زاراوهى شەرعییهوه:

ئىستاش با بۆ زیاتر رۆشن بوونهوهى چەمك و واتای وشەى ئەدەب (الأدب) بەمانا شەرعییهكەى، كەمانای ئەسلىی وشەى ناوبراوشە، سەرئىجى قسەو پېناسەى ژمارهيك لە زاناو پېشەوايانى پېشىنمان بەدین:

١- (الأحنف بن قيس) گوتویهتى^(١): (الأدب نور العقل، كما أن النار في الظلمة نور البصر) واتە: وەك چۆن ئاگر لە تاریکییدا رووناکیى چاوه، ئەدەبیش رووناکیى عەقلە.

٢- هەروەها (ابن القيم) لەو بارەوه گوتویهتى^(٢): (حلي الرجال ما يحسنونه، وحلي النساء ما يلبسنونه..) واتە: خشلى پیاوان قسەو کردەوهو ئاكارە چاک و پەسندەکانیانەو، خشلى ئافرەتانیش ئەوێه کە دەبەرخۆیانى دەکەن.

هەروەها گوتویهتى^(٣): (..والأدب هو الدين كله، فإن ستر العورة من الأدب، والوضوء وغسل الجنابة من الأدب، والتطهر من الحبث من الأدب ..) واتە: ئەدەب بریتیه لە: تێکرای ئایین، چونکە عەرپەت داپۆشین لەئەدەبهو، دەستنیژو خوژۆردن لەلەش پیسی بەشیکیە لە ئەدەب و، خوڤاوین کردنەوه لەپیسی بەشیکیە لەئەدەب.

٣- دیسان (ابن قيم الجوزية) بۆ پېناسەى ئەدەب گوتویهتى^(٤): (وحقيقة الأدب: استعمال الخلق الجميل، ولهذا كان الأدب: استخراج ما في الطبيعة في الكمال، من القوة إلى الفعل) واتە: جەوهەرى ئەدەب بریتیه لە بەکارهێنانى رەهوشته جوانەکان، بۆیه ئەدەب: دەرھێنانى خەسلەتە بەرزو پەسندەکانى سروشت و فیترەت و گۆرپینیانە لە حالەتى ئامادەییەوه بۆ حالەتى کردارو پشکوتن.

(١) برۆانە: (عینُ الأدب و السياسة و زین الحسب و الرئاسة) ی ابن هُذیل، ص ١٢٠

(٢) برۆانە: (صلاح الأمة في علو الهمة) ج ٥ ص ٦٢١.

(٣) هەمان سەرچاوه و بەرگ، ص ٦٣٤.

(٤) هەمان سەرچاوه و بەرگ و لایەرە.

۴- (يوسف بن الحسين) یش ناوا پېناسه ی ته ده بی کردوه ^(۱): (بِالْأَدَبِ يُفْهَمُ الْعِلْمُ، وَبِالْعِلْمِ يَصِحُّ الْعَمَلُ، وَبِالْعَمَلِ تُنَالُ الْحِكْمَةُ، وَبِالْحِكْمَةِ يُقَامُ الزُّهْدُ، وَبِالزُّهْدِ تُتْرَكُ الدُّنْيَا، وَبِتَرْكِ الدُّنْيَا يُرْعَبُ فِي الْآخِرَةِ، وَبِالرَّغْبَةِ فِي الْآخِرَةِ تُنَالُ الرَّتْبَةُ عِنْدَ اللَّهِ) واته: به هو ی ته ده به وه له زانیاری (شهرعی) تی ده گه ی، وه به هو ی زانیاری (شهرعی) یه وه کرده وه راست (صحیح) ده بی، وه له سو نگه ی کرده وه ی (چاک) وه حیکمهت ده ست ده خری، وه له نه جامی حیکمه ته وه، دنیا به که مگرتن دیته دی و، له ناکامی دنیا به که مگرتن یش وه، دنیا ^(۲) وازی لیده هی نری و، به هو ی واز له دنیا هی نانی شه وه، تامه زرو یی دواړو ژ سره ه لده دات و، له نه جامی دل به دواړو ژدا چو ونیش دا، پله و نزیکی له لای خوا چنگ ده که و ی.

۵- (شيخ الإسلام الهروي) یش له پېناسه ی ته ده بدا گوتو یه تی: (الْأَدَبُ: حِفْظُ الْحَدِّ بَيْنَ الْعُلُوِّ وَالْجَفَاءِ، مَعْرِفَةُ ضَرَرِ الْعُدْوَانِ) واته: ته ده ب بریتیه له پاراستنی سنووری نیوان زیاد رو چوون و که مته رخه میی، به دل نیابوون له زهره ر و زیانی لادان و ترازان.

۶- (ابن القيم) یش له شهرحی ته م پېناسه یه داو له (مَدَارِجُ السَّالِكِينَ شرح منازل السائرین) دا گوتو یه تی ^(۳): {ته مه چاکترین پېناسه یه، چونکه لادان به هه ردووک لای تی په راندن و به زایه داندا، که م ته ده بییه و، ته ده ب بریتیه له راوه ستان له نیوه ندی هه ردووک لایاندا، نه وایی که له سنووره کانی شهرح کورتی نی و، نه واشبی که له وسنوورانه ی شهرح کیشاونی، تی په ری نی، چونکه هه ردووکیان ده ستر یژی و لادان و، خواش لاده رانی خو ش ناوین و لادانی ش بی ته ده بییه}.

(۱) پروانه: (صلاح الأمة في علو الهمة) ج ۵ ص ۶۲۱.

(۲) دیاره به یه کجاری ده ست له ژبانی دنیا، هه لگرتن، نه شهرعی یه، نه ماقوول و گونجاو یشه.

(۳) پروانه: (صلاح الأمة في علو الهمة) ج ۵ ص ۶۲۳.

٢- گرنگیی و بایهخی ئهدهب:

شاعیرێک له باره ی گرنگیی ئهدهبهوه گوتویهتی^(١):

كُنْ ابْنَ مَنْ شِئْتَ وَاکْتَسِبْ أَدَبًا يُغْنِيكَ مَأْثُورُهُ عَنِ الْحَسَبِ
إن الفتى من يقول ها أنا ذا ليس الفتى مَنْ يقول كان أبي

واته: کۆری کێ دهبی، ببه، بهلام ئهدهب وهدهست بهینه، ئهوه ئهدهب و رهوشته بهرزه تۆ له بنه ماله و ههجاخ یهتیار دهکات.

چونکه بێگومان کۆر ئهوه کۆر بهیه بلێ، ها ئهوه منم! نهک ئهوه کۆر دهی، که دهلی: بابه فلان کهس بوو ئاوا ئاوا بوو!

ئێستاش با گوێ له زاناو پێشه وایهمان بگرین، داخۆ له باره ی گرنگیی و بایهخی ئهدهبهوه، چیهان گوتوه؟

١- (أنس بن مالك) خوا لیبی رازی بی گوتویهتی^(٢): (الأدبُ في العملِ علامةُ القبولِ) واته: ئهدهب بهکارهینان له طاعهتدا، نیشانهی قبوول کران و وهرگیرانهتی.

٢- (عبدالله ابن المبارك) یش رهحهتی خوی لیبی گوتویهتی^(٣): (مَنْ تَهَاوَنَ بِالْأَدَبِ عَوِقَبَ بِحِرْمَانِ السُّنَنِ، وَمَنْ تَهَاوَنَ بِالسُّنَنِ، عَوِقَبَ بِحِرْمَانِ الْقَرَائِضِ، وَمَنْ تَهَاوَنَ بِالْقَرَائِضِ، عَوِقَبَ بِحِرْمَانِ الْمَعْرِفَةِ) واته: ههركهسیك لهتهدهدا کهم تهرخه میی بکات، به بیهش بوون له سوننهتان سزا دهدری، وه ههركهسیك کهمتهرخه میی له سوننهتاندان بکات، بهچواندنن فهران سزا دهدری، وه ههركهسیك کهمتهرخه میی له فهراندا بکات، به بی بهش کران له ناسینی خوا سزا دهدری.

(١) پروانه (عين الأدب والسياسة ..) ص ١٢٥ .

(٢) پروانه: (صلاح الأمة في علو الهمة) ج٥ ص ٦٢٣ .

(٣) پروانه: (صلاح الأمة في علو الهمة) ج٥ ص ٦٢٣ .

٣- (ذو النون المصري) یش گوتوویەتی^(١): (إِذَا خَرَجَ الْمُرِيدُ عَنْ اسْتِعْمَالِ الْأَدَبِ، فَإِنَّهُ يَرْجِعُ مِنْ حَيْثُ جَاءَ) واتە: هەرکاتێک مورید شیرازەیی ئەدەبی پەچراند، ئەو هە کوێوە هاتووە دە گەڕێتەوە بۆ ئەوێ.

٤- (سفيان الثوري) یش گوتوویەتی^(٢): (كَانَ الرَّجُلُ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَكْتُبَ الْحَدِيثَ، تَأَدَّبَ وَتَعَبَّدَ قَبْلَ ذَلِكَ بِعَشْرِينَ سَنَةً) واتە: کاتی خۆی ئە گەر پیاویەک ویستبای فەرموودی پێغه مەبەر (صلى الله عليه وسلم) بنووسی، بەر لەو بە ماوەی بیست (٢٠) ساڵ خەریکی ئەدەب وەرگرتن و خواپەرستی دەبوو.

٥- (شهاب الدين القرافي) یش لەبارەیی گەڕنگیی و گەورەیی ئەدەبەو، گوتوویەتی^(٣): (وَمِنْ نَفَاسَةِ الْأَدَبِ وَكَثْرَةِ جَدْوَاهُ، أَنَّ قَلِيلَهُ خَيْرٌ مِنْ كَثِيرِ الْعَمَلِ، وَلِذَلِكَ هَلَكَ إِبْلِيسُ لَعَنَهُ اللَّهُ وَضَاعَ أَكْثَرَ عَمَلِهِ بِقَلَّةِ آدَبِهِ) واتە: وە بۆ ئێسپاتی گەڕنگیی و باوەخێ ئەدەب و کەلک و سوودی زۆری، ئەو ئەندە بەسە کە کەمێک لە ئەدەب چاکترە لە زۆریک لە کردووە (ی چاک)، هەربۆیەش ئیبلێس لەعنەتی خۆی لێی، ئەو هەموو کردووە چاکانەیی بەهۆی کەم ئەدەبییە یەو فەوتان.

٦- (محمد بن الحنفية) ش خوا لێی ڕازی بێت گوتوویەتی^(٤): (أَفْضَلُ مَا وَرَثَ الْأَبَاءُ الْأَبْنَاءُ: الْأَدَبُ النَّافِعُ، وَالثَنَاءُ الْحَسَنُ، وَالْإِخْوَانُ الصَّالِحُونَ)، واتە: چاکترین میراتی باب و باپیران بۆ کۆر و نەوکانیان: ئەدەبی بە کەلک و، ناو و شۆرەتی چاک و، دۆست و برای چاکە.

٧- (أبو علي) یش لەبارەیی گەورەیی و گەڕنگیی ئەدەبەو، گوتوویەتی^(٥): (تَرْكُ الْأَدَبِ يُوجِبُ الطَّرْدَ، فَمَنْ أَسَاءَ الْأَدَبَ عَلَى الْبَسَاطِ رُدَّ إِلَى الْبَابِ، وَمَنْ أَسَاءَ الْأَدَبَ عَلَى

(١) بڕوانە: (صلاح الأمة في علو الهمة) ج ٥ ص ٦٢٢.

(٢) بڕوانە: (صلاح الأمة في علو الهمة) ج ٥ ص ٦٢٢.

(٣) بڕوانە (عين الأدب والسياسة ..) ص ١٢٦.

(٤) بڕوانە (عين الأدب والسياسة ..) ص ١٢٦.

(٥) بڕوانە: (صلاح الأمة في علو الهمة) ج ٥ ص ٦٢٥.

الباب، رُدْ إِلَى سِياسَةِ الدَّوَابِّ) واته: واز له ئهدهب هینان مایه ی دهرکرانه، ئنجا کهسیک له سههر فهرش ئهدهبی چاک نهبی، بهرهو دهرگا دهردهکری، وه کهسیک له دهرگاش ئهدهب و ریژی چاک نهبی، ده گیریتتهوه بۆ قوئانگی و لاخ بهخیوکردن!

٨- (أَبُو عَلِي الدَّقَّاق) ديسان گوتویهتی^(١): (الْعَبْدُ يَصِلُ بِطَاعَةِ اللَّهِ إِلَى الْجَنَّةِ، وَيَصِلُ بِأَدْيِهِ فِي طَاعَتِهِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى) واته: بهنده به فرمانبهیری بۆ خوا، ده گاته بهههشتی، بهلام به ئهدهبی له فرمانبهیری کردنی خوادا، ده گاته خوی بهرزو بی وینه!

٩- کاتیك (أَبُو حَفْص) چوه عیراق (شیخ جُنید البَغْدَادِي) چوه سهردانی، قوتابی و هاوهله کانی (أَبُو حَفْص) ی بینی، به سههر سهرییهوه راوهستان و فرمانی بهجی دین و، یهکیان ههلهیهک ناکات! ئنجا (جنید) پی گوت: ئه ی (أَبُو حَفْص)! هاوهله کانت وهکی پادشایان ئهدهب داداون! ئه ویش گوتی: نهه، ئه ی (أَبُو الْقَاسِم) بهلام ئهدهب و ریژی ناشکراو رواهلتی، ناوونیشانی ئهدهبی دهروونی و په نهانه^(٢).

(١) پروانه: (صلاح الأمة في علو الهمة) ج ٥ ص ٦٢٥.

(٢) پروانه: (صلاح الأمة في علو الهمة) ج ٥ ص ٦٢٢، ٦٢٣.

خاڵە وێکچوو جیاوازه‌کانى هەردوو وشەى (أدب) و (أخلاق):

له‌کوۆتایی ئەم باسه‌شدا ده‌ئێم:

وه‌ك له‌پێناسه‌ى پسرۆپانى زمان و زاناو شه‌رعزانان دا ده‌رده‌كه‌وى، وشه‌ى ئه‌ده‌ب چه‌مك و نيوهرپۆكه‌كه‌ى زۆر له‌هه‌ى ره‌وش‌ت (خُلُق) هه‌و نزيكه‌و، به‌نده‌ وای بو ده‌چى كه‌:

ئه‌ده‌ب^(١) هه‌ر بریتیه‌ له‌ ره‌وش‌ت و خووى به‌رزو ئاكارى په‌سند، به‌لام زیاتر حاڵه‌تى كرده‌بى و جیبه‌جی كردن (الحالة العملية والإجرائية) ی تیدا ره‌چاو كراوه، واته‌: ئه‌ده‌ب هه‌ر ئه‌خلاقى به‌رزو جوانه، به‌لام له‌حاڵه‌تى كرده‌بى و جیبه‌جی كرانداو، له‌لایه‌كى ديكه‌شه‌وه: چه‌مك و واتای ئه‌ده‌ب هه‌نده‌ى هه‌ى ئه‌خلاق فراوان نیه، چونكه‌ ئه‌ده‌ب تايبه‌ته‌ به‌حاڵه‌تى ره‌فتارو هه‌لسوكه‌وت و په‌يوه‌ندى ئینسان له‌گه‌ڵ غه‌یری خۆیدا، به‌لام ئه‌خلاق تايبه‌ت نیه به‌وه‌وه‌و، چه‌مك و واتاكه‌ى گشتی و فراوانه‌.

جیاوازی یه‌كى دیکه‌ى نێوان هەردوو وشەى ره‌وش‌ت (خُلُق) و ئه‌ده‌ب، ئه‌وه‌یه‌ كه‌ وشه‌ى ئه‌ده‌ب، كه‌ به‌ (آداب) كوۆده‌كریته‌وه، بو هه‌ندىك هه‌لس و كه‌وتى وردو په‌نه‌ان و ناسك (لَطِيف) به‌كارديت، كه‌ كه‌متر وایه‌ وشه‌ى (أخلاق) بیانگریته‌وه، بو وینه: ئه‌ده‌به‌كانى خواردن و خواردنه‌وه (آدابُ الطَّعامِ وَالشَّرَابِ)، وه ئه‌ده‌به‌كانى تاره‌ت گرتن و ده‌ست نويژو خوشۆردن (آدابُ الْخَلَاءِ وَالْوُضوءِ وَالْعُسْ)، وه ئه‌ده‌به‌كانى قسه‌کردن و به‌رو مه‌جلیس (آدابُ الْكَلَامِ وَالْمَجْلِسِ) و...هتد.

(١) دياره‌ لی‌ره‌دا مانای ئه‌سلی و شه‌رعی وشه‌ى ئه‌ده‌ب به‌تايبه‌ت له‌به‌رچاو گیراوه، نه‌ك سه‌رجه‌م واتا و مه‌به‌سته‌كانی.

واته: هيچ بايک دياريه کي باشر له نه ده بي بهرزي په سندی نه داو ته پوله کي .
 واته: نه گهر باب يان دايک پوله کي خو، کوږ بي يان کچ، له سهر په وشت و
 نه ده بي بهرزي جوان په روږده بکات و راپهين، نه وه چاکترين دياربي و خه لاتي
 بډاوه.

■ باسی دووهم ■

به ئه ده ب بوون له گه ل خوادا جل جلاله

خوینهری به پێژ!

بۆ روونکردنه وهی مه به ست و واتای ئه ده ب له گه ل خوادا سبحانه و تعالی، سه رته تا له خالی یه که مدا سی جو ره پێناسه ی (ئه ده ب له گه ل خوادا) دینین، پاشان له خالی دووهمدا، چهند نمونه یه که له ئه ده ب و پێژی به نده چاک و هه لبژارده کانی خوا له گه ل خوادا ده خهینه روو، بۆ ئه وهی هه م چه مک و واتای له گه ل خوادا به ئه ده ب بوون و، هه م چۆنیه تی و شیوه ی به رجه سته کردن و نواندنی شی روون ده بیته وه:

The banner is divided into several sections:

- Top Left:** Facebook icon and text: "پێکهێنانی مه کتبه یی هه مۆستا عه لی باهیر".
- Top Right:** Facebook icon and text: "AliBapir".
- Middle Left:** YouTube icon and text: "AliBapir".
- Middle Right:** YouTube icon and text: "AliBapir".
- Center:** A portrait of a man in a turban, with text above it: "له زو ره کو مه تا به ئه یه که ن له که لانیان" and "بسی عه کم عه ر مو افق الی و اه ل الی جمعه یی".
- Bottom Left:** AliBapir logo, Google Play and App Store icons, and two QR codes.
- Bottom Right:** AliBapir logo, WhatsApp, Telegram, and Messenger icons, and three QR codes.
- Bottom Center:** Text: "پێکهێنانی مه کتبه یی هه مۆستا عه لی باهیر".

■ خالى يه كه م ■

له گه‌ل خوا دا به ئه‌ده ب بوون

١- (شيخ الإسلام الهروي) له باره‌ى ئه‌ده ب له گه‌ل خوا دا، گوتويه‌تى: ^(١)

{الأدب مع الله ثلاثة أنواع:

أحدها: صيانة مُعاملته أَنْ يَشُوْبَهَا بِتَقْيِصَةٍ.

الثاني: صيانة قَلْبِهِ أَنْ يَلْتَفِتَ إِلَى غَيْرِهِ.

الثالث: صيانة إِرَادَتِهِ أَنْ تَتَعَلَّقَ بِمَا يَمُوتُكَ عَلَيْهِ}.

واته: ئه‌ده ب له گه‌ل خوا دا سى جو ره:

يه كه م: پاراستنى مامه له كردن له گه‌ل خوا، كه هه‌چ كه م و كورپى ره گه‌ل بكه‌وى.

دووهم: پاراستنى د‌ل و ده‌روونى، كه جگه له خوا ئاو‌ر له هه‌چ شتىك و هه‌چ كه‌سى دىكه بداته‌وه.

سێهه‌م: پاراستنى وىست و خواستى، كه به شتىكه‌وه په‌يوه‌ست بىت، بىته مایه‌ى تو‌ر به‌وونى خوا جل جلاله‌.

(١) بر روانه: (صلاح الأمة في علو الهمة) ج ٥ ص ٦٢٥.

۲- (ابن قيم الجوزية) ش له و بارهه گوتوويه تي: ^(۱)

{الْأَدَبُ مَعَ اللَّهِ، حُسْنُ الصُّحْبَةِ مَعَهُ، بِإِقْقَاعِ الْحَرَكَاتِ الظَّاهِرَةِ وَالْبَاطِنَةِ عَلَى مُقْتَضَى التَّعْظِيمِ وَالْإِجْلَالِ وَالْحَيَاءِ، كَحَالِ مُجَالِسِ الْمُلُوكِ وَمُصَاحِبِهِمْ}.

واته: نه دهب له گه ل خوا دا بريتيه له: چا ك له خزمه تدا بووني، به هو ي نه نجامداني تي كړاي هه ل س و كهو ته پ و ا له ت و په نهانه كان، به پي دا خوازي به مهن گرتن و پړلي گرتن و شهرم و شكو لي كړدن، وهك حالي هاونشين و هاورازو هاو هلي پادشاهه كان.

۳- ده شگونجي بلين: ^(۲)

له گه ل خواي بي وينه و هاو تادا به نه دهب بوون، به سي شتان ديته دي:

يهك: به س خوا به به ديپنه رو په روه ردگارو خاوهن و مشوور گپرو هه مه كاره ي بوون (وجود) بزاري و، ته نيا ته ویش به په رستراو (مالوه) دابري، به ماناي راسته قينه و فراواني په رستن و، له هه ردووك بواري پيشكه شكر دني درووشمه كان (تقديم الشعائر)، و هر گرتني به رنامه كان (أَخَذُ الشَّرَائِعَ) دا، ته نيا به ندايه تي بووي بكري و به ناو و سيفه ته هه ره به رزو چا كه كاني وه سف و ستايش بكري و، نه ليان كه م و زياد بكري و نه بو غيري خوishi به كار به يرين.

دوو: ته نياو ته نيا نه و به شايسته ي نه و په پري:

۱- به گه و ره گرتن (تكبير) و

۲- به مهن گرتن (تعظيم) و

۳- به به رز گرتن (إِعْلَاء) و

۴- به پا ك گرتن (تَسْبِيح) و

(۱) پروانه: (صلاح الأمة في علو الهمة) ج ۵ ص ۶۲۵.

(۲) نه م پيناسيه هي به نديه.

۵- ستایش کردن (تحمید)، دابنری و لەهیچ کام لەم پینجانهو هاو وینەکانیشیاندا، غەیری وی بەشدار نەکری و بەهاوبەش دانەنری.

سێ: ئەوپەری:

- ۱- خۆشویستن (مَحَبَّة) و
- ۲- لی ترسان (خشية) و
- ۳- فەرمانبەریی (طاعة) و
- ۴- شەرم لی کردن (حياء) و
- ۵- پشت پی بەستن (توکل) و
- ۶- خۆتەسلیم کردن (تسليم) و
- ۷- ئومید پی بوون (رَجاء) و
- ۸- داوالی کردن (دعاء) و
- ۹- خۆ بۆساغ کردنەوه (إخلاص) و
- ۱۰- بۆلاگەرانهوه (إِنَابَة) و
- ۱۱- بۆ لاژیوان بوونەوه (تَوْبَة)، هەر بۆ وی بی و لەبەر وی بی و بەپی شەرعی وی بی.

■ خالی دوهم ■

شپوهو چوښه ته به ته دهب و رېږ بوون له گهل خوادا جل جلاله

له سونگه ی ته ووهه که هیچ کهس هیڼده ی پیغه مبرانی پایه برزی خوا
(علیهم السلام) ته دهب به رزو جوان نه بوونه، چ له گهل خواو چ له گهل غه یری
خواشدا، به پیوړستی ده زانم تهو چهند نمونه یه، که بو خستنه پرووی حه قیقه ت و
چوښه تی له گهل خوادا به ته دهب بوون، هه لیان ده بریږین، له هه لویست و رفته تاره
به رزو ناوازه کانی تهوان، گولبر یان بکه ین و، پاشانیش سهرو نمونه له هه ر کام
له فریشته کان (الملائكة) و جنده کان (الجن) دینینه وه، له سی بر گه دا:

برگه ی یه کم:

ته دهب ی پیغه مبرانی خوا (علیهم السلام) له گهل خوادا:

۱- ئاده م علیه السلام:

دوای ته وه ی باب به ئاده ممان (سهلامی خوی لیې)، به هو ی خوتخوته ی
ئیبلیسه وه فریوی خواردو تووشی هه له ی (له دره ختی قه ده غه کراوی به هه شت
خواردن) بوو، وه خوی کار به جی و میهره بان ټاگاداری کرده وه و سه رکونه ی کرد،
نهک وهک ئیبلیسی نه گریس، ملهورانه له سه ر هه له که ی خوی سوور نه بووو

پینه‌و په‌رۆی نه‌کرد، به‌لکو زۆر به‌شیوه‌یه‌کی خۆبه‌که‌مگرانه و به‌ئەدەبانه‌وه، دانی به‌هه‌له‌و په‌له‌ی خۆیدا هینا و فهرمووی:

﴿رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ (٢٣) الاعراف.

واته: په‌روهر د گارمان! سته‌ممان له‌خۆمان کرد، وه ته‌گەر لی‌مان نه‌بووری و به‌زه‌دیت پی‌ماندا نه‌یه‌ته‌وه، مسۆگەر له‌ زیانباران ده‌بین.

سه‌رنج بده‌ن!

ئادهم چهند به‌ئەدەب و رێژو خۆ به‌که‌مگرایی یه‌وه پاراوه‌ته‌وه! ئنجا ئەم ئەدەب و رێژو خۆ به‌که‌مگرایی ئادهم به‌راورد بکه‌ن له‌گه‌ڵ هه‌لوێستی بێ ئەدەب و رێژو خۆ به‌ز لگرانه و چه‌قاوه‌سوانه‌ی ئیبلیسدا، که پاش فرمان شکاندنی خواو کړنووشی رێژلێ گرتن نه‌بردن بۆ ئادهم و لێرسینه‌وه‌ی خوا، گوتویه‌تی:

﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ قَالَ أَأَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا﴾ (٦١) قَالَ أَرَأَيْتَ هَذَا الَّذِي كَرَّمْتَ عَلَيَّ لَئِنْ أَخَّرْتَنِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ لَأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُ إِلَّا قَلِيلًا﴾ (٦٢) الإسراء.

واته: وه یاد بکه‌وه کاتی‌ک به‌ فریشتانمان گوت: کړنووش بۆ ئادهم ببه‌ن، ئنجا هه‌موویان کړنووشیان برد، جگه‌ له‌ ئیبلیس، (ئیبلیس) گوتی: چۆن چۆنی کړنووش بۆ که‌سێک به‌رم که‌ له‌قورێ دروستت کردوه؟! گوتی: ئاته‌وه ده‌بینی که‌به‌سه‌ر مندا هه‌لت بژاردوه! ته‌گەر هه‌تا رۆژێ قیامه‌تی بم هیلیه‌وه، ته‌وه بی‌گومان که‌می‌ک نه‌بی، وه‌چه‌که‌ی هه‌موو ریشه‌کی‌ش ده‌که‌م!

به‌لێ، ئیبلیس پێس و نه‌گریس، له‌باتی ئەوه‌ی له‌ هه‌له‌ی خۆی په‌شیمان بێته‌وه‌و داوای لێ‌بوردن بکات، پینه‌و پاساوی بی‌جی بۆ هه‌لوێسته هه‌له‌که‌ی ده‌کات و، په‌خنه‌ش ئاراسته‌ی خوا ده‌کات و، داوای هێشته‌وه‌و ته‌مه‌ن درێژیش ده‌کات، تا‌کو ده‌رفه‌تی سه‌رپی‌چیی کردنی زیاتر بێت و، به‌شتوانی کۆلی دلی خۆی به‌ ئادهم و وه‌چه‌که‌ی برێژێ!

٢- نوح (عليه السلام):

دواى ئەوه‌ى خواى ده‌رووكه‌ره‌وه به‌هانای نوحه‌وه (سه‌لامى خواى لى بى) هات و، خۆى و ئەوانه‌ى برۆيان پى هینابوو - به‌ پى به‌لینى خوا - قوتاریان بوو، کافره‌ مله‌وره‌کانى گه‌له‌که‌ى، سه‌رجه‌میان له‌ تۆفانى بى ئاماندا خنکان، نوح له‌سه‌ر بناغه‌ى ئەوه که خوا گفتى ڕزگارکردنى خۆى و ماڵ و خێزانى (جگه‌ له‌ژنه‌که‌ى) پى داوه‌.

﴿ فَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ أَنْ اصْنَعْ الْفُلَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحَيْنَا إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُورُ فَاسْلُكْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَن سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ وَلَا تَخْطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُّغْرَقُونَ ﴾ ﴿٢٧﴾ المؤمنون.

بۆ كۆره لاساره‌که‌ى^(١) له‌خوا پارایه‌وه‌وه فه‌رمووی:

﴿ وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَكَمِينَ ﴾ ﴿٤٥﴾ هود.

واته‌: په‌روه‌ردگارم! بى‌گومان كۆره‌که‌م له‌ئه‌ه‌لى منه‌و به‌لینى تۆش مسۆگه‌ر ڕاسته‌و، تۆش کاربه‌جى ترين فه‌رمانه‌وه‌ى.

ئىنجا ته‌ماشای ئەو هه‌موو ئەده‌ب سه‌لیقه‌یه‌ى نوح (عليه السلام) بکه‌ن:

جاری له‌لایه‌که‌وه‌: وه‌ك هه‌ر (باب)ىكى ئىنسان، په‌رۆشى كۆره جگه‌ر گۆشه‌که‌یه‌تى و به‌ ته‌نگیه‌وه‌یه، که‌تایا چاره‌نووسی چیه، ماوه‌ یان خنكاوه‌؟! به‌لام له‌لایه‌کی دیکه‌شه‌وه‌: هه‌رچه‌نده‌ خوا گف‌ت و به‌لینى داوته‌ى، که‌ ماڵ و خێزانه‌که‌ى، جگه‌ له‌ ژنه‌که‌ى قوتار بکات، له‌به‌ر ئەوه‌ى نازانى‌ تایا كۆره‌که‌ى له‌دواىین قوناغى ژيانیدا ئیمانى هیناوه‌، یان هه‌ر له‌سه‌ر کوفرو که‌لله‌ ره‌قیی خۆى ماوه‌ته‌وه‌؟!

(١) میژوو نووسان گوتوو یانه‌ ناوی (کنعان) بووه‌.

واته: گوتی: پەرودرگارم! من په نات دینمه بهر له وهی، که داوای شتیکت لی بکهم که شاره زای نیم، وه نه گهر لیږم نه بووری و پرهمم پی نه که ی، مسوگر له زیانباران دهیم.

The collage features several promotional elements for AliBapir:

- Top Left:** A Facebook post in Persian from the page 'AliBapir' (آلی بابیر) dated 11/11/1398. The text reads: 'له نۆره کۆمەڵایەتییهکانی لەمەکانیاس' and 'بەن ئەمکەر عەر موافقە ئیترائەل ەتەجەماعی'.
- Top Right:** A Facebook post in Persian from the page 'AliBapir' (آلی بابیر) dated 11/11/1398. The text reads: 'کەتالی' and 'ڕاگەیەندنی مەکتەبی مامۆستای عەلی بابیر'.
- Middle Left:** A website banner for 'AliBapir' with the URL 'www.ali-bapir.org/details/@alibapir' and a 'PDF' download button.
- Middle Right:** A YouTube video player showing a portrait of a man in a military-style uniform.
- Bottom Left:** Information for downloading the 'AliBapir' app from the Google Play and Apple App Store, accompanied by two QR codes.
- Bottom Right:** A diagram showing three communication channels: Telegram, WhatsApp, and Phone, each with a corresponding icon and QR code.

٣- شوعه‌يب (عليه السلام):

شوعه‌يب (سه‌لامى خواى لى بى)، پاش ئه‌وه‌ى په‌يام و بانگه‌وازی خوا به‌گوێى گه‌له‌كه‌ى، گه‌لى (مَدِين) دا ده‌دات و، هه‌رچى ده‌كات بۆى نايه‌نه‌ ژێر بارى هه‌ق و، سه‌ره‌نجام زۆر بى ئه‌ده‌بانه‌ و سه‌ره‌قانه‌ ده‌یدوێن و پێى ده‌لێن:

﴿ قَالُوا يَشْعِيبُ مَا نَفَقَهُ كَثِيرًا مِّمَّا تَقُولُ وَإِنَّا لَنَرِيكَ فِينَا ضَعِيفًا وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ وَمَا أَنْتَ عَلَيْنَا بَعِيزٌ ﴾ ١١ هود.

واته: گوێيان ته‌ى شوعه‌يب! له‌زۆربه‌ى قسه‌كانت حاڵى نابین، وه‌ ئێمه‌ له‌نیوماندا به‌بێ ده‌سه‌لات ده‌بینین، وه‌ ته‌ گه‌ر خزمه‌كانت نه‌بوونایه، به‌رد بارانمان ده‌کردی، وه‌ تۆمان له‌لا به‌ڕێزو هه‌یه‌ت نیه.

به‌لێ، دواى ئه‌م قسانه، شوعه‌يب كه‌له‌مه‌به‌ر زۆر به‌نه‌رمى و ئارامى قسه‌ى ده‌کرد، ته‌مجاره‌ زۆر توند گه‌له‌كه‌ى ده‌دوێن و له‌سه‌ر خۆى نا، به‌لام له‌سه‌ر خوا، كه‌ گه‌له‌كه‌ى هه‌روا به‌ئامارو له‌په‌رده‌شدا بى ئه‌ده‌بیان به‌رانبه‌ر کردوه! وه‌ده‌نگ دى و وه‌ك شیر لیان راده‌په‌رێ و پێیان ده‌فه‌رموی:

﴿ قَالَ يَنْقُومُ آرْهَطِي أَعَزُّ عَلَيْكُم مِّنَ اللَّهِ وَاتَّخَذْتُمُوهُ وَرَاءَكُمْ ظَهْرًا إِنَّ رَبِّي بِمَا تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴾ ١٢ وَيَنْقُومُ أَعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَمِلٌ سَوْفَ تَعْلَمُونَ مَن يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَمَنْ هُوَ كَذِبٌ أَرْتَقِبُوا إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ ﴾ ١٣ هود.

واته: گوێی: ته‌ى گه‌له‌كه‌م! ئایا خزمان و كۆمه‌له‌كه‌متان له‌لا بالاده‌ست تهره‌ له‌خوا، وه‌ ته‌وتان پشت گوێ خسته‌وه‌؟! بێگومان په‌روه‌ردگارم ده‌وه‌ده‌رى ته‌وه‌یه‌ كه‌ده‌یه‌كه‌ن. وه‌ ته‌ى گه‌له‌كه‌م! ئیوه‌ چیتان له‌ده‌ست دى بیه‌كن و درێغی مه‌كه‌ن، منیش كاری خۆم ده‌كه‌م، ئنجا له‌مه‌ودوا ده‌زانن، كه‌ كێ ئازاریكى بو‌دی، زه‌بوون و ریسواى بكات و كێ درۆزنه‌! وه‌ چاوه‌رێ بن و منیش هه‌ر چاوه‌رێم!

وهك ده‌بينن: شوعه‌يب به‌ته‌نيا وشه‌يه‌كيش له‌سه‌ر خۆى ناكاته‌وه‌و، له‌به‌رانبه‌ر ته‌و هه‌موو قسه‌ بى‌ نه‌زاكه‌ت و ساردو سووكانه‌دا، كه‌ ئاراسته‌ى كراون وه‌ده‌نگ نه‌هاته‌و، به‌لام ته‌نانه‌ت له‌سه‌ر بى‌ ته‌ده‌بىيه‌كى ئاماژه‌و له‌په‌رده‌ش دا، كه‌ ئاراسته‌ى خواى به‌رزو مه‌زن كراوه‌، نه‌ك هه‌ر وه‌ده‌نگ هاته‌و، بگه‌ر شه‌رى گه‌يانده‌وته‌ قۆپ و هه‌يچى تىدا نه‌هه‌شتۆته‌وه‌!!

٤- ئىبراهيم (عليه السلام):

ئىبراهيم عليه الصلاة والسلام له‌ گه‌رمه‌ى وتووێژى له‌ گه‌ل گه‌له‌كه‌يدا، له‌باره‌ى خواى بيوينه‌ى په‌روه‌ردگاره‌وه‌، فه‌رمويه‌تى:

﴿ قَالَ أَفَرَأَيْتُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٧٥﴾ أَنْتُمْ وَأَبَاؤُكُمْ الْأَقْدَمُونَ ﴿٧٦﴾ فَإِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِّيَ إِلَّا رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٧٧﴾ الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ ﴿٧٨﴾ وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ ﴿٧٩﴾ وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ ﴿٨٠﴾ ﴾ الشعراء .

واته‌: ئايا ته‌وانه‌تان بينوه‌، كه‌ ده‌يانپه‌رستن! خۆتان و باب و باپىرانى كۆنتان! بى‌گومان ته‌وانه‌ تىكرايان دوژمنن، بى‌جگه‌ له‌په‌وه‌ردگارى جيهانه‌كان. ته‌و كه‌سه‌ى كه‌ دروستى كردووم و هه‌ر ته‌وئيش هه‌يدايه‌تم ده‌دات. وه‌ ته‌و كه‌سه‌ى كه‌ خواردن و خواردنه‌وه‌م ده‌داتى، وه‌ كاتىك نه‌خۆش كه‌وتم، هه‌ر ته‌و چاكم ده‌كاته‌وه‌ ...

وهك ده‌بينن: (خليل الرحمن) (سه‌لامى خواى لى‌ بى‌)، هه‌موو شته‌ باشه‌كانى، وه‌ك هه‌يدايه‌ت و، خۆراك پىدان و، ئاو پىدان و، شىفا به‌خشىن، پال ده‌داته‌ لای خوا، به‌لام نه‌خۆش كه‌وتن پال ده‌داته‌ لای خۆى، هه‌رچه‌نده‌ بى‌گومان هه‌ر خواى بى‌ وینه‌و هاوتا، به‌ده‌يه‌ننه‌ر (خالق) و په‌يداكه‌ر (مُبدع)ى هه‌موو دروست كراو (مخلوق)ىكه‌، به‌لام به‌ جوانى نازانى به‌رموى: خوا نه‌خۆشى كردم (أَمْرَضَنِي الله)، چونكه‌ ته‌و جوړه‌ ته‌عبيره‌ پىچه‌وانه‌ى ته‌ده‌به‌ له‌ گه‌ل خوادا!

٥- مومسا علیه السلام:

مومسا (عليه الصلاة والسلام) پاش ئەوه‌ی کابرای (قَبْطِي) ده‌کوژێ و له‌ فیرعه‌ون و داروده‌سته‌که‌ی قاچاغ ده‌بی و، به‌ره‌و مه‌دیه‌ن ده‌چی و، له‌ویش یارمه‌تی دوو کچه‌ ئاژده‌داره‌که‌ ده‌دات و ئاژده‌له‌کانیان بۆ ئاو ده‌دات، دیاره‌ برسیی ده‌ییت، به‌لام که‌ له‌خوای ڕۆزی دهر ده‌پارێته‌وه‌، یه‌کسه‌رو به‌راشکاوایی داوای خواردنی لێ ناکات و، باسی برسیه‌تی زۆر بۆهینه‌رو شیرزه‌که‌ری خۆی ناکات، به‌لکو زۆر به‌ئده‌به‌وه‌ ههر به‌هیماو ره‌مز ته‌و شتانه‌ ده‌لی و ده‌فه‌رموی:

﴿ رَبِّ إِنِّي لِمَا أُنْزِلَتْ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ ﴾ (٢٤) القصص.

واته: په‌روه‌ردگارم! من ئاتاجم بۆ نيعمه‌تیک، که‌ بۆت ناردوومه‌ خوار!

٦- ئەییوب (عليه السلام):

ئەییوب (عليه الصلاة والسلام)، که‌ ماوه‌یه‌کی دوورو درێژ نه‌خۆشیه‌کی سه‌ختی گرتوه‌، پاش ماوه‌یه‌کی زۆر له‌ خوا پاراوه‌ته‌وه‌، زۆر به‌شهرم و شکو و ئه‌ده‌به‌وه‌، له‌و باره‌وه‌ له‌ خوا پاراوه‌ته‌وه‌، یه‌کسه‌رو به‌راشکاوایی نه‌یفه‌رموه‌: چاکم بکه‌وه‌ (إِسْفِنِي) یان (عَافِنِي) به‌لکو فه‌رمویه‌تی:

﴿ وَيُوبِكْ إِذْنَادَى رَبِّهِ أَفَى مَسْنَى الضُّرِّ وَانْتَ أَرْحَمُ الرَّحِمِينَ ﴾ (٨٢) الانبياء.

واته: وه ئەییوب که‌ بانگی په‌روه‌ردگاری کرد: په‌روه‌ردگارم! من ناره‌حه‌تییم تووش بووه‌، تۆش به‌به‌زه‌یترینی به‌به‌زه‌ییانی!

٧- یوسف (عليه السلام):

ئەمیش (سه‌لامی خواي لیبی)، پاش ئەو هه‌موو گرفتاری و ناره‌حه‌تییه‌، که‌ به‌سه‌ری هات و، له‌کاتی پێک شادبوونه‌ویان له‌ گه‌ڵ باب و دایکی و برایه‌کانیدا، با سه‌رنج به‌هین! چهند به‌ئده‌ب و ڕێژیکێ به‌رزوه‌ له‌ گه‌ڵ بابیدا - که‌ یه‌عقوبه‌ سه‌لامی خواي لیبی - دواوه‌ ده‌فه‌رموی:

﴿ وَرَفَعَ أَبُوهُ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا وَقَالَ يَتَابَتِ هَذَا تَأْوِيلُ رُءْيَايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ وَجَاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ أَنْ نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِمَا يَشَاءُ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴾ يوسف.

واتە: ۋە باب و دايكى خستە سەر كورسىيەكەو بۆي چەمىنەو ۋە گوتى: ئەي بابەگيان! ئەم (حال و ۋەزە)، ئەنجام و ئاكامى ئەو خەونەكەمە لەمەو پېش دىتبووم، ئەو پەرۋەردگارم ھىنايەدى، ۋە بەراستى (خوا) لوتف و چاكەي لەگەلم كرد، كە لەحەپسخانە دەري ھىنام، ۋە ئىۋەشى لەدەشت و بىابانەو ھىنايە ئىرە، دواي ئەو ھى شەيطان ئىۋانى من و برايەكانمى تىك دا، بىگومان پەرۋەردگارم بۆ ھەرشتىك كەبىھەي، بەتەگبىرى وردو پەنھان ئەنجامى دەدات، چونكە زۆر زاناي كاربەجى يە.

لەم ئايەتەدا يوسوف (عليه السلام) ئەم ھەوت ئەدەب و وردەكارىي يانەي بەكارھىناون:

ئەدەبى يەكەم: زۆر بەنەرم و ناسكىي بابى دەدوئىي و، بۆ ئەو ھى بزائى، كە تەعبىر كەردنى يەعقوب بۆ خەونەكەي ۋى راست دەرچوۋە، كە كاتى خۆي پاش گىرآنەو ھى خەونەكەي پىي گوت:

﴿ وَكَذَلِكَ يَجْنَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ آلِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا عَلَىٰ أَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴾ يوسف.

چونكە بىگومان يەعقوب زۆر توۋشى نارەحەتتى بوو بوو، بەتابىيەت بەھۆي قسەو توانج و پلارى كۆرەكانى يەو، كەچەند جارىك تۆمەتى بەھەلەدا چوون و نەپىكانيان دابوۋە پالى!

﴿ وَقَالَ يَتَابَتِ هَذَا تَأْوِيلُ رُءْيَايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا ﴾

واته: ئەى بابە‌گيان! ئەمه ته‌عبىرى خه‌ونه‌كه‌ى ڕا‌بردوو‌مه (كه تو ته‌عبىرت كرد) په‌روه‌ردگارم هه‌نايه دى.

به‌لام وه‌ك ده‌بينين، وێ‌پراى مه‌دح و ستايشى بابى، له‌بىرى ناچى كه ئەو چاكه‌و نىعمه‌ت و لوتف و به‌خششه، ته‌نيا له‌په‌روه‌ردگارى بزانه‌ى و به‌س بو‌ى بگيرێته‌وه.

ئه‌ده‌بى دووه‌م: كا‌تێكيش ده‌يه‌وى باسى چاكه‌و نىعمه‌تى خواى به‌خشه‌ر بكات، كه هه‌ميشه له ته‌نگانه‌و سه‌غله‌تبه‌كاندا، ده‌ستى لوتف و پشتگيرى و پاراستنى به‌پشتيه‌وه بووه‌و، له نا‌ره‌حه‌تبه‌كان قوتارى كردوه، ته‌نيا باسى ڕزگاربوونى له‌حه‌پسخانه‌ى كردوه.

﴿..وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ ..﴾

وه هه‌چ به‌لاى خرا‌نه بىر (جُب) و لى قوتاربووندا نه‌چووه، هه‌رچه‌نده ته‌و‌يش له قوتاربوونى له‌حه‌پسخانه كه‌مه‌تر نه‌بووه! له‌به‌ر چى؟! بو‌ى ته‌وه‌ى براهه‌كانى، كه به‌فيل و پيلان خسته‌بانه چاله‌وه، نا‌ره‌حه‌ت و شه‌رمه‌زار نه‌بن!

ئه‌ده‌بى سه‌يه‌م: هه‌روه‌ها هه‌چ ئاماژه‌يه‌كى به‌ حال و وه‌زعى ناله‌بارو شپىزو نه‌دارييان نه‌كردوه، كه باسى هاتنيانى بو‌ى ميسرى كردوه، به‌لكو به‌س ته‌وه‌نده‌ى گوتوه، كه خوا له‌بيا‌بانه‌وه هه‌ناونى:

﴿...وَجَاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ ..﴾

چونكه باسكردنى وه‌زعى شپىزو نا‌ره‌حه‌تبه‌ى و نه‌دارى و ئاتاجييان، ده‌بته‌مايه‌ى جو‌ريك له‌منه‌ت كردن و دلشكاندنيان!

ئه‌ده‌بى چواره‌م: ديسان كه ئاماژه‌ش به‌كيشه‌و گرتى براهه‌كانى ده‌كات، زور جوامي‌زانه‌و به‌ئه‌سپايى له‌وباره‌وه ده‌دوى و، واى پيشان ده‌دات، كه گرت و كيشه‌يه‌ك بووه، به‌هوى خوتخوته‌ى شه‌يتانه‌وه كه‌وتوته نيويان، ئنجا خويشى پيش ده‌خات له‌برايه‌كانى، وه‌ك ته‌وه‌ى شه‌يتان كا‌ريگه‌ريى زياترى له‌سه‌ر وى بووى! له‌ حا‌لێك دا، كه كيشه‌كه گرتيكي يه‌ك لايه‌نه بووه‌و، هه‌چ ده‌ستى يوسوفى تيدا نه‌بووه.

﴿.. مِنْ بَعْدِ أَنْ نَزَعَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِ ...﴾

ئه‌ده‌بی پێنجهم: ئنجا هه‌رکام له هه‌ینانه‌دی خه‌ونه‌که:

﴿وَقَالَ يَتَابَتِ هَذَا تَأْوِيلُ رَأْيِي مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا﴾

و ده‌ره‌ینانی خۆی له هه‌پس‌خانه:

﴿.. وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ ..﴾

و ما‌ل گواسته‌وه‌ی بابی و براه‌کانی له بیایان و ده‌شته‌وه‌ بو‌ شاری میصر

﴿.. وَجَاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ ...﴾

به‌لێ ئه‌مانه هه‌رسی‌کیان بو‌ لای خ‌وای ده‌گه‌ڕێته‌وه‌و به‌کاری ئه‌ویان دا‌ده‌نی، چون‌که هه‌رسی‌کیان خ‌ێرو چا‌که‌و ن‌یعمه‌تن، به‌لام ه‌ی چ‌واره‌م که به‌ین ت‌یک‌چ‌وون‌یه‌تی له‌گه‌ڵ براه‌کانی، چون‌که ش‌تی‌کی خ‌راپ و ب‌ی خ‌یره، ده‌ی‌گه‌ڕێته‌وه‌ بو‌ شه‌یتان و، به‌پیلان و خ‌وت‌خ‌وته‌ی وی دا‌ده‌نی:

﴿.. مِنْ بَعْدِ أَنْ نَزَعَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِ ...﴾

به‌پ‌یی یاسای: (الْخَيْرُ بَيْنَ يَدَيْكَ وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ).

ئه‌ده‌بی شه‌شه‌م: پا‌شان له‌سو‌نگه‌ی ئه‌وه‌وه‌ که لوتف و په‌نه‌ان کاری و ورده‌کاری نه‌خشه‌و ته‌گه‌یری خوا له‌ژیان و به‌سه‌ره‌اتی یوسوف‌دا، زۆر دیارو به‌رچا‌وه، ئاماژه به‌ لوتفی خ‌وای په‌روه‌رد‌گار ده‌کات:

﴿... إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِمَا يَشَاءُ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ﴾

ئه‌ده‌بی هه‌وته‌م: وه‌ له‌کو‌تاییدا ئاماژه ده‌کات، بو‌ دوو له‌س‌یفه‌ته هه‌ره چا‌ک و په‌س‌نده‌کانی خوا - که زۆر په‌یوه‌ستن به‌ژیان و به‌سه‌ره‌اتی یوسوف‌وه - که‌بریتین له: زانیاری و کاربه‌ج‌یی (الْعِلْمُ وَالْحِكْمَةُ)، ﴿... إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ﴾

٨- عيسا (عليه الصلاة والسلام):

عيسای کورێ مه‌پیه‌میش (سه‌لامی خویان لی‌بی)، کاتی‌ک خوی په‌روه‌ردگار له‌پۆژی قیامه‌تیدا، له‌کاتی دادگایی کردن له‌باره‌ی شه‌وه‌وه، که ئایا نه‌صرانییه‌کان راست ده‌که‌ن، که ده‌لێن: عيسای مه‌سیح پێی گوتووین: من و دایکم له‌جیاتی خوا بکه‌نه په‌رستراو^(١)، به‌م شه‌وه‌ پر شه‌ده‌ب و ڕێزو نه‌زاکه‌ت و نه‌جابه‌ته ده‌دوێ و، وه‌لام ده‌داته‌وه‌.

﴿وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَعْيسَى ابْنُ مَرْيَمَ أَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّي آلِهَتَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالِ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنْتَ عَالِمُ الْغُيُوبِ ﴿١١٦﴾ مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ أَنْ أَعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مِمَّا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿١١٧﴾ إِنْ تُعَذِّبُهُمْ فَلَهُمْ عَذَابُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١١٨﴾﴾ المائدة.

واته: وه یاد بکه‌وه که خوا فه‌رمووی: ئە‌ی عيسای کورێ مه‌پیه‌م! ئایا به‌خه‌لکت گوتوه: که خۆم و دایکم له‌جیاتی خوا بکه‌نه دوو په‌رستراو؟! گوتی: تو پاک و بی‌گه‌ردی، من بۆم نیه که شتێک بڵێم، هه‌قم نه‌بێ، ته‌گه‌ر بێت و گوتبێتم، یی‌گومان زانیوته، چونکه تو شه‌وه‌ی له‌ده‌روونم دایه ده‌یزانی، به‌لام من نازانم چیت له‌ده‌روون دایه، یی‌گومان به‌س تو‌ی زانای سه‌رجه‌م نه‌یه‌نی یه شیراوه‌کان. من هه‌ر شه‌وه‌نده‌م پێی گوتوون، که تو فه‌رمانت پێی کردبووم: که‌خوای په‌روه‌ردگاری خۆم و خۆتان بپه‌رستن، وه من هه‌تا له‌نیویان دابووم، ئاگام لی‌یان بوو، به‌لام دوا‌ی شه‌وه‌ی بردتمه‌وه، تو خۆت به‌سه‌ریانه‌وه چاودێر

(١) ئاشکرایه که‌خوای زانای په‌نه‌ان و ئاشکرا، زانیویه‌تی، که عيسا وای نه گوتوه، به‌لام چونکه شه‌وه‌ و قسه‌وه تو‌مه‌ته، ده‌عوای نه‌صرانییه‌کانه، هه‌رده‌بێ له‌دادگای خوادا وه‌ک خۆی به‌خه‌رتنه ڕوو.

بووى، وه تۆ ئاگادارى هه‌موو شتيكى. ئنجا ئه‌گه‌ر سزايان بدهى ئه‌وه به‌ندهى خۆتن و، ئه‌گه‌ر ئيشيان ببوورى، ييگومان هه‌ر تۆى بالاده‌ستى كاربه‌جى.

له‌م قسه‌و وه‌لامه‌ى عيساش (عليه الصلاة والسلام) دا، ئه‌م هه‌شت ئه‌ده‌ب و ريزو حورمه‌تانه له‌به‌رانبه‌ر خواى پايه به‌رزو خاوه‌ن باره‌گاي مه‌زن (ذُو الْعَرْشِ الْعَظِيمِ) دا ده‌يينرين.

ئه‌ده‌بى يه‌كه‌م: به‌رله‌هه‌ر وشه‌يه‌ك پاك و ييگه‌ردىي خواى راگه‌ياننده‌: (سُبْحَانَكَ...) ئه‌وجار فەرموويه‌تى كه‌ من - مادام پيغه‌مبه‌رى خوا - مافى قسه‌ى هه‌له‌و نا‌راستم نيه‌.

﴿ قَالَ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ ﴾.

ئه‌ده‌بى دووه‌م: پاشان له‌جياتى ته‌عبىرى: نه‌مگوتوه (ماقُلْتُهُ) ته‌عبىرى: ئه‌گه‌ر گوته‌يم زانيوته: ﴿إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتُهُ﴾ ى هه‌لبزاردوه، كه‌ييگومان ئه‌وه‌ى هه‌لبزاردوه، له‌گه‌ل ئه‌ده‌بى پيغه‌مبه‌راندا (عليه الصلاة والسلام) ده‌گونجى .

ئه‌ده‌بى سيه‌م: ئه‌وجار راگه‌ياننده‌، كه‌ خوا نه‌يه‌نى نيو دِل و ده‌روونى به‌نده‌كان، ده‌زانى، به‌لام ئه‌وان نه‌يه‌يه‌كانى خوا نازان:

﴿ تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ ﴾.

ئه‌ده‌بى چواره‌م: ئنجا راگه‌ياننده‌، كه‌ خوا تيكراى نه‌يه‌نى و په‌نه‌انه‌كان ده‌زانى، نه‌كه ته‌نيا شيرراوه‌كانى نيو دِل و ده‌روونى به‌نده‌كانى:

﴿ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّمُ الْغُيُوبِ ﴾.

ئه‌ده‌بى پينجه‌م: ئه‌وجار خستويه‌ته روو، كه‌ ئه‌و - عيسا عليه السلام - ييگه‌ له‌وه‌ى، كه‌ خوا فەرمانى پيكرده‌، پييان راگه‌يه‌نى، كه‌ خوا به‌يه‌كگرتن (التوحيد)، هه‌چ شتيكى ديكه‌ى پي نه‌گوتوون:

﴿ مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ أَنْ أَعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ ﴾.

ئەدەبى شەشەم: پاشان رايگەياندو، كە هەتا خۆى لەنيوياندا بوو، ئاگاداريان بوو، چاوديرياني كردو، بەلام پاش دنيا بەجى هيشتنى، ئاگاي لييان نەماوو، بەس خوا بو خۆى چاوديرو ئاگاداريان بوو.

﴿وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَّا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ﴾.

ئەدەبى حەوتەم: ئەجار فرمويەتى: ﴿إِنْ تُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ عَبْدُكَ﴾، ئەگەر سزايان بدەى، ئەو بىگومان بەندەى خوتن! ياني: هەقى خوتەو، ئەگەر موستەهەق نەبوونايەو لاسارو نالەبار نەبوونايە، بىگومان سزاو ئازارت نەدەدان، ئاخىر پەرستراو (مَعْبُودٌ) يَك خاوەنى ئەوپەرى چاكەو لوتف و كەرەم بىت، چۆن سزاي بەندەكاني دەدات، ئەگەر خويان كوتەكى نەدەنە دەست؟!

ئەدەبى هەشتەم: پاشان لە كوټاييدا فرمويەتى:

﴿وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾.

و ئەگەر ليشيان ببورى، ئەو بىگومان توى زال و كاربەجى! وەك دەبينىن: لێردا عيسا (عليه السلام) لەكاتى باسى لیبوردنى خوادا، كە بەروالەت هەق وابو سيفەتى رەحمەت و لیبوردن (الرحمة والمغفرة) باس بكرىن، باسى زالىي و كاربەجىي (العزة والحكمة) ي كردو! بوچى؟! چونكە مەقام و حال وادەخوازى و لەكاتى توورە بوون و دادگايى كردن و لېرسينەو سزادان دا، بو تاوانباران (مجرمين) يكي كافرو هاوبەش دانەر، جوان نيه باسى بەزەبى و بەخشين بكرى، چونكە ئەو كاتە واديتە بەرچاو، كە عيسا (عليه السلام) لايەنگرىي دوژمنانى خوا بكات و، لەكاتىك دا كە خوا زۆر لييان توورەيهو حال و مەقام وا دەخوازى بەسيفەتى دادگەريي و عيززەت و حيكەتى خۆى مامەلەيان لەگەڵ بكات و، سزاو جەزەبەيان بدات، ئەو بەپێچەوانەو هەي حال و مەقام و كەش و هەوا (الجَوَّ والمناخ) ي ئەوكاتەو، بيهوى رەحمەت و بەزەبى و بەخششان بو داوا بكات!!

٩- موحەممەد (صلی اللہ علیہ وسلم) :

یڭومان موحەممەدی کۆری عەبدوللا (صلی اللہ علیہ وسلم) کە گەورەى ئادەمیزادان (سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ) ^(١) و سەرۆەرۆ کۆتایی پیغەمبەرانه (خاتم النبیین) ^(٢) (عليهم الصلاة والسلام)، لە چلەپۆپەو لووتکەى هەرە بڵندی ئەدەبدا بوو، لەو ڕووشەووە وەك سەرجهەم لایەنەکانى دیکەى ژيانى لە سەرۆوى هەموو کەسیکەووە بوو.

جا ئێمە بۆ ئیسپاتی ئەو راستییە، تەنیا دوو نمونە لە ئەدەبى بەرزى پیغەمبەرى کۆتایی علیه الصلاة والسلام دینینەو، یەکیکیان لە حالیکدا کە لە بەرزترین پایەو مەقامدا بوو، کە پایەو مەقامى شەوڕۆ بەرزبوونەو (الإسراء والمعراج) یەو، یەکیکیشیان لە حالیکدا کە لە ناخۆشتین و سەغڵەتترین وەزەدا بوو، کە بریتىە لە گەڕانەوێ بە ناو میڤدی و سووکایەتیی پى کراوی لە لای خەلکى (طائف).

بۆیەش ئەو دوو نمونە یەم هەلبراردوون، چونکە نزیکترین حالت بۆ دەرچوونی مەرۆف لە شیرازەى ئەدەب و سنوور بەزاندنى، هەردووک حالتى بەرزى و سەرکەوتن و، تیشکاوی و سەغڵەت بوونە، ئنجا ئەگەر ئینسان بتوانى لەو دوو حالت و کاتەدا، دەست لە ئەدەب بەرنەدات و، لەیادی نەکات، ئەو یڭومان لە حالەتە ناساییەکاندا، چاکترو ناسانتەر دەتوانى ئەو بەکات!

(١) پیغەمبەر صلی اللہ علیہ وسلم فەرموویەتى: {أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ} أَخْرَجَهُ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ برقم: (٣١٧٢٨)، وَمُسْلِمٌ برقم: (٢٢٧٨)، وَأَبُو دَاوُدَ برقم: (٤٦٧٣)، وَزَوَاهُ الْبُخَارِيُّ برقم: (٤٤٣٥) بَلْفُظ: (أَنَا سَيِّدُ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ.

(٢) ﴿مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ﴾ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾ الأَحْزَاب.

نموونه‌ى يه‌كهم:

ئه‌ده‌بى به‌رزو به‌ وێنه‌ى پێغه‌مبه‌رى خاته‌م
(صلی الله عليه وسلم) له‌كاتى ميعراج دا:

خوای په‌روه‌ردگار ئاوا باسى موحه‌ممه‌د (صلی الله عليه وسلم) ى کردوه
له‌كاتى ميعراج دا، كه‌ تايه‌ت بووه‌ به‌خۆيه‌وه‌، هه‌چ كام له‌پێغه‌مبه‌رانى ديكه‌،
نه‌گه‌يشتۆته‌ ئه‌و پله‌پايه‌:

﴿وَالنَّجْمُ إِذَا هَوَىٰ ۖ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ۚ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ۚ عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَىٰ ۖ ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوَىٰ ۖ وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَىٰ ۚ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ ۖ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ۚ فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ ۚ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ ۚ أَفَتُمَرُونَهُ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ ۚ وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ ۚ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَىٰ ۚ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَىٰ ۚ إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ ۚ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ ۚ لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَىٰ ۚ﴾ النجم.

واته‌: سوێند به‌ ئه‌ستێره‌ كه‌ ئاوا ده‌بێ. هاوه‌له‌ كه‌تان نه‌پێى لێ بزره‌وه‌وه‌
نه‌مه‌به‌ستى خراپه‌. وه‌ له‌ ئاره‌زووه‌وه‌ نادوێ. به‌لكو ئه‌وه‌ى ده‌یڵێ به‌س وه‌حیه‌،
پێى راگه‌یه‌نراوه‌، (فریشه‌)یه‌كى زۆر به‌هێز فێرى کردوه‌^(١). خاوه‌ن دیمه‌نیکی
جوانه‌و رێك راوه‌ستاوه‌. له‌كاتێك دا كه‌ له‌ئاسۆى هه‌ره‌ به‌رز بووه‌^(٢). پاشان (له‌
موحه‌ممه‌د) نزیك بۆته‌وه‌وه‌ بۆلای شوپربۆته‌وه‌^(٣). هه‌تا هه‌نده‌ى دوو كه‌وانه‌
یان نزیكتریش بۆته‌وه‌. ئه‌وجار (خوا) هه‌رچى (به‌ فریشه‌كه‌دا) ناردوویه‌تى

(١) مه‌به‌ست جوپرائیله‌ (سه‌لامى خوای لێ بێ).

(٢) مه‌به‌ست سه‌ه‌وه‌ى ئاسمانى هه‌وته‌مینه‌.

(٣) واته‌ (جبریل) له‌ (محمد) صلی الله عليه وسلم نزیك بۆته‌وه‌، تاكو په‌يامى خوای
پێراگه‌یه‌نى .

بەبەندەى خۆى (موحه‌مه‌د)ى راگه‌يانده‌. دلى (موحه‌مه‌د)ىش له‌وه‌دا كه ديتووېه‌تى به‌هه‌له‌دا نه‌چوو^(١). ئنجا ئايا ده‌مه‌ده‌مى له‌گه‌لدا ده‌كه‌ن له‌بارەى شه‌وه‌وه‌ كه‌ بېنيويه‌تى؟^(٢). وه‌ بېنگومان جارېكى ديكه‌ش له‌ هاتنه‌ خواروه‌دا ديتووېه‌تى. له‌لای دره‌ختى كۆتايى. كه‌ به‌هه‌شتى تېدا مانه‌وه‌ى له‌لايه‌. ئنجا شه‌و دره‌خته‌ داده‌پۆشى شه‌وه‌ى كه‌ دايدەپۆشى^(٣). چاوى (موحه‌مه‌د) به‌ملاو لادا لايه‌داو سنووريشى نه‌به‌زاند. بېنگومان له‌نیشانە گه‌وره‌كانى په‌روه‌ردگارى خۆى بېنين.

خوينه‌رى به‌رېژ!

قسه‌کردنى تېرو ته‌سه‌ل له‌سه‌ر شه‌مه‌ژده (١٨) ئايه‌ته زۆرى ده‌وى و له‌قه‌ره‌ى ئېره‌ نيه‌، به‌لام ئېمه‌ ته‌نيا ئاماژه‌ به‌ شه‌ده‌به‌ به‌رزو ناوازه‌يه‌ى پېغه‌مبه‌رى كۆتايى (صلی اللہ علیہ وسلم) ده‌كه‌ين كه‌ له‌ئايه‌تى حه‌قه‌ديه‌م دا ده‌بېنرئ: (مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى).

توێژره‌وه‌ى قورئانى مه‌زن، زانای به‌رېژ (عبدالرحمن بن ناصر السّعدى) خوا لىي خوشبى له‌ ته‌فسىرى شه‌م ئايه‌ته‌دا، نووسىويه‌تى^(٤):

{مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى} (أَي: مَا زَاغَ يَمْنَةً وَلَا يَسْرَةً عَنْ مَقْصُودِهِ وَمَا طَغَى) أَي: وَمَا تَجَاوَزَ الْبَصَرُ، وَهَذَا كَمَا لَدَبَ مِنْهُ صَلَوَاتُ اللَّهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِ، أَنْ قَامَ مَقَامًا أَقَامَهُ اللَّهُ فِيهِ، وَلَمْ يَقْصُرْ عَنْهُ وَلَا تَجَاوَزَهُ وَلَا حَادَ عَنْهُ، وَهَذَا أَكْمَلُ مَا يَكُونُ مِنَ الْأَدَبِ الْعَظِيمِ، الَّذِي فَاقَ فِيهِ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ، فَإِنَّ الْإِخْلَالَ يَكُونُ بِأَحَدِ هَذِهِ الْأُمُور: إِمَّا أَنْ لَا يَقُومَ

(١) خوێنراویشه‌ته‌وه‌ (ما كذب الفؤاد ..)، واته‌: دل چاوى به‌ درو دانه‌ناوه‌، له‌وه‌دا كه‌بېنيويه‌تى.

(٢) دواندن (خطاب) له‌گه‌ل كافرەكانه‌، كه‌پېغه‌مبه‌رى خوايان له‌بارەى ميعراج‌ه‌وه‌ به‌هه‌له‌ ده‌زانى.

(٣) واته‌ شتتەك له‌دروست كراوانى خوا شه‌و (سدره‌ المنتهى) به‌ى داپۆشيوه‌، هه‌ر خوا ده‌زانى چى يه‌و چۆنه‌؟

(٤) تيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان. ص ٨١٩.

العبد بما أمر به، أو يقوم به على وجه التفریط، أو على وجه الإفراط، أو على وجه الحيدة يميناً وشمالاً، وهذه الأمور كلها منتفية عنه صلى الله عليه وسلم).

واته: (مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى) يانی - چاوی موحه‌ممه‌د (صلی الله علیه وسلم) - نه‌ به‌لای راست و چه‌پدا له‌مه‌به‌ستی لادا، وه‌نه له‌سنووریش ده‌رچوو، ئنجا ئه‌مه ئه‌وپه‌ری ئه‌ده‌به له‌وه‌وه سه‌له‌وات و سه‌لامی خوا ی لیبی، که له‌و په‌لوه‌پایه‌دا وه‌ستاوه، که خوا له‌ویدا دایناوه‌و، نه‌کوړتی هی‌ناوه‌و نه‌لئی تی‌په‌راندوه‌و نه‌ لی‌شی لایداوه! که دیاره ئه‌مه‌ش ته‌واوترین شی‌ویه له‌ئه‌ده‌بی مه‌زن، که (موحه‌ممه‌د) تی‌یدا پی‌ش پی‌شوان و دوا‌یینان که‌وتۆته‌وه!

چونکه که‌لین تی که‌وتن (اخ‌لال) به‌یه‌کێک له‌م شتانه ده‌بی:

١- یان ئه‌ویه که به‌نده، ئه‌وه‌ی پی‌ی گو‌تره‌وه، جی به‌جی نا‌کات.

٢- یان به‌نیوه چ‌لیی ئه‌نجامی ده‌دات.

٣- یان زیاده‌پ‌و‌یی له‌جی به‌جی کرد‌نیدا ده‌کات.

٤- یان به‌راست و چه‌پدا لاده‌دات.

ئنجا (به‌ پی‌ی ئه‌م ئایه‌ته) ئه‌م شتانه هه‌موویان له‌پی‌غه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) دوور بو‌وون.

به‌لێ خو‌ینه‌ری سه‌نگین و شیرین!

پی‌غه‌مبه‌ری په‌وشت مه‌زن و ئه‌ده‌ب به‌رز، له‌گه‌شتی شه‌و ڕۆو به‌رزبو‌ونه‌وه (سَقَرُ الْإِسْرَاءِ وَالْمَعْرَاجِ) یدا که‌به‌رزترین و چاک‌ترین حال و مه‌قامه، یه‌کێک له‌به‌نده‌کانی خوا پی‌ی گه‌ش‌ت‌بی، توانی‌ویه‌تی پابه‌ندی‌ت به‌ به‌رزترین و جوان‌ترین ئه‌ده‌به‌وه، له‌خزمه‌ت خوا ی په‌روه‌ردگار داو، هی‌نده‌ی (موو) یه‌ک دوو‌چاری لادان نه‌بو‌وه، به‌هیچ بارێک داو، به‌و سنووران‌وه که‌خوا بو‌ی دیاریی (تَحْدِيدِ) کردوون، پابه‌ند بو‌وه!

دیاره ئاواش بو‌وه، بو‌یه شایسته‌ی ئه‌و هه‌موو ڕێزو حورمه‌ت لی گیران و به‌رزکرانه‌ویه بو‌وه، به‌و ده‌عوه‌ت کران و گه‌شت و سه‌فه‌ر پی کرانه‌ی، له مه‌که‌وه بو‌و قودس و، پاشان به‌ره‌و ئاسمانه‌کان و سه‌رووی ئاسمانه‌کانیش !!

نموونهى دووهم:

ئەدەبىي بىئوئىنەي پىڭغەمبەرى كۆتايى (صلى اللہ علیہ وسلم)
لە ناخۆشترین سەغلىەتیی دا:

لە (صحيح البخاري) دا هاتوھ كە داىكىمان (عائيشە) (خوا لىي رازى بى)
لە پىڭغەمبەرى خواى (صلى اللہ علیہ وسلم) پرسىوھ:
(يارسول اللہ! هل أتى عليك يومٌ كانَ أشَدَّ من يومِ أُحُدٍ؟!)

ئەي پىڭغەمبەرى خوا! ئايا ھىچ پۆژى وات گوزەراندىون، كە لە پۆژى
(جەنگى) ئوھود پىت سەختتر بووبى؟! ئەوئش لە وەلامدا دەفەرموى:

{لَقِيتُ مِنْ قَوْمِكَ مَا لَقِيتُ، وَكَانَ أَشَدَّ مَا لَقِيتُ مِنْهُمْ يَوْمَ الْعَقَبَةِ، إِذْ عَرَضْتُ نَفْسِي
عَلَى ابْنِ عَبْدِ يَالِيلَ بْنِ عَبْدِ كَلَالٍ فَلَمْ يُجِبْنِي إِلَى مَا أَرَدْتُ، فَأَنْطَلَقْتُ وَأَنَا مَهْمُومٌ
عَلَى وَجْهِي} أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ برقم: (۳۰۵۹)، وَمُسْلِمٌ برقم: (۱۷۹۵).

واتە: بىگومان پۆژانى سەخت و دژوارم لە گەلەكەت بەسەرھاتوون، بەلام
لەھەمووى سەختتر ئەوھوو كە پۆژى (عقبە) بەسەرم ھات، كە خۆم بە (ابن
عبد ياليل بن عبد كلال) ناساند (ریش سپی و دەمراستی طائیف) بوو، بەلام
بۆ ئەوھى لىم خواست، وەلامى نەدامەو، بۆیە بە خەمبارییەوھ سەرى خۆم
ھەلگرت و پۆیشتم...

ئىجا لە (طبقات ابن سعد) دا^(۱) باسى ئەو ئازارو نارەھەتییەى ئەو پۆژەى
پىڭغەمبەرى خوا (صلى اللہ علیہ وسلم) ئاوا دەكات:

{.. فقام رسول الله من عندهم وهو يرجوهم، أن يكتُمُوا مَقَدَّمَهُ إِلَيْهِمْ عن قُريش

(۱) برۋانە: (طبقات ابن سعد) ج ۱ ص ۱۹۶، وە (فقه السيرة) ی محمد سعید رمضان
البوطی، ص ۱۳۶.

إِذَا، فَلَمْ يَحْيُوهُ إِلَى ذَلِكَ أَيْضًا، ثُمَّ أَغْرَوْا بِهِ سُفْهَاءَهُمْ وَعَبِيدَهُمْ يَسْبُونَهُ وَيَصِيحُونَ بِهِ، وَجَعَلُوا يَرْمُونَهُ بِالْحِجَارَةِ حَتَّى أَنَّ رَجُلًا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَتَدْمِيَانِ، وَزَيْدُ بْنُ حَارِثَةَ يَقِيهِ بِنَفْسِهِ، حَتَّى لَقَدْ شُجَّ فِي رَأْسِهِ عِدَّةٌ شَجَاجٍ..}

واتا: ئنجا پىڭەمبەرى خوا (پاش ئەوێ لىيان بى ھىوابو) لەلایان ھەستاو تەكاشى لى كردن، كە ھەوالى ئەو سەفەر ھاتنەى لە قورەيش بشارنەو، مادام تەكلىفیشيان نەگرتەو! بەلام ئەو داوايەشيان قبوڵ نەكرد، وە نەفام و كۆيلە (مەندال و پال) ھەكانى خۆيانیشيان لى ھاندان، دەستيان كرد بەجنىو پى دان و ھات و ھاوار بەسەرداكردى، وە دەستيان كرد بە بەردباران كردنى، ھەتا خوين بە ھەردوو پىيدا ھاتە خوارى، وە زەيدى كورى حارىسيش خۆى دەدايەبەرى، ھەتا چەند شوينىكى سەرى شكا!!

بەلى، پىڭەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لەتاوا ھالێکدا، باسەرنج بەدەين، داخو بەئەدەب بوونی لەگەڵ خواداو، ره‌وشت و ئاكارى بەرزو مەزنى، چ ھەلۆست و رەفتارىكى بەرزو ناوازەو بى وینەى پى نواندەو؟!

ئنجا ئیمە ھەلۆستەكەى پىڭەمبەرى كۆتایی (صلی اللہ علیہ وسلم) ھەم لەكردەوێ داو، ھەم لەقسەو فەرمایشتیدا، دەخەینە روو:

يَهَكَ: بەكردەوێ چى كرد؟!

وہ لە (صحيح مسلم) دا پىڭەمبەرى خوا صلى الله عليه وسلم ھەلۆستى كردهى (الموقف العملي) خۆيمان بەزارى موبارەكى خۆى، بو دەخاتە روو دەفەرموى:

..فَلَمْ أَسْتَفِقْ إِلَّا وَأَنَا بِقَرْنِ الثَّعَالِبِ، فَرَفَعْتُ رَأْسِي فَإِذَا أَنَا بِسَحَابَةٍ قَدْ أَظَلَّتْنِي، فَتَنَظَرْتُ فَإِذَا فِيهَا جَبْرِيْلُ، فَنَادَانِي فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ قَدْ سَمِعَ قَوْلَ قَوْمِكَ لَكَ وَمَا رَدُّوا عَلَيْكَ، وَقَدْ بَعَثَ إِلَيْكَ مَلَكَ الْجِبَالِ لِتَأْمُرَهُ بِمَا شِئْتَ فِيهِمْ فَنَادَانِي مَلَكُ الْجِبَالِ فَسَلَّمَ عَلَيَّ، ثُمَّ قَالَ: يَا مُحَمَّدُ! قَدْ سَمِعَ رَبُّكَ قَوْلَ قَوْمِكَ لَكَ، وَأَنَا مَلِكُ الْجِبَالِ أَرْسَلَنِي رَبُّكَ إِلَيْكَ لِتَأْمُرَنِي بِمَا شِئْتَ، إِنْ شِئْتَ، أَنْ أَطْبِقَ عَلَيْهِمُ الْأَحْسَنِينَ؛ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى

الله عليه وسلم: بَلْ أَرْجُو أَنْ يُخْرِجَ اللَّهُ مِنْ أَصْلَابِهِمْ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ وَحْدَهُ، لَا يُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا^(۱).

واته: ههتا (قَرْنُ الثَّعَالِبِ)^(۲) ئاگام لهخۆم نه مابوو، له ناکاو سهرم ههلبى، ههروێکم بینى سیبه رى لیم کردبوو، سهرنجدا جوپرائیلی تێدابوو، بانگی کردم و گوتى: ئهوه خواى بالادهست و بهههیبهت، قسهى گهله کهت، که پێیان گوتى، بیستی، ههروهها بهرپه رچ دانهوهیان بوئۆ، ئنجا ئهوه فریشتهى چیاکانى ناردۆته لات، تاكو چى دهتهوئى فهرمىانى پێى بکهى، فهرمووى ئنجا فریشتهى شاخهکان بانگی کردم و سهلامى لێ کردم و گوتى: ئهى موحهممهد! پێگومان خوا قسهى گهله کهت که پێیان گوتى، بیستی، جا منیش فریشتهى شاخانم و پهروهردگارت ناردوومیه لات، تاكو چى ههزده کهى فهرمانم پێى بکهى، ئه گهر دهتهوئى تاكو دوو چیا بهکانیان لێ وێك بهینمهوهو بیانفهموتینم! پێغه مبه رى خواش فهرمووى: بهلكو ئومیدم وایه، که خوا وهچیه کیان له پشتهى بهینیته ده رى، که بهتهنیا ئه و پهرستن و، هیچ شتێك نه که نه هاوبه شى!

به لێ، ئه مهیه ههلوێستی کردهى پێغه مبه رى کو تایی و، ئه مهیه ئه ده ب و رهوشت و رێژى به رزى به رانبهر به خوا سبحانه و تعالى، که له دژوارترین و سه غله ت ترین حاله تیشدا، ئازارو ئه شکه نجه و نار هه تیی مه عنه و بی و جه سته یی خو ى، له ئاست رهزامه ندیی خوا و پهیدا کردنى - ئه گهر له داها تووشدا بیت - به ندهیه کی وه فاداریدا، له بیر نه و، به کورتیی: له بهر خوا و له پێناوى خوا دا، خو ى فه رامۆش کردوهو، له پێناوى رهزامه ندیی خوا و، به رژه وه ندیی ئایین و بانگه وازه کهیدا، ئاره زوو و به رژه وه ندیی یه کانی خو ى (الحظوظ والمصالح الذاتیه) ی له بیر چۆته وه و، به مانای راست و دروستی له خوا دا توه وه (الفناء فی الله)^(۳) له پێناوى خوا ى پهروهردگار و

(۱) صحیح مسلم: (۱۷۹۵).

(۲) شوئینکه له تیوان طائف و مه کهه.

(۳) چونکه وهك (ابن القيم) و زانایانى دیکه ى پسپۆرى بواری تهزکیه و غیر فانیش گوتویهانه: (الفناء فی الله) ئه وه نهیه که ئینسان بوون (وجود) ی له بوونی خوا دا بتوێته وه، چونکه ئه مه خه یالێکی مه حاله، بهلكو ئه وهیه که ئینسان له به رانبهر فه رمانى خوا دا.

ره‌زامه‌ندی یه‌که‌ی دا خۆی به‌خت کردوه.

ئنجا بابزاین هه‌لوێستی گوته‌یی چۆن بووه‌؟

دوو: هه‌لوێستی گوته‌یی (المَوْقُفُ الْقَوْلِي):

دوای ته‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌ چه‌نگ جینودان و هه‌راو گاله‌و به‌رد بارانی نه‌فام و گه‌جه‌رو گوجه‌ره‌کانی طائف رزگاری بوو، له‌ژێر سیبه‌ری میوێکدا، دانێشت و پاش پشودان سه‌ری به‌رز کردوه‌و، ئه‌م دوووعایه‌ی کرد:

{اللَّهُمَّ إِلَيْكَ أَشْكُو ضَعْفَ قُوَّتِي، وَقِلَّةَ حِيلَتِي، وَهَوَانِي عَلَى النَّاسِ، يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ! أَنْتَ رَبُّ الْمُسْتَضْعَفِينَ، وَأَنْتَ رَبِّي، إِلَى مَنْ تَكَلَّمْتُ؟ إِلَى بَعِيدٍ يَتَجَهَّمُنِي؟ أَمْ إِلَى عَدُوٍّ مَلَكَتْهُ أَمْرِي؟ إِنْ لَمْ يَكُنْ بِكَ عَلَيَّ غَضَبٌ فَلَا أَبَالِي، وَلَكِنْ عَافَيْتُكَ هِيَ أَوْسَعُ لِي، أَعُوذُ بِنُورِ وَجْهِكَ الَّذِي أَشْرَقَتْ لَهُ الظُّلُمَاتُ وَصَلَحَ عَلَيْهِ أَمْرُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، مِنْ أَنْ تُنْزِلَ بِي غَضَبَكَ، أَوْ يَحِلَّ عَلَيَّ سَخَطُكَ، لَكَ الْعُتْبَى حَتَّى تَرْضَى، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِكَ} أَخْرَجَهُ الطَّبْرَانِيُّ كَمَا فِي مَجْمَعِ الزَّوَائِدِ (٣٥/٦) قَالَ الْهَيْثَمِيُّ (٣٥/٦): فِيهِ ابْنُ إِسْحَاقَ، وَهُوَ مُدْلَسٌ ثِقَّةٌ، وَبَقِيَّةُ رَجَالِهِ ثِقَاتٌ^(١).

واته: ئه‌ی خوايه! سکاڵای بێ هێزی خۆم و بێ چاره‌سیم و پێژ لێ نه‌گیرانم له‌لایه‌ن خه‌لکه‌وه، بۆ تۆ دینم ئه‌ی به‌به‌زه‌یتینێ به‌به‌زه‌ییان! تۆ په‌روه‌ردگاری چه‌وسینراوان و په‌روه‌ردگاری منی، هه‌واله‌ی کیم ده‌که‌ی؟ هه‌ی بابایه‌کی دوور، که‌ له‌گه‌لم رووی گرژو تاله‌، یان هه‌ی دوژمنیک، که‌ کاری منت خستوته به‌رده‌ستی؟!

مافی سه‌پێچی و لامیلی و ته‌ئویل به‌خۆی نه‌دات و، (طبع)ی ته‌سلیمی شه‌رع ییت و، (ه‌وی) ی ملکه‌چی (ه‌دی) ی ییت و، به‌پراستی به‌نده‌و فه‌رمانبه‌ری خوايیت .

(١) بر‌وانه: (السيرة النبوية لابن هشام) ج ٢ ص ٦١، ٦٢. وه (فقه السيرة) ص ١٣٦، ١٣٧. هه‌روه‌ها بر‌وانه: (الروض الأنف) ج ٢ ص ١٧٢. وه (زاد المعاد في هدى خير العباد) ج ٢ ص ٥٢.

ئنجائیه گهر تۆم لی توورپه نه بی، بهلامهوه گرنگ نیه، بهلام سهلامهتی و بی گرفتارییه که بۆم دهپه خستنی، بۆم ئاسانترو فراوانتره، پهنا ده گرم بهرووناکی پرووت، که تاریکییه کانی رهواندوتهوهو، کارو مهرداری دنیاو دوا پروژی لهسهه پیک هاتوه، که توورپه ییتیم بنیره سهه، یان نیگه رانییت پرووم تی بکات.

ههتا رازی ده بی، داوای لیبوردنم ههیه، وه جوولهو توانا تهنیا بهدهست تویه^(۱).

به لی، ئه مه رازو نیازو ههست و نهستی نهرم و گهرمی پیغه مبهری کوتاییه (صلی الله علیه وسلم) لهو کاته سه غله تی و گرفتاری یه دا، که مه گهر هه رهوه ری کائینات و پیشه وای پیغه مبهه ران (علیهم الصلاة والسلام) خوی تیدا رابگری و، هه ره به وهنده شهو^۱ نه وهستی و، چاکترین و قوولترین و توخترین نه زمونی به ندایه تی بخواکردنی تیدا تۆمار بکات!!

(۱) مانایه کی دیکه ی (لا حول ولا قوه الا بالله) نه مهیه: لادان له گوناه و، توانا بۆ چاکه و تا عهت، تهنیا به دهست خواجه.

برگه‌ى دووه‌م: ئه‌ده‌بى فرىشته‌كان له‌گه‌ل خوادا تبارك و تعالى:

هه‌چ گومانى تێدانیه که فریشته پاک و بێگه‌رده‌کانى خوا، که‌خوای زانای په‌نه‌ان و ئاشکرا به‌:

﴿لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ﴾ (٦) التحريم.

وه‌سفى کردوون، هه‌روه‌ها به‌:

﴿..بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُونَ﴾ (٦٦) لَا يَسْتَفِئُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضَىٰ وَهُمْ مِّنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ﴾ (٢٨) الانبياء.

مه‌دحى کردوون، وه به‌: ﴿بِأَيْدِي سَفَرَةٍ﴾ (١٥) كِرَامٍ بَرَرَةٍ﴾ (١٦) عبس.

ناوى بردوون، خاوه‌نى ئه‌ده‌ب و ڕه‌ه‌وشت و ئاكارى يه‌كجار به‌رزو جوانن، ئنجا ئيمه‌ بۆ نموونه‌ى ئه‌و ئه‌ده‌ب و ئاكاره‌ به‌رزو جوانه‌ى فرىشته‌كان، ته‌نيا ئه‌م گه‌ت و گۆيه‌ى نيوان خواى كاربه‌جى و زاناو فرىشته‌ پاک و چاكه‌كانى ده‌خه‌ينه‌روو:

﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّىْ جَاعِلٌ فِى الْاَرْضِ خَلِیْفَةً قَالُوْٓا اَتَجْعَلُ فِیْهَا مَنْ یُّفْسِدُ فِیْهَا وَیَسْفِكُ الدِّمَآءَ وَیُخْسِبُ السُّبْحَ یَحْمَدُکَ وَنُقَدِّسُ لَکَ قَالَ اِنِّىْ

(١) واته‌: هه‌رچى يه‌ك كه‌خوا فه‌رمانيان پى بکات، سه‌ره‌پچى لى ناکه‌ن و چىيان پى بگوترى، جى به‌جى ى ده‌که‌ن.

(٢) واته‌: به‌لکو (فریشته‌كان) به‌نده‌ى به‌رپژى خوان، هه‌چ قسه‌يه‌ك پىش مۆله‌تى ناکه‌ن و، به‌س فه‌رمانى ى جى به‌جى ده‌که‌ن، ئه‌وه‌ى له‌پىشيانه‌وه‌يه (داها‌توو) و ئه‌وه‌ى له‌دوايانه‌وه‌يه (ر‌ا‌بردوو) ده‌يزانى، وه مه‌گه‌ر كه‌سێك خوا لى پ‌رازى بى، ئه‌گه‌رنا تکه‌ى بۆ ناکه‌ن، وه‌هه‌ميشه‌ له‌ترسى ى ورياو هۆشيارن.

(٣) واته‌: نوينه‌رانيك، به‌رپژو چاكه‌کارن .

أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣١﴾ قَالُوا سُبْحَنَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٣٢﴾ قَالَ يَتَّكِدُمْ أَنْبِئُهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنْني أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْنُهُونَ ﴿٣٣﴾ وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٤﴾ البقرة.

واته: وه (يادبكهوه) كاتيك كه پهروهردگارت به فرشته كاني فهرموو: من جينشينيك^(۱) له زهوى دا ده گيرم، گوتيان: جا ئايا (حيكهت چى يه) يه كيكي تيدا (به جينشين) ده گيرى كه خراپه كارى تيدا دهكات و، خوئينى دهريژى، له حاليكدا كه ئيمه هه ميشه (له هه لهو كهه و كورپى) به دوورت ده گرین و ستايشت ده كين و پاكيى تو راده گه يه نين؟!

فهرمووى: بيگومان نه وهى من ده زانم ئيوه نايزان.

(۱) توژره واني قورئان لهو باروه كه ئايا مهبهست له (خليفة) بوونى ئادهم، چيمه و، ئايا خهليفهى خواى بى ورنه يه، يان هى (جن) يان..؟! كيشه و مشت و مريان زوره، به لام راي به هيز به لاي به نندوه، نه وه يه كه مهبهست نه وه يه (ئادهم) و وه چه كه ي خهليفهى خوان له سه ر زوى، له بهر گى يه كه مى (خواه رستى ئىسلامى) له بابته ي يه كه دا لابسكى تاييه تم له سه ر نووسيوه.

(راغب الأصفهاني) له و باروه قسه يه كى جوانى كردوه، گوتويه تى: (والْخِلَافَةُ: النِّيَابَةُ عَنِ الْغَيْرِ، إِمَّا لِعِيَةِ الْمُتَوَبِّ عَنْهُ، وَإِمَّا لِمَوْتِهِ، وَإِمَّا لِعَجْزِهِ، وَإِمَّا لِشَرِيفِ الْمُسْتَخْلَفِ، وَعَلَى هَذَا الْوَجْهِ الْأَخِيرِ اسْتَخْلَفَ اللَّهُ أَوْلِيَاءَهُ فِي الْأَرْضِ) واته: وه مهبهست له (خيلافهت) جينگريه تى كردنى يه كيكي ديكه يه، ئنجا له بهر ئاماده نه بوونى نه وه كه سه ي جينگره كى هه يه، يان له بهر مردنى، يان له بهر نه توانينى كار هه لسو وړاندنى، يان له بهر نه وهى ويستويه تى ريزو حورمهت له جينشينه كى بنى، ئنجا نه وه كه خوا دوسته كاني خو ي له سه ر زوى كردوته جينشين، له جوړى چواره مه.

بروانه: (مفردات ألفاظ القرآن) ص ۲۹۴.

و (خوا) ھەموو ناوەکانی فیری ئادەم کردن، پاشان لەسەر فریشتەکانی ڕانواندن و ھەرمووی: ھەوآلی ناوی ئەوشتانەم بەدەنی، ئەگەر راست دەکەن (کە ئیوێ شایستەییەتی جێنشینایەتی منتان لەسەر زەوی ئە ئادەم و وەچەکە ی زیاترە)!

(فریشتەکانیش) گوتیان: تۆ بەدوور دەگرین (لەھەر کاریکی بێ حیکمەت) ئیمە ئەوێ تۆ فیڕمانت نەکردبێ، نایزانین، بیگومان ھەرتۆی زانای کاربەجێ. (خوا) ھەرمووی: ئە ی ئادەم! ھەوآلی ناوەکانیان بەدە! ئنجا کاتیئ ھەوآلی ناوەکانیان دانێ، (خوا) ھەرمووی: ئەدی پیم نەگوتن: کەمن نھینی ئاسمانەکان و زەوی دەزانم و، دەشزانم ھەرچی، کە دەریدەخەن و ھەرچی، کە دەتانشاردەوێ؟!!

و (یادبکەوێ) کاتیئ کە بە فریشتەکانمان ھەرموو: کړنوش بو ئادەم ببەن، ئنجا ھەموویان سەجدە (ی ڕیژگرتن) یان برد، بیجگە لە ئیبلیس، ملی نەداو خۆی بەزلگرت و لەکافران بوو.

لەم چەند ئایەتەدا کۆمەلێک ئەدەبی بەرز بەرز ی فریشتەکان لەبەرانبەر خۆی بەرزو مەزندا، دەبینرێن، بەلام ئیمە بەر لەوێ ئاماژەیان پێ بکەین، بەچاکم زانی راستییەکی گرنگ بخەمە ڕوو:

ئەویش ئەوێ کە گەلێک کەس زۆر بەھەلە لەم گەف و گۆیە فریشتەکان لەگەڵ خوادا حالی بوون و پێیان وایە (پەنا بەخوا) فریشتەکان پەخنەو تیبینی یان بەرانبەر بەخوا دەبرێو، لەسەر ئەو کە ئادەم و وەچەکە کردۆتە جێنشین لەسەر زەوی!! بگرە ھەندیکیان و پرای ئەو تۆمەتی ئیرەیی پێردن (حسد)یش بو ئەو فریشتە پاک و چاک و بەرپێرو ھەرمانبەر بێ گوناح و لەخواترسانە، زیاد دەکەن! کە گواہی ئیرەیی یان بە ئادەم و وەچەکە بردو، کە خوا کردوونی بە جێنشین خۆی لە زەوی دا!!

بەلام بیگومان ئەو جۆرە بیرو بۆچوونانە ھەلەن و، بە ھیچ جۆرێک لەگەڵ ئەدەب و رەوشتی بەرزو جوانی فریشتە پاک و چاکەکاندا، ناگونجێن.

ئىجا بايىنە سەر باسى ئەدەب و ڤەوشتە بەرزو جوانەكانى فرىشتان، كە لەم
گەفت و گۆيەدا نواندووينا، بەرانبەر بە خواى بەرزو مەزن و بى وىنە:

ئەدەبى يەكەم: ڤرسىار كەردن و لىكۆلەينهوه، بۆ پەى بىردن بەحىكمەت و نەينىي
فەرمانى خوا:

يەكەمىن ئەدەبى فرىشتەكان، كە لەم وتووێژەياندا دەردەكەوى، ئەوھىيە كە
هەوليان داوھ حىكمەت و نەينىي (سرى) فەرمانى خواى كاربەجى، لەوھدا كە
ئىنسان دەكاتە جىنشىنى خۆى لە سەر زەوى، لە حالىكدا كەلىي دەوھشيتەوھ
خراپەكارىي بكات و خوينى برێژى، چى يە؟!

بەلى خوينەرى بەرێژ!

ڤستەى: (أَتَجَعَلُ فِيهَا...) مادام لەفرىشتانەوھ بى و بەرانبەر بە خوا
بگوترى، ماناكەى هەرئەوھىيە نەك شتىكى دىكەى، وەك: (إِعْتِرَاض) و
(تَوْبِيخ) و (تَجْهِيل) و .. هتد كە پىچەوانەى سروشتى پاك و ئەدەبى بەرزى
فرىشتان، ئاشكرايە كە {همزة الإستفهام (أ)} ئىش چەند مانايەكى هەن و
بەگۆرەى (سياق) و مەقام، لەڤستەدا ديارىي دەكرىن .

ئىجا ئاشكراشە هەر هەولدانى فرىشتەكان بۆ زانىن و پەى پى بىردنى
حىكمەت و نەينىي دانانى ئادەم و وەچەكەى لەزەويدا بەجىنشىن، بۆخۆى
بەلگەيە لەسەر ئەوھ، كە هىچ جۆرە دوو دلىيەكيان لەو مەسەلەيدا نەبووھ،
كە ڤاست و دروست و بەجىيە، چونكە هىچ كەس بەدواى شتىكدا ناگەرئ،
كەقەناعەتى بەبوون (وجود)ى نەبى !

ديارە گەڤان و هەولدانىش بۆ زانىنى نەينىي و حىكمەتى خوا، لەدروستكراو
فەرمانەكانىدا، بۆ بەرچاو ڤوونىي و دلىيائى چاكترو زياترىش، نەك هەر هەلەو
كەم و كوورپىي نىي، بەلكو خەسلەتتىكى زۆر بەرزو پەسندىشە، ئەدى ئەوھ نىي
ئىبراهيمى دۆست و خۆشەويستى خوا (خليل الله) ش عليه السلام، داواى
لەخوا كەردوھ، كە چۆنيەتى مردوو زىندووكردەوھى پىشان بدات و، پاساوو

ئامانجی ئەو داواپەشی، دڵنایی و بەرچاو ڕوونیی زیاتر بوو!

﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ ارْنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى قَالَ أُولِمُ تُوْمِنُ قَالَ بَلَى وَلَٰكِن لِّيَطْمَئِنَّ قُلُوبِي قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ الظُّبُرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ أَجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا مِّنْ أَدْعُمِهِنَّ يَا تَيْنَكَ سَعِيًّا وَأَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ البقرة.

دەجا وەك چۆن (ابراھیم) ئیمان و قەناعەتی بەو بوو، كە خوا دەتوانی مردوان زیندوو بكاتەو، بەلام وێستووێتی ئیمانەكەى مەحكەمتر، قەناعەتەكەى قوولتر بێت و، زانیاریی یەكەى لە (علم الیقین) وە بۆ (عین الیقین) بگۆڕی، فریشتەكانیش لەو دڵنیابوون كە ئەو كارو بربارەى خواى كاربەجی، راست و پڕ بە پێست و بەجییە، بەلام وێستووێانە چۆنیەتی ئەو راستیی و بەجییەى بربارەكەى خوا بزانی، بەبەلگەى ئەو، كە هەر لەسیاقى ئایەتەكاندا، لە گەرمەى گەفت و گۆیان دا، بەرلەوێش، كە خوا حەكمەتەكەیان پیشان بدات، گوتووێانە: (إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ).

ئەدەبى دووهم: خستەرووی لایەنە بێ هیژەكانى ئادەم و وەچەكەى، واقع بینییە، نەك ئیڕەیی بردن.

بەلێ، فریشتەكان، كە ئاماژەیان كردووە بۆ خراپەكاریی (إفساد) و خوین ڕێژیی (سفك الدم) لیوێشانەوێ ئینسان، هیچ پێویست ناكات گومانی خراپیی حەسوودی پێ بردن و، بەسووك سەیركردن (إحتقار)ى ئادەم و وەچەكەیان بەدینە پال! چونكە:

یەك: فریشتەكان وەك ئینسانەكان نین، گیرۆدەى ئەو جوړە خەسلەتە بەدانە (رذائل) بووبن و، چاك و پاك و بێ هەلەو پەلەن.

دوو: واقعی ژيانى مروڤیش دواتر هەر بەو شیوێه بوو، كە ئەوان پێشبینیان كردووەو شتێکیان نەگوتووە وانه‌بووبی، بەلكو قسەو سەرنج و تێبینییەكەیان یەكجار واقع بینانە.

ئىجا دوايىش كه‌خوای په‌نه‌ان بى‌ن پى‌ي فەرموون:

﴿..قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَّكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ﴾ (٣٣) البقرة.

ئەمە هېچ ئەوەی لى نافرمانتەو! كه‌قسەو راپه‌كه‌يان له‌بارەى لایه‌نه‌ بیهێزەکانى ئادەم و وه‌چه‌كه‌یه‌وه، به‌هه‌له‌ دا‌بنی، به‌لكو هەر ئەوه‌نده ده‌گه‌یه‌نی، كه‌ خوا شتیك له‌بارەى ئادەم و وه‌چه‌كه‌یه‌وه ده‌زانى، كه‌ فریشته‌كان نایزان، كه‌ئەویش زانینى لایه‌نه‌ به‌هێزو ئىجابىیه‌كانى ئادەم و وه‌چه‌كه‌یه‌تى، كه‌دواتر خوای په‌روه‌ردگار له‌زانیا‌ری (علم)ى ئادەم به‌ناوه‌كان (الأسماء) دا خستوو‌یه‌ته‌ ڕوو، وه‌ له‌ راستیدا، هه‌رئەو مه‌ته‌ل و نه‌ی‌نییه‌ش بوو، كه‌ فریشته‌كان به‌و گف‌ت و گۆ‌و پر‌سیارو وه‌لامه‌، هه‌ول‌ی پى‌ ئاشنا‌بوونیان داوه‌ .

هه‌له‌به‌ته‌ ئه‌ده‌بى فریشته‌كان زۆ‌ر له‌وه‌ به‌رزتره‌، كه‌ به‌چاوى سووك ته‌ماشای خه‌لیفه‌ی خوا بکه‌ن، یان ئی‌ره‌بى (حَسَد)ى پى‌ به‌ن و، هه‌رئەوه‌ی گوتمان له‌گه‌ل س‌روشتى پاکی فریشتان و، ئه‌ده‌ب و ڕی‌زیان له‌خزمه‌ت خوادا ده‌وه‌شیته‌وه‌.

ئە‌ده‌بى س‌ییه‌م: به‌ خسته‌نه‌ ڕووى (تَسْبِيح وَتَحْمِيد وَتَقْدِيس)ى خۆ‌شیان بۆ خوا، دیسان هەر مه‌به‌ستیان زانینى حیکمه‌ت و نه‌ی‌نییه‌كه‌ بووه‌، نه‌ك خۆ‌هه‌لك‌یشان:

به‌ل‌ی، ئە‌میش كه‌ زۆ‌ر كه‌س له‌سه‌ر بنچینه‌ی قیاس کردنى فریشتان له‌ئینسانان و، گومانى به‌د پى‌ بردنى فریشته‌پا‌كه‌كان، پ‌ی‌یان وایه‌ كه‌ پ‌سته‌ی: (وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ) خۆ‌هه‌ل‌ئانه‌وه‌ی فریشته‌كانى ت‌ی‌دايه‌، به‌وه‌ كه‌ هه‌میشه‌ سه‌رگه‌رمى له‌هه‌له‌و به‌له‌ به‌دوورگرتن (تَسْبِيح) و ستایش کردن (تَحْمِيد) و به‌پا‌کردن (تَقْدِيس)ى خوای به‌رزو مه‌زن!!

به‌پ‌ی‌چه‌وانه‌وه‌: ئە‌میش به‌لكو یه‌ك‌یكى دیکه‌یه‌ له‌ئە‌ده‌به‌ به‌رزو جوانه‌كانى فریشته‌كان و، هه‌نگاو‌یكى دیکه‌ی هه‌ول و ته‌قه‌للایانه‌، بۆ په‌ی بردن و زانینى حیکمه‌ت و پاساوو به‌لگه‌ی به‌ج‌یشین دانرا‌نى ئادەم و وه‌چه‌كه‌ی له‌زه‌ویدا، باب‌زاین چۆ‌ن؟!

فریشته‌کان که‌باسی خاله به‌هیزه‌کانی خۆیانیاں کردوه، که له (تَسْبِيح وَتَحْمِيدُ وَتَقْدِيس) یاندا بۆ خوا، خۆیاں ده‌نویسن، ناگونجی مه‌به‌ستیان خۆه‌لکیشان بی، که‌خه‌سه‌له‌تیکێ په‌ست (صفة مذمومة) وه له‌گه‌ل سروشتی پاکیاندا ناسازی، به‌لکو مه‌به‌ستیان نه‌وه بووه، که ئایا مادام ئیمه‌ی فریشته‌ی هه‌رده‌م سه‌رگه‌رم به‌په‌رستنی تۆوه، بۆ خه‌لیفایه‌تییت له‌زه‌ویدا، ناشیین! حیکمه‌ت و نه‌هینی، شایسته‌یی و گونجانی ئاده‌م و وه‌چه‌که‌ی، بۆ نه‌و کاره‌ چی یه‌؟!

دیاره نه‌و قسه‌یه‌ی فریشته‌کان نه‌وه‌ش ده‌گه‌یه‌نی: که‌نه‌ی خوای به‌رزو مه‌زن! مادام ئیمه‌ بۆ نه‌و کاره‌ گرنگه‌ شیواو نه‌بوو وین، دیاره نه‌و خه‌لیفه‌یه‌ی تۆ، وێرایی لایه‌نه به‌هیزه‌کانی ئیمه‌ که‌به‌ندایه‌تی کردنی ساغ و بی خه‌له‌یه‌ بۆتۆ، لایه‌نی دیکه‌ی به‌هیزیشی هه‌ن، که‌ئیمه‌ نایانزانین!

هه‌روه‌ها نه‌و قسه‌یه‌ی فریشته‌کان، نه‌وه‌ش ده‌گه‌یه‌نی، که‌ته‌نیا نه‌و جو‌ره که‌سانه‌ی وه‌چه‌ی ئاده‌م له‌وه ده‌ه‌شینه‌وه، نازناوی جینشینی خوا (خليفة الله) یان هه‌بی، که‌وه‌ك فریشته‌کان پاك و چاك بن و، هه‌ول بده‌ن هه‌میشه سه‌رگه‌رمی چاکه‌کاری و طاعه‌ت بن^(١).

ئه‌ده‌بی چواره‌م: به‌پاک‌گرتنی خواو دان پێداهینانی نه‌و راستیه‌، که هه‌رچی خوا فێریان نه‌کات، نایزان:

ئه‌ده‌بیکێ دیکه‌ی فریشته‌کان، که له‌م گه‌فت و گۆیه‌دا ده‌بینرێ، نه‌وه‌یه که دوا‌ی نه‌وه‌ی خوای کاربه‌جی بۆ نه‌وه‌ی حیکمه‌ت و نه‌هینی هه‌ل‌بژاردنی ئینسانان

(١) دیاره هه‌رکام له‌وه‌چه‌ی ئاده‌م، نه‌گه‌ر بێت و به‌ندایه‌تی خاوه‌نه‌کات و، شه‌ریعه‌ت و ئایینی خوا له‌سه‌ر زه‌وی پیاوه نه‌کات، نه‌وه شایسته‌ی نه‌وه نیه به‌جینشینی خوا دا‌بنرێ. هه‌رچه‌نده له‌ ته‌سل دا هه‌موو ئینسانه‌کان بۆ نه‌وه خۆلقینراون، به‌لام نه‌گه‌ر هات و که‌سێک نه‌و ئه‌رك و کاره‌ی پێ ی سپێراوه، نه‌نجامی نه‌دا، نازناویك که‌بۆ نه‌و مه‌به‌سته لی ی نراوه، لی ی ده‌ستیندریته‌وه، وه‌ك چۆن خوا ئینسان و جندی (جن) بۆ به‌ندایه‌تی خۆی دروست کردوون: (وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُون) (الذاریات -٥٦-). به‌لام بێگومان هه‌ر که‌سێک خوا نه‌په‌رستێ، شه‌ره‌فی شو‌رده‌تی به‌نده‌ی خوا بوونی نیه!

بۆ جىگرايه تىبى سەر زەبىيان بۆ دەربخات، خستونيه نيو تاقي كرده وه (امتحان) هوه، له گەل ئادەم دا خستونيه گۆرەپانى پيشپر كه (مُسَابَقَة) ى زانستيه وه، وه هەر زوو به جىمانى خويان له ئادەم يان بۆ روون بۆته وه، بى سى و دوو گوتويانه:

﴿سُبْحَنَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ﴾ (٣٢)

واته: تۆ له ههله و پهله دوورى، ئيمه هەر شتێك تۆ فیرت نه کردین، نایزانین، به تهئکید هەر تۆی زانای کار به جى.

ئاشکراشه، كه دان هینان به كەم و كورتى خۆداو، سهلماندنى چاكه (فضيلة) ى خهلك، تهدهب و رهوشتيكى يه كجار بهرزو جوانه.

ئهدهبى پينجهم: دهسته به جى ئه نجام دانى فهرمىانى خوا بى لام و جيم كردن:

تهدهبى پينجهم و كۆتايى فريشتهكان كه لهم گفتوگو پر رازو نهينيهى نيوان خواو فريشتهكانيدا ديتته بهرچاو، تهوهيه كه پاش دههچوونى فهرمىانى خوا، بهريز ليگرتنى ئادەم و كړنووش بۆ بردنى، دهسته به جى و بى دواخران و تهملو لاكردن، سهرحه ميان كړنووشى ريزو حورمهت لىنانيان بۆ ئادەم بردوه:

﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا ...﴾ (٣٤) البقرة.

ئىجا با سه رنج بدهين !

فريشتهكان له كاتى خۆيداو به تهدهبه وه پرسيار له خواى كاربه جى و زانا دهكەن، ده باره ى هوى هه لبراردنى تهو دروست كراوه نوپيه (المخلوق الجديد) ه بۆ خهليفايه تىبى كردن له زهويدا، خواى مه ره بانيش داواكاريه كه يان جى به جى دهكات و، په ردهيان بۆ له سەر تهو مه تهل و نهينيه لاده دات، به لام كه كار ده گاته سەر برپارو فه رمان به سه جده بردن بۆ ئادەم، جگه له جيبه جى كردن (تنفيذ) ى دهست و بردى فه رمانه كه ى خوا (أمر الله) هيج قسه و وشه ورته يه كه له فريشتهكان نابيسترى!

برگەى سىنەم:

ئەدەبىي خوشك و برايانى جندمان (جن) لەگەل خوادا:

لە (صحيح البخاري) و (صحيح مسلم) دا ھاتو^(۱) لە (عبدالله بن عباس) ھو، كە لەكاتىكدا پىغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) لە گەل كۆمەلىك لە ھاوھالانىدا دەچوو ھەزارى (عكاظ)، ۋە لە سەر ھەدەشدا رېي گويگرتنى قسەى فرىشتەكانى ئاسمان لە جندان (جن) گىرابوو، ۋە بەبلىسەى ئاگران (شەب) ئاگر باران كرابوون و دەر كرابوون، جندە (جن) شەيتانەكان گەرابوونەو ھەلەبەينى خوياندا راپوژيان كردو گوتيان: دەيى بۆچى رېي ھەوالى ئاسمانمان لى بەسترايى و بلىسە باران كرايىن؟ گوتيان: ھەتمەن بەھوى رپوداويكەو رېي ھەوالى ئاسمانمان لى بەستراو، ئنجا لەرپوژھەلات و رپوژئاواي زەمىندا بگەرپىن و بسورپىن، داخو ئەو رپوداو ھەلەبەينى، كە قەوماو؟ ئنجا رپوژىشتن بۆ پشكەين و دۆزىنەو ھەلەبەينى رپوداو بە رپوژھەلات و رپوژئاواي زەمىندا گەران، كە بۆتە مايەى رېي ھەوالى ئاسمان لى گىران.

دەلى: (مەبەست عەبدوللەي كورى عەبباسە) ئنجا ئەوانەى، كە بەرھە (تھامە) چوو بوون، رپويان كەدە پىغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم)، كە ئەو كات لە (نخلە) بوو دەيوس تەجىتە ھەزارى (عكاظ) و نوپىرى بەيانى بەھاوھالانى دەكرد، ئنجا كاتىك گوتيان: لە قورئان بوو، گوتيان بۆ ھەلەبەينى و گوتيان: ئا ئەو بوو بۆتە مايەى رېي بەسترايى ھەوالى ئاسمانتان، ئەو جار گەرانەو لاي گەلەكەيان و گوتيان:

﴿.. إِنَّا سَمِعْنَا قُرْءَانًا عَجَبًا ۖ يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ ۖ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا ۝﴾

الجن.

واتە: ئەي گەلەكەمان! ئىمە گوتمان لە قورئانىكى سەرسامكەر بوو، بەرھە سەر راستىي رپنوويى (خەلەك) دەكەت، بۆيە ئيمانمان پىي ھىنا، ۋە بە تەئكىد ھىچ ھاوھەشەك بۆ پەرۋەردگار دانائىين.

(۱) رپوانە: (صحيح البخارى): ۷۷۳ و ۴۹۲۱، ۋە: (صحيح مسلم): ۵۰۰۱.

ئنجا له‌و کاته‌دا خ‌وای زāl و پایه‌ به‌رز سوورپه‌تی:

﴿قُلْ أَوْحَىٰ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ ۖ بَوَّأْتُ لَهُمْ إِمَامًا مِّنْهُمْ ۖ هَبُوا نَسْتًا مِّنْ حَشَرٍ ۚ﴾
وه‌ خوا قسه‌ی جنده‌کانی (جن) بو‌ ناردو پی‌ی را‌گه‌یاند.

ئیس‌تاش د‌وای گ‌ی‌رانه‌وه‌ی ئەم به‌سه‌ره‌اته‌ی چ‌و‌نیه‌تی ئی‌مان هی‌نان و مس‌و‌لمان بو‌ونی جنده‌کان (جن)، با‌سه‌رنجی ژماره‌یه‌ک له‌و ئایه‌تانه‌ به‌دین، که‌ له‌باره‌ی ئەو در‌وست ک‌راوه‌ په‌نه‌انه‌ی خواوه‌ ه‌ات‌و‌ونه‌ خ‌وارو، چه‌ند ئەده‌ب و په‌وشتی‌کی به‌رزیا‌ن لی‌ ه‌ه‌له‌ی‌نجین، که‌ له‌ به‌ران‌به‌ر خ‌وای به‌رزو بی‌ و‌ینه‌دا نو‌اند‌و‌یا‌ن:

ئەده‌بی یه‌که‌م: ته‌نیا خ‌ی‌رو چ‌اکه‌ پāl‌دانه‌ لای خوا:

شتی‌کی ئاش‌ک‌راو په‌وه‌ که‌ خ‌وای داد‌گ‌ه‌رو کار‌به‌جی، به‌دی‌ه‌ینه‌رو په‌یدا‌که‌ری ه‌ه‌موو شتی‌که‌، چ‌ چ‌اک چ‌ خ‌راپ و، چ‌ خ‌ی‌رو چ‌ شه‌ر:

﴿اللَّهُ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ﴾^{٦٢} الزمر.

ه‌هر چه‌نده‌ خوا خ‌ی‌رو چ‌اکه‌ی خ‌و‌ش ده‌وی و لی‌ی رازی‌ه‌و، ر‌قی له‌شه‌رو خ‌راپه‌یه‌، ه‌هر بو‌یه‌ش ئەوه‌ وا دا‌خ‌واز ده‌کات، که‌ ئی‌نسان ته‌نیا خ‌ی‌رو چ‌اکه‌ پāl‌داته‌ لای خوا، شه‌رو خ‌راپه‌و گ‌ونا‌ح و زیان پāl‌ نه‌داته‌ لای.

ئنج‌ا جنده‌ (جن) مس‌و‌لمان‌ه‌کان ئەو ئەده‌به‌یا‌ن په‌چاو ک‌رد‌وه‌، وه‌ک له‌م ئایه‌تانه‌دا ده‌بی‌نری:

﴿وَأَنَّا لَمَسْنَا السَّمَاءَ فَوَجَدْنَهَا مُلْتَمَتًا حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهَبًا﴾^٨ وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقْعَدًا لِّلسَّمِيعِ فَمَنْ يَسْمَعُ آلَانَ يَحْدِثْ لَهُ شُهَابًا رَّصَدًا﴾^٩ وَأَنَّا لَا نَدْرِي أَشَرُّ أَرِيدَ يَمَنَ فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا﴾^{١٠} الجن.

واته‌: .. وه‌ ئی‌مه‌ ئاس‌مان‌مان پ‌ش‌کنی، دی‌تمان پ‌ر‌ک‌راوه‌ له‌ ئی‌ش‌ک‌چی و بل‌ی‌سه‌ نا‌گ‌ر. وه‌ ئی‌مه‌ پی‌شت‌ر چه‌ند جی یه‌ک‌مان ه‌ه‌بو‌ون بو‌گو‌ی گ‌رت‌ن (له‌ قسه‌ی فری‌شته‌کان و زانی‌نی ه‌ه‌والی ئاس‌مان)، به‌لام ئی‌ستا ه‌ه‌ر‌که‌سی‌ک گو‌ی ه‌ه‌لب‌خات،

بلېسه ټاګری ټاماده کړاو دهېښی (که ټاراسته ی ده کړی). وه ټیمه نازانین که ټایا خه لکی سهرزه مین خراپه یان بو له نیاز گیراوه، یان په روه رد گاریان سهر راستی و چاکه ی بو ویستون.

وهك دهېښین بو شهرو خراپه و زیان، گوتوویانه:

﴿ أَشْرَأُ رِیدَ یَمَنَ فِی الْأَرْضِ ﴾ (۱۰) الجن.

ټاکو خراپه پال نه درېته لای خوا، به لام بو سهر راستی و چاکه، گوتوویانه:

﴿ أَمَرَأَادَ بِهِمْ رُهم رُشدًا ﴾ (۱۰) الجن.

ټه ده بی دووهم: بېدهنگی و کش و مات بوون، له کاتی بیستنی فرمایشتی خوا دا:

ټه میس ټه ده بیکی دیکه ی ټهو دروست کړاوه سهر سور هېښه رو شیردراوانه ی خوا یه، وهك له م ټایه ته دا دېته بهر چاو:

﴿ وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمْعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَوْ إِلَىٰ قَوْمِهِمْ مُّذِرِينَ ﴾ (۲۹) الأحقاف.

واته: وه یاد بکه وه کاتیک که کو مه لیکمان له جندان ناره لات، گویان بو قورڼان راده گرت، ټنجا کاتیک ټاماده ی (قورڼان خویندن) بوون، گوتیان: بېدهنگ بن! وه دوا ی ټه وه ی ته واو بوون، گه رانه وه لای کو مه له که یان و ټا گاداریان کردنه وه.

هه لېبه ته ټیستاش جنده (جن) مسولمانه کان له زور له مروقه مسولمانه کان باشر ټم ټه ده به رچاو ده که ن و، کاتیک قورڼان ده خویندری، زور به بېدهنگی و ټه ده به وه کش و مات ده بن و گوی ده گرن.

ټه ده بی سییه م: به باشرین شیوه وه لام دانه وه ی فرمایشتی خوا:

ټه ده بیکی دیکه ی به رزو شیرینی جنده (جن) مسولمانه کان، ټه وه یه که له کاتیکدا گویان له پیغه مبه ر بووه، سووړه تی: (الرحمن) ی به سهر دا خویندوونه وه، هه موو

جاریك له‌وه‌لامى^(١): ﴿فَإَيَّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ ﴿١٣﴾ دا گوتویانه: {لا بشيء من آلاء ربنا نكذب، فلك الحمد}^(٢) واته: بێگومان به هیچ کام له چاكهو نيعمه‌ته‌كانى په‌روه‌ردگارمان به‌درۆ نازانين، ستایش بۆ تۆيه.

ئه‌ده‌بى چواره‌م: له سۆنگه‌ى شه‌وه‌وه، كه ئيبليس به‌رامبه‌ر به‌خوا بێته‌ده‌بى كردوه، جنده (جن) مسوڵمانه‌كان حاشايان لێى كردوه‌و به‌گه‌وج و نه‌فام ناويان بردوه:

دياره دۆستايه‌تیی گرتن و دوژمنايه‌تیی كردن له‌پێناو خوادا (المولا والمعاداة في الله) يه‌كێكه له‌پايه‌گه‌وره‌و گرنگه‌كانى ديندارى و مسوڵمانه‌تیی و، هه‌يچ كه‌سيك به‌بێ شه‌وه، نه‌ك هه‌ر ئيمانى كامڵ نابێ، بگه‌ر هه‌ر نايه‌ته‌دى.

ئنجايه‌كێكى ديكه له‌شه‌ده‌ب و ئاكاره‌ جوان و به‌رزه‌كانى جند (جن) شه‌ويه، كه شه‌وه‌سه‌له‌گه‌وره‌يان زۆر چاك هه‌لبه‌ريوه، به‌ئاشكرا خويان له‌بابه‌گه‌وره‌يان، كه له‌قورئاندا پيش سه‌رپه‌چى كردن و نه‌فرين لێ كرانى به‌ (جان) ناوبراوه^(٣)، به‌رى كردوه‌و حاشايان لێكردوه‌و به‌نه‌فام و كه‌وده‌نه‌كه‌مان (سفيها) ناويان بردوه، وه‌ك له‌م ئايه‌تانه‌دا ده‌بينرێ:

(١) واته‌ ئه‌ى ئاده‌مىزادو جنده‌كان (جن):

كام له‌چاكه‌و نازو نيعمه‌ته‌كانى په‌روه‌ردگارتان به‌درۆ ده‌زانن؟!

(٢) عن جابر بن عبدالله رضي الله عنه قال: {خرج رسول الله على أصحابه فقرأ عليهم سورة الرحمن من أولها الى آخرها، فسكتوا، فقال: مالي أراكم سكوناً! لقد قرأها على الجن ليلة الجنة، فكانوا أحسن رداً منكم، كلما أُنيت على قول: ﴿فَإَيَّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ ﴿١٣﴾ الرحمن، قالوا: (لا شيء من آلاء ربنا نكذب، فلك الحمد) رواه الترمذي والحاكم وصححه وابن مردويه والبيهقي، وأخرجه البزار وابن جرير وابن المنذر والدارقطني، والخطيب من حديث ابن عمر، وصححه السيوطي. بروانه: (فتح القدير) للشوكاني ج ٥ ص ١٥٩، ٦٠.

وه بروانه: (تيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان)، ص ٨٢٩.

(٣) چونكه خواى مه‌زن فرمويه‌تى: ﴿وَلَجَّانَ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُورِ﴾ ﴿٢٧﴾ الحجر، هه‌روه‌ها فرمويه‌تى: ﴿وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارِجٍ مِنْ نَّارٍ﴾ ﴿١٥﴾ الرحمن، كه له‌تفسيره‌كان گوتويانه: (الجان: أبو الجن) بروانه: (فتح القدير) ج ٥، ١٦٣، وه بروانه: (تيسير الكريم الرحمن) ج ٥ ص ٨٢٩.

﴿.. وَأَنَّهُ تَعَلَّى جَذْرِنَا مَا اتَّخَذَ صَحْبَةً وَلَا وَلَدًا﴾ ۲ ﴿وَأَنَّهُ كَانَتْ يَقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى اللَّهِ شَطَطًا﴾ ۴ ﴿وَأَنَّا ظَنَنَّا أَن لَّنْ نَقُولَ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا﴾ ۵ ﴿الجن.

واته: ... (۱) وه گه وری پهره ردگارمان بهرزه، هیچ هاوسه رو پۆلهی پهیدا نه کردوون، وه کاتی خۆی نه فام و که وده نه که مان قسهی دوور له راستیی له بارهی خواوه ده کرد. وه ئیمه پیمان وانه بوو هه رگیز مروف و جند (جن) قسهی درۆ له بارهی خواوه بکه ن.

لیره شدا کۆتایی به باسی: (ئه ده ب له گه ل خوا دا) دینین و ده چینه سه ر باسی سییه م، که بریتیه له: (ئه ده ب له گه ل پیغه مبه ری خوا دا) (صلی الله علیه وسلم).

(۱) وشه ی (جذ) هم به مانای (العظمة)، وه هم به مانای (خیر) یش دئ، پروانه: (مفردات ألفاظ القرآن) ص ۱۸۸.

■ باسى سىيهم ■

**به ئه‌ده‌ب بوون له‌گه‌ڵ
پيغه‌مبه‌ردا (صله‌ الله عليه وسلم)**

خوينه‌رى خۆشه‌ويست!

وه‌ك چۆن له‌ باسى پيشوودا له‌ دوو خالا‌ندا باسى به‌ ئه‌ده‌ب بوون له‌ گه‌ڵ
خوامان كرد، له‌ يه‌كه‌مياندا له‌ سى پي‌ن‌اسه‌دا چه‌مك و واتاي ئه‌ده‌ب و ر‌ي‌ز
نواندن به‌رانبه‌ر به‌ خواى بى و ي‌نه‌مان ر‌وون كرده‌وه‌، له‌ خالى دووه‌ميشدا
به‌شيوه‌يه‌كى به‌رجه‌سته‌و كرده‌بى باسى چۆنيه‌تى ئه‌و ئه‌ده‌ب نواندنه‌مان كرد
له‌سى بر‌گاندا به‌م شيوه‌يه‌:

يه‌كه‌م: ئه‌ده‌بى پيغه‌مبه‌ران.

دووه‌م: ئه‌ده‌بى فريشتان.

سىيهم: ئه‌ده‌بى جنده (جن) مسو‌لمانه‌كان.

خوا پشتيوان بى له‌م باسه‌شدا، ديسان له‌ دوو خالا‌ندا هه‌م چه‌مك و مه‌به‌ستى
ئه‌ده‌ب و ر‌ي‌ز نواندن به‌رانبه‌ر به‌ پيغه‌مبه‌رى خوا، هه‌م چۆنيه‌تیی و شيوه‌ى ئه‌و
ئه‌ده‌ب و ر‌ي‌ز نواندنه‌ش ده‌خه‌ينه‌ ر‌وو.

■ خاڻی یه‌که‌م ■

پیناسه‌ ته‌ده‌ب و ریژ نواندن به‌رانبه‌ر به‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم)

هه‌ر چه‌نده‌ ته‌ده‌ب نواندن له‌ گه‌ل پیغه‌مبه‌ری خوا‌دا گه‌لێك شت ده‌ گریته‌وه‌، به‌لام ئیمه‌ هه‌ولده‌ده‌ین له‌م ده‌ (۱۰) بر‌گه‌یه‌ی خوا‌ره‌وه‌دا کورتیان بکه‌ینه‌وه‌و گرن‌گرتنیان ب‌خه‌ینه‌روو:

یه‌که‌م: ئیمان پێ هینانی و ریژلینانی و
پشت‌گرتنی و شوین‌که‌وتنی:

به‌لێ.. بناغه‌و بنه‌رپه‌تی ته‌ده‌ب نواندن له‌ گه‌ل پیغه‌مبه‌ری خوا‌دا، نه‌م چوار شتانه‌ن: {ئیمان پێ هینانی (الإيمانُ به‌)، ریژلینانی (تعزیرُهُ)، پشت‌گرتنی (نصرُهُ)، شوین‌که‌وتنی (إِثْبَاعُهُ)}.

که‌ هه‌ر چواریان له‌ یه‌ك ټایه‌تدا هاتوون و خ‌وای به‌خ‌شه‌ر کردوونی به‌مه‌رج و نیشانه‌ی سه‌رفرازیی و به‌خته‌وه‌ریی:

﴿..فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ
أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ (۱۵۷) الاعراف.

واته: ئنجا ئه‌و که‌سانه‌ی که ئیمانیان پێی هیناوه‌و، پێزو حورمه‌تیان گرتوه‌و، پشتگیریان کردوه‌و، شوێن ئه‌و پرووناکییه که‌وتوون، که له‌گه‌ڵی نێردراوته خواری، ئه‌وانه‌ن سه‌رفرازان.

دووهم: خۆشترویه‌ستنی له‌ خۆمان و

له‌ باب و دایک و، له‌ هه‌موو که‌س:

ئه‌ده‌بێکی دیکه‌ی گرنگ به‌رامبه‌ر به‌ پێغه‌مبه‌ر صلی الله علیه وسلم، ئه‌وه‌یه که ده‌بی ئینسانی مسوڵمان، ئه‌وی له‌ خۆی و باب و دایکی و پۆله‌ی و هه‌موو که‌س و شتێک خۆشتر بوێ، وه‌ک ئه‌و باره‌وه‌ فهرموویه‌تی:

{لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ وَوَلَدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ} أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (١٤)، وَالتَّسَائِيُّ بِرَقْم: (٥٠١٥).

واته: یه‌کێک له‌ ئیوه ئیمان ناهێنێ، هه‌تا منی له‌ باب و دایکی و پۆله‌ی و تێکرای خه‌لکی خۆشتر نه‌وێت.

دیاره‌ خۆشترویه‌ستنی پێغه‌مبه‌ری خواش، به‌قسه‌و لاف لێدانی پرووت پێکنایه‌ت و، پێوستی به‌به‌لگه‌ هه‌یه‌ و، پته‌وترین به‌لگه‌ش بریتیه‌ له‌ شوێن که‌وتنی و پابه‌ندی به‌ به‌رنامه‌و رێبازه‌که‌یه‌وه‌.

﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ (٣١) آل عمران.

ساييەم: خۇ تەسلىم كردنى و له ناخەوہ رازييون به حوكم و بريارى:

ئەمەش ئەدەبىيىكى دىكەى گرنىگ و پيويستە، كە پيويستە ئىنسانى مسولمان
بەرانبەر بە پيغەمبەرى خوا بينويىنى، خوى زاناي پەنھان و ئاشكرا، لەوبارەوہ
فەرموويەتى:

﴿ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا
فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴾ ﴿٦٥﴾ النساء.

واتە: نەخىر سويىد بە پەرورد گارت! ئيمان ناهيىن، ھەتا لەوہدا كە تىيدا كەوتوونە
كىشەوہ، نەتكەنە دادوہر، پاشان لە بەرانبەر بريارى تودا، ھەست بەھيچ دل
سەغلەتتەك نەكەن، وە بە تەواويى ملكەچ نەبن.

ديارە وەك ھەندىك لە تويزەرەوان (مفسرين) گوتويانە^(۱):

- (يُحَكِّمُوكَ): ئىسلامە.
- (لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ): ئيمانە.
- (وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا): ئىحسانە.

واتە: بەبى رازى بوون و ملكەچ بوون بۆ حوكم و بريارى پيغەمبەر، ئىنسان
نايەتە ئيو ئىسلامەوہ بەكافر دادەنرى! وە بەبى لاچوونى پىناخوش بوون و
سەغلەتتى، لەبەرانبەر بريارەكانيدا صلى الله عليه وسلم، ئىنسان بە برادار
(مؤمن) دانارى و، بۆ گەشتنە پلەى ئىحسان (مقام الإحسان) یش، پيويستە
دل ئارامگرتن و ئاسوودەيى تەواو بەرانبەر بە حوكم و بريارى پيغەمبەر پەيدا
بى.

(۱) بروانە: (تيسير الكريم الرحمن...) ص ۱۸۵.

چوارهم: پيش نه‌كه‌وتنه‌وه‌ى پيغه‌مبه‌ر و
هه‌نگاونه‌نان به‌بەت مۆله‌تى وى:

خوای په‌روه‌ردگار فرمویه‌تى:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَقْدُمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١﴾﴾

الحجرات.

واته: ئەى ئەوانەى ئيمان‌تان هه‌ناوه! هه‌يچ شتێك پيش ده‌ستى خواو پيغه‌مبه‌ره‌كه‌ى مه‌خه‌ن، وه‌ پارێزكارى له‌خوا بکه‌ن، يه‌نگومان خوا بيسه‌رى زانايه‌.

به‌لێ، له‌ دواى فرمانى خواو پيغه‌مبه‌ره‌وه‌ رويشتن و ^(١) هه‌يچ قسه‌و بريارو هه‌لوستێك پيش بريارى ئەوان نه‌خستن، يه‌كى ديكه‌يه‌ له‌ ته‌ده‌به‌ گه‌وره‌و گرنگه‌كانى مسوڵمانه‌تیی و ره‌ه‌شت و ئاكارىكى به‌رزى هه‌لس و كه‌وت و ره‌فتاره‌ له‌ گه‌ل پيغه‌مبه‌رى خوادا.

په‌نجهم: ده‌نگ به‌سه‌ر ده‌نگى پيغه‌مبه‌ر نه‌خستن:

ئەم ته‌ده‌به‌ش دوو واتاو چه‌مكى هه‌ن:

واتاى يه‌كه‌م: له‌ حاڵى ژيانى دنيای دا، ده‌نگ به‌سه‌ر ده‌نگيدا به‌رز نه‌کردنه‌وه‌.

واتاى دووه‌م: له‌ حاڵى ژيان و پاش مردنیشیدا، هه‌لنه‌بژاردن و زالنه‌کردنى هه‌يچ قسه‌و بۆ چوون و بريارێك، به‌سه‌ر فرمايش و برياره‌كانیدا، خوای به‌خشنده‌و به‌خشه‌ر فرمویه‌تى:

(١) زۆربه‌ى هه‌وت قورئان خوێنه‌كان (القرء السبعة) به‌ (لا تَقْدُمُوا) واته: پيش مه‌خه‌ن، خوێندويه‌ته‌وه‌، به‌لام (عبد الله بن عباس و الضحاك ويعقوب) به‌ (لا تَقْدُمُوا) واته: پيش مه‌كه‌ون، خوێندويه‌ته‌وه‌.

به‌روانه: (فتح القدير) للشوكاني، ج ٥ ص ٧١.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ، بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ﴾ (٢) إِنَّ الَّذِينَ يَغْضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَى لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٣﴾ الحجرات.

واته: ئەى ئەوانه‌ی ئیمانتان هه‌ناوه‌! ده‌نگی خۆتان ره‌سه‌ر ده‌نگی پێغه‌مبه‌ر مه‌خه‌ن، وه‌ك ده‌نگ هه‌لێنانی هه‌ندێكتان له‌گه‌ڵ یه‌كدیدا (ده‌نگتان له‌ كاتی قسه‌ له‌ گه‌ڵ كردنیدا به‌رز مه‌كه‌نه‌وه‌)، نه‌وه‌ك بێ ئەوه‌ی خۆتان هه‌ست پێبكه‌ن، كرده‌وه‌كانتان هه‌لبوه‌شینه‌وه‌.

بێگومان ئەو كه‌سانه‌ی له‌ خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ری خوا دا ده‌نگیان نزم ده‌كه‌نه‌وه‌، ئەوانه‌ خوا دڵیانی بۆ پارێزكاریی تاقی‌كردۆته‌وه‌ (وپاڵفته‌ كرده‌وه‌) لێبوردنێك و پاداشتیکی مه‌زنیان هه‌یه‌.

ئنجا لێرده‌دا جێی سه‌رنج ئەوه‌یه‌، كه‌ خۆی دادگه‌ر هه‌ره‌شه‌ی كرده‌وه‌ هه‌له‌وه‌شانه‌وه‌ی (حبوط الأعمال) ئا‌راسته‌ی ئەو كه‌سانه‌ كرده‌وه‌، كه‌ ره‌چاوی ئەده‌بی ده‌نگ به‌رزكردنه‌وه‌ ناكه‌ن له‌ گه‌ڵ پێغه‌مبه‌ری خوا دا، وه‌ له‌لایه‌كی دیکه‌شه‌وه‌ موژده‌ی دڵ و ده‌روون پالێوران و خاوی‌ن كران‌وه‌ی به‌وانه‌ داوه‌، كه‌ ئەو ئەده‌به‌ جێ به‌جێ ده‌كه‌ن، بۆیه‌ زاناو پێشه‌وايانمان گوتویه‌: (قَلِيلٌ مِنَ الْأَدَبِ خَيْرٌ مِنْ كَثِيرٍ مِنَ الْعَمَلِ)، چونكه‌ ئەوه‌تا به‌كه‌م ئەده‌بیه‌ك، كرده‌وه‌یه‌كی زۆری مرو‌ف، دووچارى به‌زایه‌ چوون و هه‌له‌وه‌شانه‌وه‌ ده‌بی.

هه‌روه‌ها له‌ ئایه‌تی ژماره‌ (٣) ی سووره‌تی (الحجرات) دا وێرای موژده‌دانی دڵ پالێوران به‌خاوه‌ن ئەده‌بان، ئەو راستیه‌شی راگه‌یانده‌وه‌، كه‌ ته‌نیا بابای پارێزكار (متقی) ده‌توانی خاوه‌نی ئەده‌ب و ره‌وشتی به‌رزو جوانیی، له‌ خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ری خوا دا!

وه‌ ئەو راستیه‌ش راده‌گه‌یه‌نی كه‌: هه‌موو دڵ و ده‌روونێك شایسته‌ی ئەوه‌ نیه‌، كه‌ خه‌سله‌تی به‌رزى پارێزكاریی (تقوى) ی به‌جێته‌ نیوی و تییدا جیگه‌یربێ،

به‌لکو ئه‌وه ته‌نیا دله پاك و پالته‌كراوه‌كان، كه شیاوی ئه‌وه‌ن بینه خانه خوی
(مضیف)ی میوان (صیف)ی پارێزکاری.

ئجا سه‌رباری هه‌موو ئه‌و شتانه‌ش: ئایه‌تی ناوبراو خستویه‌ته‌ روو، كه
خاوه‌نانی ئه‌ده‌بی به‌رزو په‌سندی ده‌نگ هه‌لنه‌هێنان به‌سه‌ر ده‌نگی پیغه‌مبه‌ردا،
لی‌بوردن و پاداشتیکی گه‌وره‌و تایبه‌تی و دانسته‌شیان هه‌یه!

كه‌واته:

وه‌ك چۆن یێته‌ده‌بی له‌خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) دا،
هۆی مایه‌پووج بوونی ئینسان و هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی كرده‌وه چاكه‌كانیه‌تی، ئه‌ده‌ب و
رێژیش له‌خزمه‌تیدا، نیشانه‌ی ته‌زكیه‌بوون و پارێزکاری و، مایه‌ی لی‌بوردن و
پاداشتی گه‌وره‌و تایبه‌تی خوی به‌رزو تاكیشه!

شه‌شه‌م: ناو نه‌هێنانی و بانگ نه‌کردنی وه‌ك خه‌لكی ئاسایی:

ئه‌ده‌ب و ره‌وشتیکی دیکه‌ی گه‌وره‌و گرنگی مرۆفی مسوڵمان له‌ خزمه‌ت
پیغه‌مبه‌ری خوا، ئه‌وه‌یه كه له‌کاتی ناوه‌ینان و بانگ کردنی دا، وریا بیت و
وه‌ك خه‌لكی دیکه‌ی ئاسایی ناوی نه‌بات و بانگی نه‌کات، خوی په‌روه‌ردگار
له‌و باره‌وه‌ فهرموویه‌تی:

﴿لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ
الَّذِينَ يَسْأَلُونَ مِنْكُمْ لَإِذَا فُلِحَ حَذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ
أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ ٦٣ النور.

واته: بانگکردنی پیغه‌مبه‌ر له‌نیوانتاندا، وه‌ك بانگکردنی هه‌ندی‌کتان بۆ هه‌ندی‌کتان
سه‌یر مه‌که‌ن...

توێژەرەوانى قورئان، ئەم ئایەتەیان بە دوو جۆر تەفسیر کردووە:

جۆرى یەكەم: با بانگ كردنتان بۆ پیغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم)، وەك بانگ كردنتان بۆ یەكدی نەبێ.

جۆرى دووهم: بانگ كردنى پیغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) بۆتان، وەك بانگ كردنتان بۆ یەكدی تەماشای مەكەن.

ئنجای تەفسیری یەكەمیان لە گەڵ ئایەتەکانی: (۵۴) ی (الحجرات) دا دیتەو، كە دەفەرموی:

﴿إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنَ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾﴾

واتە: ییگومان ئەوانەى لە پشت ژوورەكانەو^(۱) بانگت دەكەن، زۆر بەیان نەفامن. وە ئەگەر چاوەڕێیان كردبایە، هەتا دەرەچوویە لایان، بۆ وان باشتربوو، وەخوا لیبوردەو بەبەزەیی یە.

توێژەرانی قورئان چەند بەسەرھاتییان لەبارەى ھۆى ھاتنەخوار (سبب النزل) ی ئەم دوو ئایەتە گێراونەو، كە ئەمە یەكێکیانە:^(۲)

{عَنِ الْأَفْزَعِ بْنِ حَابِسٍ أَنَّهُ أَتَى النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ: "يَا مُحَمَّدُ! أَخْرَجَ إِلَيْنَا فَلَمْ يُجِبْهُ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ إِنَّ حَمْدِي زَيْنٌ وَإِنْ دَمِي شَيْنٌ، فَقَالَ: ذَاكَ اللَّهُ! أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۱۶۰۳۴) تعلق شعيب الأرناؤوط: إسناده ضعيف.

واتە: (ئەقرەعی كورپی حابیس) ھاتە خزمەت پیغەمبەر گوتی: ھۆ موخەممەد! وەرە دەری بۆ لامان، ئەویش وەلامی نەدایەو، ئنجای (ئەقرەع) گوتی: ھۆ

(۱) مەبەست لە (الحجرات) كە كۆی (حجرە) یە، ژوورەكانی ھاوسەرە بەرێژەكانی پیغەمبەرن (خوا لییان رازی بێ).

(۲) بڕوانە: (فتح القدیر) للشوكاني، ج ۵ ص ۷۵، چەند رىوايەتیکی دیکەش لە (ترمذی و ابن جریرو ابن المنذر و ابن أبی حاتم) وەلە (إسحاق بن راهويه وطبراني وسيوطي) یەو ھاتوون.

موحه‌مه‌د! مه‌دح كردنم شيرينه‌كه‌ره‌، زه‌م كردنم دزيوكه‌ره‌، شه‌و‌يش فه‌رمو‌وى: شه‌وى ئاوايه‌، به‌س خوايه‌! ئنجا خوا شه‌مى ناره‌ خوارى:

﴿ إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴾

دياره‌ بى ته‌ده‌بى شه‌ جو‌ره‌ كه‌سانه‌ش، كه‌خواى دادگه‌ر زو‌ربه‌يانى به‌ نه‌فامى ﴿ لَا يَعْقِلُونَ ﴾ ناوزه‌ند كرده‌، دوو شه‌ت بووه‌:

يه‌ك: به‌بى سه‌لام كردن و له‌ده‌رگا دان و مو‌له‌ت خواستن، چوونه‌ته‌ نيزيك زووره‌كانى (ماله‌كانى) پيغه‌مبه‌ره‌وه‌.

دوو: به‌ناوى شه‌خسى خو‌ى، كه‌ (محمده‌)، بانگيانكرده‌، به‌بى ناوونيشانى پيغه‌مبه‌رايه‌تیی، وه‌ك (نبى الله) و (رسول الله)!

ئنجا دياره‌ وه‌ك چو‌ن كاتى خو‌ى، بانگ كردن و باسكردنى پيغه‌مبه‌ر به‌ناوى شه‌خسى خو‌ى و، به‌بى نازناوى پيغه‌مبه‌رايه‌تیی، بى ته‌ده‌بى بووه‌، ئىستاش هه‌ر وايه‌و، مه‌گه‌ر له‌به‌ر ناچارى و پيوستى، شه‌گه‌رنا جوان نيه‌ بگوتى: (محمده‌) وابوو، واچوو!! با سه‌لاوات و سه‌لاميشى له‌گه‌ل به‌كار بىت.^(١)

وه‌ به‌پى ته‌فسىرو لىكدانه‌وه‌ى دووه‌ميش، بىگومان بانگ كردنى پيغه‌مبه‌ر بو هه‌ركام له‌مسو‌لمانان وه‌ك بانگ كردنى شه‌وان نيه‌ بو يه‌كدى، به‌لكو شه‌ده‌ب له‌گه‌ل شه‌و سه‌روه‌ى كايناته‌دا، وا ده‌خوازى كه‌ يه‌كسه‌ر به‌ ده‌نگيه‌وه‌ بچىن^(٢)، ئنجا بىگومان به‌ده‌نگه‌وه‌ چوونى كاتى خو‌ى، هه‌م وه‌لام دانه‌وه‌ى رو‌اله‌تیی بووه‌و، هه‌م وه‌لام دانه‌وه‌ى مه‌عنه‌ويش، كه‌ جىبه‌جى كردنى فه‌رمان و پىروونى و ئاراسته‌كانيه‌تیی، به‌لام هى ئىستا، كه‌ ته‌شريفى موپاره‌كى به‌جه‌سته‌و رو‌اله‌ت له‌ نىوانماندا نه‌ماوه‌، ماوه‌ته‌وه‌ به‌ده‌نگه‌وه‌ چوون و وه‌لام دانه‌وه‌ى مه‌عنه‌ويى.

(١) چونكه‌ سه‌لاوات و سه‌لام بو ناردنى، شه‌ده‌بىكى دىكه‌ى سه‌ربه‌ خو تاييه‌ته‌ و، قه‌ره‌بووى شه‌ده‌بى دىكه‌ ناكاته‌وه‌.

(٢) ته‌نانه‌ت له‌ حا له‌تى نو‌ژكردنىش دا هه‌ر پيوست بووه‌ وه‌لامى بده‌نه‌وه‌ به‌ ده‌نگى يه‌وه‌ بچىن. بر‌وانه‌ (تيسر الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان) ص ٥٧٦.

ھەوتەم: سەلاوات و سەلام بۇناردىنى، لە كاتى ناوھىنانى دا:

ئەدەبىيىكى دىكەى گىرگ لە گەل پىغەمبەرى خوادا صلى الله عليه وسلم،
ئەوھىيە، كە لەكاتى باس كىردنى و ناوھىنانىدا، بگوتى: (صلى الله عليه وآله
وسلم) يان ((صلى الله عليه وسلم)) يان (سەلاات و سەلامى خواى لەسەر)،
دىارە لەكاتى نووسىنى ناوو نازناوئىشيدا، بەھەمان شىوھ ھەر سوننەتەو ئەدەبىيىكى
بەرزىشە، كە سەلاات و سەلامى بۆ بىئىرى.

خواى پەرورەدگارو بەخشەرىش فەرموويەتى:

﴿إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا
تَسْلِيمًا﴾ الأحزاب.

واتە: يىگومان خواو فرىشتەكانى سەلاات لەسەر پىغەمبەر دەدەن، ئەى ئەوانەى
پروراتان ھىناو! سەلااتى لى بدن و سەلامى تەواوى لى بكن.
پىغەمبەرىش فەرموويەتى:

{مَنْ صَلَّى عَلَى صَلَاةٍ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ بِهَا عَشْرًا} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (٦٥٦٨)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم:
(٣٨٤)، وَأَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (٥٢٣)، وَالتِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (٣٦١٤) وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالنَّسَائِيُّ بِرَقْم: (٦٧٨)،
وَإِبْنُ حِبَّانَ بِرَقْم: (١٦٩٠).

واتە: ھەركەسى سەلااتىكەم لەسەر لى بدات، خوا بەو دەسەلااتى لەسەر لىدەدات.
ئەك ھەر ئەوھندەش، بگرە پىغەمبەرى خوا، باباى كەمتەرخەم لە ناردنى سەلاات و
سەلامدا بۆى، بە رۆد (بخیل) داناو، فەرموويەتى:

{إِنَّ الْبَخِيلَ مَنْ ذُكِرْتُ عَنْدهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (١٧٣٦)، وَالنَّسَائِيُّ فِي الْكَبَرِ
بِرَقْم: (٨١٠٠)، وَأَبُو يَعْلَى بِرَقْم: (٦٧٧٦)، وَالتَّطَبَّرِيُّ بِرَقْم: (٢٨٨٥)، وَالْحَاكِمُ بِرَقْم: (٢٠١٥)، وَالبَيْهَقِيُّ فِي
شُعَبِ الْإِيمَانِ بِرَقْم: (١٥٦٦)، وَابْنُ حِبَّانَ بِرَقْم: (٩٠٩) قَالَ شُعَيْبُ الأَرْنَؤُوط: إِسْنَادُهُ قَوِي.

واته: رڙدو چرووك كه‌سيكه، كه باسى منى له‌لا بكرى و، سه‌له‌واتم له‌سه‌ر نه‌دات.

ئىجا خوڤنه‌رى به‌رڙ!

له‌سوڤنگه‌ى ته‌وه‌وه، كه ئيمه ستايش بو خوا له‌شوڤنيكى ديكه‌دا به تىرو ته‌سه‌لى باسى ماناو مه‌به‌ستى سه‌لات و سه‌لام و به‌ره‌كات و، چوڤيه‌تى و سه‌لات و سه‌لام ناردن بو‌پيغه‌مبه‌رى خواو، حوكم و حيكمه‌تى و ..هتدماڻ كرده^(۱)، لى‌رده‌دا دووباره‌ى ناكه‌ينه‌وه.

به‌لام تىيىنيه‌ك هه‌يه به‌ پيويستى ده‌زانم بيخه‌مه روو، ته‌ووش ته‌وه‌يه، كه له كاتى نووسىنى سه‌لات و سه‌لامدا، پيويسته هه‌مووى بنووسى، نه‌ك به‌پيت و ره‌مزيك وازى لى به‌پىرى، وه‌ك (صلعم) يان (ص) يان (د.خ)، هه‌روه‌ها له‌كاتى گوتن و نووسىنىشدا، چاكرت وايه چ به‌عه‌ره‌بى، يان به‌كوردى، يان به‌هه‌ر زمانىكى ديكه، هه‌ر دووك وشه‌ى (صلاة) و (سلام) بگوتىن و ته‌رجه‌مه نه‌كرىن، وه‌ك: دروودو ئاشتى و ...هتد. چونكه ته‌و جو‌ره شتانه، بوونه زاراوه‌و دروشمىكى ئىسلامىي.

هه‌شته‌م: فه‌رمايشت و برياره‌كانى، بو بىروراو قسه‌و

هه‌لوڤست و سياسه‌تى هه‌چ كه‌سيك، پشتگوڤ نه‌خرىن:

ئه‌ميش ته‌ده‌ب و ره‌وشتيكى يه‌كجار گرنگ و پيويسته، بو هه‌ر مسولمانىك كه بيه‌ويت به‌رانبه‌ر به‌پيغه‌مبه‌رى خوا صلى الله عليه وسلم، دووچارى بى ته‌ده‌بىي كردن نه‌بى.

خواى به‌به‌زه‌بى و دادگه‌ر فه‌رمويه‌تى:

﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَىٰ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا﴾ (الأحزاب: ۳۶)

(۱) پر‌وانه كتيبي: (خوايه‌رستىي ئىسلامىي)، به‌رگى يه‌كه‌م، چاپى دووهم.

واتە: وە هېچ پياويكى برۋادارو ئافرەتيكى برۋادار بۆيان نيه، كاتيک خواو پيغەمبەرەكەى بريارى كاريك دەدەن، مافی هەلئژاردن (سەر پشك بوون)يان لەبارەى خۆيانەو هەبى، وە هەر كەسيك سەرپيچيى خواو پيغەمبەرەكەى بکات، ئەو مەسوگەر بە گومرايهكى ئاشکرا گومرا بوو.

حیکمەت و نهيىي ئەم ئەدەبەش ئەو هيه، کە هەر كەسيك خواو پيغەمبەرەكەى بناسى و، ئيمانى پييان هەبى، دلياو مەسوگەر دەبى، کە زۆر زۆر لە خۆى بۆى دلسۆزترى بەپەرۆشتى و، ييگومان قازانچ و زيانى دلياو قيامەتيشى چاکتر دەزان! کەواتە: بۆچى دەبى بۆچوون و بريارى خۆى، يان يەكيكى دیکە، بەسەر هى ئەواندا هەلئژيى؟!

کەواتە:

نابى فرمايشت و بريارى پيغەمبەرى خوا صلى الله عليه وسلم بۆ قسەو هەلئوست بۆ چوونى هېچ كەسيك، ئنجا چ پيشەوا (إمام)ى مەزھەب ييت، چ شىخ و ئوستادى ريباز (طريقه)ى تەصەووف، چ بەرپرس و حوکمرانى سياست. چ..چ.. هتد، پشتگويى بخري، ئەك هەر ئەوئەدە، بگرە دروست نيهو نابى قسەو هەلئوست و بريارى هېچ كەسيك، لەگەل هى پيغەمبەرى خوادا هەر بەراورد (مقارنة)ش بکري و، بخريته تەرازووشەو.

نۆيەم: لەسەر کردنەوى و. بەرگريى لت کردنى و.

رئ نەدان بەبەت ئەدەبيى لە بەرانبەردا کردنى:

ئەمەش ئەدەبيكى دیکەى گەرەو گرنگ و قورسى سەرشانى مەسولمانانە، بەرانبەر بە پيغەمبەرەكەيان، کە خواى دادگەر بەلادەست فرمويەتى:

﴿الَّتِي أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُمْ وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّا أَنْ تَفْعَلُوا إِلَىٰ أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا﴾ ﴿٦﴾ الاحزاب.

واته: پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) بۆ بروداران له خۆیان بۆیان له‌پیشتره، وه هاوسهره‌کانیشی دایکیان ..

هه‌روه‌ها هه‌ر له‌وباره‌وه، که پێویسته مسوڵمانان پیغه‌مبه‌ری خویان له خۆیان خوشتر بوی و، خۆیان بکه‌نه سوپه‌رو قه‌لغان و به‌لا گێڕه‌وی، خوی په‌نه‌ان زان فهرمویه‌تی:

﴿ مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ وَلَا يَرْغَبُوا بِأَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطْئُونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴾ (١٣٠) التوبة.

واته: نه‌ده‌بوو خه‌لکی مه‌دینه و عاره‌به خه‌لکه‌کیه‌کانی ده‌ورو به‌ریان له پیغه‌مبه‌ری خوا به‌جی بمێن (له جه‌نگ) وه نه‌ده‌بوو گیانی خۆیانیان له‌گیانی وی له‌لا خوشه‌ویستتر بیت (و پێ له پیشتر بیت، بۆ سه‌لامه‌تی و پارێزان)...

به‌ئێ خۆنه‌ری مسوڵمان!

خۆکردنه به‌لا گێڕه‌وی پیغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) و به‌رگری لی‌کردنی و، له‌سه‌ر کردنه‌وه‌ی و پێنه‌دان به‌ ناماقوولی کردن و پێرێزی نواندن له به‌رانبه‌ری دا، یه‌کێکه له شه‌ده‌ب و په‌وشته گه‌وره‌و گرنگه‌کانی ئینسانی مسوڵمان و دیندار له به‌رانبه‌ر پیغه‌مبه‌ری خوادا (صلی الله علیه وسلم).

ئنجاشا کرکه‌شه که‌چۆنه‌تی و شیوازی ته‌و به‌رگری لی کردن و له‌سه‌ر کردنه‌وه‌یه‌و، حوکمی شه‌رعیی ته‌و مه‌سه‌له‌یه، به‌ گوێره‌ی کات و شوێن و تواناو ده‌ست رۆیشتن، ده‌گوێرێن و جو‌راو جو‌رن، هه‌روه‌ها شیوه‌و چۆنه‌تی و ته‌ندازه‌ی ناماقوولی و بێ ته‌ده‌بیی نواندنه‌که‌ش، دیسان جیا جیاو جو‌راو جو‌ره‌و، شیوه‌و حوکمی به‌ره‌نگار بوونه‌وه‌یشی به‌هه‌مان شیوه‌یه^(١).

(١) لێره‌دا به‌په‌سندی ده‌زانم ته‌م پروداوه بگێڕمه‌وه که له‌پروژگاری (والی)یه‌تی (عمرو بن العاص) خوا لێی رازی بێ له (میسر) پرووی داوه.

ئەدەبی دەیمە: خۆشویستن و رێزو حورمەت گرتنی هاوەلانی دلسۆزی و بنەمالە بەرپێزی:

ئەمیش کە ئیمە کردوومانە بە ئەدەبی دەیم و کۆتایی بەرانبەر بە پیغەمبەری
خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)^(١)، ئەدەب و رەوشتیکی زۆر گرنگە، بەرانبەر بەو

جاریکیان (غرفة بن الحارث الکندی) خوا لێی رازی بێ کە هاوێل (صحابی)، گوتی
لەنەصرانییەک دەبێ، قسە بە پیغەمبەر صلی اللہ علیہ وسلم دەلێ، ئەویش لێی دەدات و
لووتی دەشکێنی و، مەسەلەکە دەچیتە لای (عمرو) خوا لێی رازی بێ و بە (غرفة)
دەلێ: ئیمە پەیمان و بەلێنمان لە گەل بەستوون! (غرفة)ش دەلێ: پەنا بەخوا لەسەر ئەو
بەلێنیان بدەینی، کە بەئاشکرا قسە بە پیغەمبەر صلی اللہ علیہ وسلم بلێن! بەلکو لەسەر
ئەو پەیمانمان لە گەلێان بەستووە، کەلێان بگەرێین لە کلێسایەکانیاندا، چی دەلێن بیلێن،
وہ لەسەر ئەو کە زیاد لەتوانایان لێیان داوا نەکەین، وە ئەگەر دوورمێنکیان هێرشێ کردنە
سەرێ، جەنگیان لەسەر بکەین، وە کەلێان بگەرێین بە پێی شەرعێ خۆیان حوکم بکەن،
مەگەر خۆیان بە حوکم و شەرعێ ئیمە رازی بێ و بێنە لامان و، بە پێی حوکمی خۆی
بەرزو مەزن و حوکمی پیغەمبەری خوا صلی اللہ علیہ وسلم دادوەری یان لەنیواندا بکەین،
وہ ئەگەر پێویستیان پێمان نەبوو، وازیان لێ بھێنین، (عمرو بن العاص)یش گوتی: راست
دەکە (لەسەر ئەو بەلێنمان لەنیواندا).

رواه البخاري في تاريخه عن نعيم بن حماد عن عبد الله بن المبارك عن حرملة: بإسناد
وإسناد صحيح، برواه: (الإستيعاب في معرفة الأصحاب) ج ٣ ص ١٩٣، وە برواه:
(الإصابة في تمييز الصحابة) ج ٣ ص ١٩٥، وە برواه: (حياة الصحابة) لمحمد يوسف
الكاند هلوی، ج ٢ ص ٤٣٩ .

ئاشکراشە کە ئازادی بیرورا لە ئیسلامدا مافێکی دەستەبەرکراوە بۆ هەموو لایەک
بەمسولمان و نامسولمانەو، بەلام بێگومان ئازادی بیرورا بەکوفر، کردنیشەو، چونکە
خوا فەرموویەتی: ﴿وَقُلْ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ...﴾ (٣) الکەف، جیاپە
لەسووکایەتی و بێرێزی پیکردن و، جێبەجێ بەرانبەر، کەئەو لەمسولمانانیش بەرانبەر
بەئەهلی کوفر، قەدەغە کراوە: ﴿وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ
عِلْمٍ...﴾ (١٨) الأنعام.

(١) لەبەرگی دووەمی: (خواپەرستی ئیسلامی) دا بەدرێزیی باسی چەمک و واتای
وشە (آل)مان کردوو، دەرمان خستوو، کە هاوەلانی بەرپێزو دلسۆزی پیغەمبەر (صلی

زاته ره‌وشت مه‌زن و ئاكار په‌سنده، داوا له‌ خواى به‌خه‌شهر بکړئ سه‌لات و سه‌لام و به‌ره‌کاتى خوى به‌ رېژنه‌و لېزمه به‌سه‌ردا برېژړئ، چونکه:

يه‌ك: هه‌ر كه‌سي‌ك به‌راسته‌ي كه‌سي‌كي خو‌شويست و رېژو حورمه‌تى لېگرت، بې سې و دوو به‌ شېويه‌كى سروشتي، نيزيكان و وابه‌ستانيشى له‌لا خو‌شه‌ويست و به‌رېژو به‌ قه‌در ده‌بن و، ته‌مه‌ش شتي‌كي روون و بې چه‌ندو چوونه، گوي بگه‌ره له‌قه‌سى (مجنون) بزانه به‌رانبه‌ر به‌جې هه‌وارو ده‌رو ديوارى مالى (ليلى) دۆستى، چى ده‌لئ؟:

مَرَرْتُ بِالْأَيَّارِ دِيَارَ لَيْلَى فَقَبَّلْتُ ذَا الْجَدَارِ وَذَا الْجَدَارِ
وَمَا حُبُّ الدِّيَارِ شَغَفَنَ قَلْبِي وَلَكِنْ حُبٌّ مِّنْ سَكَنِ الدِّيَارِ

واته: به‌لاى خانوو به‌ره‌و هه‌وارگه‌ى مالى له‌يلادا تېپه‌ريم و، ته‌م ده‌رو ديوارو ته‌و ده‌رو ديوارم ماچ کردن!

وه له‌راسته‌يدا خو‌شه‌ويستى خودى مال و هه‌وارگه‌كه نه‌بوو، كه‌ دلمى ليو‌او ليو‌و كړدبوو، به‌لكو خو‌شه‌ويستى ته‌و كه‌سه‌ى، كه‌ له‌و خانوو هه‌وارگه‌يدا نيشته‌جې بوو بوو.

دوو: هه‌ر كام له‌ هاوه‌له به‌رېژو دلسۆزه‌كانى پېغه‌مبه‌رى خوا صلى الله عليه وي‌له وسلم خوا لايان رازى بې و، بنه‌ماله‌و كه‌س و كارو وه‌چه صالح و پاك و فيداكاره‌كانيشى خوا لايان رازى بې، پاش پېغه‌مبه‌رى خوا (صلى الله عليه وسلم) له‌ هه‌موو كه‌س زياتر چاكه‌و فه‌زل و منه‌تيان به‌سه‌ر ئۆمه‌ته‌وه هه‌يه، چونكه‌ گه‌وره‌ترين خزمه‌تيان كرده‌و، چاكترين فيداكارى يان پيشكه‌ش كرده‌و.

كه‌واته: ته‌و به‌رېژانه: هاوه‌لان (الأصحاب) و بنه‌ماله (أَهْلُ الْبَيْتِ) خوا لايان رازى بې و رازيشيان بكات، هه‌م له‌به‌ر خودى خويان و، هه‌م له‌به‌ر نيزيكي

الله عليه وآله وسلم). له‌رېزى پيشه‌وه‌ى (آل) ن و، (أَهْلُ الْبَيْتِ) يش كه‌ هاوسه‌رانى به‌رېزى پېغه‌مبه‌ر (صلى الله عليه وسلم) له‌رېزى يه‌كه‌ميان، به‌شيكن له‌ (آل)، هه‌روه‌ها له‌ كتىبى هه‌وته‌مى: مه‌وسووعه‌ى {الإسلام} كما يتجلى في كتاب الله {دا. كه‌ له‌ چاپى يه‌كه‌ميادا به‌رگى چواره‌ميه‌تى، ته‌و مه‌سه‌له‌يه‌مان توژيروه‌ته‌وه.

يان لە پىغەمبەرىشەو (صلى الله عليه وسلم)، شايسەى ھەموو جوړە پړۆ تەقدىرو خوښەويستىيەکن.

بەلام نابى لەو راستىيەش بى ئاگابىن کە:

ھەلۆيست و بۆچوونى ھەر کام لە (رافضة) و (ناصبة) کە يەكەميان بەبيانوى خوښويستن و لايەنگرىي بنەمالە (أهل البيت) ي پىغەمبەرەو (صلى الله عليه وسلم)، ھاوھە دلسۆزەکانى دەبوغزىنن، بە تايبەت سى خەليفە بەرپۆزەکانى: (أبو بكر الصديق) و (عمر الفاروق) و (عثمان ذو النورين) خوا لىيان رازى يىت، وە دووھميشيان - واتە: (ناصبة) - بە بيانوو لەژێر پەردەى خوښويستن و لەسەر کردنەوھى ھاوھەلاندە بە گشتى و، بە تايبەت سى خەليفەکاندا، دژايەتیی بنەمالەى پاك و بەرپۆزى پىغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بە گشتى و، بە تايبەت (علي أسد الله) و کور و نەوھەکانى (خوا لىيان رازى يى)، دەکن!

بەلى، ھەلۆيستی ھەركام لەودوو پېرو تاقمە داھینەر (مبتدع)، بەھەلەو بیدەت دادەنرى و ھەلۆيست و بۆچوونى راست و شەرعىي، ھەر ئەوھە کە زاناو پىشەوايانى پىشين و جەماوھرى (أهل السنة والجماعة) لەسەرى كۆبوونەتەو، کە وەك گوتمان:

خوښويستن و رېژلئ گرتن و لايەنگرىي کردنى، ھەركام لە: ھاوھەلەن و، بنەمالە و خزمانى بەرپۆز دلسۆزو فیداکارو پارێزکارو دیندارو چاکەکارى پىغەمبەرى خوايە (صلى الله عليه وسلم)، ویکراو پیکەوھە بەبى لەيەك ترازاندن.

ئىجا پىويستە ئەوھەش بگوترى کە:

وێرەى رېژو حورمەت گرتن و خوښويستنى ھاوھەلەن و بنەمالە و خزمانى بەرپۆزى پىغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم)، ديسان ئەدەب و رېژ نواندن بەرانبەر بەو زاتە ئاكارو رەوشت بەرزە، داخواز دەکات کە خوښەويستىي و رېژو حورمەتمان بەرانبەر بە تیکرای ئۆممەتیشى ھەبى، بە تايبەت زانا و پىشەوايانى رەسەن و فیداکارو پارێزکارى جیگرو میراتگرى، کەبىگومان سىبەر و رەمزى مانەوھى پىغەمبەرى خوان (صلى الله عليه وسلم) لە نۆ مسولماناندا.

■ خالى دوومه ■

شيوهو چۆنيه‌تیه ته‌ده‌ب و ریزنواندن له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ردا (صلی الله علیه وسلم)

وهك پيشتەر گفتمان دابوو، بۆ روونکردنه‌وه‌ی چۆنيه‌تیی به‌رجه‌سته‌کردن و جیه‌جی کردنی ته‌ده‌ب و ره‌وشتی به‌رزو جوان له‌ئاست پیغه‌مبه‌ری خوا‌دا (صلی الله علیه وسلم)، چه‌ند نموونه‌یه‌کی کرده‌یی و واقعییی بینینه‌وه، ئنجا یی‌گومان چاکترین که‌سانێک، که ته‌ده‌ب و ره‌وشته به‌رزه‌کانیان له‌وباره‌وه بینینه‌وه، ته‌نیا هاوه‌له‌ دلسۆزو پارێزکارو فیداکاره‌کانی پیغه‌مبه‌رن (صلی الله علیه وسلم)، خوا لییان رازی بێ.

بۆیه ئیمه ئهم خالی دوومه، له دوو برگی سهره‌کی‌دا ده‌خه‌ینه روو، له‌یه‌که‌میاندا به‌ گشتیی باسی ته‌ده‌ب و ریزو خوشه‌ویستی هاوه‌له‌ به‌رپێزه‌کانی پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) ده‌که‌ین، له‌ خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ری خوا‌دا (صلی الله علیه وسلم)، وه له‌ دووه‌میشیاندا چه‌ند وینه‌یه‌ک له‌ ژماره‌یه‌ک له‌و هاوه‌له‌ به‌رپێزو دلسۆزانه ده‌گیرینه‌وه:

بەرگه‌ى يه‌كه‌م: پێزو ئه‌ده‌ب و خۆشه‌ه‌ويستى هاوه‌لان (أصحاب)
به‌گشتى له‌خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ردا (صلی الله علیه وسلم):

له‌و باره‌وه‌ چوار ئه‌وه‌نه‌ له‌ده‌قه‌كانى سوننه‌ت دێینه‌وه‌:

یه‌كه‌م: {عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- كَانَ يَخْرُجُ عَلَى أَصْحَابِهِ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ، وَهُمْ جُلُوسٌ، فِيهِمْ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، فَلَا يَرْفَعُ أَحَدٌ مِنْهُمْ بَصْرَهُ إِلَّا أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ، كَأَنَّا يَنْظُرَانِ إِلَيْهِ، وَيَنْظُرُ إِلَيْهِمَا، وَيَتَبَسَّمَانِ إِلَيْهِ، وَيَتَبَسَّمُ إِلَيْهِمَا" } أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (۳۶۶۸)، وَصَعَفَةُ الْأَلْبَانِي.

واته: پێغه‌مبه‌رى خوا (صلی الله علیه وسلم) ده‌چووه‌ ده‌رى بۆلاى هاوه‌له‌كانى، له‌هالێكدا، كه‌ دانێشتوون، چ كوچكه‌ران و چ پشتيوانان، وه‌ ته‌بو به‌كرو عومه‌ریشیان له‌ نێودا ده‌بوون، ئنجا هێچ كام له‌وان چاوى به‌ره‌و پێغه‌مبه‌رى خوا (صلی الله علیه وسلم) هه‌لنه‌ده‌هێنا، جگه‌ له‌ ته‌به‌به‌كه‌رو عومه‌ر، ته‌مان ته‌مه‌شایان ده‌كردو، ته‌ویش ته‌ماشای ده‌كردن، وه‌ له‌گه‌لى پێده‌كه‌نین (به‌زه‌رده‌خه‌نه‌وه‌) و ته‌ویش زه‌رده‌خه‌نه‌ى له‌گه‌ل ده‌كردن.

دووه‌م: {عَنْ أُسَامَةَ بْنِ شَرِيكَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَأَنَّمَا عَلَى رُؤُوسِنَا الطَّيْرُ مَا مِنَّا مُتَكَلِّمٌ، إِذْ جَاءَ أَنَسُ فَقَالَ: مَنْ أَحَبُّ عِبَادِ اللَّهِ تَعَالَى؟ قَالَ: أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا } أَخْرَجَهُ الْحَاكِمُ بِرَقْم: (۸۲۱۴).

واته: ئێمه‌ كاتێك كه‌ له‌خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ردا (صلی الله علیه وسلم) دانێشتبووین، به‌بێ ده‌نگى، وه‌ك بالنده‌مان به‌سه‌ر سه‌ره‌وه‌ نێشتی، هێچ كه‌سێكمان قسه‌ى نه‌ده‌كرد، كو‌مه‌لێك هاته‌نه‌ لای و گوتیان: كام له‌ به‌نده‌كانى خوا له‌لای خواى به‌رز، خۆشه‌ه‌ستترن؟! فه‌رمووی: ره‌ه‌وشت چاك‌ترینیان.

سَیِّئِهِم: {عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ عَنْ أَبِي قِرَادٍ السَّلَمِيِّ قَالَ: كُنَّا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَدَعَا بَطْهَوْرٍ، فَغَمَسَ يَدَهُ فِتْوَضًا، فَتَتَبَعْنَاهُ فَحَسَوْنَاهُ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {مَا حَمَلَكُم عَلَى مَا فَعَلْتُمْ؟!} قُلْنَا: حُبُّ اللَّهِ وَرَسُولِهِ: قَالَ: {فَإِنْ أَحَبَبْتُمْ أَنْ يُحِبَّكُمْ اللَّهُ وَرَسُولُهُ، فَأَدُّوا إِذَا أَتَيْتُمُنَّ، وَأَصْدُقُوا إِذَا حَدَّثْتُمْ، وَأَحْسِنُوا جَوَارَ مَنْ جَاوَزَكُمْ}. أخرجه الطبراني برقم: (٤١٣٣) (١).

واته: له خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) دا بووین، داوای تاوی ده‌ستنوێژی کرد، ئنجا ده‌ستی خسته نیوی و ده‌ستنوێژی گرت، ئیمه‌ش داوی نه‌و به‌لوێج (٢) تاوه‌که‌مان خواردوه، پیغه‌مبه‌ریش (صلی الله علیه وسلم) فه‌رمووی: بوچی واتان کرد؟! گوتمان: خوشه‌ویستی خواو پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی هانی داین وابکه‌ین! نه‌ویش فه‌رمووی: ئنجا نه‌گه‌ر ویستان خواو پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی خوشیان بوین: هه‌رکات سپارده‌تان پێ سپێردرا، به‌جێ خۆی بگه‌یه‌ن، وه‌ نه‌گه‌ر قسه‌تان کرد راستگوو بن، وه‌ هه‌رکه‌سیک دراوسێتان بوو، له‌گه‌ڵی باش بن.

چواره‌م: دوا نمونه‌شمان له‌ته‌ده‌ب و رێژو خوشه‌ویستی هاوه‌له‌ به‌رێژه‌کانی پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم)، ته‌م به‌سه‌ره‌اته‌یه‌ که (بخاری) له (جامع الصحیح) ه‌که‌ی خۆیداو له‌کاتی گێڕانه‌وه‌ی رووداوی (حَدِیثِ) دا هیناویه‌تی، به‌لام له‌به‌ر درێژی، یه‌کسه‌ر ته‌رجمه‌مه‌ کوردیی یه‌که‌ی ده‌نوسین، جگه‌ له‌قسه‌ی کو‌تایی:

{.. ئه‌وجار (عروه بن مسعود) هه‌ستاو بوو هاوبه‌ش بوو خوادانه‌ره‌کانی پێشنیار کرد، که به‌جێته‌ لای پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) و قسه‌ی له‌گه‌ڵ بکات. گو‌تیان به‌جۆ: ئنجا رویشته‌ و پیغه‌مبه‌ریش (صلی الله علیه وسلم) وه‌ک چۆن (بدیل بن ورقاء) ی دواند بوو، قسه‌ی له‌گه‌ڵ کرد، ئنجا (عروه) پێی گو‌ت: باشه‌ نه‌وه (گریمان ئیوه‌ زالبوون و) گه‌له‌که‌ت بنه‌پ کرد، ئایا پێش خۆت بیستوته: هه‌یج که‌سیک له‌ عه‌ره‌بان خه‌لکی خۆی قه‌ه‌ر کردبێ؟ وه‌نه‌گه‌ر لای

(١) بروانه: (حياة الصحابة) ج ٢ ص ٤٠٩، ٤١٠.

(٢) لوێج: نه‌و نه‌ندازه‌یه، که پری له‌بی ده‌ستیک و په‌نجه‌کانی بیت.

دیکەشیان بێ^(١)، بەخوا من کەسى ئەوتۆ نابینم و، تەنیا خەڵکیکی تیکەڵ و پیکەڵ دەبینم، کە شیاوی ئەوەن رابکەن و بەجێت بهێلن!

ئەبو بەکر (خوایى رازی بێ) گوتی: میتکەى^(٢) (لات) بمژە، ئایا ئیمە راپدەکەین و پشتی بەردەدەین؟!

ئەویش ئاوپری دایەوێو گوتی: ئەمە کى یە؟!

گوتیان: ئەبو بەکرە.

گوتی: بزانه! ئەگەر لەبەر ئەوە نەبوايە چاکەیه‌کت بەسەرمەوێو هەیه، کەهەتا ئیستا پاداشتم نەداویەوێو، وەلامم دەدايەوێو^(٣).

ئنجاء (عروة) دەستی کرد بە قسەکردن لەگەڵ پیغەمبەردا (صلی اللہ علیہ وسلم) و هەموو جارێکیش لەکاتی دواندنی دا، دەستی بەردییدا دەینا، (مغیرة بن شعبە)ش بەسەر سەری پیغەمبەرەوێو راپوستا بوو و شمشیری پیبوو، خودەى لەسەر نابوو، ئنجاء هەر کە (عروة) دەستی بوو ریشی پیغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەبرد، (مغیرة) بەبنکی کالانەکەى لەدەستی دەداو دەگوت: دەست لەریشی دوور بخەو! (عروة)ش سەری بەرز کردەوێو گوتی: ئەو کى یە؟!

گوتی: موعەپرەى کورێ شوعبە!

گوتی: هەى بیوفا! هەردوینی نەبوو پاشەلم شۆردى^(٤)؟!

پاشان (عروة) بە هەردووک چاوی سەرنجی هاوێلانێ پیغەمبەری (صلی

(١) واتە: ئەگەر ئێوەش زāl و سەرکەوتوو نەبن.

(٢) جینیۆکەو وادیارە لەعورف و باوی ئەو کاتەدا ئاسایی بوو، (لات)یش ناوی یەکیکە لەبەتە مێیینەکانیان، بۆیە ئەو جۆرە تەعبیری بۆ بەکارهاتو.

(٣) ئەو چاکەیه‌ی (أبو بکر) بەسەر (عروة)وێو ئەوێو کە لە خوێن (دیه)ک دا هاوکارییه‌کی چاکی کردو، برپوانە: (فتح الباری) ج ٥ ص ٦٩٠.

(٤) مەبەستی ئەوێو بوو، کە (مُغیرة بن شعبە) پێش مسوڵمان بوونی، سێزدە (١٣) کەسى کوشتوون و (عروة) خوێنەکەیانى داو، برپوانە: (فتح الباری) ج ٥ ص ٦٩١.

الله عليه وسلم) ده‌دا، گوته‌ى: ده‌جا سوینه‌د به‌خوا پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) هه‌رجاریك تفى فری دابایه‌، ده‌كه‌وته ده‌ستى یه‌كێك له‌وان و له‌ده‌م و چاوو به‌ده‌نى خۆى هه‌لده‌سو!

وه كاتێك فه‌رمانیكى پێده‌کردن، پێشپه‌ركه‌یان ده‌کرد بۆ جی به‌جی كردنى!
وه كاتێك ده‌ستنوێژى ده‌گرت، نیه‌يك بوو له‌سه‌ر ئاوى ده‌ستنوێژه‌كه‌ى پێكه‌وه به‌شه‌پین!

وه كاتێك قسه‌یان ده‌کرد، ده‌نگى خۆیانیان له‌لا نزم ده‌كرده‌وه!، وه له‌به‌ر زیده‌ ڕیژ لیگرتنى، چاویان تى نه‌ده‌په‌رى!

ئنجا عورپه‌ گه‌رايه‌وه لای براده‌ره‌كانى و گوته‌ى:

{أَيُّ قَوْمٍ وَاللَّهِ لَقَدْ وَقَدْتُ عَلَى الْمُلُوكِ وَوَقَدْتُ عَلَى قَيْصَرَ وَكَسْرَى وَالنَّجَاشِيِّ، وَاللَّهِ
إِنْ رَأَيْتُ مَلِكًا قَطُّ يُعَظَّمُهُ أَصْحَابُهُ مَا يُعَظَّمُ أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ مُحَمَّدًا {صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ}!!} (١)

واته‌: ه‌و گه‌له‌كه‌م! به‌خوا به‌نوینه‌ربى چوومه‌ته لای زۆر پادشایان و، بۆ لای قه‌یسه‌رو کيس‌راو نه‌جاشی نوینه‌ر بووم، به‌خوا ه‌یچ پادشایه‌كم نه‌دیوه‌، كه‌ هاوه‌له‌كانى ڕیژو حورمه‌تى بگرن، ه‌ینده‌ى هاوه‌لانى موحه‌مه‌د (صلی الله علیه وسلم) ڕیژو قه‌درو حورمه‌تى موحه‌مه‌د (صلی الله علیه وسلم) ده‌گرن..

ئنجا خوینه‌رى به‌ریژ!

وه‌ك گوتراوه‌: (الْفَضْلُ مَا شَهِدْتُ بِهِ الْأَعْدَاءُ) چاكیى نه‌وه‌یه كه‌ ناحه‌زانیش دانى پێدا بینن، له‌و به‌سه‌ر هاته‌شدا كه‌ گێڕامانه‌وه‌، ئه‌م هه‌لوێست و هه‌لس و كه‌وته پڕ ڕیژو نه‌ده‌بانەى هاوه‌له‌ به‌ریژو دلسۆزه‌كانى پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم)، سه‌رنجى ئینسان بۆ لای خۆیان ڕاده‌كێشن:

(١) ڕه‌وانه‌: (فتح الباری شرح صحیح البخاری) ج ٥ ص ٦٧٥-٦٧٩، وه‌برانه‌: (فقه السیره) د. محمد سعید رمضان البوطی ص ٣١٦، ٣١٧، وه‌: (حیاه الصّحابة) ج ٢ ص ٤٠٩، ٤١٠.

- ئەو قسە تفت و تالەیی ئەبو بەکری صیددیق (أَمَّصُ بَطَرُ اللَّاتِ) کە پێم وایە ئەبو بەکری بەرپێژ خوا لێی ڕازی بێ، وشە و تەعبیریکی دیکە هێندە زەق و سەختی لێ نەگیراوەتەوه! بەلام وا دیارە ڕێژو خۆشەویستی بۆ پیغمبەری خوا، ناچاری کردووە، ئەو قسە سەختە لەوەلامی ئەو تۆمەتە (عروە) دا بلی.

- هەلۆست و قسەکە (مغیرە بن شُعبە) کە بیگومان، ئەگەر لەبەر زێدە ڕێژو ئەدەب نواندن بەرانبەر بە پیغمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) و زۆر خۆشویستی نەبێ، ڕەفتارو قسەیکە نەگونجاو! بەلام دیارە حال و مەقام وای پێوست کردووە، هەربۆیەش پیغمبەر خوا صلی اللہ علیہ وئە وسلم هیچی بە (مغیرە) نە فەرموووە!

- تفی موبارەکی پیغمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) لە دەم و چاوو جەستەیی خۆیان لە هەلسوونیش لە لایەن هاوێلانەوه، ئەندازەیی ڕێژو خۆشەویستی قوول و ڕێشەداری ئەو بەرپێژانە بۆ پیغمبەرەکیان پێشان دەدات و، بەلگەشە لەسەر بەپیت و پێژو پێرۆز بوونی ئەو زاتە شەریف و زەریف و بەرپێژ، صەلات و سەلامی خۆی لێ بێ.

- پێشپێکە کردنیش لە جیبەجێ کردنی فەرمانەکانیدا، بە هەمان شیوە: ئاوێنەیکە ساف و بێگەرەدەو ئەدەب و ڕێژی راستەقینەیی ئەو هاوێلە بەرزو بەرپێژانەیی تێدا دەدرەوشیتەوه.

- هەروەها سووربوون لەسەر هاوکاریی کردن بۆ دەست نوێژگرتنی پیغمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم)، یان بەهرەمەندبوون لە لۆیجە (عُرْفَة) ئاوێکی پاشماوەی دەستنوێژی پیغمبەریش (صلی اللہ علیہ وسلم)، بەهەمان شیوە.

- دیسان دەنگی خۆ کپ و نزم کردنەوهشیان لەکاتی قسەکردن لەخزمەتیدا، وەك پێشتر گوتوویمان: بەلگەو نیشانەیی پارێزکاریی و تەزکیەبوون و، هۆکاری لێبوردن و پاداشتی مەزنی خوا، بۆ ئەو بەرپێژانە.

- وه له كۆتاييدا سه‌رنج لى نه‌دان و چاوتى نه‌برىنى هاوه‌لان بۆ پيغه‌مبه‌رى خوا (صلى الله عليه وسلم)، به‌لگه‌و نيشانه‌ى ئه‌ده‌ب و پيژيان و شي‌وه‌و چۆنيه‌تى له‌گه‌ل دا به‌ئه‌ده‌ب بووني‌شيانه‌!

ئنجانا بى له‌ بيري‌شمان بچى، كه‌ هه‌ميشه ئه‌ده‌ب و ره‌وشتى به‌رزو گه‌وره‌، زاده‌و به‌ره‌مه‌ى عيباده‌ت و طاعه‌تى گه‌وره‌و چاكه‌و، ئه‌ميش به‌بى ئيمان و عه‌قيده‌يه‌كى پته‌وو گه‌وره‌و راست و ره‌وان، مه‌حاله‌ بپته‌ دى.

كه‌واته‌: كه‌ باسى ئه‌ده‌ب و ره‌وشتى به‌رزو جوانى هاوه‌له‌ به‌پيژه‌كان (الصّحابة الكرام) ده‌كه‌ين، ده‌بى بزاني‌ن له‌ چ سه‌رچاوه‌يه‌كه‌و ده‌ستي‌ان كه‌وتوه‌؟

له‌ نوڤه‌ كۆمه‌له‌ به‌ ئيمه‌كان له‌ كه‌تايين

ئى ئىكهم عىر موافق النوادل الاتمكاي

www.alibapir.com

Alibapir

Google Play

App Store

www.alibapir.com

ئاليباپير

هه‌ل بپيژى ئاليباپير

كه‌تايى

ئاگه‌ياندى مه‌كتبه‌ى ماموستا عه‌لى بايىز

ئاگه‌ياندى مه‌كتبه‌ى ماموستا عه‌لى بايىز

بەرگەى دووهم: ئەدەب و رێزو خۆشەویستیی یازدە (۱۱) کەس
لە ھاوێلان، بەرانبەر بە پیغمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم):

۱- ئەبو بەکری صیددیق (رضی اللہ عنہ):

لە ئەبوبەکرەو (خوا لێی رازی بێ)، ئەم دوو ھەلۆستە وەک دوو نمونەى
ئەدەب و رێزی بەرانبەر بە پیغمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) تۆمار
دەکەین، ئەگەرنا ژیان و بەسەرھاتی خەلیفەى یەکەمى پیغمبەر (خوا لێی
رازی بێ)، سەرلەبەر ئەدەب و رێزو خۆشەویستیی و ەفایە، لە ئاست پیغمبەرى
خوادا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم:

أ- لە (صحیح البخاری) دا ھاتووە کە پیغمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)
پاش ئەوێ لە نەخۆشی مەرگیدا لە پێ کەوت و نەیتوانی پیش نوێژی بۆ
ھاوێلانی بکات، فەرمووی:

{مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ}

واتە: بە ئەبو بەکر بلین: با پیش نوێژی بۆ خەلکی بکات.

ئەنجا رۆژێکیان کە ئەبو بەکر نوێژی بە موسولمانان دەکرد، پیغمبەر (صلی
اللہ علیہ وسلم) ھەستى بە لەش سووکیى (خَفَّةٌ) یەک کردو، ھاتە مزگەوت و ئەبو
بەکریش بە پێوە بوو، پیش نوێژی بۆ خەلکی دەکرد، ئەنجا ئەبو بەکر (خوا لێی
رازی بێ) کە ھەستى کرد، ھاتە دوایەو پیغمبەرىش (صلی اللہ علیہ وسلم)
ئامارەى بۆ کرد، کە لە جێى خۆى بمیشتەو، پیغمبەرى خواش (صلی اللہ
علیہ وسلم) لە تەنیشت ئەبو بەکر دانیشت، ئیدی ئەبوبەکر لە پشت پیغمبەرى
خواو (صلی اللہ علیہ وسلم) کە دانیشتوو بوو، نوێژی دەکردو، خەلکیش لە پشت
ئەبوبەکرەو نوێژیان دەکرد.

ئەنجا لەو ھالەتەدا بوو کە ئەبوبەکر کشایەو دواو، گوتی:

{مَا كَانَ لِابْنِ أَبِي قُحَافَةَ أَنْ يَتَقَدَّمَ أَمَامَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ}

واته: كورى ته‌بوو قوحافه ڕێى ناکه‌وى، که له پێش پێغه‌مبه‌رى خواوه (صلی الله علیه وسلم) بێت^(١)!

ب- پێغه‌مبه‌رى خوا (صلی الله علیه وسلم) پێش کۆچى دواى کردنى، سوپایه‌کى به‌ره‌و ڕووى ڕۆمه‌کان سازکردو (أسامة بن زيد) یشی کرده فه‌رمانده‌ی، به‌لام له‌به‌ر نه‌خۆشیی پێغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم)، سوپایه‌که‌ هه‌ر له نیزیك شارى مه‌دینه مایه‌وه‌و وه‌رێ نه‌که‌وت، ئنجا دواى کۆچى دواى پێغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم)، زۆربه‌ی هاوه‌لان که یه‌کیان عومه‌رى کورى خه‌تتاب (خوا لێی ڕازى بێ) بوو، ڕایان وابوو ئه‌و سوپایه به‌ره‌و ئامانجه‌که‌ی نه‌چێ و بگه‌ڕێته‌وه مه‌دینه، ئنجا له‌و حاله‌ته‌دا ته‌به‌به‌که‌ر (خوا لێی ڕازى بێ)، که تازه به‌خه‌لیفه‌ی پێغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) دانرابوو، گوتی:

{والذي لا إله إلا هو، لو جَرَّتِ الْكَلَابُ بِأَرْجُلِ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا رَدَدْتُ جَيْشًا وَجَهَّهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا حَلَلْتُ لَوَاءَ عَقْدِهِ}^(٢).

واته: سوێند به‌و زاته‌ی بێجگه له‌وى هێچ په‌رستراو - ی به‌هه‌ق - نین! ته‌گه‌ر بێت و سه‌گ له‌لاقى هاوسه‌رانى پێغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) ڕۆیین، سوپایه‌ک، که پێغه‌مبه‌رى خوا ناردوویه‌تى، نایگێڕمه‌وه‌و، به‌یداغێک، که ته‌و گریى داوه، هه‌لى ناوه‌شینمه‌وه^(٣).

(١) صحيح البخاري: ٧١٢، وه‌بروانه: (فقه السيرة) إى البوطي ص ٤٥٧، هه‌روه‌ها بروانه:

(مدارج السالكين) ج ٢ ص ٣٩١، ٣٩٢.

(٢) بروانه: (حياة الصحابة) ج ٢ ص ٤٦٢.

(٣) عاده‌ت وابوو، هه‌ر سوپایه‌ک ئالا و به‌یداغى تايبه‌تى خۆى هه‌لداوه.

٢- عومەری کوری خەتتاب (رضی اللہ عنہ):

لە خەلیفە ی دووھەمی پێغەمبەریشەو (عمر بن الخطاب) خوا لێی پازی بێ، تەنیا ئەم دوو نمونەییە دینینەو، بۆ دەرخستنی چۆنیەتی ئەدەب و پێژ نواندن بەرانبەر بە پێغەمبەری خوا صەڵات و سەلام و بەرەکەتی خۆی بپێژێنە سەر:

أ- (بخاري) له (محمد بن سعد بن أبي وقاص) كه له بابییه‌وه (خوا لێیان پازی بێ) گێڕاویەتەو، هیناویەتی، كه پۆژێکیان (عمر بن الخطاب) مۆلەتی له پێغەمبەری خوا خواست و چوو ژووری، له حالیکدا كه چەند ئافەرەتییکی قورەیشی لەلابوون^(١)، قسەیان لەگەڵ دەکردو دەنگیان رەسەر دەنگی وی (صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم) کەوتبوو!

ئەجا کاتی ک عومەری کوری خەتتاب ئیزنی خواست، هەستان و خۆیان خستە پشت پەردە! پێغەمبەری خواش (صلی اللہ علیہ وسلم) مۆلەتی داو عومەر و ژوور کەوت، لە حالیکدا، كه پێغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) پێدەکەنی، (عومەر) گوتی: خوا ددانت بێ بکەنیت ئە ی پێغەمبەری خوا^(٢)! پێغەمبەری (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووی: ئەو ئەمانە ی لەلام بوون پێم سەیربوون (و پێکەنینم هات)، چونکە کاتیک گویان لە دەنگی تۆ بوو، خێرا خۆیان پەردەپۆش کرد!

عومەری گوتی: ئەجا خۆ تۆ شایستەتری، كه شەرم و سامت لێ بکەن، ئە ی پێغەمبەری خوا! پاشان عومەر گوتی: هە ی دوژمنانی ئەفسی خۆتان! شەرم و سام لەمن دەکەن و لە پێغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) هەیبەت ناکەن؟! ئەوانیش گوتیان: بەلێ، چونکە تۆ قسە رەق و دلرەق تری لە پێغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)، ئەوجار پێغەمبەری خواش فەرمووی:

{إِيهَا يَا ابْنَ الْخَطَابِ! وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا لَقَيْكَ الشَّيْطَانُ سَالِكًا فَجًّا قَطُّ إِلَّا سَلَكَ فَجًّا غَيْرَ فَجِّكَ}

(١) دیارە خێزانە بەرپێژەکانی بوو ون، بڕوانە (فتح الباری) ج ٧ ص ٤٠٧.

(٢) واتە هەمیشە شاد و دلخۆش و بێ غەم بێ، بڕوانە: (فتح الباری) ج ٧ ص ٤٠٢.

واته: ڕاوه‌سته^(١) ئه‌ى كورپى خه‌تتاب! سوێند به‌و كه‌سه‌ى گيانمى به‌ده‌سته، هه‌رگيز شه‌يطان له‌ ڕييه‌ك دا پي‌ت ناگات، مه‌گه‌ر ڕييه‌كى ديكه‌ بگريته‌ به‌ر، جگه‌ له‌ ڕيى ي تۆ.

ب- جارێكيان عومه‌ر ڕه‌زاي (خوای ليى بيى) له‌ ڕۆژگارى خه‌ليفايه‌تييدا، به‌ شوێنێكدا ڕۆيشه‌ت بۆ نوێژى جومعه‌و له‌سه‌ر ڕيگاكه‌ى پلوسكه‌ (میزاب) يه‌كى مالى (عباس)ى مامى پيغه‌مبه‌ر (صلی الله عليه وسلم) هه‌بوو، له‌و ڕۆژه‌شدا دوو به‌چكه‌ بالنده‌يان بۆ عه‌باس سه‌ربريپوون، كه‌ عومه‌ر گه‌يشته‌ بن پلوسكه‌كه‌، خوێنى دوو به‌چكه‌ بالنده‌كانى پيدا هه‌ل‌ژاو، عومه‌ر پۆشاكه‌كى به‌خوین بوو، ئنجا عومه‌ر فه‌رمانى كرد، كه‌ ئه‌و پلوسكه‌ هه‌لقه‌ندري، ئه‌وجار گه‌رايه‌وه‌ مال، خۆى گوپى و پۆشاكێكى ديكه‌ى له‌به‌ركرد، پاشان نوێژى بۆ خه‌لكى كردو، عه‌باسيش هاته‌ لای و پيى گوت: به‌ خوا ئه‌و شوێنه‌ى پلوسكه‌كه‌ى ليى هه‌لقه‌ندراوه‌و لا‌براوه‌، پيغه‌مبه‌رى خوا (صلی الله عليه وسلم) خۆى ئه‌و پلوسكه‌ى له‌وى گرتوه‌!

ئنجا عومه‌ر، كه‌ ئه‌وه‌ى بيست به‌ عه‌باسى گوت (خوا ليان ڕازى بيى): به‌ته‌ئكيدكردنه‌وه‌ داوات ليى ده‌كه‌م، كه‌ ده‌بيى بچيه‌ سه‌ر پشتم هه‌تا له‌وشوێنه‌ى كه‌ پيغه‌مبه‌رى خوا (صلی الله عليه وآله وسلم) تييدا داي‌نابوو، داي‌بنيه‌وه‌! عه‌باسيش به‌قه‌سه‌ى كرد^(٢).

(١) وشه‌ى (ايها) به‌پيى ي سه‌روپۆر (حركات)ى ماناى جياجياى هه‌ن. ڕه‌وانه‌: (فتح الباري) ج ٧ ص ٤٠٣.

(٢) ڕه‌وانه‌: (حياة الصحابة) ج ٢ ص ٤١٤.

٣- عوسمانى كورى عهفغان (رضي الله عنه):

له خهليفهى سىيەميشهوه، ئەم ئوونهيه دىنينهوه^(١):

جارىكيان پىغهمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لەمالمهوه پاكشاپووو
پانهكانى، يان لاقهكانى بەدەرەوه بوون، ئەبو بەكر داواى هاتنه ژوورەوى كرد،
پىغهمبەرىش (صلی اللہ علیہ وسلم) هەر لەسەر حالەتى خۆى بوو، پاشان
عومەرىش مۆلەتى هاتنه ژوورى خواست، پىگای ویشى داو حالەتى خۆى
نەگۆرى، ئنجا عوسمان هات و مۆلەتى خواست و پىگای دا بىتە ژوورو،
كە وەرژوور كەوت: پىغهمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) پۆشاكەكەى چاك كردو
دانىشت!

ئنجا كاتىك (عائشە) لەو بارەوه پرسىارى لىكرد؟ فەرمووى:

{أَلَا أَسْتَحْيِي مِنْ رَجُلٍ تَسْتَحْيِي مِنْهُ الْمَلَائِكَةُ؟!}

ئایا شەرم لە كەسێك نەكەم، كە فریشتەكانیش شەرمى لىدەكەن؟!

وہ لەریوايه تىكى (مُسْلِم) دا هاتوه، كە پىغهمبەرى (صلی اللہ علیہ وسلم)
لەوہلامى عائشەدا فەرموویەتى:

{إِنَّ عَثْمَانَ رَجُلٌ حَيٌّ، وَإِنِّي خَشِيتُ أَنْ أَذْنُتُ لَهُ عَلَى تِلْكَ الْحَالَةِ لَا يَبْلُغُ إِلَيَّ فِي
حَاجَتِهِ}^(٢).

واتە: عوسمان پیاویكى شەرم بەخۆیەو مەترسیی ئەوهم هەبوو، كە ئەگەر بەو
حالەتمەوه مۆلەتى بەدم بىتە ژوورى، نەتوانى ئىشەكەيم پى بلى (لەبەر زىدە
شەرم و ئەدەب و پىژى).

(١) بروانە: (فتح الباري، شرح صحيح البخاري) لابن حجر العسقلاني ج ٧ ص ٤١٣.

(٢) صحيح مسلم: ٢٤٠٢.

٤- عه‌لى كورى ئه‌بوو طاليب (رضى الله عنه):

له‌ خه‌ليفه‌ى چواره‌مى پيغه‌مبه‌ريشه‌وه (صلى الله عليه وسلم) (على بن ابي طالب) خوا لى پازى بى، ته‌نيا نموونه‌يه‌ك له‌ ته‌ده‌ب و ڕه‌وشه‌تى به‌رزى، به‌رانبه‌ر به‌ پيغه‌مبه‌رى خوا (صلى الله عليه وسلم) دى‌ئينه‌وه:

{عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: كُنْتُ رَجُلًا مَذَّاءً فَكُنْتُ أَسْتَحْيِي أَنْ أَسْأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمَكَانِ ابْنَتِهِ، فَأَمَرْتُ الْمُقْدَادَ بْنَ الْأَسْوَدِ فَسَأَلَهُ، فَقَالَ: "يَغْسِلُ ذَكَرَهُ وَيَتَوَضَّأُ" { (أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ برقم: ٢٦٦)، وَمُسْلِمٌ برقم: (٧٢١)).

واته: من پياوێكى زۆر به‌ ئاشقاو بووم، شه‌رميشم ده‌کرد، كه‌ له‌ پيغه‌مبه‌ر (صلى الله عليه وسلم) له‌و باره‌وه‌ بپرسم، چونكه‌ كه‌چه‌كه‌ى (فاطمه) له‌لام بوو، ئنجا به‌ ميقدادى كورى ته‌سه‌ده‌م گوت: كه‌بۆم بپرسى و ته‌ویش پرسىارى لى‌كردبوو، ته‌ویش (واته: پيغه‌مبه‌ر (صلى الله عليه وسلم)) فه‌رموو بووى: با چووكى بشوات و ده‌ستنوێژ بگرێ.

٥- ئه‌بوو عوبه‌يده‌ى كورى جه‌رراخ (خوا لى پازى بن):

له‌ باره‌ى (أبو عبيدة بن الجراح) يشه‌وه، ته‌م هه‌لوسته‌ سه‌رسوڤه‌ينه‌ره، ده‌گێرینه‌وه، كه‌ پره‌ له‌ ته‌ده‌ب و ڕێزو خۆشه‌ويستى:

(أبوبكر الصديق) خوا لى پازى بى گێراويه‌ته‌وه‌و گوتويه‌تى:

{(له‌ جه‌نگى ئوحو) دا من يه‌كه‌مين كه‌س بووم، كه‌ گه‌رامه‌وه‌ لاى پيغه‌مبه‌ر (صلى الله عليه وسلم)، پياوێكم بينى كه‌ له‌پيناوى خوادا شه‌رى له‌سه‌ر پيغه‌مبه‌رى خوا (صلى الله عليه وسلم) ده‌کرد، منيش وه‌ك خۆشه‌ويستى خزميه‌تى گوتم: ياخوا (طلحة) بى، مادام كه‌ بۆ خۆم فريا نه‌كه‌وتووم، هه‌زه‌كه‌م پياوێكى خزم يێ، وه‌ له‌ نيوان من و كاڤه‌كاندا پياوێك هه‌بوو نه‌مه‌ناسى، به‌لام من به‌لاى پيغه‌مبه‌ره‌وه (صلى الله عليه وسلم) له‌و نيزيكته‌ر بووم، ته‌وه‌نده‌ هه‌يه‌ به‌ شي‌وه‌يه‌ك به‌خي‌رايى ده‌ڤۆيى، كه‌ من نه‌مه‌توانى، كه‌

سەرئىجم دايە (أبو عبدة بن الجراح) بوو، گەشتىنە لای پىغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) و دىتمان ددانى شكاوہو، دەم و چاوى قلىشاوہو، دوو ئالْقەى خودەكە چوونەتە روومەتییەو، ئنجا پىغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووی: بچن بۆلای ھاوڵەكەتان، مەبەستى (طلحة) بوو، كە خوینى لەبەر دەرۆشت، بەلام ئیمە گریمان نەدایە فەرمایشتەكەى^(١)، چووم كەئەوہى چۆتە كولمییەو دەرئى بهیئەم، كەچى (أبو عبدة) سویندى لى خواردم كەبو ئەو بەجى بهیئەم! منیش وازم لى هینا، ئەویش ھەزى نەكرد، كە بەدەستى ئالْقەكان دەرہیئەتەو، نەبادا ئەزىتە پىغەمبەرى خوا بدات، بۆیە بەدەمى قەپى پى داكردو یەككە لەدوو ئالْقەكەى دەرہینا، وە ددانىكى پىشەوہى لەگەل ئالْقەكە ھاتە دەرئى، ئنجا منیش چووم كە وەك وى بكەم و، ئالْقەكەى دىكە دەرہیئەم، كەچى ديسان گوتى: سویندت لى دەخۆم كەوازم لى بهیئەم، ئنجا وەك جارى پىشوو كرددو، ددانەكەى دىكەشى ھەلقەندرا، لەگەل ئالْقەكە، بۆیە ئەبو عوبەیدە، كەوتنى دوو ددانى پىشەوہى، لە ھەموو كەس لى جواتر بوو^(٢).

٦- سەعدى كورى موعاذ (رضي الله عنه):^(٣)

سەعدى كورى موعاذ خوا لى رازى بى كەسەرۆك تیرەى (أوس) بوو، تیرەى ئەوسیش بەر لەئىسلام، ھاوپەیمانى تیرەى (بنى قریظە) بوون لە جوولەكەكان، ئنجا (بنى قریظە) پاش بى هیوا بوونیان لەبەر ھەلستى كردنى سوپای ئىسلام، پاش جەنگى (أحزاب) كەبەلین و پەیمانیان ھەلەشانەبوو، پىشتگىرى موشرىكەكانیان كردبوو، رازى بوون كەتەسلىم ببن و، بەداوہرى (حَكَمِيَّة) (سَعْد بن مُعَاذ) یش قايل بوو بوون.

(١) واتە: لەبەر پىغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) نەمان پەرژایە سەر (طلحة) و فەرمانەكەى پىغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) كە (إيثار) يكي عەجایب بوو، بۆیان جى بەجى نەكراو.

(٢) برۆانە: (البدایة والنہایة) ج ٥ ص ٣١.

(٣) برۆانە: (سیرة ابن ھشام) ج ٢ ص ٢٤٠.

ئەنجا کاتێک سەعد گەشتە بارەگای قیادەی پێغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)، پێغەمبەر پێی فەرموو: {أَحْكُمْ فِيهِمْ يَا سَعْدُ!} ئەو سەعد! حوکمیان دەربارە بدە! ئەویش گوتی: بێگومان پێغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) شایستەترە کە حوکم بکات، پێغەمبەریش (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووی: {قَدْ أَمَرَكَ اللَّهُ، أَنْ تَحْكُمَ فِيهِمْ} خوا فەرمانی پێکردووی، کە حوکمیان دەربارە بدە!

ئەنجا سەعدیش بۆ ئەوەی بە دڵنیاییەوە حوکمیان بۆ دەربکات و، پێی هەڵوەشاندنەوەی نەبی، پرووی کردە سوپای ئیسلام بە گشتی و، بەتایبەت تیرەکەیی خۆی (اَوْس) و پێی گوتن: بەلێن و پەیمانی خواتان لەسەربە، کە هەر حوکم و بڕیارێکدا، جێ بەجێ بکری (وہممو لایەک پێیەو پابەندبن)؟! گوتیان بەلێ، پاشان پرووی کردە لای پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) و ئەو تەرەفەیی کە تەشریفی لێی راوەستا بوو، لە حالێکدا کە لەبەر زێدە ڕێژو حورمەت، پرووی بەرەو ئەولا وەرچەرخاندبوو، ئاماژەی بۆ خێوەت (چادەر)ەکەیی کردو گوتی: وە ئەو کەسەش کە لە تیرەییە، هەر پێی ڕازی یە؟! پێغەمبەریش (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووی: بەلێ.

پاشان پرووی کردە (بنی قریظە)، کە لە تەنیشت سوپای ئیسلامەو ڕاگیرابوون و گوتی: ئایا ئێوەش ڕازین بە حوکم و بڕیاری من؟! گوتیان: بەلێ.

ئەنجا سەعد حوکم و بڕیارەکەیی ڕاگەیاندو گوتی: حوکم و بڕیاری من ئەوەیە، کە شەرکەرەکان بکوژرێن و، ئاوەت و مندالیان بە دیل بگیرێن و، مال و سامانیشتیان دابەش بکری!

ئەنجا پاش ڕاگەیاندنی حوکم و بڕیارەکە، لەلایەن (سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ)وە، پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) پێی فەرموو: {حَكَمْتُ فِيهِمْ بِحُكْمِ اللَّهِ مِنْ فَوْقِ سَبْعِ سَمَوَاتٍ}، واتە: بە گوێرەی حوکمی خوا لەسەر پرووی حەوت ئاسمانانەو، حوکمت دان و دادگاییت کردن.

٧- ثابتی کوری قه‌یس (رضی الله عنه):

(بخاری) له (أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ) هه‌ خوالیی رازی بێ، گێڕاویه‌ته‌وه^(١) که پێغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) پوژیکیان هه‌والی (ثابت بن قیس بن الشَّامْس) ی پرسی، پیاویک گوتی: ئەه‌ پێغه‌مبه‌ری خوا! من ده‌چم هه‌والیت بو ده‌زانم، کابرا هاته‌لای و بینی سه‌ری له‌به‌رخوی ناوه، پێی گوت: چیه‌؟ گوتی: خراب، ده‌نگم به‌سه‌ر ده‌نگی پێغه‌مبه‌ردا (صلی الله علیه وسلم) به‌رزکردۆته‌وه‌و، کرده‌وه‌کانم هه‌لوه‌شاونه‌وه‌و له‌ریزی دۆزه‌خیانم!

ئنجاکابراش هاته‌ خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) و هه‌والی دایه‌ که ناواو ناوای گوتوه‌، (مُوسَى بْنُ أَنَسٍ) ده‌لی: ئنجاکابرا دوا‌ی کابرا چۆوه‌ لای، به‌موژده‌یه‌کی گه‌وره‌وه‌و گوتی: (پێغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) فهرموویه‌تی):

{إِذْهَبْ إِلَيْهِ فَقُلْ لَهُ: إِنَّكَ لَسْتَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ، وَلَكِنَّكَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ}

واته‌: بچۆوه‌ لای و پێی بلێ: ییگومان تو له‌ خه‌لکی دۆزه‌خ نی، به‌لکو له‌ خه‌لکی به‌هه‌شتی.

دیاره‌ نه‌و هه‌لوێسته‌ی (ثابت) پاش هاته‌نه‌خواره‌وه‌ی ئایه‌تی:

{يَتَأْتِيَ الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ، بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ} ﴿٢٠﴾ الحجرات: بووه‌.

شایانی باسه‌ که (بخاری) هه‌لوێستیک‌ی شیوه‌ی نه‌م هه‌لوێسته‌ی (ثابت) ی له‌ نه‌بو به‌کرو عومه‌ریشه‌وه‌ خوالییان رازی بێ، گێڕاوه‌ته‌وه‌و هیناویه‌تی که پاش هاته‌نه‌خواره‌وه‌ی نه‌م ئایه‌ته‌ (ابن‌الزبیر) خوا لییان رازی بێ گوتویه‌تی: عومه‌ر خوالیی رازی بێ هینده‌ی ده‌نگی نزم ده‌کرده‌وه‌، هه‌تا جاری وابوو

(١) صحيح البخاري: (٨ / ٤٥٤)، وه (زاد المسير في علم التفسير) لابن الجوزي، ص ١٣٣٠.

پيغهمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) پێی ی ده‌فه‌رموو: چیت گوت^(١)؟!

وه (ابن کثیر) له (أبو بكر الصديق) وه هیناویه‌تی که گوتویه‌تی: پاش ته‌وه‌ی ئایه‌تی:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ﴾

هاته‌ خواری، گوتم: ته‌ی پيغهمبهری خوا! به‌خوا له‌مه‌ودوا ته‌نیا وه‌ک که‌سیک که‌چه‌ له‌گه‌ل برایه‌کی بکات، قسه‌ت له‌گه‌لدا ده‌که‌م.

٨- تهبو ئه‌ییوبی ئه‌نصاریی (رضي الله عنه):

باگوئی له (أبو أيوب) بگراین بۆخۆی ئه‌م به‌سه‌ره‌اته‌مان بۆ بگێڕێته‌وه، که‌پرپه‌ له‌ ته‌ده‌ب و رێزو خۆشه‌ویستی بۆ خوا (صلی اللہ علیہ وسلم):^(٢)

ده‌لی: کاتیک پيغهمبهری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) (له‌شاری مه‌که‌وه‌ کۆچی کردو هاته‌ شاری مه‌دینه‌و) له‌مالی من دابه‌زی، گوتم: باب و دایکم به‌قوربانته‌ بن! من پیم ناخۆشه‌، که‌ له‌سه‌رووی تووه‌ یم و تو له‌ ژیره‌وه‌م بیت^(٣)، پيغهمبهری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فه‌رمووی: بۆ ئیمه‌ وا باشته‌، که‌ له‌قاتی ژیره‌وه‌ بین، چونکه‌ خه‌لکی دینه‌ لامان.

ئنجا جاریکیان گۆزه‌یه‌کمان هه‌بوو لیمان شکاو، ئاوه‌که‌ی پڕا، من و (أم أيوب) به‌پۆشاکیکي تووکه‌دار، که‌ جگه‌ له‌و لیقه‌و پيخه‌فی دیکه‌مان نه‌بوو، ئاوه‌که‌مان وشک کرده‌وه‌، نه‌بادا شتی که‌ له‌ئیمه‌وه‌ بگاته‌ پيغهمبهری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) که‌تازاری بدات.

وه له‌ ریوایه‌تی (أبو نعيم وابن عساکر) دا جگه‌ له‌وه‌ی رابرد، ئه‌مه‌ش هاته‌وه‌:^(٤)

(١) صحيح البخاري: (٨ / ٤٥٢) وه (تفسير ابن کثیر) ج ٧ ص ٣٤٦.

(٢) بروانه: (حياة الصحابة) ج ٢ ص ٤١٣، ٤١٤.

(٣) واته له‌قات و ژوروی خواره‌وه‌، دياره‌ خانوه‌که‌ دووقات بووه‌.

(٤) بروانه: (حياة الصحابة) ج ٢ ص ٤١٣، ٤١٤.

گوتم: ئەي پيغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) ! ناگونجی من لەسەر ووی تۆوە بێ، بگوازەوێ بۆ ژووری سەرەو، ئنجا پيغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمانی کرد: کەلوپەلە کە بگوازەوێ گوێزرایەوێ وە کەل و پەلە کە شتیکی کەم بوو.

٩- طەلحەى كورپى عوبەيدىللا (رضي الله عنه):

(ابن اسحاق) لە ڕووداوەکانی جەنگی ئوحووددا، ئەم بەسەرھاتە کە ئەوپەری ئەدەب و ڕێزگرتنی لە پيغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) تێدايە، لە (طلحة بن عبيدالله) وە گێڕاوەتەو: ^(١) پاش تیشکان و پاشەکشەى مسوڵمانان لە جەنگی ئوحووددا، پيغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) هەلسا بۆتەوێ بچیتەسەر گابەردێک لە شاخە کە، بەلام چونکە بیهێژ بووبوو دوو (زری) شی لەسەر یەک دەبەرکردبون، نەیتوانی، بۆیە طەلحەى كورپى عوبەيدىللا (خوا لێی) ڕازی بێ (چووێ ژیری، هەتا هەلسا!

ئنجا لەسۆنگەى ئەووە، کە لاقتیکی طەلحە (خوا لێی) ڕازی بێ (لە کاتی بەرگری لێکردنی پيغەمبەردا (صلی اللہ علیہ وسلم)، شەل بوو بوو، طەلحە کاتیەک پيغەمبەرى هەلگرت، زۆری لەخۆی دەکرد، تاكو رێک و ڕاست لەخزمەت پيغەمبەرى خوادا (صلی اللہ علیہ وسلم) بڕوات، وە ئەدەب و ڕێزیک لەخزمەتی داو، بۆتەوێ بەهۆی شەلینەوێش ئازاری نەدات، ئنجا لەئاکامی ئەووەدا، کە خۆی ئەزبەت داو زۆری لەخۆی کرد، لەشەلینەکەى چاک بوو شیفای بۆ هات!

(١) برۆانە: (صلاح الأمة في علو الهمة) ج ٥ ص ٦٤٠، ٦٤١.

۱۰- عەبدوللاى كوپى پەواخە: (رضي الله عنه):

لە (عبدالله بن رواحة) شەوۋە ئەم پەزىلەت بەقەبارە گەچكەو بەنئەپۇك گەورەو گرانە، دەگىرنەوۋە كەنىشانەو بەلگەى زىدە رېزىو ئەدەب و خۇشەيىستىيەتى، بۇ پېغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم): (عبدالرحمن بن أبى لیلی) گىرپاۋىيەتەوۋە كە رۇزىكىان (عبدالله بن رواحة) چۆتە لای پېغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) و ئەۋىش لەو كاتەدا وتارى داو، ئىنجا گۆيى لى بوو، كە فەرموۋىيەتى: دابىنىش! (إجلسوا)، ئىدى (عبدالله) يەكسەر لەشۋىنى خۇى، كە دەرەۋىى مزگەوتىش بووۋە دانىشتەو، ھەتا پېغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) لەوتارەكەى بۆتەوۋە! ئىنجا كاتىك ئەوۋە بە پېغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) گەشىتتۆتەوۋە، پىي فەرموۋە: {زادك الله حرصاً على طواعية الله ورسوله} واتە: خوا سووربۇون و ئەمىيەت دانت بەفەرمانبەرىيى كەردنى خواو پېغەمبەرەكەيت تىدا زياد بكات^(۱).

۱۱- جۇئامەى كىنانىي (رضي الله عنه):

(جثامة بن مساحق بن الربيع بن قيس الكناني) خوا لىي رازى بى، كە نۆنەرى (عمر بن الخطاب) خەلىفەى دوۋەم بووۋە (خوالىي رازى بى)، بۇلاى (هَرَقْل) ئەم قۇلە بەسەرھاتەى خۇيمان بۇ دەگىرپتەوۋە، دەلى: ^(۲)

كە چووم بۇلاى، كورسىيەكىان بۇ دانام و لەسەرى دانىشتەم، بەلام نەمزانى چىيە، لەژىرم! ئىنجا كەسەرنىجەم دا كورسىيەكى زىر بوو، بۆيە كە بىنىم لىي ھاتمە خوارى و ئەۋىش (هَرَقْل) پىكەنى و پىي گوتەم: بۆچى لەسەر ئەم كورسىيە ھاتىيە خوارى، كە رېزىمان پىي لى گرتى؟! مەنىش گوتەم: ئاخىر گۆيەم لە پېغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) بوو، كە ئەم جۆرە شتانەى قەدەغە كەردوون! (بىگومان ئەمەش لووتكەى ئەدەب و رېزە) لە خىزمەت پېغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) رېبازەكەيدا.

(۱) پەروانە: (حياة الصحابة) ج ۲ ص ۴۴۶ .

(۲) پەروانە: (حياة الصحابة) ج ۲ ص ۴۴۸، ۴۴۹ .

بەشى نۆيم

بازار و بازارگانە پەشتە بەرز و پەسەند

The banner is divided into several sections with a central portrait of a man in a turban. The top section contains the text "بەشى نۆيم" (Beshi No'im) and "بازار و بازارگانە" (Bazar wa Bazar-gana). Below this, the text "پەشتە بەرز و پەسەند" (Pesh-ta Bazar wa Bazar-gana) is displayed. The central portrait is surrounded by various links and QR codes. On the left, there is a Facebook link "Facebook: @alibapir" and a QR code. On the right, there is a YouTube link "YouTube: alibapir" and a QR code. At the bottom, there are links for the Google Play and App Store, along with QR codes for each. The banner also includes a central text box with the name "AliBapir" and a QR code.

خوينەرى بەريز!

هەموو ئەو بابەتانەى، كە لەمەودوا ديڤن، تىكرا دريژرە پيڤەرى ئەم ناوو نيشانەن و، ديارە رەهوشەى جوان و ئاكارى پەسەند، پەيوەندىي بە هەموو بوارەكانەو هەيە، بەلام بەگشتى ئيمە خستوو مانەتە سى بوارى سەرەكەيەو، ئەویش لەبەر ڕۆشنایی زۆر لە ئايەت و فەرمايشتەكانى پيغەمبەردا (صلی اللہ علیہ وسلم)، وە بەپيى عەقلىش ديارە، بەلام زياتر لەبەر ڕۆشنایی ئەو فەرموودەيەدا، رەهوشەى جوان و ئاكارى پەسەندمان، بۆ سى بوار دابەش کردووە:

عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {اتَّقِ اللَّهَ حَيْنَمَا كُنْتَ، وَاتَّبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمَحُّهَا، وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بَرْقَم (٢١٣٩٢)، وَالتِّرْمِذِيُّ بَرْقَم (١٩٨٧) وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالدَّارِمِيُّ بَرْقَم (٢٧٩١)، وَالْحَاكِمُ بَرْقَم (١٧٨) وَقَالَ: صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ الشَّيْخَيْنِ، وَوَافِقُهُ الذَّهَبِيُّ، وَابِيهَقِي فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ بَرْقَم (٨٠٢٦)، وَأَخْرَجَهُ أَيْضًا: الْبَزَارُ بَرْقَم (٤٠٢٢) وَأَبُو نَعِيمٍ فِي الْحَلِيَةِ بَرْقَم (٣٧٨)، قَالَ الْأَلْبَانِيُّ: حَدِيثٌ حَسَنٌ، قَالَ شُعَيْبُ الْأَرْنَؤُوط : حَسَنٌ لَغِيرِهِ.

واتە: (أبو ذر) خوا ليى رازى بى دەلى: پيغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) پيى فەرمووم: {لە هەر حالێکدا بووى پاريز لەخوا بکە، وە بەدواى خراپەدا چاکە بکە دەيسرپيئەو، وە لەگەڵ خەلکدا بە رەهوشتيكى چاک مامەلە بکە}.

بەلى، بەپيى عەقل و نەقل (وحى) ديارە کە:

ئينسان سى بازنەى پەيوەندىي هەن:

(بازنەى يەكەم) پەيوەندىي لەگەڵ خوا.

(بازنەى دووەم) پەيوەندىي لەگەڵ خود.

(بازنەى سێهەم) پەيوەندىي لەگەڵ خەلک.

■ بازنه یه کهم ■

په یوه ندیه له گه‌ل خوادا

له په یوه ندیی له گه‌ل خوادا، پیویسته ته‌قوا بناغه بی {إِتَّقِ اللَّهَ حَيْثُ مَا كُنْتَ}، له مامه‌له له گه‌ل خوادا، ته‌قوا بکه به بناغه، ته‌قوا واته: له‌خو بیدار بوون، هو‌شیاری و بیداریه‌ک وات لی‌بکا قه‌ده‌غه‌کانی خوا نه‌شکینی، وه ته‌رکه‌کان نه‌چوینی، بهو شیویه ئینسان له گونا‌هباریی دوور ده‌بی.

(راغب الأصفهانی) ده‌باره‌ی پیناسه‌ی ته‌قوا گوتوویه‌تی: {وَصَارَ التَّقْوَى فِي تَعَارَفِ الشَّرْع: حِفْظَ النَّفْسِ عَمَّا يُؤْتِمُ} ^(۱).

واته: ته‌قوا له زاراوه‌ی شه‌رعدا بریتیه له خو‌پاراستن له هه‌ر شتیک بیته مایه‌ی گونا‌هبار کردن.

به‌شیویه‌کی گشتی ئینسان به چواندنی واجبی‌ک، وه به‌توخن کهوتنی حه‌رام و قه‌ده‌غه‌یه‌ک، گونا‌هبار ده‌بی، که‌واته: پارێزکار که‌سی‌که هیچ کام له واجبه‌کان ناچوینی، وه هیچ کام له قه‌ده‌غه‌کانی خوا ناشکینی، ته‌وه بناغه‌ی مامه‌له‌کردنه له گه‌ل خوادا: {إِتَّقِ اللَّهَ حَيْثُ مَا كُنْتَ} یانی: له‌هه‌ر کو‌یه‌ک بووی و له‌هه‌ر حالێ‌کدا بووی، پارێز له‌خوا بکه.

■ بازنه‌ی سییه‌م ■

په یوه نډیه له گه‌ل خه‌لک

بناغه‌ی په یوه نډی له گه‌ل خه‌لکدا بریتیه له: ټاکارو رهوشتی جوان و بهرزو په‌سند، وه‌ک له فهرمووده‌کدا هاتوه:

{وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنِ}

واته: له گه‌ل خه‌لکدا به رهوشتی جوان مامه‌له بکه.

که‌واته: بازنه‌و بواره‌کانی ټاکارو رهوشتی په‌سند سین:

بازنه‌ی یه‌که‌م: مامه‌له له گه‌ل خوا‌دا، جوانترین رهوشت له گه‌ل خوا‌دا پارټزکاریه.

بازنه‌ی دووه‌م: مامه‌له له گه‌ل خوا‌دا، وه‌ باشت‌ترین ټاکار له گه‌ل خوا‌دا، خو پاک‌راگرتنه.

بازنه‌ی سییه‌م: مامه‌له له گه‌ل خه‌لکدا، وه‌ باشت‌ترین رهوشت له گه‌ل خه‌لکدا، خوش ره‌فتاریه.

تنجا شایانی باسه، که من پاش ورد بوونه‌وهو سهرنج دانی زورم له قورپان و سوننهت، وه‌ له کتیب و به‌رهمی زانایانی پیشی و ئیستا، هه‌لسام به سهرژمیر کردنی سهرجه‌م تهو ټاکارو رهوشته بهرزو په‌سندو جوانانه‌ی، که ئینسان ده‌بی مامه‌لیان پی له گه‌ل خو‌ی و، له گه‌ل خوا، له گه‌ل خه‌لکدا بکا، وه‌ سهره‌نجام گه‌یشتمه ته‌وه‌ی، که سهرجه‌م تهو سیفته بهرزو جوانانه: سه‌دو په‌نجاو پینج

(١٥٥) ره‌وشت و ئاكارى به‌رزو په‌سندن و، له‌ هه‌ر سى بواره‌كاندا ديارىيم كردوون، به‌م جوهرى خواري:

بازنه‌ى يه‌كه‌م: له‌ گه‌ل خۆدا (ره‌وشته بنه‌ره‌تییه‌كان): له‌و بازنه‌یه‌دا پازده (١٥) سىفه‌ت و ئاكارى به‌رزو په‌سندم ديارىي كردوون، كه‌ دياره‌ ئه‌و پازده (١٥)یه‌ وێپرای خودی مرقوف، په‌یوه‌ندیشیان هه‌یه‌ به‌خواو خه‌لكیشه‌وه، وه‌ك دوايى باسى ده‌كه‌ین.

بازنه‌ى دووه‌م: له‌ گه‌ل خۆدا (ره‌وشته مه‌عنه‌ویییه‌كان): له‌و بازنه‌یه‌دا شه‌ست و چه‌وت (٦٧) ئاكارو ره‌وشتی به‌رزو په‌سندم ديارىي كردوون، كه‌ په‌یوه‌ندییان به‌بواری مامه‌له‌ كرده‌وه له‌ گه‌ل خۆدا هه‌یه‌.

بازنه‌ى سێیه‌م: له‌ گه‌ل خه‌لكدا (ره‌وشته كو‌مه‌لایه‌تیییه‌كان): له‌و بازنه‌یه‌شدا هه‌فتاو سێ (٧٣) ره‌وشت و ئاكارى به‌رزو په‌سندم ديارىي كردوون، كه‌ به‌پێی ئه‌و ره‌وشته به‌رزو جوانانه، پێویسته په‌یوه‌ندییمان له‌ گه‌ل خه‌لكدا دابه‌زێنین، وه‌ به‌و شیویه‌ مامه‌له‌یان له‌ گه‌لدا بکه‌ین، كه‌ ئه‌م هه‌فتاو سێ ره‌وشته جوانانه ده‌یخوازن.

ئىجا ئیمه‌ له‌ به‌شه‌كانی داهاتوودا ده‌ست ده‌كه‌ین به‌ سه‌رژمێركردنی ئه‌و ئاكارو ره‌وشته به‌رزو په‌سندو جوانانه، وه‌ به‌و پازده (١٥)یه‌ش ده‌ست پێده‌كه‌ین، كه‌ ناومان ناوون ره‌وشته بنه‌ره‌تیییه‌كان، كه‌ زیاتر په‌یوه‌ستن به‌ خودی مرقوفه‌وه، به‌لام په‌یوه‌ندیشیان به‌ هه‌ردوو بواره‌كه‌ی دیکه‌شه‌وه هه‌یه‌، واته‌: مامه‌له‌ كردن له‌ گه‌ل خۆی به‌رزو بیوتنه‌دا، وه‌ مامه‌له‌ كردن له‌ گه‌ل خه‌لكدا.

شایانی باسیشه‌ من بۆیه سه‌رجه‌م ئه‌و ره‌وشته به‌رزو په‌سندو جوانانه‌م كردنه‌ سێ ته‌وه‌ر له‌ سێ بوارد، چونكه‌ وه‌ك گوتمان: پێشی ئینسان ده‌بی له‌خودی خۆیدا هه‌ول بدا پازاوه‌ بێ به‌ سىفه‌تی به‌رزو جوان، ئىجا له‌ مامه‌له‌ كردنی له‌ گه‌ل خۆدا (سبحانه و تعالی)، ئاكارو ره‌وشتی به‌رزو په‌سند بێ، پاشان له‌ مامه‌له‌ كردنی له‌ گه‌ل خه‌لكدا، خۆشه‌فتارو په‌سند ئاكاربێ، وه‌

[illegible]

به‌شکی ده‌ییم

بازنه‌ی یه‌که‌م ره‌وشته بنه‌ره‌تییه‌گان

The central graphic is a vertical banner with a light brown background. At the top, it says "له‌ نۆزه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌گان له‌کەڵاش" (From the collection of the Kalash). Below this, it says "بەشکی ده‌ییم" (We are giving). In the center is a circular portrait of a man with a white turban and a green shirt. Below the portrait, it says "بەشکی ده‌ییم" (We are giving). At the bottom, it says "بەشکی ده‌ییم" (We are giving).

On the left side of the banner, there is a blue bar with the Facebook logo and the text "بەشکی ده‌ییم" (We are giving). Below this is a red bar with the YouTube logo and the text "بەشکی ده‌ییم" (We are giving). At the bottom left, there is a QR code and the text "بەشکی ده‌ییم" (We are giving).

On the right side of the banner, there is a blue bar with the Facebook logo and the text "بەشکی ده‌ییم" (We are giving). Below this is a red bar with the YouTube logo and the text "بەشکی ده‌ییم" (We are giving). At the bottom right, there is a QR code and the text "بەشکی ده‌ییم" (We are giving).

ده‌ستپىك

وهك پيشتر گوتمان: پاژده (١٥) په‌وشت و ئاكارى به‌رزو په‌سندم لهم بواره‌دا
ديارىي كردوون، كه ئه‌مانه‌ن:

- ١- زانىارىي (العِلْم).
- ٢- دلّ پروونىي (البصيرة).
- ٣- پاكيي (الطهارة).
- ٤- راستيي (الصّدق).
- ٥- خوڤراگريي (الصّبر).
- ٦- هيممه‌ت به‌رزىي (عُلُو الهمة).
- ٧- دلّ ساغىي (سلامة القلب).
- ٨- دنيا به‌كه‌م گرتن (الزّهد).
- ٩- په‌ند وه‌رگرتن (الإعتبار).
- ١٠- به‌ئه‌ده‌ب بوون (التّأدّب).
- ١١- وريايي (الحذر).
- ١٢- به‌ده‌مار بوون (العزّة).
- ١٣- ئيراده به‌هيز بوون (العزم).
- ١٤- به‌ته‌نگ كه‌رامه‌ته‌وه بوون (الغيرة).
- ١٥- دوور بينيى و گورج و گولّيى (الحزم).

ئیمه هەر کام لهو ئاکارو سیفته بنه‌ره‌تیانه که سه‌رجه‌میان پازده (١٥)ن، سه‌رو تیشکیان ده‌خینه سه‌ر، به‌لام من جاریکی دیکه‌ش ده‌لیم: که هەر کام لهو ره‌وشت و خه‌سله‌ته به‌رزو په‌سندانه، په‌یوه‌ندیان به‌هه‌رکام له: (مامه‌له کردن له‌گه‌ل خوا)دا، وه (مامه‌له کردن له‌گه‌ل خه‌لک)دا هه‌یه، وێپرای: (مامه‌له کردن له‌گه‌ل خو)، بۆیه‌ش وا ده‌لیم و بۆیه‌ش ئیمه لی‌ردها ته‌و ره‌وشته بنه‌ره‌تیانه‌مان هی‌نا، تا‌کو پی‌ویست نه‌کا کاتی، که سه‌رژمی‌ری ته‌و ره‌وشت و ئاکاره به‌رزو په‌سندانه ده‌که‌ین، که مامه‌له‌یان پی له‌گه‌ل خوا‌دا ده‌که‌ین، که ئیمه شه‌ست و هه‌وت (٦٧)مان لی دیاری کردوون، پی‌ویست نه‌کات ته‌و پازده (١٥)یه‌شیان ره‌گه‌ل بخه‌ینه‌وه، هه‌روه‌ها کاتی‌ک با‌سی چۆنیه‌تی مامه‌له کردن له‌گه‌ل خه‌لک‌دا ده‌که‌ین، که هه‌فتاو سی (٧٣) ره‌وشتمان سه‌رژمی‌ر کردوون، پی‌ویست نه‌کات ته‌و (١٥)یه‌شیان ره‌گه‌ل بخه‌ینه‌وه، چونکه ته‌و پازده (١٥)یه، هه‌م په‌یوه‌ندیان به‌خودی مرۆفه‌وه هه‌یه، هه‌م په‌یوه‌ندیان به‌خواوه هه‌یه، هه‌م په‌یوه‌ندیان به‌خه‌لکه‌وه هه‌یه، وه‌ک دوایی - له‌کاتی‌ک‌دا که با‌سیان ده‌که‌ین - ده‌یخه‌ینه روو، که چۆن په‌یوه‌ندیان به‌خۆو به‌خواو به‌خه‌لکه‌وه هه‌یه.

ئێستاش با هه‌ر یه‌ک له‌و پازده (١٥) خه‌سله‌ته، سه‌رو تیشکیان بخه‌ینه سه‌ر:

له‌ نۆزه دوهمانه‌ی ئێمه‌کان له‌کەڵانی

ئێمه‌کان به‌ر موخه‌ ئێمه‌کان له‌کەڵانی

Alibapir

Google Play

App Store

Alibapir

Alibapir

Alibapir

Alibapir

Alibapir

Alibapir

Alibapir

Alibapir

Alibapir

Alibapir

■ یەكەم ■

زانبارى (العلم)

زانبارى ھەم پەيوەندىي بە خودى مرؤفەو ھەيە، ئىنسان بۆخۆي لە زاتى خۆيدا بۆ ئەو ەى مرؤفكى باش بى، پيوستى بە زانبارى ھەيە.

و ھەم پەيوەندىي بە ئىوانى مرؤف و خواو ھەيە، ئىنسان دەبى زانبارى ھەبى بە خوا، بە بەرنامەى خوا، بە ھەلّ و ھەرامى خوا، ئنجا دەتوانى مامەلەيەكى راست و دروست لە گەلّ خوادا بکا. و ھەم پەيوەندىي بە مامەلە کردنەو لە گەلّ خەلکيشدا ھەيە، دەبى خەلک بناسى و شارەزاي خەلک بى: خىرو شەرى خەلک، رابردووى خەلک، ژيانى خەلک، ئنجا دەتوانى مامەلەيەكى راست و دروستيان لە گەلّدا بکەى.

(الجرجاني) دەربارەى (العلم) دەلّ: {العلم: هُوَ الْإِعْتِقَادُ الْجَازِمُ الْمُنْتَابِقُ لِلْوَاقِعِ} ^(١)، واتە: زانبارى برىتيە لە برؤا دامەزرانىكى دامەزراوى پیکەل پیک و گونجاو لە گەلّ واقیعدا.

زانبارى ھەبوون بە ھەر شتیک، برىتيە لەو ە کە تۆ ئەو شتە وەك خۆى بناسى، وەك ئەو ەى لە دنيای واقیعدا ھەيە، نەك تيّدا بەھەلّدا بچى.

ئنجا لە زۆر لە ئايەتەکانى قورئان و فەرمايشتەکانى پيغەمبەردا (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمان کراو بە وەدەست ھيئانى عیلم، بەو ە کە ئىنسان دەبى

ئه‌هلی عیلم بێ و زاناو شاره‌زاو به‌رچاو پروون بێ، بۆ وینه:

یه‌که‌م: له سوورپه‌تی (محمد) نایه‌تی (١٩) دا خۆی زاناو شاره‌زا ده‌فه‌رموێ:

﴿ فَأَعْلَمَ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفَرَ لِذَنبِكَ ... ﴾ ١٩ محمد.

واته: بزانه! که جگه له خوا هیچ په‌رستراوی دیکه نین، داوای لی‌بوردنیش بۆ گونا‌هت له په‌روه‌ردگارت بکه.

که‌واته: ئه‌وه که پیش هه‌ر شتێک: ده‌بی بزانی، بێجگه له خوا هیچ په‌رستراو نین، خوا فه‌رمانی پێ کردووی و ده‌بی عیلمت به‌و باب‌ه‌ته گه‌وره‌و گرنگه هه‌بی.

دووهم: له سوورپه‌تی (الحج) نایه‌تی (٥٤) دا، خوا له سیاقیکدا ده‌فه‌رموێ:

﴿ وَلَيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِ فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ وَإِنَّ اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ ءَامَنُوا إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴾ ٥٤

واته: وه با ئه‌وانه‌ی که زانیاریان پێدراوه، بزانی که ئه‌وه حه‌قه له په‌روه‌ردگارت‌ه‌وه، ئنجا ئیمانی پێ یێنن و دلیان بۆی ملکه‌چ بێ، وه بێگومان خوا ئه‌وانه‌ی ئیمانیان هێناوه، به‌ره‌و راسته شه‌قام رێنمایی ده‌کا.

که‌واته: به‌هۆی عیلمه‌وه، ئیمان به‌ حه‌قانیه‌تی ئه‌وه دی‌نی، که له په‌روه‌ردگارت‌ه‌وه هات‌ه‌وه.

سێیه‌م: له سوورپه‌تی (الزمر) نایه‌تی (٩) دا خۆی پاک و تاک ده‌فه‌رموێ:

﴿ ... قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴾ ٩

واته: بلی: ئایا ئه‌وانه‌ی ده‌زانی و ئه‌وانه‌ی نازانی یه‌کسان؟! بێگومان ته‌نیا خاوه‌ن عه‌قلان په‌ند وه‌رده‌گرن.

چواره‌م: له سوورپه‌تی (المجادلة) نایه‌تی (١١) دا خۆی زاناو شاره‌زا ده‌فه‌رموێ:

﴿ .. يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ .. ﴾ ١١

واته: خوا ئه‌وانه‌تان که ئیمانیان هێناوه به‌رزیان ده‌کاته‌وه، وه ئه‌وانه‌ی که خاوه‌ن

زانىيارىين و زانىيارىيان پىدراوه، بهچەندان پله بهرزيان دهكاتهوه.

پىنجهم: له سوورەتى (طه) ئايەتى (۱۱۴) دا خواى زانا دهفەرموى:

﴿... وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا ۝﴾

واته: وه بلى: پهروهردگارم! زانىيارىيم بۆ زياد بکه.

شهشه: پىغهمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) دهفەرموى:

مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَتَزَاهَوْنَ عَنِ الشَّيْءِ أَصْنَعُهُ، قَوْلَ اللَّهِ إِنِّي لَأَعْلَمُهُم بِاللَّهِ وَأَشَدُّهُمْ لَهُ خَشْيَةً، أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم (۲۵۵۲۱)، وَابْنُ خَرَّابٍ بِرَقْم (۵۷۵۰)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم (۲۳۵۶).

رۆژيكيان دياره پىغهمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) شتيكى كردوه به مۆلەت كردوويهتى، هەندى كەسيش خويان لهو شته پاراستوه، كه پىغهمبەر (صلى الله عليه وسلم) كردوويهتى، بۆ ويته: له مالى پىغهمبەردا (صلى الله عليه وسلم) گۆرانىي گوتراوه، دهف ليئراوه، وه دوو ئافرهتى گۆرانىي بىژ گۆرانىيان بۆ دايكمان عايشه (خوا لىي رازى بى) گوتوه^(۱)، جا پىغهمبەر (صلى الله عليه وسلم) له فەرمايشتهكهدا دهفەرموى: بۆچى هەندى كەس شتى، كه من دهيكەم، خويانى لى دوور دهگرن، يانى: ئەو شته لهخويان ناوهشيننهوهو پىيان وايه نهدهبوو ئەو شته بكري! سويند بهخوا من له هەموويان زاناترم بهخوا، وه له هەمووشيان باشتري لىي دهترسيم.

واته: له گەل ئەوهشدا، كه زۆر زاناترم بهخوا، زۆر زياتريش لهوان لىي دهترسيم، بهلام هەندى جار كار به مۆلەتريش دهكەم.

ئىنجا دياره وهك پىشتريش باسمان كرد، بهبى زانىيارىي و زانست، ئىمه ناتوانين مامەلهى راست و دروست نه له گەل خوادا، نه له گەل خەلكدا بكهين، وه خوشتمان نابين به مەرفىكى تىرو تهواوو دامەزراو، چونكه بهبى زانىيارىي: حەق و ناحەق، راست و چەوت، حەلال و حەرام، چاك و خراپ، لىك جيا ناكريتهوه.

(۱) له كتيبي: {سروود مۆسقىاو چەند بابەتيكى هونەرىي لهبەر پۇشنايى قورناتان و سوننهتدا} به درژيى لهو بارهوه دواوين و، سەرجهم ئەو فەرمودانهشمان، كه لهو بارهوه هاتوون، هيئاون.

■ دووهم ■

دل ږوونیه (البصيرة)

(الجرجاني) دهربارهی پېناسه ی دل ږوونیه (بصيرة) دهلی: {البصيرة: هي قوة القلب المنور بنور الله، يرى به حقائق الأشياء وبواطنها، وهي بمثابة البصر للنفس، يرى به صور الأشياء وظواهرها} (۱).

واته: به صيرپهت بریتیه لهو هیزه ی دل، که به ږووناکیی خوا ږوښن بوته وه و راستی شته کان و دیوی پنهانی شته کانی پی دهینی، وه چاو چونه بو جهسته، به صیره تیش ټاویه بو ږووح، وه چوښ به هو ی چاوه وه جهسته وینه ی شته کان و ږواله تیان دهینی، ږووحی ئینسانیش به هو ی به صیره ته وه، دیوی پنهان و حقیقه ته کانیان دهینی.

با ته ماشای هم دهقانه بکهین دهرباره ی دل ږوونیه:

یه که م: خوی په روه ردگار له سوږه تی (یوسف) ټایه تی (۱۰۸) دا به پیغه مبهری خاتم (صلی الله علیه وسلم) ده فرموی:

﴿قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ (۱۰۸)

واتە: بلى ئەمە رىيازى منە، لەبەر روشناییدا خەلک بەرەو خوا بانگ دەکەم، خۆم و شوێن کەوتوانم، وە پاکىيى بۆ خوا، من لە هاوبەشدا نەران نىم.

کەواتە: پىغەمبەرى خاتەم (صلی اللہ علیہ وسلم) خاوەنى بەصیرەت بوو، یەكێ لە رەوشتە بەرزو پەسەندەکانى بریتى بوو لە: بەرچاو ڕوونى و دڵ ڕوونى، ھەر و ھا شۆنکە و توانیشى، دەبى دڵ ڕوون بن، بەرچاو ڕوون بن، ئەگەر بیانەوى وەك پىغەمبەرى خوا بچن (صلی اللہ علیہ وسلم)، وە بەرپى ئەودا بچن، دیارە ئەو بەصیرەتەش، کە دەفەرموى: (عَلَى بَصِيرَةٍ)، ھەم شارەزایى بە (خۆ) دەگرێتەو، ھەم شارەزایى بە واقع و، ھەم شارەزایى بە خەلک، وە ھەم شارەزایى بە ئاین، چونکە، کە دەفەرموى: بەدڵ ڕوونییەو بەبەرچاو ڕوونییەو بانگەواز دەکەم، واتە: لەدینە کەمدا شارەزام، وە ئاگادارى خۆم، وە بەخەلک ناشنام، وە بەواقع زانام، ھەمووی دەگرێتەو.

دووھەم: پىغەمبەرىش (صلی اللہ علیہ وسلم) لە فەرموودەيە کیدا باسى دڵ ڕوونى دەکا و دەفەرموى:

{اتَّقُوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ، فَإِنَّهُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ، ثُمَّ قَرَأَ: (إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ)}
أُخْرِجَهُ الْبُخَارِيُّ فِي التَّارِيخِ الْكَبِيرِ بِرَقْم (٣٥٤)، وَالتِّرْمِذِيُّ بِرَقْم (٣١٢٧)، وَقَالَ: حَدِيثٌ غَرِيبٌ، وَأَبُو نَعِيمٍ فِي الْحَلِیَةِ بِرَقْم (٢٨١)، وَأُخْرِجَهُ أَيْضًا: الطَّبْرِيُّ بِرَقْم (٤٦)، قَالَ الْأَلْبَانِيُّ: ضَعِيفٌ.

واتە: بترسین لە دڵ ڕوونى برۆدار، چونکە بە ڕووناکیی خوا دەبینى، {واتە: بەو ئیمانە بەرپى خۆى دەبینى کە خۆى پەرورەدگار خستووێتە دڵیەو}، دواى ئەو ئایەتەى خوێندەو کە دەفەرموى:

{إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ} ﴿٧٥﴾ الحجر.

واتە: ینگومان لەوێدا نیشانە ھەن بۆ کەسانیک، کە بە نیشانەکان، شتەکان دەناسن (دەزانن).
وشەى (الْمُتَوَسِّمِينَ) ھەندیکیان بە (الْمُتَقَرِّسِينَ)، مانایان کردو، واتە: ئەوانەى کە ئەھلى فیراسەتن، فیراسەت واتە: وردبینى و خوێندنەوى دیوى پەنھانى شتەکان. ئنجە وەك گوتم: ئەو فیراسەت و دڵ ڕوونییە، چ بۆ زاتى خۆ، پێویستە، چ بۆ مامەلە لەگەڵ خوادا، چ بۆ مامەلە لەگەڵ خەلکدا.

سپيهم

پاكيه (الطهارة)

(راغب الأصفهاني) له پيناسه ي (الطهارة) دا دهلي:

{الطَّهَارَةُ ضَرْبَانِ: طَهَارَةُ الْجَسَدِ، وَطَهَارَةُ النَّفْسِ، وَلِكُلِّ مَعْنَاهُ الْإِصْطِلَاحِي، فَطَهَارَةُ النَّفْسِ: تَرْكُ الذَّنْبِ وَالْعَمَلُ لَصَلَحٍ وَتَنْقِيَةُ النَّفْسِ مِنَ الْمَعَائِبِ، وَطَهَارَةُ الْجِسْمِ: رَفْعُ حَدَثٍ أَوْ إِزَالَةُ نَجَسٍ أَوْ فِي مَا مَعْنَاهُمَا وَعَلَى صَوْرَتَهُمَا^(۱).

واته: پاكيي دوو جوړه: پاكيي جهسته، وه پاكي نه فس، وه بو هركاميكيان مانايه كي زاروهي تايهت هيه، پاكيي نه فس بريته له واز له گوناح هينان، وه كردهوه كردن بو تهوه كه ئينسان نه فسي باش بي، وه خو ي له عهيب و عارو كه و كورپيه كان بياليوي و بزار بكا، به لام پاكيي جهسته بريته لهوه كه ئينسان بي دهستويژي له سهر خو ي لابهري، ياخود ته گهر پيسييه كه به به دهنه وه بي، لايهري، ياخود هر شتيك كه شيوهي تهو دوانه ي هيه.

دياره هم نايه تي خوي پروهردگار، هم فهرمايشتي پيغمبر (صلي الله عليه وسلم)، دهراره ي هانداني مسولمانان بو پاكيي، هم پاكيي رواله تي، هم پاكيي پهنه نايي، ياخود هم پاكيي جهسته ي، هم پاكيي رووحي، زورن، بو وينه:

(۱) مفردات ألفاظ القرآن- ص ۳۰۸.

یەكەم: لە سوورەتی (البقرة) ئایەتی (٢٢٢) دا، خۆی پاك و تاك دەفەرموی:

﴿...إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ﴾ (٢٢٢)

واتە: بێگومان خوا زۆر گەراوانی خۆش دەوێن و، وە زۆر خۆ پاککەرەوانی خۆش دەوێن.

واتە: ئەوانە ی زۆر بۆلای خوا دەگەرێتەو، چونکە (تَوَّاب) صیغە موبالەغە ی (تَائِب) ه، (تَائِب) واتە: کەسێ کە بۆلای خوا دەگەرێتەو، (تَوَّاب) واتە: ئەو کەسە ی زۆر دەگەرێتەو، وە (الْمُتَطَهِّرِينَ) کۆی (مُتَطَهِّر) ه، واتە: کەسێک کە خۆی پاك دەکاتەو، کە بەتەئکید پاکیی پەيوەستە بەجەستەو، گەراڤانەو بۆ لای خواش پاکیی مەعنەوییە.

کەواتە: دەگونجی لێردا مەبەست لە (تَطَهَّر) پاك بوونەوێ جەستەیی بێ، وە دەشگونجی (تَطَهَّر) هەم خۆ پاککردنەوێ جەستەو، هەم هی نەفس و پرووحیش بگرتەو.

دووهم: هەرۆهەا خوا (سبحانه و تعالی) لە سوورەتی (التوبة) ئایەتی (١٠٨) دا دەفەرموی:

﴿...وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ﴾ (١٠٨)

واتە: بێگومان خوا خۆپاککەرەوانی خۆش دەوێن، دیارە (الْمُتَطَهِّرِينَ) ئەصلی خۆی (مُتَطَهِّرِينَ)، واتە: کەسانێک کە خۆ پاك دەکەنەو و خۆ پاك رادەگرتن، دیسان ئەوێش هەم پاکي جەستەیی و ماددی دەگرتەو، وە هەم پاکیی دەروونی و مەعنەویییش.

سێیەم: وە لە سوورەتی (المدرثر) ئایەتەکانی (١-٧) دا خوا (سبحانه و تعالی) رۆو لە پیغەمبەری خاتەم (صلی الله علیه وسلم) دەکاو دەفەرموی:

﴿يَا أَيُّهَا الْمَدَّثِرُ ١ قُرْ فَأَنْذِرْ ٢ وَرَبِّكَ فَكَبِّرْ ٣ وَتَبَاكَ فَطَهِّرْ ٤ وَالْزَجَرَ فَاهْجُرْ ٥ وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ ٦ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ٧﴾

واته: ټه ټه كه سه ټه خوت له نوښته پېچاوه! (ياخود: ټه كه سه ټه خوت له بهرگ و پوښاكوه پېچاوه!) هه لسه خلك وريا بكهوهو بترسښه، په روهردگارت به گهوره بگره، وه بهرگ و پوښاكي خوت خاوين بكهوه، وهواز له پيسې بڼه (واته: گوناخ و تاوان كه پيسيه، وازى ليښه) . هتد.

چواړه: پېغه مېر (صلى الله عليه وسلم) له فېرموودهيه كدا ده فېرموئ:

{الطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ} أخرجه أحمد برقم (۲۲۹۵۳)، ومسلم برقم (۲۲۳)، والترمذي برقم (۳۵۱۷) وقال: صحيح، وأخرجه أيضًا: الدارمي برقم (۶۵۳)، والطبراني برقم (۳۴۲۳)، والبيهقي في شعب الإيمان برقم (۲۷۰۹).

واته: پاك و خاوينى نيوه ټيماڼه.

زانايان گوټوويانه: بويه پېغه مېر (صلى الله عليه وسلم) فېرموويه ټي: پاك و خاوينى نيوه ټيماڼه، چونكه ټيماڼ و ټيسلام بريته له پاكي و دوورې له سيفه ټي خراپ، وه رازانهوه به سيفه ټي چاك، وه ټه هلى ته صه ووف ده لښ: {التَّحْلِيَةُ مِنَ الرِّذَائِلِ، وَالتَّحْلِيَةُ بِالْفَضَائِلِ} واته: بزار كران له سيفه ته خراپه كان، وه رازانهوه به سيفه ته باشه كان.

كهواته: ټه گهر رازانهوه به سيفه ته باشه كان، نيوه ټيسلامه ټي بى، بزار كران و پاكرانه ودهش له سيفه ته خراپه كان، نيوه كه ټي ديكه يه ټي، كه به ته ټكيد، كاتى پېغه مېر (صلى الله عليه وسلم) باسى (الطهور) ده كا، واته: پاك و خاوينى ماددى و مېعنه ويى، ياخود پواله ټي و دهروونى.

پېنجه م: وه پېغه مېرى خوا (صلى الله عليه وسلم) ده باره ټي سيواك، كه ټه ودهش به شيكى گرنكى پاك و خاوينيه، ده فېرموئ:

{السَّوَاكُ مَطَهْرَةٌ لِلْفَمِ، مَرْضَاءٌ لِلرَّبِّ} أخرجه الشافعي (۱/۱۴)، وابن أبي شيبة برقم (۱۷۹۲)، وأحمد برقم (۲۴۲۴۹) والنسائي برقم (۵)، وابن خزيمة برقم (۱۳۵)، وابن حبان برقم (۱۰۶۷)، والبيهقي برقم (۱۳۴)، وأخرجه أيضًا: الدارمي برقم (۶۸۴)، وأبو يعلى برقم (۴۵۹۸)، والطبراني في الأوسط برقم (۲۷۶)، والديلمي برقم (۳۵۴۸). قال شعيب الأرنؤوط: صحيح لغيره، وقال الألباني: صحيح.

واتە: سيواك (دەم و ددان پاكردنه‌وه) پاكره‌وه‌يه بۆ زار، رازىكه‌ره بۆ پەروردگار.

كه‌واتە: خاى پاك و تاك ئەوهى پىخۆشه، كه تۆ دەم و ددان پاك بى، بۆن و بەرامەى ناخۆشت لى نەيەت.

شەشەم: هەر وه‌ها دەر بارەى بەرگ و پۆشاك، پىغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموى:

{الْبَسُوا ثِيَابَ الْبَيَاضِ فَإِنَّهَا أَطْهَرُ وَأَطْيَبُ} أخرجه ابن ماجه برقم (۳۵۶۷)، قال الألباني: صحيح.

واتە: لە پۆشاك، بەرگى سىي لەبەر بكەن، چونكه پاكتەر و بۆن خۆشترە.

واتە: ئەگەر خالىكى رەشى پىوه بى، زووتر دەر دكه‌وى، وه بۆنى خۆشترىشە، هەندى لە قوماشەكان، كه رەنگىكى دىكهى هەيه لەوانەيه بۆن دپنىك، يان بۆنىكى دىكهى لىبى.

هەوتەم: دەر بارەى خواردن و خۆراك، كه ئىنسان پىويستە چى بخاوا، وه خۆى لە چ خواردنىك پيارىزى، كه بۆنى ناخۆشه‌و خەلك جارپس دكه‌ن؟، پىغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرموويه‌تى:

{مَنْ أَكَلَ الْبَصَلَ وَالثُّومَ وَالْكَرَّاتَ، فَلَا يَقْرَبَنَّ مَسْجِدَنَا، فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَتَأَذَى مِمَّا يَتَأَذَى مِنْهُ بَنُو آدَمَ} أخرجه مسلم برقم (۵۶۴)، والترمذي برقم (۱۸۰۶) وقال: حسن صحيح، والنسائي في الكبرى برقم (۶۶۸۵).

واتە: هەر كه‌سى پىوازی خواردو سىرى خواردو كورادەى خوارد^(۱)، با نزيكى مزگه‌وتى ئىمه‌ نه‌كه‌وى، چونكه فرىشته‌كانىش تووشى ئازار دەبن، به‌وهى كه وه‌چهى ئادەم پىنى تووشى ئازار دەبن.

واتە: فرىشته‌كانىش بۆنى ناخۆشيان پى ناخۆشه.

(۱) كورادە شتىكه‌ وه‌ك كه‌وه‌ر وايه، لە هەندى شوئنان سىرمۆكه‌ى پى دەلێن.

بەپراستی زۆر گرنگە، مەسولمان وەك چۆن دینەكەى پاكە، چاكە، بەرزە، ئەویش هەول بەدا هەم پراوەتەى، هەم دەروونی، هەم جەستەى، هەم پەروەى، پاك و چاك و بەرزەى، وە بەپراستی مەن زۆر جار، كە مەسولمانێك دەبینم، بۆنێكى ناخۆش لە دەمى دى، جا چ بەهۆى جگەرە كێشەنەو، چ بەهۆى توورو كەوەرە سێرو پیاو خواردنەو، چ بەهۆى غەم نەخواردنى لە دەم و ددانەو، كە پاكى راناگرى و، رەنگە تووشى ئىلتىهائى كەردبى، یان رەنگە نەخۆشیەك لە دەم و ددانیدا بى و، غەمى لى نەخواردووە بۆنێكى ناخۆش لیدى، بەزەیم پێیدا دیتەو، وە بەزەیم بەو ئیسلامەتیەشدا دیتەو، كە ئەو كەسە نوێنەرایەتەى دەكا، هەرەها كەسێكى سەر قرژن و ئالۆزو بۆلۆز، یان كەسێك كە مشور لەخۆى ناخا، بەهەمان شیوە.

پێغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) پۆژێك كەبەرایەكى بىنى ریش و قەزى قرژن و ئالۆز، ئامارەى بۆ كەرد ریش و قەزى باش بكات، پاشان كەبەرا ریش و قەزى خۆى رێكخست، كە گەراپەو، فەرمووی:

{ئایا ئەو بەشتر نەو، كە یەكێكتان بى، سەر قرژن و ئالۆز سەرى وەك سەرى شەیتان بى؟!} ^(١)، كەبەرایەكى دیکە هات، چلەكن و قەز ئالۆزو بۆلۆز، پێى فەرموو: {ئایا ئەو كەبەرا یە شتێكى دەست ناكەو، سەر ریشى خۆى پى رێك و چاك بكات؟!} ^(٢).

پێیستە مەسولمان وەك چۆن پێغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) باسى كەردو، زۆر مشور لە پاك و خاوینى خۆى بخوا، ئەو دەقەنەى قورپان و سوننەت كە هیئامان، دەبى بەس بن، بۆ ئەوێ مەسولمانان جەستەیان، بەرگ و پۆشاكیان، دەم و ددانیان پاك بن، وە بۆنیان خۆش بى، پاشان دەروونیان پاك بى، وە بەشیوەكە بن كە هەر كەسێ ئەوانى بىنى، پاكی و چاكی ئایینەكەیانى بكەوێتە بەرچا، نەك خەلك بەهۆى پیس و پۆخلی و بى سەر بەریانەو، ئەو ئایینەى ئەوان نوێنەرایەتیی دەكەن، لەبەرچاویان بكەو!

(١) رواه مالك في الموطأ: وە پراوە: (صحيح وصايا الرسول) سعد يوسف أبو عزيز ج٢ ص ٣٩٤.

(٢) رواه أحمد والنسائي.

■ چوارهم ■

راستییه (الصّدق)

(راغب الأصفهانی) ده‌لی: {الصّدق: مُطَابَقَةُ الْقَوْلِ الضَّمِيرِ وَالْمُخْبَرِ عَنْهُ مَعًا، وَمَتَى حُرِمَ شَرْطٌ، لَمْ يَكُنْ صِدْقًا تَامًا} ^(۱) واته: راستیی: بریتییه له‌وه قسه‌یه‌ک که ده‌کرئ، هم له‌گه‌ل نیودلی ئینسان و، هم له‌گه‌ل واقعی ده‌روه‌ی ئه‌و شته‌دا، یه‌کبگرتیه‌وه راست بیته‌وه، ئه‌گه‌ر یه‌کیک له‌وه مه‌رجانه نه‌یه‌ته‌دی، ئه‌وه راستیییه‌کی ته‌واو نیه‌.

بۆ‌وینه: که که‌سیک به‌که‌سیک ده‌لی: تۆم زۆر خوش ده‌وئ، ده‌بیج هم له‌دلیشیدا ئه‌و خوشه‌ویستییه هه‌بیج، هم له‌هه‌لس و که‌وتیشیدا به‌شیوه‌یه‌ک هه‌لس و که‌وتی له‌گه‌لدا بکا، که خوشه‌ویستییی تیدا به‌رجه‌سته بیج، ئه‌گه‌رنا، ئه‌گه‌ر له‌دلیدا نه‌بیج، ئه‌وه نیفاقه، وه ئه‌گه‌ر له‌هه‌لس و که‌وتیشیدا به‌رجه‌سته‌ی نه‌کا، ئه‌وه درۆی کردوه، که‌واته: راستیی ئه‌وه‌یه، که ئینسان قسه‌ی راست بیج، دلی راست بیج، کرده‌وه‌شی راست بیج.

(القُشَیری) ده‌لی: {الصّدق: أَنْ لَا يَكُونَ فِي أَقْوَالِكَ شَيْبٌ، وَلَا فِي اعْتِقَادِكَ رَيْبٌ، وَلَا فِي أَعْمَالِكَ عَيْبٌ} ^(۲) واته: راستیی ئه‌وه‌یه له‌ قسه‌کانتدا خلته نه‌بیج، وه له‌ بیروبه‌رواتدا گومان نه‌بیج، وه له‌ کرده‌وه‌کانتدا که‌م و کورپی و عه‌یب نه‌بیج.

(۱) مفردات ألفاظ القرآن، ص ۲۷۷.

(۲) نضرة النعيم، ج ۶، ص ۲۴۷۴.

(المأوردى) ده‌لى: {دَوَاعِي الصَّدَق: الْعَقْلُ، وَالشَّرْعُ، وَالْمَرْوَةُ، وَحُبُّ الْإِشْتِهَارِ بِالصَّدَقِ} ^(١)، واته: هانده‌ره‌كانى راستى: عه‌قله‌، شه‌رعه‌، جوامى‌رييه‌، وه‌ هه‌ز كردنه‌ به‌وه‌ى به‌ راستگۆ بناسرى.

(هه‌ميش ده‌ئيم): {راستى: برىتبه‌ له‌وه‌ كه‌ ئىنسان دلى راست بى، زمانى راست بى، كرده‌وه‌كانى راست بن، رواله‌تى راست بى، په‌نه‌مانى راست بى، له‌ گه‌ل خويدا راست بى، له‌ گه‌ل خوادا راست بى، له‌ گه‌ل خه‌لكدا راست بى}. بۆ زياتر تيشك خسته‌نه‌ سه‌ر راستگۆيى، با ته‌ماشاي ئه‌و چه‌ند ده‌قه‌ش بكه‌ين:

يه‌كه‌م: خواى كاربه‌جى له‌ سوورپه‌تى (التوبة) ئايه‌تى (١١٩) دا ده‌فه‌رموى:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾ (١١٩)

واته: ئه‌ى ئه‌وانه‌ى به‌رواتان هه‌ناوه‌! پارىز له‌خوا بكه‌ن، وه‌له‌ گه‌ل راستاندا بن.

پارىز له‌ خوا كردن و، له‌ گه‌ل راستاندا بوون، كه‌واته: ئه‌وه‌نده به‌س نيه‌ پارىز له‌خوا بكه‌ى، ده‌بى له‌ گه‌ل راستانىش دابى، وه‌ ئه‌وه‌نده به‌س نيه‌ له‌ گه‌ل راستاندا بى، ده‌بى پارىزش له‌خوا بكه‌ى، وه‌ له‌ راستيدا له‌ گه‌ل راستاندا بوون، به‌ره‌مه‌ى پارىزكار بوونه‌، هه‌ركه‌سه‌ى ئه‌هلى ته‌قوا بى، چاويش ده‌گيرى كى وه‌ك خوى ئه‌هلى ته‌قوايه‌، كى بۆخوا صولحاوه‌، هه‌ول ده‌دا له‌ گه‌ل ئه‌واندا بى، كه‌ برىتين له‌ راستان.

دووهم: وه‌ خوا (سبحانه‌ و تعالى) له‌ سوورپه‌تى (الأحزاب) ئايه‌تى (٣٥) دا له‌سياقيندا، كه‌ وه‌سفى ئيمانداران ده‌كا به‌ ده‌ (١٠) سيفه‌ت، ده‌فه‌رموى:

﴿.. وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ ..﴾ (٣٥)

(ده‌) سيفه‌ت ده‌ژميرى، يه‌كى له‌و (ده‌) سيفه‌تانه‌ ده‌فه‌رموى: وه‌ پياوانى راست و ئافره‌تانى راست.

سَيِّهَم: له سوورپهتى (محمد) ئايهتى (٢١) دا خواى پهرووردگار دهفهرموئ:

﴿.. فَلَوْ صَدَقُوا اللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ﴾

واته: ته گهر له گهه خوا راستيان بکردبايه، بۆ تهوان باشتىر بوو.

چوارهم: پيغه مبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) دهفهرموئ:

{دَعْ مَا يَرْيَبُكَ إِلَى مَا لَا يَرْيَبُكَ، فَإِنَّ الصَّدَقَ طُمَأْنِينَةٌ، وَإِنَّ الْكَذِبَ رِيْبَةٌ} أخرجه الطيالسي برقم (١١٧٨)، والترمذي برقم (٢٥١٨) وقال: حسن صحيح، والدارمي برقم (٢٥٣٢)، وأبو يعلى برقم (٦٧١٢)، برقم (٧٢٢)، والبيهقي في شعب الإيمان برقم (٥٧٤٧)، والنسائي برقم (٥٧١١)، وأخرجه أيضًا: ابن خزيمة برقم (٢٣٤٨)، والحاكم برقم (٢١٦٩) وقال: صحيح الإسناد، قال الألباني: صحيح.

واته: شتيك كه لى له گومانداى (دلت لى له قرت و فرت دايه) وازى لىينه، بچو بۆ شتيك كه لى له گومانداى، چونكه راستى ئارامىي تىدايه، وه درو دله راوكهى تىدايه.

دوو تىيىنى پىويست له سهه بابيهتى راستى (الصّدق):

١- زور كهس وشهى (الصّدق) به (راستگوىي) مانا دهكه، به لام له راستيدا راستگوىي به شيكه له راستى، به لكو ئينسان كاتى راست دهلى، كه راستى له دليدا ههبي، وه كاتيك راستى گوت، دهبي به كردهوش راست بكا، وه كردهوهكانيشى راست بن.

٢- يىگومان، راستگوىي تهويه كه تو له گهه خه لكدا راستگوىي، به لام پيش تهوه دهبي تو له گهه خوتدا راست بى، تهعبير بكه له قهناعهتى خوت، له ناخى خوت، شتيك نه لى له دلتدا نه بى، وه پاشان له گهه خوادا راست بى، ئنجا دهتوانى له گهه خه لكدا راست بى.

■ پىنجه‌م ■

خۆراگرىيە (الصَّبْر)

(راغب الأصفهاني) ده‌لى: {الصَّبْر: هُوَ حَبْسُ النَّفْسِ عَلَى مَا يَقْتَضِيهِ الْعَقْلُ وَالشَّرْعُ، أَوْ عَمَّا يَقْتَضِيَانِ حَبْسَهَا عَنْهُ} ^(١) واته: (صبر) برىتيه له‌ خۆ چه‌پس كردن له‌سه‌ر شتيك كه‌ عه‌قل و شه‌رع ده‌يخوازن، ياخود عه‌قل و شه‌رع ده‌يخوازن، كه‌ ئه‌و شته‌ نه‌كه‌ى.

مه‌به‌ستى ئه‌وه‌يه كه‌ (صبر) برىتيه له‌وه‌ى نه‌فسى خۆت له‌سه‌ر شتيك چه‌پس بكه‌ى، كه‌ شه‌رع و عه‌قل به‌چاكي ده‌زانن، هه‌روه‌ها نه‌فسى خۆت بگيريه‌وه له‌و شتانه‌ى، كه‌ عه‌قل و شه‌رع به‌ خراپيان ده‌زانن.

چه‌ند ويته‌يه‌ك له‌ ده‌قه‌كانى قورئان و سوننه‌ت ده‌رباره‌ى ئارامگرتن (صبر):

يه‌كه‌م: خواى په‌روه‌ردگار له‌ سووره‌تى (آل عمران) ئايه‌تى (٢٠٠) دا ده‌رباره‌ى (صبر) ده‌فه‌رموى:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾

واته: ئه‌ى ئه‌وانه‌ى به‌رواتان هه‌ناوه‌! خۆراگر بن، وه‌ له‌به‌رامبه‌ر دوژمنانتاندا خۆ راگر بن، وه‌ له‌سه‌نگه‌ردا بن، وه‌ پارێژ له‌خوا بكه‌ن، به‌لكو سه‌رفراز بن.

دووهم: له سوورەتى (البقرة) ئايەتى (۵۵) دا خۆى پەرورەدگار دەفەرموى:

﴿ وَلَنْبَلُوتَكُمْ يَسِيْرٌ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ ۗ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٥﴾ ﴾

واتە: وه به دلىيى تاقىتان دەكەينهوه به شتىك له ترس و برسىتى و كهم و كورپى له مال و سامان و، له بهروبوم و ميوه، وه لهدهستدانى عەزىزو خۆشهويستانتان، وه موژده بده به خۆراگران. كين ئه خۆراگرانه؟ دهفەرموى:

﴿ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمْ مُّصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿١٥٦﴾ ﴾ البقرة.

واتە: ئەوانەى كه ئەگەر به لایەكیان توش بوو، دەلین: ئیمە هی خواين، وه بۆلای خواش دەچینهوه، (لهخواوه هاتووین وه بۆلای ئهويش دهچینهوه).

كهواتە: هەرشتیكمان بهسەر هاتبى و هەر به لایەكمان تووش بووبى، مادام لای خواوه هاتووین و خوا پیداوین، وه بۆ لای خواش دهچینهوه، پاداشتمان دهدهاتهوه، گرفت نیهو گوى نادهینی.

سێیههه: له سوورەتى (الزمر) ئايەتى (۱۰) دا خۆى کاربهجى دەفەرموى:

﴿ .. إِنَّمَا يُوقِ الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿١٠﴾ ﴾

واتە: بىگومان خۆراگران پاداشتيان بهبى ژماردن دهديتهوه.

واتە: بۆيان ناژمىردى و ئەوان ژمارهكەى نازان، ئەگەرنا له لای خوا ههموو شتىك ژمىرداوه، هيج شتىك نيه لای خوا سهژمىر نهكرابى، وهك دهفەرموى:

﴿ .. وَأَخْصَىٰ كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا ﴿٢٨﴾ ﴾

واتە: وه (خوا) ههموو شتىكى ژماردوه، ههموو شتىك له لای خۆى پەرورەدگار سهژمىر كراوه، به لام ئەوان پاداشتهكەيان هينده، زۆره بۆيان ناژمىردى.

چواره‌م: پىشتىرش ئه‌و فهرموده‌يه‌مان هه‌نا، كه پىغه‌مبه‌رى خوا (صلى الله عليه وسلم) ده‌فهرموى:

{وَمَنْ يَسْتَعِزْ يُعِزَّهُ اللَّهُ، وَمَنْ يَسْتَغْنِ يُغْنِهِ اللَّهُ، وَمَنْ يَتَصَبَّرْ يُصَبِّرْهُ اللَّهُ} ^(١).

واته: هه‌ركه‌سى خۆى پاك رابگرى، خوا پاكى پى ده‌به‌خشى، وه هه‌ركه‌سى خۆى بى‌نياز رابگرى، خوا دل ده‌له‌مه‌ندى و قه‌ناعه‌تى پى ده‌به‌خشى، وه هه‌ركه‌سى خۆى له‌سه‌ر ئارامى راپىنى، خوا ئارامى پى ده‌به‌خشى، وه هه‌ركه‌سى به‌خشىكى باشترو فراوانترى له‌خۆراگرى پى نه‌دراوه.

پىشتىرش باسما كرد، كه هه‌موو ئه‌و ره‌وشه‌ته بنه‌ره‌تيا نه: په‌يوه‌نديان به‌خۆه هه‌يه، به‌خواه هه‌يه، به‌خه‌لكه‌وه هه‌يه، كه‌واته: ده‌بى له‌گه‌ل خۆتا خۆراگرى، هه‌موو ئه‌و شتانه‌ى كه‌خوا پى خۆشن و عه‌قلى سه‌ليم به‌چاكيان داده‌نى، وه عه‌قل هه‌چ شتى كه‌شه‌رىعت به‌چاكي داناه، به‌خراپى دانانى، وه عه‌قل هه‌چ شتى كه‌شه‌رىعت به‌خراپى داناه، به‌چاكي دانانى، هه‌ميشه عه‌قل ته‌ئىدى نه‌قل ده‌كاو له‌خزمه‌تى دايه.

(صبر) ئه‌وه‌يه كه: نه‌فسى خۆت چه‌پس بكه‌ى له‌سه‌ر هه‌ر شتىك، كه‌خوا پى خۆشه‌و خوا پى چاكه، وه بىگىريه‌وه له‌هه‌ر شتىك، كه‌خوا پى ناخۆشه. وه له‌گه‌ل خوادا خۆراگر بى و فهرمانه‌كانى جىبه‌جى بكه‌ى.

وه له‌گه‌ل خه‌لكيشدا خۆراگر بى، مافه‌كانيان نه‌فهوتىنى، وه سنوره‌كانيان له‌گه‌لدا نه‌به‌زىنى.

(٢) نضرة النعيم، ج ٢، ص ٢٩٨٤.

(راغب الأصفهاني) ده‌لێ: {الْكَبِيرُ الْهَمَّةُ عَلَى الْإِطْلَاقِ، هُوَ مَنْ لَا يَرْضَى بِالْهَمِّ الْحَيَوَانِيَّةَ قَدْرَ وَسْعِهِ، فَلَا يَصِيرُ عَبْدَ بَطْنِهِ وَفَرْجِهِ، بَلْ يَجْتَهِدُ أَنْ يَتَخَصَّصَ بِمَكَارِمِ الشَّرِيعَةِ} ^(١)، واته: خاوهن هیممه‌تی گه‌وره به ره‌هایی، ئەو کەسە یە کە رازی نه‌بێ به ئامانج و ئاواته ئاژده‌لییه‌کان، به‌پێی توانای خۆی، به‌جۆریک که نه‌بیته کۆیله‌و وابه‌سته‌ی ورگی و داوینی، به‌لکو هه‌ول بدا ئەو ره‌وش‌ت و ئاكاره به‌رزانه‌ی که شه‌ریعت فه‌رمانی پێکردوون، تاییه‌تیان بکا به‌ خۆیه‌وه، وه‌ خۆییان پێی به‌رازی نیسته‌وه.

دیاره وشه‌ی هیممه‌ت له‌ قورئاندا نه‌هاتوه، وه‌ له‌ سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ری خواشدا (صلی الله علیه وسلم) نه‌مبینیه‌ هاتبێ، به‌لام هه‌م ئایه‌تی وامان هه‌ن و، هه‌م فه‌رمووده‌ی وامان هه‌ن، ئاماژه ده‌که‌ن به‌ هیممه‌ت به‌رزایی، بۆ وینه:

یه‌که‌م: خوا (سبحانه و تعالی) له‌ سووره‌تی (المطففین) ئایه‌تی (١٨) دا ده‌فه‌رموی:

﴿كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ ﴿١٨﴾﴾

واته: نه‌خێر، {ئه‌ی هاوبه‌ش بۆخوا دانه‌ره‌کان! راست ناکه‌ن} بیگومان لیستی تو‌ماری چاکه‌کاران له‌ (عِلِّيِّينَ) ه، واته: له‌ به‌رزیه‌کانه.

دووهم: له‌ سووره‌تی (آل عمران) ئایه‌تی (١٣٩) دا خوای په‌روه‌ردگار ر‌وو له‌ ئیمانداران ده‌کاو ده‌فه‌رموی:

﴿.. وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾﴾

واته: ئیوه‌ له‌سه‌ره‌وه ده‌بن و بالاو به‌رزتر ده‌بن، ئە‌گه‌ر به‌روادار بن، واته: له‌کاتی ر‌وو به‌روبوونه‌وه‌تاندا له‌ گه‌ل دوژمناندا، ئە‌گه‌ر به‌راستی ئیماندار بن، ئیوه‌ لای سه‌ره‌وه‌تان پێی ده‌بێ، وه‌ئیوه له‌لای سه‌ره‌وه ده‌بن و ناکه‌ونه ژێر.

سێیه‌م: پیغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌ فه‌رمایشتیکیدا ده‌فه‌رموی:

{إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ مَعَاليَ الْأُمُورِ وَأَشْرَافَهَا، وَيَكْرَهُ سُفْسَافَهَا} أخرجه الطبراني برقم (٢٨٩٤)،

قال الهيثمي (١٨٨/٨): فيه خالد بن إلياس ضعفه أحمد وابن معين والبخاري والنسائي وبقية رجاله ثقات، وقال: أحاديثه كأنها غرائب وإفرادات عن من يحدث عنهم ومع ضعفه يكتب حديثه، وقال الألباني صحيح.

واته: يىڭومان خواى بەرز کارو خەسلەتە بەرزو شەریفەکانى خوش دەوێن، وه رقی له کارو ئاكاره نزم و پەستەکانە.

چوارەم: له عومەرى کورپی خەتتاب گێڕدراوەتەوه، که گوتوویەتی: {لَا تَصْغُرَنَّ هِمَمُكُمْ، فَإِنِّي لَمْ أَرْ أَقْعَدَ عَنِ الْمَكْرُمَاتِ مِنْ صَغَرِ الْهِمَمِ} ^(١) واته: با هیممەت و ئیرادەو ئاواتتان بچووک نەبێ، چونکە من نەمبینیوه کاریگەرتر له هیممەتی گچکە، بۆ ئەوه که ئینسان دەستی نەگاتە پایە بەرزەکان. واته: هەرکەسیک هیممەتی نزم و بچووک بێ، ئەوه کاریگەریی زۆری هەیە لەسەری، بۆ ئەوهی هەول نەدا بۆ ئاوات و ئامانجی بەرز.

پێشینانیش گوتوویانە: ئاواتی گەوره پیاوی گەوره دروست دەکات.

پنجەم: هەروەها دەربارەى هیممەت بەرزى گوتراوه: {إِذَا كَانَتْ الْأَمَالُ كِبَارًا، تَعَبْتَ فِي مُرَادِهَا الْأَجْسَامُ}، واته: ئەگەر ئاواتەکان بەرز بن، جەستەکان لە پێناو بەدیهێنانیدا ماندوو دەبن.

وه گوتراوه: بِقَدَرِ الْكَدِّ تَكْتَسِبُ الْمَعَالِي مَنْ طَلَبَ الْعُلَى سَهَرَ اللَّيَالِي واته: بە ئەندازەى رەنج دان، بەرزىیه‌كان وه‌ده‌ست دێن، هەر کەس بەرزى بوى، شه‌و نخوونى ده‌كىشێ.

شه‌شه‌م: هەره‌ها خوا (سبحانه و تعالى) له سوورەتى (الشعراء) ئایەتەکانى (٨٨-٨٩) دا دەفەرموى:

﴿يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾﴾

واته: ئەو پوڤزەى نەسامان و نە کورپان دادى ئینسان نادەن، مەگەر کەسیک که بەدلىکى ساغ و سەلىمەوه هاتىتەوه خزمەت خوا.

■ ده‌وته‌م ■

دل ساغییه (سلامة القلب)

سه‌ره‌تا پێویسته ئه‌وه بزانی که وه‌ك چۆن جه‌سته نه‌خۆش ده‌بێ، دل و ڕووح و نه‌فسی ئینسانیش، نه‌خۆش ده‌بێ، هه‌روه‌ك چۆن جه‌سته ساغ ده‌بێ، ده‌گونجی دیوی په‌نه‌ان و نیوه‌وه‌ی ئینسانیش ساغ بێت، با چه‌ند وێنه‌یه‌ك به‌یینه‌وه‌:

یه‌که‌م: پێغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ئاماژه‌ی پێداوه ده‌فه‌رموی:
 {أَلَا وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ} أخرجه أحمد برقم (١٨٣٩٨)، والبخاري برقم (٥٢)، ومسلم برقم (١٥٩٩)، وأبو داود برقم (٣٣٢٩) ورقم (٣٣٣٠)، والترمذي برقم (١٢٠٥) وقال: حسن صحيح، والنسائي برقم (٤٤٥٣)، وابن ماجه برقم (٣٩٨٤)، وأخرجه أيضًا: الدارمي برقم (٢٥٣١)، والبيهقي برقم (١٠١٨٠).

واته‌: ئاگادارب‌ن! له‌ جه‌سته‌دا پارچه‌ گوشتێك هه‌یه ئه‌گه‌ر چاك بێ، هه‌موو جه‌سته چاك ده‌بێ، وه ئه‌گه‌ر ئه‌و تيكب‌جی و خراب بێ، هه‌موو جه‌سته تيك ده‌ب‌جی و خراب ده‌ب‌جی، ئه‌ویش دله‌.

دیاره ساغییه و سه‌لامه‌تییه‌ی دل، به‌ ئیمان و ئیحسان و ته‌قوا و ته‌زکیه‌ ده‌ب‌جی، وه به‌ پێچه‌وانه‌وه به‌ کوفرو نیفاق به‌ گوناوه‌ تاوان، دل و ده‌روونی ئینسان نه‌خۆش و ده‌رده‌دار ده‌ب‌جی، وه دلی ساغیش ئه‌وه‌یه که به‌رامبه‌ر به‌خوا، ئیمان و خوا به‌یه‌ک‌گرتن، وه ئه‌و خه‌سله‌تانه‌ی که ئیمان و خوا به‌یه‌ک‌گرتن ده‌یان‌حوازن، ئه‌و خه‌سله‌تانه‌ی تێدا هه‌بن.

وه به‌رانبەر به‌خه‌لکیش دلی ساغ، ئهو دله‌یه که جگه له دلسۆزی و به‌زه‌یی و خێرخوازی، تیدا نه‌بی، وه پاک بی له‌بوغزو ئیژه‌یی و خو به‌گه‌وره زانین، واته: دلی ساغ ئه‌وه‌یه که هم له‌گه‌ل خوادا ساف و ساغ بی، وه رازاوه‌یی به‌ ئیمان و ته‌قواو خوا به‌یه‌کگرتن و ته‌زکیه، وه هم له‌گه‌ل خه‌لکیشدا ساغ بی و، پری له‌ سۆزو به‌زه‌یی و خوشه‌ویستی و به‌ خه‌مه‌وه بوون و به‌ته‌نگه‌وه بوون، وه دوور بی له‌و سیفه‌تانه‌ی که پێچه‌وانه‌ی به‌رژه‌وه‌ندی خه‌لک، وه‌ک بوغزو غه‌ره‌زو هه‌سه‌دو خۆبه‌زلگری و خو په‌سندی و خو به‌سه‌ر خه‌لکدا هه‌لکیشان و .. هتد.

دووهم: به‌لگه‌یه‌کی دیکه له‌سه‌ر گرنگی و پێوستی ساغ و سه‌لامه‌تی دلی و ده‌روون، وه‌ک سیفه‌تیکی بنه‌رته‌یی مرۆفی مسوڵمان له‌ خودی خۆیدا له‌ په‌یوه‌ندی له‌گه‌ل خواو خه‌لکدا، ئهو ئایه‌ته‌یه که پێشتریش هینامان، خوی کاربه‌جی له‌سه‌ر زمانی پێغه‌مبه‌ر ئیبراهیم (سه‌لامی خوی لیبی) ده‌فه‌رموی:

﴿يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾﴾ الشعراء.

واته: ئهو رۆژه که نه‌ سامان و نه‌ کوران سوود ناگه‌یه‌ن (به‌ خاوه‌نه‌که‌یان)، مه‌گه‌ر که‌سی به‌ دلێکی ساغ هاتبێته‌وه لای خوا.

سێهه‌م: له‌ سوورته‌ی (الصفات) ئایه‌ته‌کانی: (٨٣-٨٤) دا خوا (سبحانه و تعالی) ده‌باره‌ی پێغه‌مبه‌ر ئیبراهیم (سه‌لامی خوی لیبی) ده‌فه‌رموی:

﴿وَإِن مِّنْ شَيْءٍ إِلَّا بِإِذْنِهِ ﴿٨٣﴾ إِذْ جَاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٤﴾﴾.

واته: وه له‌ شوێنه‌که‌وتوانی (نوح) ئیبراهیم بوو (سه‌لامی خوی لیبی) که به‌دلێکی ساغه‌وه هاتبوه لای خوا^(١).

(١) پێغه‌مبه‌ران (سه‌لامی خویان لیبی) هه‌مویان خاوه‌نی دلی ساغ و سه‌لامه‌ت بوون، به‌لام بۆچی پێغه‌مبه‌ر ئیبراهیم (سه‌لامی خوی لیبی) له‌ دوو شوێن له‌ قورئاندا، به‌ خاوه‌نی دلی ساغ و سه‌لیم و تیرو ته‌واو وه‌سف کراوه؟! دياره ئه‌وه‌ش نه‌پێنی خوێ هه‌یه:

یه‌ک: رهنه‌گه‌یه‌کی له‌ نه‌پێیه‌کان ئه‌وه‌بی، که ئیبراهیم (سه‌لامی خوی لیبی)، به‌مانای وشه، له‌گه‌ل هه‌موو ئه‌وانه‌ی دژی خوا بوون و دژی به‌رنامه‌ی خاوه‌ن، تێکگیراوه:

بىگومان خاوه‌نى دلى ساغ و سه‌ليم بوون، سيفه‌تيكى بنه‌رته‌يه‌و پيوسته له
ئىنسانى مسوولماندا هه‌ي، وه دلى ساغ و سه‌ليم بوون، وهك هه‌موو سيفه‌ته
بنه‌رته‌يه‌كانى ديكه، هه‌م ئىنسان له خودى خويدا ده‌بي بيه‌يئته دى، وه هه‌م
له مامه‌له له گه‌ل خاوى په‌روه‌رگاردا، ئىنسان ده‌بي خاوه‌نى دليكى ساغ و
سه‌ليم بي، وه هه‌م له مامه‌له له گه‌ل خه‌لكيشدا به‌و شيويه‌يه بي، و، دووربي له
نه‌خوشي و ده‌رده‌دارى.

له‌گه‌ل خرۆكه په‌رستان، له‌گه‌ل مانگ په‌رستان، له‌گه‌ل خۆر په‌رستان، له‌گه‌ل بت
په‌رستان، له‌گه‌ل تاغوت په‌رستان.

دوو: پاشان ئىبراهيم (سه‌لامى خاوى لىي)، كه‌سى بووه وابه‌سته‌ى شوئيكي ديارى
كراو نه‌بووه، له عىراق بووه هه‌ندى ده‌لێن: له كوردستان، پاشان چووه بۆ شام، له‌وشه‌وه بۆ
ميصر، له ميصر وه چووه بۆ حىجاز، وه له‌و ناوچانه‌دا هه‌ر هاتوو چوه، وهك كورده‌يارى
خۆمان ده‌لێن: مالى هه‌ر له‌سه‌ر پشتى كه‌رى بووه، له پىناوى خاوى په‌ره‌رگاردا، هه‌ر
خه‌رىكى كۆچ و كۆچبار بووه.

سێ: وه پاشان ئىبراهيم پيغه‌مبه‌رىكى پايه به‌رزى خوايه، كه له‌سه‌ر خوا فرى دراوته
نيو ئاگرى سوور، وه له‌پىناو خوادا جگه‌ر گوشه‌كه‌ى خۆى هه‌تايه سه‌ر سه‌ربرين، دياره
ئىبراهيم (سه‌لامى خاوى لىي)، كۆمه‌لى هه‌لوست و سيفه‌تى به‌رزى واى هه‌ن،
شاىسته‌ى ته‌ويه كه به‌خاوه‌نى دلى ساغ و سه‌ليم پىناسه بكرى.

■ ههشتهم ■

دنیا به کهم گرتن (الزهد)

سه رهتا با پیناسه ی زوهد بکهین:

(غزالی) دهلی: {الزهد: هو عبارة عن انصراف الرغبة عن الشيء إلى ما هو خير منه^(۱)، واته: زوهد بریتیه له: لاچوونی ئاره زوو له شتیک به رهو شتیکی لهو چاکتر.

دهلی: ئەو شتهیانم پی چاکتره به سه ره ئه ویدی که دا هه لیده بژیرم، که واته: ئەو شته ی که به کهمی ده گری، مانای وایه تۆ زاهیدی به رانبهر بهو شته، چونکه شتیکی لهو چاکتر شک ده به ی، دیاره مه به ست له زوهد، دنیا به کهم گرتنه، واته: تۆ که دواړۆژت له لا گه وره ترو گرنه گ تر بوو، دنیات له لا بچووک ده بیته وه له به رانبهر دواړۆژدا.

قسه یه کی حه کیمانه ی زۆر جوان لهو باره وه گو تراوه: {لَیسَ الزُّهْدُ أَنْ لَا تَمْلِكَ شَيْئًا، وَإِنَّمَا الزُّهْدُ أَنْ لَا يَمْلِكَكَ شَيْءٌ}، واته: زوهد ئەوه نیه تۆ هیچ شتیکت نه بی، به لکو زوهد ئەوه یه: که هیچ شتیکت تۆی نه بی.

واته: دنیا به کهم گرتن (زه د) به وه نایه ته دی که تۆ خاوه نی هیچ نه بی، به لکو به وه دیتنه دی که هیچ شتیکت خاوه نی تۆ نه بی، تۆ نه بی به کۆیله ی شته کان،

وه‌ك پى‌غهمبهرى خوا (صلى الله عليه وسلم) فهرموويه‌تى:

{تَحَسَّ عَبْدُ الدِّينَارِ وَالذَّرْهَمِ وَالْقَطِيفَةِ وَالْخَمِصَةِ} أخرجه البخاري برقم (٢٧٣٠)، وابن ماجه برقم (٤١٣٥)، وأخرجه أيضًا: ابن حبان برقم (٣٢١٨)، والبيهقي برقم (١٨٢٧٩).

واته‌: به‌دبه‌خته‌ ئه‌و كه‌سه‌ى ده‌يىته‌ كۆيله‌ى زىڤ، ئه‌و كه‌سه‌ى ده‌يىته‌ كۆيله‌ى زىو، ئه‌و كه‌سه‌ى ده‌يىته‌ كۆيله‌ى به‌رگ و پۆشاك.

دياره‌ وشه‌ى (زه‌د) هه‌م له‌ قورئان و، هه‌م له‌ سوننه‌تى پى‌غهمبهرى خواشدا (صلى الله عليه وسلم) هاته‌وه‌:

يه‌كه‌م: له‌ سوورپه‌تى (يوسف) ئايه‌تى (٢٠) دا، خواى زاناو شاره‌زا ده‌رباره‌ى (يوسف) (سه‌لامى خواى لى‌بى)، كه‌ براهه‌كانى ده‌يخه‌نه‌ بيه‌روه، دوايى كاروانچى دى‌ن له‌و بيه‌ره‌ ده‌يه‌يىنه‌ ده‌رى و، دوايى به‌ نرخىكى كه‌م ده‌يفروشن، ده‌فه‌رموى:

﴿وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ﴾

واته‌: (يوسف)يان فروشت به‌ نرخىكى كه‌م، به‌ چه‌ند دره‌مه‌مىك كه‌ ده‌ژمىردى‌ن، وه‌ به‌رانبه‌ر به‌ يوسف كه‌م سه‌يركه‌ر بوون، ياخود بى‌ ره‌غبه‌ت بوون، واته‌: به‌كه‌مىيان ته‌ماشاشا ده‌كرد، چونكه‌ پشتيان پى‌وه‌ نه‌ه‌يشابوو، ئه‌گه‌رنا (يوسف) (سه‌لامى خواى لى‌بى) دوايى بۆته‌ ئه‌و په‌يامبهره‌ پايه‌ به‌رزه‌، له‌ پرووى جوانيى و ديمه‌نيه‌شه‌وه‌، دياره‌ زۆر سه‌رنج راكيش بووه‌.

ره‌نگه‌ زانيبىيان كه‌ ئه‌وه‌ خاوه‌نىكى هه‌يه‌و دوايى به‌دوايدا دى‌، ويستوويانه‌ زوو له‌كۆل خۆيانى بكه‌نه‌وه‌و به‌چه‌ند دره‌مه‌مىكى كه‌م فروشتوويانه‌.

دووه‌م: له‌ سوورپه‌تى (طه) ئايه‌تى (١٣١) دا، كه‌ دياره‌ وشه‌ى (زه‌د)ى تىدا نيه‌، ده‌فه‌رموى:

﴿وَلَا تُمَدِّنْ عَيْنَكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ﴾

واته: چاوت مەبەر ئەوەی هەندى لە بېروايانمان پى خوشگوزەران کردو، لە جوانى ژيانى دنيا، که تیدا تاقیان بکەينهوه، وه بىگومان رۆزى پەروەردگار ت چاکتره، وه زیاتریش دەمىتتهوه.

لێره دا خواى پەروەردگار پىغه مەبرى خۆى (صلی الله عليه وسلم) هان دەدا، لەسەر دنيا بەکەم گرتن و دنيا بەکەم تەماشاشا کردن.

سێهەم: هەروەها لە سوورەتى (التوبة) لە ئایەتى (۳۸) دا، خواى بەخشر هانى ئیمانداران دەدا، که دنيا لەچاو دواڕۆژ بەکەم تەماشاشا بکەن، که هەر ئەوەش نۆه رۆکى زوهدە، دەفەرموى:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ أَنْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَنْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَّعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ﴾ (۳۸)

واته: ئەى بڕواداران! ئەوه چیتانە کاتى پێتان بگوترى لەپىگای خوادا بۆ جەنگ و جیهاد بچنەدەر، ئیوه خۆتان قورس کردو بەزەوییهوه، نووسان، ئایا رازى بوون بە ژيانى دنياو، دنيا تان هەلبارد بەسەر دواڕۆژدا؟ رابواردنى ژيانى دنيا لەچاو دواڕۆژ، تەنها شتىكى کەمه.

واته: ئەو شتە کەمەتان نەدەبوو ئەوەندە پى زۆر بى، که لەپیناويدا ئەركى جەنگ و جیهاد بچوینن، وه کەمتەرخەمى تیدا بکەن.

چوارەم: پىغه مەبرى خوا (صلی الله عليه وسلم) دەربارەى ئەوه که ژيانى دنيا لەچاو دواڕۆژدا چەندە، لە فەرمايشتىکدا که زۆر سەرنجمان رادەکێشى، دەفەرموى:

{مَا مَثَلُ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا مَثَلُ مَا يَجْعَلُ أَحَدُكُمْ إِصْبَعَهُ فِي الْيَمِّ، فَلْيَنْظُرْ بِمَ يَرْجِعُ} أخرجه ابن المبارك برقم (۴۹۶)، وأحمد برقم (۱۸۰۴۳)، ومسلم برقم (۲۸۵۸)، وابن ماجه برقم (۴۱۰۸)، وأخرجه أيضاً: الحميدي برقم (۸۵۵)، وابن أبي شيبة برقم (۳۴۳۰۶)، وابن حبان برقم (۶۱۵۹)، والطبراني برقم (۷۱۳)، والبيهقي في شعب الإيمان برقم (۱۰۴۵۹).

واته: ژيانى دنيا له‌چاو دواړوژ، تهنه‌ها وه‌ك ته‌وه وايه، كه يه‌كې له ئيوه په‌نجه‌ى بخاته نيو ئاوى ده‌رياوه، با ته‌ماشه‌ بكات، بزاني چه‌ند ئاو به په‌نجه‌يه‌وه هاتوه! {يانى: ئه‌و ئاوه‌ى به په‌نجه‌يه‌وه نووساوه، له‌چاو ئاوى ده‌رياه كه چه‌نده، دنياش له‌چاو دواړوژدا ته‌ونده‌يه}.

پينجه‌م: هه‌روه‌ها له فهرمووده‌يه‌كى ديكه‌دا پينجه‌مبه‌ر (صلى الله عليه وسلم) ده‌فهرموى:

{ لَوْ كَانَتْ الدُّنْيَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ، مَا سَقَى كَافِرًا مِنْهَا شَرْبَةً مَاءٍ } أخرجه الترمذي برقم (٢٣٢٠)، والطبراني (١٥٧/٦)، برقم (٥٨٤٠)، والبيهقي في شعب الإيمان (٣٢٥/٧)، برقم (١٠٤٦٥)، قال الألباني: صحيح.

واته: ئه‌گه‌ر دنيا له لای خوا به‌قه‌د باله‌ ميس‌ووله‌يه‌ك نرخی بوايه، نه‌يده‌هيش‌ت بى‌ بپروا قومه‌ ئاويكى تيدا بخواته‌وه.

له‌به‌ر ته‌وه‌ى شايسته‌ى نيه، كه‌سيك خاوه‌نى خوى نه‌ناسى و به‌رانبه‌رى سپله‌و بى‌ نمه‌ك و بى‌ وه‌فابى، شايسته‌ى ته‌وه نيه خوا نيعمه‌ته‌كانى پى بيه‌خشى، به‌لام دنيا جى‌ تاقى‌كرده‌وه‌يه‌و، له‌به‌ر ته‌وه‌ى جى‌گای تيدا تاقى‌ كرده‌وه‌يه، بويه‌ ده‌بى‌ مس‌ولمان و كافر به‌يه‌كه‌وه له نازو نيعمه‌ته‌كانى خوا به‌هه‌رمه‌ند بن و تاقى‌ بكرينه‌وه.

شه‌شه‌م: پينجه‌مبه‌رى خوا (صلى الله عليه وسلم) ده‌فهرموى:

{ كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فَرُزُّوْهَا، فَإِنَّهَا تُزْهَدُ فِي الدُّنْيَا وَتُذَكِّرُ الْآخِرَةَ } أخرجه الحاكم (برقم (١٣٨٧)، والبيهقي برقم (٦٩٨٩)، وأخرجه أيضًا: ابن ماجه برقم (٣٤٠٦)، وابن حبان برقم (٥٤٠٩).

واته: پيش‌تر من ليم قه‌ده‌غه‌ كرده‌بون زياره‌تى گوڤستان بكه‌ن، به‌لام ئيس‌تا پيتان ده‌ليم سه‌ردانى بكه‌ن، چونكه ده‌يسته‌هوى ته‌وه، كه دنيا به‌كه‌م بگرن، وه دواړوژيستان ده‌خاته‌وه ياد.

حه‌وته‌م: هه‌روه‌ها له‌ فه‌رمایشتیكى دیکه‌شدا باسى زوه‌د کراوه‌:

{عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدِ السَّاعِدِيِّ أَيْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ دُلَّنِي عَلَى عَمَلٍ إِذَا أَنَا عَمَلْتُهُ، أَحَبَّنِي اللَّهُ وَأَحَبَّنِي النَّاسُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {إِزْهَدْ فِي الدُّنْيَا يُحِبَّكَ اللَّهُ، وَازْهَدْ فِيمَا فِي أَيْدِي النَّاسِ يُحِبُّوكَ} أخرجه ابن ماجه برقم (٤١٠٢)، قال البوصيرى (٢١٠/٤): هذا إسناد ضعيف، والطبراني برقم (٥٩٧٢)، والحاكم برقم (٧٨٧٣) وقال: صحيح الإسناد، والبيهقي في شعب الإيمان برقم (١٠٥٢٢) وقال: خالد بن عمرو هذا ضعيف، وأخرجه أيضاً: القضاعي برقم (٦٤٣)، وابن الجوزي في العلل المتناهية برقم (١٣٥٢)، وأورده ابن أبي حاتم في العلل برقم (١٨١٥)، وقال: قال أبي: حديث باطل يعنى بهذا الإسناد، قال المنذري (٧٤/٤): رواه ابن ماجه، وقد حسن بعض مشايخنا إسناده، وفيه بُعد، لأنه من رواية خالد بن عمرو القرشي الأموي السعيدى، وخالد هذا قد ترك، واتهم ولم أر من وثقه، لكن على هذا الحديث لامعة من أنوار النبوة، ولا يمنع كون راويه ضعيفاً أن يكون النبي قاله، وقد تابعه عليه محمد بن كثير الصنعاني، ومحمد هذا قد وثق على ضعفه، وهو أصلح حالاً من خالد، وقال الشيخ الألباني: صحيح.

سه‌هلى كورى سه‌عدى ساعيدى (خوا لى رازى بى) ده‌لى: پياوێك هاته‌ خزمه‌ت پيغه‌مبه‌رى خوا (صلی الله عليه وسلم) گوته‌: ته‌ى پيغه‌مبه‌رى خوا! كرده‌وه‌يه‌كم پيشان بده‌، هه‌ر كاتيك ته‌و كرده‌وه‌يه‌م نه‌جامدا، هه‌م خوا خو‌شى بويم، هه‌م خه‌لك خو‌شى بويم، پيغه‌مبه‌رى خوا (صلی الله عليه وسلم) فه‌رموى: {دنيا به‌كه‌م بگه‌ر، خوا خو‌شى ده‌وى، ته‌وه‌ش كه‌ له‌ده‌ستى خه‌لك دايه‌، به‌كه‌م ته‌ماشای بكه‌، خه‌لكيش خو‌شيان ده‌وى}.

به‌لى هه‌ميشه‌ زه‌بوون بوونى ئينسان، وه‌ سووك بوونى ئينسان، به‌وه‌ويه‌ كه‌ دنياى له‌لا زۆره‌، وه‌ ته‌وه‌ى له‌ده‌ستى خه‌لك دايه‌، چاوى تپه‌به‌رى و ته‌ماعى زۆرى تپدايه‌، وه‌ دينى خوى له‌ پيناو دنيايدا ده‌دا، به‌لكو باباى وا هه‌يه‌، دينى له‌پيناو دنياى غه‌يرى خو‌شى ده‌دا!

تییینییه کی گرنګ له سهه لیکدانه وه و تیگه یشتنی ماناو مه بهستی وشه ی (زهه):

زۆر جار وشه ی (زهه) به {دنیا نهویستی} لیکدراوه ته وه، که شه هه لهیه، وه که له کتییی {پریگای صالح بوون و به ره و خوا چون} یشدا باسم کردوه^(١)، چونکه مادام وشه ی زوهه له سوننه تی پیغه مبهردا (صلی الله علیه وسلم) له مه قامی مه دحدا هاتوه، مانای وایه (زهه) بریتی نیه له دنیا نهویستی، چونکه ئیسلام هیچ کات فهرمانی به مسولمانان نه کردوه، ژيانی دنیایان نه وی و ته رکه دنیا بن، ئنجا خوا ئیمه ی له دنیادا دناوه و بمانه وی و نه مانه وی له دنیاداین و، ده بی ژيانی دنیا بگوزهرئین، وه خوی په روه ردگار پیی خوشه ژيانی دنیا به شیویه که بگوزهرئین، که چاو له دهستی خه لک نه بین، وه زه بوون و زه لیل نه بین و به عیززه ته وه بژین، به شه ره ف و که پامه ته وه بژین، شه وه ش له گه ل دنیا نهویستییدا ناگونجی، به لام له گه ل دنیا به که م گرتندا ده گونجی!

با دنیات بوئ، به لام له لات که م بی، هه ول بو دنیا بده، به لام باوه شی پیدما مه که، وه کاتی که به رژه وهندی دنیات له گه ل هی دواپۆرتدا تی که ده گیرئ، به رژه وهندییه دنیاییه که ت نادیده بگره، وه کاتی به رژه وهندییه کی دنیایی شه وه ده خوازی، که تو پیشیلی مافی خه لک بکه ی و، که پامه تی خوت له ده ست بده ی، شه کاته چاوپۆشیی له و به رژه وهندییه دنیاییه بکه، وه که پامه تی خوت پاریزه، وه مافی خه لک و سنووره کان مه به زینه.

(١) هه روه ها له کتییی: (گیانی ژیان) یشدا پرونم کردۆته وه.

■ نۆیه‌م ■

په‌ند وەرگرتن (الإعتبار)

یه‌کی دیکه‌ له‌و ره‌وشته‌ بنه‌ره‌تیانه، که ئینسان ده‌بی خۆییان پی پرازیته‌وه، له‌ مامه‌له‌ له‌گه‌ڵ خۆیدا، وه‌ له‌ مامه‌له‌ له‌گه‌ڵ په‌روه‌رگاریدا، وه‌ له‌ هه‌لس و که‌وت له‌گه‌ڵ خه‌لکیدا، بریتیه‌ له‌وه‌ که: په‌ند وەرگری، که شتیکی به‌سه‌ردی، هه‌روا به‌سه‌ریدا نه‌روات، به‌لکو په‌ندی لی وەرگری.

(الکفوي) ده‌لی: {الإعتبارُ هُوَ النَّظَرُ فِي حَقَائِقِ الْأَشْيَاءِ، وَجِهَاتِ دِلَالَتِهَا لِيُعْرَفَ بِالنَّظَرِ فِيهَا شَيْءٌ آخَرٌ مِنْ جِنْسِهَا، وَقِيلَ: الإعتبارُ هُوَ التَّدَبُّرُ وَقِيَاسُ مَا غَابَ عَلَى مَا ظَهَرَ} ^(١)، واته: په‌ند وەرگرتن (الإعتبار) ته‌وه‌یه، که ئینسان ته‌ماشای ماهیه‌تی شته‌کان بکا، وه‌ له‌و ره‌وه‌وه‌ که چی ده‌گه‌یه‌نن، تاوه‌کو به‌هۆی ته‌مه‌شا کردنی ته‌وانه‌وه، شتیکی دیکه‌ی بۆ ده‌رکه‌وی، وه‌ گوتراوه: په‌ند وەرگرتن ته‌وه‌یه ئینسان له‌ شتیکه‌وه‌ رابمینی، وه‌ شتیک قیاس و پێوانه‌ بکات که نابینی، له‌سه‌ر شتیک که ده‌بینی.

(المناوي) گوتویه‌تی: {العبرة والإعتبار هُوَ الإِتِّعَازُ} ^(٢)، واته: عیبه‌ت واته: په‌ند وەرگرتن.

(١) الکلیات - ص ١٤٧.

(٢) التوقیف علی مهمات التعاریف - ص ٢٣٥.

خوای پهروهردگار لهچهند شوینیکدا باسی ئهوهی کردوه که دهبی ئیمه پهند وهرگرین، بههمان شیوه پیغمبهری خاتهمیش (صلی الله علیه وسلم)، با تهماشای چهند وینهیهک بکهین له قورئان و سوننهت:

یهکهه: له سوورهتی (آل عمران) ئایهتی (١٣) دا، خوای بهرزو مهزن دهفرموی:

﴿ قَدْ كَانَ لَكُمْ آيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأُخْرَى كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَهُمْ رَأَى الْعَيْنِ وَاللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصَرِهِ مَن يَشَاءُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ ۝١٣﴾

واته: بیگومان له دوو کۆمهلهکاندا که بهیهک گهیشتن {بههنگاری یهکدی بوونهوه}، نیشانهو بهلگه ههبوو بو ئیوه، که کۆمهلیکیان له پیناوی خوادا دههنگین، ئهوانی دیکهش بیروابوون، ئهوانهی بروادارابوون بی بروایهکانیان دوو هیندهی خوایان دهینی بهچاو، وه خوا ههکهسی که بیهوی پشت تهستوری دهکا بههوی یارمهتی خوی، بیگومان لهوهدا پهند ههیه بو خاوهن عهقلان.

دووهم: ههروهها خوا لهسوورهتی (المؤمنون) ئایهتی (٢١) دا دهفرموی:

﴿ وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً ... ۝١١﴾

واته: بیگومان له ئاژهلاندای پهند ههیه بو ئیوه.

سییهه: ههروهها وهک پیشتریش هینامان: له سوورهتی (الحشر) ئایهتی (٢) دا خوا دهفرموی:

﴿ .. فَأَعْبِرُوا بِأُولِي الْأَبْصَارِ ۝٢﴾

واته: پهند وهرگرین ئهی خاوهن عهقلان!

چوارهه: پیشتریش ئهو فرمودهیهی پیغمبهری خوامان (صلی الله علیه وسلم) هینا، که دهفرموی:

- (٢) بروانه: (إحياء علوم الدين)، ج ٤، ص ٦٤، للغزالي.

■ دهیم ■

به ئهدهب بوون (التأدب)

دیاره ئهم وشهیه وهك چۆن وشهیهکی عه‌ره‌بییه، فارسیش به‌کاری ده‌هینن، تورکیش به‌کاری ده‌هینن، له‌ کوردیشدا به‌هه‌مان شیوه‌ به‌کار دی، ئنجا با بزانیین وشه‌ی ئه‌دهب له‌ روانگهی رهوشت ناسانه‌وه^(۱) یانی چی؟

{إبن القيم} ده‌لی: {حَقِيقَةُ الْأَدَبِ اسْتِعْمَالُ الْخُلُقِ الْجَمِيلِ، وَلِهَذَا كَانَ الْأَدَبُ اسْتِخْرَاجًا لِمَا فِي الطَّبِيعَةِ مِنَ الْكَمَالِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَى الْفِعْلِ}^(۲)، واته: حه‌قیقه‌تی ئه‌دهب بریتیه له‌ به‌کاره‌ینانی رهوشتی جوان، {هه‌ر که‌سی ئاکارو رهوشتی جوان له‌خویدا بپشکوینی، له‌خویدا بدره‌وشینیته‌وه، به‌ رهوشت و ئاکاری جوان مامه‌له‌ بکا، له‌زاتی خویدا، له‌گه‌ل ده‌ورو به‌ریدا، له‌گه‌ل په‌روه‌ردگاریدا، ئه‌وه مانای وایه به‌ ئه‌ده‌به‌و ئه‌ده‌بی له‌ خویدا هی‌ناوته‌دی}، بۆیه ئه‌دهب بریتیه له‌پشکواندن و هی‌نانه‌ده‌ری ئه‌و سیفه‌ته‌ باشانه‌ی، که به‌ هی‌ز له‌ سروشتی ئینساندا هه‌ن، ده‌ره‌ینانیان بو‌و حاله‌تی کرده‌وه.

یانی: هه‌موو ئینسانێک له‌بارانی‌دا هه‌یه رهوشتی‌کی به‌رزو جوانی هه‌بی، به‌لام ئه‌وه به‌هی‌ز (بالقوة) یه‌ واته: وهك حاله‌تی شیردراوه‌و په‌نه‌ان له‌ سروشتی ئینساندا هه‌یه، ئینسان ده‌بی هه‌ول له‌گه‌ل خویدا بدا، ئه‌وه‌ی که به‌هی‌ز به‌شیوه‌ی شیرراوه‌

(۱) ئه‌گه‌رنا نووسه‌ران و ئه‌دیبان به‌شیوه‌یه‌کی دیکه‌ پیناسه‌ی ئه‌دهب ده‌که‌ن.

(۲) ته‌ه‌ذیب مدارج السالکین - ص ۴۴۸.

له سروشتیدا ههیه، بیکاته حالهتی کردهوه، بیهێننهت دنیای واقعی و به کردهوه له خۆیدا بهرجهستهی بکا.

کتیبی: (نَصْرَةُ النَّعِيمِ)^(۱) دهبارهی ئهدهب، ههندی شتی جوانی هیناوه، دهلی: {فَالْأَدَبُ مَعَ اللَّهِ: حُسْنُ الصُّحْبَةِ مَعَهُ بِإِقَاعِ الْحَرَكَاتِ الظَّاهِرَةِ وَالْبَاطِنَةِ عَلَى مُقْتَضَى التَّعْظِيمِ وَالْإِجْلَالِ وَالْحَيَاءِ}.

{وَأَمَّا الْأَدَبُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَيَعْنِي كَمَالَ التَّسْلِيمِ لَهُ وَالْإِنْقِيَادَ لِأَمْرِهِ، وَتَلَقِّيَ خَبَرِهِ بِالْقَبُولِ وَالتَّصَدِيقِ}.

{وَأَمَّا الْأَدَبُ مَعَ الْخَلْقِ: فَهُوَ مُعَامَلَةُ النَّاسِ عَلَى اخْتِلَافِ مَرَاتِبِهِمْ، كُلِّ مَا يَلِيقُ بِهِ}.
واته: ئهدهب له گهڵ خوادا، بریتیه لهوه که ئینسان مامه لهی باش بی له خزمهت خوادا، تهویش به شیوهیهك، که ههلس و کهوته دیارهکانی و شیراوهکانی، به پیی خوازیاری به گهواره گرتن و ریزگرتنی خواو شهرم کردن بن له خوا.

وه ئهدهب له گهڵ پیغمبهری خوادا (صلی الله علیه وسلم)، تهوهیه، که بهتهواوی بوی ملکهچ بین، وه تهو فرمانانهی دهیانکات، جبه جیان بکهین، وه تهو ههوالانهی که پیمان دهدا، لیی وهرگیرین و بهراستیان بزاین.

وه تهدهبیش له گهڵ خه لکدا، تهوهیه که مامه لهیان له گه لدا بکهی به جیاوازی پلهو پایه یانهوه، بهو شیوهیه که بۆیان شایستهیه، هه رکهسه بهو شیوهیه که لیی دهوه شیتتهوه.

وه ئیمه دهتوانین چهند دهقیك بهێنینهوه له سهر به ئهدهب بوون، له گه ل خوادا (سبحانه و تعالی)، وه له گه ل قورئاندا، وه له گه ل پیغمبهری خوادا (صلی الله علیه وسلم)، وه له گه ل زانایاندا، وه له گه ل خه لکدا، با ته ماشا بکهین:

یه‌که‌م: خوای په‌روهر د‌گار له سوورپه‌تی (البقرة) نایه‌تی (٢٢٤) دا ده‌فرموی:

﴿وَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ عُرْضَةً لِأَيْمَانِكُمْ أَنْ تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ
النَّاسِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ (٢٢٤)

واته: وه خوا مه‌که‌نه ر‌ی‌گر به‌هوی سویند خواردتانه‌وه، که چاکه بکه‌ن، وه پار‌یز‌ی بکه‌ن، وه چاک‌سازی له‌نیوان خه‌ل‌ک‌دا بکه‌ن، وه خوا بیسه‌ری زانیه‌.

واته: سویندیک مه‌خۆن به‌ خوای په‌روهر د‌گار، که ته‌و سوینده‌ بیته‌ ر‌ی‌گر له‌کاریکی خ‌یرتان، که پ‌ی‌ویسته‌ بیکه‌ن، سویند مه‌خۆ له‌کاری خ‌یر که نه‌یکه‌ی، وه‌ته‌ گهر سویندیش‌ت خوارد، وه‌ک له‌ فره‌مایش‌تی پ‌ی‌غه‌مبه‌ردا (صلی الله علیه وسلم) هاتوه: که فارپه‌ت بده‌و کرده‌وه باشه‌که‌ت ته‌نجام بده‌، نه‌ک له‌سه‌ر سوینده‌که‌ت بر‌وی و ب‌ل‌یی: تازه سویندم خواردوه! مادام کرده‌وه باشه‌که‌ت چاک‌تر ب‌ی، که فارپه‌تی سوینده‌که‌ت بده‌و کرده‌وه باشه‌که‌ت ته‌نجام بده‌، پ‌ی‌غه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) بو‌خوی وای کرده‌وه، که‌واته: له‌ته‌ده‌ب له‌گه‌ل‌ خوادا، ته‌وه‌یه که ئینسان سویند نه‌خوا به‌خوا، به‌تایبه‌ت سویندیک، که بیته‌ ر‌ی‌گر، که کرده‌وه‌یه‌کی چاک بکات.

وه له‌پراستییدا ته‌ده‌ب له‌گه‌ل‌ خوادا، ته‌وه‌یه که ئینسان به‌رده‌وام ناوی خوای له‌سه‌ر زار نه‌ب‌ی بو‌ سویند خواردن، وه‌ک له‌ پ‌یشه‌وایان و زانیانمان هه‌بووه گوتویه‌تی: من به‌پراست و به‌درۆ سویندم نه‌خواردوه، هه‌لبه‌ته‌ ته‌وه‌ش جو‌ر‌یکه له‌ زنده‌ر‌ویی، چونکه پ‌ی‌غه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) چه‌ندان جار سویندی به‌ خوای په‌روهر د‌گار خواردوه، ته‌گهر پ‌ی‌ویستی کرد‌ی، به‌لام تو پ‌ی‌ویست بکات و پ‌ی‌ویست نه‌کات، هه‌میشه ناوی خوات له‌سه‌ر زار ب‌ی، بو‌ سویند خواردن، ته‌وه شتیکی باش نیه‌.

دووهم: سه‌باره‌ت به‌ ته‌ده‌ب له‌گه‌ل‌ قورئاندا، خوای کاربه‌ج‌ی له‌ سوورپه‌تی (النساء) نایه‌تی (٨٢) دا ناوا فی‌رمان ده‌کا، ده‌فرموی:

﴿أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْفُرْعَانُ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا﴾ (٨٢)

واته: ئایا له قورئان ږانامینن؟! وه ته گهر له لای جگه له خواوه بوايه، ناکوکی و جیاوازی زۆریان تیدا دهبینی (تیکگیرانیان له نیواندا دهبینی).

به لام ئیستا ئایه ته کان وهك ئالقه کانی زنجیریک یه کدی دههستنهوه، سووپه ته کان هه موویان پشتی یه کدی ده گرن، شهوهی که له مه که هاتوه، وه شهوهی که له مه دینه هاتوه، ههیه (۲۰) سال زیاتر نیوانیان بووه، به لام هه موویان پشتگیری یه کدی ده کهن، مانای وایه له لایه ن خوایه که وه هاتوه، که زانایه و زانیاری بیسنووری ههیه، که واته: شهدهب له گه ل قورئاندا، شهوهیه که لێ وردینه وه شهوهی ږامینین و باش سه رنجی بدین، نهك ههروا بیخوینین به سه رکێلیی.

سییه م: وه سه بارهت به شهدهب له گه ل پیغه مبهردا (صلی الله علیه وسلم)، خوی پهروه ردگار له سووپه تی (الحجرات) ئایه تی (۱) دا ده فهرموئ:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدُمُوا يَدَيَّ اللَّهِ وَرَسُولِهِ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝۱﴾

واته: ئه ی شهوانه ی ږرواتان هیناوه! هیه شتیک پیش دهستی خواو پیغه مبهری خوا مه خه ن، وه پارێز له خوا بکه ن، بنگومان خوا بیسه ری زانایه.

هیه شتیک پیش دهستی خواو پیغه مبهری خوا مه خه ن، واته: هیه ږپاریک مه ده ن و هیه ههنگاوێک مه نین، تاكو نه زانن خوا چی ده فهرموئ؟ یاخود پیغه مبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) چی ده فهرموئ؟ هه لبه ته خوینراویشه وه (لا تَقْدُمُوا) واته: (لا تَقْدُمُوا) واته: وه پیش خواو پیغه مبهری خوا مه که ون، له پیش شهوانه وه مه ږون، له پیش شهوانه وه ههنگاو مه نین، شهوهش نواندنی شهدهبه له گه ل پیغه مبهری خوادا (صلی الله علیه وسلم).

ههروهها له ئایه تی دوا ی شهو ئایه ته شدا ده فهرموئ:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ ۚ بِالْقَوْلِ ۚ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ۝۲﴾ الحجرات.

واته: ئه ی شهوانه ی ئیمانتان هیناوه! دهنگی خوتان ږه سه ر دهنگی پیغه مبهر مه خه ن، {کاتی که قسه ده که ن، دهنگی خوتان به سه ر دهنگی ویدا زال مه که ن}،

نه‌وه‌ك كرده‌وه‌كانتان هه‌لبه‌ه‌شینه‌وه، بێ ئه‌وه‌ى هه‌ست بێ بکه‌ن.

واته: بێ ئه‌ده‌بى له‌گه‌ڵ پێغه‌مبه‌ردا (صلی الله علیه وسلم) ده‌بێته هه‌لبه‌ه‌شانه‌وه‌ى كرده‌وه چاكه‌كان، دياره پێغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) تاكو له‌ژياندا بووه، ئه‌م ئایه‌ته‌ ڕواڵه‌ته‌كه‌ى مه‌به‌ست بووه، كه نابێ ده‌نگ به‌سه‌ر ده‌نگى ئه‌ودا به‌رز بکه‌ى، به‌لام كه له‌ژياندا نه‌ماوه، واته: هه‌چ ڕاو بۆچووێك نابێ به‌سه‌ر سوننه‌تى پێغه‌مبه‌ردا (صلی الله علیه وسلم)، - كه وه‌ك دین به‌ئیمه‌ى ڕاگه‌يانده -، نابێ هه‌چ قسه‌و بۆچوون و ڕایه‌ك زāl بکه‌ین به‌سه‌رىدا.

چواره‌م: ده‌رباره‌ى ئه‌ده‌ب له‌گه‌ڵ زانایانیكى باش، وه له‌گه‌ڵ به‌رپرسانى دادگه‌ردا، كه هه‌ق ده‌ده‌ن به‌و پێگه‌و پۆسته‌ى خۆیان، پێغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) ده‌فه‌رموی:

{إِنَّ مِنْ إِجْلَالِ اللَّهِ، إِكْرَامَ ذِي الشَّيْبَةِ الْمُسْلِمِ، وَحَامِلِ الْقُرْآنِ غَيْرِ الْغَالِي فِيهِ وَالْجَانِي عَنْهُ، وَإِكْرَامَ ذِي السُّلْطَانِ الْمُقْسِطِ}، أخرجه ابن المبارك برقم (٣٨٨)، وابن أبي شيبة برقم (٣٥٦١)، وأبو داود برقم (٤٨٤٣)، والبيهقي برقم (١٦٤٣٥)، وأخرجه أيضًا: البخاري في الأدب المفرد برقم (٣٥٧)، قال الألباني: حسن.

واته: له ڕێژگرتنى خواو به‌گه‌وره‌گرتنى خوايه، كه ڕێژ بگه‌رى له: مسوڵمانى خاوه‌ن مووى سپى^(١)، وه هه‌لگه‌رى قورئان كه نه‌زۆر تێیدا ڕۆچووه، نه‌ خو‌شى لێ به‌دوور گرتوه^(٢)، وه ڕێژ لێگرتنى خاوه‌ن ده‌سه‌لاتیكى دادگه‌ر، {هوكمه‌رانی دادگه‌ر پێویسته ڕێژى لێنرێ، مادام به‌شیوه‌یه‌كى دادگه‌رانه هوكمه‌رانی ده‌كا}.

پێنجه‌م: ده‌رباره‌ى ئه‌ده‌ب له‌گه‌ڵ خه‌لكدا، خواى په‌روه‌ردگار له سووره‌تى (النساء) ئایه‌تى (٨٦) دا ده‌فه‌رموی:

(١) مسوڵمانێ كه مووى سپى بووه، جا چ پیاو بێ چ ئافه‌رت.

(٢) واته: تێیدا ڕۆ نه‌چووه، كه توشى زێده‌ڕۆیى بووبێ، هه‌روه‌ها له‌به‌رانه‌به‌ر قورئانیشتا كه‌مه‌ترخه‌م نیه، كه‌كارى بێ نه‌كا، به‌لكو به‌شیوه‌یه‌كى هاوسه‌نگ له قورئان تێگه‌یشته‌وه، به قورئانیشه‌وه‌ پابه‌نده.

(۱) له ههردووک کتیبی (چهند مهسه لهیه کی باوی سهردم) و (ئیسلاام و دۆله تداریی) دا به درژی بی باسم کردوه که ده فهرمووی: (وَإِذْ أَخِيئُمْ) واته: کاتی سلاوتان لیکرا، زانایان ده لێن: مسوولمان بی، یان کافر بی، مادام سلاوی لیکردی، پیویسته به باشر له خۆی، یان لای کم، وهک خۆی وهلامی سلاوه که ی بدیه وه، که واته: هه ندی فرمایشتی پیغه مبه ر صلی الله علیه وسلم که شه ده گه یهن: مسوولمان وهلامی سلاوی جووله که وه نصرانییه کان نه داته وه، شه به ته نکید مبه بهستی پی که سانج بووه دژایه تی ئیسلاامیان کردوه، یان ده بی ته ماشای سه نه دی فرمووده کان بکری و راست نه بن، یان ته گهر راست بن، شه مبه به ست پیی حاله تی کی تایبه ته، کاتی که چوون بو لای تیره یه کی جووله که دیاره کیشه یان هه بووه، بو شه وی بگه نه ته نجامیک، پیغه مبه ری خوا صلی الله علیه وسلم فرموویه تی: ئیه پیشی سلاویان لیمه کهن، بو شه وی وا نه زانن ئیه له بیه یزییه وه مامه لیه یان له گه ل ده کهن، که واته: شه فرمایشته که ده لی: ده ست پیشخه ری سلاو کردن مبه بن، (لا تبدؤهم بالسلام) شوینی تایبه تی خۆی هیه، ته گه رنا ئایه ته که به گشتی فرموویه تی: هه رکاتی سلاوتان لیکرا، به باشر له خۆی، یان لایه نی کم، وهک خۆی وهلامی بدنه وه.

- فەرمان بە چاکە بکەو پێ لە خراپە بگرە.
- لەسەر ئەوێ تووشت دێ، خۆراگر بە، بێگومان ئەو لە کارانەیه‌که پێویستی بە عەزیمەت و ئیرادەیه‌کی بەهێز دەکا.
- ڕوو لە خەڵک وەرەچەرخێنە.
- بەفیزو کەشخە مەرۆ، چونکە خوا هیچ کەسیکی شانازیکەری، خاوەن کەشخەیی خۆش ناوی.
- لە ڕۆیشتندا میانجیی بە.
- زۆر دەنگت هەڵمەهێنە، چونکە خراپترین دەنگ، دەنگی کەرانه، کەواتە: زۆر دەنگ هەڵمەهێنە زیاد لەو ئەندازەیه‌ی کە پێویستە.

هه‌وته‌م: هه‌ر دهرباره‌ی ئەدەب لە گەڵ خۆ، لە بواری خواردن و خواردنەوه‌دا.

پێغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ده‌فرموی:

{مَا مَلَأَ آدَمِيَّ وَعَاءٌ شَرًّا مِنْ بَطْنٍ، حَسْبُ الْآدَمِيِّ لَقِيَمَاتٌ يُقَمِّنَ صُلْبَهُ فَإِنْ غَلَبَتِ الْآدَمِيَّ نَفْسُهُ، فَتَلَّتْ لِلطَّعَامِ، وَتَلَّتْ لِلشَّرَابِ، وَتَلَّتْ لِلنَّفْسِ} أخرجه ابن المبارك برقم (٦٠٣)، وأحمد برقم (١٧٢٢٥)، والترمذي برقم (٢٣٨٠)، وقال: حسن صحيح، وابن ماجه برقم (٣٣٤٩)، وابن سعد (٤٠٩/١)، والطبراني برقم (٦٤٤)، والبيهقي في شعب الإيمان برقم (٥٦٥٠)، والحاكم برقم (٧٩٤٥) وقال: صحيح الإسناد، وأخرجه أيضًا: النسائي برقم (٦٧٦٨)، وابن حبان برقم (٥٢٣٦)، والقضاعي برقم (١٣٤٠)، والديلمي برقم (٦٢١٠).

واتە: ئادەمیزاد هیچ توورەکیه‌کی پێ نەکردووە لە ورگی خراپتر، کە پێ بکا لە خواردن، ڕۆڵە ئادەم چەند پاروویه‌کی بەسن کە پشتی رابگر، ئەگەر هەر تاقەتی بەخۆی نەشکا (پێی خۆش بوو بخوا)، با گەدەیی بکاتە سێ بەش: بەشیکی بۆ خواردن، بەشیکی بۆ خواردنەوه، بەشیکی بۆ هەناسەو هەوا.

■ يازدەيەم ■

ورىايە (الحذر)

(ابن فارس) له پێناسەى وریایی (الحذر) دا دەلی: {الْحَاءُ وَالذَّاءُ وَالرَّاءُ} (ح ذ ر) أَصْلٌ وَاحِدٌ، وَهُوَ التَّحَرُّيُّ وَالتَّقَيُّظُ^(١)، واتە: پێتەکانی (ح، ذ، ر) (حذر) یەك بنچینهیە دەلالەت لە خۆپاراستن و وریایی دەکا.

(راغب الأصفهانی) دەلی: {الْحَذَرُ هُوَ إِحْتَازٌ عَنْ مُخِيفٍ}^(٢)، واتە: (حذر) بریتیه لە خۆپاراستن لە شتیکی جیگای مەترسیی.

لە چەند شوێنیکی قورئان و چەند فەرمايشتیکی پێغەمبەری خوادا (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمان کراوە بە مسوڵمانان کە وریاو هۆشیارو بیدار بن، بە لەو بارەییەو چەند وێنەیک بەیئینەو:

یەكەم: لە سوورەتی (البقرة) ئایەتی (٢٣٥) دا خوای پەرورەدگار دەفەرموێ:

﴿ .. وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ .. ﴾ (٢٣٥)

واتە وە بزەن کە خوا دەزانێ چی لە سینهتاندا هەیه، لەبەر ئەوێ لێ وریا بن ئاگادار بن، (شتیک مەخەنە سینهتان کە خوا پێی ناخۆش بێ).

(١) مقاييس اللغة، ج. ٢، ص ٣٧.

(٢) مفردات ألفاظ القرآن، ص ١٤٩.

دووهم: له سوورەتى (المائدة) ئایەتى (٤٩) دا، خوا (سبحانه و تعالى) دەفەرموی:

﴿وَأَن أَحْكُمَ بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَن يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ...﴾ (٤٩)

واته: وه به‌وه‌ی که خوا ناردوویه‌ته خوار، دادوه‌رییان له‌نیواندا بکه‌و، شوین ئاره‌زووه‌کانیان مه‌که‌وه، وه لییان وریابه له به‌شیک له‌وه‌ی خوا بۆتۆی ناردۆته خوار، لات نه‌ده‌ن.

سییه‌م: خوا له سوورەتى (التوبة) ئایەتى (١٢٢) دا دەفەرموی:

﴿وَمَا كَانِ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَفْقَهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾ (١٢٢)

واته: وه به‌واداران بۆیان نیه تی‌کرا ده‌رب‌چن بۆ جه‌نگ و جیهاد، (یاخود تی‌کرا ده‌رب‌چن بۆ ئەوه‌ی که به‌دوای زانستدا به‌رون)، به‌ل‌کو با له‌هر کۆمه‌لیکی زۆریان کۆمه‌لیکی که‌میان ده‌رب‌چن، بۆ ئەوه‌ی له‌ تاینیدا شاره‌زا بن، وه دوا‌یی خه‌ل‌که‌کیان هۆشیار بکه‌نه‌وه (وه به‌ترسینن له‌ سزای خوا) که گه‌رانه‌وه لایان، بۆ ئەوه‌ی وریا بن و تووشی هه‌له‌و په‌له‌ نه‌بن.

چواره‌م: هه‌روه‌ها خوا عز و جل له سوورەتى (المائدة) ئایەتى (٩٢) دا دەفەرموی:

﴿وَاطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلْغُ الْمُبِينُ﴾ (٩٢)

واته: وه فه‌رمانبه‌ریی خوا بکه‌ن و فه‌رمانبه‌ری پی‌غه‌مبه‌ر بکه‌ن، وه وریا بن، ئە‌گه‌ر پشتتان هه‌ل‌کرد ئە‌وه بزائن، که پی‌غه‌مبه‌ری ئی‌مه ته‌نیا گه‌یانندی ڕوون و ئاشکرای له‌سه‌ره‌.

که‌واته: دوا‌یی خۆتان به‌رپر‌سیارن، هه‌ر کات پی‌غه‌مبه‌ری خوا په‌یامی خوای به‌روونی تی‌گه‌یانندن، ئە‌وه خۆتان به‌رپر‌سیارن.

پینجه‌م: وه له سووره‌تی (النساء) ئایه‌تی (٧١) دا خوای زاناو شاره‌زا ده‌فه‌رموی:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ أَوْ اَنْفِرُوا جَمِيعًا ۖ﴾

واته: ئه‌ی ئه‌وانه‌ی بڕواتان هیناوه! وریای خۆتان بن، (یان وریایی خۆتان وهر‌بگرن، وه‌ک وریایی چه‌کێک بێ، له‌خۆتی بپچی)، کۆمه‌ل کۆمه‌ل ده‌ربچن (بو جه‌نگ) وه‌ تیکراش ده‌رچن.

شه‌شه‌م: پینجه‌مبه‌ری خواش (صلی الله علیه وسلم) له‌ فه‌رمووده‌یه‌کی دا، باسی له‌خۆ وریایی ده‌کاوه‌فه‌رموی:

{إِنَّ الشَّيْطَانَ حَسَّاسٌ لِّحَاسٍ، فَاحْذَرُوهُ عَلَى أَنْفُسِكُمْ، مَنْ بَاتَ وَفِي يَدِهِ رِيحٌ عَمَرَ فَأَصَابَهُ شَيْءٌ فَلَا يَلُومَنَّ إِلَّا نَفْسَهُ} أخرجه الترمذي برقم (١٨٥٩)، وقال: غريب، والحاكم برقم (٧١٢٧)، وقال: صحيح على شرط الشيخين، وتعقبه الذهبي في التلخيص قائلا: بل موضوع، فإن يعقوب بن الوليد كذبه أحمد والناس، وأخرجه أيضاً: البغوي في الجعديات برقم (٢٨٣٧)، قال الألباني: موضوع.

به‌لام سه‌باره‌ت به‌به‌شی دووه‌می فه‌رمووده‌که:

{مَنْ بَاتَ وَفِي يَدِهِ رِيحٌ عَمَرَ فَأَصَابَهُ شَيْءٌ فَلَا يَلُومَنَّ إِلَّا نَفْسَهُ}

ئه‌لبانی ده‌لی: (صحیح‌ه)، هه‌ره‌ک له‌ (صحیح سنن الترمذی) دا ئاماژه‌ی پیکردوه‌.

واته: شه‌یتان زۆر هه‌ستیاره، وه‌ زۆر ده‌میش ده‌خاته‌شته‌وه، یان شت ده‌لیسته‌ته‌وه، لێ وریابن، هه‌ره‌که‌سی خه‌وت و چه‌ورایی گوشتی به‌ده‌سته‌وه بوو، ئه‌گه‌ر شتیکی تووش بوو، با جگه‌ له‌خۆی لۆمه‌ی که‌س نه‌کا.

ره‌نگه‌ زینده‌وه‌ریک به‌بۆنی ئه‌و گوشته‌وه‌ بی‌ت و پییه‌وه‌ بدات، یاخود له‌وانه‌یه‌ زیانیکی ڕووحی هه‌بی له‌لایه‌ن شه‌یتانه‌کانه‌وه‌.

حه‌وته‌م: هه‌روه‌ها پینجه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ده‌فه‌رموی:

{لَا يَبْلُغُ الْعَبْدُ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُتَّقِينَ، حَتَّى يَدَعَ مَا لَا بَأْسَ بِهِ، حَذَرًا لِمَا بِهِ الْبَأْسُ}

أخرجه الترمذي برقم (۲۴۵۱) وقال: حسن غريب، وابن ماجه برقم (۴۲۱۵)، والطبراني برقم (۴۴۶)، والحاكم برقم (۷۸۹۹) وقال: صحيح الإسناد، والبيهقي برقم (۱۰۶۰۲)، قال الألباني: ضعيف.

واته: بهنده ناگاته ئه و پلهیهی له ریزی پارێزکاراندا دابنری، ههتا ههندی شت که هیچ گرفت و ئیشکالیکی تیدا نیه، واز لینههینی وهک وریا بوون، له ترسی ئه و شتانهی دیکه که گرفت و ئیشکالیان تیدا ههیه.

واته: بهشیکیش له و شتانهی که رهوان، چاوپۆشییان لیدهکا، بۆ ئهوهی تووشی قهدهغهکان نهبی، نهک بهشیک له چه رامیش بداته بهری، بهبیانووی ئهوهی که رهوایه و حه لاله.

له نۆره کۆمهڵه زانییهکان له کۆتایی

بۆ ئهوانه کۆمهڵه زانییهکان له کۆتایی

AliBapir

Google Play

App Store

AliBapir

YouTube

Telegram

WhatsApp

QR codes

■ دوازدەھەم ■

بەدەمار بوون (العِزَّة)

(ابن فارس) دەلى: {العِزَّة مَصْدَرٌ قَوْلِهِمْ: عَزَّ يَعِزُّ عِزًّا وَعِزَّةٌ مِنْ مَادَّةٍ (ع، ز، ز) الَّتِي تَدُلُّ عَلَى شِدَّةٍ وَقُوَّةٍ وَمَا شَابَهُهُمَا مِنْ غَلْبَةٍ وَقَهْرٍ، وَأَرْضٌ عَزَازٌ: أَيُّ صَلْبَةٍ، وَالْعِزُّ خِلَافُ الذَّلِّ، وَقَالَ الرَّاعِبُ: (العِزَّةُ حَالَةٌ مَانِعَةٌ لِلْإِنْسَانِ مِنْ أَنْ يُغْلَبَ)}^(۱).

دەلى: (العِزَّة) چاۋگە لەووە هاتو، كە دەگوترى: (عَزَّ، يَعِزُّ، عِزًّا، عِزَّةً)، (عَزَّ) واتە: عەزىز بوو، لەو سى پىتەو هاتو (ع، ز، ز) كە ئەم ماددەيە دەلالەت لەسەر ھىزو توندىي دەكا، واتە: وینەى ئەو دوو مانايە لە زال بوون و خستەنە ژىر ڕكیفي خو، بنچینەى ئەو مانايەش لەووە هاتو كە دەگوترى: {(أَرْضٌ عَزَازٌ) أَيُّ: صَلْبَةٍ} زەوییە كى پتەو ئەگەر ھەلنەكەنرى، پىي دەگوترى: (أَرْضٌ عَزَازٌ)، ئىنسانیش ئەگەر پتەو بوو، مانای وایە خاوەنى عىزەتە، بۆیە دەلى: (العِزُّ خِلَافُ الذَّلِّ) عىزەت پىچەوانەى زەبوونیيە، (عَزَّ) واتە: بەدەمار بوون، (ذَلَّ) واتە بى دەمارى. وە (راغب الأصفهاني) دەلى: عىزەت حالەتیکە ڕى لە ئىنسان دەگرى، كە كەسى بەسەرىدا زال بى و بىخاتە ژىر ڕكیفي خۆیەو.

چەند دەقیك وەك ئەوونە دەھىنەو سەبارەت بە عىزەت:

یەكەم: لە سوورەتى (المنافقون) ئایەتى (۸) دا خواى بالادەست دەفەرموى:

(۱) المقاييس ج ۴ ص ۳۸، وراغب الأصفهاني- مفردات ألفاظ القرآن ص ۳۳۲.

﴿...وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ...﴾ (٨)

واته: عیززه‌ت ه‌ی خوایه، ه‌ی پی‌غه‌مبه‌ره‌که‌یه‌تی، ه‌ی بر‌واداران‌ه.

یانی: وه‌ك چۆن خوا، وه‌ پی‌غه‌مبه‌ره‌که‌ی خاوه‌ن عیززه‌تن، ئیماندارێ‌كیش که‌ شوێ‌نکه‌وتووی نه‌و پی‌غه‌مبه‌ره‌ بی و به‌نده‌ی نه‌و خوایه‌ بی، ده‌بی چا‌و له‌وان بکات و، نه‌ویش له‌قه‌ده‌ر خۆی عیززه‌ت و به‌ده‌ماری و پته‌ویی له‌خۆیدا به‌ی‌تیته‌ دی.

دووهم: هه‌روه‌ها خوا له‌ سووره‌تی (فاطر) ئایه‌تی (١٠) دا ده‌فه‌رموی:

﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ...﴾ (١٠)

واته: هه‌رکه‌سێ عیززه‌تی ده‌وی، عیززه‌ت هه‌مووی ه‌ی خوایه، وشه‌ی پاک به‌ره‌و خوا به‌رز ده‌ی‌ته‌وه، وه‌ کرده‌وی چاک ده‌ی‌ته‌وه‌ی به‌رز بوونه‌وه‌ی.

که‌واته: به‌هۆی ئیمان و خوا به‌یه‌ک‌گرتنه‌وه، ئینسان عیززه‌تی له‌لای خ‌وای په‌روه‌ر‌دگار ده‌ست ده‌که‌وی، وه‌ ئیمان و ته‌وحیدیش، ده‌بی کرده‌وی باشی له‌گه‌لدا بی، ئنجا به‌رز ده‌ی‌ته‌وه‌ بو‌ لای خ‌وای کارزان.

په‌ڕێ‌دانی مه‌که‌ته‌بی مامو‌ستا عه‌لی با‌پیر

alibapir.com/details/@alibapir

AliBapir

Google Play App Store

په‌ڕێ‌دانی مه‌که‌ته‌بی مامو‌ستا عه‌لی با‌پیر

AliBapir

YouTube

Instagram

Facebook

Twitter

Telegram

WhatsApp

■ سیژدهیهه ■

ئیراده بههیز بوون، به برشت بوون (العزم)

له زمانى عه‌ره‌بییدا وشه‌ی (عَزَمَ، عَزِیمَة) عه‌زیمه‌ت، پیم وایه له کوردیدا ده‌بیته‌وه به برشت بوون، خاوه‌نى ئیراده‌ی بههیز بوون.

(ابن فارس) ده‌لێ: {العَزَمَ: مصدر قولهم (عَزَمَ، يَعْزِمُ) من مادّة (ع، ز، م)، الّتي نَدُّ عَلَى الصَّرِيحَةِ وَالْقَطْعِ، يُقَالُ: عَزَمْتُ عَلَيْكَ إِلَّا فَعَلْتَ كَذَا} ^(۱).

واته: وشه‌ی (العَزَمَ) چا‌و‌گ‌ی ئه‌و قسه‌یانه، که ده‌لێ: (عَزَمَ، يَعْزِمُ) ئه‌ویش له‌و سێ پیته‌وه هاته‌وه: (ع، ز، م)، که برین و، برشت و، به‌رده‌وام بوون له‌سه‌ر شتی‌ک ده‌گه‌یه‌نێ، ده‌گوترێ: (عَزَمْتُ عَلَيْكَ إِلَّا فَعَلْتَ كَذَا)، واته: جه‌خت لێ ده‌که‌مه‌وه، که ئه‌و کاره هه‌ر ئه‌نجام به‌دی.

(راغب الأصفهانی) ده‌باره‌ی پێناسه‌ی عه‌زم ده‌لێ: {العَزَمَ: عَقْدُ الْقَلْبِ عَلَى إِمْضَاءِ الْأَمْرِ}، واته: عه‌زم: بریتیه له دڵ دامه‌زران له‌سه‌ر جێبه‌جێ کردنی کارێک.

خوای په‌روه‌ردگار له‌چه‌ند شوێنێک باسی عه‌زیمه‌تی کردوه، بۆ وێنه:

یه‌که‌م: له سوورپه‌تی (آل عمران) ئایه‌تی (۱۵۸) دا ده‌فرموی:

(۱) مقایس اللغة، ج ۴- ص ۳۰۸.

﴿ .. فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴾ (١٥٩)

واته: هه‌رکاتێ عه‌زمت کرد (واته: دڵی خۆت ساغ کرده‌وه) ب‌پ‌ریاری ته‌واوت دا، شه‌وه پشت به‌خوا ب‌به‌سته، ب‌ی‌گومان خوا ته‌وانه‌ی خۆشه‌وه‌ی، که پشتی پ‌ی ده‌به‌ستن.

دووهم: له سووڕه‌تی (الأحقاف) ئایه‌تی (٣٥) دا خ‌وای په‌روهر د‌گ‌ار ده‌فه‌رم‌و‌ی:

﴿ فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ .. ﴾ (٢٥)

واته: خ‌و‌را‌گ‌ر به، وه‌ك چ‌و‌ن خ‌او‌ه‌ن عه‌زمه‌كان له پ‌ی‌غه‌مبه‌ران خ‌و‌را‌گ‌ر بوون^(١).

(١) هه‌ندێ له زانایان گ‌وت‌ی‌انه پ‌ی‌غه‌مبه‌رانی خ‌او‌ه‌ن عه‌زم پ‌ی‌ن‌ج‌ن: (نوح، ئیبراهیم، موسا، عیسا، موحه‌مه‌د) (عليهم الصلاة والسلام)، به‌لام وه‌ك له ك‌تیبی (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله) له با‌سی پ‌ی‌غه‌مبه‌راندا با‌سم ك‌رد‌وه، شه‌و رایه‌ راست نیه، به‌لك‌و هه‌موو پ‌ی‌غه‌مبه‌ران (سه‌لامی خ‌وایان ل‌ی‌بی) خ‌او‌ه‌نی عه‌زم بوون، به‌لام ده‌گ‌ون‌جی ب‌ل‌ی‌ن: شه‌و پ‌ی‌ن‌جه‌یان له عه‌زیمه‌ت و به‌ ب‌ر‌ش‌ت‌یدا له‌سه‌ره‌وه‌ی هه‌مو‌ی‌انه‌وه بوون، ب‌ی‌گومان ما‌دام به‌ ب‌ر‌ش‌ت بوون، سی‌فه‌ت‌یک‌ی به‌رزو په‌س‌ند‌وه، پ‌ی‌غه‌مبه‌رانیش (سه‌لامی خ‌وایان ل‌ی‌بی)، را‌زا‌وه بوون به‌ هه‌موو سی‌فه‌ت‌یک‌ی به‌رزو په‌س‌ند، كه‌واته: نا‌گ‌ون‌جی ه‌ی‌چ پ‌ی‌غه‌مبه‌رێك خ‌او‌ه‌ن عه‌زم نه‌بو‌ی، شه‌و ئایه‌ته‌ش كه‌ خ‌وای په‌روهر د‌گ‌ار له‌بار‌ی ئاده‌مه‌وه ده‌فه‌رم‌و‌ی: ﴿ .. فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ ﴾ (٢٥) طه، واته: (ئاده‌م) له‌ب‌یری چ‌و، وه‌ عه‌زممان پ‌ی‌وه نه‌بینی.

شه‌و ئایه‌ته مه‌به‌ستی شه‌ویه، كه‌ ئاده‌م (سه‌لامی خ‌وای ل‌ی‌بی)، له‌وه‌ل‌و‌سته‌دا به‌م شه‌ویه بو‌وه، ده‌نا به‌ته‌ئ‌ك‌ید ئاده‌م‌یش پ‌ی‌غه‌مبه‌رێك‌ی پایه‌ به‌رزو خ‌وایه‌وه، وه‌ك هه‌موو پ‌ی‌غه‌مبه‌رانی د‌ی‌كه، خ‌او‌ه‌نی عه‌زیمه‌ت بو‌وه، به‌لام خ‌وای ك‌اریه‌ج‌ی مه‌به‌ستی پ‌ی‌ هه‌ل‌و‌سته و په‌ق‌ت‌اریك‌ی د‌ی‌اری ك‌را‌وه، ب‌ۆیه ده‌بی ئا‌وا و‌رد ب‌ینه‌وه، شه‌گ‌ه‌رنا هه‌ر له‌خ‌ۆه ب‌ل‌ی‌ن: پ‌ی‌غه‌مبه‌رانی (أول العزم) پ‌ی‌ن‌ج‌ن، شه‌دی شه‌وانی د‌ی‌كه عه‌زم‌یان نیه؟! نه‌خ‌یر، به‌لك‌و كه‌ خ‌وای په‌روهر د‌گ‌ار ده‌فه‌رم‌و‌ی: له‌ب‌یری چ‌و وه‌ عه‌زممان پ‌ی‌وه نه‌بینی، واته: له‌وه‌ل‌و‌سته‌دا كه‌ له‌ب‌یری چ‌و، خ‌او‌ه‌نی عه‌زم نه‌بو‌وه، نه‌ك له‌ هه‌موو هه‌ل‌و‌سته‌كانی د‌ی‌كه‌ی دا، چ‌ون‌كه‌ خ‌وای زانا‌و شا‌ره‌زا، پ‌ی‌غه‌مبه‌رانی خ‌و‌ی له‌نی‌وه هه‌موو م‌رو‌ف‌ایه‌ت‌یدا هه‌ل‌ب‌ژارد‌وون، ئن‌جا شه‌گ‌ه‌ر به‌عه‌زم بوون سی‌فه‌ت‌یک‌ی به‌رزو گ‌ه‌وره‌ بی، شه‌وه به‌ته‌ئ‌ك‌ید هه‌موو پ‌ی‌غه‌مبه‌ران (سه‌لامی خ‌وایان ل‌ی‌بی)، پ‌ش‌ك و به‌ش‌یان له‌وه‌ سی‌فه‌ته‌دا هه‌بو‌وه، به‌لام هه‌ی‌انه‌ پ‌ش‌کی زیات‌ری بو‌وه، هه‌ی‌انه‌ كه‌م‌تر.

■ چوارده‌یه‌م ■

به‌ته‌نگ که‌رامه‌ته‌وه بوون (الغیره)

(الغیره)، له کورده‌واریی خۆماندا وشه‌ی غیره‌ت به‌کار ده‌هێنن بۆ نازایه‌تی، ده‌گوتری: (پیاویکی به‌ غیره‌ته) واته: نازایه، به‌لام (الغیره) واتایه‌کی دیکه‌ی هه‌یه له زمانێ عه‌ره‌بیدا.

(ابن فارس) ده‌لی: {الغیره: مَصَدَرٌ قَوْلِهِمْ غَرْتُ عَلَى أَهْلِي غَيْرَةً، مِنْ مَادَّةِ (غ، ي، ر) الَّتِي تَدُلُّ عَلَى صَلاَحٍ وَإِصْلَاحٍ وَمَنْفَعَةٍ^(١)، واته: (غیره) چاوگی ته‌و قسه‌یه‌یه، که ده‌لی: (غَرْتُ عَلَى أَهْلِي غَيْرَةً) واته: به‌ته‌نگ مال و خێزانی خۆمه‌وه بووم، به‌ته‌نگ نامووسی خۆمه‌وه بووم، که ته‌ویش له (غ، ی، ر) هه‌هه‌واته که ته‌صلی ماده‌که چاکیی و چاکسازی و سوود گه‌ياندن ده‌گه‌یه‌نی.

(الكفوي) ده‌لی: {الغیره: كَرَاهَةُ شَرَاكَةِ الْغَيْرِ فِي حَقِّهِ^(٢)، واته: (غه‌یره) ته‌وه‌یه که ئینسان پێی ناخۆش بێ، که که‌سیکی دیکه له شتێکدا که تایبه‌ته به‌ خۆیه‌وه به‌شدار بێ، به‌تایبه‌ت به‌ نسه‌ت هه‌وسه‌ره‌وه، ئافه‌ره‌تانی (غیره)یان هه‌یه به‌رانبه‌ر پیاوه‌کانیان، پێیان ناخۆشه‌ چاویان له ئافه‌ره‌تی دیکه‌وه بێ، وه به‌پێچه‌وه‌انه‌شه‌وه: پیاویش به‌هه‌مان شێوه پێی ناخۆشه، که که‌سیکی دیکه چاوی له خێزانی بێ، یان خێزانی چاوی به‌رێته که‌سیکی دیکه، ته‌وه پێی ده‌گوتری

(١) مقایس اللغة - ابن فارس - ج ٤ ص ٤٠٢.

(٢) الکلیات - ص ٦٧١.

(الْغَيْرَةُ)، بەلام چەمکی (الْغَيْرَةُ) فراوانتریشه، چونکه هەر شتێک تایبەت بێ بەتۆو، پێت ناخۆش بێ کەسێکی دیکە چاوی تێبڕێ و تەماعی تێبکا، ئەو پێی دەگوترێ: (غَيْرَةُ)، وە ئەو سیفەتەش وەک سیفەتەکانی دیکە سیفەتێکی بەرزو پەسندەو سیفەتێکی بنەرەتییه.

دیاره له قورئاندا وشەى (غَيْرَةُ) نەهاتو، بەلام له سوننه‌تى پێغه‌مبەرى خو‌شه‌ويستدا (صلی اللہ علیہ وسلم) باسی (غَيْرَةُ) کراو، بۆ وێنە:

یەكەم: پێغه‌مبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەرموێ:

{إِنَّ اللَّهَ يَغَارُ، وَإِنَّ الْمُؤْمِنَ يَغَارُ، وَغَيْرَةُ اللَّهِ أَنْ يَأْتِيَ الْمُؤْمِنُ مَا حَرَّمَ عَلَيْهِ}، أخرجه أحمد برقم (١٠٩٦٣)، والبخاري برقم (٤٩٢٥)، ومسلم برقم (٢٧٦١)، والترمذي برقم (١١٦٨)، وقال: حسن غريب، وأخرجه أيضًا: ابن حبان برقم (٢٩٣)، وأبو يعلى، برقم (٥٩٩٨).

واتە: ییگومان خاوی بەرز غەیرەى هەیه، وە برپادارێش غەیرەى هەیه، غەیرەى خواش ئەوێه، کە ئیماندار شتێک بکا، کە خوا لێی قەدەغە کردو، {واتە: خوا پێی ناخۆشه}.

دووهم: هەروەها پێغه‌مبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەرموێ:

{الْمُؤْمِنُ يَغَارُ وَاللَّهُ أَشَدُّ غَيْرًا} أخرجه مسلم برقم (٢٧٦١)، وأخرجه أيضًا: أحمد برقم (٧٢٠٩)، وابن حبان برقم (٢٩٢)، والديلمي برقم (٦٥٥٨).

واتە: ئیماندار غەیرەى هەیه، وە خوا زیاتر غەیرەى هەیه.

خوا (سبحانه و تعالى) ئەو شتانەى پێوستى کردوون، پێی ناخۆشه بچوینرێن، وە ئەو شتانەى قەدەغەى کردوون، پێی ناخۆشه بشکێنرێن، خوا غەیرەى هەیه بەرامبەر بە واجبەکان و قەدەغەکان، چونکە دەزانێ بەندەکانی بەرژووەندییان لەو دایە گۆڕپرایەلێی ئەو بکەن، ئەو شتانەى پێوستى کردوون، جێبەجێیان بکەن، وە ئەو شتانەى قەدەغەى کردوون، خۆیان لێ دوور بگرن، هەروەک ئیماندار دەبێ بە غەیرە بێ و، بەتەنگ کەرەمەتیوێه بێ، خاوی پەروردگارێش بەندەکانی خۆی خو‌شدەوێت و بەتەنگیانەوێه.

■ پاڤه‌يه‌م ■

دوور بينى و گورج و گۆلىه (الحزم)^(١)

زانايان به‌م شى‌وه‌يه پى‌ناسه‌ى (الحزم) يان كردوه: {الحَزْمُ: مَصْدَرٌ مِنْ قَوْلِهِمْ: (حَزَمَ فُلَانٌ أَمْرَهُ حَزْمًا)، حَزَمَ، يَحْزِمُ، حَزْمًا، وَحَزَامَةً، وَرَجُلٌ حَازِمٌ وَحَزِيمٌ} ^(٢).

واته: (الحزم) چاوگىكه له‌و قسه‌يه‌وه هاته، كه ده‌گوتى: (حَزَمَ فُلَانٌ أَمْرَهُ حَزْمًا)، واته: كارى خۆى توندو تۆل كرد، ورد بينى تىدا كرد، (حَزَمَ، يَحْزِمُ، حَزْمًا، وَحَزَامَةً) له‌وه هاته، كه سىكى توندو تۆل و دوور بين و گورج و گۆل، كه ئىشى خۆى چاك كۆنترۆل كردوه.

پى‌ناسه‌يه‌كى دىكه بۆ (الحزم) ده‌لى: {الحَزْمُ: ضَبَطُ الْإِنْسَانِ أَمْرَهُ وَالْأَخْذُ بِهِ بِالثِّقَةِ} ^(٣) واته: هه‌زم بريتيه له‌وه، كه ئىنسان كارى خۆى توند بگرى و كۆنترۆلى بكا، وه دووربينى تىدا بكا، وه به‌ته‌ماى خه‌ون و خه‌يال و خۆزگه خواستن، لى نه‌گه‌رى، به‌شى‌وه‌يه‌ك كارى خۆى بكا، كه جىگای متمانه بى.

{إِبْنُ مَنْظُورٍ} ده‌لى: {الحَزْمُ: ضَبَطُ الرَّجُلِ أَمْرَهُ وَالْحَذَرُ مِنْ قَوَاتِهِ، وَفِي حَدِيثِ

(١) دياره من وشه‌ى (الحزم) م به‌ توندو تۆلى و دوور بينى مانا كردوه.

(٢) المنجد ص ١٣١.

(٣) مختار الصحاح، ص ١٣٤.

الْوَثْرِ أَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لأَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: {أَخَذْتُ بِالْحَزْمِ} ^(١)،
واته: هه‌زم بريتیه له‌وه که ئینسان کارى خۆی ریکبخات و توندو تۆل
بیگرى، وه لیى وریا بى کاره‌که‌ی له‌ده‌ست نه‌چى، وه له‌ فه‌رمووده‌یه‌کدا که
باسى نوێزى وه‌تر ده‌کا، پیغه‌مبه‌رى خوا (صلی الله علیه وسلم) به‌ ته‌بو
به‌کرى ^(٢) (خوا لیى رازى بى) فه‌رمووه: {ئیشى خۆت به‌ توندو تۆلیى و
دوو‌ریینی گرتوه}.

هه‌ر (ابن منظور) ده‌لێ: له‌ فه‌رمووده‌دا هاتوه که پرسیار له‌ پیغه‌مبه‌رى
خوا (صلی الله علیه وسلم) کراوه: {ما الحزم؟} فَقَالَ: أَنْ تَسْتَشِيرَ أَهْلَ
الرَّأْيِ وَتُطِيعَهُمْ واته: پرسیارى لیکراوه: هه‌زم چییه؟ فه‌رموویه‌تى: ته‌ویه
که ته‌وانه‌ی خاوه‌ن عه‌قلن، راوێژیان بى بکه‌ی، دواى به‌قه‌سیان بکه‌ی،
{له‌شتیکدا که ده‌ییکن}.

دیاره وشه‌ی (حِزَام) یش یانى: پشتین هه‌ر له‌وه‌وه هاتوه، وه ته‌و که ژووو
قه‌یاسه‌ش که ولاخى بى ته‌نگه ده‌که‌ن و توندی ده‌که‌ن، ته‌وش هه‌ر پى
ده‌گوترى: (حِزَام)، به‌ کوردیى که ژوو، قه‌یاسه.

- ئایا وشه‌ی (عَزْم) وه (حَزْم) جیاوازیان چییه؟

(حَزْم) ته‌ویه تۆ پیش ته‌وه‌ی کاره‌که بکه‌ی، خۆتى بۆ ئاماده بکه‌ی، دوور
بینی بکه‌ی، خۆت توندو تۆل بکه‌ی، به‌لام (عَزْم) ته‌ویه له‌کاتى نه‌جامدانى
کاره‌که‌دا، خاوه‌ن عه‌زیمه‌ت و به‌ برشت بى، کاره‌که‌ت بگه‌یه‌نیه سه‌رو پاشه‌ کشه
نه‌که‌ی، بۆیه گوتراوه: {قَدْ أَحْزَمْتُ لَوْ أَعَزَّمْتُ} واته: هه‌زمم ده‌بى، ته‌گه‌ر عه‌زمم
هه‌بى، واته: جارى واهیه ده‌زانم دوور بینى له‌کاره‌که‌دا بکه‌م و، خۆم گورج و
گۆل ده‌که‌مه‌وه، به‌لام دواى عه‌زیمه‌تم نابى له‌سه‌رى برۆم.

(١) لسان العرب - ج ٣ - ص ١٥٦.

(٢) دیاره ته‌بو به‌کر (خوا لیى رازى بى) گوتویه‌تى: من پیش ته‌وه‌ی بخه‌وم، نوێزى وه‌تر
ده‌که‌م.

با چه‌ند وێنه‌یه‌ك ده‌رباره‌ی (حَزْم) به‌ئینه‌وه‌:

یه‌كه‌م: له‌ په‌نددا^(١) هاتوه، ده‌ڵێ: {مِنَ الْحَزْمِ سُوءُ الظَّنِّ} واته: له‌ توندو تۆڵیی و دووربینیه‌ كه‌ ئینسان جار جار ه‌ گومانی خراپ بێ، له‌ شوێنێكدا كه‌ خه‌لكێك شایسته‌ی گومانی خراپ پێ بردن بن، ده‌بێ گومانته‌ به‌رانبه‌ریان خراپ بێ، چونكه‌ ته‌ گه‌ر گومانته‌ به‌رانبه‌ریان چاك بێ، ك‌لاوت له‌سه‌ر ده‌نێن، قۆلت ده‌برن، هه‌لت ده‌خه‌له‌تێنن، ته‌وه‌ش پێچه‌وانه‌ی دووربینی و گورج و گۆڵیه‌.

دووهم: گوتراوه: {فُلَانٌ أَحْزَمٌ مِنَ الْحَرْبِ} واته: فلان كه‌س {له‌سه‌ر كاره‌كه‌ی خۆی ه‌ینده‌ زاله‌و وای توندو تۆڵ كردوه‌و دووربینه‌} وه‌ك (حَرْبَاء) وایه‌ {كه‌ فێلی لێ ناكری و به‌ته‌له‌و داوه‌وه‌ نابێ}.

لێره‌ش كۆتایی به‌ تویژینه‌وه‌ی ته‌و پازده‌ (١٥) په‌وشته‌ به‌ره‌تییه‌ دێنن، كه‌ مرو‌ف له‌ خودی خۆیدا ده‌یانیه‌تیه‌ دی، به‌لام وه‌ك چه‌ند جارێكی دیکه‌ش گوتمان: ته‌و پازده‌ په‌وشته‌، هه‌م په‌یوه‌ندیان هه‌یه‌ به‌ مامه‌له‌ كردن له‌ گه‌ل خوادا (سبحانه‌ و تعالی)، وه‌ هه‌م په‌یوه‌ستن به‌ مامه‌له‌ی مرو‌ف له‌ گه‌ل خه‌لكیشدا، واته: ته‌و پازده‌ په‌وشته‌، خالی هاوبه‌شن له‌نیوان مامه‌له‌ له‌ گه‌ل خودو خواو خه‌لكدا.

(١) هه‌ندیکیان به‌ فه‌رمووده‌یان داناوه، به‌لام پێناچی فه‌رمووده‌ بێ، فه‌رمووده‌ناسانیش به‌مجۆره‌ قسه‌یان له‌باره‌وه‌ كردوه: {أَخْرَجَهُ الْقَضَائِي بِرَقْم (٢٤)، قَالَ: الْمَنَاوِي (٤١٢/٣): قَالَ الْعَامِرِيُّ فِي شَرْحِهِ: صَحِيحٌ، وَأَقُولُ: فِيهِ عَلَى بْنِ الْحَسَنِ بْنِ بَنْدَارٍ، قَالَ الذَّهَبِيُّ فِي ذِيلِ الضَّعْفَاءِ: اتَّهَمَهُ ابْنُ طَاهِرٍ، أَيْ بِالْوَضْعِ، وَيَقِيهِ، وَقَدْ مَرَّ ضَعْفُهُ، وَالْوَلِيدُ بْنُ كَامِلٍ قَالَ فِي الْمِيزَانِ: ضَعْفُهُ أَبُو حَاتِمٍ وَالْأَزْدِيُّ، وَقَالَ الْبَخَّارِيُّ: عِنْدَهُ عَجَائِبُ، قَالَ الْعَجْلُونِيُّ (٤٢٥/١): ضَعِيفٌ}.

(٢) جۆره‌ بالنده‌یه‌كه‌ په‌نگی خۆی ده‌گۆڕی به‌پێی ته‌و شوێنه‌ی لێه‌ته‌ی. بۆ وێنه‌: ته‌ گه‌ر له‌سه‌ر دره‌ختیكی سه‌وز بێ، په‌نگی خۆی سه‌وز ده‌كا، وه‌ ته‌ گه‌ر له‌شوێنێكی خۆله‌میشیی بێ، په‌نگی خۆی خۆله‌میشیی ده‌كات و به‌رده‌وام به‌پێی كات و شوێن خۆی ده‌گۆڕی.

به نۆزە كومپانە ئىرىمىكان ئەمەللىنىش

بىزنى مەھكەم غىز مۇلاھىزە ئالغۇسى

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

QR codes for Google Play and App Store

بىزنى مەھكەم غىز مۇلاھىزە ئالغۇسى

www.alibapir.com

QR code

بىزنى مەھكەم غىز مۇلاھىزە ئالغۇسى

AliBapir

QR code

رە‌ه‌ه‌شت و ئا‌کاری ئیسلامیی

مه‌به‌ستمان له ئا‌کاره مه‌عنه‌ویییه‌کان، ئەو ره‌ه‌شت و ئا‌کارو خه‌سه‌له‌ته به‌رزانه‌ن، که مرۆف مامه‌له‌یان پێ له‌ گه‌ڵ خ‌وای تا‌ک و پا‌کدا ده‌کات، ئنجا وه‌ک پ‌یشت‌ر گوتمان: سه‌رجه‌م ئەو خه‌سه‌له‌ت و ئا‌کاره به‌رزو په‌سندانه‌ی که پ‌یویسته ئینسانی مسو‌لمان خ‌وایان پێ برا‌زین‌یه‌وه، له‌ بواری مامه‌له‌ کردن له‌ گه‌ڵ خ‌وای مه‌زن و به‌رزدا، به‌پ‌یی لی‌کو‌ل‌ینه‌وه‌ی من، سه‌رجه‌میان شه‌ست و چه‌وت (٦٧)ن، هه‌له‌به‌ته ده‌گونجی زیاتر بن، به‌لام من ئەوه‌نده‌م که‌وته‌نه به‌رچاو، ئنجا سه‌ره‌تا هه‌موویان سه‌رژم‌یر ده‌که‌ین، پاشان سه‌رو تیشکیان ده‌خه‌ینه سه‌ر.

ئەو شه‌ست و چه‌وت (٦٧) ره‌ه‌شت و ئا‌کاره به‌رزو جوانه‌ی که ئینسانی مسو‌لمان پ‌یویسته خ‌وایان پێ برا‌زین‌یه‌وه، له‌ مامه‌له‌ کردن له‌ گه‌ڵ خ‌وای په‌روه‌رد‌گادا، ئەمانه‌ن:

- ١- ناسینی خوا (مَعْرِفَةُ اللَّهِ).
- ٢- بر‌وا‌ه‌ینان به‌خوا (الْإِيمَانُ بِاللَّهِ).
- ٣- ته‌س‌لیم بوون بۆ به‌رنامه‌ی خوا (الْإِسْلَام).
- ٤- خوا به‌یه‌گ‌گرتن (تَوْحِيدُ اللَّهِ).
- ٥- خوا په‌رستی (الْعِبَادَةُ).
- ٦- سا‌غ کردنه‌وه‌ی په‌رستن بۆ خوا (الْإِخْلَاص).
- ٧- پارانه‌وه (الدُّعَاء).
- ٨- پار‌یز‌کاری (التَّقْوَى).

- ٩- دلنیاىى (الْيَقِين).
- ١٠- خۆ يه‌كلا كرده‌وه له په‌رستندا (التَّبَتُّل).
- ١١- هۆكار گرتنه به‌ره‌و خوا (التَّوَسُّل).
- ١٢- خۆ وه‌نزىك خستن له خوا (التَّقَرُّب).
- ١٣- خۆشويستنى خوا (المَحَبَّة).
- ١٤- خۆ په‌ناگرتن به‌خواو ده‌ست پێوه گرتنى (الإِعْتِصَام بِاللَّهِ).
- ١٥- له‌خوا ترسان (الْخَوْف مِنَ اللَّهِ).
- ١٦- سام كردن له خوا (الْحَشْيَةُ مِنَ اللَّهِ).
- ١٧- بيم هه‌بوون له سزای خوا (الرَّهْبَةُ مِنَ اللَّهِ).
- ١٨- مل كه‌چىي له ده‌روونه‌وه بۆ خوا (الْخُشُوعَ لِلَّهِ).
- ١٩- ملكه‌چىي ڕوئه‌لته‌يى و جه‌سته‌يى بۆ خوا (الْقُنُوتُ لِلَّهِ).
- ٢٠- گه‌ردن كه‌چىي په‌نه‌انىي و ئاشكرا بۆ خوا (الإِخْبَاتُ لِلَّهِ).
- ٢١- ئومىده‌وار بوون (الرَّجَاء).
- ٢٢- لاله‌وه‌وه كړووزانه‌وه له خوا (النَّضْرُعَ لِلَّهِ).
- ٢٣- چاودێرى كردنى خواو، هه‌ستكردن به‌ چاودێرىي خوا (مُرَاقَبَةُ اللَّهِ).
- ٢٤- خۆپاریزی له هه‌پام (الْوَرَع).
- ٢٥- تامه‌زرووى به‌ره‌و خوا (الرَّغْبَةُ إِلَى اللَّهِ).
- ٢٦- شادمان بوون به‌به‌خشش و به‌زه‌يى خوا (الْفَرَحُ بِرَحْمَةِ اللَّهِ وَبِفَضْلِهِ).
- ٢٧- گێڕانه‌وه‌ي هه‌موو كاره‌كان بۆ ويستى په‌هاى خوا (إِزْجَاعُ الْأُمُور كُلِّهَا إِلَى مَشِيئَةِ اللَّهِ).
- ٢٨- زۆر يادى خوا كردن (الذِّكْرُ الْكَثِير).
- ٢٩- چاك بوون (الصَّلَاح).
- ٣٠- ڕاكردن به‌ره‌و خوا (الْفِرَازُ إِلَى اللَّهِ).

- ۳۱- خیرایی کردن له چاکاندا (المُسَارَعَةُ فِي الْخَيْرَاتِ).
- ۳۲- بەدوور گرتنی خوا له هەر کەم و کورتییەك (التَّسْبِيح).
- ۳۳- بەپاك گرتنی خوا له هەر هەڵە و پەڵەیهك (التَّقْدِيس).
- ۳۴- ستایش کردنى خوا (التَّحْمِيد).
- ۳۵- بەگەوره گرتنی خوا (التَّكْبِير).
- ۳۶- بەمەزن گرتنی دروشمەکانى خوا (تَعْظِيم حُرُمَاتِ اللَّهِ).
- ۳۷- پاراستنى سویند (حِفْظُ الْيَمِينِ).
- ۳۸- گوئى بۆ خوا گرتن (السَّمْع).
- ۳۹- فرمانبەریی کردنى خوا (الطَّاعَة).
- ۴۰- پەنا بەخوا گرتن (الِاسْتِعَانَةُ بِاللَّهِ).
- ۴۱- داواى چاکە و پڕنمایى له خوا کردن (الِاسْتِخَارَة).
- ۴۲- پشت بەخوا بەستن (التَّوَكُّلُ عَلَى اللَّهِ).
- ۴۳- سوپاس کردنى خوا (الشُّكْرُ لِلَّهِ).
- ۴۴- بە وردیى له فرمانیشتى خوا تیگەشیستن (الْفِقْهُ عَنِ اللَّهِ).
- ۴۵- وەرگرتنى پڕنمایى خوا (الِإِهْتِدَاءُ بِهْدَى اللَّهِ).
- ۴۶- دەست گرتن بە کتیبى خواوە (الِاسْتِمْسَاكُ بِكِتَابِ اللَّهِ).
- ۴۷- شوین کەوتنى پێغەمبەرى خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) (الِإِتِّبَاعُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ).
- ۴۸- پابەندى بەبەرنامەى خواوە (الِإِلْتِزَامُ بِشَّرِيعَةِ اللَّهِ).
- ۴۹- دۆستایەتیگرتن له گەڵ خوا و دۆستەکانى و، دووریگرتن له دۆژمنەکانى (الْوَلَايَةُ مَعَ اللَّهِ وَأَوْلِيَائِهِ، وَالْبَرَاءَةُ مِنْ أَعْدَائِهِ).
- ۵۰- خویندەوهى کتیبى خوا (تِلَاوَةُ كِتَابِ اللَّهِ).
- ۵۱- گوئى گرتن له کتیبى خوا (الِاسْتِمَاعُ لِكِتَابِ اللَّهِ).

- ۵۳- حوکم کردن به کتیبی خوا (الحُکْم بِکِتَابِ اللّٰهِ).
- ۵۴- شهربیعتی خوا کردنه دادوهر (التَّحَاکُمُ إِلَى شَرِيعَةِ اللّٰهِ).
- ۵۵- گه یاندن و پروون کردنه وهی بهرنامه ی خوا (تَبْلِیْغٌ وَتَبْیِیْنٌ)
- ۵۶- بانگه واز کردن بۆ لای خوا (الدَّعْوَةُ إِلَى اللّٰهِ).
- ۵۷- بیرکردنه وه له دروستکراوی خوا (التَّفَكُّرُ فِي خَلْقِ اللّٰهِ).
- ۵۸- تیوهرامانی کتیبی خوا (التَّدَبُّرُ فِي کِتَابِ اللّٰهِ).
- ۵۹- په ند لیوهر گرتنی کتیبی خوا (التَّعَبُّرُ بِکِتَابِ اللّٰهِ).
- ۶۰- له گه لّ خوډا تیکووشان (مُجَاهِدَةُ النَّفْسِ).
- ۶۱- داوای لیبوردن له خوا کردن (الِاسْتِغْفَارُ).
- ۶۲- له ناخه وه به رهو خوا بادانه وه (الِإِبَانَةُ).
- ۶۳- گه پرانه وه بۆ لای خوا (الْتَّوْبَةُ).
- ۶۴- دلّ ټارام بوون به خوا (الطَّمَأْنِينَةُ بِاللّٰهِ).
- ۶۵- کاری خو سپاردن به خوا (تَفْوِیْضُ الْأُمُورِ إِلَى اللّٰهِ).
- ۶۶- له خوا رازی بوون (الرِّضَا عَنِ اللّٰهِ).
- ۶۷- خواستنی په زامه ندیی خوا (إِبْتِغَاءُ رِضْوَانِ اللّٰهِ).

به لّی، پهوشته مه عنه ویه کان:

ټهم شه ست و هوت (۶۷) پهوشته، ټهو ټاکاره بهرزو په سندانن، که ئینسانی
مسولمان ده بیع مامه له یان پی له گه لّ خوای بهرزو بلندا بکات.
ئیسټاش سهرو تیشکیان ده خهینه سهرو پیناسه یان ده کهین:

ناسیننه خوا (معرفة الله)

يېځومان بناغه‌ی هه‌لس و کهوت و مامه‌له‌ی راست و دروست له‌گه‌ل هه‌رکه‌سېک و هه‌ر شتېکدا، بریتیه له ناسینې نه‌و شته، یان نه‌و که‌سه، به‌چاکيی، وهک گوتراوه: {الحکم علی شېء، قَرَعُ عَنْ نَصَوْرِهِ}، واته: تاکو شتیک وینا نه‌که‌ی و نه‌یناسی، ناتوانی حوکمی به‌سهردا بده‌ی.

(الجرجاني) دهرباره‌ی وشه‌ی (معرفة) ده‌لې: {إِدْرَاكُ الشَّيْءِ عَلَى مَا هُوَ عَلَيْهِ، وَهِيَ مَسْبُوقَةٌ بِنَسْيَانٍ حَاصِلٍ بَعْدَ الْعِلْمِ، وَلِذَلِكَ يُسَمَّى الْحَقُّ تَعَالَى بِالْعَالِمِ دُونَ الْعَارِفِ} ^(۱)، واته: مه‌عرفه‌ت بریتیه له ناسینې شتیک وهک خوی که له واقیعدا هه‌یه، وه وشه‌ی مه‌عرفه‌ت له‌بیرچوونی پېش ده‌که‌وې، له‌دوای نه‌وه‌ی شتیکت زانیوه دوایی له‌بیرت چو‌ته‌وه، هه‌ر له‌به‌ر نه‌وه‌شه‌ خوی مه‌زن به (عالم) ناوده‌برې، به‌لام به (عارف) ناو نابری، چونکه زانیاریی خوا بی سنوره‌و له‌بیرچوونی پېش ناکه‌وې.

(الفیروز آبادي) دهرباره‌ی وشه‌ی مه‌عرفه‌ت ده‌لې: {المعرفة: إدراك الشيء بتفكر وتدبر لأثره يقال: فلان يعرف الله، لأن معرفة البشر لله، إنما هي بتدبر آثاره دون إدراك ذاته، وهي أخص من العلم} ^(۲)، واته: مه‌عرفه‌ت نه‌وه‌یه که تو

(۱) التعريفات - ص ۳۳۶.

(۲) بصائر ذوي التمييز - ج ۴، ص ۴۷.

شتیک بزانی به‌هۆی تیوه‌پامان و سه‌رنج دانی شوینه‌واره‌کانی، ده‌گوتری: فلان که‌س خواناسه، چونکه ناسینی به‌شهر بو خوا، به‌هۆی تیوه‌پامان و سه‌رنج دانی شوینه‌واره‌کانیه‌وه‌یه، نه‌ک به‌هۆی ده‌رک کردنی حه‌قیقه‌تی زاتی خوا، وه وشه‌ی مه‌عریفه‌ت له عیلم تاییه‌ت تره.

(الکفوي) ده‌لی: {مَعْرِفَةُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ بِالذَّلِيلِ الإِجْمَالِي، فَرَضَ عَيْنٍ لَا مَخْرَجَ عَنْهُ لِأَحَدٍ مِنَ الْمُكَلَّفِينَ وَهِيَ: بِتَفْصِيلٍ فَرَضَ كِفَايَةً لَا بُدَّ أَنْ يَقُومَ بِهِ الْبَعْضُ^(١)، واته: ناسینی خوی پایه به‌رز به‌به‌لگه به‌شیوه‌ی کورت، فه‌رزی عه‌ینه‌و ده‌بی هه‌موو که‌س خوی خوی به‌به‌لگه بناسی، وه هیچ که‌سیک له مرو‌فه‌کان له‌و ته‌کلیفه ناچنه ده‌ری، به‌لام به‌شیوه‌ی ته‌فصیل و به‌شیوه‌ی ورد {که به‌ره‌پرچی نه‌یاران بداته‌وه} ته‌وه فه‌رزی کیفایه‌یه‌و ده‌بی هه‌ندیکیان پی هه‌لسن.

ئنجا با ده‌راره‌ی ناسینی خوا، هه‌ندی ده‌ق به‌وینه به‌یینه‌وه:

یه‌که‌م: پی‌غه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ناموژگاری عه‌بدوللای کوری عه‌باسی کردوهو فه‌رموویه‌تی:

{احْفَظِ اللَّهَ يَحْفَظْكَ، احْفَظِ اللَّهَ تَجِدَهُ أَمَامَكَ، تَعْرِفْ إِلَى اللَّهِ فِي الرَّحَاءِ يَعْرِفَكَ فِي الشَّدَّةِ} أخرجه الطبراني برقم (١١٢٤٣)، وأخرجه أيضًا: أحمد برقم (٢٨٠٤). قال شعيب الأرناؤوط: صحيح.

واته: خوا بیاریزه خوا ده‌تپاریزی، خوا بیاریزه له‌پیش خۆته‌وه ده‌یینی، له فه‌رحانییدا خوا بناسه، خوا له‌ته‌نگانه‌دا ده‌تناسی.

دووهم: هه‌ر له‌و باره‌وه ته‌م فه‌رمووده‌یه‌ش ده‌یینه‌وه:

{عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا بَعَثَ مُعَاذًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَلَى الْيَمَنِ قَالَ: إِنَّكَ تَقْدُمُ عَلَى قَوْمٍ أَهْلِ كِتَابٍ، فَلْيَكُنْ أَوَّلَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ عِبَادَةُ اللَّهِ، فَإِذَا عَرَفُوا اللَّهَ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ

حَمَسَ صَلَواتٍ فِي يَوْمِهِمْ وَلَيْلتِهِمْ، فَإِذَا صَلَّوْا، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ زَكَاةً فِي أَمْوَالِهِمْ، تُؤْخَذُ مِنْ غَنِيِّهِمْ، فَتُرَدُّ عَلَى فَقِيرِهِمْ، فَإِذَا أَقْرَبُوا بِذَلِكَ، فَخُذْ مِنْهُمْ وَتَوَقَّ كَرَائِمَ أَمْوَالِ النَّاسِ} أخرجه البخاري برقم (۱۳۹۸) ومسلم برقم (۱۹).

واتە: پىغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) ئامۆزگاریی موعازى کردوہ لە کاتیڤدا کردیە بەرپرسی یەمەن، فەرموویەتی: دەچی بۆ لای کۆمەڵیک، کە ئەوانە خاوەن کتیب، با یەکەم شتیک کە تۆ لییان داوا دەکەى بریتی بێ لەبەندایەتیی بۆ خۆی بەرزو بالا، ئنجا ھەركاتى خویان ناسی، ھەوالیان پێ بدە کە خوا لە ھەر شەوو پوژیکدا پینج نوێژی لەسەر فەرز کردوون، دوایی باسی زەكات دانیش دەکا، کەواتە: ھەنگاوی یەکەم بۆ مامەڵەى راست و دروست لە گەڵ خوادا، بریتیە لە ناسینی خوا.

سێیەم: ھەرودھا لە فەرمايشتیکی دیکەدا فەرموویەتی:

{إِنَّ اتَّقَاكُمْ وَأَعْلَمَكُم بِاللَّهِ أَنَا} أخرجه البخاري برقم (۲۰).

واتە: بە دنیایی پارێزگارتینتان و زانانتینتان بەخوا منم.

ئنجا شایەنى باسە کە بناغەى ئیمان بەخوا، ناسینی خوا، لەو بارەشەو ھەلەو پەلەى زۆر لە کتیبەکانى عەقیدەدا ھەن، ھەربۆیەش من لە کتیبی: (الإسلام کما یتجلى في کتاب الله) بەرگی یەکەم تەرخان کردوہ بۆ ناسینی خوا، بەم ناوونیشانە: (الإسلام مَعْرِفَةُ صَحِيحَةِ الْخَالِقِ وَالْخَلْقِ) واتە: ئیسلام پیش ھەموو شتیک ناسینیکی راست و دروستى خواو دروستکراوەکانى خوا، وە لە بەرگەکانى دیکەدا باسى ئیمانم کردوہ، وە باسى بەرھەمى ئیمانم کردوہ، کە پابەندییە بە شەریعەتەو، لەسەر ئاستى تاك و خیزان و کۆمەلگا و دەولەت.

وہباسم کردوہ کە پانتاییەکی زۆر لە قورئاندا بۆ ناسینی خوا تەرخان کراوہ، بۆ وینە خۆی بەرزو مەزن دەفەرموی:

﴿إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشَى اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَيْثُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ ۗ

به لئی ناسینی خوا، بهو شیویه که له قورئان و سوننه تدا هاتوه، ههنگاوی
یه که می مامه له ی راست و دروسته له گه ل خوا دا، بویه ش نیمه کردمان
به یه که مین رهوشت لهو شه ست و جهوت (۶۷) خه سله ت و رهوشته به رزو
به سنده ی، که ده بی ئینسانی مسولمان مامه له یان پی له گه ل خوا دا بکا.

(۱) بؤ ناشنا بونی زیاتر به مه‌سه‌له‌ی نیمان و پایه‌کانی، سه‌یری کتییی: {الإسلام كما يتجلى في كتاب الله} به‌رگه‌کانی: ۲ و ۳ و ۴ و ۵، له چایی یه‌که‌مدا، وه کتییی: {نیمان و عه‌قیده‌ی نیسلامیی} هه‌ر شه‌ش به‌رگه‌که‌ی، هه‌روه‌ها: شه‌رحی: {عه‌قیده‌ی (طه‌حاوې)، بکه‌.

له (قسه ی زمان) یش دیاره دهربرینی زمانه، وه مه به ستیان له (کردهوی دل) خوشو بستنی دل و په سهند کردنی تهو شتانه یه، که پیوسته ئیمانان پی بهیتری، وه مه به ستیان له (کردهوی ئەندامه کان) جیبه جی کرنی تهو شتانه یه که ئیمان دهیانخوازی، که زانایان زۆربه ی ههره زۆریان دهلین: کردهوه به شیکی پیکهینه ری ئیمانه.

هه ندی له زانایانی دیکه گوتویانه: {الإيمان: الإيقانُ بِالْجَنانِ، وَالْإِقْرارُ بِاللِّسانِ، وَالْعَمَلُ بِالْأَرْكانِ}، واته: ئیمان بریتیه له قه ناعه ت هینانی به دل، وه دان پیداهینانی به زمان، وه کردهوه به ئەندامه کان.

ده توانین به کورتی بلین: ئینسان چوار هیزی هه ن، ئیمان په یوه ندیی به هه ر کام له و چوار هیزه ی ئینسانه وه هه یه:

- هیژیکی هه یه شتی پی ده زانی، که بریتیه له: (عه قل).
- هیژیکی دیکه ی هه یه که شتی پی ده ویت، یان ره فزی ده کات، که بریتیه له: (دل).
- وه هیژیکی دیکه ی هه یه، هیزی دهربرین که بریتیه له: (زمان)، یا خود نووسین.
- وه هیژیکی دیکه ی هه یه، هیزی جیبه جی کردن، که تهویش خو ی ده بینیتیه وه له: (کردهوی ئەندامه کان) دا.

ئنجا ئیمان په یوه ندیی به هه ر کام له و چوار هیزه ی ئینسانه وه هه یه:

- ۱- ده بی سهره تا به عه قل، دهرکی تهو شتانه بکه ی که پیوسته ئیمانان پی بهیتری، وه ک خوی په روه ردگار، فریشته کان، پیغمبه ران، کتیه کان، ره ژری دواپی، قه زاو قه دهر، به شیویه کی راست و دروست، وه ک تهو ی شه ریعه ت گوتویه تی، دهرکیان بکه ی و بیانزانی.
- ۲- پاشان به دل، تهو شتانه ت خوش بو ی و په سندیان بکه ی و بو یان ملکه چ بی.
- ۳- پاشان به زمان، دان به و شتانه دا یینی که به عه قل دهرکت پی کردوون و په سندن کردون.

٤- به‌ ئه‌ندامه‌كانىش، به‌و شى‌وه‌يه‌ مامه‌له‌ بكه‌ى كه‌ ئه‌و حه‌قيقه‌تانه‌ى، كه‌ له‌ عه‌قل و دڵدا جى‌گى‌ر بوون و به‌ زمان دانىان پى‌دا ه‌ي‌نراوه‌، ده‌ي‌خوازن.

بۆيه‌ من ده‌ئى‌م: {الْإِيمَانُ يَنْبَغُ الْفَضَائِلِ كُلِّهَا، كَمَا أَنَّ الْكُفْرَ مَصْدَرُ الرِّذَائِلِ كُلِّهَا}.

واته‌: ئىمان سه‌رچاوه‌ى هه‌موو سيفه‌ته‌ به‌رزو په‌سه‌نده‌كانه‌، هه‌روه‌ك چۆن كوفرىش چاوگى هه‌رچى سيفه‌تى په‌ست و خراپه‌.

با سه‌رنجى چه‌ند ده‌قێك بكه‌ين، ده‌رباره‌ى ئىمان:

يه‌كه‌م: پى‌غه‌مبه‌رى خوا (صلى الله عليه وسلم) سه‌باره‌ت به‌وه‌ كه‌ ئىمان ته‌نيا شتێك و دوو شت نيه‌، فه‌رموويه‌تى:

{الْإِيمَانُ بَضْعٌ وَسِتُّونَ شُعْبَةً، (وَفِي رِوَايَةٍ: بَضْعٌ وَسَبْعُونَ) أَفْضَلُهَا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ، وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ} أخرجه البخاري برقم (٩)، وابن حبان برقم (١٦٧). وأخرجه أيضًا: البيهقي في شعب الإيمان برقم (١).

واته‌: ئىمان شه‌ست و ئه‌وه‌نده‌ (له‌ رى‌وايه‌تى دى‌كه‌دا حه‌فتاو ئه‌وه‌نده‌) به‌شه‌يه‌، به‌رزترى‌نى، يان چاك‌ترى‌ن به‌شى، برى‌تیه‌ له‌ گوتنى: {لا إله إلا الله}، {دىاره‌ ده‌بى‌ به‌ قه‌ناعه‌ت و به‌ دڵه‌وه‌ ئه‌وه‌ بلى‌، ئنجا گه‌وره‌ترى‌ن به‌شى ئىمانه‌، ئه‌گه‌رنا ئه‌گه‌ر قه‌ناعه‌تى نى‌و دڵ نه‌بى‌، نه‌ك هه‌ر به‌شێك نيه‌ له‌ ئىمان، به‌لكو نى‌شانه‌ى نى‌فاقه‌}، وه‌ بچووك‌ترى‌ن به‌شى ئىمان، برى‌تیه‌ له‌ لادانى ئازارى‌ك له‌سه‌ر رى‌نگا، وه‌ شه‌رم و شكۆش به‌شێكه‌ له‌ ئىمان^(١).

دووهم: به‌لگه‌ له‌سه‌ر ئه‌وه‌ كه‌ ئىمان سه‌رچاوه‌ى هه‌موو ڕه‌ه‌وشته‌ به‌رزو په‌سنده‌كانه‌، زۆرن، له‌ بابه‌ته‌كانى پى‌شوو‌دا ئاماژه‌مان به‌ زۆرى‌كيان دا، يه‌كێك له‌وانه‌ له‌ سه‌ره‌تای سوورپه‌تى (المؤمنون) دا، خواى به‌رزو مه‌زن ده‌فه‌رموى:

(١) هه‌ندى‌ له‌ زانايان هه‌وليان داوه‌، كه‌ هه‌موو ئه‌و شه‌ست و ئه‌وه‌نده‌، ياخود حه‌فتاو ئه‌وه‌نده‌ به‌شه‌ى ئىمان ديارى‌ بكن، بۆ وى‌نه‌: (البيهقي) كتيبيكي هيه‌ به‌ناوى (شعب الإيمان)، كه‌ (١٥) به‌رگه‌و به‌ ته‌فصىل باسى ئه‌و به‌شانه‌ى ئىمانى كردوه‌، به‌ ئىيجته‌هادى خۆى، هه‌مووشى له‌ژى‌ر ڕۆشناى فه‌رموده‌كانى پى‌غه‌مبه‌ردا (صلى الله عليه وسلم).

﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ۝١ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ۝٢ وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ
الْغَوْرِ مَعْرُضُونَ ۝٣ وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ ۝٤ وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ
حَافِظُونَ ۝٥....﴾

پیشی باسی ئیمان ده‌کا، ده‌فه‌رموی: به‌راستی بر‌واداران سه‌رفرازن، ئەوانه‌ی
که له‌نوێره‌کانیاندا بو‌ خوا ملکه‌چن، ئەوانه‌ی که پشت له‌ قسه‌ی بو‌وج ده‌که‌ن،
ئەوانه‌ی که خویان ته‌زکیه‌ ده‌که‌ن، {یاخود زه‌کات ده‌ده‌ن}، ئەوانه‌ی که داوینی
خویان ده‌پاریژن، هتد...

سییه‌م: پیغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌و باره‌وه که ئینسان تا‌کو
ئیمانی با‌شتر بی، خووره‌وشتی به‌رزو په‌سندو با‌شتر ده‌بی، فه‌رموویه‌تی:

{اَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا وَخِيَارُكُمْ خِيَارُكُمْ لِنِسَائِهِمْ} أخرجه الترمذي برقم
(١١٦٢) وقال: حسن صحيح، وابن حبان برقم (٤١٧٦) والبيهقي في شعب الإيمان برقم (٢٧). قال
الألباني: حسن صحيح، قال شعيب الأرناؤوط: صحيح وهذا إسناد حسن.

واته: ئیمان ته‌واوترینی بر‌واداران، ره‌وشت جوانترینیان، {واته: کی ره‌وشتی جوانتر
بی، ئیمانی ته‌واوتره‌}، وه با‌شترینتان ئەوانه‌تان، که با‌شترن بو‌ هاوسه‌ره‌کانیان
{له‌گه‌لیاندا لی‌بوره‌وه به‌حه‌وصه‌لەن}.

ئنجا پی‌شتریش با‌سمان کرد، که ئیمانی قوول و دامه‌زراو تی‌رو ته‌واو، تاعه‌ت و
عیباده‌تیکی باشی لی‌وه په‌یدا ده‌بی، تاعه‌ت و عیباده‌تی چاکیش و بو‌خوا
صول‌حانی‌ش، له‌گه‌ل خه‌ل‌کدا گونجانی لی‌ په‌یدا ده‌بی، هه‌میشه له‌گه‌ل خه‌ل‌کدا
گونجان و ته‌بابوون، به‌ره‌مه‌می بو‌ خوا صول‌حانه، بو‌یه گوتراوه: {له‌و که‌سه
بترسه، که له‌ خوا ناترسی}، ته‌گه‌ر ئینسان ترسی خوی له‌دل‌دا هه‌بوو، شه‌رم و
شکووی هه‌بوو به‌رانبه‌ر به‌خوا، خوشه‌ویستی هه‌بوو، له‌خوا نزیک بوو، به‌ته‌شک‌ید
ناتوانی سنوره‌کانی ده‌ورو به‌ری به‌زی‌نی و له‌به‌ر خوا خوی له‌ زیان گه‌یاندن
به‌ به‌رانبه‌ره‌کانی ده‌پاریژی.

ته سلیم بوون بو به رنامه خوا (الإسلام)^(۱)

ده گونجی ټیسلام به زور شیوه پیناسه بکړی، هندی له زانایان گوتوویانه: {الإسلام: إظهارُ القبولِ والخضوعِ لما آتَى بِهِ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَقِيلَ: إظهارُ الشَّرِيعَةِ وَالْإِلْتِزَامِ بِمَا آتَى بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ}، واته: ټیسلام بریتیه له درخستنی قبول کردن و ملکه چیی، بو ته وهی که موحه ممد (صلی الله علیه وسلم) له لایه ن خواوه هیناویه تی (وهك ثایین)، وه گوتراوه: ټیسلام بریتیه له درخستنی شهریه ت و پابه ند بوون به وهی، که پیغه مبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له لایه ن خواوه هیناویه تی.

با سه رنجی هم ده قانه ی خواره وه بده یین:

یه که م: خوی پروه ردگار له سووړه تی (آل عمران) ثایه تی (۱۹) دا، دربارهی ټیسلام ده فهرموی:

﴿إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ...﴾ (۱۹)

واته: به رنامه له لای خوا، ته نیا ټیسلامه.

(۱) له کتبی (الإسلام کما یتجلی فی کتاب الله) ج ۲، هروه ها له کتبی تیمان و عه قیده ی ټیسلامی به رگی یه که مدا، به ته فصیل باسی ټیسلامم کردوه.

ئىسلام يانى: ملكەچ بوون بۆ خوا، وه لەراستیدا ئىسلامەتیی، ئەوەی لە قورئان و سوننەتدا بەرجەستە کراوە، بۆیە ئەو ناوەی لێنراوە، چونکە ھەر کەسێ بەراستی پابەند بێ بە قورئان و سوننەتەو، ملکەچ دەبێ بۆ خوا، چونکە ھەندێ کەس وا دەزانن وشەى ئىسلام، بەس بەو مانای ئىسلامەتییەى کە لە قورئان و سوننەتدا بەرجەستەى، بەلام نەخیر، ئەصلی مانای ئىسلام واتە: ملکەچ بوون بۆ خوا، وه ئىسلامىش کە دوا پەيامى خوايە، بۆیە ناوی لێنراوە ئىسلام، چونکە وا لە ئىنسان دەکا، کە بۆخوا ملکەچ بێ و بۆخوا تەسليم بێ.

دووهم: لە سوورەتەى (آل عمران) ئایەتەى (ۛۛۛ) دا، خۆى بەرزو مەزن دەفەرمۆی:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾

واتە: ئەى ئەوانەى بڕواتان ھیناوە! وەك بۆخوا شایستەى پاریزی لێ بکەن، وه بە مسولمانەتیی نەبێ مەمرن، {یاخود بە ملکەچیی نەبێ مەمرن}. ئنجا ئایا مەرۆف چۆن شیوەى مردنی خۆى دیاریی دەکا؟ شیوەى مردنت بەرھەمى شیوەى ژيانته، ھەرکەسێ بە مسولمانەتیی بژی، بە مسولمانەتیی دەمری، ھەرکەسێ لە ژيانیدا بۆخوا ملکەچ بێ و پابەند بێ بە ئایین و شەریعەتى خواو، دیارە ئىنسان لەسەر ئەو دەمری کە لەسەرى ژیاو، وەك گوتراوە: {يَمُوتُ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ مَا عَاشَ عَلَيْهِ} ئىنسان لەسەر چى بژی، لەسەر ئەو دەمری، وه لەسەر چ شتیکیش بمری، لەسەر ئەو دەمری زیندوو دەکرییەو.

لەراستیییدا ئەم ژيانى دنیایە لەگەڵ مردن و زیندووبوونەو دواپۆژدا، وەك سێ ئالقای زنجیرێکن و ھەموویان پێکەو پەيوەستن، مردنەکەت و ژيانەکەى دوايیت، دەرئەنجامى ژيانەکەى ئیرەتە، لیرە چۆن بێ، ھەم مردنەکەشت ئاوا دەبێ و، ھەم لەسەر ئەو دەمری زیندوو دەکرییەو.

سێیەم: پێغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە پێناسەى ئىسلامدا، بەمانا عورفى و باوەکەى، دەفەرمۆی:

{الْإِسْلَامُ أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا تُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا، وَتُقِيمَ الصَّلَاةَ، وَتُؤَدِّيَ الزَّكَاةَ الْمَفْرُوضَةَ، وَتَصُومَ رَمَضَانَ} أخرجه أحمد برقم (٩٤٩٧)، والبخاري برقم (٥٠)، ومسلم برقم (٩)، وابن ماجه برقم (٦٤).

واته: ئىسلام ئه‌وه‌یه، که خوا بپه‌رستى و هیچ شتێک نه‌که‌یه هاوبه‌شى، وه نوێژ به‌رپا بکه‌ی، وه ئه‌و زه‌کاته‌ی که پێویست کراوه، بیده‌ی، وه ڕۆژووی مانگی ڕه‌مه‌زان بگرێ.

لێره‌دا باسی چه‌جی نه‌کردوه، به‌لام دیاره‌ له‌ فهرمووده‌کانی دیکه‌دا باسی چه‌جیش هاته‌وه، له‌ فهرمووده‌ی دیکه‌دا هاته‌وه، که دوا‌یی باسی ده‌که‌ین، فهرموویه‌تی: ئىسلامه‌تیى له‌سه‌ر پینج پايان بنیات نراوه، وه‌ک ده‌فه‌رموێ:

{بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَإِقَامَ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَالْحَجِّ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ} أخرجه أحمد برقم (٦٠١٥)، والبخاري برقم (٨)، ومسلم برقم (١٦)، والترمذي برقم (٢٦٠٩) وقال: حسن صحيح، والنسائي برقم (٥٠٠١)، وابن حبان برقم (١٥٨)، وأخرجه أيضًا: أبو يعلى برقم (٥٧٨٨)، وابن خزيمة برقم (٣٠٩)، والطبراني برقم (١٣٢٠٣)، والبيهقي برقم (٧٠١٣).

واته: ئىسلام له‌سه‌ر پینج پايان بنیات نراوه:

پایه‌ی یه‌که‌م: شایه‌تمان به‌وه که جگه‌ له‌ خوا هیچ په‌رستراوێک نه‌یه، وه به‌وه که موچه‌مه‌د نێ‌راوی خوا‌یه.

پایه‌ی دووه‌م: وه به‌رپا کردنی پینج نوێژه‌کان.

پایه‌ی سێیه‌م: وه زه‌کات دان.

پایه‌ی چواره‌م: چه‌جی ما‌لی خوا، (بۆ هه‌رکه‌سه‌ی که له‌توانایدا بێ).

پایه‌ی پینجه‌م: وه گرته‌نی ڕۆژووی مانگی ڕه‌مه‌زان.

٤

خوا به‌یه‌ک‌گرتن (تَوْحِيدُ الله)

ره‌وشته‌ی چواره‌م له‌و ره‌وشته‌ی جوان و به‌رزو په‌سندانه‌ی، که پێویسته‌ ئینسان خۆییان پێ برازینیتته‌وه، له‌ بوارى مامه‌له‌ کردن له‌ گه‌ڵ خوادا، بریتیه‌ له‌ خوا به‌یه‌ک‌گرتن (توحید الله).

به‌لام وه‌ك چۆن باس‌کردنی ئیمان و ئیسلام، پێویستی به‌ شوێنی تایبه‌تی خۆی ده‌كا، ئه‌ گه‌ر به‌مانه‌وى به‌ته‌واوی هه‌قی خۆی به‌دینی، به‌هه‌مان شیوه‌: خوا به‌یه‌ک‌گرتنیش ورده‌کاریی زۆری هه‌یه، که من له‌ کتیی: {ئیمان و عه‌قیده‌ی ئیسلامی} به‌رگی دووهم و سییه‌مم ته‌رخان کردوون بۆ باسی خوا به‌یه‌ک‌گرتن، له‌ هه‌رسی بواره‌کانی: به‌دیهینه‌رایه‌تی، په‌رستن، ناووسیفته‌ به‌رزو په‌سندانه‌کانی خوادا، بۆ زیاتر به‌هره‌مەند بوون و شاره‌زا بوون له‌و بابته‌ گ‌رنگ و پ‌ر بایه‌خ و هه‌ستیاره‌، ده‌توانی بگه‌ریتته‌وه‌ سه‌ریان، به‌هه‌مان شیوه‌ له‌ به‌رگی دووی کتیی: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله) دا، دیسان باسی خوا به‌یه‌ک‌گرتنمان کردوه، خ‌وای به‌رزو مه‌زن له‌ سووره‌تی (البقرة) له‌ ئایه‌ته‌ به‌ناوبانگه‌ که‌یدا، که (آية الكرسي)، ده‌فه‌رموی:

﴿لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا

يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ﴿٢٥٥﴾ البقرة.

ئەو ئایەتە موبارەکە کە بە (آیة الكرسي) بەناوبانگە، وە پێغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەرموی: ئەو ئایەتە لەپرووی نیوەڕۆکەو گەورەترین ئایەتە لە قورئاندا^(١)، لە دە (١٠) رستە پێک دێ، من لەبەرگی یەکەمی تەفسیرە کوردییەکەمدا: (تەفسیری قورئانی بەرزو بەپێژ) بەتەفصیل باسم کردووە، خوا (سبحانە و تعالی) دەفەرموی: خوا، بێجگە لەو هیچ پەرستراو نین، هەمیشە خواوەنی ژیان و زیندوویە، وە سەرپەرشتیارە، ... تاکو کۆتایی ئایەتە موبارەکەکە.

کەواتە: ئێمە دەبێ خوا بەیەکگرتین، واتە: تەنیا خوا (سبحانە و تعالی) بەبەدیھێنەر، بەخاوەن، بەپەرستراو، وە بەخواوەنی ئەو ناو و سیفەتە هەر بەرزو پەسندو چاکانە، بزانی، کە هەر شایستەیی خۆن، وە هیچ کام لە دروستکراوەکانی خوا، بە ژياندارو بچ ژيانەو، بە بینراو و نەبینراو، بەبەرھەست و نابەرھەستەو، نەھینینە ریزی خوا، نە لەبەدیھێنەراییەتییدا، نە لە خواوەندارێتییدا، نە لە پەرستراوێتییدا، وە نە لە ناو و سیفەتەکانیشیدا، ئەو کات مانای وایە، ئێمە خوامان بەیەک گرتو.

له نۆرە کۆمەڵانەییەکان لەکەڵان

بەن مەحەر عەر مواع النوازل الدائمە

بۆ ئەوانێکی مەکتەبی مەلۇنە عەلی بابیر

archive.org/details/alibapir

AliBapir

Google Play App Store

بۆ ئەوانێکی مەکتەبی مەلۇنە عەلی بابیر

www.alibapir.com

کەتایی

بۆ ئەوانێکی مەکتەبی مەلۇنە عەلی بابیر

بۆ ئەوانێکی مەکتەبی مەلۇنە عەلی بابیر

خوا په‌رستىيە (العِبَادَة)

زانايان زۆر پىناسەيان بۆ خواپه‌رستىي (العِبَادَة) كرده‌وون، به‌لام ره‌نگه‌ كورت و پوخترينيان ئەو پىناسەيه بى، كه ده‌لى: {العِبَادَة إِسْمٌ جَامِعٌ لِّكُلِّ مَا يُحِبُّهُ اللَّهُ وَرِضَاهُ، مِنَ الْأَقْوَالِ، وَالْأَعْمَالِ الظَّاهِرَةِ وَالْبَاطِنَةِ} ^(۱). واتە: خواپه‌رستىي ناويكي كۆكه‌ره‌وه‌يه بۆ هه‌موو ئەو شتانه‌ي، كه خوا خۆشى ده‌وين، وه لىيان رازىيه‌و په‌سنديان ده‌كا، له قسان و، له كرده‌وه په‌نهان و ئاشكرايه‌كان.

منيش ئاوا پىناسەي عىبادەتم كرده‌و ^(۲): {العِبَادَة: إِفْرَادُ اللَّهِ تَعَالَى بِأَفْضَى الْحُبِّ، وَالْتَّعْظِيمِ، وَالْحَشِيَّةِ، وَالتَّسْلِيمِ، وَالطَّاعَةِ وَالتَّوَكُّلِ}، واتە: عىبادەت بريته‌ له تاك كرده‌وه‌ي خوا، وه تاييه‌ت كردنى خواي به‌رز به ئەوه‌په‌رى خۆشويستن و، ئەو په‌رى به‌گه‌وره‌ گرتن و، لىترسان و بۆ ملكه‌چ بوون و گوپرايه‌لى و، پشت بى به‌ستن.

(۱) ئەو پىناسەيه كۆمه‌لى له زانايان هىناويانه، بۆ وىنه (ابن تيمية) له كتيبي (العبودية) ص ۵، ئەو پىناسەيه‌ي هىناوه.

(۲) له كتيبي: {خواپه‌رستى ئىسلامىي} به‌رگى يه‌كه‌مدا به‌ته‌فصيل پىناسەي عىبادەتم كرده‌و، هه‌روه‌ها له كتيبي: {الإسلام كما يتجلى في كتاب الله} به‌رگى دوو به‌رگى شه‌شدا، به‌ته‌فصيل باسى خواپه‌رستىيم كرده‌و.

هه‌موو ئەو شتانه، ئەوپه‌ره‌که‌یانت ته‌نها بۆ‌خوا بێ، چونکه ده‌گونجی نینسان جگه له‌خوا شتیکی دیکه‌شی خۆش بوی، شتیکی دیکه‌ش به‌گه‌وره بگرێ، وه‌ بترسی له‌ شتیکی دیکه‌ش، وه‌ فه‌رمانبه‌ری جگه له‌ خوای په‌روه‌ردگاریش بکا، به‌لام ده‌بی فه‌رمانبه‌ری ره‌ها، خۆشویستی ره‌ها، لیترسانی ره‌ها، به‌گه‌وره‌گرتنی ره‌ها، بۆ ملکه‌ج بوونی ره‌هاو بێ سنوور، ته‌نها بۆ‌خوا تبارک و تعالی بێ.

خوا (سبحانه و تعالی) له‌ سوورپه‌تی (البقرة) نایه‌تی (۲۱) دا ده‌فه‌رموی:

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿۲۱﴾﴾

واته: ئە‌ی خه‌لکینه! ئە‌و په‌روه‌ردگارته‌ان په‌رستن که ئیوه‌شی دروست کردوه‌و ئە‌وانی پیش ئیوه‌شی دروست کردوه‌و، به‌لکو پارێز بکه‌ن.

واته: به‌لکو پارێز بکه‌ن له‌ سزای خوا، له‌ تووره‌ بوونی خوا، له‌ لیپرسینه‌وه‌ی خوا، ئە‌مه‌ش ئە‌وه‌ی لیوه‌رده‌گیرێ، که به‌هۆی به‌ندایه‌تییمانه‌وه‌ بۆ‌خوا، سیفه‌تی ته‌قوامان بۆ په‌یدا ده‌بی، وه‌ یاخود ده‌پارێزریین له‌وه‌ی، که خوای په‌روه‌ردگار لیمان تووره‌ بی‌ت و سزیمان بدا.

له‌ توره‌ کۆمه‌ڵه‌به‌تیه‌کان له‌که‌لتانی

بە‌شێکی له‌ مێژووی ئیسلامی

پاڤیاندنی مەکتەبی ماموستا عەلی بابێر

archive.org/details/alibapir

AliBapir

Google Play App Store

QR codes for Google Play and App Store

AliBapir

مەکتەبی ماموستا عەلی بابێر

QR codes for social media and website

ساغ كردنهوه پهرستن بۆ خوا (الإخلاص)

(الكَفَوِي) دهلى: {الإخلاص: هِيَ الْقَصْدُ بِالْعِبَادَةِ إِلَى أَنْ يَعْبُدَ الْمَعْبُودَ بِهَا وَحْدَهُ، وَقِيلَ: تَصْفِيَةُ السِّرِّ وَالْقَوْلِ وَالْعَمَلِ} ^(۱)، واته: ئىخلاص برىتيه لهوى ئهو پهرستنهى ئه نجامى ددهوى، ته نيا پهرستراوى راسته قينهى پى پهرستى، كه خوايه، وه گوتراوه: ئىخلاص برىتيه له پا ككردنه وه بزار كردنى دل و قسه و كردنه وه، له به شى جگه له خوا.

وشه (إِخْلَاص) له سه ر كى شى (إِفْعَال) (أَخْلَصَ يُخْلِصُ): واته: ساغى كردنه وه، ساغى ده كاته وه، (مُخْلِص) واته: ساغ كه ره وه، كه سى ك كه كارى خوى بۆ خوا ساغ كردۆته وه، وه به شى جگه له خواى په روه رد گارى پى وه نه بى.

با له و باره وه سه ى رى ئه و دوو ئايه ته موباره كه بكه ين:

يه كه م: خوا (سبحانه و تعالى) له سوڤه تى (البينة) ئايه تى (۵) دا، ده فه رموى:

﴿وَمَا أَمْرًا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ..﴾

واته: وه فهرمانیان پی نه کراوه، مه گهر به وه که خوا بهرستن، وه ملکه چیی خۆیان بو خوا ساغ بکه نه وه.

ساغ کردنه وهش نه وهیه: پیوه نه مینیی، بهشی جگه له خوا، له بهرستن و به ندایه تیياندا نه مینیی.

دووهم: ههروهها خوی تاك و پاك له سوورپهتی (الزمر) نایهتی (۲) ده فهرموی:

﴿..فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ﴾

واته: به ندایه تییی بو خوا بکه و ملکه چیی خۆتی بو ساغ بکه وه.

یانی: خۆتی بو یه کلا بکه وه، به شیوهیه که خلتی شیرک و ریات پیوه نه بی.

۷

پارانهوه (الدُّعاء)

دەربارەى تەنیا پارانهوه لەخوای بەخشەر، (الطَّيِّبِي) وهك پێناسە کردنى دەلى: {هُوَ إِظْهَارُ غَايَةِ التَّذَلُّلِ وَالْإِفْتِقَارِ إِلَى اللَّهِ وَالْإِسْتِكَانَةِ لَهُ} (۱) واتە: پارانهوه بریتىە لەئەوپەرێ ملکەچى و ئاتاجى دەربەین و کەرووزانهوه بۆ خوا. هەلبەتە پارانهوه لە جگە لە خوای پەروردگار، دروست نیه، ئیمە لە سوورەتى (الفاتحة) دا دەخوینن:

﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾

واتە: هەر تۆ دەپەرستین، وه تەنیا یارمەتیش لەتۆ دەخوازین، واتە: تەنیا لەتۆش دەپاریینهوه، زانایانى زمانى عەرەبى دەلین: کاتیک بەرکار (مفعول به) پیش کارو بکەر (فعل و فاعل) دەکەوێ، کورت هەلھێنان (الحصر) دەگەیهنێ، ئەگەر فەرمووبای {نَعْبُدُكَ وَنَسْتَعِينُكَ} واتە: تۆ دەپەرستین و داواى یارمەتى لەتۆ دەکەین. کە ئەو کاتە دەگونجاو جگە لە خواش بپەرستێ و پشتى پى بپەرستێ، بەلام کە دەفەرموێ: {إِيَّاكَ نَعْبُدُ} واتە: بەس تۆ دەپەرستین، {وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ} واتە: وه پشتیش بەس بەتۆ دەبەستین، مانای وایە جگە لەخوا، نابێ هیچکەس بپەرستێ، وه جگە لەخوا نابێ هیچکەس داواى

يارمه‌تى لى‌بكرى، يانى: ئه‌و داواى يارمه‌تى كردنه‌ى تايه‌ته به‌خواه، ئه‌گه‌رنا كه‌سێك داواى يارمه‌تى ده‌كا: شتێكم بۆ بكه‌! يان يارمه‌تیییم بده‌! ئه‌وه جيايیه.

(ابن تیمیة) ده‌لى: {الدُّعَاءُ نَوَعَانُ: أَوَّلًا: دُعَاءُ الْعِبَادَةِ: وَهُوَ الثَّنَاءُ عَلَى اللَّهِ، وَثَانِيًا: دُعَاءُ الْمَسْأَلَةِ: وَهُوَ طَلَبُ مَا يَنْفَعُ الدَّاعِيَ} ^(١)، واته: پارانه‌وه له‌خوا دووبه‌شه: پارانه‌وه‌ى په‌رستن، كه بریتیه له مه‌دح و سه‌ناى خوا و پازو نیاز له‌گه‌ل خوا، (بى ئه‌وه‌ى شتێكى تايه‌ته‌ى لى داوا بکه‌ى)، دووه‌میان: بریتیه له پارانه‌وه‌ى داواکردن، بریتیه له‌وه‌ى شتێك له‌خوا داوا بکه‌ى، كه سوودت پى ده‌گه‌یه‌نى.

دیاره خوا (سبحانه و تعالى) له قورئاندا له‌زۆر شوێندا باسى دوغای کردوه، به‌تايه‌ت باسى دوغای پێغه‌مبه‌ران (سه‌لامى خوايان لى)، بۆ وینه:

یه‌که‌م: له سوورته‌ى (غافر) ئایه‌تى (٦٠) دا ده‌فه‌رموى:

﴿وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ..﴾

واته: وه په‌روه‌ردگارتان فه‌رموى: لىم پيارینه‌وه، وه‌لامتان ده‌ده‌مه‌وه.

كه لێره‌دا به‌ شیوه‌ى مسۆگه‌رى (جزم) فه‌رمویه‌تى، واته: بێگومان و به‌جەخت له‌سه‌ر كردنه‌وه فه‌رمویه‌تى: وه‌لامتان ده‌ده‌مه‌وه.

دووهم: هه‌ر له سوورته‌ى (غافر) ئایه‌تى (١٤) دا ده‌فه‌رموى:

﴿فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ..﴾

واته: له‌خوا پيارینه‌وه‌وه ملكه‌چى خۆتان بۆ خوا ساغ بکه‌نه‌وه.

شایانى باسیشه‌ من له ته‌فسیره‌که‌ى خۆم، به‌رگى شه‌شم، له ته‌فسیری سوورته‌ى (الأعراف) له کاتى ته‌فسیر کردنى ئایه‌تى (٥٥) دا، كه خوا (سبحانه و تعالى) باسى چۆنیه‌تى له‌خوا پارانه‌وه ده‌کات، به‌ته‌فصیل له‌وى ده‌رباره‌ى له‌خوا پارانه‌وه‌وه ئه‌ده‌به‌کانى، وه شیوازه‌که‌ى، قسه‌م کردوه، كه خواى به‌رزو مه‌زن ده‌فه‌رموى:

﴿ اَدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴾ ٥٥ وَلَا تَفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿ ٥٦ ﴾ الاعراف.

بۆيە خوینەرى بەرپرز حەوالەى ئەوى دەكەم و، لێرە بە هینانەوهی چەند دەقیك وازدینم.

لەو ئایەتەدا - واتە: ئایەتى ژمارە (١٤) ی (غافر) دا - خوا دەفەرموى: لە خوا بپارێنەوهو ملکهچیی خۆتانى بۆ ساغ بکەنەوه، واتە: لەکاتیکیدا لەخوا دەپارێنەوه، بەتەمای هیچ کەسى دیکەو هیچ شتى دیکە مەبە، ئەوجار مانای وایە تۆ بەراستى لەخوا پاراویەوه، وەك پێشتر ئەو قسەیهی (عەبدولقادرى گەیلانىی) مان هینا، کە دەلى: {كُنْ مَعَ الْحَقِّ بِلَا خَلْقٍ، وَمَعَ الْخَلْقِ بِلَا نَفْسٍ} واتە: لەگەڵ خوادا مامەلە بکە، خەلك مەهینە نینان، وە لەگەڵ خەلكیشدا مامەلە بکە، نەفسى خۆت مەهینە نینان.

سێیهەم: پێغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) دەربارەى پارانەوه دەفەرموى: {الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ وَقَرَأَ: {وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ}} أخرجه أحمد برقم (١٨٤١٥)، وابن أبي شيبة برقم (٢٩١٦٧)، والبخاري في الأدب المفرد برقم (٧١٤)، وأبو داود برقم (١٤٧٩)، والترمذي برقم (٢٩٦٩) وقال: حسن صحيح، والنسائي في الكبرى برقم (١١٤٦٤)، وابن ماجه برقم (٣٨٢٨)، وابن حبان برقم (٨٩٠)، والحاكم برقم (١٨٠٢) وقال: صحيح الإسناد، والبيهقي في شعب الإيمان برقم (١١٠٥)، وأخرجه أيضًا: الطبراني في الصغير برقم (١٠٤١).

زۆرىك زانایان گوتووایانە: هەموو ئەو شتانەى پێغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرموونى، لەزێر روشنایی قورئاندا فەرموونى، لێرەدا بەتەماشای فەرموودەکە بکەین، دەفەرموى: پارانەوه یانى: خوا پەرستى، ئنجا وەك بەلگە هینانەوه، ئەو ئایەتەى خویندۆتەوه:

﴿ وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ﴾ ٦٠ غافر.

واته: وه په‌روه‌ردگارتان فهرمووی: لیم بیارینه‌وه، وه‌لامتان ده‌ده‌مه‌وه، بیگومان نه‌وانه‌ی له‌به‌رانبه‌ر به‌ندایه‌تی و په‌رستنی مندا خویان به‌زل ده‌گرن، به‌زه‌بوونی ده‌چنه دۆزه‌خه‌وه.

ته‌ماشای ئایه‌ته‌که ده‌که‌ین، له‌به‌شی یه‌که‌می ئایه‌ته‌که‌دا فهرموویه‌تی: (ادْعُوْنِ) له‌به‌شی دووه‌میشدا فهرموویه‌تی: (عِبَادَتِي) که‌واته: که‌سێک له‌خوا نه‌پاریته‌وه، مانای وایه په‌رستنی بۆ خوا ته‌نجام نه‌داوه، له‌به‌رانبه‌ر په‌رستنی خوادا، خوی به‌زل گرتوه، که‌واته: دوعا به‌مانای عیباده‌ته.

چواره‌م: هه‌روه‌ها پیغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) هه‌ر له‌باره‌ی دوعاوه، فهرموویه‌تی:

{ادْعُوا اللَّهَ وَأَنْتُمْ مُوقِفُونَ بِالْإِجَابَةِ} أخرجه الترمذي برقم (۳۴۷۹) وقال: حديث غريب، والحاكم برقم (۱۸۱۷)، وقال: مستقيم الإسناد، وتعقبه الذهبی في التلخيص بأن فيه صالح المري متروك، وأخرجه أيضًا: ابن أبي حاتم، كما في تفسير ابن كثير (۷۵/۴)، والطبرانی في الأوسط برقم (۵۱۰۹)، قال الألبانی: حسن.

واته: له‌خوا بیارینه‌وهو دلیابن له‌ وه‌لام درانه‌وه.

به‌لێ، خوای په‌روه‌ردگار دوعای که‌سێ وه‌رده‌گرێ، که‌ یه‌قینی هه‌بی خوای به‌خه‌ش وه‌لامی ده‌داته‌وه، تنجا ته‌وه‌ش ته‌فصیلی هه‌یه، ئایا وه‌لامدانه‌وه‌ی خوا بۆ به‌نده، مانای وایه هه‌رچی به‌نده‌گوته‌ی یه‌که‌سه‌ر بۆی جیبه‌جی بکا؟ به‌ته‌ئکید نه‌خیر، به‌لکو خوای زاناو شاره‌زا به‌و شیوه‌یه‌ی که‌ خوی پێی چاکه، وه‌ له‌و کاته‌دا که‌ بۆخوی پێی چاکه، وه‌لام ده‌داته‌وه، وه‌ک له‌ خالی پینجه‌مدا په‌وونی ده‌که‌ینه‌وه.

پینجه‌م: هه‌روه‌ها پیغه‌مبه‌ری خوا ده‌فه‌رموی:

{أَمَّا مَنْ مُسْلِمٍ يَدْعُو بِدَعْوَةٍ لَيْسَ فِيهَا إِيْمٌ وَلَا قَطِيعَةٌ رَحِمَ، إِلَّا أَعْطَاهُ اللَّهُ بِهَا إِحْدَى ثَلَاثٍ: إِمَّا أَنْ تَعَجَّلَ لَهُ دَعْوَتُهُ، وَإِمَّا أَنْ يَدْخِرَهَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ، وَإِمَّا أَنْ يَصْرِفَ عَنْهُ مِنَ السُّوءِ مِثْلَهَا} قَالُوا: إِذَا نَكَّرَ {قَالَ: اللَّهُ أَكْثَرُ} أخرجه ابن أبي شيبة برقم

(٢٩١٧٠)، وأحمد برقم (١١١٤٩)، وأبو يعلى برقم (١٠١٩)، والحاكم برقم (١٨١٦) وقال: صحيح الإسناد، والبيهقي في شعب الإيمان برقم (١١٢٨)، وأخرجه أيضًا: الطبراني في الأوسط برقم (٤٣٦٨)، قال شعيب الأرنؤوط: إسناده جيد.

واته: ههركهسى لهخوا پياریتهوه بهدل، وه داواکارییه کهى تاوان نهبی، وه پچراندنی په یوه ندى خزمایه تیی تیدا نهبی، مسوگر خوا یه کى له سى شتانی بو دهکا:

- یان نهو شتهى دهیه وى بوى جیه جى دهکا، {بهلام لهو کاته دا که خوا به چاکى ده زانی بوى}.

- یان به نه ندازهى نهوه، خوا پاداشتی ده داته وه له دواړو ژدا.

- یاخود هیندهى نهوه، شتیکی نه خوا زراوو خراپی له سهر لاده با.

خوینه رانی خوشه ویست! گرنګ نه وه یه نیمه دل نیابین له وهى که هه رکاتى دهستان بو لای خوا بهرز کرده وه داوامان کرد، خواى به به زه یى نهو دهستانه مان به خالی رت ناکاته وه.

شه شه م: پیغه مبه رى خوا (صلی الله علیه وسلم) له فهرمایشتی کی دیکه دا ده فهرمو وى:

{إِنَّ اللَّهَ حَيٌّ كَرِيمٌ، يَسْتَحْيِي إِذَا رَفَعَ الرَّجُلُ إِلَيْهِ يَدَيْهِ، أَنْ يَرُدَّهُمَا صِفْرًا خَائِبَتَيْنِ}، أخرجه أبو داود برقم (١٤٨٨)، وابن ماجه برقم (٣٨٦٥)، وابن عساكر (٤٦٥/٥٨)، قال الألباني: صحيح.

واته: خوا (سبحانه و تعالى) شهرمكارو به ریزه، شهرم دهكات پیاویك دهسته كانى بو لای بهرز بكاته وه، دهسته كانى بى ئاكام و خالی بهیخته وه.

تو نه گهر مروفتىك به خشنده بى، داواى لیكه ی، ناو میدت ناکا، چ جای خوا که خاوه نی نهوپه رى که رهم و به خشنده یه، به لکو که رهم و به خشنده یى خوا، هه ر به راورد ناکړى له گهل هی دروست کراوه کانیدا، بگره هه رچى که رهم و به خشنده یى هه یه، زه رپه یه که له که رهم و به خشنده یى خوا.

پاريزگارىيە (التقوى) (١)

(راغب الأصفهاني): دەلى: {التَّقْوَى فِي تَعَارُفِ الشَّرْعِ: حِفْظُ النَّفْسِ عَمَّا يُؤْثِمُ} (٢)، واتە: تەقوا لە زاراوەى شەرعدا بریتىيە لە: خۆپاراستن لە ھەرشتىكى گوناھبارکەر.

دیارە ھەم فەرمايشتى خۆی بەرزو مەزن، ھەم فەرموودەى پێغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) دەربارەى تەقوا زۆر زۆر، ئیمە لیژەدا ناتوانین ھەقى خۆى بدەینى، وە من لەبەرگى شەشەمى کتیبى: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله) دا بەتەفصیل باسى تەقوام کردووە.

بەلام چەند دانەيەك دەھیننەووە لەو ئایەت و فەرموودانە، بۆ وینە:

(١) من زیاتر لە بەرانبەر (تقوى) دا، وشەى پاريزگارىی بەکار دەھینم، ھەندى گوتویانە: پاريزگارىی، بەلام وا نیە، چونکە پاريزگارىی لەبەرامبەر (حفظ) دا بەکاردى، بەلام پاريزگارىی واتە: کارى بەپاريز، واتە: تۆ بەشیۆيەك کار بکەى، کردووەکانت پاريزيان تیدا بکەى، تییاندا وریاو ھۆشیار بى، لەوودا کە بەپێى شەرع بن، وە لەوودا کە ئیخلاص و تەنیا خوا پى مەبەست بوونیان تیدابى، وە لەوودا کە پێى موعجەب و سەرمام نەبى، تووشى عوجب نەبى، ئەو ھەر کارێك ئاوابوو، مانا وایە پاريزی تیدا کراو و ھۆشیارىی و ویایی تیدا کراو.

(٢) مفردات ألفاظ القرآن، ص ٨٨١.

یەكەم: خۆی كاربه‌جی له سوورەتی (البقرة) ئایەتی (١٩٤) دا دەفەرموی:

﴿...وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾ (١٩٤)

واتە: وه بزانی كه خوا له گه‌ڵ پارێزكارانه.

دووهم: له سوورەتی (التوبة) ئایەتی (٤) دا دەفەرموی:

﴿...إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ﴾ (٤)

واتە: بێگومان خوا پارێزكارانی خۆش ده‌وێن.

سێهەم: له سوورەتی (البقرة) ئایەتی (١٩) دا دەفەرموی:

﴿...وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ﴾ (١٩)

وه خوا دۆست و پشتیوانی پارێزكارانه.

چوارەم: له سوورەتی (القصص) ئایەتی (٨٣) دا دەفەرموی:

﴿...وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾ (٨٣)

واتە: وه بێگومان سەرەنجام بۆ پارێزكارانه.

به‌كورتیی ده‌توانین بڵێین: خۆی كاربه‌جی له چەندان ئایەتی قورئاندا خێرو به‌ره‌كه‌تی دنیاو دواڕۆژی به‌ستۆته‌وه به‌ته‌قواوه.

پێنجەم: له فەرمايشتيكدا هاتوه: {عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَكْثَرِ مَا يُدْخِلُ النَّاسَ الْجَنَّةَ؟ فَقَالَ تَقْوَى اللَّهِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ}، أخرجه أحمد برقم (٩٦٩٤)، والبخاري في الأدب المفرد برقم (٢٩٤)، والترمذي برقم (٢٠٠٤) وقال: صحيح غريب، والحاكم برقم (٧٩١٩) وقال: صحيح الإسناد، وابن حبان برقم (٤٧٦)، والبيهقي في شعب الإيمان برقم (٥٧٥٦)، وأخرجه أيضا: ابن ماجه برقم (٤٢٤٦).

واتە: پرسیار له پیغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) کرا ده‌باره‌ی شتیك، كه زۆرتینی خه‌لك ده‌خاته به‌هه‌شت، یان چ شتیك له هه‌موو شتیك زیاتر خه‌لك

بەرەو بەهەشت دەبات؟، پێغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووی: پارێز لە خوا، وە رەوشتی جوان، یانی: بۆ خوا صولحان، وە لە گەڵ خەڵکدا گونجان، یان: خوا پەرستیی و خەڵک دۆستیی.

ئەو دوو لە هەموو کردەوێ سێفەتەکانی دیکە زیاتر خەڵک دەبەن بەهەشتەو، دیارە هەر لەو فەرمايشتەشدا، بە پێچەوانەو پرسیار کراوە لە پێغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم): چ شتێک لە هەموو شتێک زیاتر خەڵک دەخەنە دۆزەخ؟ فەرموویەتی: زارو، داوین، ئەو گوناھانەى بەزار دەکړین، وە ئەو گوناھانەى بەداوین دەکړین، لەو دوو رینگەو خەڵک زیاتر بەرەو دۆزەخ دەبرین.

لە نۆزە کۆمەڵایەتیەکان لەکەلتانین

بەش هەمە عەر موافق النواحل الاجتماعی

پاڤیاندنی مەکتەبی ماموستا عەلی بابیر

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

Google Play

App Store

QR Code 1

QR Code 2

عەلی بابیر

Alibapir

کەلتانی

پاڤیاندنی مەکتەبی ماموستا عەلی بابیر

QR Code 3

QR Code 4

QR Code 5

پاڤیاندنی مەکتەبی ماموستا عەلی بابیر

دَلَّيَايَه (اليقين)

(راغب الأصفهاني) ده‌لى: {اليقين: هُوَ سُكُونُ الْفَهْمِ مَعَ ثَبَاتِ الْحُكْمِ} ^(١)، واته: يه‌قين برىتيه له‌وه كه تىگه‌يشته‌ت ئارام بووبى، وه برىاردانت چه‌سپاو بووبى. هه‌ر كات له‌ باره‌ى مه‌سه‌له‌يه‌كه‌وه ڕاوه‌ستاي و دوا برىارى خۆت له‌و باره‌وه‌دا، ئه‌وه پى ده‌گوتري يه‌قين.

(الكفوي) ده‌لى: {اليقين هُوَ أَنْ تَعْلَمَ الشَّيْءَ، وَلَا تَتَخَيَّلَ خِلَافَهُ} ^(٢)، واته: يه‌قين برىتيه له‌وه‌ى تۆ شتێك بزاني، وه پىچه‌انه‌ى ئه‌و شته‌ى كه تۆ زانيوته، ئه‌گه‌رى بۆ دانه‌نى. بۆ ويته: ئيمه ده‌زاني ئيستا له‌ لاي ئيمه ڕۆژه، ئه‌گه‌رى بۆ دانايين كه ئيستا شه‌و بى، دياره‌ ليره، ئه‌گه‌رنا كه له‌ شويئىكى ديكه‌ى دنيا شه‌وه، ئه‌وه جيايه، يان من يه‌قينم هه‌يه كه ئه‌وه كتىبيكه به‌هسته‌مه‌وه، دلم به‌لاى ئه‌وه‌دا ناچى، كه ئه‌وه ده‌فته‌ريك بى.

(الجرجاني) ده‌لى: {اليقين: إِعْتِقَادُ الشَّيْءِ بِأَنَّهُ كَذَا مَعَ اعْتِقَادِ أَنَّهُ لَا يُمَكِّنُ إِلَّا كَذَا، مُطَابِقًا لِلْوَاقِعِ غَيْرَ مُمَكِّنِ الزَّوَالِ} ^(٣)، واته: يه‌قين برىتيه له‌وه، كه ڕوات

(١) المفردات، ص ٥٥٢.

(٢) الكليات، ص ٦٧.

(٣) التعريفات، ص ٢٥٩.

بەشتىك بى، قەناعەتت بە ھەبوونى شتىك بى كە ئاوايە، وە قەناعەتشت وابى كە ناگونجى ئاوا نەبى، وە ئەوھش گونجاوبى لە گەل واقىعدا، بەشپوھەك كە نەتوانرى نە گونجى و لابجى.

قەناعەتت ئەوھندە رۆچوو بى، نە گونجى لابجى.

لە قورئاندا باسى سى جۆرە يەقىن كراوھ:

أ- علم اليقين: ئەوھىە كە تۆ شتىك بەبەلگە تىيدا دلىيا بووبى.

ب- عين اليقين: ئەوھىە كە تۆ پىوستىت بەبەلگە نەمايى، بەچاوى دل و بەچاوى سەر بينىت.

ج- حق اليقين: ئەوھىە كە چووبىيە نىو ئەو شتەو، ياخود لە ھالى چىرتن، يان دەست لىدانى دابى.

بۆ وئە: پىت دەللىن لە فلان شوين ميوھەك ھەيە ھىندەت بۆ باس دەكەن، دەگاتە راددەى تەواتور، وە دلىيا دەبى ئەو ميوھە ھەيە، با بۆخۆشت نەتبىنىبى، ئەوە پىي دەگوترى: (علم اليقين)، دوايى كە چووى ميوھەكەت بىنى، ئەوە (عين اليقين)، ئنجا كە ميوھەكەت خوارد، ئەوە (حق اليقين)ە.

چەند دەقىك لە بارەى (يقين)ەوھ:

يەكەم: خواى پەررەدگار لە سوورەتى (الأنعام) ئايەتى (٧٥)دا، باسى ئەوھمان بۆ دەكا كە ئىبراھىم (سەلامى خواى لىبى) ئەھلى يەقىن بوو، دەفەرموى:

﴿وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمٰوٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ﴾ (٧٥)

واتە: ئاوا بەو شپوھە مولى فراوانى ئاسمانەكان و زەويمان پىشانى ئىبراھىم دەدا، بۆ ئەوھى لە دلىيان بى، لە برۆا پتەوان بى، لەو كەسانە بى كە يەقىنيان ھەيە بە پەررەدگاريتىي خوا.

دووهم: له سوورەتی (المدر) ئایەتەکانی: (۴۶ و ۴۷) دا، خۆی بەرزو مەزن
لەسەر زمانی بێ پروایان لە دۆزەخدا دەفەرموی:

﴿وَكَاذِبٌ يَوْمَ الدِّينِ ۚ﴾ (۴۶) ﴿حَتَّىٰ أَتَمْنَا الْقَيْنُ﴾ (۴۷)

واتە: وه ئیمە پێشتر بێ پروا بووین بە رۆژی پاداشت و سزا، تاكو یەقینمان بۆ
هات، واتە: تاكو مردنمان بۆ هات، ئنجا ئایا بۆچی بە مردن گوتراوه: یەقین،
چونکه كەس گومانی نیه لهوه كه دەمری و، كاتێك دی ئەو دنیایە بەجی
دەهێلێ.

سێهەم: له ئایەتی کۆتایی سوورەتی (الحجر) دا، خوا (سبحانه و تعالی) دەفەرموی:

﴿وَأَعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْقَيْنُ﴾ (۴۹)

واتە: وه پەروەردگاری خۆت بپەرسته، تاكو یەقینت دەگاتە سەر.
لێرەشدا یەقین بەمانای مردنە^(۱).

(۱) کاتی خۆی کۆمەڵێکی گومرا هەبوو بەناوی (هەقە) گوتووینە: پێویست ناکا نەرکه
شەرعییەکان جێبەجی بکری، وه پێویست ناکا خۆمان لە قەدەغە کراوەکان بیاریزی، چونکه
ئیمە گەشتووینەتە یەقین، كه لەپراستیدا ئەوانە کلاویان لەسەر نراوو، ویستووینە کلاویش
لەسەر خەڵک بنێ، ئەگەرنا هیچ كەس هێندە ی پێغەمبەری خاتەم (صلی الله علیه
وسلم)، وه هیچ کام له پێغەمبەرانێ دیکەش (عليهم الصلاة والسلام) یەقینی نەبوو، بەلام
پێغەمبەری خۆشەویست له کۆتا نوێژدا كه دەیکا، دوو پیاو دەچنە بن بالی كه عەبباس و
عەلین (خوا لیان رازی بی)، بەو شیوەیهش نوێژە جەماعەتەکی دەکا، له گەڵ ئەوەشدا
كه له لووتکە یەقیندا بوو، ئەگەر یەقینی باشت هەب، ئەوجار خواپەرستی باشتەر
دەکی، ئەك به پێچەوانەوه.

■ ۱۰ ■

خۆ یه کلا کردنه وه له پهرستندا (التَّبَتُّلُ)

(راغب الأصفهاني) ده‌لی: {التَّبَتُّلُ: الْإِنْقِطَاعُ إِلَى اللَّهِ فِي الْعِبَادَةِ، وَإِخْلَاصُ النِّيَّةِ انْقِطَاعًا يَخْتَصُّ بِهِ^(۱)}. واته: خۆدابرین بۆ خوا له پهرستندا، وه خۆساغ کردنه وه به‌شیوه‌یه‌ك كه هیچ شتیکی دیکهت له‌دڵدا نه‌بی.

(ابنُ مَنْظُور) ده‌لی: {البَتْلُ: الْقَطْعُ، وَتَبَتَّلَ إِلَى اللَّهِ، انْقَطَعَ وَأَخْلَصَ^(۲)} واته: (البَتْلُ) به‌مانای خۆدابرین (القطع) دی، خۆی به‌لای خوادا دابرێ، خۆی له هه‌موو شتیك دابرێ، خۆی بۆ خوا ساغ و یه‌کلا کرده‌وه،

با چه‌ند ده‌قیك به‌ هه‌وونه به‌ئینینه‌وه له قورئان و سوننهت، له‌باره‌ی (تَبَتَّل) هه‌وه:

یه‌که‌م: له‌سووره‌تی (المزمل) ئایه‌تی (۸) دا، خوای تāk و پāk به‌ پیغه‌مبه‌ری خاته‌م (صلی الله علیه وسلم) ده‌فه‌رموی:

﴿وَأَذْكُرْ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا﴾

واته: ناوی خوای په‌روه‌ردگار ت باس بکه، وه خۆت به‌لای ئه‌ودا دابرێ (له خوا په‌رستییدا).

(۱) المفردات، ص ۳۶.

(۲) لسان العرب، ج ۱، ص ۶.

لیره‌دا ده‌یی لی‌مان تی‌کنه‌چی، که پی‌غه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ری‌گای نه‌داوه، عوسمان (تَبَتَّل) بکات واته: له هه‌موو ژیانیدا، به‌لام له‌و شوینه‌دا که خوی زاناو دانا ده‌فه‌رموی: (وَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِلًا) فه‌رمان به پی‌غه‌مبه‌ره‌که‌ی (صلی الله علیه وسلم) ده‌کا، که (تَبَتَّل) بکات، واته: جار جار، له‌کاتی خوا په‌رستندا خۆت له‌هه‌موو شتی‌کی دی‌که دابیره، به‌لام تو له هه‌موو ژیانیدا خۆت له‌هه‌موو شتی‌ک دابیری، نه‌وه پی‌چه‌وانه‌ی شه‌ریعه‌ته، بۆیه پی‌غه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) قه‌ده‌غه‌ی کرده‌.

■ ١١ ■

هۆكار گرتنه بهر به رهو خوا (التوسل)

(الجوهري) دهلي: {التوسل: التَّقَرُّبُ وَالْوَسِيلَةُ مَا تَقَرَّبَ بِهِ إِلَى الْخَيْرِ، وَالْجَمْعُ الْوُسُلُ وَالْوَسَائِلُ} ^(١) واتە: تەوەسسول يانی: خو وە نزیک خستن، وەسیلەش هەر شتیکە که ئینسان پێی به رهو خێرو چاکە دەچی، وە کۆی (الوسيلة) (وسل) و (وسائل)ه.

(راغب الأصفهاني) دەربارەى وەسیلە دهلي: {الوسيلة: التوسل إلى الشيء بِرَغْبَةٍ وَهِيَ أَخْصُ مِنَ الصَّلَةِ لِتَضَمُّنِهَا مَعْنَى الرَّغْبَةِ، وَحَقِيقَةُ الْوَسِيلَةِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى، مُرَاعَاةُ السَّبِيلِ بِالْعِلْمِ وَالْعِبَادَةِ وَتَحَرِّيُّ مَكَارِمِ الشَّرِيعَةِ} ^(٢). واتە: وەسیلە بریتیه له به ئاره زوووه به رهو شتیک چوون، وە ئەو تايهت تره له (وصيلة)، چونکه وەسیله ئەو هیه پێی بگهی به ئامانجیک با به ئاره زوووهش نهبی، به لام وەسیله مانای ئاره زوو مەندیی تێدایه، وە حەقیقه تی وەسیله بۆلای خوی بهرز ئەو هیه، که تو رێبازی خوا به زانیاریی و به په رستن رەچاو بکەى، وە بزانی شەریعەت فەرمانی به چى کردوه؟، ئەو له خۆتدا بهیئیه دى، ئەو بریتیه له گرتنه بهرى هۆکار به رهو خوا.

(١) الصَّحاح، ج ٥، ١٨٤١.

(٢) مفردات ألفاظ القرآن، ص ٥٢٣، ٥٢٤.

(۱) له بهرګي چواره مې: {ته فسيري قورثاني بهرزو به پيژ} له ته فسيري ؤو ثايه ته دا باسکي تايه تم له باره ي (وسيلة) ډوه کړوه.

■ ۱۲ ■

خۇ ۋەنزىك خىستىن لە خوا (التقرب)

دیارە وشەى (قرب) بەمانای نزیکیى دى، (تقرب) یش که لەسەر کیشى (تَقَرَّبَ) ه، یانى: خو ۋەنزىك خىستىن، ئىنسانى مەسۇلمان دەبى ھەمیشە ھەول بەدا خو ۋە خوا ۋە نزیكخستىن لە خوا ۋاتە: زیاتر پابەند بوون بە شەریعەتى خوا ۋە، ئەگەر نا بێگومان ئیمە ناتوانین بەرەو خوا بچین، خوا لەسەر عەرشی خۆیەتى، لەدەرەۋى دروست کراوەکانى خۆیەتى، لێرەدا مەبەست: خو ۋەنزىكخستىن مەعنەویە، لە رەزامەندیى خوا نزیك بین، لە جیبەجى کردنى فەرمانەکانى شەریعەتە ۋە نزیکیین، ۋە دووربین لە ھەرشتى که خواى پەرۋەردگار پى ناخۆشە.

با لە ۋە بارە ۋەش دەقتى قورئان یىنین:

لە سوورەتى (العلق) ئایەتى (۱۹) دا خوا (تبارک و تعالی) لە سیاقى چەند ئایەتیکدا، که باسى یەکى لە کافرە ملھورەکان دەکا، دەربارەى دژایەتییکردنى بۆ پیغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)، فەرمان بە پیغەمبەرى خاتم (صلی اللہ علیہ وسلم) دەکا دەفەرموى:

﴿كَلَّا لَا تُطِيعُوهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ﴾ (۱۹)

ۋاتە: نەخیر بەقسەى مەکە (یاخود نەخیر ئەۋەى ئەوان دەیلین، وانیه)، کەرنووش بۆ خوا ببەو لەخوا نزیك ببەو.

کەواتە: ئیمە لەرپى بەندایەتیی بۆ خوا ۋە، ۋە لەرپى خۆدوورگرتن لە فەرمانبەرى کردنى نەیارانى خوا ۋە، ۋە کەرنووش بردن و ملکەچیی بۆ خوا ۋە، لەخوا نزیك دەبینەو.

■ ١٣ ■

خۆشویستنه‌ خوا (المَحَبَّة)

(ابن فارس) ده‌ڵی: {المَحَبَّة هِيَ الْإِسْم مِنَ الْحُبِّ، وَكِلَاهُمَا مَاخُودٌ مِنْ مَادَّةٍ (ح، ب، ب)، الَّتِي تَدُلُّ عَلَى اللَّزُومِ وَالْتِّبَاتِ} ^(١)، واته: (مَحَبَّة) ناوه له (حُب) وه هاتوه، وه هه‌ردووکیشیان له ماددهیه‌ك وه‌رگیراون، كه له سێ پیت پێك دی: (ح، ب، ب) كه په‌یوه‌ست بوون و چه‌سپان ده‌گه‌یه‌ن، كه‌واته: تۆ كه‌ خ‌وای په‌روه‌ردگارت خۆش ده‌ویی، په‌یوه‌ست ده‌بی به‌خواوه‌و چه‌سپاو ده‌بی، له‌سه‌ر خۆشه‌ویستی و به‌ندایه‌تی کردنت بۆ خوا.

با ته‌ماشای ئه‌و ئایه‌تانه‌ بکه‌ین:

یه‌که‌م: خوا (سبحانه و تعالی) له‌ سوورته‌ی (آل عمران) ئایه‌تی (٣١) دا ده‌فه‌رموی:

﴿ قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ .. ﴾ ^(٣١)

واته: ئه‌گه‌ر ئێوه‌ خواتان خۆش ده‌ویی، شوینم بکه‌ون، خواش خۆشی ده‌وین.

كه‌واته: وه‌ك پێشتریش باسمان کردوه: شوین كه‌وتنی ئێمه‌ بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به‌لگه‌یه‌که، ئیسپاتی خۆشویستنی خۆمانی بۆ خ‌وای په‌روه‌ردگار پێ ده‌که‌ین، وه‌ هۆکاری‌یکشه‌ خۆشویستنی خ‌وای بۆخۆمان، پێ ده‌سته‌به‌ر بکه‌ین. دووه‌م: له‌سوورته‌ی (البقرة) ئایه‌تی (١٦٥) دا ده‌فه‌رموی:

﴿ ... وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ ... ﴾ ^(١٦٥)

واتە: ئەوانەى بڕوادارن، خۆشەويستىيان بۆ خوا زياترە.

واتە: خۆشەويستىيان بۆ خوا زياترە لە خۆشەويستىيان بۆ ھەركەسىك و ھەرشىك، ياخود خۆشەويستىي ئەوان بۆ خواى خويان، كە تاكە پەرستراوى بە ھەقە، زياترە لە خۆشەويستىي ھاوبەشدانەرەكان بۆ ئەو شتانەو ئەو كەسانەى كە جگە لە خوا دەيانپەرستن، بەتەئكىدیش واىە ئەو خۆشەويستىي و مەحەببەتەى ئىنسانى مسوڵمان بەرانبەر بە خوا دەچىتە دلى، بەرانبەر بە ھىچ شىك ناچىتە دلى، چونكە خواى پەروردگار خاوەنى ئەو بوونەى كە بەئىمەى داو، خاوەنى ھەرچى نىعمەتە، كە لەخۆمان و دەورو بەرى خۆماندا دەبينىن، وە خواى بى وىنە لە زاتى خۆيدا خاوەنى ھەموو سىفەتى بەرزو بەرپۆز پەسندە، وە ھىچ شىك ھاوتای خوا نىە، بۆيە خۆشەويستىيەكىش، كە لەدلى بەندەدا جىگىر دەبى بەرانبەر بە خوا، ئەو خۆشەويستىيە بەرانبەر بە ھىچ شىكى دىكە لە دروستكراوكانى، ناچىتە دلى بەندەو.

سێيەم: لە سوورەتى (طە) ئايەتى (٣٩) دا خواى كاربەجى لە سياقى چەند ئايەتەكدا كە باسى مووسا (سەلامى خواى لىبى) دەكا، دەفەرموى:

﴿...وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّي ..﴾ (٣٩)

واتە: وە لەلايەن خۆمەو خۆشەويستم كردبووى، لەلايەن خۆمەو خۆشەويستىي خۆم خستبوو سەرتۆ.

ديارە لێرە باسى منداڵىتى مووسا دەكا، كە لەمالى فيرەووندا بەخۆ كراو.

دەلێن: مووسا ھىندە منداڵكى شيرين و دلگىرو جوان بوو، ھەركەسى بينويەتى خۆشويستو، بۆيە دەستيان نەچۆتى بىكوژن، ھەرچەندە گومانى خراپيان پى بردو، كە ھى بەنى ئىسرائىل بىت و بەئائى دادرايى، بەلام خواى پەروردگار واى شيرين و جوان كردبوو، دەستيان نەچۆيە بىكوژن، سەرەنجام ئەو مووسايە لێدەرچوو، كە كۆتايى سەلتەنەتى دىكتاتۆريەتى فيرەون لەسەر دەستى ئەو ھات^(١).

(١) لە تەفسىرەكەى خۆم: {تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپۆز} بەرگى (٤) لەكاتى

■ ۱۴ ■

په‌ناگرتن به‌خوا و ده‌ست پیوه‌گرتنه (الإعتصام بالله)

(إبن فارس) له پیناسه‌ی وشه‌ی (الإعتصام) دا ده‌لی: {ع، ص، م} أَصْلٌ وَاحِدٌ صَحِيحٌ يَدُلُّ عَلَى إِمْسَاكِ وَمَنْعٍ وَمُلَازِمَةٍ، وَاعْتَصَمَ الْعَبْدُ بِاللَّهِ تَعَالَى: إِذَا امْتَنَعَ وَاسْتَعَصَمَ، وَاسْتَعَصَمَ: اِلْتَجَأَ، وَاعْتَصَمَ فُلَانٌ بِاللَّهِ، إِذَا امْتَنَعَ بِهِ^(۱). واته: پیته‌کانی: {ع، ص، م} يَهْكَ بِنَجِينِهِنَّ، دِه‌ست گرتن به شتی‌که‌وه ده‌گه‌یه‌نن، وه ری‌گرتن له شتی‌که ده‌گه‌یه‌نن، وه په‌یوه‌ست بوون به شتی‌که‌وه ده‌گه‌یه‌نن، بویه که ده‌گوتری: به‌نده (إعتصام) ی به‌خوا‌ی به‌رزوه‌وه کرد، واته به‌هوی ته‌وه‌وه خوی له مه‌ترسییه‌کان پاراست، وه (استعصم) واته: په‌نای پی‌گرت، (وَاعْتَصَمَ فُلَانٌ بِاللَّهِ، إِذَا امْتَنَعَ بِهِ) به‌هوی خواوه خوی پاراست له شته‌کانی دیکه‌و ری‌گرت له شته‌کانی دیکه که زیانی پی‌بگه‌یه‌نن.

ته‌فسیرکردنی نایه‌تی ژمابه (۵۴) ی سوورپه‌تی (المائدة) دا، به‌ته‌فصیل باسی ته‌وه‌م کردوه، که چۆن ئینسان خوی خوش ده‌وی، وه به‌لگه‌ چیه له‌سه‌ر ته‌وه‌ی که خوا خوش‌بویستری، که هه‌ندێ له‌ گرووپه‌کان (الْفِرَق) بۆ وینه: موخته‌زیله‌ گوتووینانه: ناگونجی ئینسان خوی خوش بوی، به‌لام له‌راستیدا به‌هه‌له‌ داچوون، به‌لکو ته‌وه‌ خوش‌ه‌ویستییه‌ی به‌رانبه‌ر به‌خوا هه‌یه، به‌رانبه‌ر به‌هیچ شتی‌کی دیکه‌و که‌سی‌کی دیکه‌و نابێ.

(۱) مقایس اللغة، ج ۱- ص ۳۶۱.

له و باره وهش ټه و دوو ټایه ته ده هیښین:

یه که م: له سووړه تی (آل عمران) ټایه تی (۱۰۱) دا، خوا (تبارک و تعالی) ده فهرموی:

﴿... وَمَنْ يَعْصِمْ بِاللّٰهِ فَقَدْ هُدِيَ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۝۱۰۱﴾

واته: هر که سی خوی به خوا بپاریزی و په نا بهر ټه بهر خوا، ټه وه پښمایي کراوه
بو پښه کی راست (یان خراوته سهر پښه کی راست).

دووه م: له سووړه تی (النساء) ټایه تی (۱۷۵) دا، ده فهرموی:

﴿فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا بِاللّٰهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِۦ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِّنْهُ وَفَضْلٍ
وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمًا ۝۱۷۵﴾

واته: ټنجا ټه وانه ی که ټیمانیان به خوا هیښاوه، وه خوښیان به خوا پاراستوه،
{دهستیان به خوا گرتوهو، خوښیان پی پاراستوهو چوونه ته ژیر په نای خوا} ټه وانه
له مه و دوو خوا دهیانخاته نیو به زه یی و به خششی خوښه وه، وه له دنیا شدا به ره و
راسته شه قامی خوی پښماییان ده کات، (یان دهیانخاته سهر راسته شه قامی
خوی).

ټه وهش رهوشتیکی دیکه یه و، ټینسان ده بی پستی هر به خواوه بی، هه لبه ته
ټه وه جیا یه له پشت به خوا به ستن، ټه مه یانی: ده ست به خواوه بگری و خوی
به خوا بپاریزی، وه کاتی به ندایه تی بو خوا ده کا، پی وایی له په نایه کدایه،
هیچ په نایه ک ناوا نیه و، له سی به ریڅ دایه، هیچ سی به ریڅ وه ک ټه و سی به ره نیه.

له‌خوا ترسان (الخَوْفُ مِنَ اللَّهِ)

(الجرجانی) دهرباره‌ی پیناسه‌ی (خَوْف) ده‌لی: {الخوف: تَوْقُّعُ حُلُولِ مَكْرُوهٍ، أَوْ قَوَاتٍ مَحْبُوبٍ، وَقِيلَ: إِضْطِرَابُ الْقَلْبِ وَحَرَكَتُهُ مِنْ تَذَكُّرِ الْمَخَوْفِ} (١)، واته: (خَوْف) بریتیه له‌وه که بۆ داهاتوو هه‌ست به مه‌ترسییه‌ک، به‌زیانی‌ک بکه‌ی بیته ریته، یاخود ترسی ئه‌وه‌ت هه‌بی شتی که خوشت ده‌وی، له‌ده‌ستت دهربه‌چی.

هه‌روه‌ها له پیناسه‌ی دیکه‌دا گوتراوه: (خوف) بریتیه له نا‌ئارامیی و جووله‌ جوولێ دڵ به‌هۆی ئه‌وه‌وه که تۆ یادی شتی‌ک ده‌که‌ی، که جی‌گای مه‌ترسییه.

ئنجا که لی‌ره‌دا مه‌به‌ستمان خوای په‌روه‌رد گاره، دیاره خوای بی هاوتا جی‌گای مه‌ترسیی نیه له خودی خویدا، به‌لام به‌هۆی مامه‌له‌ی لارمان له‌گه‌ڵ خوا‌دا، سزاو تۆله‌ی خوا بۆ ئیمه ده‌یته جی‌گای مه‌ترسیی.

ئنجا با له‌و باره‌وه ئاماژه به‌چه‌ند ئایه‌تی‌ک بده‌ین:

یه‌که‌م: له سووره‌تی (الأعراف) ئایه‌تی (٨٥) دا خوا (سبحانه و تعالی) ده‌فه‌رموی:

﴿وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ﴾ (٥٦)

واته: وه‌پاش ئه‌وه‌ی خوا زه‌وى باش دروست کردوه‌و (پ‌رى کردوه له نازو نیعمه‌ت)، خراپه‌ی تیدا مه‌که‌ن وه‌ لێی بپارینه‌وه به‌ترس و به‌ ئومیده‌وه (هه‌م ترستان هه‌بێ، هه‌م هیواتان هه‌بێ، هه‌م ترستان هه‌بێ له گوناح و تاوانه‌کانی خۆتان، هه‌م هیواشتان هه‌بێ به‌و تاعه‌تانه‌ی که‌ ئه‌نجامیان دده‌ن، به‌هۆی ئه‌وه‌وه‌ خ‌وای په‌روه‌ردگار لێتان بب‌و‌رێ). بێگومان به‌زه‌بێ خوا له‌ چاکه‌کارانه‌وه‌ نیزیکه‌.

دووه‌م: له‌ سوورپه‌تی (آل عمران) ئایه‌تی (١٧٥) دا له‌ سیاقیکدا که‌ باسی هه‌ره‌شه‌ی دوژمنان ده‌کا له‌ ئه‌ه‌لی ئیمان، خ‌وای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رم‌و‌ی:

﴿..فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ (١٧٥)

واته: ئیوه‌ لێیان مه‌ترسێن، وه‌ له‌من به‌ترسێن ئه‌گه‌ر ب‌روادارن.

ب‌روادار ده‌بێ ئه‌و ترسه‌ی به‌رانبه‌ر به‌خوا هه‌یه‌تی، به‌رانبه‌ر به‌جگه‌ له‌ خوا نه‌یه‌ی، ئه‌گه‌رنا ئینسان وه‌ك شتیکی سروشتیی له‌ ماریك ده‌ترسێ، له‌ ئاگرێك ده‌ترسێ، له‌ دوژمنێك ده‌ترسێ، ئه‌وه‌ شتیکی سروشتییه‌، به‌لام ده‌بێ ئه‌و ترسه‌ی به‌رانبه‌ر به‌خوا هه‌ته‌، هه‌یچ ترسیکی دیکه‌ی له‌ گه‌ل نه‌یه‌ته‌ ته‌رازووه‌وه‌.

سێیه‌م: له‌ سوورپه‌تی (النمل) ئایه‌تی (١٠) دا خ‌وای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رم‌و‌ی:

﴿... فَلَمَّا رَأَاهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ يَمُوسَى لَا تَخَفْ إِنِّي لَا يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُونَ﴾ (١٠)

واته: کاتی موسا گۆچانه‌که‌ی فریدا، هه‌له‌به‌زه‌وه‌ وه‌ك تیره‌ مار، موسا پشتی تیکردو ئاو‌ری نه‌دایه‌وه‌ (لێی ترسا)، (خوا بانگی کرد) ئه‌ی موسا! مه‌ترسێ، ره‌وانه‌کراوان له‌ لای من نابێ به‌ترسێن.

واته: من گه‌ف‌ت‌و‌گۆت له‌ گه‌لدا ده‌که‌م و له‌ گه‌ل من هاتوو‌یت‌ه‌ جێژوان، نابێ به‌ترسێ، نابێ له‌ جگه‌ له‌ من به‌ترسێ، ئنجا گۆچانه‌، ماره‌، هه‌زیایه‌، به‌لام

دیاره بو مووسا (سه‌لامی خوی لی‌بی)، حاله‌تیکی کت و پر بووه‌و پیشتر نه‌یزانیوه، نه‌وه ترسیکی سروشتیی و ئاساییه.

لی‌ره‌وه‌ش ده‌مه‌وئی نه‌وه بلیم: که هه‌ندی له زانیان زی‌ده‌پوویی ده‌کن له‌باس کردنی ترسان له‌خوادا، یاخود به‌نه‌زانیی باسی ده‌کن، من لی‌ره‌وه دلسۆزانه ده‌لیم: خوا (سبحانه و تعالی) له هه‌موو قورئاندا خۆی وا پیناسه نه‌کردوه که له‌خودی نه‌و بترسیین، وه‌ک شتیکی مه‌ترسییدار لی‌ی بترسیین، به‌لکو ئیمه ده‌بی له‌سزای خوا بو کرده‌وه‌کانی خۆمان، بترسیین، له‌ده‌ره‌نجامی کرده‌وه شووم و خراپه‌کانی خۆمان بترسیین، به‌لێ، ده‌بی سام و هه‌بییه‌تی خوامان له‌دلدا بی، به‌لام ده‌بی وریابین زی‌ده‌پوویی له‌وه‌دا نه‌که‌ین، ئنجا وه‌ک چۆن ده‌بی سام و هه‌بییه‌ت له‌دلماندا بی، پیشتریش ده‌بی خۆشه‌و‌یستیمان هه‌بی بو خوا (سبحانه و تعالی)، وه به‌راستی ده‌بی زۆر باسی نه‌وه بکه‌ین که خوا خۆش‌بویستری، نه‌ک ترسمان به‌رانبه‌ری هه‌بی، به‌به‌لگه‌ی نه‌وه که پی‌غه‌مبه‌ر ئیبراهیم (سه‌لامی خوی لی‌بی)، وه‌ک له‌به‌رگی پی‌نجه‌می ته‌فسیره‌که‌شما هیناومه، له ته‌فسیری نه‌و نایه‌تانه‌دا که خوی په‌روه‌ردگار له سه‌ره‌تایه‌که‌یانه‌وه ده‌فه‌رموی:

﴿ فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَىٰ كَوْكَبًا ۖ قَالَ هَٰذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ
الْأَفْلَٰكَ ۚ ﴾ (٧٦) الأنعام.

له‌ته‌فسیرکردنی نه‌و نایه‌تانه‌دا باسم کرده‌و که: ئیبراهیم (سه‌لامی خوی لی‌بی)، کاتی ته‌ستیره‌ئاوابوو، مانگ ئاوابوو، خۆر ئاوابوو، هه‌موو جارێ نه‌و قسه‌یه دووباره ده‌کاته‌وه‌و ده‌فه‌رموی: (لَا أُحِبُّ الْآفَاقَ) واته: من ئاوابوانم خۆش ناوین، که‌واته: گرنه‌ترین شت، وه بناغه‌ی په‌یه‌ندیی له‌گه‌ل په‌رستراو (معبود) دا بریتیه له‌خۆش‌یستنی.

■ ١٦ ■

سام كردن له خوا (الخَشْيَةُ مِنْ اللّٰهِ)

دياره من وشه كانى (خوف، خشية، هَيْبَة) م لِيْكَ جيا كردوونه ته وه، چونكه من يِيَم وايه له قورئاندا هاو واتايى (ترادف) نيه، واته: دوو وشه يان سى وشه يهك واتايان هه بى، رهنگه واتاكانيان لِيْكَ نزيك بن، به لام هاوواتا نين، وه نهك وشهيه كى زياد له قورئاندا نيه، كه دوو وشه به كارِيِنى و يهك واتايان هه بى، به لكو پيْتِيكى زياديش له قورئاندا نيه، وه ههركه سى له وشه كانى قورئان ورد يِيته وه، ئه وه حهقيقه تانهى به پروونى دهكه ويته بهرچاو.

(راغب الأصفهاني) له پِيْناسهى (الخَشْيَةُ) دا ده لى: {الخَشْيَةُ: خَوْفٌ يَشُوْبُهُ تَعْظِيْمٌ، وَقِيلَ: هِيَ خَوْفٌ مَقْرُونٌ بِإِجْلَالٍ} (١)، واته: (الخَشْيَةُ): بريتيه له ترسيك كه به مه زنگرتنى له گه ل تِيكه ل بووه، ياخود ترسيكه جووت بووه له گه ل به شكۆ مه نداناندا.

يِيستاش با چه ند ئايه تِيك به مَوونه يِيئينه وه:

يه كه م: له سوورپه تى (فاطر) ئايه تى (٢٨) دا، خواى بهرزو مه زن دهفه رموى:

﴿... إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ...﴾ (٢٨)

واته: ته‌نیا به‌نده زانایه‌كان سامیان هه‌یه به‌رانبه‌ر به‌خوا، بۆ زانیان نه‌یفه‌رموه‌: (يَخَافُ اللَّهَ) فه‌رمویه‌تى: (يَخْشَى اللَّهَ)، كه‌واته: سام كردن به‌رانبه‌ر به‌خواى په‌روه‌ردگار، ترسیكه‌ كه به‌گه‌وره‌گرتنى تێدايه، بۆیه خواى كارزان تايه‌ه‌تى كردوه به‌زانایانه‌وه.

دووهم: هه‌ره‌ها له سووره‌تى (الرعد) تايه‌ته‌كانى (١٩، ٢١، ٢٠) دا ديسان مه‌دحى زانیان ده‌كاو ده‌فه‌رموى:

﴿أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَىٰ إِنَّمَا يَنْذَرُ أَولُوا الْأَلْبَابِ ﴿١٩﴾ الَّذِينَ يُؤْفُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَلَا يَنْقِضُونَ الْمِيثَاقَ ﴿٢٠﴾ وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ ﴿٢١﴾﴾

واته: تايه‌ ته‌و كه‌سه‌ى ده‌زانى ته‌وه‌ى له په‌روه‌ردگار ته‌وه‌ بۆت هاتوه هه‌قه، وه‌ك ته‌و كه‌سه وایه كه كوێره؟! دواى له وه‌سفیاندا ده‌فه‌رموى: ته‌وانه‌ى كه هه‌رچى خوا فه‌رمانى پێكردوه ده‌یگه‌یه‌نن، وه سام له‌په‌روه‌ردگاریان ده‌كه‌ن، وه ترسى لێرسینه‌وه‌ى خرابى ڕۆژى لێرسینه‌وه‌یان هه‌یه.

زانیان له‌باره‌ى جیاوازی نێوان (خَوْف) و (خَشِیة) وه‌هه‌ چهند شتێکیان گوتوه:

- ١- (خَشِیة): ترسیكه به‌گه‌وره‌گرتنى تێدايه.
- ٢- یان ترسیكى تونده، (شِدَّةُ الْخَوْف).
- ٣- یان مه‌زنیه و مه‌ترسی لێكراو ده‌گه‌یه‌نێ (عَظَمَةُ الْمَخَوْف).
- ٤- یاخود ته‌و ترسه له‌وه‌وه‌یه كه له زانیاریی و یه‌قینه‌وه سه‌رچاوه ده‌گرێ، به‌لام (خوف) ڕه‌نگه له نه‌زانینه‌وه سه‌رچاوه بگرێ.

■ ۱۷ ■

بىم ھەبوون لە سزاي خوا (الرَّهْبَةُ مِنَ اللَّهِ)

لەبەرانبەر (الرَّهْبَةُ) دا (بىم ھەبوون) م داناو، دەگوترى: ترس و بىمى ھەيە،
لەبەر ئەو ھەش وام گوتو ھەبوون (رَّهْبَةُ) ئاوا پىناسە کراو:

(راغب الأصفهاني) دەلى: {الرَّهْبَةُ وَالرَّهْبُ: مَخَافَةٌ مَعَ تَحَرُّزٍ وَاضْطِرَابٍ} (۱). واتە:
(الرَّهْبَةُ) و (الرَّهْبُ) بىتتە لە ترسێک کە خۆپاراستن و دلەراوکی تىدایە.

با لەو بارەو ھەش ئاماژە بە دوو ئایەتان بکەین:

یەكەم: خوا (سبحانہ و تعالی) دەفەرموی:

﴿وَقَالَ اللَّهُ لَا تَتَخِدُوا إِلَٰهَيْنِ إِلَٰهَيْنِ إِلَّا مَا هُوَ إِلَهٌُ وَاحِدٌ فَإِنِّي فَارَّهَبُونَ﴾ النحل.

واتە: ھە خوا فەرمووی: دوو پەرستراوان مەگرن، تەنھا یەك پەرستراو ھەيە،
{کە خۆیەو پەرستراوی بە ھەقە}، ھەر بىمتان بەرانبەر بە {سزای} مە ھەبێ.

دووھەم: لە سوورەتە (الأنبياء) ئایەتە (۹۰) دا، لێرەدا وشەى (رَّهْبَةُ) م بەو ھە
لێکداو ھەو || کە بىتتە لە بىم ھەبوون ترس ھەبوون و بەرانبەر بە سزای خوا،
خوای بىھاوتا دەربارەى پىغەمبەران دەفەرموی:

﴿..إِنَّهُمْ كَانُوا يُسْكَرُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا
وَكَانُوا لَنَا خَشِيعِينَ﴾ ١٠

واته: ئەوانه خێرایان ده کرد له چاکه کاند، وه به ئارهزوو مه ندانه و به بیم هه بوونه وه،
لێمان ده پارانیه وه، بۆ ئیمه ملکه چ بوون.

کهواته: (رَغَبًا) بریتیه له ئارهزوو هه بون به پاداشتی خوا، وه (وَرَهَبًا) بریتیه
له بیم هه بوون له سزای خوا، لێره وهیه که گوتوومه: (رَهَبَةً) بیم و ترسه به رانه بهر
به سزای خواى داد گهر.

له نۆزه كۆمهڵارێههكان له كۆلتانی

ئهم ههكم عهر موانع النوازل الاجتماعی

AliBapir

Google Play

App Store

QR Code

AliBapir

YouTube

AliBapir

QR Code

ههتای

راكه پاندی مهكتهبی ماموستا عهلی بابیر

QR Code

راكه پاندی مهكتهبی ماموستا عهلی بابیر

■ ۱۸ ■

مل كەچىيە لە دەروونەو بۆ خوا (الخُشوع لله)

(إبن القيم) دەلى: {الخُشوع: قِيَامُ الْقَلْبِ بَيْنَ يَدَيِ الرَّبِّ بِالْخُضُوعِ وَالذُّلِّ، وَقِيلَ: هُوَ الْإِنْقِيَادُ لِلْحَقِّ} ^(۱)، واتە: (خُشوع) بریتىيە لەو کە دڵ بەمەلکەچىي و زەبوونیي بەرامبەر بەپەرورەدگار رابووستى، وە گوتراو: (خُشوع) واتە: مەلکەچ بوون و تەسلىم بوون بۆ حەق.

و (خُشوع) لە قورئاندا بەچەند مانایەك هاتو:

- بەمانای زەبوونیي هاتو.
 - بەمانای ئەو کە ئەندامەكانت جوولە نەكەن، هاتو.
 - بەمانای ترس هاتو.
 - بەمانای خۆبەكەمگريش هاتو.
- خوای پەرورەدگاریش لە قورئاندا لەچەند شوێنێك باسی (خُشوع) ^(۲) دەکا، بۆ وینە:

(۱) مدارج السالكين- ج ۱، ص ۵۵۸.

(۲) ئیمە (خُضوع) مانا هەيەر، (خُشوع) مانا هەيە، (خُضوع) ئەوێيە کە تۆ روالەتت مەلکەچ بێ، بەلام (خُشوع) ئەوێيە دلت تەسلىم و مەلکەچ بێ.

یه کهم: له سه رهتای سوورپهتی (المؤمنون) دا ده فهرموی:

﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ۝ ١ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ۝ ٢﴾

واته: بیگومان نهو بر واداران سه رفرازن، که له نوێره کانیاندا ملکه چن، واته: له دهروونهوه ملکه چن بو خوا.

دووهم: له سوورپهتی (الأحزاب) ثایهتی (٣٥) دا خوی پهروهردگار له ریزی (ده) (١٠) سیفه تتدا که پیاوان و ئافرهتانی ئیمانداریان پی مه دح دهکا، یه کی لهو سیفه تانه (خشوع) ه، وهک ده فهرموی:

﴿.. وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ... ۝ ٣٥﴾

واته: پیاوانی له دهروونهوه ملکه چ بو خوا، وه ئافرهتانی له دهروونهوه ملکه چ بو خوا.

سییهم: له سوورپهتی (الحديد) دا خوی زاناو شارهزا ده فهرموی:

﴿الَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَحْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ ۝ ١٦﴾

واته: ئایا کاتی نهو نه هاتوه بو نهوانی بر وایان هیناوه، که دلیان بو یادی خواو بو نهو حهقهی دابه زینراوه، ملکه چ بی؟! که واته: (خشوع) په یوهندی به دلهوه هیه.

له تۆره کومهلاری ئیسلامی

بۆ ئه ههکمه عێز موافق الیوم الداعیه

پاڤه باندنی مهکتبهی ماموستا عهلی بابیر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play App Store

QR CODE

عەلی بابیر

AliBapir

YouTube

کەتالی

پاڤه باندنی مهکتبهی ماموستا عهلی بابیر

QR CODE

پاڤه باندنی مهکتبهی ماموستا عهلی بابیر

ملکهچییه روالهتییه و جهستهیه بو خوا (القنوت لله)

ههلهته ههركاتێ ئینسان له دلهوه ملکهچ بوو بوخوا، نهو حالهته دهروونییه لهسه روالهت و جهستهیشی رهنگ دهداتهوه.

(راغب الأصفهانی) دهلی: {القنوت لزوم الطاعة مع الخضوع} (۱)، واته: (القنوت) بریتیه له پهیوهست بوون به فرمانبهرییهوه له گهڵ ملکهچییدا.

ئهمهش چهند دهقیکی قورئان و سوننهت لهو بارهوه، وهك ههونه:

یهکهه: له سوورهتی (الروم) ئایهتی (۲۶) دا خوای پهروهردگار دهفرموی:

﴿وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ لَّهُ قَانُونٌ﴾ (۳۶)

واته: ههركچی له ئاسمانهكان و زهویدا ههیه، ههموویان بوخوا گهردنکهچن.

وهك واقعییش دهبینین: ههركچی له ئاسمانهكان و زهویدا ههیه، هیچی له یاسا گهردوونییهکانی خوا، دهناچی.

دووهم: له سوورهتی (البقرة) ئایهتی (۲۳۸) دا دهفرموی:

﴿حَفِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ﴾ (٢٣٨)

واته: پارێزگاری بکەن لە نوێژە کانتان، بە تایبەتی نوێژی نیوە‌ڕاست، وە بۆخوا بە مەلکە‌چی بوەستن.

لەه‌وێ هاتنە خوارەوێ ئەم ئایەتەدا ئەم گێڕاوەیە هاتووە:

إِعَنْ زَيْدُ بْنُ أَرْقَمَ قَالَ كُنَّا نَتَكَلَّمُ فِي الصَّلَاةِ يُكَلِّمُ الرَّجُلُ صَاحِبَهُ وَهُوَ إِلَى جَنْبِهِ فِي الصَّلَاةِ حَتَّى نَزَلَتْ: {وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ} فَأَمَرْنَا بِالسُّكُوتِ وَنَهَيْنَا عَنْ الْكَلَامِ { أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم (٤٥٣٤)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم (٥٣٩).

واته: زەیدی کۆری ئەرقەم دەلی: ئێمە بەر لەه‌وێ {وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ} دا بەزی، لەنیو نوێژدا قسەمان پێکەووە دەکرد، پیاویک قسە لە گەڵ هاوێڵەکی تەنیشیدا دەکرد، بەلام کە دا بەزی، فەرمانمان پێکرا بە بێدەنگی و قسە کردنمان لێ قەدەغە کرا.

سێیه‌م: لە سوورەتی (الأحزاب) ئایەتی (٣٥) دا، یەکی لەو دە (١٠) سیفەتە کە خوای پەرورەدگار ئیماندارانی پیاو و ژنیان پێ وەسف دەکا، (قنوت)ە، وەک دەفەرموی: ﴿..وَالْقَانِتِينَ وَالْقَنُوتِ..﴾ (٣٥)

واته: وە پیاوان و ئافەرەتانی گەردنکەچ (بۆ خوا).

چوارەم: لە فەرموودەیەکی پیغەمبەری خوادا (صلی الله علیه وسلم) هاتووە، دەفەرموی: {أَفْضَلُ الصَّلَاةِ طَوْلُ الْقُنُوتِ} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم (١٤٤٠٨)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم (٧٥٦)، وَالتِّرْمِذِيُّ بِرَقْم (٣٨٧) وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَابْنُ مَاجَهَ بِرَقْم (١٤٢١)، وَابْنُ خُزَيْمَةَ بِرَقْم (١١٥٥)، وَالتَّحَاوِيُّ (٢٩٩/١) وَابْنُ حِبَانَ بِرَقْم (١٧٥٨)، وَأَخْرَجَهُ أَيْضاً: ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ بِرَقْم (٨٣٤٦)، وَابْنُ بَيْهَقٍ بِرَقْم (٤٤٦١).

واته: باشترین نوێژ ئەوێە کە مەلکەچ بوونی دوورو درێژی تێدا بێ، واته: بە پیو وەستانی زۆری تێدا بێ بەرانبەر بە خوای بەخشنە دەست بخەیه سەر دەست و، بە مەلکە‌چی ئایەتەکانی قورئانی بە پێز بخوینی، بۆیە زانیان: (طَوَّلَ الْقُنُوتِ) یان بە (طَوَّلَ الْقِيَامَ)، ڕاوەستان بە مەلکە‌چی بۆخوا، تەفسیر کردووە.

■ ٢٠ ■

گه‌ردن كه‌چىيە په‌نهان و ثا‌شكرا (الإِخْبَاتُ لله)

(الإِخْبَات) واتە: چ به‌په‌نهانی چ به‌ثا‌شكرا، چ به‌ده‌روونه‌وه چ به‌جه‌سته،
بۆ خوا ملكه‌چ بى.

(إِبْن الْقَيْم) ده‌لى: {الإِخْبَاتُ: الْخُضُوعُ وَالتَّذَلُّلُ لِلَّهِ، مَعَ الْمَحَبَّةِ وَالتَّعْظِيمِ لَهُ} (١).
واتە: (الإِخْبَات): برىتيه له‌زه‌بوونی و ملكه‌چىي بۆ خواى زالى خاوه‌ن شكۆ،
له‌گه‌ل خوشويستن و به‌گه‌وره‌گرتنىدا.

ئه‌مه‌ش دوو هه‌وونه له‌ئايه‌ته‌كانى قورئان له‌باره‌ى (إِخْبَات)ه‌وه:

يه‌كه‌م: له‌سوورەتى (هود) ئايه‌تى (٢٣) دا خواى زالى كاربه‌جى ده‌فه‌رموى:
﴿إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَخْبَتُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ
الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾ (٢٣).

ئه‌وانه‌ى بر‌وايان هه‌ناوه‌و كرده‌وه باشه‌كان ئه‌نجام ده‌ده‌ن، وه به‌په‌نهان و
رواله‌ته‌وه، به‌ده‌رو ده‌روونه‌وه بۆ په‌روه‌ر‌دگاريان ملكه‌چن، ئه‌وانه‌هاوه‌لى به‌هه‌شتن،
وه به‌هه‌ميشه‌يى تىيدا ده‌مىنه‌وه.

■ ۲۱ ■

ئومىدەوار بوون (الرجاء)^(۱)

شارەزايانى زمان و زاراۋەكان ئاۋا پىناسەى (رجاء)يان كردوھ:

{الرَّجَاءُ: تَأَمَّلُ الْخَيْرَ وَقُرْبُ وَقْوَعِهِ، وَقَالَ الرَّاعِبُ: الرَّجَاءُ ظَنٌّ يَقْتَضِي حُصُولَ مَا فِيهِ مَسَرَّةٌ، وَقِيلَ: هُوَ الثَّقَةُ بِجُودِ الرَّبِّ تَعَالَى}{^(۲)

واتە: (رجاء) برىتيە لە چاۋەرئى كردنى خىرو چاكەيەك، ۋە نزيكىي هاتنى ئەو خىرو چاكەيە، (راعب) گوتۋىيەتى: (رجاء) برىتيە لە گومائىك كە پەيداۋونى شتىك كە جىگاي خۆشحالىيە، دەخۋازى، ھەرۋەھا گوتراۋە: (رجاء) برىتيە لەمتمانەدار بوون بەبەخشنەيى پەرۋەردگارى بەرز.

ئەمەش ئوموونەيەك لە ئايەتەكانى قورئان لەبارەى (رجاء) ھوھ:

خو (سبحانە و تعالى) لە سوورەتى (البقرة) ئايەتى (۲۱۸)دا دەفەرمۋى:

{إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَهِدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ يَرْجُونَ

(۱) لە زمانى كوردىشدا ئىمە ئەو وشەيە باۋەر بەكارى دەھيئين، بۆ وىنە: بە كەسى دەلىلى: رجات لى دەكەم.

(۲) مدارج السالكين ج ۱، ص ۳۷ - والتوقيف على مهمات التعاريف ص ۱۷۴ - ومفردات ألفاظ القرآن ص ۱۹.

رَحِمَتَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢١٨﴾

واته: بێگومان ئەوانەى برۆیان هێناوه، وه ئەوانەى کۆچیان کردوه، وه ئەوانەى تێکۆشان لە پیناوی خوادا، ئا ئەوانه به‌ئومێدی به‌زه‌یی خوان، وه خوا لێ‌بوردەى میهره‌بانە.

که‌واته: ئەو ئایه‌ته‌ ئه‌وه‌ی لێ ده‌فامریت‌ه‌وه، که ئومێد هه‌بوون به‌ ره‌حمه‌تى خوا ده‌بێ کرده‌وه‌ی له‌ گه‌ڵ دا‌بێ، ئە‌وه‌تا ئیمان هه‌یه، کۆچ کردن هه‌یه، تێکۆشان هه‌یه، ئنجا ئومێده‌وارن به‌ ره‌حمه‌تى خوا، وه‌ک له ئایه‌ته‌که‌دا هاتوه:

(أُولَٰئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ)

ئا ئەوانه ئومێده‌وارن به‌به‌زه‌یی خوا، که‌واته به‌بێ کرده‌وه، ئینسان ئومێده‌واربێ به‌به‌زه‌یی خوا، ئە‌وه له‌راستییدا خه‌یال پ‌ل‌اوه، وه‌ک پ‌یشینانیش ده‌لێن: {که‌س به‌خه‌یال نه‌بووه به‌مال}، هه‌روه‌ها گوتراوه: {به‌حه‌ل‌وا هه‌ل‌وا، دهم شیرین نابێ}، ده‌بێ کرده‌وت هه‌بن، ئە‌وه کرده‌وانه‌ی که به‌ه‌و‌ی وانه‌وه، ئومێد‌ت وابێ خواى به‌خه‌شەر پ‌یت ده‌به‌خشی و، ل‌یت نزیکه‌و ل‌یت خ‌وشده‌بێ.

له‌ نۆزه‌ كهمه‌لانه‌نیمكان له‌كهمالان

بەن مەكەم عێز مۆتاج التواضل التذمعی

رێگه‌باندنی مەكته‌بی مەوسسا عه‌لی بابێر

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

Google Play | App Store

هه‌ڵبژێرناوه‌ی

رێگه‌باندنی مەكته‌بی مەوسسا عه‌لی بابێر

هه‌ڵبژێرناوه‌ی

هه‌ڵبژێرناوه‌ی

هه‌ڵبژێرناوه‌ی

رێگه‌باندنی مەكته‌بی مەوسسا عه‌لی بابێر

■ ۲۲ ■

لالانەووە کەرووزانەووە لە خوا (التضرع لله)

یەکی دیکە لەو خەسلەت و سیفەتانەى، کە مەرووف دەبێ خۆیان پێ
پرازیشتەو، لە مامەلە کردن لە گەل خوادا، بریتىە لە لالانەووە لەبەر خوا،
داواکردن لە خوا بەشیوەى کەرووزانەووە لالانەووە.

(المناوي) دەلى: {الضَّرْعَةُ: الْخُضُوعُ وَالتَّذَلُّلُ، وَالتَّضَرُّعُ أَنْ تَدْعُو اللَّهَ بِضَّرْعَةٍ} (۱)
واتە: (تَضَرُّع) بریتىە لە ملکەچى و زەبوونى، وە کەرووزانەووە (تَضَرُّع) ئەوێە
کە تۆ لە خوا پیاپیەو، بەملکەچى و زەبوونى.

خوای پەرورەدگار لەزۆر جىگای قورئاندا باسى کردو، کە (تَضَرُّع) سیفەتێکى
زۆر باشە و مەسولمان دەبێ (تَضَرُّع) ی هەبێ بۆ خوا، یانى: لى پیاپیشتەووە لەبەرى
بکۆرووزیتەو، بۆى ملکەچ بى و لى بلایشتەو، وە خوای کارزان لۆمەى ئەو
کافرانەى کردو کە ئەو سیفەتانەیان نیە، بۆ وێنە:

یەکەم: خوا (سبحانه و تعالى) لە سوورەتى (الأعراف) ئایەتى (۵۵) دا دەفرموى:

﴿ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِلِينَ﴾ (۵۵)

واته: له‌ په‌روه‌ردگارتان بپاړينه‌وه به‌كړووزانه‌وه‌و لا‌انه‌وه، وه به‌په‌نه‌هائى، (نه‌ك به‌هات و هاوار) بى‌گومان خوا سنوور شكىنانى خوش ناوين.

زۆر كه‌س له‌ پارانه‌وه‌دا سنوور ده‌به‌زىنى، وه‌ك ئه‌و مامۆستايانه‌ى نيو سه‌عات، سى چاره‌گ له‌دوعاى قنوتدا يان له‌ هه‌ندى مونسه‌باتتدا، خه‌لك هه‌مووى ده‌ستى سږ ده‌بى، پى ده‌ته‌زى، ئه‌و هه‌ر خه‌رىكى پارانه‌وه‌يه، كه‌ پىم وايه ئه‌و بىدعه‌ته زياتر هه‌ندى له‌زانيايانى ولا تانى خه‌ليج دايان هيناه، ئه‌ويش له‌ سۆنگه‌ى ئه‌وه‌وه كه‌ هه‌ندى هه‌لويسىتى دىكه‌ كه‌ پيوستته له‌به‌رانه‌به‌ر حوكمرانانى لارى و خراپدا بينوين، نايوين، ئنجا ده‌يانه‌وى به‌دوعاو پارانه‌وه‌ى درىژ، قه‌ره‌به‌وى ئه‌و بى هه‌لويسىتياه‌يان بكه‌نه‌وه!! كه‌ به‌ته‌ئكىد بى هه‌لويسىتى به‌رانه‌به‌ر به‌سته‌مكاران، وه‌ بى هه‌لويسىتى به‌رانه‌به‌ر به‌هقى هه‌زاران و به‌شخوراوان، به‌دوعا قه‌ره‌به‌و نايته‌وه، ئنجا عه‌جابه‌ ئه‌وه‌يه هه‌ندى له‌ مامۆستايانى كه‌نداو لى‌ره‌ش هه‌ندى خه‌لكى دىكه‌، كه‌ كه‌وتونه‌ته ژىژ كارىگه‌رىي ئه‌وانه‌وه، زۆر باسى خراپى بىدعه‌ت و، باشى پابه‌ندى به‌شه‌رىعه‌ته‌وه ده‌كهن، كه‌چى خويان ئه‌و بىدعه‌ته زله‌يان داهيناه له‌به‌وى دووعا كردندا، كه‌ هه‌ر زىاد كرديك تىيدا، بىدعه‌ته، چونكه‌ تۆ هه‌موو قورئان ته‌ماشاكه‌! هه‌موو فه‌رمايشته‌كانى پىغه‌مبه‌رى خوا (صلى الله عليه وسلم) ته‌ماشاكه‌! هىچ يه‌كى له‌ دوعايله‌كان له‌ نيو خوله‌ك، له‌ ده‌قه‌يه‌ك تىناپه‌رى، به‌لام تۆ نيو سه‌عات، سى چاره‌گ ده‌پاړيه‌وه، هه‌رچى دوعاى عه‌رش و قورشه‌ ده‌يه‌ينى، ئه‌وه له‌كويت هينا؟! ته‌مه ئه‌وه‌يه كه‌ خواى په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموى:

﴿إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾

خوا، تىپه‌ران و سنوور شكىنانى خوشناوين، وه له‌ فه‌رمووده‌دا هاته‌وه، كه‌ پىغه‌مبه‌رى خوا (صلى الله عليه وسلم) ده‌فه‌رموى:

{يَكُونُ قَوْمٌ يَعْتَدُونَ فِي الدُّعَاءِ وَالطُّهُورِ} أخرجه ابن أبي شيبة (٥٣/٦، رقم ٢٩٤١٠)، وأحمد (١٧٢/١، رقم ١٤٨٣)، وأبو داود (٧٧/٢، رقم ١٤٨٠)، قال الألباني: حسن صحيح، قال شعيب الأرناؤوط: حسن لغيره وهذا إسناد منقطع.

واتە: كەسانىڭ پەيدا دەبن لە پاراڻەووە پاكيى (دەستنىوژو خوڭشۆردن) دا تىڭدەپەرپىن.

كە من پىم وایە ئەو حالەتەى باسەم کرد، مەبەست ئەوویە.

هەر وەها ئەو كە بلیى: خوايە! هەرچى كافەر لەبەینى بەرە، ژنەکانیان ییوژن بکە، مندالیان هەتیو بکە، مالیان کاول بکە!!، ئەو بەراستى هەمووی تییەپراندنە لە دوعا کردندا، وە پیغەمبەرەن (سەلامى خوايان لیبی) لەو جوړە دوغایەیان نەکردو، مەگەر نوح (سەلامى خواى لیبی) كە تووك لە قەومەكەى خۆى دەکا، ئەویش دوای ئەوێ خۆى پەنھانزان هەوالی پیدەدا، كە تازە برۆا ناهینن، وەك خواى زالى كاربەجی پى دەفەرموی:

﴿وَأَوْحَىٰ إِلَىٰ نُوحٍ أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ إِلَّا مَنْ قَدْ ءَامَنَ ۚ ۞ هُودُ ۝﴾

واتە: وە سروش بۆ نوح کراو هەوالی پیدرا: ئەى نوح! هیچ كەسى دیکە لە گەلەكەى تۆ ئیمان ناهینن، پاش ئەو ئنجا نوح (سەلامى خواى لیبی) دەفەرموی:

﴿وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْنِي عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا ۝﴾

واتە: وە نوح گوتی: پەرورەدگارم! هیچ کام لە كافران مەهیلەو سەرزەمینیان لى پاك بکەو.

چونكە پیشتەر خواى زاناو شارەزا هەوالی پیدابوو: كە كەسى دیکە ئیمان ناهینن، بەلام پیغەمبەرى خاتم (صلی الله علیه وسلم) كە پیشەواو سەرمەشقی ئیمەیه، دوغای وای نەکردو بفرموی: خوايە! هەرچى كافەر لەبەینى بەرە! دووهم: هەر لە سوورەتى (الأعراف) ئایەتى (۲۰۵) دا، خوا دەفەرموی:

﴿وَأَذْكُرُّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ وَلَا تَكُن مِّنَ الْغَافِلِينَ ۝﴾

واتە: وە یادى پەرورەدگار ت بکە لەبەر خۆتەو، لەنەفسى خۆتدا، وە بەملەكەجی و كرووزانەووە لالانەووە بەترسەو، وە بەبى دەنگ هەلەیان.

ئەو بەلایانەى خوا بۆى دەناردن، بەکارەساتى سروشتىيان دادەنان، بۆيە
نەدەبوو ھۆى ئەو ھى بۆلای خوا بگەرینەو، ئەو بەلایەيان لەسەر لاىبات.

■ ٢٣ ■

چاودىريه‌ى كردنه‌ى خوا و هه‌ستکردن به‌ى چاودىريه‌ى خوا (مُرَاقَبَةُ اللّٰه)

{إِبْنُ الْقَيْمِ} ده‌لى: {المُرَاقَبَةُ: دَوَامُ عِلْمِ الْعَبْدِ وَتَيَقُّنُهُ بِإِطْلَاعِ الْحَقِّ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَلَى ظَاهِرِهِ وَبَاطِنِهِ} (١)، واته: مه‌به‌ست له‌ى (مراقبه‌ى) ئه‌وه‌يه‌ى كه‌ى به‌نده‌ى زانىارى هه‌به‌ى، وه‌ى دُنْيايى له‌وه‌ى كه‌ى خواى پاك و به‌رز هه‌ميشه‌ى چاودىريه‌ى ده‌رو ده‌روونى ده‌كا، چاودىريه‌ى به‌نه‌ان و ئاشكرى ده‌كا.

ئه‌مه‌ش دوو هه‌وونه‌ى ئايه‌ته‌كانى قورئان و ده‌قه‌كانى له‌باره‌وه‌:

يه‌كه‌م: له‌ى سووره‌تى (هود) ئايه‌تى (٩٣) دا، خوا (سبحانه‌ى وتعالى) له‌سه‌ر زمانى يه‌كه‌ى له‌ى پيغه‌مبه‌ران (سه‌لامى خوايان لىيى)، كه‌ى له‌گه‌ل گه‌له‌كه‌يدا ده‌دوى، پييان ده‌فه‌رموى:

﴿وَأَرْتَقِبُوا إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ﴾ (٩٣)

واته: ئيوه‌ى چاوه‌رى بن، منيش له‌گه‌ل ئيوه‌ى له‌ى چاوه‌روانام.

{إِبْنُ فَارَسٍ} ده‌لى: {الرَّقِيبُ: هُوَ الْحَافِظُ الَّذِي لَا يَغِيبُ عَنْهُ شَيْءٌ، فَعَيْلٌ مَعَنَا

(۲) بیشتر ته خریج کراوه.

■ ۲۴ ■

خۇپاريزىيە لە حەرام (الْوَرَع):

(المناوي) دەلى: {الْوَرَع: تَرْكُ مَا يَرِيكَ وَنَفِي مَا يَعْيبُكَ، وَالْأَخْذُ بِالْأَوْثَقِ، وَحَمْلُ النَّفْسِ عَلَى الْأَشَقِّ، وَقِيلَ: النَّظَرُ فِي الْمَطْعَمِ وَاللَّبَاسِ، وَتَرْكُ مَا بِهِ بَأْسٌ، وَقِيلَ: تَجَنُّبُ الشُّبُهَاتِ، وَمُرَاقَبَةُ الْخَطَرَاتِ} (۱)، واتە: (وَرَع): برىتيە لە تەرك كردنى ھەرشتيك كە لىي لە گومان دای، وە لا بردنى ھەرشتيك كە عەيبدارت دەكا، وە گرتنى ھەرشتيك كە جىگای متمانهیە، وە بارهينانی خۆت لەسەر شتيك كە قورسترە (لە تاعەت و چاكەو، خۆدوور گرتن لە حەرامەكان).

وە گوتراو: سەرنج دانی خواردن و خواردنەو پۆشاکە، وە وازهينانی ھەرشتيكە كە گرفت و ئىشكالىكى تیدا بى.

وە گوتراو: ئەو شتانەى كە گومانیان لى دەكرى، خۆيان لى دوور بگرى، وە ئاگاشت لە غايەلەو خەتەرەى دى و دەروونت بى.

ئىجا با دوو ھەوونە لە ئايەتەكانى قورئان و دەقەكانى سوننهت لەو بارەو بىننەو:

يەكەم: خۆى پەرەردگار لە سووڤەتى (المؤمنون) ئايەتى (۵۱) دا دەفەرموى:

﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ﴾ (۵۱)

(۱) التوقيف على مهمات التعاريف، ص ۳۳۷.

لهو ئایه ته دا خوی تاك و پاك روو له هه موو پیغه مبه ران ده كاو هه موویان ده دویتنی، ده فهرمووی: ئه ی پیغه مبه ران! خواردنی خوڤ و به تام و هه لال و چاك بخون، وه کرده وه چاکه کان ئه نجام بدن، بیگومان من به وه ی ئیوه ده یکه ن، زانام.

وه کو ده بینین بهر له وه ی پیان به فهرمووی: کرده وه ی چاك بکه ن، فهرموویه تی خواردنی پاك و چاك و هه لال و زه لال بخون.

دووهم: پیغه مبه ریش (صلی الله علیه وسلم) فهرموویه تی:

{فَضْلُ الْعِلْمِ أَفْضَلُ مِنْ فَضْلِ الْعِبَادَةِ وَخَيْرُ دِينِكُمُ الْوَرَعُ}، أخرجه البزار برقم (۲۹۶۹)، والطبراني في الأوسط برقم (۳۹۶۰)، قال الهيثمي (۱۲۰/۱): رواه الطبراني في الأوسط والبزار، وفيه عبد الله بن عبد القدوس وثقه البخاري وابن حبان وضعفه ابن معين، والحاكم برقم (۳۱۷)، قال الألباني: صحيح لغيره.

واته: زیاده له زانستدا باشتره له زیاده له عیبادته دا، {واته: ئایا ئه گهر کاتیکت به دهسته وه بی، وا باشتره دوو رکعات نوژی زیاده بکه ی، یا عیبادته یکی دیکه ی زیاده بکه ی، یان زانستی زیاتر به دهست به ینی؟ ده فهرمووی: به دهسته یانی زانیاری زیاتر باشتره، له ئه نجامدانی عیبادته ی زیاتر، دیاره ئه وهش بو که سیك که پیوستی زیاتر به عیلم بی، ده بی له مه بهستی فهرمووده که تیگه ی، ئه گهرنا که سیك توانای عیلمی نه بی، بابیه کی عه وامه، دیاره بو وی، ئه و شته خیرتره که زیاتر له توانایده، پاشان ده فهرمووی: وه باشتین دینداریتان بریتیه له (ورع) یانی: خو پاراستن لهو شتانه ی که قه ده غه ن.

له نوره هه مبه ریه کال له کهلانی

بنا مه کم عر موافق النوازل الدنعا

عزل

Alibapir

Google Play App Store

QR codes for Alibapir

که نالی

راکه باندی مه کله ی ماووستا عه لی بابیر

QR codes for Alibapir

■ ٢٥ ■

تامهزرۆیه بهروه خوا (الرَّغْبَةُ إِلَى اللَّهِ)

ئینسانی ئیماندار هه‌میشه ده‌بی به‌روه خوا ئاره‌زووی هه‌بی، شه‌وق و ئیشتیاقی هه‌بی.

(الْكَفَّوِي) ده‌لی: {الرَّغْبَةُ: إِرَادَةُ الشَّيْءِ بِالْحَرِصِ عَلَيْهِ} ^(١)، ره‌غبه‌ت: بریتیه له ویستنی شتیک به سووربوون له‌سه‌ری.

خوای په‌روه‌دگار له‌چه‌ند شوێنیک له‌ قورئاندا، باسی ئه‌وه ده‌کا، که به‌نده‌کانی ئاره‌زوو مه‌ندن به‌روه خواو تامه‌زرۆیی زیاتری نیزیکی له‌ خویان هه‌یه، بۆ وێنه:

یه‌که‌م: له‌ سووره‌تی (الأنبياء) ئایه‌تی (٩٠) دا ده‌فه‌رموی:

﴿...وَيَدْعُونَكَ رَغْبًا وَرَهْبًا ۖ وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ ۝٩٠﴾

باسی هه‌ندی له‌ پیغه‌مبه‌ران ده‌کا (سه‌لامی خویان لی‌بی) ده‌فه‌رموی: لی‌مان ده‌پارانه‌وه به‌ ئاره‌زوو مه‌ندییه‌وه به‌ترس و سام و بیمه‌وه، وه له‌ده‌روون و ناخه‌وه بۆ ئیمه‌ ملکه‌چ بوون.

دووهم: له سوږهتي (التوبة) ټايهتي (۵۹) دا دهفرموي:

﴿.. إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ﴾

سټيهم: له سوږهتي (الشرح) دا له ټايهتهکاني: (۸۷) دا، خوا (سبحانه و تعالي) به پيغهمبهري خاتهم (صلي الله عليه وسلم) دهفرموي:

﴿فَإِذَا فَرَغْتَ فَانصَبْ ۖ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَارْغَبْ﴾

واته: نه گهر ليږويوهه {ياني: له کاروباري رږژانهت} خوت ماندوو بکهو پيټ بچهقينه بو عيادهت بو پهرورد گارت، يان: نه گهر له کارو چالاکيې نيو خهک بوويهوه، پيټ بچهقينه بو خوا پهرستي، وه تامهزرؤي و ويستت بو لای پهرورد گارت بي.

ټنجا ټهमे ټهوهشي لي وهرده گيري، که ټينساني ټيماندار کاتي عيادهتهکان ټهنبام دهه، دهبي به ټارهزووهوه به ټيشتياق و تامهزرؤييهوه خوا پهرستيهکان ټهنبام بدا، وهک پيغهمبهري خاتهم (صلي الله عليه وسلم) کاتي وهختي نويز دههات، دهيفهرموو:

{يَا بَلَّالُ! أَرِحْنَا بِالصَّلَاةِ} أخرجه أحمد برقم (۲۳۱۳۷)، وأبو داود برقم (۴۹۸۵)، قال شعيب الأرناؤوط: رجاله ثقات، لكن اختلف على سالم بن أبي الجعد في إسناده، قال الألباني: صحيح.

واته: ټي بيلال! بههوي نويزهوه ټاسوودهمان بکه، با دلمان مورتاح بي.

ټنجا يهکي لهزانايان دهلي: نه گهر بليي: (أَرِحْنَا بِهَا) لهکوي، وه ټهوه لهکوي که بليي: (أَرِحْنَا مِنْهَا) واته: ټاسوودهمان بکه لهدهستي! وهک ټهوهي ينگاريک بي! ياخود رږژووي مانگي رههزان، کهسي واهيه که مانگي رههزان دي، وا دهزاني شتيکي پر مهترسيي بهرهو پروي هاتوه! ټنجا ټهوه لهکوي و، ټهوهش لهکوي به تامهزرؤييهوه بليي: سوپاس بو خوا ټهوه ټهمساليش مانگي نزيک بوونهوه له خوا، مانگي تهزکيهي نه فس هات!

■ ۲۶ ■

شادمان بوون به بهخشش و بهزهیه خوا (الْفَرَح بِرَحْمَةِ اللَّهِ وَبِفَضْلِهِ)

ئینسانی مسوڵمان دهبی ئهوپه پری دلخوشتی و شادمانیی تهنها به رهحمهت و بهخششی خوایی.

(راغب الأصفهانی) دهلی: {الْفَرَحُ: إِشْرَاحُ الصَّدْرِ بِلَذَّةٍ عَاجِلَةٍ وَأَكْثَرُ مَا يَكُونُ فِي اللَّذَّاتِ الْبَدَنِيَّةِ} (۱)، واته: (الْفَرَحُ) بریتیه له سینه گوشاد بوون بههوی تام و چیژیکی زوو تیپه رهوه، وه بهزوری وشه ی (فَرَحُ) بۆ تام و چیژ جهسته ییه کان به کاردی، بۆیهش خوی کار به جی ده فهرموی:

﴿قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ﴾ (۵۸) یونس.

واته: بلی: به فهزل و بهخششی خوا، با هر بهوه دلخوشت بن، واته: دلخوشتی گه وهیان، با هر بهوه بی.

(المناوي) یش دهلی: {الْفَرَحُ: انْفِتَاحُ الْقَلْبِ بِمَا يَلْتَذُّ بِهِ} (۲)، واته: (فَرَحُ) بریتیه له کرانه وهی دل به شتی، که چیژی لیوهرده گری.

(۱) المفردات - ص ۳۷۸.

(۲) التوقيف على مهمات التعاريف - ص ۲۸۵.

بو به‌لگه هینانه‌وه‌ش به ئایه‌ته‌کانی قورپانی به‌پێژ، له‌و باره‌وه‌ که ده‌بی مروّقی مسوّلان دلخوشتی و شادمانیی گه‌وره‌ی، ته‌نیا به ره‌حمه‌تی خوا پاداشت و به‌خشه‌که‌ی بی، به نموونه‌یه‌ک واز دیتین:

خوا (سبحانه و تعالی) له‌و باره‌وه ده‌فه‌رموی:

﴿قُلْ يَفْضَلُ اللَّهُ وَرَحْمَتَهُ، فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ﴾ ٥٨ یونس.

واته: بلی: با به‌به‌زه‌یی خوا به‌به‌خششی خوا، هه‌ر به‌وه زۆر دلخوشت بن، ئه‌وه باشت‌ره له‌وه‌ی په‌زمه‌نده‌ی ده‌که‌ن و وه‌سه‌ریه‌کی ده‌یین {له مال و سامان}.

له نۆره کۆمه‌لایه‌نیه‌کان له‌که‌لتانی

ئێمه‌که‌م عه‌ز مواعه‌ل الواعه‌ل الاجتماعه‌ی

عەلی بابێر AliBapir

هه‌ڵ بابێر AliBapir

کەلتانی

ڕاگه‌یه‌ری مێکته‌به‌ی مامۆستا عه‌لی بابێر

Alibapir

Google Play

App Store

QR codes for app download

Alibapir

QR code for website

■ ۲۷ ■

گۆرانەوھەم ھەموو کارەکان بۆ ویستە پەھامە خوا (إِرْجَاعُ الْأُمُور كُلِّهَا إِلَى مَشِيئَةِ اللَّهِ)

ئەوھەش یەکی دیکە یە لەو ئەدەب و سەفەتە جوان و پەسەندەنە ی کە پێویستە بەندە خۆییان پێ برازینی ئەوھە لەبەواری مامەلە کردن لە گەڵ خوادا، ئەو راستییەش لەزۆر شوینی قورئاندا دەبینرێ، بۆ نمونە:

یەكەم: خوا (سبحانە و تعالی) لە سوورەتی (الكهف) ئایەتەکانی (۲۳ و ۲۴) دا بە پیغمبەری خاتەم (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەر موی:

﴿وَلَا تَقُولَنَّ لِسَائِي إِنِّي فَاعِلٌ ذَلِكَ عَدَا ۖ ﴿۲۳﴾ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ ۖ وَادْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَى أَنْ يَهْدِيَنَّ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَذَا رَشَدًا ۖ ﴿۲۴﴾﴾

واتە: وە بۆ هیچ شتێک مەلێ: من بەیانی ئەوھە دەکەم، مەگەر بۆی: ئەگەر خوا بیهوی، {ئەگەر نا بە پەھایی مەلێ: فلان شتە دەکەم} ^(۱) وە ھەركات لەبیرت

(۱) ئەو دوو ئایەتەش ھۆی ھاتنە خوارەوھەکیان ئەوھەبوو کە: شانیدیك لە ھاویەش بۆخوا دانەرەکان، ھاتنە لای پیغمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) سە پرسیاریان لیکرد: دەربارە (أصحاب الکھف، و ذی القرنین، و الروح)، پیغمبەری خواش (صلی اللہ علیہ وسلم) لە بیرى چوو بفرموی: بەیانی ئەگەر خوا بیهوی (إنشاء اللہ) وەلامتان دەدەمەو، فرموی: بەیانی وەرنەو وەلامتان دەدەمەو، کەچی خۆی پەرەردگار چەند رۆژیک

چوو يادى په‌روه‌ردگار ت بکه‌وه‌و بلی: به‌لکو په‌روه‌ردگارم به‌ره‌و سه‌ر راسه‌تیی
نیزیکتر له‌وه رینماییم بکات.

دووهم: له سووڤه‌تی (الأعراف) ئایه‌تی (١٥٥) دا مووسا (سه‌لامی خوای لیبی)
به‌خوای کاربه‌جی ده‌فه‌رموی:

﴿.. إِنْ هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَاءُ..﴾ (١٥٥)

واته: (په‌روه‌ردگار!) ئەمه هه‌ر تاقی‌کردنه‌وی تۆیه! هه‌رکه‌سیکت بو‌ی گو‌م‌رای
ده‌که‌ی، وه‌هه‌رکه‌سیکیشت بو‌ی رینمایي ده‌که‌ی، یان ده‌یخه‌يته سه‌ر رینگای
راست.

واته: وستی خوای په‌روه‌ردگار هیچ قه‌یدو کو‌ت و به‌ندی له‌سه‌ر نیه‌و ر‌ه‌هایه،
به‌لام ئایا که ر‌ه‌هایه: پێچه‌وانه‌ی عیلم و حیکمه‌ت، خوای زاناو شاره‌زا بریاریک
ده‌دا؟

به‌ته‌شکید نه‌خێر، چونکه سیفه‌ته‌کانی خوای کاربه‌جی هه‌موویان به‌یه‌که‌وه
په‌یوه‌ستن و وستی خوای زاناو توانا شو‌ین حیکمه‌ت و زانیارییه‌که‌ی ده‌که‌وی،
واته: وستی خوا به‌پێی زانیاری و حیکمه‌ت و دادگه‌ریی خوا، ڤوو له‌شته‌کان
ده‌کا.

سێیه‌م: خوای به‌رزو بی وینه هه‌ر له سووڤه‌تی (الأعراف) ئایه‌تی (٨٩) دا
له‌سه‌ر زمانی شوعه‌یب (سه‌لامی خوای لیبی)، فه‌رمویه‌تی:

﴿.. وَمَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَعُودَ فِيهَا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّنَا...﴾ (٨٩)

(شوعه‌یب به‌گه‌له‌که‌ی ده‌فه‌رموی): وه‌ بو‌مان نیه‌ بگه‌رپینه‌وه‌ بو‌ کو‌فر

وه‌حیه‌یه‌که‌ی دواخست، دوابی خوای بی‌وینه‌ ئه‌و ته‌ده‌به‌ی فیری پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی و (صلی الله
عليه وسلم) ئۆمه‌ته‌که‌ی کردو پێی فه‌رموو: ﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَا يُرَىٰ إِيَّاهِ فَاعِلُ ذَلِكَ عَدَا﴾ (٢٣) إِلَّا
أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ... ﴿٢٤﴾. ڤروانه: المصباح المنير في تهذيب تفسير ابن كثير، ص ٧٩١، ٧٩٢.
وه‌ ڤروانه: جامع البيان، للطبري، ج ١٧ ص ٥٩٢.

مه گهر په روهرد گارمان بیهوئ. دیاره په روهرد گاریش ههز به کوهر ناکا، وهک ده فهرموئ:

﴿.. وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ ۚ﴾ .. ﴿٧﴾ الزمر.

به لام بوچی شوعه یب (سه لامی خوی لییی) تهوه ده به ستیتهوه به ویستی ره های خواوه؟ تهوه ته ده به له گهل خوادا، یانی: ته گهر خوا بیهوئ که سی کافر بی، با ئیمانیشسی هینابی، کافر ده بیتهوه، به لام ئایا خوا له خو یه وه له خه لک به هانه یه گومر ایا بکا؟ به دلنیا ییه وه: نه خیر.

خوی زالی مه زن ههز ده کا هه موو بهنده کانی ری پی راست بگرن، به لام وهک ته ده ب و ری زو حورمهت له گهل خوادا نواندن، ده بی هه موو شته کان بگی ری وه بو ویستی خوی کار به جی.

له توره کومه لایه بیهکال له کهلان

بکهلان دنی مهکتبهی ماموستا عهلی بابیر

Alibapir

Google Play App Store

QR codes for Alibapir

له توره کومه لایه بیهکال له کهلان

بکهلان دنی مهکتبهی ماموستا عهلی بابیر

Alibapir

QR codes for Alibapir

■ ۲۸ ■

زۆر یاده خوا کردن (الذکر الكثير)

(الزبيدي) دهلي: {الذکر والذکری: خلاف النسيان، والذکر: الحفظ للشيء، والذکر: هو الشيء على اللسان، والذکر: الصيغ في الخير والشر} (۱)، واته: (ذکر) به چهند واتيه ک هاتوه: (الذکر، والذکری) پیچه وانهی له بیر چوونه وهیه، وه (ذکر) به مانای پاراستنی شتیک دی، واته: شتیک له زهینی خوتدا پیاریزی، وه (ذکر) بریتیه له شتیک که باس ده کری و به سهر زمانت دادی، وه به مانای ناوبانگیش دی، ناوبانگی چاک بی، یان خراب.

(ابن القيم) دهلي: {الذکر: التخلّص من الغفلة والنسيان} (۲) واته: (ذکر) بریتیه له دهرباز بوون له بی ناگایی و له بیر چوونه وه.

خوای بی هاوئل له زۆر ثایه تاندا باسی ئه وه دهکا، که ئیماندار ده بی زۆر یادی خوا بکاو خوای له بیر بی، بو وینه:

یه کهم: خوا له سووره تی (آل عمران) ثایه تی (۴۱) دا ده فهرموی:

﴿...وَاذْكُرْ رَبَّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَرِ﴾ (۴۱)

(۱) تاج العروس، ج ۶، ص ۳۷۶ - ۳۷۸.

(۲) مدارج السالكين - ج ۲ ص ۴۵۱.

واتە: زۆر يادى پەرۋەردگارت بکە، بەيانيان و ئىۋاران، بە پاکیى بگرە.

چونکە دوو کاتى زۆر سەرنج ڤاکیشتن، بەيانيان ژيان بەرەو هاتن دى، ئىۋاران ژيان بەرەو خاموشیى دەچی، لەو کاتانەدا خۋای پەرۋەردگار بە پاك بگرە.

دووهم: وه خوا عز وجل له سوورەتى (الأحزاب) ئایەتى (۴۱) دا دەفەرموی:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا﴾ (۴۱)

واتە: ئەى ئەوانەى ئیمانتان هیناوه! بەیاد کردنیکی زۆر يادى خوا بکەن.

سێیهەم: هەرۋەها هەر له سوورەتى (الأحزاب) ئایەتى (۳۵) دا، له ریزی ئەو دە (۱۰) سیفەتەدا، کە خۋای پەرۋەردگار پیاوان و ئافرەتانیان پى مەدح دەکا، دەفەرموی:

﴿.. وَالذَّكِرِىنَ اللَّهُ كَثِيرًا وَالذَّكِرَاتِ ..﴾ (۳۵) الأحزاب.

واتە: وه ئەوپیاوانەى زۆر يادى خوا دەکەن، وه ئەو ئافرەتانیەى زۆر يادى خوا دەکەن.

چوارەم: دایکمان عائیشە (خوایى رازى پى)، ئەو فەرموودەیهى لى گێرپراوەتەوه دەربارەى پێغەمبەرى خوا (صلی الله علیه وسلم):

{عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَذْكُرُ اللَّهَ عَلَى كُلِّ أَحْيَانِهِ} أخرجه مسلم: (۳۷۳)، أبی داود برقم (۱۸)، و أحمد برقم (۲۶۴۱۹).

دیاره هیچ کەس بەقەدەر هاوسەر، هاوسەرى خۆى ناناسى، دایکمان عائیشە ئافرەتیکی زۆر بلیمەت و شارەزاو وریا بووه، دەلی: پێغەمبەرى خوا (صلی الله علیه وسلم) له هەموو کاتەکانیدا يادى خۋای دەکرد، یانى هەمیشە زیکرى خوا لەسەر دەمى موبارەکی بووه.

پێنجەم: پێغەمبەرى خواش (صلی الله علیه وسلم) دەربارەى یادکردن و یاد نەکردنى خوا، فەرموویەتى:

{مَثَلُ الَّذِي يَذْكُرُ رَبَّهُ، وَالَّذِي لَا يَذْكُرُ رَبَّهُ، مَثَلُ الْحَيِّ وَالْمَيِّتِ} أخرجه البخاري برقم (٦٠٤٤)، ومسلم برقم (٧٧٩)، وابن حبان برقم (٨٥٤)، وأخرجه أيضًا: أبو يعلى برقم (٧٣٠٦)، والبيهقي في شعب الإيمان برقم (٥٣٦)، والديلمي برقم (٦٤٤٢).

واته: وئنه‌ی ئەو کەسه‌ی یادی په‌روه‌ردگاری ده‌کا، وه ئەو کەسه‌ش که یادی په‌روه‌ردگاری ناکات، وه‌ک زیندووو مردوو وان.

وه‌ک چۆن ده‌گونجی جه‌سته‌ی بی ڕووح بی، وه‌ ده‌شگونجی ڕووحی تیدا بی، به‌هه‌مان شیوه‌، دلی ئینسانیش ژیا‌نی ڕووحه‌که‌ی بریتیه‌ له‌ یادی خوا، وه‌ک ده‌فه‌رموی.

﴿.. أَلَا يَذْكُرُ اللَّهُ تَطْمِئِنُّ الْقُلُوبُ﴾ الرعد.

واته: ئاگادارب‌ن! دل‌ان به‌ه‌وی یادی خواوه‌، ئارام ده‌گرن و ئو‌خ‌ز‌نیان بو‌دی.

The banner is a horizontal strip with a light blue and white background. In the center is a circular portrait of a man wearing a white turban and a light-colored shirt. Above the portrait, there is text in Arabic: "له نوره كومه‌لاره‌نبه‌ه‌ل له‌كه‌لتاس" and "ب‌ن م‌م‌م ع‌ر م‌و‌ا‌ع ال‌و‌ا‌ع ال‌ا‌ج‌م‌ا‌ع‌ي". Below the portrait, there is a URL: "www.alibapir.com". To the left of the portrait, there is a Facebook icon and the text "م‌ه‌ك‌ت‌ه‌ب‌ي م‌ا‌م‌و‌س‌تا ع‌ه‌ل‌ي ب‌ا‌پ‌ي‌ر". To the right of the portrait, there is a Facebook icon and the text "ع‌ه‌ل‌ي ب‌ا‌پ‌ي‌ر". Below the portrait, there is a YouTube icon and the text "م‌ا‌م‌و‌س‌تا ع‌ه‌ل‌ي ب‌ا‌پ‌ي‌ر". At the bottom left, there is a QR code and the text "AliBapir". At the bottom right, there is a QR code and the text "ر‌ا‌ك‌ه‌ب‌ا‌ن‌د‌ن‌ي م‌ه‌ك‌ت‌ه‌ب‌ي م‌ا‌م‌و‌س‌تا ع‌ه‌ل‌ي ب‌ا‌پ‌ي‌ر".

■ ٢٩ ■

چاك بوون (الصَّلاح)

ئىنسان دەبىي ھەول بدا چاك بىي، رېك بىي، پاك بىي، ئنجا شايسىتەي ئەو دەبىي بلىي: من بەندەي خوام. ئنجا با بزائين چاك بوون (صَّلاح) زانايان چۆنيان پيئاسە كردو:

(الْكَفَوِي) دەلىي: {الصَّلاح: هُوَ سَلُوكُ طَرِيقِ الْهُدَى، وَقِيلَ: هُوَ اسْتِقَامَةُ الْحَالِ عَلَى مَا يَدْعُو إِلَيْهِ الشَّرْعُ وَالْعَقْلُ، وَالصَّالِحُ: الْمُسْتَقِيمُ الْحَالُ فِي نَفْسِهِ. وَقِيلَ: هُوَ الْقَائِمُ بِمَا عَلَيْهِ مِنْ حَقُوقِ اللَّهِ وَحَقُوقِ الْعِبَادِ، وَالْكَمَالُ فِي الصَّلاحِ مُنْتَهَى دَرَجَاتِ الْمُؤْمِنِينَ وَمُتَمَنَّى الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ} ^(١). واتە: (صَّلاح): بريتتە لە گرتنى رېي راست، وە گوتراو: بريتتە لە راست راوستان لەسەر بەرنامەيەك كە شەرع و عەقل، {واتە: شەرعى راست، وە عەقلى سەلىم} داواي دەكەن، وە (صَّالِح) بەكەسى دەگوتري: كە ئىنسانىيەكى رېك و راستە لەزاتى خويدا، وە گوتراو: (صَّالِح) كەسێكە مافەكانى خواو، مافەكانى بەندەكان جېبەجې دەكا، وە تەواوېي لە چاكيدا كۆتا پلەي بروادارانە، وە خۆزگەي پيئەمبەران و رەوانەكراوانى خوايە (سەلامى خويان لەسەربى).

ئەمەش دوو ھوونە لە ئايەتەكانى قورئان، لەو بارەو:

(١) الكليات - ص ٥٦١. وفتح الباري ج ١٠، ص ٥٢٦.

یه‌که‌م: له سوورده‌تى (الأعراف) ئایه‌تى (١٩٦) دا خوای په‌روه‌ردگار له‌سه‌ر زمانى پیغه‌مبه‌رى خاتهم (صلی الله علیه وسلم) ده‌فه‌رموی:

﴿إِنَّ وَلِيََّ اللَّهِ الَّذِي نَزَلَ الْكِتَابَ وَهُوَ تَوَلَّى الصَّالِحِينَ﴾ (١٩٦)

واته: ییگومان سه‌ره‌رشته‌یاری من خواجه، وه هه‌ر ئه‌ویش سه‌ره‌رشته‌ی چاکان ده‌کا.

دووهم: له سوورده‌تى (الأنبياء) ئایه‌تى (١٠٥) دا خوا تبارک و تعالی ده‌فه‌رموی:

﴿وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرْثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ﴾ (١٠٥)

واته: وه ییگومان ئیمه له زه‌بووردا له‌دوای ذکر (مه‌به‌ست پێی ته‌وراته) نووسیومانه {وهك یاسایهك (أَنَّ الْأَرْضَ يَرْثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ)} كه سه‌رزهمین به‌نده چاکه‌کانم به میراتی ده‌گرن.

ده‌گونجی مه‌به‌ست له (الأرض) سه‌رزهمینی دنیا بێ، ئه‌و کاته‌ش به‌نده چاکه‌کانم یانی: ئه‌وانه‌ی كه شایسته‌ن و ئه‌و سیفه‌ت و مه‌رجانه له‌خوایاندا دێنه‌ دی، كه شایسته‌بن، وه ده‌شگونجی مه‌به‌ست پێی سه‌رزهمینی به‌هه‌شت بێ، كه ئهم رایه پێده‌چێ زیاتر نزیک بێ له راستیه‌وه، واته: سه‌رزهمینی به‌هه‌شت له‌گه‌وه‌ی چاکاندایه، میراتی چاکانه، خوای په‌روه‌ردگار له چاکانمان بگێڕێ، به‌لوتف و که‌رهمی خوێ. ئنجا ئینسانیش به‌چی چاک ده‌بێ؟ وهك زانایان گوتویه‌نه: به‌وه كه ئه‌و ڕی‌بازه چاکه‌ی خوای په‌روه‌ردگار بگه‌ری، ئه‌گه‌رنا به‌خۆزگه خواستن و به‌قه‌سه‌ی شیرین هیچ نابێ، به‌لکو ده‌بێ ئینسان به‌کرده‌وه‌ بێته‌ به‌لگه‌و شاهیدی چاکیه‌که‌ی.

■ ۳۰ ■

پاکردن بهرهو خوا (الفرار إلى الله)^(۱)

(ابن القيم) ده‌لی: {حَقِيقَةُ الْفِرَارِ: الْهَرَبُ مِنْ شَيْءٍ إِلَى شَيْءٍ} واته: حه‌قیقه‌تی پاکردن بریتیه له‌وهی له شتیکه‌وه بۆ شتیکه‌وه پاکه‌ی.

ئهم سیفه‌ته‌م له قورئاندا له سوورته‌تی (الذاریات) دا هیناوه، که خوا ده‌فه‌رموی:

﴿فَقَرُّوا إِلَى اللَّهِ إِنِّي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ﴾ (۵۰)

واته: بۆلای خوا پاکه‌ن، من له‌وه‌وه بۆ ئیوه، ترسینه‌ریکی ئاشکرام، یاخود وریاکه‌ره‌وه‌یه‌کی ئاشکرام.

(الطبري) له ته‌فسیری ئهم ئایه‌ته‌دا ده‌لی: {أَهْرَبُوا أَيُّهَا النَّاسُ! مِنْ عِقَابِ اللَّهِ إِلَى رَحْمَتِهِ، بِالْإِيمَانِ بِهِ وَاتِّبَاعِ أَمْرِهِ بِطَاعَتِهِ} (۲)، واته: ئهی خه‌لکینه! له سزاو تو‌له‌ی خوا بۆ لای به‌زه‌یی خوا پاکه‌ن، به‌هۆی ئیمان پیه‌ینان و شوین که‌وتنی فه‌رمانی خواو ئه‌نجامدانی فه‌رمانبه‌ریی بۆ خواوه.

که‌واته: که خوا ده‌فه‌رموی:

﴿فَقَرُّوا إِلَى اللَّهِ﴾

(۱) ئهو ناو و نیشانه ره‌نگه بۆ هه‌ندێ که‌س سه‌یر بێ، ئینسان چۆن به‌رهو خوا پاکه‌؟!

(۲) تفسیر الطبري، ج ۱۱، ص ۴۷۳.

■ ۳۱ ■

خېرايە كردن له چاكاندا (المُسارعة في الخيرات)

جارى با بزانيں وشەى (الشَّرعة) له چىيەو هاتو؟

(فيروز آبادي) دهلى: {الشَّرعة: ضِدُّ الْبُطْءِ، وَتُسْتَعْمَلُ فِي الْأَجْسَامِ يُقَالُ: سَرَعَ فَهُوَ سَرِيعٌ، أَسْرَعَ: فَهُوَ مُسْرِعٌ، سَرَعَانُ النَّاسِ: أَوَائِلُهُمُ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ إِلَى الشَّيْءِ} (١)، واتە: سورعەت (کە لە کوردیشدا هەر بەکاری دەهێنن) پێچەوانەى سستیە، هەم لەشتە ماددیە کاندای بە کاردی، هەم لە کردەوانیشدا بە کاردی، دەگوتری: (سَرَعَ يَسْرَعُ: فَهُوَ سَرِيعٌ)، (وَأَسْرَعَ يُسْرِعُ فَهُوَ مُسْرِعٌ) لەرووی زمانەوانییەو، هەم بە فعلێکی سیانیی (ثلاثي) و هەم بە چواریی (رباعي) ش هاتو، خێرایى کرد، خێرایى دەکات، ئەو خێرایە، (سَرَعَانُ النَّاسِ) ئەوانەن کە کاتى ئیمام سلاو دەداتەو، زوو لە مزگەوت دەچنە دەری، کە ئەو زەم کراو، یاخود بە پێچەوانەو: ئەوانەى کە بوو کاری خێرو چاکە پیش خەلکی دەکەون، پێیان دەگوتری: (سَرَعَانُ النَّاسِ) کە کوو (سَرِيع) یان (مُسْرِع)، واتە: خەلکی بەلەکار.

دەربارەى (المُسارعة في الخيرات) گوتراو: {المُسارعة في الخيرات: هي مُبادَرة الطَّاعَاتِ وَالسَّبْقِ إِلَيْهَا وَالِاسْتِعْجَالُ فِي أَدَائِهَا وَعَدَمُ الْإِبْطَاءِ فِيهَا أَوْ تَأْخِيرُهَا} (٢)،

(١) بصائر ذوي التمييز، ج ٣ ص ٢١٤.

(٢) نضرة النعيم، ج ٨، ص ١٣٨٨.

■ ٣٢ ■

بەدوورگرتنە خوا لە ھەر كەم و كورتییەك (التَّسْبِيح)

(إِبْنُ حَجَرٍ) دەلى: {التَّسْبِيحُ: يَعْنِي قَوْلُ (سُبْحَانَ اللَّهِ) وَمَعْنَاهُ تَنْزِيهُ اللَّهِ عَمَّا لَا يَلِيْقُ بِهِ مِنْ كُلِّ نَقْصٍ، فَيَلْزَمُ نَفْيُ الشَّرِّكَ، وَالصَّاحِبَةِ، وَالْوَلَدِ، وَجَمِيعِ الرِّذَائِلِ} (١)، واتە: وشەى (تسبیح) ئەوەیە، كە تۆ بڵێی: (سُبْحَانَ اللَّهِ)، وە مانای (سُبْحَانَ اللَّهِ) ئەوەیە، كە تۆ خوا بەپاك بگری لە ھەر شتێك، كە لێى ناوەشیتەو، وە لەھەر شتێك كە كەم و كورپی دەگەینە، كەواتە: بەدوورگرتنی خوا لەكەم و كورپی، واتە: ھاوبەشی لێ دووربخەیتەو، ھەروەھا ھاوسەرو پۆلە، وە ھەرچی سیفەتى ناتەواویی و ناپەسندە.

ئەمەش ئموونەيەك لە ئایەتەكانى قورئان لەو بارەو:

خوا لە سوورەتى (النمل) ئایەتى (٨)دا، دەفەرموى:

﴿.. وَسُبِّحَنَ اللَّهُ رَبَّ الْعَالَمِينَ﴾ (٨)

وە پاكی و بێ عەیبی بۆ پەروردگارى جیهانیان.

به پاك گرته خوا، لههه ههلهو پهلهیهك (التَّقْدِيس)

(الرازي) له باره ی پیناسه و مانا کردنی وشه ی (تقدیس) هه گوتوویه تی:
{التَّقْدِيسُ: التَّطْهِيرُ، قَدْسه: طَهْرُهُ، وَطَيْبُهُ، وَهُوَ قَرِيبٌ مِنَ التَّسْبِيحِ، لَكِنَّ التَّسْبِيحَ
يُعْطِي مَعْنَى الْإِبْعَادِ أَي: إِبْعَادُ اللَّهِ عَمَّا لَا يَلِيقُ بِهِ} ^(۱)، واته: (التَّقْدِيس) یانی:
(التَّطْهِيرُ) پاک کردنه وه، (قَدْسه) یانی: به پاکی گرت و به چاکی دانا، (تقدیس)
له (تسبیح) هه نزیکه، به لام (تسبیح) مانای دوورخستنه وه ده گه یه نی، واته
به دوور گرتنی خوا لههه کهم و کوریههک، به لام (تَطْهِير) یانی: به پاك گرتن.
ههونه یهك له قوربان لهو باره وه:

خوای پهروهردگار له سووره تی (الحشر) ئایه تی (۲۳) دا ده فهرموی:

﴿هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ
الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ ^(۲۳)

وهك ده بینین: یه کێ له سیفه ته کانی خوا، بریتیه له (الْقُدُّوسُ) واته: بێ پهله،
بێ عهیب، پاك بێ کهم و کوریی.

■ ٣٤ ■

ستایش کردنه‌ خوا (التَّحْمِيد)

(الجرجاني) ده‌لێ: {الْحَمْدُ: هُوَ الثَّنَاءُ عَلَى الْجَمِيلِ مِنْ جِهَةِ التَّعْظِيمِ مِنْ نِعْمَةٍ وَغَيْرِهَا} ^(١)، واته: (حَمْد) بریتیه له ستایش کردنی که‌سیک له‌سه‌ر شتیکی جوانی، له‌و روه‌وه که به‌گه‌وره‌ی ده‌گری، یاخود له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ئه‌و که‌سه له‌گه‌ل تۆدا یان له‌گه‌ل جگه له تۆدا چاکه‌یه‌کی کردوه.

(راغب الأصفهاني) ده‌لێ: {الْحَمْدُ لِلَّهِ تَعَالَى: هُوَ الثَّنَاءُ عَلَيْهِ بِالْفَضِيلَةِ} ^(٢)، واته: ستایش کردنی خوای مه‌زن ئه‌وه‌یه: که تۆ مه‌دحی بکه‌ی پێی هه‌لابێتی، به‌و چاکانه‌ی که هه‌ینی.

(ابن القيم) ده‌لێ: {الْحَمْدُ: إِخْبَارٌ عَنْ مَحَاسِنِ الْمَحْمُودِ مَعَ حُبِّهِ، وَإِجْلَالِهِ، وَتَعْظِيمِهِ} ^(٣)، واته: ستایش کردنی خوا: ئه‌وه‌یه که تۆ هه‌وال بده‌ی، له چاکه‌کان و سیفه‌ته به‌رزو په‌سنده‌کانی ئه‌و که‌سه‌ی که ستایشی ده‌که‌ی، له‌گه‌ل خۆشویستن و به‌شکو‌مه‌ند دانان و به‌مه‌زن گرتنیدا ^(٤).

(١) التعريفات، ص ٩٣.

(٢) المفردات، ص ٢٥٦.

(٣) بدائع الفوائد، ج ٢ ص ٩٣.

(٤) ئه‌و پێناسه‌یانم له‌هه‌موویان پێی جوانتره‌.

ئه‌وه‌ش نموونه‌يه‌كى ئايه‌ته‌كانى قورئان له‌باره‌ى ستايش كردن (تحميد)ى
خواوه‌:

خوای په‌روه‌ردگار له سووڤه‌تى (الفاتحه) دا له‌سه‌ر زمانى به‌نده‌كانى، ده‌فه‌رموى:

﴿ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ (٢)

واته: ستايش، (مه‌دح و سه‌نا) بۆ خوای په‌روه‌ردگارى جیهانه‌كان.

■ ۳۵ ■

بەگەورە گرتنە خوا (التكبير)

(ابن فارس) دەلى: {التكبير: مصدر كَبَّرَ وَهُوَ مَأْخُودٌ مِنْ مَادَّةِ (ك، ب، ر) الَّتِي تَدُلُّ عَلَى خِلَافِ الصُّغَرِ، إِذَا كَانَ الصُّغَرُ يَدُلُّ عَلَى الْقِلَّةِ وَالْحَقَارَةِ، فَإِنَّ الْكِبَرَ يَدُلُّ عَلَى الْكَثَرَةِ وَالْعَظَمَةِ} ^(۱)، واتە: (تكبير) چاۋگى (گېر) يە، (گېر) واتە: بەگەورەى گرت، ئەوئش لە ماددەيەك هاتوھ كە لەسى پيت پىك دى، (ك، ب، ر) كە دەلالەت لەسەر پىچەوانەى بچووكىي دەكا، {يانى دەلالەت لەسەر گەورەى و مەزنىي دەكا}، ئەگەر بچووكىي: كەمىي و زەبوونىي، بەگەيەنى، گەورەى: زۆرىي و مەزنىي، دەگەيەنى.

ئەمەش دوو ھوونەى ئايەتەكانى قورئان لەبارەى بەگەورە گرتن (تكبير)ى خواوھ:

يەكەم: لە سوورەتى (الإسراء) دا دەفەرموى:

﴿...وَكَبِّرُهُ تَكْبِيرًا ۝﴾

واتە: بەبەگەورە گرتن، خوا بەگەورە بگرە.

دووھەم: ھەروەھا لە سوورەتى (البقرة) ئايەتى (۱۸۵) دا دەفەرموى:

﴿.. وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدٰكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾

خوا له باسى مانگى په‌مه‌زاندا، كه زۆر له زانايان گوتويانه: ئه‌وه ئامه‌ژيه بو (الله اكبر) گوتنه‌كاني پوژى جه‌رن، ده‌فه‌رموى: وه (خوا ئه‌و به‌پيارانه‌ى داو) بو ئه‌وه‌ى خوا به‌گه‌وره‌ بگرن، له‌سه‌ر ئه‌وه‌ى كه ئيه‌وى پي‌نمايى كردوه، وه بو ئه‌وه‌ش كه سوپاسگوزارو شوكرانه‌ بژي‌رن.

ئىجا كه ده‌ليين: (الله اكبر) كه دياره‌ بانگيش هه‌ر به (الله اكبر) ده‌ست پي ده‌كا، له سه‌ره‌تايه‌كه‌يه‌وه‌ چوار جار دووباره‌ ده‌بيته‌وه، وه له‌كو‌تاييه‌كه‌يدا دوو جار، واته: خوا گه‌وره‌تره، ئه‌و (خوا گه‌وره‌تره) به‌و واتايه‌ نيه‌ كه خوا له فلان شته‌و فلان شته، گه‌وره‌تره، به‌لكو خوا گه‌وره‌تره به‌ په‌هايي، نه‌ك به‌به‌راورد له‌گه‌ل دروستكراوه‌كانيدا، واته: ئه‌و په‌پرى گه‌وره‌يي و مه‌زنيى هه‌ر هى خوايه، له‌پرووى زاتيه‌وه، له‌پرووى ناوو سيفه‌ته‌كانيه‌وه، له‌پرووى به‌رنامه‌كه‌يه‌وه، له‌پرووى كرده‌وه‌كانيه‌وه، له‌پرووى قه‌ده‌ره‌كانيه‌وه، له‌هه‌موو پرووه‌كانه‌وه، خواى گه‌وره‌و مه‌زن ئه‌و په‌پرى مه‌زنيى و گه‌وره‌يي هه‌يه، مادام هه‌يچ شتي‌ك وه‌ك خوا نه‌بي.

كه‌واته: له هه‌موو پروويه‌كه‌وه، هه‌يچ شتي وه‌ك خوا نيه، وه هه‌موو شتي‌كيش هه‌ر هى ئه‌وه‌و، له‌ژي‌ر پ‌كي‌في ئه‌ودايه، چونكه ئه‌و، به‌رزيى و گه‌وره‌يي و مه‌زنيى په‌هاو بي سنوورى هه‌يه.

له‌بەر روڤشایی قوڕان ■ سونڤه‌ت دا

www.alibapir.com

Google Play App Store

QR codes for app download

www.alibapir.com

QR codes for app download

■ ٣٦ ■

بەمەزن گرتنە دروشمەکانە خوا (تَعْظِيم حُرْمَاتِ اللّٰه)

(ابن فارس) دەلی: {التَّعْظِيم: مصدر عَظَّمَ، مَعْنَى فَخَّمَ، وَبَجَّلَ، وَمَادَّةُ (ع، ظ، م) تَدَوَّرَ حَوْلَ مَعْنَى الْكِبَرِ وَالْقُوَّةِ} ^(١). واتە: وشەى (التَّعْظِيم) چاوغى (عَظَم)یە، ئەویش بەمانای (فَخَّمَ) وه (بَجَّلَ) دى، رەنگە ئیمە بۆ کوردییەکی هەموو ئەو وشانە، مانایەکانیانمان چنگ نەکەوئ، (فَخَّمَ) واتە: فەخامەت و گەورەیی پیشان دان، (بَجَّلَ) واتە: زۆر بە حورمەت و بەرپۆز بە پایەبەرز وەسف کردن، ئەو ماددەییەکی که لەو سى پیتە پێک دى (ع، ظ، م) هەموو مانایەکانی لەدەورەى گەورەیی و هیژ دەسوورپن.

(ابن منظور) دەبارەى وشەى (الحُرْمَات) دەلی: {(الحُرْمَات) جَمْعُ (حُرْمَةٍ) وَهِيَ مَا لَا يَحِلُّ انْتِهَاكُهُ، وَهِيَ: مَأْخُودَةٌ مِنْ مَادَّةِ (ح، ر، م) الَّتِي تَدَوَّرُ حَوْلَ مَعْنَى الْحَرَامِ وَالتَّشْدِيدِ} ^(٢)، واتە: (الحُرْمَات) کۆى (حُرْمَةٍ)یە، (حُرْمَةٍ)یش هەر شتیکە دروست نەبێ دەست درێژی بکێتە سەر، لە ماددەى (ح، ر، م) وەرگیراوه، که مانایەکی لەدەورەى نەهێشتن و توند گرتندا دەخولیتەوه.

(١) مقاييس اللغة، ج٤، ص٣٥٥.

(٢) التحرير والتنوير، ج١٧، ص٢٥٢.

(محمد الطاهر بن عاشور) دەڵێ: {الْحُرْمَات} جَمْع (حُرْمَة) وَذِكْرُ أَنْ مَعْنَاهَا مَا يَجِبُ احْتِرَامُهُ، وَالْإِحْتِرَامُ: هُوَ اعْتِبَارُ شَيْءٍ ذُو حَرَمٍ، وَذَلِكَ كِنَايَةٌ عَنْ عَدَمِ الدُّخُولِ، أَيْ: عَدَمِ انْتِهَاكِ مُخَالَفَةِ أَمْرِ اللَّهِ فِي شَأْنِهِ^(١)، وَاتِهِ: (حُرْمَات) كَوَيْ (حُرْمَة) يَه، مَانِيه كَهِي تَه وَهِيه تَه وَ شَتَهِي پَيُوسْتَه ئِيحْتِيرَامِي بَغِيرِي، ئِيحْتِيرَامِي شَتَه وَهِيه: تَه وَ شَتَه بَه خَاوَه (حَرَم) دَابَرِي، يَانِي: شوورەيه كە هەيه و نابێ تەو شوورەيه بشکێنرێ، واتە: نابێ بچیه نۆو تەو بازنەيهوه، بەو واتیه كە نابێ بەكەم تەماشای بكري، بەوه كە سەرپيچي له فەرمانی خوی پەرۆردگار بكري له بارهيهوه.

ئەمەش دوو نموونه له ئایەتەکانی قورئان لهو بارهوه:

یه‌که‌م: له سوورەتی (الحج) دا له ئایەتی (٣٠) دا خوی پەرۆردگار ده‌فرموی:

﴿ ذَٰلِكَ وَمَنْ يُعْظِمْ حُرْمَتَ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُ عِنْدَ رَبِّهِ ۚ ۝ ٣٠ ۚ ۝ ٣١ ۚ ۝ ٣٢ ۚ ۝ ٣٣ ۚ ۝ ٣٤ ۚ ۝ ٣٥ ۚ ۝ ٣٦ ۚ ۝ ٣٧ ۚ ۝ ٣٨ ۚ ۝ ٣٩ ۚ ۝ ٤٠ ۚ ۝ ٤١ ۚ ۝ ٤٢ ۚ ۝ ٤٣ ۚ ۝ ٤٤ ۚ ۝ ٤٥ ۚ ۝ ٤٦ ۚ ۝ ٤٧ ۚ ۝ ٤٨ ۚ ۝ ٤٩ ۚ ۝ ٥٠ ۚ ۝ ٥١ ۚ ۝ ٥٢ ۚ ۝ ٥٣ ۚ ۝ ٥٤ ۚ ۝ ٥٥ ۚ ۝ ٥٦ ۚ ۝ ٥٧ ۚ ۝ ٥٨ ۚ ۝ ٥٩ ۚ ۝ ٦٠ ۚ ۝ ٦١ ۚ ۝ ٦٢ ۚ ۝ ٦٣ ۚ ۝ ٦٤ ۚ ۝ ٦٥ ۚ ۝ ٦٦ ۚ ۝ ٦٧ ۚ ۝ ٦٨ ۚ ۝ ٦٩ ۚ ۝ ٧٠ ۚ ۝ ٧١ ۚ ۝ ٧٢ ۚ ۝ ٧٣ ۚ ۝ ٧٤ ۚ ۝ ٧٥ ۚ ۝ ٧٦ ۚ ۝ ٧٧ ۚ ۝ ٧٨ ۚ ۝ ٧٩ ۚ ۝ ٨٠ ۚ ۝ ٨١ ۚ ۝ ٨٢ ۚ ۝ ٨٣ ۚ ۝ ٨٤ ۚ ۝ ٨٥ ۚ ۝ ٨٦ ۚ ۝ ٨٧ ۚ ۝ ٨٨ ۚ ۝ ٨٩ ۚ ۝ ٩٠ ۚ ۝ ٩١ ۚ ۝ ٩٢ ۚ ۝ ٩٣ ۚ ۝ ٩٤ ۚ ۝ ٩٥ ۚ ۝ ٩٦ ۚ ۝ ٩٧ ۚ ۝ ٩٨ ۚ ۝ ٩٩ ۚ ۝ ١٠٠ ۚ ۝ ١٠١ ۚ ۝ ١٠٢ ۚ ۝ ١٠٣ ۚ ۝ ١٠٤ ۚ ۝ ١٠٥ ۚ ۝ ١٠٦ ۚ ۝ ١٠٧ ۚ ۝ ١٠٨ ۚ ۝ ١٠٩ ۚ ۝ ١١٠ ۚ ۝ ١١١ ۚ ۝ ١١٢ ۚ ۝ ١١٣ ۚ ۝ ١١٤ ۚ ۝ ١١٥ ۚ ۝ ١١٦ ۚ ۝ ١١٧ ۚ ۝ ١١٨ ۚ ۝ ١١٩ ۚ ۝ ١٢٠ ۚ ۝ ١٢١ ۚ ۝ ١٢٢ ۚ ۝ ١٢٣ ۚ ۝ ١٢٤ ۚ ۝ ١٢٥ ۚ ۝ ١٢٦ ۚ ۝ ١٢٧ ۚ ۝ ١٢٨ ۚ ۝ ١٢٩ ۚ ۝ ١٣٠ ۚ ۝ ١٣١ ۚ ۝ ١٣٢ ۚ ۝ ١٣٣ ۚ ۝ ١٣٤ ۚ ۝ ١٣٥ ۚ ۝ ١٣٦ ۚ ۝ ١٣٧ ۚ ۝ ١٣٨ ۚ ۝ ١٣٩ ۚ ۝ ١٤٠ ۚ ۝ ١٤١ ۚ ۝ ١٤٢ ۚ ۝ ١٤٣ ۚ ۝ ١٤٤ ۚ ۝ ١٤٥ ۚ ۝ ١٤٦ ۚ ۝ ١٤٧ ۚ ۝ ١٤٨ ۚ ۝ ١٤٩ ۚ ۝ ١٥٠ ۚ ۝ ١٥١ ۚ ۝ ١٥٢ ۚ ۝ ١٥٣ ۚ ۝ ١٥٤ ۚ ۝ ١٥٥ ۚ ۝ ١٥٦ ۚ ۝ ١٥٧ ۚ ۝ ١٥٨ ۚ ۝ ١٥٩ ۚ ۝ ١٦٠ ۚ ۝ ١٦١ ۚ ۝ ١٦٢ ۚ ۝ ١٦٣ ۚ ۝ ١٦٤ ۚ ۝ ١٦٥ ۚ ۝ ١٦٦ ۚ ۝ ١٦٧ ۚ ۝ ١٦٨ ۚ ۝ ١٦٩ ۚ ۝ ١٧٠ ۚ ۝ ١٧١ ۚ ۝ ١٧٢ ۚ ۝ ١٧٣ ۚ ۝ ١٧٤ ۚ ۝ ١٧٥ ۚ ۝ ١٧٦ ۚ ۝ ١٧٧ ۚ ۝ ١٧٨ ۚ ۝ ١٧٩ ۚ ۝ ١٨٠ ۚ ۝ ١٨١ ۚ ۝ ١٨٢ ۚ ۝ ١٨٣ ۚ ۝ ١٨٤ ۚ ۝ ١٨٥ ۚ ۝ ١٨٦ ۚ ۝ ١٨٧ ۚ ۝ ١٨٨ ۚ ۝ ١٨٩ ۚ ۝ ١٩٠ ۚ ۝ ١٩١ ۚ ۝ ١٩٢ ۚ ۝ ١٩٣ ۚ ۝ ١٩٤ ۚ ۝ ١٩٥ ۚ ۝ ١٩٦ ۚ ۝ ١٩٧ ۚ ۝ ١٩٨ ۚ ۝ ١٩٩ ۚ ۝ ٢٠٠ ۚ ۝ ٢٠١ ۚ ۝ ٢٠٢ ۚ ۝ ٢٠٣ ۚ ۝ ٢٠٤ ۚ ۝ ٢٠٥ ۚ ۝ ٢٠٦ ۚ ۝ ٢٠٧ ۚ ۝ ٢٠٨ ۚ ۝ ٢٠٩ ۚ ۝ ٢١٠ ۚ ۝ ٢١١ ۚ ۝ ٢١٢ ۚ ۝ ٢١٣ ۚ ۝ ٢١٤ ۚ ۝ ٢١٥ ۚ ۝ ٢١٦ ۚ ۝ ٢١٧ ۚ ۝ ٢١٨ ۚ ۝ ٢١٩ ۚ ۝ ٢٢٠ ۚ ۝ ٢٢١ ۚ ۝ ٢٢٢ ۚ ۝ ٢٢٣ ۚ ۝ ٢٢٤ ۚ ۝ ٢٢٥ ۚ ۝ ٢٢٦ ۚ ۝ ٢٢٧ ۚ ۝ ٢٢٨ ۚ ۝ ٢٢٩ ۚ ۝ ٢٣٠ ۚ ۝ ٢٣١ ۚ ۝ ٢٣٢ ۚ ۝ ٢٣٣ ۚ ۝ ٢٣٤ ۚ ۝ ٢٣٥ ۚ ۝ ٢٣٦ ۚ ۝ ٢٣٧ ۚ ۝ ٢٣٨ ۚ ۝ ٢٣٩ ۚ ۝ ٢٤٠ ۚ ۝ ٢٤١ ۚ ۝ ٢٤٢ ۚ ۝ ٢٤٣ ۚ ۝ ٢٤٤ ۚ ۝ ٢٤٥ ۚ ۝ ٢٤٦ ۚ ۝ ٢٤٧ ۚ ۝ ٢٤٨ ۚ ۝ ٢٤٩ ۚ ۝ ٢٥٠ ۚ ۝ ٢٥١ ۚ ۝ ٢٥٢ ۚ ۝ ٢٥٣ ۚ ۝ ٢٥٤ ۚ ۝ ٢٥٥ ۚ ۝ ٢٥٦ ۚ ۝ ٢٥٧ ۚ ۝ ٢٥٨ ۚ ۝ ٢٥٩ ۚ ۝ ٢٦٠ ۚ ۝ ٢٦١ ۚ ۝ ٢٦٢ ۚ ۝ ٢٦٣ ۚ ۝ ٢٦٤ ۚ ۝ ٢٦٥ ۚ ۝ ٢٦٦ ۚ ۝ ٢٦٧ ۚ ۝ ٢٦٨ ۚ ۝ ٢٦٩ ۚ ۝ ٢٧٠ ۚ ۝ ٢٧١ ۚ ۝ ٢٧٢ ۚ ۝ ٢٧٣ ۚ ۝ ٢٧٤ ۚ ۝ ٢٧٥ ۚ ۝ ٢٧٦ ۚ ۝ ٢٧٧ ۚ ۝ ٢٧٨ ۚ ۝ ٢٧٩ ۚ ۝ ٢٨٠ ۚ ۝ ٢٨١ ۚ ۝ ٢٨٢ ۚ ۝ ٢٨٣ ۚ ۝ ٢٨٤ ۚ ۝ ٢٨٥ ۚ ۝ ٢٨٦ ۚ ۝ ٢٨٧ ۚ ۝ ٢٨٨ ۚ ۝ ٢٨٩ ۚ ۝ ٢٩٠ ۚ ۝ ٢٩١ ۚ ۝ ٢٩٢ ۚ ۝ ٢٩٣ ۚ ۝ ٢٩٤ ۚ ۝ ٢٩٥ ۚ ۝ ٢٩٦ ۚ ۝ ٢٩٧ ۚ ۝ ٢٩٨ ۚ ۝ ٢٩٩ ۚ ۝ ٣٠٠ ۚ ۝ ٣٠١ ۚ ۝ ٣٠٢ ۚ ۝ ٣٠٣ ۚ ۝ ٣٠٤ ۚ ۝ ٣٠٥ ۚ ۝ ٣٠٦ ۚ ۝ ٣٠٧ ۚ ۝ ٣٠٨ ۚ ۝ ٣٠٩ ۚ ۝ ٣١٠ ۚ ۝ ٣١١ ۚ ۝ ٣١٢ ۚ ۝ ٣١٣ ۚ ۝ ٣١٤ ۚ ۝ ٣١٥ ۚ ۝ ٣١٦ ۚ ۝ ٣١٧ ۚ ۝ ٣١٨ ۚ ۝ ٣١٩ ۚ ۝ ٣٢٠ ۚ ۝ ٣٢١ ۚ ۝ ٣٢٢ ۚ ۝ ٣٢٣ ۚ ۝ ٣٢٤ ۚ ۝ ٣٢٥ ۚ ۝ ٣٢٦ ۚ ۝ ٣٢٧ ۚ ۝ ٣٢٨ ۚ ۝ ٣٢٩ ۚ ۝ ٣٣٠ ۚ ۝ ٣٣١ ۚ ۝ ٣٣٢ ۚ ۝ ٣٣٣ ۚ ۝ ٣٣٤ ۚ ۝ ٣٣٥ ۚ ۝ ٣٣٦ ۚ ۝ ٣٣٧ ۚ ۝ ٣٣٨ ۚ ۝ ٣٣٩ ۚ ۝ ٣٤٠ ۚ ۝ ٣٤١ ۚ ۝ ٣٤٢ ۚ ۝ ٣٤٣ ۚ ۝ ٣٤٤ ۚ ۝ ٣٤٥ ۚ ۝ ٣٤٦ ۚ ۝ ٣٤٧ ۚ ۝ ٣٤٨ ۚ ۝ ٣٤٩ ۚ ۝ ٣٥٠ ۚ ۝ ٣٥١ ۚ ۝ ٣٥٢ ۚ ۝ ٣٥٣ ۚ ۝ ٣٥٤ ۚ ۝ ٣٥٥ ۚ ۝ ٣٥٦ ۚ ۝ ٣٥٧ ۚ ۝ ٣٥٨ ۚ ۝ ٣٥٩ ۚ ۝ ٣٦٠ ۚ ۝ ٣٦١ ۚ ۝ ٣٦٢ ۚ ۝ ٣٦٣ ۚ ۝ ٣٦٤ ۚ ۝ ٣٦٥ ۚ ۝ ٣٦٦ ۚ ۝ ٣٦٧ ۚ ۝ ٣٦٨ ۚ ۝ ٣٦٩ ۚ ۝ ٣٧٠ ۚ ۝ ٣٧١ ۚ ۝ ٣٧٢ ۚ ۝ ٣٧٣ ۚ ۝ ٣٧٤ ۚ ۝ ٣٧٥ ۚ ۝ ٣٧٦ ۚ ۝ ٣٧٧ ۚ ۝ ٣٧٨ ۚ ۝ ٣٧٩ ۚ ۝ ٣٨٠ ۚ ۝ ٣٨١ ۚ ۝ ٣٨٢ ۚ ۝ ٣٨٣ ۚ ۝ ٣٨٤ ۚ ۝ ٣٨٥ ۚ ۝ ٣٨٦ ۚ ۝ ٣٨٧ ۚ ۝ ٣٨٨ ۚ ۝ ٣٨٩ ۚ ۝ ٣٩٠ ۚ ۝ ٣٩١ ۚ ۝ ٣٩٢ ۚ ۝ ٣٩٣ ۚ ۝ ٣٩٤ ۚ ۝ ٣٩٥ ۚ ۝ ٣٩٦ ۚ ۝ ٣٩٧ ۚ ۝ ٣٩٨ ۚ ۝ ٣٩٩ ۚ ۝ ٤٠٠ ۚ ۝ ٤٠١ ۚ ۝ ٤٠٢ ۚ ۝ ٤٠٣ ۚ ۝ ٤٠٤ ۚ ۝ ٤٠٥ ۚ ۝ ٤٠٦ ۚ ۝ ٤٠٧ ۚ ۝ ٤٠٨ ۚ ۝ ٤٠٩ ۚ ۝ ٤١٠ ۚ ۝ ٤١١ ۚ ۝ ٤١٢ ۚ ۝ ٤١٣ ۚ ۝ ٤١٤ ۝ ٤١٥ ۝ ٤١٦ ۝ ٤١٧ ۝ ٤١٨ ۝ ٤١٩ ۝ ٤٢٠ ۝ ٤٢١ ۝ ٤٢٢ ۝ ٤٢٣ ۝ ٤٢٤ ۝ ٤٢٥ ۝ ٤٢٦ ۝ ٤٢٧ ۝ ٤٢٨ ۝ ٤٢٩ ۝ ٤٣٠ ۝ ٤٣١ ۝ ٤٣٢ ۝ ٤٣٣ ۝ ٤٣٤ ۝ ٤٣٥ ۝ ٤٣٦ ۝ ٤٣٧ ۝ ٤٣٨ ۝ ٤٣٩ ۝ ٤٤٠ ۝ ٤٤١ ۝ ٤٤٢ ۝ ٤٤٣ ۝ ٤٤٤ ۝ ٤٤٥ ۝ ٤٤٦ ۝ ٤٤٧ ۝ ٤٤٨ ۝ ٤٤٩ ۝ ٤٥٠ ۝ ٤٥١ ۝ ٤٥٢ ۝ ٤٥٣ ۝ ٤٥٤ ۝ ٤٥٥ ۝ ٤٥٦ ۝ ٤٥٧ ۝ ٤٥٨ ۝ ٤٥٩ ۝ ٤٦٠ ۝ ٤٦١ ۝ ٤٦٢ ۝ ٤٦٣ ۝ ٤٦٤ ۝ ٤٦٥ ۝ ٤٦٦ ۝ ٤٦٧ ۝ ٤٦٨ ۝ ٤٦٩ ۝ ٤٧٠ ۝ ٤٧١ ۝ ٤٧٢ ۝ ٤٧٣ ۝ ٤٧٤ ۝ ٤٧٥ ۝ ٤٧٦ ۝ ٤٧٧ ۝ ٤٧٨ ۝ ٤٧٩ ۝ ٤٨٠ ۝ ٤٨١ ۝ ٤٨٢ ۝ ٤٨٣ ۝ ٤٨٤ ۝ ٤٨٥ ۝ ٤٨٦ ۝ ٤٨٧ ۝ ٤٨٨ ۝ ٤٨٩ ۝ ٤٩٠ ۝ ٤٩١ ۝ ٤٩٢ ۝ ٤٩٣ ۝ ٤٩٤ ۝ ٤٩٥ ۝ ٤٩٦ ۝ ٤٩٧ ۝ ٤٩٨ ۝ ٤٩٩ ۝ ٥٠٠ ۝ ٥٠١ ۝ ٥٠٢ ۝ ٥٠٣ ۝ ٥٠٤ ۝ ٥٠٥ ۝ ٥٠٦ ۝ ٥٠٧ ۝ ٥٠٨ ۝ ٥٠٩ ۝ ٥١٠ ۝ ٥١١ ۝ ٥١٢ ۝ ٥١٣ ۝ ٥١٤ ۝ ٥١٥ ۝ ٥١٦ ۝ ٥١٧ ۝ ٥١٨ ۝ ٥١٩ ۝ ٥٢٠ ۝ ٥٢١ ۝ ٥٢٢ ۝ ٥٢٣ ۝ ٥٢٤ ۝ ٥٢٥ ۝ ٥٢٦ ۝ ٥٢٧ ۝ ٥٢٨ ۝ ٥٢٩ ۝ ٥٣٠ ۝ ٥٣١ ۝ ٥٣٢ ۝ ٥٣٣ ۝ ٥٣٤ ۝ ٥٣٥ ۝ ٥٣٦ ۝ ٥٣٧ ۝ ٥٣٨ ۝ ٥٣٩ ۝ ٥٤٠ ۝ ٥٤١ ۝ ٥٤٢ ۝ ٥٤٣ ۝ ٥٤٤ ۝ ٥٤٥ ۝ ٥٤٦ ۝ ٥٤٧ ۝ ٥٤٨ ۝ ٥٤٩ ۝ ٥٥٠ ۝ ٥٥١ ۝ ٥٥٢ ۝ ٥٥٣ ۝ ٥٥٤ ۝ ٥٥٥ ۝ ٥٥٦ ۝ ٥٥٧ ۝ ٥٥٨ ۝ ٥٥٩ ۝ ٥٦٠ ۝ ٥٦١ ۝ ٥٦٢ ۝ ٥٦٣ ۝ ٥٦٤ ۝ ٥٦٥ ۝ ٥٦٦ ۝ ٥٦٧ ۝ ٥٦٨ ۝ ٥٦٩ ۝ ٥٧٠ ۝ ٥٧١ ۝ ٥٧٢ ۝ ٥٧٣ ۝ ٥٧٤ ۝ ٥٧٥ ۝ ٥٧٦ ۝ ٥٧٧ ۝ ٥٧٨ ۝ ٥٧٩ ۝ ٥٨٠ ۝ ٥٨١ ۝ ٥٨٢ ۝ ٥٨٣ ۝ ٥٨٤ ۝ ٥٨٥ ۝ ٥٨٦ ۝ ٥٨٧ ۝ ٥٨٨ ۝ ٥٨٩ ۝ ٥٩٠ ۝ ٥٩١ ۝ ٥٩٢ ۝ ٥٩٣ ۝ ٥٩٤ ۝ ٥٩٥ ۝ ٥٩٦ ۝ ٥٩٧ ۝ ٥٩٨ ۝ ٥٩٩ ۝ ٦٠٠ ۝ ٦٠١ ۝ ٦٠٢ ۝ ٦٠٣ ۝ ٦٠٤ ۝ ٦٠٥ ۝ ٦٠٦ ۝ ٦٠٧ ۝ ٦٠٨ ۝ ٦٠٩ ۝ ٦١٠ ۝ ٦١١ ۝ ٦١٢ ۝ ٦١٣ ۝ ٦١٤ ۝ ٦١٥ ۝ ٦١٦ ۝ ٦١٧ ۝ ٦١٨ ۝ ٦١٩ ۝ ٦٢٠ ۝ ٦٢١ ۝ ٦٢٢ ۝ ٦٢٣ ۝ ٦٢٤ ۝ ٦٢٥ ۝ ٦٢٦ ۝ ٦٢٧ ۝ ٦٢٨ ۝ ٦٢٩ ۝ ٦٣٠ ۝ ٦٣١ ۝ ٦٣٢ ۝ ٦٣٣ ۝ ٦٣٤ ۝ ٦٣٥ ۝ ٦٣٦ ۝ ٦٣٧ ۝ ٦٣٨ ۝ ٦٣٩ ۝ ٦٤٠ ۝ ٦٤١ ۝ ٦٤٢ ۝ ٦٤٣ ۝ ٦٤٤ ۝ ٦٤٥ ۝ ٦٤٦ ۝ ٦٤٧ ۝ ٦٤٨ ۝ ٦٤٩ ۝ ٦٥٠ ۝ ٦٥١ ۝ ٦٥٢ ۝ ٦٥٣ ۝ ٦٥٤ ۝ ٦٥٥ ۝ ٦٥٦ ۝ ٦٥٧ ۝ ٦٥٨ ۝ ٦٥٩ ۝ ٦٦٠ ۝ ٦٦١ ۝ ٦٦٢ ۝ ٦٦٣ ۝ ٦٦٤ ۝ ٦٦٥ ۝ ٦٦٦ ۝ ٦٦٧ ۝ ٦٦٨ ۝ ٦٦٩ ۝ ٦٧٠ ۝ ٦٧١ ۝ ٦٧٢ ۝ ٦٧٣ ۝ ٦٧٤ ۝ ٦٧٥ ۝ ٦٧٦ ۝ ٦٧٧ ۝ ٦٧٨ ۝ ٦٧٩ ۝ ٦٨٠ ۝ ٦٨١ ۝ ٦٨٢ ۝ ٦٨٣ ۝ ٦٨٤ ۝ ٦٨٥ ۝ ٦٨٦ ۝ ٦٨٧ ۝ ٦٨٨ ۝ ٦٨٩ ۝ ٦٩٠ ۝ ٦٩١ ۝ ٦٩٢ ۝ ٦٩٣ ۝ ٦٩٤ ۝ ٦٩٥ ۝ ٦٩٦ ۝ ٦٩٧ ۝ ٦٩٨ ۝ ٦٩٩ ۝ ٧٠٠ ۝ ٧٠١ ۝ ٧٠٢ ۝ ٧٠٣ ۝ ٧٠٤ ۝ ٧٠٥ ۝ ٧٠٦ ۝ ٧٠٧ ۝ ٧٠٨ ۝ ٧٠٩ ۝ ٧١٠ ۝ ٧١١ ۝ ٧١٢ ۝ ٧١٣ ۝ ٧١٤ ۝ ٧١٥ ۝ ٧١٦ ۝ ٧١٧ ۝ ٧١٨ ۝ ٧١٩ ۝ ٧٢٠ ۝ ٧٢١ ۝ ٧٢٢ ۝ ٧٢٣ ۝ ٧٢٤ ۝ ٧٢٥ ۝ ٧٢٦ ۝ ٧٢٧ ۝ ٧٢٨ ۝ ٧٢٩ ۝ ٧٣٠ ۝ ٧٣١ ۝ ٧٣٢ ۝ ٧٣٣ ۝ ٧٣٤ ۝ ٧٣٥ ۝ ٧٣٦ ۝ ٧٣٧ ۝ ٧٣٨ ۝ ٧٣٩ ۝ ٧٤٠ ۝ ٧٤١ ۝ ٧٤٢ ۝ ٧٤٣ ۝ ٧٤٤ ۝ ٧٤٥ ۝ ٧٤٦ ۝ ٧٤٧ ۝ ٧٤٨ ۝ ٧٤٩ ۝ ٧٥٠ ۝ ٧٥١ ۝ ٧٥٢ ۝ ٧٥٣ ۝ ٧٥٤ ۝ ٧٥٥ ۝ ٧٥٦ ۝ ٧٥٧ ۝ ٧٥٨ ۝ ٧٥٩ ۝ ٧٦٠ ۝ ٧٦١ ۝ ٧٦٢ ۝ ٧٦٣ ۝ ٧٦٤ ۝ ٧٦٥ ۝ ٧٦٦ ۝ ٧٦٧ ۝ ٧٦٨ ۝ ٧٦٩ ۝ ٧٧٠ ۝ ٧٧١ ۝ ٧٧٢ ۝ ٧٧٣ ۝ ٧٧٤ ۝ ٧٧٥ ۝ ٧٧٦ ۝ ٧٧٧ ۝ ٧٧٨ ۝ ٧٧٩ ۝ ٧٨٠ ۝ ٧٨١ ۝ ٧٨٢ ۝ ٧٨٣ ۝ ٧٨٤ ۝ ٧٨٥ ۝ ٧٨٦ ۝ ٧٨٧ ۝ ٧٨٨ ۝ ٧٨٩ ۝ ٧٩٠ ۝ ٧٩١ ۝ ٧٩٢ ۝ ٧٩٣ ۝ ٧٩٤ ۝ ٧٩٥ ۝ ٧٩٦ ۝ ٧٩٧ ۝ ٧٩٨ ۝ ٧٩٩ ۝ ٨٠٠ ۝ ٨٠١ ۝ ٨٠٢ ۝ ٨٠٣ ۝ ٨٠٤ ۝ ٨٠٥ ۝ ٨٠٦ ۝ ٨٠٧ ۝ ٨٠٨ ۝ ٨٠٩ ۝ ٨١٠ ۝ ٨١١ ۝ ٨١٢ ۝ ٨١٣ ۝ ٨١٤ ۝ ٨١٥ ۝ ٨١٦ ۝ ٨١٧ ۝ ٨١٨ ۝ ٨١٩ ۝ ٨٢٠ ۝ ٨٢١ ۝ ٨٢٢ ۝ ٨٢٣ ۝ ٨٢٤ ۝ ٨٢٥ ۝ ٨٢٦ ۝ ٨٢٧ ۝ ٨٢٨ ۝ ٨٢٩ ۝ ٨٣٠ ۝ ٨٣١ ۝ ٨٣٢ ۝ ٨٣٣ ۝ ٨٣٤ ۝ ٨٣٥ ۝ ٨٣٦ ۝ ٨٣٧ ۝ ٨٣٨ ۝ ٨٣٩ ۝ ٨٤٠ ۝ ٨٤١ ۝ ٨٤٢ ۝ ٨٤٣ ۝ ٨٤٤ ۝ ٨٤٥ ۝ ٨٤٦ ۝ ٨٤٧ ۝ ٨٤٨ ۝ ٨٤٩ ۝ ٨٥٠ ۝ ٨٥١ ۝ ٨٥٢ ۝ ٨٥٣ ۝ ٨٥٤ ۝ ٨٥٥ ۝ ٨٥٦ ۝ ٨٥٧ ۝ ٨٥٨ ۝ ٨٥٩ ۝ ٨٦٠ ۝ ٨٦١ ۝ ٨٦٢ ۝ ٨٦٣ ۝ ٨٦٤ ۝ ٨٦٥ ۝ ٨٦٦ ۝ ٨٦٧ ۝ ٨٦٨ ۝ ٨٦٩ ۝ ٨٧٠ ۝ ٨٧١ ۝ ٨٧٢ ۝ ٨٧٣ ۝ ٨٧٤ ۝ ٨٧٥ ۝ ٨٧٦ ۝ ٨٧٧ ۝ ٨٧٨ ۝ ٨٧٩ ۝ ٨٨٠ ۝ ٨٨١ ۝ ٨٨٢ ۝ ٨٨٣ ۝ ٨٨٤ ۝ ٨٨٥ ۝ ٨٨٦ ۝ ٨٨٧ ۝ ٨٨٨ ۝ ٨٨٩ ۝ ٨٩٠ ۝ ٨٩١ ۝ ٨٩٢ ۝ ٨٩٣ ۝ ٨٩٤ ۝ ٨٩٥ ۝ ٨٩٦ ۝ ٨٩٧ ۝ ٨٩٨ ۝ ٨٩٩ ۝ ٩٠٠ ۝ ٩٠١ ۝ ٩٠٢ ۝ ٩٠٣ ۝ ٩٠٤ ۝ ٩٠٥ ۝ ٩٠٦ ۝ ٩٠٧ ۝ ٩٠٨ ۝ ٩٠٩ ۝ ٩١٠ ۝ ٩١١ ۝ ٩١٢ ۝ ٩١٣ ۝ ٩١٤ ۝ ٩١٥ ۝ ٩١٦ ۝ ٩١٧ ۝ ٩١٨ ۝ ٩١٩ ۝ ٩٢٠ ۝ ٩٢١ ۝ ٩٢٢ ۝ ٩٢٣ ۝ ٩٢٤ ۝ ٩٢٥ ۝ ٩٢٦ ۝ ٩٢٧ ۝ ٩٢٨ ۝ ٩٢٩ ۝ ٩٣٠ ۝ ٩٣١ ۝ ٩٣٢ ۝ ٩٣٣ ۝ ٩٣٤ ۝ ٩٣٥ ۝ ٩٣٦ ۝ ٩٣٧ ۝ ٩٣٨ ۝ ٩٣٩ ۝ ٩٤٠ ۝ ٩٤١ ۝ ٩٤٢ ۝ ٩٤٣ ۝ ٩٤٤ ۝ ٩٤٥ ۝ ٩٤٦ ۝ ٩٤٧ ۝ ٩٤٨ ۝ ٩٤٩ ۝ ٩٥٠ ۝ ٩٥١ ۝ ٩٥٢ ۝ ٩٥٣ ۝ ٩٥٤ ۝ ٩٥٥ ۝ ٩٥٦ ۝ ٩٥٧ ۝ ٩٥٨ ۝ ٩٥٩ ۝ ٩٦٠ ۝ ٩٦١ ۝ ٩٦٢ ۝ ٩٦٣ ۝ ٩٦٤ ۝ ٩٦٥ ۝ ٩٦٦ ۝ ٩٦٧ ۝ ٩٦٨ ۝ ٩٦٩ ۝ ٩٧٠ ۝ ٩٧١ ۝ ٩٧٢ ۝ ٩٧٣ ۝ ٩٧٤ ۝ ٩٧٥ ۝ ٩٧٦ ۝ ٩٧٧ ۝ ٩٧٨ ۝ ٩٧٩ ۝ ٩٨٠ ۝ ٩٨١ ۝ ٩٨٢ ۝ ٩٨٣ ۝ ٩٨٤ ۝ ٩٨٥ ۝ ٩٨٦ ۝ ٩٨٧ ۝ ٩٨٨ ۝ ٩٨٩ ۝ ٩٩٠ ۝ ٩٩١ ۝ ٩٩٢ ۝ ٩٩٣ ۝ ٩٩٤ ۝ ٩٩٥ ۝ ٩٩٦ ۝ ٩٩٧ ۝ ٩٩٨ ۝ ٩٩٩ ۝ ١٠٠٠ ۝ ١٠٠١ ۝ ١٠٠٢ ۝ ١٠٠٣ ۝ ١٠٠٤ ۝ ١٠٠٥ ۝ ١٠٠٦ ۝ ١٠٠٧ ۝ ١٠٠٨ ۝ ١٠٠٩ ۝ ١٠١٠ ۝ ١٠١١ ۝ ١٠١٢ ۝ ١٠١٣ ۝ ١٠١٤ ۝ ١٠١٥ ۝ ١٠١٦ ۝ ١٠١٧ ۝ ١٠١٨ ۝ ١٠١٩ ۝ ١٠٢٠ ۝ ١٠٢١ ۝ ١٠٢٢ ۝ ١٠٢٣ ۝ ١٠٢٤ ۝ ١٠٢٥ ۝ ١٠٢٦ ۝ ١٠٢٧ ۝ ١٠٢٨ ۝ ١٠٢٩ ۝ ١٠٣٠ ۝ ١٠٣١ ۝ ١٠٣٢ ۝ ١٠٣٣ ۝ ١٠٣٤ ۝ ١٠٣٥ ۝ ١٠٣٦ ۝ ١٠٣٧ ۝ ١٠٣٨ ۝ ١٠٣٩ ۝ ١٠٤٠ ۝ ١٠٤١ ۝ ١٠٤٢ ۝ ١٠٤٣ ۝ ١٠٤٤ ۝ ١٠٤٥ ۝ ١٠٤٦ ۝ ١٠٤٧ ۝ ١٠٤٨ ۝ ١٠٤٩ ۝ ١٠٥٠ ۝ ١٠٥١ ۝ ١٠٥٢ ۝ ١٠٥٣ ۝ ١٠٥٤ ۝ ١٠٥٥ ۝ ١٠٥٦ ۝ ١٠٥٧ ۝ ١٠٥٨ ۝ ١٠٥٩ ۝ ١٠٦٠ ۝ ١٠٦١ ۝ ١٠٦٢ ۝ ١٠٦٣ ۝ ١٠٦٤ ۝ ١٠٦٥ ۝ ١٠٦٦ ۝ ١٠٦٧ ۝ ١٠٦٨ ۝ ١٠٦٩ ۝ ١٠٧٠ ۝ ١٠٧١ ۝ ١٠٧٢ ۝ ١٠٧٣ ۝ ١٠٧٤ ۝ ١٠٧٥

دووهم: خوا له سوورپهتی (الحج) ئایهتی (۳۲) دا، دهفهرموئ:

﴿ ذَٰلِكَ وَمَنْ يُعْظِمْ شَعْبَكَ اللَّهُ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ ﴾

واته: ئهوهی باسکرا بهو شیوهیه بوو، وه ههرکهسی دروشمهکانی خوا بهمهزن بگری، ئهوه له پارێزکاریی دلهوهیه، واته: پارێزکاریی له دل و دهروونیدا ههیه، بۆیه دروشمهکانی خوا بهمهزن دهگری.

کهواته: حورمهتهکان و دروشمهکانی خوا، دهبی به مهزن بگیری، ئهوهش یهکیکی دیکهیه لهو سیفته مهزنانهی که ئینسان دهبی مامهلهیان پی له گهڵ خوی پهروهردگادا بکات: که ههرشتی خوا ریژی لیناوه، توش دهبی ریژی لی بنی.

بۆیه ئهوانهی که بهبی ئهدهبیی باسی پیغمبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) دهکن، باسی ئیسلام و مزگهوت و قورئان دهکن، باسی ههر شتی دهکن که خوا ریژی لیناوه، ناتوانن لافی مسولمانهتی لی بدن، مسولمان کهسکه، ههر شتی خوا ریژی لیناوه، ئهویش ریژی لی دهی، تو ئهگه مسولمانی، دهبی به پیوهری خوا شتهکان بکشی و پیوی، نه که به هههجهتی ئازادیی رادهبرینهوه، ریژی هیچ شتی که له لا نهبی، ئازادیی رادهبرینیش دهبی حورمهتی ههبی و، ههموو ئینسانیک بوی ههبی تهعبیر لهناخی خوی بکا، دهبی بوی ههبی بیرو رای خوی دهبریات، ئهوه شتی که، بهلام بهسووک تهماشاکردنی پیروزییهکانی خه لکی دیکه و ئیهانه پیکردنیان، ئهوه شتی که زیادهیه له بیرو را دهبرین، ئهوه پیشیل کردنی مافی خه لکی دیکهیه، گوتراوه: مافی تو لهو شوینه کو تایی دی، که مافی خه لکی دیکه دهست پی دهکا.

پاراستنه سویند (حِفْظُ الْيَمِينِ)

(إبن حجر) لهو باره‌وه گوتویه‌تی: {حِفْظُ الْيَمِينِ: صَبَطُ الْمَحْلُوفِ عَلَيْهِ فِي النَّفْسِ، فَلَا يَحْنُثُ وَإِذَا حَنَثَ كَفَّرَ} ^(١)، واته: پارێزگاریی کردن له‌سویند، ئه‌وه‌یه ئه‌و شته‌ی سویندت له‌سه‌ری خواردوه {ده‌یکه‌م یان نایکه‌م} بیپاریزی و سوینده‌که‌ت نه‌شکینی، وه ئه‌گه‌ر سوینده‌که‌ت شکاند، {ئه‌و شته‌ی گوتوته: نایکه‌م پیویست بوو بیکه‌ی، یان به‌پیچه‌وانه‌وه} ^(٢)، ئه‌و کاته که‌فاره‌ت بده‌ی.

جۆره‌کانی سویند خواردن

سویند خواردن به‌گشتی سێ جۆری هه‌یه ^(٣):

جۆری یه‌که‌م: اليمين الغموس: {هُوَ الْحَلْفُ عَلَى فِعْلٍ، أَوْ تَرْكِ مَاضٍ، كَاذِبًا}، سویندی غه‌مووس {ئه‌و سوینده‌ی که‌ خاوه‌نه‌که‌ی غه‌رق ده‌کا له‌ گوناها‌دا}، ئه‌وه‌یه: که‌ که‌سیک به‌درۆ بلی: ئه‌و شته‌م کردوه، یاخود نه‌کردوه.

(١) فتح الباری، ج ١١ ص ٥٠٤.

(٢) نێوان که‌وانه‌کان زیاده‌ی خۆمه‌ بۆ زیاتر پرونبونه‌وه‌ی مه‌به‌ست.

(٣) له‌ ته‌فسیره کوردیه‌که‌ی خۆم: {ته‌فسیری قورئانی به‌رزو به‌پێر} به‌رگی چواره‌مدا، که‌ تایبه‌ته به‌ته‌فسیری سوورپه‌تی (المائدة) وه، له‌ ته‌فسیری ئایه‌ته‌تی (٨٩) دا به‌ ته‌فصیل باسی سویندم کردوه.

جۆرى دووھەم: اليمين اللغو: {ما يَخْلَفُ ظَانًّا أَنَّهُ كَذَّاءٌ، وهو خلافه، أو: ما لا يَعْقِدُ الرَّجُلُ قَلْبُهُ عَلَيْهِ، كَقَوْلِهِ: لَا وَاللَّهِ، بَلَا وَاللَّهِ} سۆيىندى لەغوو زانايان بەدوو شۆه پىناسەيان کردوھە.

يەك: شتێك پێی وابێ وایەو، سۆيىندى لەسەر بخوا، بەلام بەهەلەدا چووبی، یاخود بلی: وانیە، بەلام واشبێ، واتە: لە شتێکدا بەهەلەدا چووبی، بەلام سۆيىندى لەسەر بخوا.

دوو: یاخود ئەو سۆيىندەيە کە ئىنسان دلی لەسەر دانامەزىنێ، وەك ئەوێ بلی: بەخوا وادەبێ، یان بەخوا وانابێ، بێ ئەوێ دلی لەسەر بچەسپىنێ، ئەو جۆرە سۆيىندە سزای لەسەر نیە، وەك خۆی بەرزو مەزن دەفەرموی:

﴿لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ وَاللَّهُ عَفُورٌ حَلِيمٌ﴾ (البقرة: ۲۲۵)

واتە: خوا سزاتان نادا بەهۆی سۆيىندە پوچەكانتانەو، واتە: ئەو سۆيىندانەي کە دلتان لەسەر نەچەسپاندوون، یاخود ئەو سۆيىندەي کە تێیدا بەهەلە داچوون. بەلام ئەوێ کە زۆر گوناھە (اليمين الغموس)ە.

جۆرى سێيەم: اليمين المنعقدة: سۆيىندى دامەزراو {الحَلْفُ عَلَى فِعْلٍ أَوْ تَرْكِ آتٍ} واتە: ئەوێ سۆيىندە بخۆی کە لە داھاتوودا کارێک بکەي، یان نەیکەي^(۱).

خۆی پەرورەدگار فەرمانی کردوھە بە پاراستنی سۆيىندە، فەرموویەتی:

﴿...وَأَحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ..﴾ (المائدة: ۸۹)

واتە: سۆيىندەكانتان پاریزن.

(۱) جۆرەکانی سۆيىندو پىناسەکانیان (فتح الباري) ج ۱، ص ۵۰۴ هیناویەتی.

■ ٣٨ ■ گوى بۆ خوا گرتن (السَّمع)

■ ٣٩ ■ فەرمانبەرىيە کردنە خوا (الطاعة)

گوى بۆ خوا گرتن (السَّمع): واتە: بىستن و پەسند کردن. وه فەرمانبەرىيە کردن (الطاعة) واتە: بەقسە کردن و جيبه جى کردن.

(الجرجاني) دەلى: { الطَّاعَةُ: فِعْلُ الْمَأْمُورَاتِ وَلَوْ نَدْبًا، وَتَرْكُ الْمَنْهَيَّاتِ وَلَوْ كَرَاهَةً }^(١) واتە: (طاعة) ئەنجامدانى فەرمان پيكراره كانه، ئە گەر مەندوویش^(٢) بن، وه واز ليهينانى قەدەغە كراوه كانه، ئە گەر ئەو قەدەغە كراوه ناپەسنديش^(٣) بى.

(ابن علان) دەلى: { الطَّاعَةُ: هِيَ الْإِمْتِثَالُ ظَاهِرًا، وَالرَّضَى بَاطِنًا لِحُكْمِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ، وَمَا يَقُولُهُ مَنْ دَعَى إِلَى ذَلِكَ }^(٤)، واتە: (طاعة) برىتيه له جيبه جى کردنى فەرمانه كانى خواو پيغه مبه ره كەى به روالهت، وه رازى بوون بهو حوكمانه له دهرووندا، وه ههروهها ههه كه سيك كه خه لك بۆ ئەوه بانگ دهكا، به روالهت بهقسەى بكەى، وه له دهروونيشهوه پەسەندى بكەى.

له قورئاندا خواى پهروهردگار وهسفى ئيماندارانمان بۆ دهكا، بهو دوو سيفهته، بۆ وینه:

(١) التعريفات - ص ١٤٥.

(٢) ندب: واتە: شتيك ئە گەر بىكهى، خيوت دهكا، ئە گەر نهيكەى گوناھت ناگا.

(٣) مكروه: ئەوهيه ئە گەر وازى ليهينى، خيوت دهكا، ئە گەر بىكهى، گوناھت ناگا.

(٤) دليل الفالحين - ج ١ ص ٤٣٠.

هاته: يڳومان قسه‌ي ئيمانداران هەر شهويه، کاتيك بانگ بکړن بو دادوهري له نيوانيانداکردنيان له لايهن خواو پيغمبهره که يه وه، که بلين: بيستان و فهرمانبهرين، به راستي هەر شهواه سهر فراز و سهرکه وتون.

■ ٤٠ ■

پهنا به خوا گرتن (الاستعاذه بالله)

(عبدالرحمن بن حسن) دهلى: {الاستعاذه: هِيَ اللّجُوءُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَالْإِعْتِصَامُ بِهِ مِنْ شَرِّ كُلِّ ذِي شَرٍّ^(١)، واته: (الاستعاذه) واته: پهنا به خواى زال و خاوهن شكۆ گرتن، وه خو پى پاراستنى له خراپهى ههراخواوهن خراپهيهك.

وهك خوا تبارك و تعالى له سووردهتى (فصلت) ئايهتى (٣٦) دا، دهفهرموى:

﴿وَمَا يَزْعُرْكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْعٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ (٣٦)

واته: وه ههركاتى له شهيتانهوه دنه^(٢) دراي، (دنه دانىكت بو هات)، پهنا به خوا بگره، بىگومان ههراخوا بيسهري زانايه.

يانى: قسهكهت دهبيستى كه پهنای پى دهبهيه بهر خوا، وه دهشزانى چى له دل و دهرووتندا ههيه، وه به پيلان و فيلى شهيتانىش زانايه و دهتپارىزى.

(١) قره عيون الموحدين، ص ٥٥.

(٢) (نزغ) وهك (نخس) بريتيه لهوه كه نينوكنك. يان په نجهيهك له كهسيك بژهنى، يان شه گهر گوئدرىژيك يان ولاخيك بتهوى لى بخورى، ئهوهى كه نه قيزه تيوه دهژهنى، پى ده گوتى: (نزغ) يان (نخس)، سهبرى (مختار الصحاح) بكه ص ٦٥١ و ٦٥٤.

■ ٤١ ■

یارمه‌تیه له‌خوا خواستن (الإستعانة بالله)

{إِبْنُ تَيْمِيَّةٍ} به‌مجۆره چه‌مك و واتای (إِسْتِعَانَةٌ) روون ده‌كاته‌وه‌و ده‌لێ: {الإِسْتِعَانَةُ: طَلَبُ الْعَوْنِ مِنَ اللَّهِ، وَيُطْلَبُ مِنَ الْمَخْلُوقِ مَا يَقْدِرُ عَلَيْهِ مِنَ الْأُمُورِ} (١)، واته: (الإِسْتِعَانَةُ): ئه‌وه‌یه دا‌وای یارمه‌تیی له‌خوا بکه‌ی، وه دروست‌کرا‌وه‌کانیش هه‌ر ئه‌وه‌یان دا‌وا لێ‌ده‌کری، که له‌توانایاندا هه‌یه.

خوای به‌دییه‌نه‌ر له‌سه‌ر زمانی به‌نده‌کانی و بو‌ فیر‌کردنیان، ده‌فه‌رموی:

﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ الفاتحة.

واته: هه‌ر تۆ ده‌په‌رستین و دا‌وای یارمه‌تیی هه‌ر له‌تۆ ده‌که‌ین، {بۆ ئه‌و شتانه‌ی که تنه‌ها به‌خوا ده‌کری‌ن}، به‌لام تۆ بلی: فلان که‌س! ئه‌و شته‌م بده‌ ده‌ست، یان: بۆ فلانه کار ها‌و‌کارییم بکه‌، ئه‌وه ئاساییه‌، مادام له‌توانای ئینساندایه‌، به‌لام شتیک تنه‌ها به‌خوا بکری، ده‌بی تنه‌یا له‌خوا دا‌وا‌بکری، بۆ وینه: شیفا، سه‌رخستن، ژیر خستن، به‌رز‌کردنه‌وه‌و، نزم کردنه‌وه‌، ده‌وله‌مه‌ند‌کردن، هه‌ژار‌کردن، به‌لام هو‌کاره‌کانیش ده‌وری خویان ده‌بین و، ئه‌ویش هه‌ر خوای به‌دییه‌نه‌ر وای کردوه ئه‌و هو‌کاره ئه‌و پۆله‌ بیینی.

■ ٤٢ ■

داواى چاكە و ڕێنمايە لە خوا كردن (الإستخارة)

(إبن حجر العسقلاني) ئاوا مانای وشەى (إستخارة) دەكات: {الإستخارة: طلبُ حَيَرِ الْأَمْرَيْنِ، لَمَّا احتاجَ إلى أَحَدِهِمَا} ^(١) واتە: (الإستخارة) ئەوێهە کەسێک کە دوو ئیشی لەپێش، داوا بکا کامیان چاکترە، خوای بەخشەر بێخاتە دڵی و بۆی ئاسان بکات، پێویستی بەیەکی لەو دووانیە، نازانی کامیان بکا؟!.

هەلبەتە لێرەدا پێویستە هەموو لایەك بزانی: داواى چاکە لەخوا كردن، لەحالیئێدا دەکری، کە چاکیی ئەو کارەى بەتەمای بیکەى، بۆتۆ دیار نەبێ، بەشەرە یان بەعەقل، بەلام بۆ وێنە: تۆ تینووتە، ئایا ئاو بخۆیەو، یان نەخۆیەو؟ ئەو پێویست ناکا ئیستیخارەى بۆ بکەى، یاخود سەفەرى حەجەت دێتە پێش، چاکییەکەى دیارە.

یان بە پێچەوانەو کارێک خراپییەکەى دیاریی، پێویست ناکات ئیستیخارەى بۆ بکەى، ئیستیخارە لە حالیئێدا دەکری، کە تۆ لە دووڕیانیئێکدا، نازانی ئەو شتە بکری، یان نا؟

له‌و باره‌شه‌وه به پێویستی ده‌زانم ئاماژه به ئایه‌تیکی قورئان و ده‌قیکی سوننه‌ت بکه‌م:

یه‌که‌م: خ‌وای په‌روه‌ردگار له‌ سووره‌تی (الحج) ئایه‌تی (٥٤) دا، ده‌فه‌رمو‌ی:

﴿...وَأَنَّ اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ ءَامَنُوا إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۝٥٤﴾

واته: بێگومان خ‌وا ڕێنماییکاری ئه‌وانه‌یه که ئیمانیان هێناوه ب‌و ڕاسته‌ شه‌قام،
واته: ده‌یانخاته سه‌ر ڕاسته‌ شه‌قام.

مانای وایه: ته‌گه‌ر ئێمه‌ داوای هاوکاری و یارمه‌تی له‌خ‌وا بکه‌ین: که ته‌و دوو، یان چه‌ند کاره، کامیان ڕاسته‌؟! ته‌وه‌ شتیکی باشمان کردوه، چونکه خ‌وای زاناو شاره‌زا ده‌فه‌رمو‌ی: ته‌وانه‌ی که ته‌ه‌لی ئیمان، خ‌وای په‌روه‌ردگار ڕێنمایان ده‌کات به‌ره‌و ڕێی ڕاست و، ڕێی ڕاستیان پێشان ده‌دا له‌ هه‌موو ڕوویکه‌وه.

دووهم: له‌باره‌ی ئیستیخاره‌وه، ته‌و فه‌رمووده‌یه هاته‌وه، که ته‌وه‌ی من ئاگادار به‌م، تاکه فه‌رمووده‌یه، له‌و باره‌وه:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعْلَمُنَا الْإِسْتِخَارَةَ فِي الْأُمُورِ كُلِّهَا، كَمَا يَعْلَمُنَا السُّورَةَ مِنَ الْقُرْآنِ، يَقُولُ: (إِذَا هُمْ أَحَدُكُمْ بِالْأَمْرِ فَلْيَرْكَعْ رَكَعَتَيْنِ مِنْ غَيْرِ الْفَرِيضَةِ، ثُمَّ لِيَقُلْ: اللَّهُمَّ! إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ، وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ، وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ، فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ، وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ، وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ، اللَّهُمَّ! إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ، خَيْرٌ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي، أَوْ قَالَ: عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ، فَاقْدُرْهُ لِي، وَيَسِّرْهُ لِي، ثُمَّ بَارِكْ لِي فِيهِ، وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ، شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي، أَوْ قَالَ: فِي عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ، فَاصْرِفْهُ عَنِّي، وَاصْرِفْنِي عَنْهُ، وَاقْدِرْ لِي الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ، ثُمَّ أَرْضِنِي، قَالَ وَيُسَمِّي حَاجَتَهُ) { أخرجه ابن أبي شيبة برقم (٢٩٤٠٣)، وأحمد برقم (١٤٧٤٨)، والبخاري برقم (٦٩٥٥) ، وأبو داود برقم (١٥٣٨)، والترمذي برقم (٤٨٠) وقال: حسن صحيح غريب، والنسائي برقم (٣٢٥٣)، وابن ماجه برقم (١٣٨٣)، وابن حبان (برقم ٨٨٧).

واته: جابیری کوری عەبدوللا خوا لەخۆی و بابی رازی بێ، دەلی: پیغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) ئیستیخارە فی دەکردین لەهەموو کاریکدا (کە پێویستی بە ئیستیخارە بێ) وەك چۆن سوورپەتێکی قورئانی فی دەکردین، دەیفەرموو: هەر کامێک لە ئێوە یستی کاریک ئەنجام بدا، با دوو رکعات نوێژ بکا جیا لە هی فەرز، دواپی بلی: (دواي سلاو دانەو لە نوێژەکەي): ئەي خوايه! من داواي خێرو چاکە لەتۆ دەکەم بە زانیاریت، وە داواي دەسەلاتت لی دەکەم، بە دەسەلاتی خۆت، وە لە بەخششی مەزنی تۆ داوا دەکەم، بێگومان تۆ دەتوانی و من ناتوانم، وە تۆ دەزانی و من نازانم، تۆ زۆر زانای بە هەموو نەییەکان، ئەگەر دەزانی ئەو کارەم (ناوی کارەکەشی دەهێتی) بۆ دنیاو دینداریم چاکە {یاخود فەرمووی: بۆ ئیستام و بۆ دوايەم}، ئەو بۆمی ئاسان بکەو بەنسیبم بکە، بەلام ئەگەر دەزانی ئەو کارە بۆمن خراپە بۆ دینم، وە بۆ ژیان و گوزەرەم، وە بۆ سەرەنجەم، {یاخود فەرمووی: بۆ ئیستام و بۆ دوايەم}، ئەو کارەکە لەمن لادەو، منیشی لی لادە، وە هەر چاکەیک هەیە لەهەر شوێنێک بۆمی بپار بدە، وە منیشی لی رازی بکە، دواپی ناوی کارەکەي خۆی دیتی.

تێبینییەکی گرنگ:

هەندێ کەس وا دەزانن نوێژی ئیستیخارە کە کرا، دەبی بابای ئیستیخارەکار بخەوی و چاوەری بێ بەخەون ئەنجامەکەي وەرگیرێتەو! کە بێگومان ئەو هێچ پەنەندیی بە ئیستیخارەو نیه، بەلام جاری واش هەیە خۆی پەروردار دڵ پروونی و بەرچاو پروونی لە خەونداو، بەبی خەونیش و بەبی نوێژی ئیستیخارەش، دەخاتە دلی ئینسانی ئیماندارو، ئەو جیا، بەلام ئەو کە سوننەتەو پیغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فیژی ئیمەي کردو، ئەو هێ کە دوو رکعات نوێژ بکەي، وە دلی خۆت لە هەر بپاریک خالی بکەيەو، ئەک شتەکەت هەر لەدڵاب، ئنجا ئیستیخارە بکەي، ئەو ئیستیخارە نیه، دەبی دلی خۆت خالی بکەيەو، ئنجا دوو رکعات نوێژ ئەنجام بدەي و بلی: خوايه! ئەو بەخەيە دڵ کە تۆ پیت خۆشەو پیت چاکە، وە بەدلیش لەخوا بپارییەو، ئەو کاتە بە مۆلەتی خوا ئەو کەوێتە دڵ، کە خێرو بەرژوێندییە بۆ دنیاو قیامەتی.

■ ٤٣ ■

پشت به خوا بهستن (التَّوَكَّلُ عَلَى اللَّهِ)

(ابن فارس) له باره ی مانای زمانه وانی (توکل) ده‌لی: {التَّوَكَّلُ: مصدرٌ تَوَكَّلَ يَتَوَكَّلُ، وَهُوَ مَأْخُذٌ مِنْ مَادَّةٍ (و، ک، ل)، الَّتِي تَدُلُّ عَلَى اعْتِمَادٍ عَلَى الْغَيْرِ، لِأَمْرِ مَا^(١).
واته: وشه ی (توکل) چا وگه، له کرداری: (تَوَكَّلَ يَتَوَكَّلُ)، شه ویش له مادده ی (و، ک، ل) وەر گیراوه، که شه ده گه یه‌نی که له کاریکدا پشت به جگه له خوت به‌ستی.
(ابن رجب الحنبلی) ده‌لی: {التَّوَكَّلُ: صِدْقُ الْإِعْتِمَادِ عَلَى اللَّهِ فِي اسْتِجْلَابِ الْمَصَالِحِ وَدَفْعِ الْمَضَارِّ، مِنْ أُمُورِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَكَيْلَةُ الْأُمُورِ كُلِّهَا إِلَيْهِ، وَتَحْقِيقُ الْإِيمَانِ بِأَنَّهُ لَا يُعْطِي وَلَا يُمْنَعُ وَلَا يَنْفَعُ وَلَا يَضُرُّ سِوَاهُ^(٢).}

واته: (توکل) بریتیه له‌وهی به‌راستی دلت به‌خواوه په‌یوه‌ست بکه‌ی، له‌به‌ده‌ست هینانی به‌رژه‌وه‌ندیان، یاخود دوورخستنه‌وه‌ی زهره‌رو زیانان، له‌کاروباری دنیا‌دا، وه له‌کاروباری دواړوژدا، وه سپاردنی هه‌موو کاره‌کان به‌خوا، وه ټیمانی ته‌واوت به‌وه هه‌به‌ی، که هیچ که‌سی ناب‌ه‌خشی و نا‌گریته‌وه، وه سوود نا‌گه‌یه‌نی و زیان نا‌گه‌یه‌نی، بی‌جگه له‌خوا.

(١) مقایس اللغة - ج ٦، ص ٣٣٦.

(٢) جامع العلوم والحکم، ص ٤٩.

{ابن القيم} بهراوردىڭ دەكا لەنيوان پشت بەخوا بەستن (التوكل)، وه كار بەخوا سپاردن (التفويض) داو دەلى: {بَيْنَ التَّوَكُّلِ عَلَى اللَّهِ وَتَفْوِيضِ الْأَمْرِ إِلَيْهِ، عِلَاقَةُ الْعُمُومِ وَالْخُصُوصِ، التَّفْوِيضُ أَوْسَعُ، وَالتَّوَكُّلُ بَعْدَ وَقُوعِ السَّبَبِ، لَكِنَّ التَّفْوِيضَ قَبْلَهُ وَبَعْدَهُ، وَالتَّفْوِيضُ هُوَ عَيْنُ الْإِسْتِسْلَامِ، لَكِنَّ التَّوَكُّلَ شُعْبَةٌ مِنْهُ} (١).

واتە: لەنيوان پشت بەخوا بەستن و، كار بەخوا سپاردندا، پهيوەندي گشتي و تايهتبي ههيه، كار بەخوا سپاردن چه مکه کهى فراوانتره، پشت بەخوا بەستن، دواى ئەو هيه که شتەکه رووده دا، ئنجا پشت بەخوا دەبەستى، بەلام كار بەخوا سپاردن (تفويض الامر الى الله) پيش روودانى شتەکهو دواى روودانىشى، کارى خۆت هموالهى خوا دهکهى و پيى دەسپيرى، وه (تفويض) بريته له خودى ملکهچ بوون بوخوا، بەلام پشت بەخوا بەستن، بهشيکه له کارى خۆت بەخوا سپاردن.

کهواتە: (توکل) ماناکهى تايهتترو بهجووکترو تهسکتره له کارى خۆ بەخوا سپاردن (تفويض)، پاشان باسى متمانه (الثقة) ش دهکاو دەلى: {وَالثِّقَةُ سَوَادُ عَيْنِ التَّوَكُّلِ وَنَقْطَةُ دَائِرَةِ التَّفْوِيضِ} (٢)، واتە: متمانه (الثقة) بريته له رهشکينهى چاوى پشت بەخوا بەستن، وه چهقى کار بەخوا سپاردن.

ئنجا با ته ماشاى چەند دهقيک بکهين، دهبارهى (التوکل):

يهکهەم: خواى پهروەردگار له سوورەتى (النساء) ثايهتى (٨١) دا، دهفەرموى:

﴿ .. وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴾ (٨١) النساء.

واتە: وه پشت بەخوا بههستهو کارى خۆتى پيى بسپيره، خوات بهسه بيكهى بهوهکيلي خۆت.

دووهم: له سوورەتى (المائدة) ثايهتى (١١) دا خواى پهروەردگار دهفەرموى:

(١) مدارج السالكين، ج ٢، ص ١٤٣.

(٢) هه مان سهراوه، ج ١، ص ١٤٩.

﴿ .. وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴾ المائدة.

واته: وه ئيمانداران با ته‌نيا پشت به‌خوا به‌ستن.

بۆ زانيارى هه‌موو لايه‌ك: پشت به‌خوا به‌ستن، واته‌ خوا كردن به‌ وه‌كيل، (توگڵ) واته: وه‌كيل گرتن، (و‌كيل): نه‌و كه‌سه‌يه كه‌ كارى خۆتى پى ده‌سپى و، پشتى خۆتى پى ده‌به‌ستى، بۆيه‌ خوا (سبحانه و تعالى) له‌ زۆر شويناندا ده‌فرموى: ئيمانداران با ته‌نها پشت به‌خوا به‌ستن.

په‌يوه‌ندى ئىوان پشت به‌خوا به‌ستن و، گرته‌به‌رى هۆكاره‌كان:

هه‌لبه‌ته‌ پشت به‌خوا به‌ستن و، ده‌ستگرتن به‌ هۆكاره‌كان، تىك ناگيرن، رۆژىك كابريره‌كى خيله‌كى هاته‌ لاي پىغه‌مبه‌ر (صلى الله عليه وسلم) وشترىكى پىبوو، گوتى: ئه‌ي پىغه‌مبه‌رى خوا! ئايا وشتره‌كه‌م به‌سته‌وه‌و پشت به‌خوا به‌ستم، يان لى گه‌رپم و پشت به‌خوا به‌ستم؟! پىغه‌مبه‌ر (صلى الله عليه وسلم) فرموى:

{أَعْقَلُهَا وَتَوَكَّلْ} أخرجه الترمذي برقم (٢٥١٧)، وقال: غريب، وابن خزيمة في التوكل كما في إتحاف المهرة برقم (١٥٩١٠)، وأبو نعيم في الحلية برقم (٣٩٠)، والبيهقي في شعب الإيمان برقم (١٢١٢)، قال الألباني: حسن.

واته: بيبه‌سته‌وه‌و پشت به‌خوا به‌سته‌.

كه‌واته: به‌سته‌وه‌، پىچه‌وانه‌ي پشت به‌خوا به‌ستن نيه، چونكه‌ به‌سته‌وه‌ ئىشى ده‌ستانه، پشت به‌خوا به‌ستنىش ئىشى دل و ده‌روونه، ده‌بى دلته‌ به‌خوا وه‌په‌وه‌ست بى، ده‌ستىشت به‌ هۆكاره‌كانه‌وه‌ گرتى، نه‌ك ته‌مبه‌ل ته‌مبه‌ل هه‌لخزى، ئنجا بللى: پشت به‌خوا به‌سته‌وه‌! وه‌ك كاتى خۆي هه‌ندى كه‌س سه‌فه‌رى جه‌جيان كردوه‌ به‌بى نان و تویشوو، گوتويانه: ئيمه‌ پشتمان به‌خوا به‌سته‌وه‌، به‌لام له‌پیدا كاتى په‌كيان كه‌وتوه‌ ده‌ستيان كردوه‌ به‌ سوال كردن، ياخود له‌برسان مردوون!! كه‌ ئه‌وه‌ نه‌ فاميه‌يه له‌ تىگه‌يشتن له‌ديندا، چونكه‌ گرته‌به‌رى هۆكاره‌كان، هه‌چ پىچه‌وانه‌ي پشت به‌خوا به‌ستن نيه، پىغه‌مبه‌رى خوا (صلى الله عليه وسلم)

٤- پاشان له جياتي ته وهی راست بهر وه مه دینه بچی، بهر وه خواره وهی مه ککه و نه شکه وتی (ثور) ده چی و، سی پوژان له وی ده بی، به کورتی: کو مه ئیک هوکار ده گریته بهر، له گهل ته وه شدا، که هیچ کهس هینده ی پیغه مبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) پشتی به خوا نه به ستوه.

■ ٤٤ ■

سوپاس کردنه خوا (الشُّكْرُ لِلّٰهِ)

{إِبْنُ الْقَيْمِ} له باره‌ی چه‌مک و واتای (شکر) هوه، ده‌لی: {الشکر: ظهورُ نِعْمَةِ اللَّهِ عَلَى لِسَانِ عَبْدِهِ، ثَنَاءٌ وَاعْتِرَافٌ، وَعَلَى قَلْبِهِ شُحُودٌ وَمَحَبَّةٌ، وَعَلَى جَوَارِحِهِ انْقِيَادٌ وَطَاعَةٌ} ^(١) واته: شوکر بریتیه له ده‌رکه‌وتنی نیعمه‌تی خوا له‌سه‌ر زمانی به‌نده‌که‌ی، وه‌ک ستایش کردن و دان پیداهینان، وه له‌سه‌ر دلی، وه‌ک بینین و خوشه‌ویستی، {واته: به‌و نیعمه‌ته خوا ببینی و خوای خوش بوی}، وه‌له‌سه‌ر ئەندامه‌کانی، وه‌ک ملکه‌چی و فه‌رمانبه‌ریی.

{الْكَفَوِيُّ} ده‌لی: {الشُّكْرُ كَالْحَمْدِ فِي أَنَّهَا وَصَفٌ بِاللِّسَانِ بِإِزَاءِ النُّعْمَةِ، إِلَّا أَنَّ الْحَمْدَ يَكُونُ بِاللِّسَانِ وَبِالْقَلْبِ، بِخِلَافِ الشُّكْرِ، إِنَّهُ يَقَعُ بِالْجَوَارِحِ} ^(٢)، واته: شوکر وه‌ک (حَمْد) وایه، (حَمْد) واته: ستایش، (شکر) واته: سوپاس، شوکر و حه‌مد هه‌ردووکیان به‌زمان ده‌کرین، له‌به‌رامبه‌ر چاکه‌و نیعمه‌تدا، به‌لام ستایش کردن (حَمْد) به‌زمان و به‌دل ده‌کری، به‌لام شوکر و پرای دل و زمان، به ئەندامه‌کانیش ده‌بی.

با له‌و باره‌وه ئاماژه به‌چه‌ند ئایه‌تییکی قورئانی به‌رزو به‌پیز بکه‌ین:

یه‌که‌م: خوا (سبحانه و تعالی) له سووره‌تی (البقرة) ئایه‌تی (١٥٢) دا ده‌فه‌رموی:

(١) مدارج السالکین - ج ٢ ص ٢٤٤.

(٢) الکلیات - ص ٥٣٥.

﴿ فَأَذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ ١٥٢ ﴾

واته: یادم بکەن، یادتتان دەکەم، وه سوپاسم بکەن و سپڵه مه‌بن، سپڵه‌ییم به‌رانبه‌ر مه‌نوێنن.

نه‌یفه‌رموه‌: (وَلَا تَكْفُرُوا لِي) به‌لكو فه‌رمویه‌تی: (وَلَا تَكْفُرُونِ) واته: سپڵه مه‌بن، وشه‌ی (كَفَر) ته‌گه‌ر بو‌خو‌ی ته‌عه‌ددای كرد یانی: به‌بی پیت (حرف)، مانای سپڵه‌یی و بیوه‌فایی ده‌گه‌یه‌نی، به‌لام ته‌گه‌ر به‌ پیتی با و (ب) بوو: (كَفَر به) ته‌و کاته مانای بی بروایی ده‌گه‌یه‌نی.

دووهم: خوا له سووره‌تی (سبأ) ئایه‌تی (١٣) دا، ده‌فه‌رموی:

﴿... أَعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ١٣﴾

واته: ته‌ی ئالی داوود! سوپاسی خوا جیبه‌جی بکەن، {یانی به‌ کرده‌وه ته‌نجامی بدن} وه که‌میك له به‌نده‌کانم سوپاسگوزارن.

سێیه‌م: وه له‌سووره‌تی (القمان) ئایه‌تی (١٤) دا، ده‌فه‌رموی:

﴿.. أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَلَدِكَ إِلَىٰ الصَّيْرِ ١٤﴾

واته: سوپاسی من بکه‌و سوپاسی باب و دایکت بکه، {واته: به‌دل و به‌زمان و به‌ئهن‌دامه‌کان، به‌ندایه‌تی بی بو من بکه، وه له‌گه‌ل دایک و بابیش‌تدا ته‌هلی وه‌فاو چاکه به‌} سه‌ره‌نجام هه‌ر بو لای منه.

به‌ئێ، له‌راستیدا شوکر هه‌م په‌یوه‌ندی به‌ دل‌ه‌وه هه‌یه، هه‌م به‌ زمانه‌وه، هه‌م به‌ ئهن‌دامه‌کانه‌وه:

أ- سه‌باره‌ت به‌ په‌یوه‌ندی شوکر به‌ دل‌ه‌وه، خوی په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموی:

﴿وَمَا بِكُمْ مِّنْ نَّعْمٍ مِّنَ اللَّهِ .. ٥٣﴾ النحل.

واته: هه‌ر، چاکه‌یه‌ک له‌ئێوه‌دا هه‌یه له‌خواوه‌یه.

که‌واته: ئە‌گەر چاکه‌کان ب‌گ‌یر‌پ‌یه‌وه بۆ خوا به‌دل، ئە‌وه فه‌زڵت بۆ خاوه‌ن فه‌زڵ گ‌یر‌اوه‌ته‌وه‌و، ئە‌رکی د‌ل‌ت له شو‌کردا ج‌ی‌به‌ج‌ی کر‌وه.

ب: وه سه‌باره‌ت به شوکرانه ب‌ژ‌یر‌یی کردنی خ‌وای به‌خ‌شه‌ر به زمان، خوا (س‌ب‌حانه و تعالی) ده‌فه‌رم‌وی:

﴿وَأَمَّا نِعمَ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ۝﴾ الضحی.

واته: وه چاکه‌ی په‌روه‌رد‌گارت باس ب‌که.

ج: وه سه‌باره‌ت به شوکرانه ب‌ژ‌یر‌یی کردنی خ‌وای به‌رزو مه‌زن به کر‌ده‌وه، خوا (س‌ب‌حانه و تعالی) ده‌فه‌رم‌وی:

﴿.. أَعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ۝﴾ س‌ب‌أ.

واته: ئە‌ی ئالی داوود! شوکر ئە‌نجام به‌دن، نه‌یفه‌رم‌وه‌و: (قولوا ش‌ک‌راً) به‌ل‌کو ده‌فه‌رم‌وی: (اعملوا ش‌ک‌راً) واته: شوکر ده‌بی به کر‌ده‌وه ئە‌نجام بدری، ئە‌و‌یش به‌وه که ن‌ی‌عمه‌ته‌کانی خوا له‌چاکه‌دا به‌کار به‌ینی و، ره‌زامه‌ندی خ‌وایان پی ده‌ده‌ست ب‌ینی.

له‌ نۆزه كۆمه‌لا به‌نۆزه‌كان له‌كۆمه‌لان

ب‌خ‌ن م‌ع‌كم ع‌بر م‌وا‌ق‌ع‌ ال‌و‌ا‌ح‌د‌ا‌ل‌ ال‌ا‌ج‌ت‌م‌اع‌ي

مه‌ك‌ته‌ب

Alibapir

Google Play App Store

QR codes

عه‌ل

Alibapir

كه‌ت‌الی

زنگه‌بان‌دنی مه‌ك‌ته‌بی م‌ا‌م‌و‌س‌تا ع‌ه‌لی با‌پ‌یر

QR codes

زنگه‌بان‌دنی مه‌ك‌ته‌بی م‌ا‌م‌و‌س‌تا ع‌ه‌لی با‌پ‌یر

به وردییه له فهرمایشته خوا تیگه یشتن (الفقه عین الله)

یه کیکی دیکه لهو ئه دهب و رهوشته بهرزو جوانانهی، که دهیی بهنده مامه لهیان پی له گهڵ خوادا بکات، ئه وهیه که باش له فهرمایشتی خوا تیگه، ئه و فهرمایشتهی که راسته وخۆ پی فهرمووه، که قورئانه، یاخود ئه و وهحیهی له پێگای پیغه مبهروه (صلی الله علیه وسلم) ئاراستهی دهکری، به وردییه و ژیرانه تییان بگا.

(راغب الأصفهاني) دهلی: {الفقه: هو التَّوَصُّلُ إِلَى عِلْمٍ غَائِبٍ بِعِلْمٍ شَاهِدٍ، وَمَنْ تَمَّ فَهُوَ أَحْصَى مِنَ الْعِلْمِ، فَقَّهَ فَقَاهَةً، أَيْ: صَارَ فُقَيْهًا، وَقَفَّهَ فَقْهًا وَقَفَّهًا، أَيْ: فَهِمَهُ} (١)، واته: (فیه) بریتیه له گه یشتن به زانیارییه کی نادیار، بهووی زانیارییه کی دیاره وه، که واته: (فیه) له زانیاری تایهت تره، ئنجا ده گوتری: {فَقَّهَ فَقَاهَهُ}، واته: بوو به فهقیه و شارهزا بوو له دیندا، به لام {فَقَّهَ فَقْهًا وَقَفَّهًا} واته: تیگه یشت.

(الجرجاني) دهلی: {الفقه هو العلم بالأحكام الشرعية العملية من أدلتها التفصيلية} (٢)، واته: (فقه) زانیاری هه بوونه به حوکمه شه رعیه کردیهییه کان

(١) المفردات، ص ٣٨٤.

(٢) التعريفات - ص ١٧٥.

به‌هوى به‌لگه‌ ڕوونه‌كانيانه‌وه‌.

هه‌ندىك له‌ زانايانىش گوتويانه‌: {الفقه: قَهْمٌ مُّرَادِ الْمُتَكَلِّمِ مِنْ كَلَامِهِ}.
واته‌: (فقه) بريتيه‌ له‌ تيگه‌يشتنى مه‌به‌ستى قسه‌بيژر له‌ قسه‌كه‌ى.

ئىجا با له‌وباره‌وه‌ چه‌ند ده‌قىكى شه‌ريعه‌ت بئين:

يه‌كه‌م: خواى په‌روه‌ردگار له‌ سوورته‌ى (الأنعام) نايه‌تى (٦٥) دا، ده‌فه‌رموى:

﴿.. أَنْظِرْ كَيْفَ نَصَرَفُ الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ﴾ (٦٥)

واته‌: ته‌ ماشا بکه‌! چۆن نايه‌ته‌كانى خۆمانيان جو‌راو جو‌ر بو‌ ده‌خه‌ينه‌ ڕوو، به‌لكو تيبگه‌ن.

لي‌ره‌دا (يَفْقَهُونَ) واته‌: (يَفْهَمُونَ) يانى: به‌ودريى و به‌قوولئى تيبگه‌ن.

دووهم: پيغه‌مبه‌رى خوا (صلى الله عليه وسلم) له‌و باره‌وه‌ ده‌فه‌رموى:

{مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهُهُ فِي الدِّينِ} أخرجه أحمد برقم (٧١٩٣) الطبراني في الكبير برقم (٩٢٩)، وأخرجه أيضًا: في الشاميين برقم (٧٥٨)، قال شعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط الشيخين.

واته‌: هه‌ركه‌سى خوا چاكه‌ى بو‌ى بو‌ى، له‌ديندا شاره‌زاي ده‌كا.

سئيه‌م: هه‌روه‌ها پيغه‌مبه‌رى خوا (صلى الله عليه وسلم) دوعا بو‌ عه‌بدوللاى كورى عه‌باس (خوا له‌خوى و بابى رازى بى) ده‌كاو ده‌فه‌رموى:

{اللَّهُمَّ فَقِّهُهُ فِي الدِّينِ وَعَلِّمَهُ التَّوَلِيلَ} أخرجه أحمد برقم (٢٤٢٢)، والطبراني برقم (١١٥٣١)، وأبو نعيم في الحلية (٣١٦/١)، وابن سعد (٣٦٥/٢)، والحاكم برقم (٦٢٨٠)، وقال: صحيح الإسناد، قال شعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط مسلم.

واته‌: ئه‌ى خوايه‌! له‌ديندا شاره‌زايى وردى پى به‌وه‌، في‌رى لي‌كدانه‌وه‌شى بکه‌.

چواره‌م: له‌ فه‌رمايشتيكي ديكه‌دا پيغه‌مبه‌رى خوا (صلى الله عليه وسلم) ده‌فه‌رموى:

{إِنَّ طَوْلَ صَلَاةِ الرَّجُلِ وَقَصَرَ خُطْبَتِهِ، مَنَّةٌ مِنْ فَهْمِهِ، فَأَطِيلُوا الصَّلَاةَ وَأَقْصِرُوا الْخُطْبَةَ، وَإِنَّ مِنَ الْبَيَانِ سِحْرًا} أخرجه أحمد برقم (١٨٣٤٣)، ومسلم برقم (٨٦٩)، وابن حبان برقم (٢٧٩١)، وأخرجه أيضًا: الدارمي برقم (١٥٥٦)، والبيهقي برقم (٥٥٥٣)، والبزار برقم (١٣٩٨)، وأخرجه أيضًا: الحاكم برقم (٥٦٨٣) وقال: صحيح على شرط الشيخين.

واته: دىرئى نوئى پىاو، وهكورتى وتارهكهى، نيشانهى شارهزاييهتى، بويه نوئى دىرئى بكن، بهلام وتارتان كورت بكن، وه بىنگومان روونكردهوى مهبهستهكان بهجوانى، جوړىك له جادووى تىدايه.

واته: كاريگهريهكى پنهانى تىدايه، ههلبهته بهداخهوه زوربهى ماموستا وتار بىژهكان پىچهوانهى نهو فهرمایشته دهجوولینهوه: وتاریان زور دىرئى، خهلك ههمووى بىزار دهى، وه نوئىرهكانیشیان بهزورى ههلدپرووژین و، تهنیا سوورپهته كورتهكانى كوئایى قورئان دهخوینن، كه نهوهش پىچهوانهى سوننهتى پیغهمبهره (صلی الله علیه وسلم).

پینجهه: ههروههها نهه دهقهش هاتوه، كه له فهرموودهى پیغهمبهه بوونیدا مشهت و مړى زور ههیه:

{فَقِيهٌ وَاحِدٌ أَشَدُّ عَلَى الشَّيْطَانِ مِنْ أَلْفِ عَابِدٍ}، أخرجه البخاري في التاريخ (٣٠٨/٣) ترجمة ١٠٤٦ روح بن جناح أبو سعد الشامي، والترمذي برقم (٢٦٨١) وقال: غريب ولا نعرفه إلا من هذا الوجه، وابن ماجه برقم (٢٢٢)، والبيهقي في شعب الإيمان برقم (١٧١٥)، وأخرجه أيضًا: الطبراني برقم (١١٠٩٩)، والطبراني في الشاميين برقم (١١٠٩) والديلمي برقم (٤٣٩٨)، وابن حبان في الضعفاء (٣٠٠/١)، ترجمة ٣٤٦ روح بن جناح، وقال: منكر الحديث جداً يروي عن الثقات ما إذا سمعها الإنسان الذي ليس بالمبتخر في صناعة الحديث، شهد لها بالوضع، قال الألباني: موضوع.

واته: يهك شارهزا لهديندا لهسهه شهيتان، توندترو سهخت تره، له ههزار خوا پهسته {كه بهبى شارهزايى خوا دهپهستن}.

ههلبهته نهه دهقه ماناو چهمكهكهى راست و بهجییه، هههههههه سههدهكهى بو لای پیغهمبههوى خوا (صلی الله علیه وسلم) سهلمینراویش نهبى و بیهیز (ضعیف) بى.

شەشەم: كۆتا فەرمايشت كە لەوبارەو: بيهيئين، پيغمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرموویەتی:

{لَا يَفْقَهُ مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فِي أَقَلِّ مِنْ ثَلَاثٍ}، أخرجه أبو داود برقم (١٣٩٤) والتزمذي برقم (٢٩٤٩) وقال: حسن صحيح، وابن ماجه برقم (١٣٤٧)، والبيهقي في شعب الإيمان برقم (٢١٦٨)، والدارمي برقم (١٤٩٣)، وابن حبان برقم (٧٥٨)، قال الألباني: صحيح.

واتە: ھەرکەسێ لە کەمتر لە سێ شەواندا قورئان بخوێنی، ئەووە لێی تیناگا.

واتە: ئەگەر زۆرت خوێند، دەبێ شەوو پوژری (١٠) جزو بخوێنی، ٣/١ قورئان بخوێنی و، بە سێ شەوو پوژران تەواوی بکە، بەلام بە کەمتر لەووە بیخوێنی، ناتوانی چاک لێی وردییەو، وە ناتوانی لێی رابمێنی و تییبگە، قورئانیش دەبێ تێرمان و لیوردبوونەو، بەرانبەری ھەبێ، ئەگەرنا کەمتر لێی بەھرمەند دەبین.

پاڤەباندی مەکتەبی مامۆستای عەلی بابیر

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

Google Play App Store

لە تۆرە کۆمەڵانەییەکان لەکەلتانی

بە مەکتەبێ عەلی بابیر

پاڤەباندی مەکتەبی مامۆستای عەلی بابیر

عەلی بابیر Alibapir

Alibapir

پاڤەباندی مەکتەبی مامۆستای عەلی بابیر

■ ٤٦ ■

وه‌رگرتنه‌ ڕێنمايە خوا (الإِهْتِدَاءُ بِهْدَى اللَّهِ)

(إِهْتِدَاءُ)، (إِفْتِعَال) ه، له (هْدَى) وه هاتوه، ئنجا بزانی (هْدَى) و (هْدَايَة) یانی چی؟
(الجرجاني) ده‌لى: {الهْدَايَة: دِلَالَة عَلَى مَا يُوصَل إِلَى الْمَطْلُوب} ^(١)، واته: هیدایه‌ت بریتیه له ڕێنماییکردن به‌ره‌و گه‌یه‌نهر به‌ ئامانج.
(راغب الأصفهاني) ده‌لى: {الهْدَايَة: دِلَالَة بِلُطْفٍ} ^(٢)، واته: هیدایه‌ت بریتیه له ڕێنماییکردنیکى نهرم و نیان و په‌نه‌ان.
خوای په‌روه‌ردگار ده‌باره‌ی (هْدَايَة) و (إِهْتِدَاءُ) وه ده‌فه‌رموی:

﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا زَادَهُمْ هُدًى وَءَانَسَهُمْ تَقْوَاهُمْ﴾ ^(١٧) محمد.

واته: وه ئه‌وانه‌ی که ڕێنمایى خویان وه‌رگرتوه، خوا ڕێنماییان بو‌ زیاد ده‌کات، وه پارێزکارییان بێ ده‌به‌خشى.

ئهم ئایه‌ته موباره‌که ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نی که ئینسان سه‌ره‌تا ده‌بی هیدایه‌تی خوا وه‌رگرتی و قبوولی بکا، ئنجا له‌ئهنجای ئه‌وه‌دا، خوای به‌خشه‌ر زیاتر ڕێنمایى ده‌کا،

(١) التعريفات، ص ٢٧٧.

(٢) مفردات ألفاظ القرآن، ص ٥٤٠.

وه ده‌یخاته سه‌ر رێ، وه به‌رچاو رۆشنایی و دڵ رۆشنایی پێ ده‌به‌خشی.

زانایان ده‌لێن: هیدایه‌تی خوا به‌گشتی سێ جو‌ره‌:

هیدایه‌تی گشتی (هیدایه‌ عامه‌)، وه هیدایه‌تی تایبه‌ت (هیدایه‌ خاصه‌)، وه هیدایه‌تی تایبه‌تر (هیدایه‌ اخص).

١- هیدایه‌تی گشتی:

رێنمایی خوايه‌و سیستم (نظام) ی چه‌سپاویه‌تی، بۆ هه‌موو دروستکراوه‌کان، وه‌ك ئەوه که فیرعه‌ن له‌ مووسا (سه‌لامی خوی لیبی) ده‌پرسی:

﴿ قَالَ فَمَنْ رَبُّكُمَا يَمُوسَى ﴾ طه.

واته‌: په‌روه‌ردگاری تۆو براهه‌كه‌ت كییه‌ ئه‌ی مووسا؟ مووسا (سه‌لامی خوی لیبی) له‌ وه‌لامدا پێی ده‌فه‌رموی:

﴿ قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ، ثُمَّ هَدَى ﴾ طه.

واته‌: گوته‌ی: په‌روه‌ردگارمان ئه‌و كه‌سه‌یه‌ كه‌ بوونی به‌ هه‌موو شتیك داوه‌، پاشان رێنمایی كردوه‌، یانی: رێ و شوین و یاسای بۆ داناوه‌، پێی به‌رپۆه‌ بجی، ئه‌و یاسا گشتیانه‌ی كه‌ خوی به‌رزو مه‌زن بۆ هه‌موو بوونه‌وه‌ر دایان، ئه‌وه‌ هیدایه‌تی گشتی خوايه‌.

٢- هیدایه‌تی تایبه‌ت:

ئه‌و رێنمایی و رێنیشاندانه‌یه‌ كه‌ خوا (سبحانه‌ و تعالی) بۆ مرو‌وف و جند (جن) ناردوویه‌تی به‌گشتی، وه‌ك خوی پاك و تاك ده‌فه‌رموی:

﴿ .. إِنَّ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴾ یوسف.

واته‌: ئه‌م قورئانه‌ ته‌نیا بیرخه‌ره‌وه‌یه‌ بۆ جیهانیان. ئه‌ویش ئه‌و وه‌حی و په‌یامه‌ی خوايه‌ كه‌ خوی په‌روه‌ردگار به‌ تایبه‌ت ناردوویه‌تی بۆ مرو‌وف و جند (جن)،

كە ديارە دروستكراوەكانى دىكە بەپێى ئەو سیستم و پێنمايە گشتییەى خوا بەرپۆە دەچن، كە خوا بۆى داناون پێوەى پابەند كردون.

٣- هیدایەتى تايبەتتر:

ئەو جۆرە پێنمايى و خستنه سەر راسته شه قامەيه، كە خوا (سبحانه و تعالى) بە ئەهلى تەقواى دەبەخشى و بە كەسانىكى دەبەخشى، كە بەرەو خوا هەنگاو دەنن، وەك خواى بەخشەر دەفەرموى:

﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا زَادَهُمْ هُدًى وَآثَنَهُمْ نَفَقَتُهُمْ﴾ (١٧) محمد.

واتە: وە ئەوانەى پێى راستيان گرتو (خوا) پێنمايى بۆ زیاد كردوون و پارێزكارى پێبەخشیون.

ئاشكراشە: ئەو هیدایەتەى كە زیاد دەكرى بۆ كەسانى، كە هیدایەتى خوا وەرە گرن، بریتىيە لەو هیدایەت و تەوفىقەى كە پێيان دەچەسپێنى لەسەر راسته شه قام، وە بەرچاويان روشن دەكاتەو، وەك خوا لە شوێنىكى دىكەدا دەفەرموى:

﴿ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ﴾ (٤) البقرة.

هەلبەتە كۆتییى خوا پێنمايە بۆ هەموو كەس، بەلام بۆچى لێرەدا دەفەرموى: پێنمايە بۆ پارێزكاران (مُتَّقِينَ)؟! چونكە ئەو هیدایەتەى لێرەدا هاتو، پێنمايەكى تايبەتە.

هەروەها لەچەند شوێنىكى دىكەشدا كە خواى كاربەجێ قورئان دەكاتە پێنمايى تايبەت بۆ ئيمانداران، ئەو مەبەست پێى ئەو مانايەى سێيەمى هیدایەتە، كە ديارە لە ئەنجامى ئەو، كە ئينسان پێنمايى خواى پەرەردگار وەرە گرى، خواى بەخشەر زیاتر پێى دەچەسپێنى و، لە كەرەم و بەخششى خۆى بۆى زیاد دەكات.

■ ۴۷ ■

دهست گرتن به کتیبه خواوه

(الإِسْتِمْسَاكُ بِكِتَابِ اللَّهِ)

له زمانی عه پهبیدا دهلی: {أَمْسَكَ بِشَيْءٍ وَتَمَسَّكَ بِهِ وَاسْتَمْسَكَ كُلُّهُ مَعْنَى اعْتَصَمَ بِهِ، وَكَذَلِكَ مَسَّكَ بِهِ} (۱)، واته: وشه ی (أَمْسَكَ) له گهل (تَمَسَّكَ) له گهل (إِسْتَمْسَكَ) له گهل (مَسَّكَ) هه موویان به مانای: توند دهستی پیوه گرت، دین.

خوای په روهردگار له سووردهتی (الزخرف) ثایه تی (۴۳) دا، ده فرموی:

﴿ فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي أُوحِيَ إِلَيْكَ إِنَّكَ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴾ (۴۳)

واته: توند دهست بگره به ووهه که بوت سروش کراوه، بیگومان تو له سه رپییه کی راستی.

دیاره پرووی دواندن له پیغه مبهری خاتمه موحه ممه د (صلی الله علیه وسلم)، وشه ی: (إِسْتِمْسَاكُ) وهک بنچینه یه له زمانی عه پهبیدا، دهلی: {زِيَادَةُ الْمَبْنَى تَدُلُّ عَلَى زِيَادَةِ الْمَعْنَى}، (مَسَّكَ بِهِ) و (أَمْسَكَ بِهِ)، یانی: گرتی، به لام (تَمَسَّكَ بِهِ، وَاسْتَمْسَكَ بِهِ) یانی: توند گرتی، زور به جیددی گرتی، وهک خوا (سبحانه و تعالی) به یه حیای فرمووه:

﴿يٰحَيُّ خُذْ اَلْكِتٰبَ بِقُوَّةٍ ۚ ۝۱۲﴾ .. مریم.

واته: ئه یه حیا! کتیبه که توند بگره.

به لای، سیفه تیکی دیکه ی په سندی مامه له کردنه له گه له خوا دا، که مروف
به جیددی دهست به کتیبی خواوه بگری، دیراسه ی بکا، موتالای بکا، تی بگا،
پاشان به پی ریښمای و ئاراسته کانی به ریوه به چی.

له نوره کومله زیننه کال له کتیبی

دین حکم غر مواقع التواصل الاجتماعي

AliBapir

دین بایر

که نای

راکه پاندی مکتبه ی ماموستا علی بابیر

راکه پاندی مکتبه ی ماموستا علی بابیر

■ ٤٨ ■

شوین که‌وتنه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم)
(الإِتِّبَاعُ لِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ))

(ابن فارس) ده‌لی: {الإِتِّبَاعُ مَصْدَرُ اتَّبَعَ، وَهُوَ مِنْ مَادَّةِ (ت، ب، ع)، وَتَدُلُّ هَذِهِ الْمَادَّةُ عَلَى التَّلَوُّ وَالْفُقُوءُ^(١)، وَاتِّبَاعُ (الإِتِّبَاعُ) چاوگی (إِتَّبَعَ) یه، (إِتَّبَعَ يَتَّبِعُ إِتِّبَاعًا)، ئەویش له مادده‌ی (ت، ب، ع) هه‌هاتوه، ئەم مادده‌یه‌ش به‌دواداچوون و به‌شوین پێدا رۆیشتن، ده‌گه‌یه‌نی.

(ابن عبدالبَرّ) ده‌لی: {الإِتِّبَاعُ: مَا ثَبَّتَ عَلَيْهِ الْحُجَّةُ، وَهُوَ اتِّبَاعُ كُلِّ مَا أَوْجَبَ عَلَيْكَ الدَّلِيلُ إِتِّبَاعَ قَوْلِهِ^(٢)، وَاتِّبَاعُ (الإِتِّبَاعُ) شوین که‌وتنی هه‌ر شتی‌که که به‌لگه‌ی له‌سه‌ر هاتیبی، که پێویسته‌ تو شوینی بکه‌وی، هه‌روه‌ها بریتیه له شوین که‌وتنی هه‌ر که‌سی‌ک، که به‌لگه له‌سه‌ر تو‌ی پێویست کردوه، دوا‌ی قسه‌که‌ی بکه‌وی.

ئنجا ئەوه‌ی به‌لگه‌ی شه‌رعی‌ی له‌سه‌ر ئی‌مه‌ی پێویست کردوه، ئەوه‌یه که به‌دوا‌ی قسه‌ی خواو پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی (صلی الله علیه وسلم) بکه‌وین، وه پاشان هه‌ر که‌سی‌ک که قسه‌ی خواو پیغه‌مبه‌ری خوامان پێ راده‌گه‌یه‌نی به‌به‌لگه‌.

(١) مقایس اللغة - ج ١ ص ٣٦٢.

(٢) الشنقیطي - أضواء البيان، ج ٧ ص ٥٤٨. لێ خواستۆته‌وه.

بۆيە زانايان لەو بارەو قسەيەکی جوانیان هەيه دەلێن:

{أَقْوَالُ الْعُلَمَاءِ يُسْتَدَلُّ لَهَا، وَلَا يُسْتَدَلُّ بِهَا}

واتە: قسەى زانايان بەلگەى لەسەر دەهێنرێتەو، بەبەلگە ناهێنرێتەو، واتە: بۆت نیه بڵێی: فلان شتە واجبە لەبەر ئەوەى فلان زانا وای گوتو، چونکە تەنها بە قسەى خواو پیغەمبەرى خوا شت واجب دەبێ و قەدەغە دەکری، بەلام زانايان حەلال و حەرامى خوا بە ئیمە رادەگەیهنن، کە گوتیان: فلان شتە حەلالە یان حەرامە، دەبێ بەلگە بهێننەو بۆ قسەکیان، ئەگەر نا جگە لەخواو پیغەمبەرى خوا، کەس بۆى نیه شتێک لەسەر بەندەکانى خوا پێویست بکا، یاخود شتێکیان لێ قەدەغە بکا.

ئنجایە لەو بارەو کە شوێنکەوتنى پیغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)، یەکیکە لەو سیفەت و ئاكارو رەوشانەى، کە پێویستە ئینسانی موسوڵمان خۆیان پێی برازینێتەو، لە بواری مامەلە کردن لەگەڵ خوادا، خوائ پەروردارگار دەفەرموی:

{قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ..} (٣١) آل عمران.

واتە: بڵێ: ئەگەر ئێوە خواتان خۆش دەوئ، شوینم بکەون، خواش خۆشى دەوئ. وەك پێشتریش باسمان کرد: شوین کەوتنى پیغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) بەلگەى بەندەیه لەسەر ئەو، کە خوائ خۆش دەوئ، وە هۆکاری ئەو شە کە خوا بەندەى خۆى خۆش بوئ.

و بە نسیبەت پیغەمبەرى خواو (صلی اللہ علیہ وسلم) ئەوەى بۆ ئیمە پێویستە شوینی بکەوین لە رێبازو سوننەتەکەى، ئەوێهە کە وەك (دین) بەئیمەى راگەیاندو، وەك لەو بارەو بە درێژى داووم لە کتییى: {شوێنکەوتنى سوننەتى پیغەمبەرى خوا لەنیوان تیپەراندن و بەزایەداندن} (١).

(١) لەو کتیبەدا خستووتمەتە روو کە رێبازو سوننەتى پیغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم).

پابه‌ندیی به‌به‌رنامه‌ی خواوه (الْإِلْتِزَامُ بِشَرِيعَةِ اللَّهِ)

(الرازي) له‌باره‌ی مانای زمانه‌وانیی (الْتِزَام) هه‌ ده‌لی: {الْإِلْتِزَامُ: لَزِمْتُ الشَّيْءَ لَزُومًا وَلِزَامًا وَلَزِمْتُ بِهِ وَلَا زِمَتُهُ، وَالزَّمَهُ الشَّيْءَ فَالْتَزَمَهُ، وَالْإِلْتِزَامُ أَيْضًا: الْإِعْتِنَاقُ} (١)،

به‌لای که‌مه‌وه ده‌بیته شه‌ش به‌ش:
یه‌ک: هه‌ندیکی وه‌ک سه‌رۆکی ده‌وله‌ت فه‌رموویه‌تی و، کردویه‌تی، که‌واته: هه‌رکه‌سه‌ی راست بۆوه، بۆی نیه‌ شه‌وه‌مان پی بلی و، ده‌بی له‌ مه‌قامی ده‌سه‌لاتی شه‌رعیدا بگوتری.
ده‌و: هه‌ندیکی وه‌ک قازیی و دادوهر فه‌رموویه‌تی.
سێ: هه‌ندیکی وه‌ک موفتی و فه‌توا ده‌ر فه‌رموویه‌تی.
چوار: هه‌ندیکی به‌گشتی فه‌رموویه‌تی بۆ هه‌موو کات و شوینه‌کان و، بۆ هه‌موو که‌سه‌کان، شه‌ویان پابه‌ندکه‌ر» بۆ هه‌موو لایه‌ک، که‌ به‌زۆری سوننه‌ت شه‌ویانه.
پینچ: هه‌ندیکی وه‌ک سه‌روشتی به‌شه‌ری خۆی فه‌رموویه‌تی، یان کردویه‌تی.
شه‌ش: هه‌ندیکی وه‌ک کۆشش کردنی له‌ بواره‌کانی ژیان و گوزه‌راندا، وه‌ک: له‌رووی جه‌نگ و کشتوکال و پیشه‌سازی و پزشکی و... هتد فه‌رموویه‌تی، زانیان ده‌لین: شه‌ه زیاتر پینمایی کردنی پیغه‌مه‌به‌ره صلی الله علیه وسلم بۆ ئیمه، به‌لام پابه‌ندکه‌ر نیه‌ بۆ ئیمه، بۆ وینه فه‌رموویه‌تی: شه‌ شته بکه‌ن باشه، که‌ ڕه‌نگه‌ له‌و ژینگه‌یه‌وه له‌و کاته‌دا شتیکی له‌و باشتی نه‌بووی، بۆیه خه‌لکی به‌و شیویه‌ پینمایی کردوه، به‌هه‌ر حال شه‌ه بابه‌تیکی وردو قووله، به‌لام شه‌وه‌ی گرنگه شه‌ویه که‌ شه‌وه‌ی پابه‌ندکه‌ره بۆ ئیمه له‌ سوننه‌تی پیغه‌مه‌به‌ری خوا صلی الله علیه وسلم، شه‌ویانه که‌ وه‌ک دین به‌ ئیمه‌ی ڕاگه‌یانده‌وه.

واتە: (لَزِمْتُ الشَّيْءَ لَزُومًا وَلِزَامًا وَلَزِمْتُ بِهِ وَلَا زِمْتَهُ) هەمووی یەك مانایە، واتە: ئەو شتەم گرت، پێوەی پابەند بووم، (وَأَلْزَمْتُ الشَّيْءَ، فَالْتَزَمْتُ) بەو شتەوێم پابەند کرد، ئەویش پێوەی پابەند بوو، (وَالْإِلْتِزَامُ أَيْضًا الْإِعْتِنَاقُ) وە مانایەکی دیکەى (إِلْتِزَام) بریتىە لە برواهینان بە شتێک، قەناەت کردن بە شتێک.

ئەمەش ھەموونە یەك لە ئایەتەکانى قورئان لەبارەى پابەندی بە شەریعەتەو:

خو (سبحانہ و تعالیٰ) لە سوورەتى (الجاثیة) ئایەتى (١٨) دا باسى ئەزموونی خاوەن کتیبەکان دەکا، جوولەکەو نەصرانییەکان، پاشان دەفەرموی:

﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾﴾

شتێکی ئاشکرایە کە ئىسلامی بەرجەستە لە قورئاندا، کە دوا نوسخەى ھیدایەتى خواوە، بە پێغەمبەرى خاتەم (موحەممەد) دا (صلی اللہ علیہ وسلم) نێردراوە، بە شیکە لەو ئایینە گشتییەى، کە خوا ناردوویەتى و ئىسلام نوسخەى کە لەو ئایینە، کە خوا بۆ ھەموو پێغەمبەرانی (سەلامی خویان لێی)، ناردووە، ئنجا خوا بە پێغەمبەرى خاتەم دەفەرموی:

﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾﴾

واتە: ئنجا تۆمان لەسەر بەرنامەى کە لە ئایینی خۆمان، دانا، شوینى بکەووە شوین ئارەزووی ئەوانە مەکەووە کە نازانن.

شوینى بکەووە واتە: پێوەی پابەندبەو ئیلتیزامت پێوەی ھەبێ.

دۆستایه‌تییه‌ گرتن له‌ گه‌ڵ خوا و دۆسته‌كانه‌، دوورییه‌ گرتن له‌ دوژمنه‌كانه‌ (الْوَلَايَةُ مَعَ اللَّهِ وَالْوَلِيَاءِ، وَالْبَرَاءَةُ مِنْ أَعْدَائِهِ)

یه‌کی دیکه‌ له‌ ڕەوش و ئەدەبه‌ گه‌وره‌و گرنه‌گه‌کان، که‌ ده‌بی ئینسانی مسوولمان له‌خۆیدا بیانیه‌یتته‌دی و به‌رجه‌سته‌یان بکات، بۆ مامه‌له‌یه‌کی راست و دروست له‌ گه‌ڵ خوادا (سبحانه‌ و تعالی‌)، بریتیه‌ له‌وه‌ که‌: دۆستایه‌تییه‌ ڕه‌های له‌ گه‌ڵ خوادا هه‌بی، وه‌ له‌ گه‌ڵ دۆستانی خوادا، وه‌ به‌پڕاته‌ و دووریشی هه‌بی له‌ دوژمنان و ناحه‌زانی خوا، هه‌لبه‌ته‌ له‌بۆاری هه‌ڵس و که‌وت له‌ گه‌ڵدا کردنیان نا، چونکه‌ هه‌ڵس و که‌وت و مودارا له‌ گه‌ڵ هه‌موو که‌سدا ده‌کری، به‌لکو له‌بۆاری هه‌لوێستی فیکری و عه‌قیده‌یی و هاوکاری پشترگرتنیاندا، که‌ ته‌میشه‌ یه‌کی دیکه‌یه‌ له‌و مه‌سه‌لانه‌ی، زۆرجار زیده‌پڕۆیی و کورت هینانیان تێدا ده‌کری.

مانای دۆستایه‌تییه‌ و دوژمنایه‌تییه‌:

سه‌ره‌تا با بزانی (الْوَلَاء) و (الْبَرَاء) یانی چی؟

(ابن فارس) ده‌لی: {الْوَلَاء: مَصْدَرُ الْوَالِيَ الْوَالِي مِنْ مَادَّةِ (و، ل، ي)، الَّتِي تَدُلُّ عَلَى

{القرب} (١)، واتە: وشەى (الولاء) چاۋگى (والى، يوالى، ولأء و موالاة) كە لە ماددەى (و، ل، ي) ھە ھاتو، كە نزيكى دەگەيەنئى.

ئىنجا با سەرنجى ماناى وشەى (مُوالاة) بەدەين:

{المُوالاة}: {هِيَ التَّقَرُّبُ وَإِظْهَارُ الْوُدِّ بِالْأَقْوَالِ وَالْأَفْعَالِ وَالنَّوَايَا لِمَنْ اتَّخَذَهُ الْإِنْسَانُ وَلِيًّا} (٢). واتە: (مُوالاة) يانى: خۆ ھەزىك خستن و پيشاندانى خۆشەويستى بەقسەو، کردو، و، نيازەکانى نۆ دۆل، بۆ ھەر كەسێك كە ئىنسان دەيكا بە نزيك و دوستى خۆى.

ئىنجا با سەرنجى چەمك و واتاى (براء) (براءة) بەدەين كە دژو پيچەوانەى (ولاء) ھ:

{(براءة): مِنْ مَادَّةٍ (ب، ر، ء) الَّتِي تَدُلُّ عَلَى التَّبَاعُدِ مِنْ شَيْءٍ وَمُزَايَلَتِهِ} (٣)، واتە: (براءة): كە لە ماددەى (ب، ر، ء) دروستكراو، وازليھينانى شتيك و دوورى ليگرتنى دەگەيەنئى، كە دەليى: من لەو كەسە يان لەو شتە بەرييم، واتە: ليى دوورم، خواى دادگەر دەفەرموى.

﴿بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ (١) التوبة.

واتە: ئەو ھاگەيەنرانی دوورى خواو پيچەمبەرەكەيتى {صلى الله عليه وسلم} بۆ ئەو ھاويەش بۆ خوا دانەرانی كە پەيمانەتان لەگەڵياندا بەستون، بەلام پابەندىن بە پەيمانەكانيانەو.

ئىستاش با سەرنجى دوو ئايەتى قورئان و دەقيكى سوننهتى پيچەمبەرى كۆتايى موخەممەد (صلى الله عليه وسلم) بەدەين، لەوبارەو:

يەكەم: خواى پەرورەدگار دەربارەى دوستايەتتى گرتن لەگەڵ خوادا (سبحانه و تعالى)، لە سوورەتى (الكهف) ئايەتى (٤٤) دا دەفەرموى:

(١) مقاييس اللغة - ج٦، ص ١٤١.

(٢) الموالاة والمعاداة في الشريعة الإسلامية - ص ٢٨.

(٣) مقاييس اللغة، لابن فارس.

﴿ هُنَالِكَ الْوَلِيَّةُ لِلَّهِ الْحَقُّ هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا ﴾ (٤٤)

واته: له‌و كاته‌دا (له‌ڕۆژی دوایدا) دۆستایه‌تی ته‌نیا بۆ خۆی ده‌مینێته‌وه،
 {واته: ته‌نیا نه‌و كه‌سه‌ی كه‌ خۆی به‌دۆست گرتوه‌و له‌خوا نزیك بووه، هه‌ر
 نه‌و دۆستایه‌تییه‌كه‌ی ده‌مینێته‌وه}، دۆستایه‌تی گرتن له‌گه‌ڵ خوادا پاداشتی
 زیاتره، وه‌ سه‌ره‌نجامی چاك‌تره.

دووهم: له‌ سوورته‌ی (الممتحنة) ئایه‌تی (٤) دا، خۆی به‌رزو مه‌زن ده‌فه‌رموی:
 ﴿ قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَءُؤُا مِنْكُمْ
 وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا
 بِاللَّهِ وَحَدُّهُ ﴾ (٤)

واته: یه‌نگومان سه‌ر مه‌شقییه‌کی چاك هه‌یه بۆ ئێوه، له‌ ئیبراهیمدا و له‌وانه‌دا
 كه‌ له‌ گه‌ڵیدا بوون، {واته: شوێن كه‌وتوانی ئیبراهیم} کاتی به‌گه‌له‌كه‌ی خۆیان
 گوت: ئێمه‌ له‌ ئێوه به‌ریین، وه‌ له‌وه‌ش كه‌ جگه‌ له‌ خوا ده‌یه‌رستن پێتان یه‌پرواین و
 دوژمنایه‌تی و ڕق لێبونه‌وه‌ی یه‌كجاری له‌نیوانماندا ئاشکرا بووه، هه‌تاكو ته‌نیا
 بپروا به‌خوا دین...

هه‌لبه‌ته‌ دووری گرتن له‌ خه‌لكی كافر، واته: له‌ عه‌قیده‌ی پووجیان،
 له‌ كوفه‌كه‌یان، به‌لام نه‌وه ڕیناگرئ له‌وه‌ی تۆ مامه‌له‌یان له‌گه‌ڵدا بکه‌ی،
 له‌گه‌ڵیان بگونجی و بساچینی^(١)، وه‌ك پێغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه
 وسلم) له‌گه‌ڵ جووله‌كه‌و نه‌صرانیی و مونا‌فیق و هاوبه‌ش بۆ خوا دانه‌راندا
 مامه‌له‌ی كردوه، هه‌م له‌ مه‌كه‌و هه‌م له‌ مه‌دینه، وه‌ په‌یمانی له‌گه‌ڵدا به‌ستوون،
 كه‌واته: مامه‌له‌ی كرده‌یی له‌جی خۆی، به‌لام دووری لێكردن (براءه‌) په‌یه‌ندیی به
 دڵ و ده‌روونه‌وه‌ هه‌یه، وه‌ په‌یه‌ندیی هه‌یه به‌دووری گرتن له‌ به‌رنامه‌و ڕیازیان،
 وه‌ په‌یه‌ندیی هه‌یه به‌و كوفرو شیرك و عه‌قیده‌ خراپه‌وه، كه‌ هه‌لیان گرتوه.

(١) بساچینی: بگونجی. هه‌لبكات.

خوا لهو كه سانه مان بگيرې كه رق لیبونه وهو دوستایه تیان، تنها له بهر خوا ده بی، وه تنیا به پپی تهراروو پیوهری شهریه ته خوی په ورو دگار ده بی.

■ ٥١ ■

خوێندنه‌وه‌ى كَتِيبِ خوا

(تِلَاوَةُ كِتَابِ اللَّهِ)

(إبن حجر العسقلاني) بۆ ڕوونکردنه‌وه‌ى چه‌مك و مه‌به‌ستى خوێندنه‌وه‌ى كَتِيبِ خوا، ده‌لى: {تِلَاوَةُ كِتَابِ اللَّهِ: هِيَ قِرَاءَتُهُ بِتَرْتِيلٍ تِلَاوَةً تَبَيَّنَ حُرُوفُهَا، وَيَتَأَنَّى فِي أَدَائِهَا لِيَكُونَ أَذْنَى إِلَى فَهْمِ الْمَعْنَى} ^(١)، واته: مه‌به‌ست له‌ خوێندنه‌وه‌ى كَتِيبِ خوا ئه‌وه‌یه: كه‌ به‌ ڕِیك و پِیكی بخوێنرێته‌وه‌، به‌ شیوه‌یه‌ك كه‌ پِیته‌كانى ده‌ریخات، وه‌ به‌شینه‌یی بخوێنرێته‌وه‌، تاكو نزیكتر بێ له‌وه‌ كه‌ هه‌م خوێنه‌ر كه‌ ده‌یخوێنێ، هه‌م گوێگر له‌ مانای وشه‌كان تیبگا.

زانایان گوتووینانه: (قِرَاءَةُ) له‌ گه‌ل (تِلَاوَةُ) جیاوازییه‌كه‌ى ئه‌وه‌یه: (تِلَاوَةُ) هه‌میشه‌ ده‌بى به‌ته‌رتیل بێ، به‌لام (قِرَاءَةُ) جارى وا هه‌یه‌ به‌ ته‌رتیله‌و جارى واش هه‌یه‌ بى ته‌رتیله‌.

وه‌ زانایان ده‌لین: خوێندنه‌وه‌ى قورئان سى‌ حاله‌تى هه‌ن:

حاله‌تى یه‌كه‌م: (تَرْتِيلُ): ئه‌وه‌یه‌ كه‌ هه‌قى خۆیان بده‌یه‌ وشه‌كان.

حاله‌تى دووهم: (حَذَرُ): ئه‌وه‌یه‌ كه‌ خوێندنه‌وه‌یه‌كى خیراتر بێت، به‌لام هه‌قى خۆیان بدرێته‌ وشه‌كان.

حاله تی سییه: (تدویر): شهویه که له نیوان (تَرْئِيل) (١) و (حَدَر) دایه، واته: نه به (تَرْئِيل) بیه له سهه ئایه ته کان بوهستی و، وه شهو حاله تانه ی که سوننه ته له قورئان خویندندا رهچاو بکرین، هه موویان رهچاو بکرین، وه نه هه موویان فه راموش بکرین.

وه هه ندیکیان گوتوویانه: حاله تی (تحقیق) یش ههیه: شهویش شهویه که قورئان خویندنه که زور به کاوه خوو شینهیی و بیرلێکردنه وهوه بیه.

ئه مه ش دوو هه وونه له ئایه ته کانی قورئان، له باره ی خویندنه وه ی قورئانه وه:

یه که مه: خوی پهره وردگار به م شهویه باسی قورئان خویندن دهکا: له سورته تی (البقرة) ئایه تی (١٢١) دا ده فه رموی:

﴿الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ ۖ وَمَن يَكْفُرْ بِهِ ۖ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾ (١٢١)

واته: شهوانه ی کتیبمان پێداون و وهك بوی شایستهیه دهیخویننه وه، ئا شهوانه برهوانیان پێی ههیه، وه ههه کهسی پێی برهوا بیه، شهوانه له زیانباران. کهواته: خوی به به زهیی مه دحی شهو که سانه دهکات که قورئان دهخوینن، بهو شهویه ی، که بو قورئان شایستهیه.

دووهم: ههروهها خوا فهرموویه تی:

﴿.. وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً﴾ (٤) المزمّل.

واته: وه بهریکی قورئان بخویننه.

(١) رَتَّلَ يَرْتَلُ رَتْلًا: استوی وانتظم وحسن تأليفه ويقال: رَتَّلَ الثَّغْرَ أَوِ الْأَسنان... وَرَتَّلَ الشَّيْءُ: نَسَقَهُ وَنَظَّمَهُ، وَرَتَّلَ الْقُرْآنَ: جَوَّدَ تِلَاوَتَهُ، وَتَغَرَّ مَرَّتَلًا: مُنَصَّدٌ مُسْتَوِي الْأَسنان. الْمُعْجَمُ الْوَسِيطُ، ص ٣٣٧.

گوته‌ گرتن له كتيبه‌ خوا (الإِسْتِمَاعُ لِكِتَابِ اللَّهِ)

وشه‌ی (سَمِعَ) واته‌: بیستی، ئنجا (إِسْتَمَعَ) که‌ پسته‌کانی زیاترن و به‌پیی بنچینه‌ی: {زِيَادَةُ الْمَبْنِي تَدُلُّ عَلَى زِيَادَةِ الْمَعْنَى} هه‌ر وشه‌یه‌ك پسته‌کانی زیاتر بن، ماناکی به‌هێتر ده‌بی، که‌واته‌: (سَمِعَهُ) یان (سَمِعَ لَهُ) واته‌: گوئی بو‌ گرت، به‌لام (إِسْتَمَعَ لَهُ) یان (إِسْتَمَعَ إِلَيْهِ) واته‌: گوئی بو‌ هه‌لخست و باشی گوئ لیگرت، وه‌ك گوتراوه‌: {إِسْتَمَعَ لَهُ: أَصْغَى وَتَسَمَّعَ إِلَيْهِ وَالْقَى إِلَيْهِ السَّمْعُ} ^(١)، هه‌موویان یه‌ك واتایان هه‌یه‌ واته‌: گوئی بو‌ هه‌لخست.

خوای په‌روه‌رد گاریش له‌ سووره‌تی (الأعراف) ئایه‌تی (٢٠٤) دا، ده‌فه‌رموئ:

﴿وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾ ^(٢٠٤)

واته‌: وه‌ هه‌ركاتێ قورئان خوێنرایه‌وه‌، گوئی بو‌ هه‌لخه‌ن وه‌ بێده‌نگ بن، به‌لكو به‌زه‌بیتان له‌ گه‌لدا بنوێنرئ.

خوای په‌روه‌رد گار هه‌ر به‌وه‌نده‌ ئیك‌تیفای نه‌كردوه‌ به‌فه‌رموئ: (فَاسْتَمِعُوا لَهُ) واته‌: به‌ گرنگی پێدانه‌وه‌ گوئی بو‌ بگرن، به‌لكو له‌ گه‌ل ئه‌وه‌شدا فه‌رموویه‌تی: (وَأَنْصِتُوا) واته‌: وه‌ بێده‌نگ بن، بێده‌نگیه‌ك بو‌ گوێگرتن، پاشان فه‌رموویه‌تی: بو‌ ئه‌وه‌ی به‌زه‌بیتان له‌ گه‌لدا بنوێنرئ، ئه‌مه‌ش ئه‌وه‌ی لیۆه‌رده‌ گیرئ چۆن قورئان خوێندن خێرو پاداشتی گه‌وره‌ی هه‌یه‌، به‌هه‌مان شیوه‌ گوئ گرتن له‌ خوێندنی قورئانی، مایه‌ی دابه‌زینی به‌زه‌بی خوای به‌به‌زه‌بیه‌وه‌، خێرو پاداشتی گه‌وره‌ی هه‌یه‌.

■ ٥٣ ■

هوكم كردن به كتيبي خوا (الحكم بكتاب الله)

(الجرجاني) له‌باره‌ى پىناسه‌ى (حكم) و (الحكم بما أنزل الله) هه‌ ده‌لى: {الحكم: هو سياسة الناس والقضاء بينهم وتدبير أمورهم، والحكم بما أنزل الله هو العمل بالحكم الشرعي} (١)، واته: هوكم به كتيبي خوا، بريتيه له سه‌ره‌رشتيى كردن و مشوور لي‌خواوردنى خه‌لك، وه دادوه‌رى كردن له‌نيوانياندا، وه به‌رپوه‌بردنى كارو باريان، هوكم كردنيش به‌وه‌ى كه خوا ناردوه‌يه‌ته‌ خوار، بريتيه له كار كردن به هوكمى شه‌رعى، (به‌و هوكم و ياسايانه‌ى كه له قورئان و سوننهت وه‌رده‌ گيري‌ن).

خو‌اى كاربه‌جى ده‌باره‌ى هوكم كردن به قورئان، له سياقى چه‌ند ئايه‌تي‌كد، كه باسى ته‌ورات ده‌كا، كه بو جووله‌كه‌كانى دابه‌زاندوه، وه‌باسى ئىنجيل ده‌كا، كه بو نه‌صرانييه‌كانى دابه‌زاندوه، دواى ده‌فه‌رموى:

﴿وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ ۖ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ...﴾ (٤٨) المائدة.

واته: وه ئيمه كتيبيشمان به‌هق بو‌تو دابه‌زاندوه، هه‌رچى له‌پيش خويه‌وه‌يه‌تى له كتيبه‌كانى خوا، هه‌مويان به‌راست ده‌زانى (وه‌كه ته‌صله‌كه‌يان، نه‌كه وه واقيعى ئىستيان، كه لادان و گو‌رانكارى زوريان تيدا كراوه)، وه به‌سه‌ره‌شيانه‌وه چاو‌دي‌ره (ته‌گه‌ر گو‌رانكارى و لادانيان تيدا كرابى، ته‌وه‌ى به پيوستى زانيبى، ده‌ستنيشاني ده‌كا) تو هوكميان له‌نيواندا بكه به‌وه‌ى، كه خوا ناردوه‌يه‌ته‌ خوار، وه‌به‌دواى ئاره‌زووه‌كانيان مه‌كه‌وه‌و له‌هه‌ق لاهه‌ده.

(١) التعريفات، ص ٩٧، و التوقيف على مهمات التعاريف، للكفوي، ص ١٤٥.

■ ٥٤ ■

شه‌ریعه‌ته‌ خوا‌ کردنه دادوهر

(التَّحَاكُمُ إِلَى شَرِيعَةِ اللَّهِ)

(الرازي) له‌باره‌ی ریشه‌ی (حکم)وه له‌ زمان‌ی عه‌ره‌بیدا ده‌لی: {حَكَّمَهُ فِي مَالِهِ تَحْكِيمًا، إِذَا جَعَلَ إِلَيْهِ الْحُكْمَ فِيهِ، فَاحْتَكَمَ إِلَيْهِ فِي ذَلِكَ، وَاحْتَكَمُوا إِلَى الْحَاكِمِ، وَالْمُحَاكَمَةُ: الْمُخَاصَمَةُ إِلَى الْحَاكِمِ} (١)، واته‌: فلان که‌سی کرد به‌دادوهر له‌ ماله‌که‌یدا، یانی: حوکم کردنی سه‌باره‌ت به‌مال و سامانه‌که‌ی، عایدی وی کردوه، وه حوکم کردنه‌که‌یان گێڕایه‌وه بو‌ لای دادوهر، (المحاكمة)ش واته‌: بردنی کیشه‌و نا‌کوکیی بو‌ لای دادوهر (قاضي).

ئجبا با دوو نمونه‌ش له‌ قورپاندا، له‌ باره‌ی پێویستبوونی دادوهریی بردنه‌ لای شه‌ریعه‌ته‌وه‌ پێنینه‌وه‌، وه‌ک به‌لگه‌ له‌سه‌ر شه‌وه‌ی، که‌ شه‌ریعه‌تی خوا‌ کردنه‌ دادوهر، فه‌رزیکه‌ ئینسان به‌بی شه‌وه‌ ناییته‌ مسولمان:

یه‌که‌م: خ‌وای زāl و زانا له‌و باره‌وه‌ فه‌رمویه‌تی:

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ ءَامَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا﴾ (٦٠) النساء.

واته: ټایا سهرنجی ټه‌وانه ناده‌ی، که پیان وایه بر‌وایان هی‌ناوه به‌وه‌ی که دابه‌زین‌راوه بو لای ټو، وه به‌وه‌ش که پیش ټو دابه‌زین‌راوه، {تیددیعای ټه‌وه ده‌کهن که ټیمان‌یان به قورټانیش هه‌یه، وه به‌کتیبه‌کانی دیکه‌ش هه‌یه که پیش قورټان دابه‌زین‌راون}، که‌چی ده‌یانه‌وی کیش‌و مش‌ت و مری خو‌یان به‌ن بو لای طاغوت و ده‌یکه‌نه دادوهر، فهرمانیشیان پیکراوه که کوفر به طاغوت بکه‌ن، وه شه‌یتانیش ده‌یه‌وی به گوم‌راییه‌کی دوور گوم‌رایان بکاو، دووریان بخاته‌وه له راسته‌ری.

ټه‌مه ټه‌وه ده‌گه‌یه‌نی: که که‌سی ته‌نها بیه‌وی و ټیراده بکا طاغوت بکاته دادوهری خو‌ی، پی ټه‌دین ده‌رده‌چی، چ جای ټه‌وه‌ی به کرده‌وه واکا! هه‌لبه‌ته ټه‌وه له حاله‌تیکدایه که به دل و قه‌ناعه‌ته‌وه بی، ټه‌مه له‌سهر رای زۆربه‌ی زانایان، به‌لام که‌سیک له حالیکدا که مه‌حکه‌مه‌یه‌کی شه‌رعی نیه و به‌ناچاری په‌نا ده‌باته بهر لایه‌نیکی دیکه، بو ټه‌وه‌ی به‌شیک له حقه‌که‌ی خو‌ی ده‌ست بکه‌وی، زانایان له‌و باره‌وه راجیاییان هه‌یه، که مه‌رج نیه ټینسان له هه‌موو حالاندا به‌و هویه‌وه له بازنه‌ی ټیمان ده‌ربچی، ټه‌گهر دل و قه‌ناعه‌ته‌که‌ی چه‌سپاو بی و، ههر شه‌ریعه‌تی خوا به‌راست بزانی، به‌لام به‌ناچاری په‌نا به‌ریته بهر لایه‌نیکی دیکه، بو ټه‌وه‌ی به‌شیک له حقه‌که‌ی ده‌ست بکه‌وی، یاخود سته‌می زیاتری لینه‌کری، ټه‌وه ټه‌وپه‌ره‌که‌ی ده‌گونجی بلین: گونا‌هیکه کردوویه‌تی، به‌لام ټه‌و ره‌فتاره به کوفر له‌قه‌له‌م نادر، مادام دل و ده‌روونه‌که‌ی چه‌سپاو بی، وه بشلی: من ههر شه‌ریعه‌تی خوام پی راست و پی حقه، هه‌لبه‌ته هه‌ندی له زانایانیش ده‌لین به ره‌هایی طاغوت کردنه دادوهر، شه‌ریعه‌تی خوا نه‌کردنه دادوهر، ټینسانی پی له بازنه‌ی ټیمان و ئیسلام ده‌رده‌چی، ټه‌و بابته‌ش له‌و سیاقه‌دا، له‌ونده‌ی که گوتمان زیاتر هه‌لناگری و له‌شویی دیکه‌دا به‌دریژی له باره‌یه‌وه دواوین^(۱).

(۱) بروانه: به‌رگی سیهم و چواره‌می: {ته‌فسیری قورټانی به‌رزو به‌پیز} که ته‌فسیری هه‌ردووک سوو‌په‌تی (النساء) و (المائدة) یان تیدان، هه‌روه‌ها به‌رگی دووه‌می کتبی: {الإسلام كما يتجلى في كتاب الله}.

ته نیا ئەوانە که کاتیڤ بانگ بکړن بۆ لای شەریعتی خوا، پلین: بیستان و وەرده گرین، وه جیبه جیسی ده کهین، سەرفرازان، واتە: هەرکەسێ هەلوێستی وانەبێ، سەرفراز نیە.

ګه یانندن و روون کردنهوه به رنامه خوا (تبلیغ و تبیین دین الله)

(ابن فارس) دهلي: {التَّبْلِيغُ مَصْدَرٌ بَلَّغَ يُبَلِّغُ تَبْلِيغًا، مِنْ مَادَّةِ (ب، ل، غ) الَّتِي تَدُلُّ عَلَى الْوُضُولِ إِلَى الشَّيْءِ} ^(۱)، واته: (تبليغ) چا وگي (بَلَّغَ يُبَلِّغُ تَبْلِيغًا)، ګه یاندى دهیګه یه نې ګه یانندن، مادده کې له (ب، ل، غ) هوه هاتوه، که ده لالت ده کات له سهر ګه یشتن به شتيک.

(الجوهري) دهلي: {الإِبْلَاحُ: الإِيصَالُ وَكَذَلِكَ التَّبْلِيغُ، وَالْإِسْمُ مِنْهُ: الْبَلَاغُ} ^(۲)، واته: (إِبْلَاحٌ وَتَبْلِيغٌ) بریتیه له ګه یانندن، وه ناوېک که له و دوانه دروست ده کړی، بریتیه له: (بَلَاغٌ) واته: ګه یانندن.

ټیستاش با سه رنجی چهند ده قیك بدهین له باره ی ګه یانندن به رنامه و شه ریه تی خوی به رزو مه زنه وه:

یه که م: خوی زاناو توانا له سووړه تی (المائدة) ټایه تی (۹۹) دا، ده فهرموئ:

﴿ مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ .. ﴾

(۱) مقایس اللغة، ج. ۱، ص ۱۰۲.

(۲) الصحاح، ج. ۳، ص ۱۳۱۶.

واته: جگه له گه‌یاندن (هیچ نه‌رکیک) له‌سه‌ر پیڤه‌مبه‌ر نیه.

پیڤه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ته‌نیا گه‌یاندنی به‌رنامه‌ی خوا
له‌سه‌ره، به‌لام دوا‌یی ته‌رکی خه‌لکه، که ته‌و په‌یامه‌ی پیڤه‌مبه‌ری خوا به‌روونی
پیی را‌گه‌یاندوون، جیبه‌جیی بکه‌ن.

دووهم: هه‌روه‌ها خوا‌ی به‌رزو مه‌زن له سووره‌تی (النحل) نایه‌تی (٨٢) دا،
ده‌فرموی:

﴿ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلْغُ الْمُبِينُ ﴾ (٨٢)

واته: ئنجا نه‌گه‌ر پشتیان تی‌کردی و ملیان وه‌رسوو‌راند، ته‌وه بی‌گومان تو ته‌نیا
گه‌یاندنی روون و ناشکرات له‌سه‌ره.

سێهه‌م: هه‌روه‌ها پیڤه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌باره‌ی گه‌یاندنی
شه‌ریعت و به‌رنامه‌ی خواوه فرموویه‌تی:

{الْبَلْغُ الشَّاهِدُ الْغَائِبُ، فَإِنَّ الشَّاهِدَ عَسَى أَنْ يَبْلُغَ مَنْ هُوَ أَوْعَى لَهُ مِنْهُ}، أخرجه
أحمد برقم (٢٠٤٠٢)، والبخاري برقم (٥٢٣٠)، ومسلم برقم (١٦٧٩)، وأبو داود برقم (١٩٤٧)،
وأخرجه أيضًا: ابن حبان برقم (٥٩٧٤).

واته: با ته‌وه‌ی لی‌ره ئاماده‌یه، بی‌گه‌یه‌نی به‌وه‌ی که لی‌ره نیه، (دیاره فرمایشت و
وتاریکی فرمووه، فرموویه‌تی: با ته‌وانه‌ی که گو‌ییان لی‌یه لی‌ره، بی‌گه‌یه‌ن
به‌وانه‌ی لی‌ره‌ن)، چونکه زۆر نزیکه که‌سیک شتی‌ک بی‌ستی، خو‌ی زۆر باشی لی
تی‌نه‌گا، دوا‌یی بی‌گه‌یه‌نی به‌یه‌کی‌کی دیکه، که ته‌و باشت‌ر لی‌ی تی‌بگات و باشت‌ر
بتوانی ئیستی‌عایی بکا، باشت‌ر بزانی مه‌رام و مه‌به‌ستی ته‌و قسه‌یه چی بووه.

چواره‌م: هه‌روه‌ها پیڤه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فرموویه‌تی:

{بَلِّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةً} أخرجه أحمد برقم (٦٤٨٦)، والبخاري برقم (٣٢٧٤)، والترمذي برقم
(٢٦٦٩) وقال: حسن صحيح، وابن حبان برقم (٦٢٥٦)، وأخرجه أيضًا: الدارمي برقم (٥٤٢)،
والدليمي برقم (٢٠٨١).

واته: له مننهوه ئه گهر ئايهتيكيش بىي بىگهيهنن.

ئهمهش ئهوهى لىي وهرده گيرىي كه نابىي بلىي: من ده بىي له ههموو بهرنامهى خوا تىبگه، ئنجا دهست بكهه به گهياندى به خهك، بهلكو ئايهتيكيش كه لىي دلئايى ئهوه ئايهتي خوايه، حوكمىي شىرعيش له شوئنى خويدا ئه گهر پىويست بو، بىگهيهنه، چونكه گهياندى كهه يان زور، ئهركى ئۆممهتى پىغه مبهره (صلى الله عليه وسلم)، ههركام له ئهندامانى ئۆممهتى پىغه مبهرى خوا (صلى الله عليه وسلم)، نوينه رايه تىي پىغه مبهرى خوا (صلى الله عليه وسلم) دهكا بو گهياندى بهرنامه و شىرعه تهكهى، بو پياده كردنى له زيانى خويدا و گهياندى به جگه له خوى.

ئنجا با بىينه سهه روون كردنه وهى چههك و واتاي وشهى: روونكرده وه (تبين)، (الرازي) دهلى: {التبيين: الإيضاح وَهُوَ أَيْضاً الوُضُوح} ^(١)، واته: (تبين) يانى روون كردنه وه، ههروهها به ماناي روونيش دى.

(جاحظ) ^(٢) دهلى: {البیان: إسمٌ جامعٌ لكلِّ شيءٍ كَشَفَ لَكَ قِنَاعَ الْمَعْنَى، وَهَتَكَ الْحِجَابَ دُونَ الضَّمِيرِ، حَتَّى يُفْضِيَ السَّامِعَ إِلَى حَقِيقَتِهِ وَيَهْجِمَ عَلَى مَحْصُولِهِ} ^(٣) واته: (بيان) ناويكى كوكره وهيه بو ههه شتى كه بهرده له سهه مانا لادهدا، وهكارىي وا دهكا كه ماناكهى بهچته دلهوه، تا بيسهه ئهه قسهيهى كه دهبيستى، باش باش له مبهستهكهى حالى بىي. {ئهوه پىي دهگوتى: (بيان)}.

ئنجا با دوو ههوه له ئايهتهكانى قورئانى بهرزو به پىز له بارهى روونكرده وه (تبين) هوه بىينه وه:

يهكهه: خوى خاوهندار له سوورتهى (ابراهيم) ئايهتى (٤) دا، دهفهروى:

﴿ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ ۚ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ ۚ ۞ ﴾

(١) مختار الصحاح، ص ١٧٦.

(٢) تهدييى ناودارو زير دهست بووه، كتييى هيه بهناوى (البيان والتبيين)، ج ١ ص ٧٦.

(٣) البيان والتبيين، ج ١ ص ٧٦.

■ ٥٦ ■

بانگهواز کردن بو لای خوا (الدَّعْوَةُ إِلَى اللَّهِ)

(بانگهواز کردن بو لای خوا) مانایه که ی پروونه، به هینانهوهی دوو نمونه له ثایهتهکانی قورپان وازی لی دینین:

یه کهم: خوا دهربارهی بانگهواز کردن بو لای خوی بهرزو مهزن، له سوورپهتی (آل عمران) ثایهتی (١٠٤) دا، ده فهرموئ:

﴿وَلَتَكُنَّ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ (١٠٤)

واته: با کومه لیکتان ههبن، بانگهواز بو چاکه بکهن و، فهرمان به پهسندو پیگری له ناپهسند بکهن، وه ههر نهوانهش سهرفرازن.

دووهم: ههروهها ده فهرموئ:

﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَدِلْ لَهُم بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ﴾ (١٢٥) النحل.

واته: به لیژانی و ناموژگاری باش بانگهواز بو لای پیبازی پهروهردگارت

بکەو، بەچاکترین شیواز شەپە قسەیان لە گەڵ بکە، بیگومان پەرورەدگارت زانترە کێ لەپێی وی گومرا بوو، وە هەر ئەویش زانترە بە پێی راست گرتوان.

لەراستییدا ئایەت و فەرمووده لەوبارەو یەكجار زۆرن، کە ئینسانی مسوڵمان لەسەری پێویستە خەڵک بانگ بکا بۆ لای خوا، دواى ئەوێ پێیان دەگەینێ و بۆیان پروون دەکاتەو، ئنجا دەبێ بانگیشان بکات بۆ لای خواو بەرنامە کەى .

The banner is divided into several sections:

- Top Section:** Contains the text "لە نۆرە کۆمەڵایەتییەکان لەکەوتانی" and "ئەنجام بەر موافقەتەکان".
- Social Media:** Features Facebook icons and the text "AliBapir" and "AliBapir".
- Website:** Includes the URL "www.alibapir.com" and a PDF icon.
- Apps:** Shows the "AliBapir" app available on Google Play and the App Store, with QR codes for downloading.
- Bottom Section:** Contains the text "رێکەوتانی مەکتەبی مامۇستا عەلى بابیر" and "کەتەبى" along with more QR codes.

■ ٥٧ ■

بیرکردنه‌وه له دروستکراوه‌وه خوا

(التَّفَكُّرُ فِي خَلْقِ اللَّهِ)

ئه‌ویش یه‌کی دیکه‌یه له‌وه ئاكارو خه‌سله‌ته به‌رزانه‌ی که ئینسان پێویسته له مامه‌له‌ کردن له‌گه‌ڵ په‌روه‌ردگاری خۆیدا، له‌خۆیدا به‌رجه‌سته‌یان بکاو بیاندره‌وشییته‌وه‌.

(إبن فارس) ده‌لی: {التَّفَكُّرُ مَأْخُوذٌ مِنْ مَادَّةٍ (ف، ک، ر) الَّتِي تَدُلُّ عَلَى تَرَدُّدِ الْقَلْبِ فِي الشَّيْءِ يُقَالُ: تَفَكَّرَ، إِذَا تَرَدَّدَ قَلْبُهُ مُعْتَبِرًا^(١)، واته: (تَفَكَّرَ) له مامه‌ده‌ی (ف، ک، ر) هه‌هاتوه، که ده‌لاله‌ت له‌شتیک ده‌کا، له‌دلدا دیت و ده‌چی، ته‌گه‌ر دل (یانی: عه‌قل، ته‌وان زۆر جار وشه‌ی دلیان له‌شوینی عه‌قل به‌کار هی‌ناوه)، بیر له‌ شتی بکاته‌وه، بیهینی و بیباو تیوه‌ی رابمینی، بۆ ته‌وه‌ی په‌ندی لی وهر‌بگری، ته‌وه پینی ده‌گوتری: (تفکر).

(الجرجاني) ده‌لی: {التَّفَكُّرُ: تَصَرُّفُ الْقَلْبِ فِي مَعَانِي الْأَشْيَاءِ لِذِكْرِ الْمَطْلُوبِ^(٢)}. واته: (تَفَكَّرَ) بریتیه له‌وه که دل (عه‌قل) له‌مانای شته‌کان ورد بیته‌وه‌وه تیان رابمینی، تا‌کو بگاته مه‌به‌ست. {که ئایا ته‌وه شته مه‌به‌ست پینی چیه؟ ته‌وه

(١) مقایس اللغة، ج ٤، ص ٤٤٦.

(٢) التعريفات، ص ٦٦.

پیغمبره‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) دواى توه‌ی ئه‌م ئایه‌ته‌ی بۆ هاته خوار، به‌ هاوه‌لانی به‌ریزی فهرموو: ئه‌مشه‌و ئایه‌تیکم بۆ هاتۆته‌ خوار، سزا بۆ

ئەو کەسە ی دەخوینتەوێتەو بیری لێ ناکاتەو، ئنجا ئایەتە کە ی، یان ئایەتە کانی خویندەو.

سێهەم: هەروەها خۆی پەرەرد گار دەر بەرە ی بیرکردنەو ی ئینسان لە دروستکراوە کان، هەروەها لەخۆی، دە فەرموی:

﴿ أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنفُسِهِمْ مَّا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ بِلِقَائِ رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ ﴿٨﴾ ﴾ الروم.

واتە: ئایا لە دڵی خۆیاندا بیریان نە کردۆتەو: کە خوا ئاسمانە کان و زەوی و ئەو ی دە کەوێتە ئیوانیان، تەنیا بە هەق و بە چەسپاندنی هەق، وە بۆ کاتیکی دیاریکراو، دروست کردوون؟ وە ییگومان زۆرێک لە خەڵکی بە دیداری پەرەرد گاریان بێ پروان.

بۆ زانیاریتان! ئاسمانە کان واتە: سەرەو، زەوی واتە: ژێرەو، وە ئەو ی دە کەوێتە ئیوانیان واتە: ئەو دروستکراوانە ی کە بە نسبەت ئیمەو نە لە سەرەو و نە لە خوارەو، چونکە: سەرەو و خوارەو پێژە یی (نسبی) ن، بە نسبەت ئیمەو، ئەو ی دە کەوێتە خوارەو مان: زەوییە، وە ئەو ی دە کەوێتە سەرەو مان، پێی دە گوتری: ئاسمان.

بە لێ، خوا ئاسمانە کان و زەوی بە هەق نە بێ دروست نە کردوون، وە بۆ کاتیکی دیاریی کراو دروستی کردوون، وە زۆرێک لە خەڵکی بە دیداری پەرەرد گاریان بێ پروان، واتە: وا دەزانن ئەو کەون و کائیناتە خەون و خەیاڵ، وە وادەزانن ئەو دنیایە شاری بێ خاوەن، نازانن ئەو چیرۆک و بە سەرھاتە دە بێ ئەنجامیکی هەبێ، خۆی کار بە جێ دوورە لەو ی ئیشی بێ حیکمەت بکا، وە ک دە فەرموی:

﴿ أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿١١٥﴾ فَتَعَلَى اللَّهِ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ ﴿١١٦﴾ ﴾ المؤمنون.

واتە: ئایا وا دەزانن بە گالێتە خۆلقاندومانن، وە بۆ لای ئیمە ناگیرێنەو، بە رزیی بۆ خۆی پادشای حەق {کە شتێک بکات هیچ حیکمەتیکی لە پشتەو نە بێ}، جگە لەو ی هیچ پەرستراو نین، خاوەنی بارە گای بە پێژو بە پێژە.

تێوه‌پامانی کتییە خوا (التَّذَبُّرُ فِي كِتَابِ اللَّهِ)

من {تێوه‌پامان}م له به‌رامبه‌ر (تَذَبُّر) دا داناهه، پێشتر باسمان کرد کتییە خوای په‌روه‌ردگار ده‌بی بخوێنێته‌وه‌و گۆیی لی بگیری، وه‌ پابه‌ندی پێوه‌ بکری، دیاره‌ کاتی ئینسان ده‌توانی پابه‌ند بی به‌ قورپانه‌وه‌، که‌ پێشتر لێ ورد بێته‌وه‌و تێوه‌ی پامینی، ئایا ته‌و فه‌رمایشته‌ی خوا چی ده‌فه‌رموی؟ خوا چی ویستوه‌؟ وه‌ پاشان به‌س به‌ تێوه‌پامان ئیکتیفا نه‌کا، به‌لکو هه‌ول‌ب‌دات په‌ندی لیوه‌ربگری، واته‌: ته‌وه‌ی که‌ قورپان داوای لی کردوه‌، جیبه‌جیی بکا، وه‌ له‌خویدا بیهینێته‌ دی.

(الجرجاني) ده‌لی: {التَّذَبُّرُ: النَّظَرُ فِي عَوَاقِبِ الْأُمُورِ، وَهُوَ قَرِيبٌ مِنَ التَّفَكُّرِ، إِلَّا أَنَّ التَّفَكُّرَ تَصَرُّفُ الْقَلْبِ بِالنَّظَرِ فِي الدَّلِيلِ، وَالتَّذَبُّرُ تَصَرُّفُهُ بِالنَّظَرِ فِي الْعَوَاقِبِ} (١)، واته‌: (تَذَبُّر) بریتیه‌ له‌ ته‌ماشاکردن و سه‌رنجدانی ته‌نجامی کاره‌کان، که‌ له‌ بیرکردنه‌وه‌و نه‌یکه‌، به‌لام بیرکردنه‌وه‌ بریتیه‌ له‌ هه‌لس و که‌وتی عه‌قل و دل له‌ گه‌ل شته‌کاندا، به‌ سه‌رنج دانی به‌لگه‌کان، به‌لام پامان (تَذَبُّر) بریتیه‌: له‌ هه‌لس و که‌وت کردنی عه‌قل و دل، به‌ ته‌ماشاکردنی سه‌ره‌نجامی شته‌کان. {نه‌ک ته‌ماشاکردنی به‌لگه‌که‌یان، واته‌: له‌وه‌دا له‌یه‌ک جیا ده‌بنه‌وه‌، (تَفَكُّر) ته‌وه‌یه‌

که تو بیر له خودی شته که بکهیهوه، بهلام (تَدَبَّر) شهوهیه بیر له سههرهنجامی شهو شهو کو تاییه کهی و دههرهنجامه کهی بکهیهوه.

ئنجا با بزاین تیوه پرامانی قورئان چی ده گهیه نی؟

(ابن القيم) ده لی: {أَمَّا تَدَبَّرَ الْقُرْآنَ: فَهُوَ تَحْقِيقُ نَاطِرِ الْقَلْبِ إِلَى مَعَانِيهِ، وَجَمْعُ الْفِكْرِ عَلَى تَدَبُّرِهِ وَتَعَقُّلِهِ وَهُوَ الْمَقْصُودُ بِإِنْزَالِهِ} (١)، واته: تیوه پرامانی قورئان، بریتیه لهوه چاوی دل ببرییه ماناو مه بهسته کانی، وه فیکری خوت کو بکهیهوه له سههر تیوه پرامانی و فام کردنی، که ههر شهو شه ئامانجی ناردنی قورئانه.

وهك خواي تاك و پاك ده فهرموی:

﴿ كَتَبْنَا إِلَيْكَ مَبْرُكًا لِّتَدَبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِتَذَكَّرُوا أَلْوَالَ الْأَلْبَابِ ﴾ (٢٩) ص.

واته: (ئه مه) کتیبکی به پیژه ناردوو مانه ته خوار، تا کو له ئایه ته کانی رامین، وه تا کو خاوه ن عه قلان په ند وه ربگرن.

هه له به ته له زور ئایه تی قورئانیشدا باسی بیر لی کردنه وه تیوه پرامانی قورئان کراوه، به لام ئیمه به دوو نمونه وازی لیدینین:

یه کهم: خواي په روه ردگار له سووهرتی (النساء) ئایه تی (٨٢) دا، ده فهرموی:

﴿ أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴾ (٨٢) ص.

واته: ئایا له قورئانه وه رانامین؟! {یانی: هه له وهسته ی دوورو درێژی فیکری له به رامبه ر ئایه ته کانیدا ناکه ن؟} ته گه ر شه قورئانه له لای جگه له خواوه بوايه، ناکوکی و تیگگیرانی زوریان تیدا دهینی.

ته ماشا ده کهین شه قورئانه به رزو مه زنه، شه ئایه تانه ی که له ماوه ی بیست و سی (٢٣) سالداتوه ته خوار، به شیکیان له مه کهه، به شیکیان له مه دینه، له فاصیله که بیست و سی (٢٣) سالییدا، هیچی له گه ل شه وه ی دیکه دا ناکو ک نیه، به لکو هه مووی وهك ئالقه کانی زنجیریک به یه که وه په یوه ستن و یه کدی

ده‌به‌ستنه‌وه، شه‌وه‌ش به‌لگهی شه‌وه‌یه، که که‌سیک شه‌م قورئانه‌ی ناردوه، که‌سیک شه‌م فهرمايشته‌ی فهرمووه، کاتی که‌یه‌که‌م ئایه‌تی ناردۆته‌ خوار:

﴿أَقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۝١﴾ العلق.

کۆتا ئایه‌تی‌شی له‌بەر چاو بووه، که چی تیدا ده‌نیرێته‌ خوار، له‌سه‌ر رای زۆربه‌ی زانایان شه‌و ئایه‌تیه‌ی که ده‌فهرموئ:

﴿.. أَلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ .. ۝٢﴾ المائدة.

دووهم: هه‌روه‌ها له‌سووره‌تی (محمد) ئایه‌تی (٢٤) دا خوی زاناو شه‌ره‌زا به‌سه‌ره‌زنشته‌وه‌ روو له‌ی‌ب‌روایه‌کان، یاخود روو له‌دل نه‌خۆشه‌کان ده‌کاوه‌ ده‌فهرموئ:

﴿أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْفُرَاتِ أَمْرٌ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا ۝٢٤﴾ .

واته: ئایا له‌ قورئانه‌وه‌ رانامین، یاخود دلیان قوفلی لیدراوه؟ واته: شه‌گه‌ر له‌ قورئانه‌وه‌ رابمین به‌دلیکی کراوه‌وه، له‌ مه‌به‌سته‌کانی تیده‌گه‌ن، به‌لام شه‌گه‌ر له‌ قورئانی‌ش رامین، به‌لام به‌دلی داخراو، لێ به‌هه‌رمه‌ند نابێ، یاخود شه‌گه‌ر دلێشت کراوه‌بێ، به‌لام تی‌یرانه‌مین، لێ به‌هه‌رمه‌ند نابێ.

که‌واته: ده‌بێ تی‌شیرامین و دلی خۆشتی بو بکه‌یه‌وه، شه‌و کاته له‌ قورئان به‌هه‌رمه‌ند ده‌بێ، چونکه‌ هه‌ندێ که‌سی عه‌لمانی، که له‌پشت په‌رده‌ی ره‌شه‌وه‌ ته‌ماشای قورئان ده‌که‌ن، یاخود به‌ چاویلکه‌ی رۆژئاواییه‌که‌نه‌وه‌ ته‌ماشای دینه‌که‌ی خویان ده‌که‌ن، شه‌وه‌ی شه‌وان ده‌رباره‌ی دینه‌ تی‌کدراوو شی‌ونراوه‌که‌ی خویان گوتوویانه، هه‌ندێ زه‌ر مه‌سولمانان هه‌یه، هه‌مان قسه‌ وه‌ک تووتی دووباره‌ ده‌کاته‌وه، ده‌لی: کوا قورئان چی تیدایه؟ یان فلان سووره‌ت چی تیدایه؟ ئاخ‌ر تو، یان تی‌وه‌ی رانامین، یان به‌دلی داخراوه‌وه‌ مامه‌له‌ی له‌گه‌لدا ده‌که‌ی، دلی خۆتی بو بکه‌وه‌وه، بابه‌تی‌یانه‌ مامه‌له‌ی له‌گه‌ل بکه، به‌ قه‌ناعه‌تی پێش بیر کردنه‌وه‌وه‌ ته‌ماشای قورئان مه‌که، به‌ بیرو قه‌ناعه‌تی پێش وه‌خته‌ مامه‌له‌ له‌گه‌ل قورئاندا مه‌که، دلی خۆتی بو بکه‌وه‌وه‌ بابه‌تی‌یانه‌ ته‌ماشای بکه، ئنجا بزانه چی تیدا ده‌بینی!!

■ ٥٩ ■

په‌ند لى‌وه‌رگرتنه كتيپه خوا (التَّذَكُّرُ بِكِتَابِ اللَّهِ)

(إِنَّ الْقِيمَ) له‌بارەى چه‌مك و واتای وشەى (تذکر) ەو ەلّی: {التَّذَكُّرُ: تَفَعَّلَ مِنْ الذِّكْرِ، وَهُوَ ضِدُّ النَّسيانِ، وَهُوَ حُضُورُ صُورَةِ الْمَذْكُورِ الْعِلْمِيَّةِ فِي الْقَلْبِ، وَاخْتِيارُ لَهُ بِنَاءِ التَّفَعُّلِ لِحُصُولِهِ بَعْدَ مُهْلَةٍ وَتَدْرُجٍ، فَمَنْزِلَةُ التَّذَكُّرِ مِنَ التَّفَكُّرِ، مَنْزِلَةُ حُصُولِ الشَّيْءِ الْمَطْلُوبِ بَعْدَ التَّفَتُّيشِ عَلَيْهِ} (١)، واتە: وشەى (تذکر) له‌سەر کیشی (تَفَعَّلَ) ە، {که مانای (تَكَلَّفَ) و خۆ ئەزىه‌تدان و فشار له‌خۆ کردن دە‌گە‌یه‌نێ} (٢)، (تَذَكَّرَ) (تَفَعَّلَ) ە له (ذکر) ەو ەاتو، (ذکر) یش پێچه‌وانەى له‌بەر چوونه‌وه‌یه، {خَوْتُ وَ لَيْبَكِهِ تەو شتە له‌ مێشکى خۆتدا ئاماده‌ بکەى}، ئەویش بریتىیه: له‌ ئاماده‌بوونی وێنەى زانستى شتێک {واتە: وێنە تى‌ۆریه‌کەى} له‌ عەقڵدا، وه‌ بۆیه‌ش رێژگەى (تَفَعَّلَ) ی بۆ هە‌لبێژێراوه، چونکه‌ پاش مۆ‌له‌تێک و به‌ پله‌ پله‌یى په‌یدا ده‌بێ، بۆیه‌ ئەو شێ‌وه‌ ته‌عبیره‌ى بۆ هە‌لبێژێراوه، {پاشان (إِنَّ الْقِيمَ) ئە‌وه‌ ده‌خاته‌ ڕوو که‌ ئایا په‌ند وەرگرتن له‌ کۆنێ بى‌رکردنه‌وه‌دايه؟} پێگه‌کەى بریتىیه‌ له‌ په‌یدا بوونی شتێکى ديارى کراو، دواى ئە‌وه‌ى که‌ ده‌پشکنى و لى‌ی ده‌گه‌رێ.

(١) مدارج السالکین - ج ١، ص ٤٧٤.

(٢) نێوان که‌وانه‌کان زیاده‌ى خۆمه‌.

واته: بیر‌کردنه‌وه بریتیه له پشکین و گه‌پان به‌دوای شتی‌کدا، به‌لام (تذکر) بریتیه له گه‌یشتن به‌و شته‌ی که لێی گه‌پراوی.

ئهمه‌ش دوو نموونه‌ی ئایه‌ته‌کانی قورئان له‌باره‌ی پهند لیوه‌رگرتی قورئانه‌وه:

یه‌که‌م: خوا تبارک و تعالی له سووره‌تی (ص) ئایه‌تی (٢٩) دا، ده‌فه‌رموی:

﴿ كَتَبْنَا نُزْلَهُ إِلَيْكَ مُبْرَكًا لِّذَّبَرُواْ عَيْنِيْهِ وَلِيْتَذَكَّرَ اُولُوْاْ الْاَلْبَابِ ۝٢٩﴾

واته: (ئهمه) کتیییکه ناردوو مانه‌ته خوار بۆ لای تو، به پیت و پیژه، به‌ره‌م داره، بۆ شه‌وی له ئایه‌ته‌کانیه‌وه رامینن، وه بۆ شه‌وی خاوه‌ن عه‌قلان به‌هری لێ وهر‌بگرن و په‌ندی لێ وهر‌بگرن. { پێی بگه‌نه‌ شه‌و ئامانج و مه‌به‌ستانه‌ی، که پێسته‌ پێیان بگه‌ن }.

دووهم: هه‌روه‌ها له سووره‌تی (ابراهیم) ئایه‌تی (٥٢) دا، خوی به‌رزو مه‌زن ده‌فه‌رموی:

﴿ هٰذَا بَلٰغٌ لِلنَّاسِ لِيُنْذَرُوْا بِهٖ وَيَعْلَمُوْا اَنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَاحِدٌ وَلِيَذَكَّرَ اُولُوْاْ الْاَلْبَابِ ۝٥٢﴾

واته: ئهمه په‌یامی‌که، را‌گه‌یان‌دینیکه بۆ خه‌لک، وه بۆ شه‌وی پێی وریا بکری‌نه‌وه، پێی بترسی‌ترین، وه { به‌ه‌وی شه‌و قورئانه‌وه } بزانه‌ که ته‌نها یه‌ک په‌رستراو هه‌یه، { یانی: په‌رستراوی‌ک که شایسته‌ی په‌رستراو بی، یه‌که، شه‌یش خوایه (سبحانه و تعالی)، جگه‌ له‌و یان وه‌ک خۆته، یان له‌خۆشت نزم‌تره‌ }، وه بۆ شه‌وی شه‌وانه‌ی خاوه‌ن عه‌قلن په‌ندی لێ وهر‌بگرن. { دوای شه‌وی پێیان ده‌گات و تیوه‌ی را‌ده‌مینن و، بیر لێ ده‌که‌نه‌وه }.

■ ٦٠ ■

له گه‌ل خۆدا تىڭكۆشان (مُجاهدة النفس)

يه‌كى دىكه‌ له‌و خه‌سله‌ت و ئاكاره‌ جوانانه‌ى كه‌ ئىنسان ده‌بى مامه‌له‌يان پى له‌ گه‌ل خوادا (سبحانه‌ و تعالى) بكا، ئه‌وه‌يه‌، كه‌ له‌ گه‌ل نه‌فسى خۆيدا تىڭكۆشى، نه‌فسى خۆى راپىنى له‌ گه‌ل خىرو چاكه‌دا، هه‌م به‌ فێركردنى، هه‌م به‌ په‌روه‌رده‌ كردنى.

شاره‌زايانى زمان له‌ باره‌ى چه‌مك و واتاى وشه‌ى (مُجاهدة) وه‌ گوتويانه‌:
{المُجاهدة: مَصْدَر: جَاهَدَ يُجَاهِدُ جِهَادًا وَمُجَاهَدَةً، وَهُوَ مَاخُوذٌ مِنْ مَادَّةٍ (ج، هـ، د) الَّتِي تَدُلُّ عَلَى الْمَشَقَّةِ، يُقَالُ: جَهَدْتُ نَفْسِي وَأَجْهَدْتُ، وَالْجُهْدُ: الطَّاقَةُ، وَالْمُجَاهَدَةُ: فِطَامُ النَّفْسِ عَنِ الشَّهَوَاتِ، وَنَزْعُ الْقَلْبِ عَنِ الْأَمَانِيِّ وَالشَّهَوَاتِ}{^(١).

واته‌: (المُجاهدة) چاوكه‌ له‌: (جَاهَدَ يُجَاهِدُ جِهَادًا وَمُجَاهَدَةً) وه‌ هاتوه‌، ئه‌ميش له‌ مادده‌يه‌ش (ج، هـ، د) وه‌ وه‌رگيراوه‌، ئه‌م مادده‌يه‌ش زه‌حمه‌ت و قورسى ده‌گه‌يه‌نى، واته‌: ئه‌رك كىشان ده‌گه‌يه‌نى، ده‌گوترى: (جَهَدْتُ نَفْسِي وَأَجْهَدْتُ) {واته‌: هه‌م به‌ (ثلاثي) ده‌گوترى، هه‌م به‌ (رُباعي) هه‌ر يه‌ك مانايان هه‌يه‌، خۆم ئه‌زيه‌ت دا، ئه‌ركم كىشا، له‌ گه‌ل خۆمدا تىڭكۆشام، قورسايم خسته‌ سه‌ر خۆم، وشه‌ى (جَهْدٌ) به‌ماناى ئه‌وه‌يه‌}{^(٢)، به‌لام (جُهْدٌ) به‌ماناى وزه‌ دىت.

(١) لسان العرب ج ٣ ص ١٣٣- ومقاييس اللغة، ج ١ ص ٤٨٦.

(٢) نىوان كه‌وانه‌كان زياده‌ى خۆمه‌.

(مُجَاهِدَة) ش ټه وهیه که ټینسان نه فسی خوی دوور بخاته وه له ټاره زوه کانی، وه دلی لهو خوزگه و ټاره زوانه، که نارېواو ناهه قن، دوور بخاته وهو لیان داپری.

(الکَفَوِي) یش له پیناسه ی (مُجَاهِدَة النَّفْس) دا گوتوویه تی: {مُجَاهِدَة النَّفْس: هِيَ حَمْلُ النَّفْسِ عَلَى الْمُشَاقِّ الْبَدَنِيَّةِ وَمُخَالَفَةِ الْهَوَى، وَقِيلَ: بَذْلُ الْمُسْتَطَاعِ فِي أَمْرِ الْمُطَاعِ (أَيِ الْمَوْلَى عَزَّ وَجَلَّ)}^(۱)، واته: له گهل خودا ټیکوښان: بریتیه له وه که نه فسی خوت ناچار بکه ی نارېحه ټییه کان ته حه ممول بکا، وه پیچه وانه ی ټاره زوه کانی (ټاره زوه ناشه رعیه کان) بجوولیتته وه، وه گوتراوه: ټه وه ی له توانا دا هیه، به کاری بهینی له وزه توانا په نهان و ټاشکرایه کانی خوت، به جیه جی کردنی فرمانی که سیک، که دهی به قسه ی بکری، واته: خوی بهرزو مه زن.

جوړه کانی نه فسی:

نه فسی سی جوړه، وه خوی زانو توانا له قورټاندا نوی هیان، سی ناوونیشان، یا خود سی حالته ی بو دانان، وه زانیانی بوی ته زکیه و ته صه ووف ټامارهیان پیکردوه، نه فسی سی حالته ی هه:

حالته ی یه که می نه فسی: (الْأَمَارَةُ بِالسُّوءِ).

حالته ی دووه می نه فسی: (اللَّوَامَةُ).

حالته ی سییه می نه فسی: (الْمُطْمِئِنَّة).

ټنجا ټه و سی حالته ی نه فسی، لهو ټایه ته موباره کانه وه گراون:

۱- (الْأَمَارَةُ بِالسُّوءِ):

خوی میهره بان ده فرموی:

﴿... إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي...﴾ ۵۳ یوسف.

واته: نه فسی زور فرمان ده کا به خراپه، مه گهر په وهر د گارم به زی بنوینی...

دیارە (أَمَارَة) صیغەى موبالەغەى (امره)یە، هەلبەتە نە فسیکیش زۆر فەرمانى خراپە کردن بە خاوەنەکەى بکات، دیارە ئەوە نە فسیکە خاوەنەکەى خۆى لە گەڵ ماندوو نەکردوو، وەك بەردى چاک نەکراوو نەقارپى نەکراوە، خاوەنەکەى هەولێ لە گەڵ نەداوو، چۆنە هەر بەو شیوەیە، بۆیە نەفس ئەگەر خۆى لە گەڵ ماندوو نەکەى و، جەلەوى لى توند نەکەى زۆر فەرمان دەکا بە خراپە، کە ئەوەش حالەتى هەرە نزمى نەفسە.

٢- (اللَّوَامَة):

خوای زاناو شارەزا لەو بارەو دەفەرموی:

﴿لَا أَقْسِمُ بِوَمْرِ الْقِيَمَةِ ۝ وَلَا أَقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَامَةِ ۝﴾ القيامة.

هەندى لە تۆیژەرەوان، ئەم (لا)یە بە (لا)ى نەفى دادەنێن، واتە: بۆ لا بردنى سویندەکە! بەلام لە راستیدا بەو شیوەیە نیه، بەلکو خوای بەرزو مەزن کە دەفەرموی: {لَا} واتە: نا و نیه کە ئێوە دەیلێن، سویند دەخۆم بە پۆژى قیامت، وەسویند دەخۆم بە نەفسیک کە زۆر لۆمە دەکا، {لۆمەى خاوەنەکەى دەکا}، ئەوەش حالەتیکی میانجییە لەنیوان حالەتى زۆر فەرمان کردن بە خراپەو ئارام گرتندا.

٣- (المُطْمِئِنَّة):

خو (سبحانه و تعالى) لەو بارەو دەفەرموی:

﴿يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمِئِنِّةُ ۝ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ۝﴾ الفجر.

واتە: ئەى نەفسى ئارام و ئۆخژن بۆ هاتوو! {ئەى نەفسى سەقامگیر لەسەر جادەى شەرع و دامەزراو لەسەر راستە شەقامى خوا}، بگەرێوێ بۆ لای پەرورەدگارت، تۆش (لەخوا) رازى و خواش لەتۆ رازییە.

له گه‌ڵ خۆدا تیکۆشانیش چه‌ند قۆناغ و پله‌یه‌کی هه‌ن، زانایان گوتووایه‌ چوار قۆناغی هه‌ن:

قۆناغی یه‌که‌م: زانیی رپی راست (تَعْلُمُ الْهُدَى).
قۆناغی دووهم: کار پێکردنی (الْعَمَلُ بِهِ).
قۆناغی سێهه‌م: بانگه‌واز کردن بۆ لای هه‌ق (وَالدَّعْوَةُ إِلَى الْحَقِّ).
قۆناغی چواره‌م: خۆ راگریی له‌سه‌ر سه‌ختییه‌کانی بانگه‌واز (وَالصَّبْرُ عَلَى مَشَاقِّ الدَّعْوَةِ).

ئه‌م چوار قۆناغانه‌ش له‌ سووپه‌تی (العصر) وه‌رگیراون، که‌ خوای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموی:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿وَالْعَصْرِ ١﴾ إِنَّ الْإِنْسَانَ لِفِي خُسْرٍ ﴿٢﴾ إِلَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَّصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَّصَوْا بِالصَّبْرِ ﴿٣﴾ العصر.

که‌واته: له‌گه‌ڵ خۆدا تیکۆشان، ئه‌و چوار قۆناغه‌ی هه‌ن:

خوا ده‌فه‌رموی: به‌ناوی خوای به‌به‌زه‌یی به‌خشنده، سویند به‌ عصر (پوژگار)، مرو‌ف له‌ زیانباریدا نقوم بووه. {دوایی هه‌ندیکیان هه‌لداوێ، به‌ چوار مه‌رج و ده‌فه‌رموی} جگه‌ له‌و که‌سانه‌ی:

١- (ءَامَنُوا): بریایان هێناوه، واته: هیدایه‌تی خویان وه‌رگرتوه‌و فی‌ری بوون و، ئیمان و قه‌ناعه‌تیان پێ هێناوه.

٢- (وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ): کرده‌وه‌و باشه‌کان ئه‌نجام ده‌ده‌ن، واته: به‌پێی ئه‌و هه‌قه‌ به‌پێوه‌ ده‌چن.

یانی: ئه‌و هه‌قه‌ی له‌ خواوه‌ هاتوه، وه‌ریان گرتوه‌و تێی گه‌شتوون، وه‌ کاریشیان پێی کردوه.

٣ و ٤- (وَتَوَاصُوا بِالْحَقِّ وَتَوَاصُوا بِالصَّبْرِ): وه خەلك رادەسپىرن بەهەق، وه رايان دەسپىرن بە خۆراگرى.

ئەمەش لەدەرەوى خويان، بۆيەش لە قوناغى سىيەم و چوارەمدا دەفەرموى: خەلك رادەسپىرن بە هەق، وه بە خۆراگرى، چونكە هەميشە هەق گوتن و، ئەنجامدانى هەق، لە گەل ناهەقدا، وه لە گەل ئەوانەدا كە چاويان لە ناهەقييە، جا چ لە پرووى ئيمان و عەقيدەوه بى، كە كوفرو شيرك و نىفاقە، چ لە پرووى مامەلەوه بى، كە برىتيە: لە زولم و ستم و قورخكارى، هەميشە هەق لە گەل ناهەقدا، تىك دەگيرى و پروو بە پروو دەيتەوه، وه هەميشە ئەهلى باطل بە ئەهلى هەق قەلسن، بۆيە هېچ چارىكت نيه، دەبى خۆراگرو جيگىرو نەلەخشاوبى، بۆيەش خوا (سبحانه و تعالى) بەو چوار مەرجه، مەرفى لە زيانبارى دەرباز كردوه، دەفەرموى: كەسانىك لەو زيانبارىيە دەرباز دەبن، كە ئەو چوار مەرجهيان تىدەبن: {ئيمان، كەدەوى باش، خەلك راسپاردن بە هەق، وه خۆراگرى لەسەر خەلك بانگ كردن بۆ هەق}.

ئىجا با دوو دەقى قورئان و سوننەت لەسەر {لەگەل خۇدا تىكۆشان} بە نموونە يىئىنەوه:

يەكەم: پىغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) دەربارەى لەگەل خۇدا تىكۆشان، دەفەرموى:

{الْمُجَاهِدُ مَنْ جَاهَدَ نَفْسَهُ} أخرجه الترمذي برقم (١٦٢١) وقال: حسن صحيح، وابن حبان برقم (٤٦٢٤)، وأخرجه أيضاً: ابن المبارك في الجهاد برقم (١٧٥)، وأحمد برقم (٢٣٩٩٧)، والطبراني برقم (٧٩٧)، والبيهقي في كتاب الزهد الكبير برقم (٣٦٩)، والديلمي برقم (٦٦٢٩)، قال الألباني: صحيح، قال شعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح.

واتە: تىكۆشەر كەسىكە لەگەل خۆيدا تىدەكۆشى.

كار لەسەر خۆى دەكاو جەلەوى خۆى توند دەكات و لە ناهەق دەيگىریتەوه.

داواى لیبوردن لەخوا کردن (الإستغفار)

کەسێک کە هەتا ئیستا خراپەکاری کردووە شەیتان فریوی داو، یاخود هەست بە کەم تەرخەمیی دەکات لە بەرامبەر خوا، داواى لیبوردن لە خوا دەکات، چونکە وەك من لە کتییى: {گەرانهوه بۆ لای خوا} ^(١) دا باسم کردووە. مەرج نیە گەرانهوه بۆ لای خوا، تەنها لە گوناح و تاوانەوه یی، بەلکو جاری وایە ئینسان لە کوفرو شیرک و نیفاقەوه، دەگەرێتەوه بۆ ئیمان و تەوحید، وە جاری وایە لە گوناھانەوه دەگەرێتەوه بۆ تاعەت، جاری واش هەیه لە سستی و کەمتەرخەمییهوه، دەگەرێتەوه بۆ گورج و گۆلیی، وە جاری واش هەیه لە پلەیه کی نزمی ئیمانەوه، دەگەرێتەوه، بۆ پلەیه کی بەرزتری ئیمان.

کەواتە: تەوبە هەموو کەس پێویستی پێیهتی، هەندێ کەس وا دەزانێ تەنیا ئەوانەى گوناھبارو خراپەکارن، پێویستییان بە تەوبەیه، بەلام لە راستیدا وا نیەو هەموو کەس پێویستی بە گەرانهوه بۆلای خوا هەیه.

ئەجا با باسی چەمک و واتای وشەى: (الإستغفار) بکەین:

(ابن منظور) دەلى: {الإستغفار: مَصْدَرٌ قَوْلِهِمْ: اِسْتَغْفَرَ يَسْتَغْفِرُ اِسْتِغْفَارًا، وَهُوَ

(١) ئەو کتییە هەتا ئیستا پێنج جارن چاپ کراوەتەوهو هەزاران نوسخەى لى بلاو بۆتەوه.

مَأْخُذٌ مِنْ مَادَّةٍ (غ، ف، ر) الَّتِي تَدُلُّ عَلَى السَّيْرِ فِي الْغَالِبِ الْأَعْمَ وَأَصْلُ الْغَفْرِ: التَّغْطِيَةُ وَالسَّيْرُ^(١)، واته: وشه‌ی (إِسْتِغْفَار) چاوگه، که ده‌لی: (إِسْتِغْفَر، يَسْتَغْفِرُ، إِسْتِغْفَارًا) داواى لی‌بوردن کرد، داواى لی‌بوردن ده‌کا، داواى لی‌بوردن کردن، ته‌ویش له مادده‌ی (غ، ف، ر) هوه، وه‌رگیراوه، که داپۆشین ده‌گه‌یه‌نێ به‌ گشتی، وه‌ مانای ته‌صلیی وشه‌ی (غفر) بریتیه له داپۆشین و پۆشینی شتێک.

{والإِسْتِغْفَارُ: طَلَبُ الْغُفْرَانِ، وَالْغُفْرَانِ: تَغْطِيَةُ الذَّنْبِ بِالْعَفْوِ عَنْهُ} واته: (إِسْتِغْفَار) (س) که (س) ته‌له‌به، واته: داواى لی‌بوردن کردن، داواکردنێ گوناح پۆشان، که‌سێک که داواى پۆشرانی گوناحه‌که‌ی ده‌کا، پۆشرانی گوناھیش، ته‌وه‌یه بیه‌خشری و ببوردری.

ئه‌مه‌ش دوو هه‌وونه له ئایه‌ته‌کانی قورئان له‌باره‌ی: {داواى لی‌بوردن له‌خوا کردن} هوه:

یه‌که‌م: خواى لی‌بورده له سووره‌تی (هود) ئایه‌تی (٩٠) دا، ده‌فه‌رموی:

﴿وَأَسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ﴾^(٩٠)

واته: وه‌ داواى لی‌بوردن له په‌روه‌ر دگارتان بکه‌ن، پاشان بۆ لای بگه‌ڕینه‌وه، {پێشێ ده‌بی داواى لی‌بوردن بکه‌ی به‌ زار، ئنجا ده‌بی به‌ کرده‌وه بگه‌ڕێنه‌وه}، به‌ دلنایایی په‌روه‌ر دگارم به‌به‌زه‌یی خوش‌ویسته‌ره^(٢).

دووهم: هه‌روه‌ها له سووره‌تی (المزمل) ئایه‌تی (٢٠) دا، خوا (سبحانه و تعالی) ده‌فه‌رموی:

﴿.. وَأَسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾^(٢٠)

واته: داواى لی‌بوردن له خوا بکه‌ن، بی‌گومان خوا لی‌بورده‌ی به‌به‌زه‌یه.

(١) لسان العرب - ج ٥، ص ٢٥.

(٢) وشه‌ی (ودود) به‌مانای (مُحِب) به‌کوردیی: خوش‌ویست، یان خوش‌ویسته‌ر. بر‌وانه: المصباح المنیر، للفيومي، ص ٣٣٧. (تَوَدَّدَ إِلَيْهِ: تَحَبَّبَ، وهو ودودٌ أي: مُحِبٌّ. يَسْتَوِي فِيهِ الذَّكَرُ وَالْأُنْثَى).

■ ٦٢ ■

لهناخهوه بهرهو خوا بادانهوه (الإنبابة)

(أحمد بن يوسف بن عبدالدائم) لهبارهى چهملك و واتای وشهى: (إنبابة)هوه دهلى: {الإنبابة: نابَ يَنوبُ نَوْبًا، وَأَنَابَ يُنِيبُ إنبَابَةً: رَجَعَ مَرَّةً بَعْدَ أُخْرَى ... وَالْإِنْتِيَابُ: إِفْتِعَالٌ مِنْهُ، يُقَالُ: فَلَانٌ يَنْتَابُ فَلَانًا أَي: يَقْصُدُهُ} ^(١)، واته: وشهى (إنبابة) چ له (ثلاثي)هكهيهوه بى (نابَ يَنوبُ نَوْبًا)، چ له (رباعي)هكهيهوه (أَنَابَ يَنْيِبُ إنبَابَةً)، ههر دوو كيان يهك واتايان ههيه واته: جار له دوای جار گهرايهوه بو لای خوا، (إِنْتِيَاب)يش (إِفْتِعَال)ه، له (ناب)وه، دهگوترى: (فَلَانٌ يَنْتَابُ فَلَانًا، أَي يَقْصُدُهُ)، واته: فلان دهچى بو لای فلان كهس، جار له دوای جار، ياخود به ئامانجهوه دهچى، ياخود دهيهوى بچى بو لای.

بهلام نهوهى من لى حالى بووم، وشهى (إنبابة) برىتيه له گهرايهوه بو لای خوا له دل و دهروون و ناخهوه. ئىستاش با تهماشای چهند ئايهتيك بكهين، لهبارهى (إنبابة)هوه:

يهكهه: له سوورپهتى (الزمر) ئايهتى (٥٤)دا، خواى بهرزو مهزن، دهفهرمىوى:

﴿وَأَنِيبُوا إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَأَسْلُمُوا لَهُ..﴾

واته: بگه‌ڕێنه‌وه‌ بۆ لای په‌روه‌ردگارتان له‌ ناخه‌وه، وه‌ بۆى ملكه‌چ بن.

دووهم: له‌ سوورپه‌تى (الشورى) ئایه‌تى (١٣) دا، خوا تبارك و تعالى ده‌فه‌رموى:

﴿...اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ﴾ (١٣)

واته: خوا هه‌ركه‌سى بوى به‌ره‌و خۆى گۆل‌بژێرى ده‌كا، وه‌ به‌ره‌و خۆى ڕێنمايى هه‌ركه‌سى ده‌كات له‌ ناخه‌وه‌ بۆ لای بگه‌ڕێنه‌وه‌.

{یانى: هه‌ركه‌س دلى خۆى پر بکات له‌ سام و هه‌يبه‌ت و خۆشه‌ويستى و به‌گه‌وره‌ گرتنى خوا، له‌ ناخه‌وه‌ به‌ره‌و خوا بگه‌ڕێنه‌وه‌ وه‌رچه‌رخى، خواش ڕێنمايى ده‌كا} (١).

(١) زۆر جار خه‌ڵكانى ئه‌وه‌يان لى ده‌يێته ئىشکال كه‌ خواى كاربه‌جى ده‌فه‌رموى:

﴿وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَٰكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ...﴾ (١٣) النحل.
واته: وه‌ ئه‌گه‌ر خوا ويستباى ده‌يکردنه‌ يه‌ك کۆمه‌ل، به‌لام هه‌ر كه‌سى بوى گومراى ده‌كات و، هه‌ركه‌سى بوى ڕێنمايى ده‌كات.. كه‌ ئه‌مه‌ زۆر دووباره‌ بۆته‌وه‌ له‌ قورئاندا، لێره‌دا خوا (سبحانه و تعالى) به‌ په‌هابى (مطلق)ى فه‌رمويه‌تى و، تيمان ده‌گه‌يه‌نى كه‌ خسته‌نه‌ سه‌ر ڕېى راست و گومرايى، هه‌موو به‌ ويستى خوايه، به‌لام ئايا خواى كاربه‌جى له‌ گۆتره‌ ئه‌وه‌ ده‌كا؟!

نه‌خېر، له‌شونى ديكه‌ ڕوونى ده‌كاتوه‌: ده‌رياره‌ى به‌ ئه‌وانه‌ى ده‌يانخاته سه‌ر ڕېى راست، ده‌فه‌رموى: ﴿...وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ﴾ (١٣)، واته: ئه‌وانه‌ ده‌خاته سه‌ر ڕېى راست كه‌ زۆر بۆ لای خوا ده‌گه‌ڕێنه‌وه‌ مل كه‌چن له‌ ناخه‌وه، وه‌ ده‌رياره‌ى ئه‌وانه‌ش كه‌ گومرايان ده‌كا، ده‌فه‌رموى: ﴿...وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ﴾ (٢٧) إبراهيم. واته: خوا ئه‌و كه‌سانه‌ گومرا ده‌كا، كه‌ سته‌مكارن.

چوه، وه دلى خو ساغ كردنه‌وه و ئيراده‌ى خو به‌هيز كردن له‌سه‌ر شه‌وه، كه نه‌گه‌رپه‌ته‌وه بو شه‌ه گوناچه، وه هه‌رچه‌ى كه ده‌شگونجى له‌ كرده‌وان كه له‌ده‌سته‌ى چوون، بيانگه‌زپه‌ته‌وه. (چ حه‌قى خوا بى، چ حه‌قى خه‌لك).

چه‌ندان ئايه‌تى قوربان هه‌ن پيمان ڤاده‌گه‌يه‌نن، كه ته‌وبه‌ بو هه‌موو كه‌س پيوسته، بو نموونه: خوا ده‌فه‌رموى:

﴿.. وَتَوْبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ (٣١) النور.

واته: وه هه‌مووتان ته‌كه‌ر ئه‌ى ئيماندارينه! بو لای خوا بگه‌رپه‌ته‌وه، به‌لكو سه‌رفراز بن، {له‌ شه‌نجامى ته‌وبه‌دا ئينسان سه‌رفرازو به‌خته‌وه‌ر ده‌بى}.

- ئايا جياوازى له‌نيوان (التوبة) و (الإنابة) و (الأوبة) دا، چيه‌ه؟

به‌چه‌ند شه‌وه‌يه‌ك زانايان باسيان له‌ جياوازى نيوان شه‌ه و سه‌يه‌ه كرده‌وه:

١- شه‌ه سى وشانه هه‌رسه‌يكيان له‌ قورئاندا هاتوون، هه‌ندى له‌ زانايان جياوازيه‌كه‌يان به‌و شه‌وه‌يه‌ ده‌رخسته‌وه، گوتويه‌نه:

{يَقَال: لِمَن خَافَ الْعِقَابَ، هُوَ صَاحِبُ تَوْبَةٍ.

ويقال: لِمَن يَتُوبُ بَطَمَعَ فِي الثَّوَابِ، هُوَ صَاحِبُ إِنَابَةٍ.

ويقال: لِمَن يَتُوبُ لِمَحْضِ مِرَاعَاةِ اللَّهِ، هُوَ صَاحِبُ أَوْبَةٍ}.

خوا پيى ناخوشه‌ وازى لى بىنى، ئنجا شه‌ه كات به‌ تاعه‌ت بوته‌ له‌قه‌له‌م ده‌درى، هه‌روه‌ها بو شه‌ه به‌ڤۆروو نه‌بى، تاكو له‌شت ساغ بى، به‌لكو بو شه‌ه به‌ڤۆروو بى، كه خوا فه‌رمانى كرده‌وه! هه‌رچه‌نده هه‌موو فه‌رمانه‌كانى خوا، شه‌گه‌ر جيه‌جيان بكه‌ى، به‌دغه‌ت قازانج ده‌كا، تاك و خيزان و كۆمه‌لگا لى به‌هه‌رمه‌ند ده‌بن، وه گوناخ و تاوانيش، تو له‌ ڤوى جه‌سته‌وه زه‌ره‌رى لى ده‌كه‌ى، له‌ڤوى عه‌قه‌له‌وه، له‌ڤوى ده‌روونه‌وه، له‌ڤوى تاكيى، خيزانيى، كۆمه‌لايه‌تيى، له‌ دنياو له‌ قيامه‌ت، به‌لام تو بو‌يه تاعه‌ت شه‌نجام ده‌دى، كه خوا فه‌رمانى پيكرده‌وه تاكو پاداشتت هه‌بى، وه بو‌يه واز له‌ گوناهو تاوان ده‌هيني، چونكه‌ خواى كاربه‌جى قه‌ده‌غه‌ى كرده‌وه تاكو پاداشتت هه‌بى و سزايان نه‌بى.

واته:

أ- ههركهسێ له ترسی سزادان دهگهڕێتوهو بو لای خوای بهرزو مهزن، ئهوه خاوهنی تهوبهیه.

ب- وه ههركهسێ به ئومیدی ئهوهی خوا پاداشتی بداتهوه، (نهك تنهها له ترسی دۆزهخ)، دهگهڕێتوهو، ئهوه خاوهنی (إنابة)یه.

ج- وه كهسێ تنهها لهبهر ئهوه دهگهڕێتوهو بو لای خوا، ئهدهب له گهڵ خوادا بهكار دههێنێ، {رهچاوی مافی خوا دهكا، كه خوا شایستهی ئهوهیه بهندایهتی بو بکری، بپهرستری و، سپلهیی بهرانبهری نهکری، ئه گهر بهههشت و دۆزهخیشی درووست نهکردبایه، ههر نهدهبوو سهڕپچیی لی بکری}، ئهوه كهسهش خاوهنی (أوبة)یه.

٢- ههروهها سهبارهت بهم سی زاراوهیه، گوتراوه:

أ- {(الثَّوْبَةُ): صِفَةُ عَامَّةِ الْمُؤْمِنِينَ}، واته: تهوبه سیفهی ئیماندارانه بهگشتی، وهك خوا تبارك و تعالی دهفرموی:

﴿.. وَتَوْبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ ..﴾ (٣١) النور.

واته: ئهی ئیماندارینه تیكراتان بو لای خوا بگهڕێنهوه، بهلكو سهرفراز بن.

ب- {(الإنابة): صِفَةُ الْأَوْلِيَاءِ وَالْمُقَرَّبِينَ}، واته: (إنابة) سیفهی نزیکان و دوستانی خواجه، وهك خوای بهرزو مهزن دهفرموی:

﴿.. وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ﴾ (٣٢) ق.

واته: كهسێ بهدلیکی له ناخهوه گهراوهوه هاتوتهوه بو لای خواو بو خزمهت خوا.

ج- {(والأوبة) صِفَةُ الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ}، واته: (أوبة) سیفهی پیغمبهران و نیراوانی خواجه (سهلامی خویان لیبی)، وهك خوای پهروهردگار دهربارهی سولهیمان (سهلامی خوای لیبی) دهفرموی:

﴿...نِعَمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ﴾ (٣٠) ص.

واته: باشتیرین بهندهی خوا بوو، زۆر بۆ لای خوا ده گهراپیهوه^(١).

٣- (رای خۆم) دهربارهی لیکدانهوهو بهراوردی ئەو سێ وشهیه، ئاویه:

أ- (الإِنَابَةُ): بریتیه له گهراپیهوه بۆ لای خوا، له ناخهوه.

ب- (التَّوْبَةُ): بریتیه له گهراپیهوه بۆ لای خوا، به پڕاڵت، دیاره به پڕاڵت دهبی ناخیشی له گهڵدا بی.

ج- (الأُوبَةُ): دهگونجی مانایهکی بههیزتر بگهیهنی له تهویه، بۆیه خوی پهروهردگار یهکی له پیغه مبههرانی خوی پی وهسف کردوه، که سوله یمانه (سهلامی خوی لیبی).

وه داوای لیبوردن له خوا کردن، بریتیه له ئیعلان کردنی گهراپیهوه بۆ لای خوا، وه بریتیه له زه مینه خوڤ کردن بۆ گهراپیهوه بۆ لای خوا.

(١) ئەم جیاوازییه له (لسان العرب) دا هاتوه له مادهدهی (أوب و توب) دا.

■ ٦٤ ■

دل ئارام بوون به خوا (الطَّمَأْنِينَةُ بِاللّهِ):

شارهزاو پسپوڤرانی زمان ئاوا واناو مه به سستی وشه ی (طَّمَأْنِينَةُ) یان شیکردۆتهوه:

أ- (ابن فارس) گوتویهتی: {الطَّمَأْنِينَةُ: إسم من الإطمینان الذي هو مصدر: إطمأنَّ الشيء يطمئنُ إطمئناناً، إذا سَكَنَ وَذَلِكَ مَأْخُذٌ مِنْ مَادَّة: (ط، م، ن) بزيادة الهمزة، يُقال: إطمأنَّ المكانُ: ثَبَتَ واستَقَرَّ، واطمأنَّ الرَّجُلُ: سَكَنَ... واطمأنَّ وتَطَامَنَ، مُتَقَارِبَانِ لَفْظاً وَمَعْنَى^(١)، واته: (طَّمَأْنِينَةُ) ناوه بو (إطمئنان)، (إطمئنان) یش چاوگه، ئەو شته ئارام بوو، ئارام ده بێ، یان داده سه کنی، ئەویش له مادده ی (ط، م، ن) وه گیراوه، هه مزهشی لی زیاد کراوه، که ده گوتری: (إطمأنَّ المكانُ) واته: ئەو شوینه جیگیر بوو، واته: سه قامگیر بوو، دامه زرا، وه که ده گوتری: (اطمأنَّ الرَّجُلُ) واته: پیاوه که ئارام بوو، وه وشه ی (اطمأنَّ) و (تَطَامَنَ) هه له پرووی بیژه وه، هه له پرووی ماناوه، لِيكَ نَزِيكَن.

ب- (راغب الأصفهاني) ده لی: {الطَّمَأْنِينَةُ: هِيَ السُّكُونُ بَعْدَ الْإِنْزِعَاجِ^(٢)، واته: (طَّمَأْنِينَةُ) بریتیه له ئارامیه که دوا ی بیژاری، دوا ی جموجۆل.

(١) مقایس اللغة ج ٣، ص ٤٢٢.

(٢) المفردات، ص ٣٠٧.

ج- (فیروز آبادی) ده‌لی: {الطَّمَانِيَّةُ وَالسَّكِينَةُ كُلُّ مِثْلِهِمَا يَسْتَلْزِمُ الْآخَرَى، لَكِنْ إِسْتَلْزَامُ الطَّمَانِيَّةِ السَّكِينَةَ أَقْوَى مِنَ الْعَكْسِ، ثُمَّ إِنَّ الطَّمَانِيَّةَ أَعَمُّ مِنَ السَّكِينَةِ، وَالسَّكِينَةُ تَكُونُ حِينًا بَعْدَ حِينٍ، الطَّمَانِيَّةُ لَا تُفَارِقُ صَاحِبَهَا وَكَأَنَّهَا نِهَايَةُ السَّكِينَةِ} (١)، واته: وشەى (طمانیة) و (وسکینة) هه‌ر کامیان ئەوی دیکه ده‌گریته خۆی، به‌لام (طمانیة) زیاتر (سکینة) ده‌گریته خۆی، له‌وه‌ی به‌ پێچه‌وانه‌وه‌، وه‌ پاشان (طمانیة) گشتی تهر له‌ (سکینة)، وه‌ (سکینة) جارو باره‌، جارو بار ده‌بی، جارو بار نابێ، به‌لام (طمانیة) هه‌میشه‌ له‌ گه‌ل خاوه‌نه‌که‌ی دایه‌.

بۆیه‌ ده‌بینین خوای کاربه‌جی که‌ باسی سه‌کینه‌ت ده‌کا ده‌فه‌رموی:

﴿هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ..﴾ (٤) الفتح.

واته: خوا ئەو که‌سه‌یه‌ که‌، سه‌کینه‌تی دابه‌زاندە نۆ دلی به‌رواداران ...

یانی: له‌کاتیکی دیاریی کراودا سه‌کینه‌ت دابه‌زیه‌ سه‌ر ئیمانداران.

به‌لام ته‌ماشای ده‌که‌ین (طمانیة) به‌ (إِسْمُ فَاعِلٍ) (مُطْمَئِنَّةٌ) دینێ و ده‌فه‌رموی:

﴿يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنِّةُ (٢٧)﴾ الفجر.

ئەى ئەو نه‌فسه‌ی ئارامت گرتوه‌، واته: حاله‌تی (إِطْمِئْنَانٍ) ت بۆ پەیدا بووه‌، وا پێده‌چێ حاله‌تی ئارام گرتن (الطمانیة) کۆتایی قوناغی ئەو (السکینة) یه‌بی، که‌ بۆ ئینسان دێ، له‌ حاله‌تیکی تایبه‌تدا.

خوای په‌روه‌ردگار ده‌راره‌ی (ئارام بوونی دل به‌خوا) له‌چه‌ند ئایه‌تی‌کدا دواوه‌، که‌ دوو نمونه‌یان لی دینینه‌وه‌:

یه‌که‌م: له‌ سووره‌تی (الرعد) ئایه‌تی (٢٨) دا، ده‌فه‌رموی:

﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾ (٢٨)

واته: ئەوانه‌ی که‌ ئیمانیان هیناوه‌و دلیان به‌یادی خوای ئارام ده‌گری، ئاگادار

بن! دلان به یادی خوا ئارام ده گرن، {به یادی خوا، دلخو شییان بو دی و شادمان ده بن}.

دووهم: خوا له سوورپهتی (الفجر) نایه ته کانی (٢٧-٣٠) دا ده فرموی:

﴿يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ﴿٢٨﴾ فَأَدْخُلِي فِي عِبَادِي ﴿٢٩﴾ وَأَدْخُلِي جَنَّتِي ﴿٣٠﴾﴾

واته: ئه ی نه فسی ئارام گرتوو! بگه پیره بو لای پهروه رد گارت، تو له و رازی نه ویش له تو رازییه، بچو نیو به نده کانی منه وهو، بچو نیو به هه شته که مه وه.

له نوره کومه ئایه بهمه کال له که ئه ئه ئه
www.alibapir.com

Facebook

YouTube

Google Play

App Store

Twitter

Telegram

WhatsApp

له نوره کومه ئایه بهمه کال له که ئه ئه ئه
www.alibapir.com

■ ٦٥ ■

كارى خۆ سپاردن به‌خوا (تَفْوِيضُ الْأَمْرِ إِلَى اللَّهِ)

(الرازي) گوتويه‌تى: {التفويض: فَوَّضَ إِلَيْهِ الْأَمْرَ تَفْوِيضًا: رَدَّهٗ إِلَيْهِ} (١)، واته: كاره‌كه‌ى بۆ لای وى گێڕايه‌وه، كاره‌كه‌ى به‌وى سپارد، عایدی وى كرد.

ئایا جیاوازی له‌نیوان (تَوَكَّلْ) و (تَفْوِيض) دا چیه‌؟

(تَوَكَّلْ و تفویض) پشت به‌خوا به‌ستن و کارى خۆ به‌خوا سپاردن، له‌یه‌ك نزیکن، له‌نیوان ئه‌هللى ته‌زکیه‌دا له‌و باره‌وه، جیاوازی هه‌یه، بۆ وێنه:

(إِبْنُ الْقَيْمِ) پێی وایه (تَوَكَّلْ) به‌هێزتر له (تَفْوِيض) وه‌ ده‌لێ: (تَوَكَّلْ) بریتیه له: کرۆکی (تَفْوِيض)، وه‌ رای دیکه‌ش هه‌یه، له‌و باره‌وه.

به‌لام من پێم وایه: {کارى خۆ به‌خوا سپاردن} (تَفْوِيض) پله‌ی به‌رز تره، چونکه‌ تۆ ته‌ گهر کارى خۆت به‌خوا سپارد، هه‌واله‌ى خوات كرد، مانای وایه تۆ حاله‌تى سه‌کینه‌ت و دل ئارامییت بۆ دى، پێم وایه: ئه‌وه له‌ حاله‌تى پشت به‌خوا به‌ستن به‌هێزتره، وه‌ حاله‌تى کارى خۆ هه‌واله‌ى خوا كردن، (تَفْوِيض) پشت به‌خوا به‌ستن (تَوَكَّلْ) یش ده‌ گرتته‌ خۆی.

با له باره ی ئه و سیفه ته بهرزو گه وره یه شه وه - واته: (تفویض)- ئایه تیک به هه وونه
بێینه وه:

له سوورپه تی (غافر) ئایه ته کانی: (٤٤-٤٥) دا، خوا (سبحانه و تعالی) له سه ر
زمانی ئه و پیاوه چاکه ی که دیفاع له موسا (سه لامی خوی لیبی)، ده کا،
له بهر امبه ر فیرعه وندا، له کو تایی قسه کانیدا ده لێ:

﴿فَسَتَذْكُرُونَ مَا أَقُولَ لَكُمْ وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ
بِالْعِبَادِ ٤٤ فَوَقَّعَهُ اللَّهُ سَيِّئَاتٍ مَا مَكَرُوا وَحَاقَ بِإِثْمِهِمْ
الْعَذَابُ ٤٥﴾

واته: (ئه و بهنده چاکه ده لێ): له مه وودوا ئه وه ی من پێتان ده لێم، بیرتان دێته وه،
وه منیش کاری خۆم هه وه لای خوا ده که م، وه بێگومان خوا بینهری بهنده کانیه تی
{ده یانبینی و ناگای لیانه}، سه ره نجام خوا له و پیلانه خراپانه ی ئه وان بۆیان
ده گێرا، پاراستی، وه سزایه کی خراپ ده وری دارو ده سته ی فیرعه ونیدا.

له نۆزه کۆمه لایه نیه کانی له که لانی

بۆ ئێکۆم عه مر مه لاه الناکمل الاجتهاد

Alibapir

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

Google Play

App Store

QR codes

Alibapir

Alibapir

QR codes

راکه پێدانی مه کتبه ی ماموستا عه لی بابیر

■ ٦٦ ■

لهخوا رازمه بوون (الرّضا عَنِ الله)

شیکردنهوهی پسیپۆرانی زمان بۆ چه مک و واتی وشه‌ی (رضا):

أ- (إِبْنُ فَارَسٍ) دهلّی: {الرّضا عَنِ الله: الرّضا مَصْدَر: رَضِيَ يَرْضَى، وَهُوَ مَأْخُوذٌ مِنْ مَادَّة: (ر، ض، و) الَّتِي تَدُلُّ عَلَى خِلَافِ السَّخَطِ^(١)، وَاَتَه: (الرّضا عَنِ الله) رَازِی بوون له خوا، چاوگه له: (رَضِيَ يَرْضَى) هوه هاتوه، که له مادده‌ی (ر، ض، و) هوه هاتوه، ئەو مادده‌یه‌ش ده‌لاله‌ت له پیچه‌وانه‌ی توورپه بوون ده‌کا، ده‌لاله‌ت له‌سه‌ر رَازِی بوون و په‌سند کردنی شَتِیک ده‌کا.

ب- (الْجَوْهَرِي) دهلّی: {الرّضوان: الرّضا، وَكَذَلِكَ الرّضوان والمرضاةُ مثله، والرّضوان: الرّضا الكثير^(٢)، وَاَتَه: وشه‌ی (رِضوان) یانی (الرّضا) به مانای ره‌زامه‌ندی، هه‌روه‌ها (رِضوان) یش هاتوه، (مَرْضاة) یش به‌هه‌مان شیوه، یه‌ک مانایان هه‌یه، ئنجا وشه‌ی (رِضوان) واته: رَازِی بوونی زیاتر.

وه‌ک گوتمان: (فعل) ئە‌گه‌ر پیته‌کانی زیاتر بن، ماناکه‌شی زیاتره، (رِضا) پیته‌کانی که‌مترن له (رِضوان) بۆیه (رِضوان) ماناکه‌ی به‌هێزتره، واته: رَازِی بوونیکی باشت‌ر زۆرت‌ر.

(١) مقایس اللغة، ج ٢، ص ٤٠٢.

(٢) الصحاح، ص ٢٣٥٣.

ج- (الجرجاني) ده‌لێ: {الرُّضَا: هُوَ سُورُ الْقَلْبِ مِرُّ الْقَضَاءِ، وَقِيلَ: الرُّضَا: إِرْتِفَاعُ الْجَزَعِ فِي أَيِّ حُكْمٍ كَانَ، وَقِيلَ: اسْتِقْبَالُ الْأَحْكَامِ بِالْفَرَحِ، وَقِيلَ: سُكُونُ الْقَلْبِ تَحْتَ مَجَارِي الْأَحْكَامِ} (١)، واته: (رِضا) بریتیه له دَلخۆش بوون بهو قه‌ده‌ره تالانه‌ی که به‌سه‌رت دین، {به‌لای تالْت که به‌سه‌ردی تۆ دَلت پی خۆش بی، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی له‌خواوه‌یه‌و پاداشتی له‌دواوه‌یه‌و} وه‌ گوتراوه: (رِضا) بریتیه له لاچوونی هه‌له‌په هه‌له‌پ و ناره‌حه‌ت بوون به‌رامبه‌ر به‌هه‌ر به‌ریاریکی خوا، وه‌ گوتراوه: بریتیه له پیشوازیی کردنی حوکه‌مه‌کان به دَلخۆشیی، وه‌ گوتراوه: بریتیه له دَل ئارام گرتن له‌ژێر باری به‌ریاره‌کان (ی خوای په‌روه‌ردگار) دا.

د- (المناوي) ده‌لێ: {الرُّضَا: طِبُّ نَفْسٍ لِلْإِنْسَانِ مَا يُصِيبُهُ أَوْ يَفُوتُهُ، مَعَ عَدَمِ التَّغَيُّرِ} (٢)، واته: (رِضا) بریتیه له ده‌روون خۆشیی نه‌فس خۆشیی ئینسان به‌وه‌ی که تووشی دی، یاخود له‌ده‌سته‌ی ده‌چی {له‌ به‌رژه‌وه‌ندییه‌کان} بی ئه‌وه‌ی بگورێ.

ئجبا با بزانی خوای په‌روه‌ردگار ده‌رباره‌ی رازی بوونی به‌نده‌کان له خوای به‌رزو مه‌زن، چی ده‌فه‌رموی؟:

یه‌که‌م: خوا له سووره‌تی (التوبة) ئایه‌تی (١٠٠) دا، ده‌فه‌رموی:

﴿وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾ (١٠٠)

واته: وه‌ پێشكه‌وتوه‌ یه‌که‌مه‌کان له‌ کۆچکه‌ران و پشتیوانان، وه‌ له‌وانه‌ی که به‌باشی شوی و ان که‌وتوون، خوا لیان رازییه‌و، ئه‌وانیش له‌خوا رازیین، وه‌ خوا چه‌ند به‌هه‌شتیکی بۆ داناون رۆوبار به‌ژێر کۆشکه‌کانیاندا ده‌رۆن، به‌ هه‌میشه‌یی تیاندان ده‌میننه‌وه، ئه‌وه‌ سه‌رکه‌وتن و به‌مراز گه‌یشتنی گه‌وره‌یه‌.

(١) التعريفات، ص ١١١، والتوقيف على مهمات التعاريف، للمناوي ص ١٧٨.

(٢) التوقيف، ص ١٧٨.

دووهم: هه‌روه‌ها له سووره‌تی (الفجر) ئایه‌ته‌کانی (٢٧-٣٠) دا که پێشتریش هینامان، خ‌وای په‌روه‌رد‌گار نه‌فسی ئینسان‌ییکی ئیمان‌دار که به‌یادی خوا ئارامی گرتوه، ده‌دوینێ و ده‌فرموی:

﴿يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ (٢٧) ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً (٢٨) فَادْخُلِي فِي عِبَادِي (٢٩) وَادْخُلِي جَنَّاتِي (٣٠)﴾

(رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً) واته: تۆ له خوا رازی له‌سه‌ر ئه‌و به‌هه‌شت و نيعمه‌ته‌ی که به‌تۆی به‌خشیوه‌و، خواش له‌تۆ رازییه، ئنجا ئیستا شایسته‌ی ئه‌وه‌ی که بچیه ئیو به‌نده‌کانی منه‌وه، وه بچیه ئیو به‌هه‌شته‌که‌مه‌وه.

دیاره له‌خوا رازی بوون، یانی: له‌هه‌موو شتیکی خوا رازی بی، له‌شه‌ریعه‌ته‌که‌ی، له‌حوکه‌مه‌که‌ی، له‌په‌یامه‌که‌ی، له‌و به‌لاو مو‌صیبه‌تانه‌ی که به‌سه‌رت دین، له‌و په‌وه‌وه که له‌خواه‌ه‌ دین، رازی بی، تووره‌ نه‌بی، مه‌رج نیه له‌خودی کاره‌که‌ رازی بی، که سی‌ک زو‌لمی‌کت لی‌ده‌کا، رازی مه‌به، به‌لام له‌خوا تووره‌ مه‌به، له‌زالمه‌که‌و له‌کرده‌وه‌که‌ی تووره‌به، به‌لام دل‌ت به‌رامبه‌ر به‌خوا نه‌گۆری، هه‌ر له‌به‌ر ئه‌وه‌ی سته‌مه‌که به‌ویستی په‌های خوایه!

له‌ نۆزه حه‌مه‌لایه‌تییه‌کان له‌که‌للانی

ئێمه‌ن به‌هه‌م به‌ر مو‌لا‌ع الو‌ا‌ئ‌ل الا‌ئ‌مه‌لای

پا‌ڤ‌ا‌پ‌ا‌ر‌ا‌ن‌د‌ن‌ی مه‌که‌ته‌بی م‌ا‌و‌س‌ت‌ا ع‌ه‌لی با‌پ‌ا‌ر

www.alibapir.com

Alibapir

Google Play App Store

پا‌ڤ‌ا‌پ‌ا‌ر‌ا‌ن‌د‌ن‌ی مه‌که‌ته‌بی م‌ا‌و‌س‌ت‌ا ع‌ه‌لی با‌پ‌ا‌ر

پا‌ڤ‌ا‌پ‌ا‌ر‌ا‌ن‌د‌ن‌ی مه‌که‌ته‌بی م‌ا‌و‌س‌ت‌ا ع‌ه‌لی با‌پ‌ا‌ر

پا‌ڤ‌ا‌پ‌ا‌ر‌ا‌ن‌د‌ن‌ی مه‌که‌ته‌بی م‌ا‌و‌س‌ت‌ا ع‌ه‌لی با‌پ‌ا‌ر

■ ٦٧ ■

خواستنى رەزامەندىيە خوا (إِبْتِغَاءُ رِضْوَانِ اللَّهِ)

(الرازي) لهبارەى پروونکردنەوهى چەمەك و مەبەستى (إِبْتِغَاءُ رِضْوَانِ اللَّهِ) وه، گوتوویەتى: {إِبْتِغَاءُ رِضْوَانِ اللَّهِ: بَغْيٌ ضَالَّتُهُ يَبْغِيهَا بُغَاءٌ وَبُغَايَةٌ: أَي طَلَبُهَا ... وَابْتِغَيْتُ الشَّيْءَ وَتَبِعْتُهُ: طَلَبْتُهُ} (١)، واتە: (إِبْتِغَاءُ رِضْوَانِ اللَّهِ) واتە: گەرپان بەدواى رەزامەندىيە خوادا، هەول دان بو وەدەست هیئانی رەزامەندىيە خوا، دەگوترى: (بَغْيٌ ضَالَّتُهُ) واتە: شتیکی که لی ون بووه، بەدوایدا دەگەری، (بُغَاءٌ وَبُغَايَةٌ) واتە: داوا کردن، (وَابْتِغَيْتُ الشَّيْءَ وَتَبِعْتُهُ) واتە: داواى شتیکم کردو بەدوایدا چووم.

{إِبْتِغَى: إِفْتَعَلَ مِنَ الْبَغْيِ، وَقَدْ غَلَبَ إِخْتِصَاصُهَا لِلْإِجْتِهَادِ فِي الطَّلَبِ، فَإِنْ كَانَ ذَلِكَ الْمَطْلُوبَ مَحْمُودًا فَابْتِغَاؤُهُ كَذَلِكَ، وَكَذَا عَكْسُهُ، مِثْلُ: ﴿..أَبْتَغَاءَ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ رَجُوهَا..﴾ (٢٨) الإسراء، ﴿لَقَدْ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ..﴾ (٤٨) التوبة (٢)، واتە: وشەى (إِبْتِغَى) (إِفْتَعَلَ) هیه له (بَغْيِ)، (بَغْيِ) یانی داواکردن، بەزۆری وشەى (بَغْيِ) یان (إِبْتِغَاءَ) تایبەتە بەووه، که ئینسان له داواکردنی شتیکیدا

(١) مختار الصحاح، ص ٦٥.

(٢) عمدة الحفاظ في تفسير أشرف الألفاظ، ج ١، ص ٢١٥.

زۆر خۆى ماندوو بكاو تىبكووشى، ئنجا ئە گەر ئەو شتەى داوا دەكرى، ستایش كراو و شتیكى باش بى، ئەو دەوا كردن و بەدواداچوونیشى شتیكى باشە، وە ئە گەر شتیكى خراب بى، بەدواداچوون و داوا كردنیشى شتیكى خراپە.

خوای كارزانیش بۆ هەردووکیان (إبتغاء) بە کارهێناوه:

أ- بۆ داوا كردنى شتى باش فەرموویەتی:

﴿ .. اِبْتَغَاءَ رَحْمَةٍ مِّن رَّبِّكَ تَرْجُوهَا .. ﴾ (٤٨)

واتە: بەهۆى داوا كردنت بۆ ڕەحمەتى پەروردگارت، كە تۆمیدت پێیهتی.

ب- بە نەسبەت خراپەشەوه، دەفەرموی:

﴿ لَقَدْ اِسْتَفْغَوْا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ .. ﴾ (٤٨)

واتە: ئەوانە پێشتر بەدواى ئازاوه گیریدا گەران.

ئنجا با سى (٣) وێنە لە ئایەتەکانى قورئان، لەو بارهوه بێنێهوه:

یەكەم: خوا لە سوورەتى (البقرة) ئایەتى (٢٠٧) دا، دەفەرموی:

﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْرِى نَفْسَهُ اِبْتَغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ ﴾ (٢٠٧)

واتە: لە خەلك هەیه خۆى دەفروشی لە پێناوى وەدەست هێنانى ڕەزامەندیى خوا، وە خوا بەرامبەر بەبەندەکانى میهربانە.

کەواتە: خوا مەدحى ئەو کەسە دەکا کە نەفسى خۆى فیدای ڕەزامەندیى خوا دەکات.

دووهم: هەروەها خوا عز و جل لە سوورەتى (المائدة) ئایەتەکانى (١٥-١٦) دا، دەفەرموی:

﴿ ... قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللّٰهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُّبِينٌ ﴾ (١٥)

يَهْدِي بِهِ اللّٰهُ

مَنْ أَتْبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٦﴾

(دیاره پرووی دواندن له خاوهن کتیبه کانه) واته: له خواوه پرووناکیستان بو هاتوه، وه کتیبیکې پروون کهرهوتان بو هاتوه، که هر که سې بهدوای په زامه نډی خوا، بگهړی، خوا بهرهو رپییه کانی ناشتی رپنمایې دهکا، وه له تاریکیان بهرهو پرووناکی دهریان دیتی، به مو له تی خوی، وه بهرهو راسته شه قامی خوی هیداپه تیان ددها، (دهیانخاته سهر راسته شه قامی خوی).

سپیه: هرهو ها خوی ټاک و پاک له سووړه تی (الحشر) ثایه تی (۸) دا، له باسی مه دحی کو چکه راندا، ده فهرمو:

﴿...يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿٨﴾﴾

واته: نه وانه به خشش و په زامه نډی خوا ده خوازن، وه یارمه تی خواو پیغه مبه ره که ی ددهن، نا نه وانه راست ده کن (راستان).

دیاره نیمه بویه {رازی بوون له خوا، وه هه ولدان بو په زامه نډی خوا} مان کردوه کوټا سیفیت و نه دهب و په وشتی بهرزی مامه له کردنی بهنده له گه ل خوی خویدا، چونکه کوټا شتی که نینسان پی ده گات، بریتیه له وهی له خوا رازی بی، وه خوشی و لیبکا، که خوا لی رازی بی.

خوا به لوتف و کهره می خوی نیمه لهو که سانه بگړی، که له هه موو شتی کدا له خوا رازی بین، وه کاریکی واکهین، خواش لیمان رازی بی، وه سهره نجام بمانخاته نهو به هشته وه، که بو نهو که سانه ی دانوه، که لیان رازییه.

له نوره کومه لاریه نیکان لیکه نلین

بني حکم عن مواقع التواصل الاجتماعي

پښتانه دندې مکتبې موسسۃ علمی بابیر

archive.org/details/alibapir

AliBapir

Get it on Google Play

Download on the App Store

www.alibapir.com

پښتانه دندې مکتبې موسسۃ علمی بابیر

پښتانه دندې مکتبې موسسۃ علمی بابیر

پښتانه دندې مکتبې موسسۃ علمی بابیر

پښتانه دندې مکتبې موسسۃ علمی بابیر

به نوره كومهلاريهينمگان لهكوتلاني

دخ عهكم غر مواقع التواصل الاجتماعي

علي بابا AliBapir

هاتل بابيري AliBapir

كهتالي

زاکه پاندني مەکتەبی فاموستا عەلي بابير

AliBapir

Google Play

App Store

PDF

QR codes

QR codes

QR code

زاکه پاندني مەکتەبی فاموستا عەلي بابير

رەڤە خۆشکردن

ره‌وشته کۆمه‌لایه‌تییه‌کان مه‌به‌ست پێیان: ئەو ره‌وشت و ئاکارانەن که مرووفی مسوڵمان له په‌یوه‌ندیی له‌گه‌ڵ ده‌وروپه‌ردا، له‌گه‌ڵ خه‌ڵکدا خۆییان پێی ده‌پازینیته‌وه‌و، له‌ خۆیدا به‌رجه‌سته‌یان ده‌کا، بۆ ئەوه‌ی که به‌ره‌وشت و نه‌ده‌بێکی به‌رزو جوان، له‌گه‌ڵ خه‌ڵکدا هه‌لس و که‌وت بکات، دیاره‌ من سه‌رجه‌م ئەو ره‌وشت و ئاکاره‌ به‌رزو جوانانه‌ی، که پێویسته‌ ئینسانی مسوڵمان له‌خۆیدا بیانیه‌یتته‌ دی و، خۆییان پێی به‌پازینیته‌وه‌، له‌بوا‌ری مامه‌له‌و هه‌لس و که‌وتی له‌گه‌ڵ خه‌ڵکدا، له‌گه‌ڵ کۆمه‌لگادا، سه‌رژمێرم کردوون، سه‌رجه‌م هه‌فتاو سی (٧٣) دانهم لی گولبێژێر کردوون، که ده‌شگونجی زیاتر، یان که‌متر بن، به‌و واتایه‌ی، که هه‌ندیکیان به‌چه‌ نۆ هه‌ندیکیانه‌وه‌، یان هه‌ندیکیان بکری‌ن به‌دوو، به‌لام سه‌رجه‌م ئەوانهم به‌ پێویست زانیوه‌ که لی‌ره‌دا سه‌رژمێریان بکه‌م.

ئنجایمه‌ سه‌ره‌تا ئەو هه‌فتاو سی (٧٣)یه، به‌ریز سه‌رژمێر ده‌که‌ین، پاشان به‌ ریزی‌ک که لی‌ره‌دا نووسیمانه‌، یه‌ک له‌دوای یه‌ک سه‌رو تیشکیان ده‌خه‌ینه‌ سه‌ر:

- ١- دادگه‌ری (العَدَل).
- ٢- چاکه‌کاری (الإِحْسَان).
- ٣- پێژگرتن (التَّكْرِيم).
- ٤- دلسۆزی (النَّصِيحَة).
- ٥- ته‌بابی و گونجاوی (الأُلْفَة وَالْإِنْسِجَام).
- ٦- سینه‌ فراوانیی و لی‌بورده‌یی (السَّماحَة).

- ٧- لێزانی و دانایی (الحِکْمَة).
- ٨- چاکسازی کردن (الإصلاح).
- ٩ و ١٠- خاکیتی و، هیمینی، (التَّوَّاضِع، وَالسَّكِينَة).
- ١١ و ١٢- نهرم و نیانی و، زمان شیرینی (الرَّفَق، وَطِيبَ الْكَلَام).
- ١٣ و ١٤ و ١٥- سۆزو په‌رۆشی و، بارقوولی و، هییدی و مه‌ندی (الشَّفَقَة، وَالْحِلْم، وَالتَّائِي).
- ١٦- میانجیتی (التَّوَسُّط).
- ١٧- رپو و گه‌شی (البَشَاشَة).
- ١٨- گه‌شینی (التَّفَاوُل).
- ١٩ و ٢٠ و ٢١ و ٢٢- هاوسه‌نگی له‌ خه‌رج کردن داو، مال به‌خشین له‌ فه‌ره‌نایی و سه‌غله‌تییداو، قه‌ناعه‌ت کردن به‌ که‌می که‌لāl و، خو پاریزی به‌رانه‌ر سامانی حه‌رام (الإعتدال في الإنفاق، والإنفاق في السَّراء والضَّراء، والقناعة، والعِفَة تجاه المال الحرام).
- ٢٣ و ٢٤ و ٢٥- گه‌یانندی په‌یوه‌ندی خزمایه‌تی و، هاوکاری کردنی نزیکان و، چاکه‌ کردن له‌ گه‌ل باب و دایکدا (صِلَة الرَّحِم، وَإِيتَاءُ ذِي الْقُرْبَى، وَالْإِحْسَانُ إِلَى الْوَالِدِينَ).
- ٢٦ و ٢٧- بانگه‌واز کردن بو چاکه‌و، فه‌رمان کردن به‌ په‌سه‌ندو، رپگری کردن له‌ ناپه‌سند (الدَّعْوَة إِلَى الْخَيْر، وَالْأَمْرُ بِالْمَعْرُوف، وَالنَّهْي عَنِ الْمُنْكَر).
- ٢٨ و ٢٩- هاوکاری کردن له‌سه‌ر چاکه‌کاری و پارێزکاری و، یه‌کدی راسپاردن به‌ هه‌ق و خو‌راگری (التَّعَاوُن عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى، وَالتَّوَّاصِي بِالْحَقِّ وَالتَّوَّاصِي بِالصَّبْرِ).
- ٣٠ و ٣١ و ٣٢- دلپاکیی له‌ گه‌ل برودارانداو، دلخۆشبوون به‌ دابین کردنی به‌رژه‌وه‌ندیان و، به‌سه‌رخۆدا هه‌لبێزاردنیان (نَقَاءُ الْقَلْبِ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ، وَالسُّرُورُ بِتَحْقِيقِ مَصَالِحِهِمْ، وَالْإِثَارِ مَعَهُمْ).

٣٣ و ٣٤ و ٣٥- لەبن بالى خۆ گرتنى براداران و، بەزەبى بەرانبەر نواندنيان و، كاروبار بەرپاويژ بەرپۆه بردن، (الدَّالَّةُ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ، وَالرَّحْمَةُ بِهِمْ، وَإِدَارَةُ الْأُمُورِ بِالشُّورَى).

٣٦ و ٣٧ و ٣٨- رقى خۆ كپ كردنەوهو، لىبوردين لەكاتى تورپييداو، چاوپۆشىي كردن (كُظِمَ الْغَيْظُ، وَالْمَغْفِرَةُ عِنْدَ الْغَضَبِ، وَالْعَفْوُ وَالصَّفْحُ).

٣٩ و ٤٠ و ٤١- بەرپۆهه بەلاى قسهو رپهفتارى پووچدا گوزەر كردن و، بەچاكه خراپه لابردن و، پشت له نه فامان كردن (الْمُرُورُ بِاللَّغْوِ مُرُورًا كَرِيمًا، وَدَفْعُ السَّيِّئَةِ بِالْحَسَنَةِ، وَالْإِعْرَاضُ عَنِ الْجَاهِلِينَ).

٤٢ و ٤٣ و ٤٤ و ٤٥- بەرگريي كردن لەكاتى ستهمداو، بەهيز بوون لەبەرانبەر كافرانى دوژمنداو، زبريى لەسەر كافرانى شەر فروش و، چەسپاويى و نه له خشاويى لهكاتى هەرپهشەى دوژمنان و، لەكاتى بەرەنگار بوونەوهى سەختياندا (الْإِنْتِصَارُ عِنْدَ الْبَغْيِ، وَالْعِزَّةُ عَلَى الْكَافِرِينَ، وَالشَّدَّةُ عَلَى الْكُفَّارِ، وَالثَّبَاتُ عِنْدَ تَهْدِيدِ الْأَعْدَاءِ وَمُوَاجَهَةُ الشَّدَائِدِ).

٤٦ و ٤٧ و ٤٨ و ٤٩- متمانه بەخۆبوون و لەسەر پيى خۆ وهستان و، گهياندى سپاردەو، راستگويى له بەلینداو، پەيمان بردنە سەر (الثَّقَةُ بِالنَّفْسِ وَالْإِعْتِمَادُ عَلَى الذَّاتِ، وَأَدَاءُ الْأَمَانَةِ، وَصِدْقُ الْوَعْدِ، وَالْوَفَاءُ بِالْعَهْدِ).

٥٠- زۆر خەفەت بار نەبوون بە نەهات و، زۆر دلخۆش نەبوون بە هات، (عَدَمُ الْأَسَى عَلَى الْخَيْرِ الْفَائِتِ، وَعَدَمُ الْقَرَحِ بِئِيلِ الْخَيْرِ).

٥١ و ٥٢- شاھەدييدانى بەهەق و، بيباكيى له سەرکۆنەى لۆمەکاران (أَدَاءُ الشَّهَادَةِ بِالْحَقِّ، وَعَدَمُ الْخَوْفِ مِنْ لَوْمَةِ اللَّائِمِينَ).

٥٣- چاو ورد كردنەوهو بەرپيى خۆ بينين (التَّبَيُّنُ).

٥٤- خەم و پەژارە رپهواندنەوه (تَفْرِيجُ الْكُرْبَاتِ).

٥٥- وريا كردنەوهو دلخۆشکردن (الْإِنْذَارُ وَالتَّبَشِيرُ).

٥٦- ئاسانيى له خەلك وەرگرتن (أَخْذُ الْعَفْوِ مِنَ النَّاسِ).

٥٧- به ئارامىي و سه‌نگىنى پۆيشتن (المَشْيُ بِسَكِينَةٍ وَوَقَارٍ).

٥٨ و ٥٩ و ٦٠- به ئىنساف بوون و شتى خه‌لك به كه‌م نه‌گرتن و، دان به‌چاكه‌ داهىنان و، عوزر هه‌مانه‌وه‌ داواي لى‌بوردن كردن (الْإِنْصَافُ وَعَدَمُ بَخْسِ النَّاسِ أَشْيَاءَهُمْ، الْإِعْزَافُ بِالْفَضْلِ، وَالْإِعْتِذَارُ).

٦١- گوى گرتن بۆ قسه‌ي هه‌ر كه‌سيك و شوينكه‌وتنى باشترينى (الِاسْتِمَاعُ لِكَلَامِ الْآخَرِينَ وَاتِّبَاعُ أَحْسَنِهِ).

٦٢ و ٦٣- ته‌نيا قسه‌ي باش له‌گه‌ل خه‌لك كردن و، هه‌ل‌بژاردنى باشتري شى‌وازي ده‌برين (مُحَادَثَةُ النَّاسِ مِمَّا هُوَ حَسَنٌ فَحَسَبَ، وَاخْتِيَارُ أَفْضَلِ الْأَسَالِيبِ التَّعْبِيرِيَةِ).

٦٤ و ٦٥- گه‌ت و گوى هه‌مانه‌وه‌، شه‌ره‌ قسه‌ كردن به‌ چاكترين شى‌وه‌ (الْحِوَارُ الْهَادِيءِ، وَالْجِدَالُ بِالتِّي هِيَ أَحْسَنُ).

٦٦- له‌ نيگاي خۆ گرتنه‌وه‌ داوينى خۆ پاراستن (الْعَصُّ مِنَ الْبَصَرِ وَحِفْظُ الْفَرْجِ).

٦٧- خۆ پاكر اگرتن له‌ كاتى هاوسه‌ر گيرى نه‌كردن دا (الِاسْتِعْفَافُ عِنْدَ عَدَمِ الزَّوْاجِ).

٦٨- به‌ شه‌رم و شكۆ بوون له‌ هه‌موو هه‌لس و كه‌وتيكدا (التَّخَلُّقُ بِالْحَيَاءِ فِي كَافَّةِ النَّصَرَفَاتِ).

٦٩ و ٧٠ و ٧١ و ٧٢- پۆشته بوونى ئافه‌رت و، جوانىي خۆ ده‌رنه‌خستنى جگه‌ له‌وى به‌ شى‌وه‌ي ئاسايى ده‌رده‌كه‌وى و، نه‌پۆيشتنى به‌ شى‌وه‌يه‌ك كه‌ جوانىي په‌نهانى ده‌ربخات و، به‌ نازو نووزى سه‌رنج راكيشانه قسه‌ نه‌كردنى و، نيشته‌جى بوونى له‌ مالدوا، له‌ كاتى ده‌رچوونى پيويستدا، خۆ نه‌پازاندنه‌وى (تَسَرُّ الْمَرْأَةِ وَعَدَمُ إِبْدَاءِ زِينَتِهَا، إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا عَادَةً، وَعَدَمُ مَشْيِهَا بِصُورَةٍ جَالِبَةٍ لِلْأَنْظَارِ لِزِينَتِهَا الْبَاطِنَةِ، وَعَدَمُ التَّنَجُّجِ فِي الْكَلَامِ بِصُورَةٍ مُلْفِتَةٍ، وَالِاسْتِقْرَارُ فِي الْبَيْتِ، وَعَدَمُ التَّبَرُّجِ عِنْدَ الْخُرُوجِ).

٧٣- خاوه‌ن چاكه‌ بوون (الْفَضْل).

دادگهرییه (العدل)

زانایان زۆر پیناسه ی جوړاو جوړیان بو دادگهری (عدل) کردوه، وه دادگهری له گه ل یه کسانیی (مساواة) دا زۆر نزیك و تیک هه لکیشن، به لام وهک یه کیش نین، با ته ماشای قسه ی هه ندی له زانایان بکهین دهرباره ی پیناسه ی دادگهری:

أ- (ابن فارس) ده لئ: {العدل: مصدر: عدل يعدل عدلاً، وهو مأخوذ من مادة (ع د ل) التي تدل على معنيين متقابلين: الاستواء، والإعوجاج، يرجع لفظ العدل هنا إلى المعنى الأول، والعدل خلاف الجور، وهو ما قام في النفوس أنه مستقيم، والعدل من الناس: المرضي المستوي الطريقة. ويستوي في هذا الوصف: المفرد، والمثنى، والجمع، والمذكر، والمؤنث: يقال: رجل عدل، ورجلان عدل، ورجال عدل، وامرأة عدل...^(۱).
واته: وشه ی (العدل) چاوگه، له (عدل يعدل عدلاً) هه هاتوه، له مادده ی (ع، د، ل) وهرگیراوه دوو واتا ده گه یه نی:

یه که میان: یه کسان بوون و رپک بوون.

دوووه میان: خوارو خپچیی.

به لّام وشه‌ی (عدل) لیڤه‌دا ده‌گه‌ر یته‌وه‌ بو مانای یه‌که‌میان {که‌ یه‌کسان بوونه‌}، وه‌ (عَدْل) پیچه‌وانه‌ی (جور)ه‌ واته‌: سته‌م، (عَدْل) ته‌وه‌یه‌ که‌ له‌قه‌ناعه‌تی هه‌ر که‌سیک و خه‌لکدا به‌ گشتی دیار بی که‌ ته‌وه‌ ریگ و راسته‌، وه‌ که‌ ده‌گوتری: فلان که‌س (عَدْل)ه‌، واته‌: که‌سیک‌ه‌ خه‌لک له‌ هه‌لّس و که‌وتی رازییه‌، هه‌لّس و که‌وتیکی ریگ و راستی هه‌یه‌، وه‌ وشه‌ی (عَدْل) که‌ به‌کار ده‌هینری له‌ زمانی عه‌ره‌بیدا، بو تاک، بو دوان، بو کو، بو نیرینه‌، بو میینه‌، به‌کار دی، ده‌گوتری: (رجل عَدْل، ورجلان عَدْل، ورجال عدل، وامرأة عدل).

ب- (راغب الأصفهانی) ده‌لی: {الْعَدْلُ وَالْعِدْلُ يَتَقَارَبَانِ، لَكِنَّ الْعَدْلَ يُسْتَعْمَلُ فِيمَا يَذَرُكَ بِالْبَصِيرَةِ، وَالْعِدْلُ فِيمَا يَذَرُكَ بِالْحَاسَةِ كَالْمَوَازِنَاتِ وَالْمَعْدُودَاتِ وَالْمَكِيلَاتِ} (١). وشه‌ی (عَدْل) واته‌: داد، دادگه‌ری، وه‌ (عَدْل) واته‌: لابر، هه‌ر باریک که‌ له‌ و لاخ ده‌نری، دو (عدل)ی هه‌ن واته‌: دوو لای هه‌ن.

(راغب) ده‌لی: ته‌و دوو وشه‌یه‌ لیک نزیکن، به‌لّام وشه‌ی (عَدْل) به‌کار ده‌هینری بو ته‌و شتانه‌ی که‌ به‌عه‌قل ده‌زانرین، وه‌ (عَدْل) بو ته‌و شتانه‌ی که‌ به‌چاو ده‌بینرین، وه‌ک ته‌و شتانه‌ی که‌ ده‌کیشرین، یان ده‌ژمیوری، یاخود ده‌پیوری، {واته‌: شتی ماددی و به‌ره‌هه‌ست}.

ج- هه‌روه‌ها هه‌ندیکی دیکه‌ له‌ زانایان به‌م جهوت شیوانه‌ پیناسه‌یان کردوه‌:

- ١- الْعَدْلُ: {الْحُكْمُ بِالْحَقِّ}. واته‌: (دادگه‌ری) دادوه‌ری کردنه‌ به‌ه‌ق.
- ٢- الْعَدْلُ: {بَذْلُ الْحَقِّ الْوَاجِبَةِ، وَتَسْوِيَةُ الْمُسْتَحَقِّينَ فِي حُقُوقِهِمْ}. واته‌: (دادگه‌ری) بریتیه‌ له‌ پیدانی ته‌و مافانه‌ی که‌ واجب بوون له‌سه‌رت، وه‌ یه‌کسان کردنی ته‌وانه‌ی که‌ مافیکیان هه‌یه‌، وه‌ک یه‌ک مافه‌کانیان پی بدین.
- ٣- الْعَدْلُ: {هُوَ أَنْ تُعْطِيَ مِنْ نَفْسِكَ الْوَاجِبَ وَتَأْخُذَهُ}. واته‌: (دادگه‌ری) ته‌وه‌یه‌ که‌: ته‌وه‌ی له‌سه‌رت پیویست بووه‌، بیبه‌خشی، وه‌ ته‌وه‌شی بو ت پیویست بووه‌، وه‌ری بگری.

٤- الْعَدْلُ: {الْأَمْرُ الْمُتَوَسُّطُ بَيْنَ الْإِفْرَاطِ وَالتَّفْرِيطِ}. واته: (دادگه‌ریی) بریتیه له: هه‌ر کارێکی میانجیی له‌نیوان تییه‌راندن و به‌زایه‌داندا.

٥- الْعَدَالَةُ فِي الشَّرِيعَةِ: {عِبَارَةٌ عَنِ الْإِسْتِقَامَةِ عَلَى طَرِيقِ الْحَقِّ، بِالْإِجْتِنَابِ مِمَّا هُوَ مَحْظُورٌ دِينًا}. واته: (دادگه‌ریی) له‌زاراوه‌ی شه‌ریعه‌تا، بریتیه له ڕێك وه‌ستان له‌سه‌ر شه‌ریعه‌ت، له‌سه‌ر ڕێگای حه‌ق، ته‌ویش به‌وه كه هه‌رچی قه‌ده‌غه‌ كراوه له‌شه‌ریعه‌تا، خۆتی لێ دوور بگه‌ری.

٦- الْعَدْلُ: {هُوَ الْقِسْطُ عَلَى سَوَاءٍ}، واته: دادگه‌ریی بریتیه له یه‌كسان كردن و وه‌ك یه‌ك ته‌ماشایه‌ كردن.

٧- الْعَدْلُ: {هُوَ أَخْذُ مَا لَكَ، وَإِعْطَاءُ مَا عَلَيْكَ} ^(١) واته: (دادگه‌ریی) ته‌وه‌یه كه: ته‌و مافه‌ی هه‌ته، وه‌ری بگه‌ری، وه‌ ته‌و هه‌قه‌ی له‌سه‌رت، بیهه‌خشی.

دیاره‌ وشه‌ی دادگه‌ریی و یه‌كسانی (الْعَدْلُ وَالْمُسَاوَاةُ) له‌رووی ماناوه‌ له‌یه‌ك نزیك، ده‌گوتری: {ساواة، یساویه: أي عادلة}، واته: وه‌ك یه‌كن، یان وه‌ك یه‌کی لێكردن.

(راغب الأصفهاني) له‌و باره‌وه ده‌لی: {المُساواة: المُعَادَلَةُ الْمُعْتَبَرَةُ بِالذَّرْعِ وَالْوَزْنِ وَالْكَيْلِ، وَقَدْ يَخْتَلِفَانِ: كَالْتَّسْوِیَةِ بَيْنَ الْمُخْتَلِفِينَ، وَقَدْ يَتَّفِقَانِ: كَالْتَّسْوِیَةِ بَيْنَ الْمُتَمَاثِلِينَ، وَالْمُسَاوَاةُ بَيْنَ الْمُتَمَاثِلِينَ، هِيَ الْغَايَةُ الَّتِي تَسْعَى الْعَدَالَةُ إِلَى تَحْقِيقِهَا} ^(٢)، واته: یه‌كسانی بریتیه له وه‌ك یه‌ك لێكردن له‌و شتانه‌دا كه به‌ گه‌ز ده‌پۆرین، یاخود ده‌كێشرین، یاخود پێوانه‌ ده‌كرین، ئنجا جاری وا هه‌یه‌ یه‌كسانی و دادگه‌ریی له‌یه‌ك جیا ده‌بنه‌وه، وه‌ك ته‌وه كه تو‌ چهند شتیکی له‌یه‌ك جیا، یه‌كسان بکه‌ی، {ته‌وه‌ لێره‌دا دادگه‌ریی نیه، دادگه‌ریی نیه كه تو‌ ته‌و شتانه‌ی له‌یه‌ك جیا، وه‌ك یه‌ك مامه‌له‌یان له‌گه‌ڵدا بکه‌ی} ^(٣)، وه‌ جاری واش هه‌یه‌ یه‌كسانی و دادگه‌ریی، به‌یه‌كه‌وه جووت ده‌بن، وه‌ك یه‌كسان كردنی ته‌و شتانه‌ی وه‌ك یه‌كن، {ته‌گه‌ر یه‌كسانیان بکه‌ی ته‌وه‌ دادگه‌رییه‌}، وه‌ یه‌كسان كردنی شته‌ وه‌ك یه‌كه‌كان،

(١) نضرة النعيم ج٧ ص ٣٧٩٠ - ٣٧٩٤.

(٢) نضرة النعيم ج٧، ص ٢٧٩٥.

(٣) نێوان كه‌وانه‌كان زیاده‌ی خۆمه‌، بۆ ڕوونبوونه‌وه‌ی مه‌به‌ست.

ئەو ئامانجەيە كە دادگەريى دەيەوى بيهيئەتە دى .

خوای پەرۋەردگار لەزۆر ئايەتى قورئاندا، فەرمانى کردووە بە دادگەريى، با چەند وێنەيەك بيهيئەتە:

يەكەم: خوا لە سوورەتى (النحل) ئايەتى (٩٠) دا، دەفەرموى:

﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَايَ ذِي الْقُرْبَىٰ...﴾ (٩٠)

واتە: خوا فەرمان دەکا بە دادگەريى و چاکەکاریى و بەخشین بە نزیکان.

دووهم: لە سوورەتى (الشورى) ئايەتى (١٥) دا، خوا تبارك و تعالى بە پیغمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەرموى، كە بلى:

﴿.. وَأَمَرْتُ لِعَدْلِ بَيْنِكُمْ ..﴾ (١٥)

واتە: وە فەرمانم پیکراوە لە نێوانتاندا دادگەريى بکەم.

سێهەم: لە سوورەتى (النساء) ئايەتى (١٣٥) دا، خوا (سبحانه و تعالى) دەفەرموى:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ...﴾ (١٣٥)

واتە: ئەى ئەوانەى برواتان هیناوە! زۆر بەدادگەريى هەلسن.

تایبىنى:

لێرەدا شایانى باسکردنە: كە (عدل) و (قسط) مانایان زۆر لەيەك نزیكە،

بەلام وەك (د. محمد یاس خضر الدورى) دەلى: {الْعَدْلُ وَالْقِسْطُ قَرِيبَانِ، وَلَكِنَّ الْعَدْلَ

يُقْتَرَنُ بِالْأُمُورِ الْمَعْنَوِيَّةِ الْمَعْقُولَةِ، وَالْقِسْطُ يُقْتَرَنُ بِالْأُمُورِ الْحَسَنَةِ لِكَيْ يَنْشَأَ الْعَدْلُ بَيْنَهَا،

﴿.. وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ ..﴾ (١٥٢) الانعام. ﴿وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ

الْقِيَامَةِ ..﴾ (٤٧) الانبياء. ﴿... فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ

﴿٩﴾ الحجرات. فالعدل في الصلح ثم القسط في الضمان!} (١)، واتە: وشەى (عدل)

له گهڼ (قسط) مانايان زور له يه ك نزيكه^(۱)، به لام وشه ي (عدل) له گهڼ شتي مه عنويي دادی، كه به عه قل دهر ك ده كړی، وه وشه ي (القسط) زياتر بو ټو شتانه به كار دی، كه به رهه ستن، بو ټو وه له ټه نجامي (قسط) دا (عدل) بيته دی، بو ويته: خوا (سبحانه و تعالی) ده فهرموی:

﴿..وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ..﴾ (۱۵۲) الانعام.

واته: كيښان و پيوان بكن به (قسط)، ليړه دا (قسط) بو شتي به رهه سته، ههروهه ده فهرموی:

﴿وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَمَةِ..﴾ (۴۷) الانبياء.

واته: ته رازووه داد گهره كان داده يين له قيامه تدا، ديسان ټو وه ي به ته رازووه ده پيوري بو شتي به رهه سته، ههروهه ده فهرموی:

﴿...فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾ (۹) الحجرات.

سهره تا ده فهرموی: صلح و ناشته وايي له نيوانياندا بكن، به (عدل)، دوايي ده فهرموی: (واقسطوا) مافيان بو بريږنه وه، ماف گيړانه وه كه {خوين دان، صلح كردن، يان پاره دان} ټو وه شتي به رهه سته.

كه واته صلحه كه ده بي به (عدل) بكړی، دوايي به (قسط) ټو شتانه ي ده كه ونه نيوانيان، جي به جي بكړی.

شاياني باسيشه بويه ټيمه داد گهر يي (عدل، قسط) مان كردو ته سهر پر شتي ټو سيفه ت و ټاكاره به رزو په سندنه ي، كه مامه لايان پي له گهڼ خه لكدا ده كړی، چونكه له هه موويان گه وره ترو گرن گترو كاري گه رتره له هينانه دي كوومه لگايه كي ټو كمه و ته باو به خته وهر و سهر فرازا، وه له هه مووشييان قورستره و ټهرك و زه حمه تي پتري ده وي.

(۱) هه لېته هه ندي له زانايان ده يين: وشه ي هاوواتا (مترادف) ن و هه ردو كيان به ماناي داد، يان داد گهر يي دي، به لام من پيم وايه هيچ دوو وشه يه له قور ټاندا هاو واتا (مترادف) نين، وه ټو زانايه بو چوونه كه ي جوانه، له باره ي (قسط) و (عدل) وه.

چاکه‌کاریه‌، (الإحسان)

أ- (الرازي) له‌باره‌ی چه‌مك و واتای (إحسان) ه‌وه، ده‌لێ: {الإحسان: الحُسْنُ ضد القُبْح، حَسَنَ الشَّيْءِ بِالضَّمِّ حُسْنًا، وَرَجُلٌ حَسَنٌ، وَامْرَأَةٌ حَسَنَةٌ، وَحَسَنَ الشَّيْءِ تَحْسِينًا: زَيَّنَهُ، وَأَحْسَنَ إِلَيْهِ وَبِهِ، وَهُوَ يُحْسِنُ الشَّيْءَ أَي: يَعْلَمُهُ وَيَسْتَحْسِنُهُ، أَي: يَعُدُّهُ حَسَنًا، وَالْحَسَنَةُ ضِدُّ السَّيِّئَةِ، وَالْمَحَاسِنُ ضِدُّ الْمُسَاوِي، وَالْحُسْنَى ضِدُّ السَّوْءِ} (١).

واته: وشه‌ی (إحسان) له‌ (حُسْن) ه‌وه‌ هاتوه‌، (حُسْن) یش پیچه‌وانه‌ی (قُبْح) ه‌ {واته: نا‌قو‌لایی و نا‌شیرینی}، ده‌گوتری: (حَسَنَ الشَّيْءِ حُسْنًا) واته: ته‌و شته‌ جوان بوو، یان چاک بوو، وه‌ ده‌گوتری: (وَرَجُلٌ حَسَنٌ وَامْرَأَةٌ حَسَنَةٌ) پیاویکی باش یان ئافره‌تیکی باش، وه‌ که‌ ده‌گوتری: ته‌و شته‌ی (تَحْسِين) کرد، واته‌ جوانی کرد، یان ده‌گوتری: (وَأَحْسَنَ إِلَيْهِ وَبِهِ) چاکه‌ی له‌ گه‌لدا کرد، (يَحْسِنُ الشَّيْءَ) واته: به‌چاکیی ده‌یزانی، وه‌ (الْمَحَاسِنُ) پیچه‌وانه‌ی (الْمُسَاوِي) ه‌، وه‌ (الْحُسْنَى) پیچه‌وانه‌ی (السَّوْءِ) یه‌. {که‌ بو (مُؤَنَّث) ه‌، واته: سه‌ره‌نجامی چاک، وه‌ سه‌ره‌نجامی خراپ}.

ب- (فیروز آبادی) ده‌لێ: {وَالْإِحْسَانُ يُقَالُ: عَلَى وَجْهَيْنِ. أَحَدُهُمَا: الْإِنْعَامُ عَلَى الْغَيْرِ: أَحْسَنَ إِلَى فُلَانٍ. وَالثَّانِي: إِحْسَانٌ فِي فِعْلِهِ، وَذَلِكَ إِذَا عِلِمَ عِلْمًا حَسَنًا، أَوْ عَمِلَ عَمَلًا حَسَنًا} (٢). واته: ئیحسان به‌ دوو واتایان به‌ کار دی:

(١) مختار الصحاح، ص ١٣٢.

(٢) بصائر ذوي التمييز، ج ٢ ص ٤٦٥.

په که میان: چاکه کردن له گه ل جگه له خوتدا.

دووهمیان: یاخود له خودی خوتدا کاریک به چاکیی بکهی، یاخود شتیك چاک بزانی و به چاکیی نه نجامی بدهی.

دیاره چاکسازیی یان چاکه کاریی، ده چیتته نیو هه موو بواره کانی ژیانوه، بو وینه: خور اگری له ته نگاناندا، وه له کاتی جهنگدا، هه روهها چاکه کاریی له کاتی وتو ویزدا، له کاتی تیکو شان له گه ل خودا، له کاتی نا کوکییدا، له په یوه نندیه سیاسیی و کومه لایه تییه کاندا، له بواری ټابوویی و که سابه تدا، چاکه کاریی دیتته نیو هه موو بواره کانی ژیان.

ټیستاش با چهند ده قیکی شریعت له و باره وه بیښنه وه:

په که م: خوی په روه ردگار له سوورپه تی (النساء) ټایه تی (۱۲۵) دا، ده فهرموئ:

﴿وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ ۖ﴾ .. (۱۲۵)

واته: وه ټایا دینداریی کی چاکتره له هی که سیك، که پرووی خوی به خوا سپاردوه چاکه کاریشه؟! یانی: له نیوان خوی و خوادا، ته سلیم و ملکه چه بوخوا، وه له گه ل خه لکیشدا چاکه کاره، یاخود پرووی خوی به خوا سپاردوه، وه ک نیخلاص و خو په کلا کړدنه وه، وه چاکه کاریشه له دیندارییه کهیداو دیندارییه کهی به چاکیی ده کا.

دووهم: هه روهها خوا له سوورپه تی (لقمان) ټایه تی (۲۲) دا، ده فهرموئ:

﴿وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ ۖ﴾ .. (۲۲)

لقمان.

واته: وه هه رکه سی پرووی خوی به خوا بسپیړئ {واته: خوی ته سلیمی خوا بکا} وه چاکه کاریش بی، نه وه دهستی به قولفه یه کی زور مه حکم گرتوه.

سییه م: وه خوی به خشر له سوورپه تی (القصص) ټایه تی (۷۷) دا، له سره زمانی گه لی قاروون، روو به قارون، ده فهرموئ:

رېزگرتن (التکریم)

وهك چوڼ نينسان دهبي دادگر بې له گهډ خه لکداو، به دادگريي مامه لهيان له گهډا بکا، وه دهبي به چاکه کاريي مامه لهيان له گهډا بکا، به ههمان شيوهش دهبي به رېز ليگرتن و حورمهت بو دانانه وه مامه له له گهډ خه لکدا بکات به گشتي، نه و دوانه ي که له پيشوودا باسم کردن: دادگريي، وه چاکه کاريي، گشتيین: دهبي له گهډ هه موو که سدا دادگر بي، وه چاکه کاريي، به بي له بهر چاو گرتني ټينتيماي ټاييني و مه زهه بيي و فيکريي و نه ته وه بي و په گهزيي و ... هتد، هه روه ها رېز ليگرتنيش به ههمان شيوه.

نجا با بزانيں: وشه ي رېز ليگرتن (التکریم) له زماني عه په بيدا ماناکه ي چونه؟!:

{ابن فارس} و {فيروز آبادي} گوتويانه: {التکریم: مصدر قولهم: کرّمته وهو مأخوذ من مادّة: (ك، ر، م) الّتي تدل على معنيين:

أ- شرف الشّيء في نفسه: رجلٌ كريم، ونَباتٌ كريم، والکرم.

ب- الکرم وهو القلادةُ وسُمّي العنبُ کرماً، لِأنّه مجتمّع الشعب منظوم الحبّ.

والتّکریم والإکرام معنی، والإسم منه: الکرامة.

والتَّكْرِيمِ: کَرَمه وَاکْرَمَه: عَظْمُه وَنْزَهَه^(١).

واته: وشه ی (تکریم) چاوگی ئەو قسهیه یانه که ده گوتری: (کَرَمَتُهُ)، واته: پێژم لینگرت، ئەمیش له مادده ی (ک ر م) هه هاتوه، که دوو واتایان ده گهیه نی: أ- ئەو شته له خودی خۆیدا شتیکی باش و پهسند بیت، ده گوتری: (رَجُلٌ کَرِيمٌ، وَنَبَاتٌ کَرِيمٌ، وَالکَرَم). واته: پیاویکی به پێژ، روه کیکی به پێژ، وه به خشندهیی.

ب- (الکَرَم) ئەو ملوانکهیه که له مل ده کری، وه تری بویه پێی ده گوتری: (کَرَمٌ) له زمانی عه ره بییدا، چونکه چهند هی شوویه ک بهیه که وه کو دهنه وه، یاخود هه موو بۆلوه کان بهیه که وه ریز دهن، وه (تکریم و اکرام) هه ردووکیان بهیه ک واتان، وه ناویک که لهو وشهیه دروست ده کری، بریتیه له: (کَرَامَة)، واته: پێژو حورمهت.

وه ده گوتری: (کَرَمَه وَاکْرَمَه) واته: به مهزنی گرت، وه پاکی گرت.

با چهند وینهیه ک له ئایه ته کانی قورئان بهیینه وه، له سه ر پێژ لینگرتن (تکریم) ی مرووف:

یه که م: خوی په روه ردگار له سوو ره تی (الإسراء) ئایه تی (٧٠) دا، ده فه رموی: ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَهُمْ فِي الْوَحْشِ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا﴾ (٧٠).

واته: وه ییگومان پێژمان له وه چه ی ئاده م گرتوه، وه له وشکانیی و ده ریادا هه لمان گرتوون، وه له رۆزییه خۆش و به تامه کان پیمان داوون، وه به سه ر زۆر له دروستکراوانماندا هه لمان بژاردوون.

که ده فه رموی: ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ﴾ (٧٠) به گشتی فه رموویه تی و سه رباره ش: به به لگهی فه رمایشته کانی دوا ی خوی:

- كه ده‌فه‌رموى: ﴿وَحَمَلْنَهُمْ فِي الْوَحْشِ وَالْبَحْرِ..﴾ (٧٠) واته: وه هۆكارى وامان بۆ ڕه‌خساندوون كه له وشكانيى و ده‌ريادا پييان بړۆن، كاتى خۆى جوړه‌كاني ولاخ، وهك: كه‌رو، هيسترو، فيل و، به‌لهم و كه‌شتى چارۆكه‌دارو ئه‌و شتانه كه باريان لى نراوه، ئيستاش سه‌ياره‌و شه‌مه‌نده‌فه‌رو فرۆكه‌و كه‌شتى و پاپۆرو هه‌موو ئه‌وانه، كافرو مسوڵمان لييان به‌هره‌مه‌ندن، كه‌واته: هه‌موو هۆكاره‌كاني گواستنه‌وه، له ده‌رياو وشكانيى و ئاسماندا، كافرو مسوڵمان لييان به‌هره‌مه‌ندن.

- پاشان كه ده‌فه‌رموى: ﴿...وَرَزَقْنَهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ..﴾ (٧٠) واته: وه له ڕۆزييه خو‌ش و سوو‌دبه‌خشه‌كان پيمداون، خوا (سبحانه و تعالى) ته‌نيا ڕزق و ڕۆزى مسوڵمانانى نه‌داوه، به‌لكو ئه‌و ڕزق و ڕۆزى و ئه‌و شتانه، كه خو‌ش و به‌تام و به‌سوودن، بۆ هه‌موو م‌رو‌قه‌كاني خولقاندوون.

- پاشان كه ده‌فه‌رموى: ﴿...وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا..﴾ (٧٠) واته: وه به‌سه‌ر زۆر له دروست‌كراوه‌كانماندا هه‌لمان بژاردوون، ئه‌وه‌ش ديسان هه‌موويان ده‌گرێته‌وه.

ئنجا وهك چۆن م‌رو‌قه‌كان له‌و شتانه‌دا، كه خ‌واى زاناو شاره‌زا فه‌رموونى، يه‌كسان، ده‌بى له ڕيژليگرته‌كه‌شدا يه‌كسان بن، چونكه خ‌واى داد‌گه‌ر به‌گشتى فه‌رمويه‌تى: ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ..﴾ (٧٠) واته: وه‌چه‌ى ئاده‌ممان ڕيژ لي‌ناوه، ڕيژ لي‌ناوه‌كه‌شى له‌و شتانه‌دا كه دواى فه‌رموونى، به‌رجه‌سته بووه، كه وهك گوتم: هه‌موو م‌رو‌قه‌كان تيياندا يه‌كسان.

دووهم: له سوورپه‌تى (التين) ثايه‌تى (٤) دا، خ‌واى پاك و تاك ده‌فه‌رموى:

﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ﴾ (٤)

واته: بيگومان ئينسانمان له باشترين شي‌وه‌دا هي‌ناوته‌دى.

ديسان به‌گشتى فه‌رمويه‌تى و باسى م‌رو‌ف (إنسان)ى كردوه به‌گشتى.

سێیهەم: لە سوورەتی (فاطر) ئایەتی (٣٩) دا، خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ:

﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ...﴾ (٣٩)

واتە: (خوای) ئەو کەسە یە کە ئێوی کردووە بە جێنشین لەسەر زەوی.

چوارەم: لێرەوش بۆمان دەرە کەوێ، کە ئایەتی ژمار (٣٠) ی سوورەتی (البقرة) ش، کە دەفەرموێ:

﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً...﴾ (٣٠)

کە مشت و مڕێکی زۆر لە نیو توێژەرەوانی قورئاندا هەیە، ئایا دەگونجێ بە ئینسانی نامسولمان بگوترێ: جێنیشینی خوا؟!، ئەو ئایەتەکانی سەرەو دەری دەخەن کە ئەو مشت و مڕە پێوست نیە، چونکە خوای پەرەردگارێش بە گشتی ئایەتە کە فەرموو: وە کاتێک پەرەردگار بە فریشتەکانی فەرموو: من دەمەوێ جێنیشینی ئەسەر زەوی دابنم.

دیارە کە ئەو جێنیشینەش ئادەمە، وە لەدوای ئادەمیش، وەچە ئادەمە، ئنجا وەچە ئادەم، چ مسولمان بن چ کافر، جێنیشینی خان لەسەر زەوی، بەو واتایە کە خوای کاربەجێ تەصەرو ف کردنی لە زەویدا، بەوان سپاردووە، ئنجا هەیانە بەو شیوێ تەصەرو ف دەکات، کە خوا فەرموویەتی، ئەوانیش ئەوانە کە ئەهلی ئیمان و پابەندن بە شەریعەتەو، وە هەشیانە پێچەوانە ئەووە کە خوا فەرموویەتی، ڕەفتار دەکا، کە ئەهلی کوفرو ستم و خراپەکاران.

کەواتە: بەپێی ئەو ئایەتە دەردە کەوێ: کە ئینسانی مسولمان لەسەری پێوستە لە گەڵ هەموو مڕۆفەکاندا بەرێژووە، بە رێژ لێگرتنەو، بە حورمەت بۆ دانانەو، ڕەفتار و مامەڵە بکا بەبێ جیاوازیی نیوان مسولمان و نامسولمان، بەجۆراو جۆری، هەموو ئایین و مەزھەب و بیرو بۆچوونەکانیان، وە بەجیاوازیی ڕەنگ و زمان و ڕەگەزەکانیان، مادام ئەو مڕۆفە، خوای پەرەردگار رێزی لێناو، دەبێ ئینسانی مسولمانیش بەرێژو حورمەتەو مامەڵە لە گەڵدا بکا، وە دیارە پێغەمبەری خاتەمیش کە سەرمەشقی ئیمەیه هەر بەو جۆرە بوو، وەك

له م فهرمایشته وه دهرده کهوئ:

پینجه م: رۆژێك جه نازیهك به لای پیغه مبهری خوا دا رەت دهیی، پیغه مبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) له بهری هه لدهستی، ئەوانیش ده ئین: ئەوه جه نازیهی جووله کهیه که!، ئەویش ده فەرموئ:

{أَلَيْسَتْ نَفْسًا؟!} أخرجه أحمد برقم (۲۳۸۹۳)، والبخاري برقم (۱۳۱۳)، ومسلم برقم (۹۶۱).

واته: ئەدی نه فس (مرۆف) نیه؟ به ئی، خوای به به زهیی ریزی له مرۆقه کان گرتوه، پیویسته به زیندوویی و به مردوویی ریزیان لی بنری، له لایه ن هه ر که سیکه وه، که خوێ به به ندهی خواو شوینکه وتووی پیغه مبهری پیشه وا (صلی الله علیه وسلم) داده نی.

له توره کۆمهله به نهی کان له کۆمهله تان

بەش هه م عێز موانع التواصل الاتمه لعی

په لکه لانی مه کله یی مامۆستا عه لی بابه ر

active.org/details/alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

هه لـ AliBapir

هه ل بابه ر AliBapir

که نه یی

په لکه لانی مه کله یی مامۆستا عه لی بابه ر

په لکه لانی مه کله یی مامۆستا عه لی بابه ر

دلسۆزیی (النصیحة)

زۆر کەس وشەیی (النصیحة) بە ئامۆژگاریی (الموعظة) تەفسیر دەکا، من لە زۆر لە کتیب و وتارەکانی خۆمدا باسم کردووە، کە ئەوە هەڵەیه، بەلکو (نصیحة) بەمانای دلسۆزییه.

با سەرئەنجام قسەی ژمارەیهک لە زانایان بەدەین لە بارەو:

أ- (ابن منظور) دەڵێ: {(النصیحة) نَصَحَ الشَّيْءُ: خَلَصَ، وَالتَّائَصُخُ الْخَالِصُ مِنَ الْعَمَلِ وَغَيْرِهِ، وَالتَّنْصِيحُ: الْإِخْلَاصُ وَالصَّدْقُ فِي الْمَشُورَةِ وَالْعَمَلِ} ^(١)، واتە: دەگووترێ: (نَصَحَ الشَّيْءُ: خَلَصَ) واتە: ساغ بۆو، (التَّائَصُخُ) بریتییه لە شتێک کە ساغ بووبێتووە لە کردووە، یاخود لە غەیری کردووە، وە (النصیح): بریتییه لە دلسۆزیی و راستیی، لە ڕاوێژو لە کاردا.

ب- (الجهوري) دەڵێ: {قَالَ ابْنُ الْأَثِيرِ: النَّصِيحَةُ: كَلِمَةٌ يُعَبَّرُ بِهَا عَنْ جُمْلَةٍ: هِيَ إِرَادَةُ الْخَيْرِ لِلْمَنْصُوحِ لَهُ} ^(٢)، واتە: (ابن الأثير) گوتوویهتی: وشەیی (النصیحة) وشەیهکە تەعبیری پێ دەکری لە ڕستەیهک، ئەویش ئەوێه: ویستنی چاکە

(١) لسان العرب، ج ٧ ص ٤٤٣٨.

(٢) الصَّحاح، ج ١ ص ٤١٠.

بۆ که سیك كه (نصح) و (نصيحة) تى ئاراسته ده كړى، نه وهى چاكه، نه وهى بۆ بكه و، نه وهى پى بلى.

ج- (الجراني) ده لى: {النصيحة: هي الدعاء إلى ما فيه الصلاح، والنهي عما فيه الفساد} (۱)، واته: (نصيحة) بريته له بانگ كردن بۆ هر شتيك كه چاكه تىدايه، وه ريگرتن له هر شتيك كه خراپه تىدايه.

د- (راغب الأصفهاني) ده لى: {النصح: إخلاص المحبة للغير بإظهار ما فيه صلاحه} (۲)، واته: (النصح) بريته له درخستنى خوشه ويستى به دلسوزيه وه بۆ توانى ديكه، نه ویش به وه، كه چى بهرزه ونديى و چاكه تى توانى تىدايه، ئاوا بخريته روو.

ئىستاش با چهند ده قيكي شهريعت وهك غوونه لهو باره وه بخهينه روو:

يه كه م: له سوورده تى (الأعراف) نايه تى (۶۸) دا، (هود) (سهلامى خاى لىبى)، به گه له كهى (عاد)، كه گه لىكى كافر بوون، ده فهرموى:

﴿أَبْلَغُكُمْ رَسُولَكَ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ آمِينَ﴾ (۶۸)

واته: په يامه كانى په روهر دگارم تان پى راده گه يه نم، وه من بۆ ئيوه (ناصح) يكي (أمين) م، {واته: دلسوزىكى ئه ميندار}.

دووهم: هر له سوورده تى (الأعراف) نايه تى (۷۹) دا، له سه زمانى يه كى له پيغه مبه ران، كه (صالح) ه (سهلامى خاى لىبى)، ده فهرموى:

﴿.. وَنَصَحْتُ لَكُمْ وَلَكِنْ لَا تَحِبُّونَ النَّصِيحَ﴾ (۷۹)

واته: من بۆ ئيوه دلسوزيم نواند، به لام ئيوه دلسوزانتان خوش ناوین.

سپيه م: پيغه مبه رى خوا (صلى الله عليه وسلم) له فهرموده يه كيدا، ده فهرموى: {الدين، النصيحة، قلنا: لمن؟! قَالَ لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأُمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ}.

(۱) التعريفات، ص ۳۶۰.

(۲) الذريعة إلى مكارم الشريعة، ص ۲۹۵.

أخرجه أحمد برقم (١٦٩٨٢)، ومسلم برقم (٥٥)، وأبو داود برقم (٤٩٤٤)، والنسائي برقم (٤١٩٧)، وأبو عوانة برقم (١٠١)، وابن خزيمة في السياسة كما في إتحاف المهرة للحافظ برقم (٢٤٥٦)، وابن حبان برقم (٤٥٧٤)، والبعثي في الجعديات برقم (٢٦٨١)، والبيهقي في شعب الإيمان برقم (٥٢٦٥)، وأبو نعيم في المعرفة برقم (١٢٩١)، وأخرجه أيضًا: الطبراني برقم (١٢٦٧)، وابن عساكر (٥٤/١١).

واته: دینداری بریتیه له دلسۆزی، {هاوهله بهرێزهکان خوا لیان رازی بی دهلین:} گوتمان: دلسۆزی بۆ کێ؟ فهرمووی: دلسۆزی بۆ خوا، بۆ کتیبی خوا، بۆ پیغه مبهری خوا (صلی الله علیه وسلم)، وه بۆ پیغه وایانی مسوڵمانان، وه بۆ مسوڵمانان به گشتی.

بۆیهش گوتم: وشهێ نه صیحهت نابێ به ئامۆژگاری لێک بدریتهوه، چونکه چۆن ئامۆژگاری خوا، یاخود قورئان، یان پیغه مبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) دهکری؟! به لام دهبی بۆ خوا دلسۆزی، ههروهها بۆ قورئان و، بۆ پیغه مبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) وه بۆ حوکمرانی مسوڵمانان و، مسوڵمانان به گشتی، دهبی دلسۆزی بنویتی، ههله به ته ئه مهش تهوه ده گهیه نی: که به راستی ئینسانی مسوڵمان، دهبی دلسۆزی و به خه مه وه بوون و، به په رۆشه وه بوون و، به ته نگه وه بوون و سوور بوونی، له سه ر خێرو به رژه وه ندیی خه لکه که به گشتی، به مسوڵمان و نامسوڵمانه وه، وه که یه ک بی، بۆ هه موو خه لک دلسۆز بی، ته وه تا تهو پیغه مبه رانه (سه لامی خویان لیبی)، چ هوود، چ صالح، چ شوعه یب، (سه لامی خویان لیبی)، به گه له کانی خویان دهلین: ئیمه بۆ ئیوه (ناصح)ین، واته: دلسۆزین، دیاره دلسۆزی نواندنی پیغه مبه ران بۆ گه له کافره کانیان، ته وه ی لی ده فامریته وه، که ئینسانی مسوڵمان دهبی بۆ هه موو که س دلسۆز بی، به په رۆش و به خه میه وه بی، که خێرو به رژه وه ندیی بۆ یینیته پیش، وه له زه ره رو زیان دووری بخاته وه.

چونکه هه ندی که س وا ده زانی: مسوڵمان ته نیا دهبی له گه ل مسوڵمانان دلسۆز بی!! که له راستیدا ته وه وانیه، مسوڵمان دهبی بۆ هه موو خه لک دلسۆز بی، مه گه ر له حالیکدا که ته وان سه نگه ری لیگرن وه دژایه تی بکه ن، وه بیانه وی زیانی پی بگه یه نن، تهو کاته دیاره که که س له شه ر شه کری نه به خشیوه ته وه، تهو کاته هه لویسته که ده گوړی.

ته‌بایی و گونجاویی (الألفة والإنسجام)

شاره‌زاو پسپۆرانی زمانی عه‌ره‌بی، به‌مجۆره‌ مانای وشه‌ی (ألفة) یان شیکردۆته‌وه‌:

أ- (ابن فارس) ده‌لێ: {الألفة: هي الإسم من الإئتلاف وكلاهما من مادة (أ، ل، ف) التي تدل على انضمام الشيء إلى الشيء، والأشياء الكثيرة أيضاً، ومن ذلك الألف، لأنه اجتماع المئين..} (۱)، واته‌: وشه‌ی (الألفة) ناوه‌ له (الإئتلاف) هوه‌ هاتوه‌، وه‌ هه‌ردووکیان له‌ماده‌ی (أ، ل، ف) هوه‌ هاتوون، که‌ ده‌لاله‌ت ده‌کا له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی شتی‌ک به‌جیته‌ پال شتی‌ک، یاخود چه‌ند شتی‌کی زۆر به‌یه‌که‌وه‌ بلکین، هه‌ر له‌به‌ر ئه‌وه‌ش له‌زمانی عه‌ره‌بییدا به‌ هه‌زار گوتراوه‌ (ألف) چونکه‌ هه‌زار، سه‌ده‌کان کۆ ده‌کاته‌وه‌.

ب- (ابن الأثير) ده‌لێ: {الألفة والإلف: اجتماع مع التناهي ومحبة، أما التألف: فهو المداواة والإيناس} (۲)، واته‌: وشه‌ی (الألفة) و (الإلف) بریتییه‌ له‌ کۆبوونه‌وه‌ له‌ گه‌ل گونجاویی و خو‌شه‌ویستییدا، به‌لام وشه‌ی (التألف) بریتییه‌ له‌ موداراکردن و ساچاندن له‌ گه‌ل خه‌لک، وه‌ ڕوو پیدانیان، وه‌ دل‌خۆشکردنیان.

(۱) مقاسییس اللغة ج ۱ ص ۱۳۱.

(۲) النهاية في غريب الحديث والأثر، ج ۱ ص ۶۰.

ج- (الجرجانی) ده‌لی: {الألفة: اتفاق الآراء في المعاونة على تدبير المعاش} (١)، واته: ئولفەت بریتیه له‌وه که بیرو رایه‌کان به‌یه‌که‌وه بگونجین، له هاوکاری به‌یه‌که‌وه کردندا، له به‌ریۆه‌بردنی ژیان و گۆزه‌راندنا.

خوا (سبحانه و تعالی) و پیغه‌مبهره‌که‌شی (صلی الله علیه وسلم) باسی (الألفة) وه (الائتلاف) یان کردوه، ته‌مه‌ش چهند نموونه‌یه‌ک له‌وه باره‌وه:

یه‌که‌م: خوی بی هاوتاو هاو‌هل له سووره‌تی (آل عمران) ئایه‌تی (١٠٣) دا، ده‌فه‌رموی:

﴿... وَأَذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا ۚ﴾ (١٠٣)

واته: وه یادی چاکه خوا بکه‌نه‌وه به‌سه‌ر خۆتانه‌وه، که ئیوه پیکه‌وه دوژمن بوون، به‌لام خوا دله‌کانتانی پیکه‌وه په‌یوه‌ست کردن و، سه‌ره‌نجام به‌هۆی چاکه‌ی خواوه بوونه‌ برا.

دووهم: هه‌روه‌ها له سووره‌تی (الأنفال) ئایه‌ته‌کانی: (٦٢-٦٣) دا ده‌فه‌رموی:

﴿.. هُوَ الَّذِي أَيْدَكَ بِبَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ ۚ وَالْفَافَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ ۚ﴾ (٦٣)

واته: خوا ئه‌وه که‌سه‌یه که تۆی به‌هۆی یارمه‌تی خۆیه‌وه‌وه، به‌هۆی ئیماندارانه‌وه به‌هێز کردوه پشتیوانیی کردووی، وه‌دله‌کانیانی پیکه‌وه به‌ستوون.

سییه‌م: وه له سووره‌تی (النور) ئایه‌تی (٤٣) دا، باسی جوړیکی دیکه له‌پیکه‌وه لکانی شته‌کان ده‌کات و ده‌فه‌رموی:

﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُزَوِّجُ سَعَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَّامًا ۚ﴾ (٤٣)

واته: ئایا سه‌رنجی ئه‌وه ناده‌ی: چۆن خوا هه‌وره‌کان پال پیۆه ده‌نی، ئنجا به‌یه‌که‌وه په‌یوه‌ستیان ده‌کات و موتوربه‌یان ده‌کا، پاشان که‌له‌که‌ی ده‌کات...

که واته: ته بایی و گونجاویی یه کیکه له و ئاکارو خه سلّه ته بهرزو په سندنه ی، که پوښته ئینسانی مسولمان له گه ل خه لکدا وه له گه ل کو مه لگادا، خو ښان پی برازیته وه.

۶

سینه فراوانییه و ئاسانییه (السَّماحة)^(۱)

شارهزایان ئاوا پیناسه ی (سَّماحة) یان کردوه:

أ- {السَّماحة: مِنْ مَادَّة (س، م، ح) وَالَّتِي تَدُلُّ عَلَى مَعْنَى السَّلَاسَةِ وَالسَّهُولَةِ، يُقَالُ: سَمَحَ وَتَسَمَّحَ وَسَامَحَ: فَعَلَ شَيْئاً فَسَهَّلَ فِيهِ، يُقَالُ أَيْضاً: سَمَحَ وَأَسْمَحَ إِذَا جَادَ وَأَعْطَى عَنْ كَرَمٍ وَسَخَاءٍ، وَذَلِكَ لِسَهُولَةِ ذَلِكَ عَلَيْهِ، وَالْمُسَامَحَةُ: الْمُسَاهَلَةُ، وَتَسَامَحُوا: تَسَاهَلُوا. السَّماحة تُقَالُ: عَلَى مَعْنَيْنِ:

* السَّماحة هِيَ بَذْلُ مَا لَا يَجِبُ تَفَضُّلاً، أَوْ الْجُودِ عَنْ كَرَمٍ وَسَخَاءٍ.

* التَّسَامُحُ مَعَ الْغَيْرِ فِي الْمُعَامَلَاتِ الْمُخْتَلِفَةِ، وَيَكُونُ ذَلِكَ بِتَيْسِيرِ الْأُمُورِ وَالْمُلَانِيَةِ فِيهَا...^(۲)،
واته: وشه ی (سماحة) مادده که ی له (س م ح) وه هاتوه، که مانای نه رمیی و
ئاسانی ده گه یه نی، یان شتیک لووس بی و گری و گۆلی نه بی، {قرزو قوّل

(۱) هه ندی له وشه عه ره بیه کان وه ک تیی نی ده کهن، من به دوو وشه ی کوردی ته رجه مه یان ده کهن، له بهر ته وه ی وشه ی (سماحة) وه ک دوا بی ده بینین، هم مانای سینه فراوانی ده گه یه نی، هم مانای ئاسانی ده گه یه نی، به لکو جاری وا هه یه مانای لیپورده بی ش ده گه یه نی.

(۲) التعريفات للجرجاني، ص ۱۲۷، والنهاية لابن الأثير ج ۲ ص ۳۹۸.

نەبىي، ده‌گوترى: (سَمَحَ وَتَسَمَحَ وَسَامَحَ)، هەرسێکیان واتە: شتێکی کرد که ئاسانی تێدا ڕەچاو کرد، وه ده‌گوترى: (سَمَحَ وَأَسَمَحَ) واتە: مَالِیک ده‌به‌خشی، به‌به‌خشنده‌یی و چاوێزییه‌وه ده‌بیه‌خشی، چونکه ئەو به‌خشینه له‌سه‌ری ئاسانه، وه (المُسَامَحَة) واتە: (المُسَاهَلَة) واتە: به‌یه‌که‌وه ئاسان بوون، وه وشه‌ی (سَمَاحَة) به‌ دوو واتایان به‌کار دی:

- ئەوه‌یه شتێک که له‌سه‌ری پێویست نیه بیه‌خشی، ده‌بیه‌خشی، به‌خشی نیک به‌دلخۆشییه‌وه له‌ خۆیدا به‌رجه‌سته‌ی بکا.

- ئەوه‌یه که له‌ گه‌ڵ غه‌یری خۆیدا له‌ هه‌لس و که‌وته جو‌راو جو‌ره‌کاندا، لێبۆرده‌یی، ئەویش به‌وه‌ی کارو باره‌کان ئاسان بکاو له‌ گه‌لیاندا نهرم بی.

ب- (المیدانی) ده‌لی: {مَنْ مَظَاهِرِ السَّمَاةِ:

* طَلَاةُ الْوَجْهِ وَاسْتِقْبَالُ النَّاسِ بِالْبِشْرِ.

* مُبَادَرَةُ النَّاسِ بِالتَّحِيَّةِ وَالسَّلَامِ وَالْمُصَافَحَةِ وَحَسَنَ الْمَحَادَثَةِ.

* حُسْنَ الْمَعَاشِرَةِ وَالتَّعَاضِي عَنْ الْهَفَوَاتِ^(١).

واتە: له‌ ده‌رهاویشه‌کانی (سَمَاحَة):

- ئینسان ڕوو خۆش بی له‌ گه‌ڵ خه‌لك، پێشوازی یان لی بکا به‌دلخۆشیی.

- ده‌ست پێشخه‌ر بی بۆ سلاو له‌ خه‌لك كردن، تۆقه له‌ گه‌ڵ کردنیان و، قسه‌ی خۆش له‌ گه‌ڵ کردنیان، له‌وانه‌دا ده‌ستپێشخه‌ری بکا.

- له‌ گه‌ڵ خه‌لكدا خۆش ڕه‌فتار بی و، چاو بۆشی بکا له‌ که‌م و کورپییه‌کانیان. له‌و باره‌شه‌وه با چه‌ند وێنه‌یه‌ک له‌ ده‌قه‌کانی قورئان و سوننەت، به‌ئێنه‌وه:

یه‌که‌م: خوای په‌روه‌ردگار له‌ سووره‌تی (البقرة) ئایه‌تی (١٠٩) دا ده‌فه‌رمووی:

﴿وَدَّ كَثِيرٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّوكُمْ مِّنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا

حَسَدًا مِّنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ مِّنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّ لَهُمُ الْحَقُّ فَاعْفُواْ وَاصْفَحُواْ حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهَ بِأَمْرِهِ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١١٩﴾

واتە: زۆرىڭ لە خاوەن کتێبەکان خۆزگەیان خواست: کە ئێوە لەدوای ئەوەی ئیمانتان هێناوە، کافرتان بکەنەو، بەهۆی ھەسەدیکەو کە لە دەروونیاندا ھەیە بەرامبەر بە ئێوە، وە دوای ئەوەی کە ھەقیشیان بۆ پەروون بۆتەو، ئێوەش لییان ببورن و چاوپۆشییان لێ بکەن، تاكو فەرمانی خوا دێ، {واتە: فەرمانی خوا دێ بەو کە ژيانى دنیا کوتایى پێ دێ}، بێگومان خوا لەسەر ھەموو شتێک بەتوانایە.

ھەندێ لە توێژەرەوان گوتویانە: تاكو فەرمانی خوادێ، واتە: تاكو فەرمانی خوا دێ بە جەنگ و جیھاد، بەلام نەخێر، لێرە مەبەست ئەوە نیە، چونکە ئەم ئایەتە لەسوورەتی (البقرة)یە، کە لە مەدینە دا بەزیووە و ئەو کاتە پێشتر فەرمان بە جەنگ کرابوو!! بۆیە کە دەفەرموێ: {فَاعْفُواْ وَاصْفَحُواْ}، بێگومان لە خەڵک بوردن و چاوپۆشیی لە خەڵک کردن، بە کافرو مسولمانەو، رەوشتیکی بنەرەتییە لە مسولماندا، وە لە گەڵ جەنگ و جیھاددا تێک ناگیرێ، چونکە جەنگ و لەدژی کەسیک دەکرێ، کە سەنگەری لێ گرتووی، بەلام کەسێ کە لە کۆمەلگادا لە گەڵت دەژی، دەبێ لە گەڵیدا لیبوردەو سینگ فراوان بێ، کافر بێ، یان مسولمان.

دووھەم: خۆی بەبەزەیی لە سوورەتی (البقرة) ئایەتی (۱۳۹) دا، دەفەرموێ: ﴿قُلْ أَتَحَاجُّونَا فِي اللَّهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ وَلَنَا أَعْمَلُنَا وَلَكُمْ أَعْمَلُكُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ﴾ ﴿١٣٩﴾

واتە: بێ: ئایا ئێوە مشت و مەرمان لە گەڵ دەکەن، دەربارەى خوا؟ لە حالیکدا کە ئەو پەروەردگاری ئێمە و ئێوەشە، وە ئێمە کردەوێ خۆمان بۆ خۆمانە، ئێوەش کردەوێ خۆتان بۆ خۆتان، وە ئێمە بۆخوا خۆیە کلا کەرەوین.

سښه: خوی بهرزی مهزن هر له سووړه تی (البقرة) دا، ثایه تی (۵۶) ده فهرموئ:

﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ...﴾ (۴۵۶)

واته: تو بزی کردن نیه له دینداریدا.

چواره: هرهو ها خوی بی وینه له سووړه تی (الکافرون) ثایه ته کانی (۱-۶) دا، فهرموویه تی:

﴿قُلْ يَتَايَهَا الْكُفْرُوتُ ۝۱ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ۝۲ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ۝۳ وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَّا عَبَدْتُمْ ۝۴ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ۝۵ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ۝۶﴾

مه به ستم ثایه تی کو تاییه، که خوا لیړه دا به پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) ده فهرموئ: بلئ: تهی کافرینه! ته وهی ثیوه ده پیه رستن، من نایه رستم، له کو تاییدا ده فهرموئ: ثیوه ثایینی خوتان بو خوتان، منیش ثایینی خوم بو خوم، که واته: با پیکه وه بژین و ته با بین، هر که سه به دینی خوی.

پیښجه: هر لهو باره وه تم فهرمووده یه ش هیه:

{قِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّ الدِّينِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى؟! قَالَ: الْحَنِيفِيَّةُ السَّمْحَةُ}، أخرجه أحمد برقم (۲۱۰۷) قال الهيثمي (۶۰/۱): رواه أحمد والطبراني في الكبير والأوسط والبخاري، وفيه ابن إسحاق، وهو مدلس ولم يصرح بالسماع، وقال الحافظ في الفتح (۹۴/۱): وصله أحمد بن حنبل وغيره من طريق محمد بن إسحاق عن داود بن الحصين عن عكرمة عن ابن عباس، وإسناده حسن، وأخرجه البخاري في الأدب برقم (۲۸۷)، والبخاري معلقاً (۲۳/۱)، قال شعيب الأرنؤوط: برقم (۷۸)، والطبراني برقم (۱۱۵۷۲)، وأخرجه أيضاً: البخاري معلقاً (۲۳/۱)، قال شعيب الأرنؤوط: صحيح لغيره.

واته: عه بدوللای کوری عه عباس ده لی: پر سیار له پیغه مبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) کرا: کام دینه له لای خوا خوشه ویست تره؟!

هه‌لبه‌ته ئه‌م ده‌قه ته‌ گهر له‌ ڕووی سه‌نه‌دیشه‌وه‌ ڕاست (صحیح) نه‌بی و یه‌هێز
بی، له‌ ڕووی ماناو نیوه‌ڕۆکه‌وه‌ گه‌ڕتیکی نه‌یه‌.

لیزانییه و داناییه (الحکمة)

با سه رهتا سهرنجی قسه ی زانایان بدهین له باره ی پیناسه ی (حکمه) هوه:

أ- (ابن فارس) دهلی: {الحِکْمَةُ: حُكْمٌ: صَارَ حَكِيمًا، مِنْ مَادَّةٍ (ح، ک، م) وَالَّتِي تَدُلُّ عَلَى الْمَنَعِ، أَوْ الْمَنَعِ لِلْإِصْلَاحِ، وَمِنْ هَذَا الْأَصْلِ أُخِذَ الْحُكْمُ فِي مَعْنَى الْمَنَعِ مِنَ الظُّلْمِ، وَحَكْمَةُ اللَّجَامِ، أَنَّهَا تَمْنَعُ الدَّابَّةَ عَمَّا لَا يُرِيدُهُ صَاحِبُهَا، وَالْحِكْمَةُ لِأَنَّهَا تَمْنَعُ مِنَ الْجَهْلِ^(۱). واته: ده گوتری: (حُكْمٌ) واته: فلان کەس بوو بە حکیم، له مادده ی (ح، ک، م) هوه هاتوه، له ریشه دا ئەم وشەیه نه هیشتن ده گەیه نی، یان نه هیشتن بو چاککردن، وه بۆیه وشە ی (حُكْمٌ) لیروه وه گیراوه، چونکه حوکم رینگا ده گری له ستم، وه ئەو ناسنه ی که ده خریته شه ویلاگی و لاخه وه، پیی ده گوتری: (حَكْمَةُ)، چونکه ئەو و لاخه ده گیریتته وه له وشته ی که خاوه نه که ی نایه وی، {کەسیک سواری و لاخیک بووه، لغاویکی له زار دکات، بو ئەوه ی به رپوه نه له وه رپیت و رپییه که به ری}، وه حکمهت له بهر ئەوه ناوی لی تراوه حکمهت، چونکه خاوه نه که ی له نه زانیی ده پارێژی.

ب- هه نديک له زانایان وه ک مانایه کی زاراوایی، تاوا پیناسه ی حکمه تیان کردوه: {الحِکْمَةُ: هِيَ اسْتِعْمَالُ النَّفْسِ الْإِنْسَانِيَةِ بِإِقْتِبَاسِ الْعُلُومِ النَّظَرِيَّةِ، وَاکْتِسَابِ

(۲) له بهشي دديهمدا.

حیکمه‌ت واته: دانایی و کارزانی و وه‌ستایی، ئه‌گه‌ر ته‌رجه‌مه‌ی بکه‌ین ده‌بی و بلیین، یان بلیین: خو‌ پازاندنه‌وه به سیفه‌ته باشه‌کان، وه خو‌ بزارکردن له‌سیفه‌ته خراپه‌کان.

ئێستاش با سه‌رنجی ئه‌و چه‌ند ده‌قه‌ی شه‌ریعه‌ت بده‌ین، وه‌ک هه‌وونه له‌و باره‌وه: یه‌که‌م: خوای زاناو توانا له سوورپه‌تی (البقرة) ئایه‌تی (٢٦٩) دا، ده‌فه‌رمو‌ی: ﴿يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ﴾.

واته: خوا حیکمه‌ت به هه‌ر که‌سێ ده‌به‌خشی که بیه‌و‌ی، وه هه‌ر که‌سێ حیکمه‌تی پێی درابێ، ئه‌وه چاکه‌یه‌کی گه‌وره‌ی له‌گه‌ڵ کراوه.

دیاره ئه‌و ئایه‌ته موباره‌که له سیاقی مال‌ به‌خشیندا هاته‌، هه‌لبه‌ته مال‌ به‌خشینیش بو‌ هه‌موو که‌سه، که سامانی زیاده‌ی هه‌بی!

که‌واته: ده‌گونجی حیکمه‌ت به هه‌موو که‌س بدری، ته‌نیا تاپو‌ نه‌کراوه له‌سه‌ر پێغه‌مبه‌ران (سه‌لامی خویان لێی)، تا‌کو بگو‌تری: وشه‌ی حیکمه‌ت به مانای سوننه‌ته!

دووهم: هه‌روه‌ها خوای زاناو شاره‌زا له سوورپه‌تی (النحل) ئایه‌تی (١٢٥) دا ده‌فه‌رمو‌ی:

﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ..﴾.

واته: بانگه‌واز بکه بو‌ پێی په‌روه‌ردگارت به حیکمه‌ت، که ئه‌وه‌ش گه‌شتیه، واته: به لی‌زانی و دانایی و وه‌ستایی.

سێیه‌م: هه‌روه‌ها پێغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فه‌رموویه‌تی:

{إِنَّ مِنَ الشَّعْرِ حِكْمَةً}، أخرجه أحمد برقم (٢١١٩٢)، والبخاري برقم (٥٧٩٣)، والدارمي برقم (٢٧٠٤)، وابن ماجه برقم (٣٧٥٥)، وأخرجه أيضًا: ابن أبي شيبة برقم (٢٦٠٠٥)، وأبو

داود برقم (٥٠١٠)، والدارقطني في الأفراد برقم (٦٠٦).

واتە: لە شيعردا حىكمەت هەيە.

هەلبەتە لێرەدا پێغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) مەبەستى پێ جگە
لە خۆیەتى، چونکە خوا دەفەرموى:

﴿وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ...﴾ ٦٩ ﴿يس.

واتە: وەشيعرمان فير نەکردوو، بۆيشى ناگونجى (شيعر بلێ و لێى ناهشیتەو).

چوارەم: هەروەها لەو بارەوہ ئەم دەقەش هاتوہ:

{عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ صَمَّنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْهِ وَقَالَ: اللَّهُمَّ عَلِّمَهُ
الْحِكْمَةَ، وَتَأْوِيلَ الْكِتَابِ} أخرجه ابن ماجه برقم (١٦٦)، وابن سعد (٣٦٥/٢)، والطبراني برقم
(١٠٥٨٨)، قال الألباني: صحيح.

واتە: عەبدوللای کۆری عەبباس دەلی: پێغەمبەرى خوا لە باوەشى گرتە و
بەخۆیەوہ گویشیم و فەرموى: {ئەى خوايە! حىکمەت و لیکدانەوہى کتیبى
فیڕ بکە}.

لە (صحيح البخاري): (٧٢٧٠) دا بەم جۆرە هاتوہ:

{اللَّهُمَّ عَلِّمَهُ الْكِتَابَ}، واتە: ئەى خوايە! کتیبى (قورئانى) فیڕ بکە.

وہ لە (مسند أحمد) (٢١٤ / ١) دا بەم بێژەيە هاتوہ:

{اللَّهُمَّ فَهِّمُهُ فِي الدِّينِ وَعَلِّمُهُ التَّأْوِيلَ}، قال: شعيب الأرناؤوط: إسناده قوي على شرط
مسلم، وقال أحمد شاكر: إسناده صحيح.

واتە: ئەى خوايە! لە ئاييندا شاھەزای بکەو لیکدانەوہى (مانای قورئانى) فیڕ
بکە.

پێنجەم: لە دەقیکی دیکەى سوننەتدا هاتوہ، پێغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ
وسلم) فەرموویەتى:

{لَا حَسَدَ^(١) إِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ: رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَسَلَّطَ عَلَى هَلَكَتِهِ فِي الْحَقِّ، وَرَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ الْحِكْمَةَ، فَهُوَ يَقْضِي بِهَا وَيَعْلَمُهَا }، أخرجه أحمد برقم (٣٦٥١)، والبخاري برقم (١٣٤٣)، ومسلم برقم (٨١٦)، وابن ماجه برقم (٤٢٠٨)، وابن حبان برقم (٩٠).

واته: خۆزگه خواستن شایستهیه که ته‌نیا له دوو شتاندا هه‌بێ، یه‌که‌میان: پیاوی‌ک که خوا مال و سامانی پێداوه، وه یارمه‌تیشی دراوه له هه‌قدا خه‌رجی بکا، دووه‌میان: پیاوی‌ک خوا حیکمه‌تی پێ داوه‌و ته‌ویش به‌و حیکمه‌ته ڕه‌فتار ده‌کا، وه فی‌ری خه‌لکیشی ده‌کا^(٢).

(١) وشه‌ی (حسد) لێ‌ده‌دا به‌مانای (غیبه‌)یه، (غیبه‌)ش ته‌وه‌یه که تو‌ش به‌ئاوات بخوازی وه‌ک ته‌وت هه‌بێ، بێ ته‌وه‌ی ته‌و نهمه‌ته له‌به‌رامبه‌ره‌که‌ت لایچی، به‌لام به‌پنجه‌وانه‌وه: هه‌سوودی ته‌وه‌یه تو‌ ئاوات بخوازی هێ وه‌ک ته‌وت هه‌بێ، وه ته‌و نه‌یبێ. وه هه‌سوودی گونا‌هه، که‌واته: ته‌و هه‌سوودییه‌ی له‌ فه‌رموده‌که‌دا هاته‌وه، مه‌به‌ست پێی خۆزگه خواستنه. پ‌روانه: (المصباح المنیر، للفيومي) ص ٢٢٩.

(٢) که‌واته: ته‌گه‌ر حیکمه‌ت به‌ مانای دانایی، کارزانی، لێ‌زانی، لێ‌ک بدرێته‌وه، شتی‌کی به‌ جیه، وه ته‌وانه‌ی که ده‌لێن: حیکمه‌ت به‌ مانای سوننەت دێ، له‌به‌ر ته‌وه‌ی له‌چوار شو‌نی له‌ قورئاندا هه‌ردوو وشه‌ی (الکتاب) واته: قورئان، له‌گه‌ل (الحکمه)دا به‌یه‌که‌وه هاتوون، بۆ وێنه: له‌یه‌کێک له‌و ئایه‌تانه‌دا ده‌فه‌رمو‌ی: ﴿هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾ ﴿٥﴾ الجمعة، ئیسه ده‌لێن: ته‌وه به‌لگه‌ نیه بۆ ته‌و مه‌به‌سته، چونکه: لێ‌ده‌دا مه‌به‌ست باسکردنی ته‌رکه‌کانی پێغه‌مبه‌ره صلی الله علیه وسلم، که خوا ته‌رکه‌کانی له‌ چوار کاردا کورت ده‌کاته‌وه:

ته‌رکی یه‌که‌م: (يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ) واته: ئایه‌ته‌کانی خویان به‌سه‌ردا ده‌خوێنێته‌وه. ته‌رکی دووه‌م: (وَيُزَكِّيهِمْ) واته: ته‌زکیه‌یان ده‌کا، پاک و چاکیان ده‌کا. ته‌رکی سێهه‌م و چواره‌م: (وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ) واته: کتێب و حیکمه‌تیان فی‌ر ده‌کا، ئنجا لێ‌ده‌دا (الْكِتَابَ) به‌مانای قورئان نیه، چونکه له‌ ته‌رکی یه‌که‌مدا ده‌فه‌رمو‌ی: (يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ) ئایه‌ته‌کانیان به‌سه‌ردا ده‌خوێنێته‌وه، ته‌وه به‌مانای قورئانه، لێ‌ده‌دا (الْكِتَابَ) واته: به‌رنامه‌یه، واته: (هه‌لال و هه‌رام)یان فی‌ر ده‌کا، (وَالْحِكْمَةَ)ش واته: دانایی و وه‌ستیایان فی‌ر ده‌کا، یاخود ته‌و ته‌ده‌ب و ڕه‌وشانه‌ی که پێ‌یسته‌ خۆیان پێ برا‌زێنه‌وه، وه ته‌و خو‌و خدانه‌ی، که پێ‌یسته‌ خۆیان لێ به‌دو‌ور بگرن، فی‌ریان ده‌کا.

چاکسازیء کردن (الإصلاح)

مروّفی مسوّلمان پووسته له گهّڵ سەرجهم پیکهاته کانی کۆمه‌لگادا، له گهّڵ تاکی خه‌ڵکدا خاوه‌نی هه‌ر دین و بیرو راو زمان و ره‌نگ و ره‌گه‌زێک بن، چاکه‌کاری و به‌ چاکسازی له‌ گه‌ڵیاندا ره‌فتار بکا.

ئێستاش با سه‌رنجی قسه‌ی پسپو‌رانی زمانی عه‌ره‌بی بده‌ین، بۆ زانینی واتای (إصلاح):

أ- (إبن منظور) ده‌ڵێ: {الإصلاح: مَصْدَرُ أَصْلَحَ يُصْلِحُ، مِنْ مَادَّةِ (ص ل ح) الَّتِي تَدُلُّ عَلَى خِلَافِ الْقَسَادِ صَلَحَ الشَّيْءُ يَصْلُحُ صَلَاحًا، وَصَلَحَ ... وَالْمَصْدَرُ صَلُوحٌ، وَالْإِصْلَاحُ نَقِيضُ الْإِفْسَادِ^(۱)}. واته‌: (إصلاح) چاوگه‌ له‌ (أَصْلَحَ يُصْلِحُ إِصْلَاحًا) هه‌هه‌ هاته‌وه‌، له‌ ماده‌ی (ص ل ح) هه‌، که‌ پێچه‌وانه‌ی خراپه‌ ده‌گه‌یه‌نی، ده‌گوتری: (صَلَحَ الشَّيْءُ يَصْلُحُ صَلَاحًا)، چاوگه‌ که‌ی (صُلُوح) هه‌، وه‌ (إصلاح) پێچه‌وانه‌ی (إفساد) هه‌، واته‌: خراپه‌کاری، به‌لام (إصلاح) واته‌: چاکسازی.

ب- (الزيعلي) ده‌ڵێ: {الإصلاح: هُوَ عَقْدٌ يَرْفَعُ النُّزَاعَ، وَهُوَ مَعْنَى الْمُصَالَحَةِ، وَهُوَ الْمُسَالَمَةُ خِلَافَ الْمُخَاصَمَةِ^(۲)}. واته‌: (إصلاح) گریبه‌ستی که‌ ناکوکیی لاده‌با، که‌ به‌مانای (مصالحة) دی، واته‌: ئاشته‌وایی، ئه‌ویش بریتیه‌ له‌ به‌ریاکردنی

(۱) لسان العرب، ج ۲ ص ۵۱۶، ۵۱۷.

(۲) تبیین الحقائق، شرح کنز الدقائق، ج ۵ ص ۲۹ - ۳۰.

ناشتى، كه پێچه‌وانه‌ى (مُخَاصَمَة) يه {واته: ئاكو‌كىي و دووبه‌ره‌كىي}.

خوای په‌روه‌ردگار له‌چهند ئایه‌تێکدا وشه‌ى (إِصْلَاح) ی به‌کارهێناوه، هه‌روه‌ها وشه‌ى ناوبراو له‌ سوننه‌تیشدا هاته‌وه، ئه‌مه‌ش چهند نمونه‌یه‌ك له‌و باره‌وه‌:

یه‌که‌م: خوای زانا له‌ سوورپه‌تى (الْأَنْعَام) ئایه‌تى (٤٨) دا، ده‌فه‌رمو‌ی:

﴿وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ ۖ فَمَنْ ءَامَنَ وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾ (٤٨)

واته: وه‌پێغه‌مبه‌رانمان نه‌ناردوون، مه‌گه‌ر موژده‌ده‌رو ترسینه‌ر بن، یاخود دل‌خۆشکه‌رو وریاکه‌ره‌وه‌ بن، ئنجا هه‌رکه‌سه‌ى بپروا بێنێ و چاکسازی بکا، ئه‌وه‌ هیچ ترسیان له‌سه‌ر نیه، وه‌ په‌ژاره‌ش داناگرن.

که‌واته: بپرواهێنان و چاکسازی کردن (الإيمان والإصلاح) دوو هۆکاری سه‌ره‌کیی سه‌رفرازیین.

دووهم: هه‌روه‌ها خوای بێ هاوه‌ل له‌ سوورپه‌تى (الْأَنْفَال) ئایه‌تى (١) دا، ده‌فه‌رمو‌ی:

﴿...فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ...﴾ (١)

واته: ئنجا پارێز له‌خوا بکه‌ن و په‌یه‌ه‌ندییه‌کانی نێوانتان چاک بکه‌ن، {ناشته‌وایی له‌نیوان خۆتاندا بکه‌ن}.

سێیه‌م: هه‌روه‌ها له‌ سوورپه‌تى (الْأَعْرَاف) ئایه‌تى (٥٦) دا، ده‌فه‌رمو‌ی:

﴿وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَأَدْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا...﴾ (٥٦)

واته: سه‌رزه‌مین تێک مه‌ده‌ن، دواى ئه‌وه‌ى چاکسازی تیدا کراوه، {به‌و واتایه‌ که خوای به‌خشه‌ر ئه‌و سه‌رزه‌مینه‌ى پڕ کردوه له‌ نازو نيعمه‌ت، ئێوه مه‌چن به‌هۆی شه‌رو کوشتارو دووبه‌ره‌کیی و، مافی خه‌لك زه‌وت کردنه‌وه، تێکی مه‌ده‌ن}، وه‌ له‌خوا بپارێنه‌وه به‌ ترس و ئومێده‌وه.

چوارهم: وه له سوورهتی (الأعراف) ئایهتی (۱۷۰) دا، خوا (سبحانه و تعالی) دهه رموی:

﴿وَالَّذِينَ يَمْسُكُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ إِنَّا لَا نَضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ﴾ (۱۷۰)
واته: وه ئهوانه ی که دهست به کتیبه وه ده گرن، وه نوێر بهریا ده کهن، ییگومان ئیمه پاداشتی چاکسازان زایه ناکهین.

پینجهم: پیغه مبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) پوژیک رووی له ههسه نی نهوهی کردو فه رموی:

{إِنَّ ابْنِي هَذَا سَيِّدٌ وَلَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يُصْلِحَ بِهِ بَيْنَ فِئَتَيْنِ عَظِيمَتَيْنِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ}،
أخرجه أحمد برقم (۲۰۵۱۷)، والبخاري برقم (۲۵۵۷)، وأبو داود برقم (۴۶۶۲)، والنسائي برقم (۱۴۱۰)، وأخرجه أيضاً: الطبراني برقم (۲۵۸۸)، والحاكم برقم (۴۸۰۹)، والبيهقي برقم (۱۶۴۸۶).

واته: ئهم کورپی من گه ورهیه (به پیزه، به حورمه ته)، نزیکه که خوا ئاشته وایی و چاکسازی پی بکا، له نیوان دوو کۆمه لی مه زنی مسو لماناندا^(۱).

(۱) ئهو صو لحه ش ئه وه بوو که ئهو ساله ی که پی گوتراوه: سالی کۆبوونه وه کۆمه ل بوون (عام الجماعة) (هه سه نی کورپی عه لی) خوا لی رازی بی، که به شیک له مسو لمانان به جیشین و خه لیفه یان دانابوو، ته نازولی کرد بۆ مو عاو یه ی کورپی ئه بو سو فیان، له پی ناوی ئاشته وایی و پیکه وه ژیا نی مسو لمانان و. کۆتایی هینان به و شه رو جه نگه ی که له نیوانیاندا هه بوو، له نیوان عه لی کورپی ئه بو تالیب (خوا لی رازی بی) وه مو عاو یه دا، که خه تاش ه ی مو عاو یه بوو، ئهو سنوور شکینیی کردبوو، ئه گه رنا عه لی خه لیفه ی چوارم بوو، مسو لمانان هه لیان بژاردبوو، به هه ر حال هه سه ن ته نازولی بۆ کردو صو لحه ی له گه ل کرد، هه رچه نده دوا یی مو عاو یه پا بند نه بوو به مه رجه کانی صو لحه که یه وه، که یه کێ له مه رجه کان ئه وه بوو مو عاو یه که س رانه سپی و وه سیه ت بۆ که س نه کا پاش خۆی، به لکو مسو لمانان خۆیان یه کێ هه ل بژیرن، که چی مو عاو یه ئه و مه رجه ی شکاندو خۆی هه ر له ژیاندا بوو: یه زیدی کورپی راسپاردو به زۆر به یعه تی بۆ وه رگرت، وه له و کاته وه ئه و په نگه خراپه ریژرا، که ئیستاش مسو لمانان با جه که ی دده ن، که بریتیه له وه ی هو کمرانی و کار به ر ئو به ردن، له جیا تی راپیژر (شوری) بوو به میراتی و بوو بنه ماله یی، ئه وه له سه ر ده می ئومه و یه کانه وه دا که وت و، تا ئیستاش زۆر له ده سه لات دارانی، که به سه ر مسو لمانانه وه حا کم، هه ر له سه ر

■ ۱۰ و ۹ ■

خاکيټيې و، هيمنيې (التواضع، و السكينة)

سهره تا باسې خاکيټيې (تواضع) ده که ين و، لهو باره وه سهرنجې قسه ی زانايان ده ده ين:

۹- خاکيټيې (التواضع):

أ- (ابن فارس) ده لي: {(التواضع): مَصْدَرٌ تَوَاضَعَ أَي: أَظْهَرَ الضَّعْفَ، وَهُوَ مِنْ مَادَّة: (و، ض، ع) الَّتِي تَدُلُّ عَلَى الْخَفَضِ لِلشَّيْءِ وَحَطُّهُ، يُقَالُ: وَضَعْتُهُ بِالْأَرْضِ وَضْعاً – وَالْوَضِيعُ: الرَّجُلُ الذَّنِيءُ^(۱)، وَاتَه: وَشَمَى (تَوَاضَعَ) چاوگي (تَوَاضَعَ) هيه، وَاتَه: خَاكِتِيي و که ميي پيشاندا، نزميه تيي پيشاندا، که له مادده ی (و، ض، ع) وه هاتوه، که شه ویش نزم کردنه وه دابه زاندني شتيك ده گه يه ني، وهك ده گوتري: (وَضَعْتُهُ بِالْأَرْضِ وَضْعاً) وَاتَه: شه شتم له سهر زهوي دانا، وه (الْوَضِيع) وَاتَه: پياويكي کم، که ليړه دا به حاله تي (دَم) به کار هاتوه.

ب- (ابن حَجَر) ده لي: {التَّوَاضُّعُ: إِظْهَارُ التَّنَزُّلِ عَنِ الْمَرْتَبَةِ لِمَنْ يُرَادُ تَعْظِيمُهُ^(۲)،

شه و بناغه لاره، بهرده وامن.

(۱) مقاييس اللغة ج ۶ ص ۱۱۸.

(۲) فتح الباري، ج ۱۱ - ص ۳۴۱.

واته: بۆ كه‌سيك كه ده‌ويستري ڕي‌زي لى بنري و به گه‌وره بگيري، ئه‌و له‌و پله‌يه يه‌ته خوارو، خۆي به‌كه‌م پيشان بدا.

دياره وشه‌ي (تواضع) له‌ قورئاندا نه‌هاتوه، به‌لام ماناكه‌ي هاتوه، وه‌ له‌ سوننه‌تدا ئه‌و وشه‌يه به‌كار هاتوه، ئه‌وه‌ش چه‌ند نمونه‌يه‌ك له‌و ده‌قانه:

يه‌كه‌م: خواي په‌روه‌ردگار له‌ سوورپه‌تي (آل عمران) ئايه‌تي (١٥٩) دا، ده‌فه‌رموي:

﴿فِيمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ لَنْ تُكَونَ فَظًّا غَلِيظًا قَلْبًا لَا تَقْضُوا مِنْ حَوْلِكَ...﴾ (١٥٩)

واته، (ئه‌ي پيغه‌مبه‌ر! (صلى الله عليه وسلم)) به‌هۆي به‌زه‌يي خواوه، تو‌و بۆيان نه‌رم بووي، وه‌ ته‌ گه‌ر هاتباو قسه‌ ڕه‌ق و دڵ ڕه‌ق بواي، له‌ده‌ورت ده‌پرژان.

كه‌واته: (تواضع) واته: نه‌رمي، ئينسان له‌جياتي ئه‌وه‌ي قسه‌ي ڕه‌ق بي، قسه‌ي نه‌رم بي، وه‌ له‌جياتي ئه‌وه‌ي دڵي ڕه‌ق و زه‌ر بي، دڵي نه‌رم بي.

دووه‌م: له‌ سوورپه‌تي (القمان) ئايه‌تي (١٨) دا، لقمان ئامۆزگاري كوره‌كه‌ي ده‌كا، وه‌ك خواي زاناو توانا بۆمان باس ده‌كاو ده‌فه‌رموي:

﴿وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾ (١٨)

واته: ڕووي خۆت له‌ خه‌لك وه‌رمه‌چه‌رخينه‌و، به‌فيز به‌ زه‌ويدا مه‌رۆ، يه‌نگومان خوا هيچ كه‌سي شانازييكه‌ري به‌ فيزو كه‌شخه‌ي خۆش ناوي.

سێيه‌م: پيغه‌مبه‌ري خواش (صلى الله عليه وسلم) له‌ فه‌رمووده‌يه‌كدا، ده‌رباره‌ي (تواضع) فه‌رموويه‌تي:

{مَا نَقَصَتْ صَدَقَةٌ مِنْ مَالٍ، وَمَا زَادَ رَجُلًا بِعَفْوٍ إِلَّا عِزًّا، وَمَا تَوَاضَعَ أَحَدٌ لِلَّهِ إِلَّا رَفَعَهُ اللَّهُ}، أخرجه أحمد برقم (٧٢٠٥)، ومسلم برقم (٢٥٨٨)، والترمذي برقم (٢٠٢٩) وقال: حسن صحيح، وابن حبان برقم (٣٢٤٨)، وأخرجه أيضًا: الدارمي برقم (١٦٧٦) وأبو يعلى برقم (٦٤٥٨)، والبيهقي في السنن الكبرى برقم (١٦٤٢٣)، وفي شعب الإيمان برقم (٨٠٧١).

واته: هيچ مال و سامانيك به‌هۆي به‌خشين كه‌م ناك، وه‌ هه‌ر به‌نده‌يه‌ك به‌هۆي ئه‌وه‌وه كه‌ چاوپوشي ده‌كا، خوا عيززه‌تي زياد ده‌كا، وه‌ هيچ كه‌سي له‌به‌ر خوا خۆي به‌كه‌م ناگري، مه‌گه‌ر خوا به‌رزي ده‌كاته‌وه.

١٠- ئارامىي (السَّكِينَة):

ئىجا با سەرنجىكى قسەى زانايان بەدەين، لەبارەى چەمكى (سكىنە)هەو:

أ- (ابن فارس) دەلى: {السَّكِينَة مَأْخُوذَةٌ مِنْ مَادَّةٍ: (س، ك، ن) الَّتِي تَدُلُّ عَلَى خِلَافِ الإِضْطِرَابِ وَالْحَرَكَةِ. يُقَالُ: سَكَنَ الشَّيْءُ، إِذَا ذَهَبَتْ حَرَكَتُهُ فَاسْتَقَرَّ وَثَبَتَ، وَالسَّكِينَةُ هِيَ الْوَقَارُ وَقِيلَ: الْوَدَاعَةُ وَالْوَقَارُ^(١)، واتە: سەكىنەت لە ماددەى (س، ك، ن) وەرگىراوە، كە پێچەوانەى جموجۆل و هەلە هەلپ دەگەيەن، دەگوترى: (سَكَنَ الشَّيْءُ)، ئەگەر جموجۆلەكەى لاچوو، چەسپاو سەقامگىر بوو، وە سەكىنەت: برىتيە لە سەنگىنى، وە گوتراوە: برىتيە لە بەرپىزى و سەنگىنى.

وە ئەو كە مەرووف واز لەوە بىنى، زيان بە خەلكى بگەيەن.

ب- (الجرجاني) دەلى: {السَّكِينَة: مَا يَجِدُهُ الْقَلْبُ مِنَ الطَّمَأْنِينَةِ عِنْدَ تَنْزُلِ الْعَيْبِ، وَهِيَ نُورٌ فِي الْقَلْبِ يَسْكُنُ إِلَى شَاهِدِهِ وَيَطْمَئِنُّ^(٢)، واتە: سەكىنەت برىتيە لەو ئارامىيەى كە دل هەستى پى دەكا، لە حالەتێكى نادياردا بۆى دى، پۆشنایە كە دى بۆنىو دل و ئىنسان بەهۆیەو ئارام دەگرى.

ج- منيش دەلیم: (سَكِينَة) ئىنسان مەگەر خۆى بىبىنى، ئەگەرنا بە دەربىر چاكي لى حالى نابى، وەك زۆر جار ئەهلى تەسەووف دەلین: {مَنْ ذَاقَ عَرْفَ، واتە: هەركەسێ چىژتى، دەزانى. لەبەرئەو ئەگەر خۆت نەچىژى، بە تەعبىرو وشە چاكي لى حالى نابى.

ئىجا با چەند ئایەتێكى قوڕئان و فەرموودەى كى پێغەمبەرىش (صلی اللہ علیہ وسلم) لەو بارەو بە ھوونە بێننەو:

یەكەم: خۆى پەرورەدگار دەربارەى سەكىنەت، لە سوورەتى (الفتح) ئایەتى

(١) مقاييس اللغة، ج ٣ ص ٨٨.

(٢) التعريفات، ص ١٢٥.

(۴) دا، دهفه رموی:

﴿هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ﴾ .. ﴿٤﴾

واته: (خوا) ئهو كه سهيه كه سه كينه تي، {واته: هيمني و ئوخزني} دابه زانده
سه ر ئيمانداران، تاكو له گه ئيمان كه ياندا، ئيمانيان زياد بكا.
كهواته: ئيمان زياديش دهكاو كه ميش دهكا.

دووهم: ههروهه له سووره تي (الفتح) نايه تي (۲۶) دا، دهفه رموی:

﴿إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ الْحَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ
عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا﴾ .. ﴿٦٦﴾

واته: {وه ياد بكهوه} كاتي كاهه كان دهمارگيري و تووره ييان خسته دلي
خويانهوه، به لام خوا هيمني پرژانده سه ر دلي پيغه مبهه كه ي و دلي ئيمانداران،
وه پابه ندي كردن به ته قواوه، وه ئه وان پي شايسته بون، وه شياوي ئه و ته قوايه
بون.

سيهه: پيغه مبهه ري خواش (صلي الله عليه وسلم) وشه ي سه كينه تي به كارهي ناوه،
بو وينه دهفه رموی:

﴿إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَلَا تَأْثُوهَا تَسْعَوْنَ ، وَأَتُوها تَمْشُونَ عَلَيْكُمْ السَّكِينَةَ، فَمَا أَذْرَكْتُمْ
فَصَلُّوا، وَمَا فَاتَكُمْ فَأَتُوا﴾ أخرجه عبد الرزاق برقم (۳۴۰۳)، وأحمد برقم (۷۲۲۹)، والبخاري
برقم (۸۱۶)، ومسلم برقم (۶۰۲)، وأبو داود برقم (۵۷۲)، والترمذي برقم (۳۲۷)، والنسائي برقم
(۸۶۱)، وابن ماجه برقم (۷۷۵)، وابن حبان برقم (۲۱۴۸). وللحديث أطراف أخرى منها: ﴿إِذَا
أَتَيْتُمُ الصَّلَاةَ﴾، ﴿إِذَا ثَوَّبَ لِلصَّلَاةِ﴾، ﴿إِذَا سَمِعْتُمُ الْإِقَامَةَ﴾.

واته: ههركات نويز به رپا كرا، به په له په له به ره نويز مه چن، به لكو به روشتني
ناسايي بچن، وه با هيمنيستان پيوه دياربع، تنجا ئه وه نده ي فرياي كه وتن،

لەر ئاستىدا ئەم دوو پەشت و ئاكارەش، ھەردووكيان زۆر گرنگ و پويستىن، بۇ مامەلەي ئىنسانى مەسۇلمان، لە گەل خەلك و كۆمەلگادا: ھەم خاكىيتىي و خۆ بە كەمگىرىي، ھەم ھىمىيىي و ئارامىي.

■ ۱۱ و ۱۲ ■

نهرم و نيانيه و، زمان شيرينه (الرَّفْقُ، وَطِيبُ الْكَلَامِ)

II- نهرم و نيانيه (الرفق):

با سهرنجى قسه‌ى چهند زانا يه كه بدهين كه چۆن چه مكي (رفق) شیده كه نهوه؟:

أ- (إبن فارس) ده‌لى: {(رَفَقَ) الرَّاءُ وَالْفَاءُ وَالْقَافُ (ر، ف، ق) أَصْلٌ وَاحِدٌ يَدُلُّ عَلَى مُوَافَقَةٍ وَمُقَارَبَةٍ بِلَا عُنْفٍ. فَالرَّفَقُ: خِلَافُ الْعُنْفِ، وَالرَّفَقُ لِيُنَّ الْجَانِبَ، وَلَطَافَةُ الْفِعْلِ} ^(۱)، واته: وشه‌ى (رَفَقَ) له (ر، ف، ق) هوه هاتوه، گونجاوى و نزيكى ده‌گه‌يه‌نى، به‌بى توندو تيرى، وه (رَفَقَ) پيچه‌وانه‌ى (عُنْفِ) {توندو تيرى} يه، وه (رَفَقَ) بريتيه لهوه كه ئينسان نهرم بى، وه كرده‌وه‌ى نهرم و نيان و هيمن و مه‌ندانه‌بى.

ب- (إبن حَجَر) ده‌لى: {هُوَ لِيُنَّ الْجَانِبَ بِالْقَوْلِ وَالْفِعْلِ، وَالْأَخْذُ بِالْأَسْهَلِ، وَهُوَ ضِدُّ الْعُنْفِ} ^(۲)، واته: (رَفَقَ) بريتيه لهوه كه ئينسان هم قسه‌و، هم كرده‌وه‌ى نهرم بى، وه به‌رده‌وام لای ته‌وه بگرى كه ئاسانتره، وه (رَفَقَ) كه دياره پيچه‌وانه‌ى توندو تيريه.

(۱) مقاييس اللغة، ج ۲ ص ۴۱۸.

(۲) فتح الباري، ج ۱ ص ۴۴۹.

ج- (أبو حامد الغزالي) ده‌لێ: {اعْلَمْ أَنَّ الرَّفْقَ مَحْمُودٌ وَيُضَادُّهُ الْعُنْفُ، وَالْحِدَّةُ وَالْعُنْفُ نَتِيجَةُ الْعَضَبِ وَالْقَطَاطَةِ، وَالرَّفْقُ وَاللَّيْنُ نَتِيجَةُ حُسْنِ الْخُلُقِ وَالسَّلَامَةِ} (١١)، واته: بزانه که نهرم و نیانی، شتیکی ستایش کراو و په‌سەنده، وه پیچه‌وانه‌که‌شی بریتیه له توندو تیزی و توورپیی، وه توندو تیزی دهره‌نجامی توورپیی و قسه ره‌قی و دل ره‌قییه، وه نهرم و نیانییش دهره‌نجامی ره‌وشت جوانیی و سه‌لامه‌تییه.

ئه‌مه‌ش چەند ده‌قیکی قورئان و سوننه‌ت له‌و باره‌وه، وه‌ک هه‌وونه:

یه‌که‌م: خوای په‌روه‌ر دگار له سوورپه‌تی (آل عمران) ئایه‌تی (١٥٩) دا، به‌پیغه‌مبه‌ری خاته‌م (صلی الله علیه وسلم) ده‌فه‌رموی:

﴿فِيمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ لَنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِظَ الْقَلْبُ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ..﴾ (١٥٩)

واته: ئنجا به‌هوی به‌زه‌یی خواوه بۆیان نهرم بووی، وه ئه‌گەر قسه ره‌ق و دل ره‌ق بوای، له‌ده‌ورت ده‌پرژان.

که‌واته: پیغه‌مبه‌ری ئیمه (صلی الله علیه وسلم) به‌ده‌قی ئایه‌ت له‌گه‌ل خه‌ل‌کدا، نهرم و نیان بووه، هه‌م قسه‌شی نهرم بووه، هه‌م دل‌یشی پر بووه له‌ سو‌زو به‌زه‌یی.

دووه‌م: له سوورپه‌تی (طه) ئایه‌ته‌کانی (٤٣- ٤٤) دا، خوای کاربه‌جی باسی مووسا و هاروونی برای ده‌کا (سه‌لامی خویان له‌سه‌ر بی)، ده‌فه‌رموی:

﴿أَذْهَبَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ۖ فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ﴾ (٤٤)

واته: بچن بۆلای فیرعه‌ون، چونکه یاخی بووه، وه قسه‌یه‌کی نه‌رمی له‌گه‌ل‌دا بکه‌ن، به‌ل‌کو بیرى بکه‌وێته‌وه، (له‌ خوا) بترسی.

سێیه‌م: پیغه‌مبه‌ری خواش (صلی الله علیه وسلم) له‌ فه‌رمووده‌یه‌کدا ده‌فه‌رموی:

{إِنَّ الرَّفْقَ لَا يَكُونُ فِي شَيْءٍ إِلَّا زَانَهُ، وَلَا يَنْزَعُ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا شَانَهُ}، أخرجه مسلم برقم (٢٥٩٤)، وأخرجه أبي‌ن‌اص‌ر الطيالسي برقم (١٥١٦).

واته: نەرم و نىيانىي لە هيچ شتيكدا نابى، مەگەر جوانى دەكا، وە لەهيچ شتي هەلناگيرى، مەگەر ناشيرىنى دەكات.

چوارەم: هەروەها لە فەرموودەيەكەي دىكەدا پيغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەرموى:

{مَنْ يُحَرِّمُ الرَّفْقَ، يُحَرِّمُ الْخَيْرَ كُلَّهُ}، أخرجه أحمد برقم (۱۹۲۲۹)، ومسلم برقم (۲۵۹۲)، وأبو داود برقم (۴۸۰۹)، وابن ماجه برقم (۳۶۸۷)، وابن حبان برقم (۵۴۸)، وأخرجه أيضاً البخاري في الأدب المفرد برقم (۴۶۳)، والطبراني برقم (۲۴۴۹) والبيهقي برقم (۲۰۵۸۴).

واته: هەركەسى لە نەرم و نىيانىي پيەش بى، لە هەموو خيڤي پيەشە.

جارى وایە كەسيك چاكە دەكا، تاعەت دەكا، دەبەخشی، بەلام لەبەر توورپي و، زمان شپي و، هەلچوون، هەموو چاكەكان لەخوی تيک دەداتەو.

پينجەم: هەر دەربارەي نەرم و نىيانىي، پيغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەرموى:

{أَلَا أُخْبِرُكُمْ مَنْ يَحْرُمُ عَلَى النَّارِ، أَوْ مَنْ تَحْرُمُ عَلَيْهِ النَّارُ: عَلَى كُلِّ قَرِيبٍ هَيْنٍ سَهْلٍ}، أخرجه الترمذي برقم (۲۴۸۸)، وقال: حسن غريب، والطبراني برقم (۱۰۵۶۲)، وابن حبان برقم (۴۷۰). قال الألباني: صحيح.

واته: پيغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) بە هاوەلانی فەرموو: ئایا هەوالتان پي بەم كی لە ئاگرى دۆزەخ قەدەغەيە؟ یاخود كی ئاگرى دۆزەخى لى قەدەغە دەكرى؟

(دیيارە چاوەرپى نەبوو بەلین: بەلى، فەرموویەتی: ئاگرى دۆزەخ قەدەغەيە لە هەركەسيك كە نزيك بى، وەهيديى و مەندو نەرم بى، وە ئاسان بى. {پيچەوانەكەي ئەوێهە كە لە خەلكى دوور بى، وە توندو تيژ و قرژ و قۆل بى، وە توورپەو تۆسن بى}.

١٢- زمان شىرىنىي (طىبُ الكَلام):

ئىنسان دەبىي له‌گه‌ل خه‌لكدا زمانى شىرىن بىي گه‌ت و له‌فتى خو‌ش بىي.

(الرازي) له‌باره‌ى چه‌مكى وشه‌ى (طىب) هوه ده‌لى: {الطَّيْبُ: ضِدَّ الْخَبِيثِ، وَطَابَ يَطِيبُ طَيِّبَةً يَكْسِرُ الطَّاءُ وَ تَطْيِيبًا يَفْتَحُ التَّاءُ} (١). واته: (الطَّيْبُ) پاك و چاك، پىچه‌وانه‌ى (الخبِيث) ه، كه به‌ماناى پىس و زيانبه‌خسه.

ئىنجا با سه‌رنجى چه‌ند ئايه‌تيكى قورئان و چه‌ند ده‌قيكى سوننه‌تيش به‌دين له‌و باره‌وه:

يه‌كه‌م: خواى به‌رزى زانا له‌ سوورته‌ى (البقرة) ئايه‌تى (٨٣) دا، ده‌فه‌رموى:

﴿.. وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا..﴾ (٨٣)

واته: وه‌ قسه‌ى باش له‌گه‌ل خه‌لكدا بكه‌ن.

واته: زمانتان له‌گه‌لىيان شىرىن بىي، قسه‌تان له‌گه‌لىيان خو‌ش بىي، ئىنجا كه‌ فه‌رمويه‌تى: (لِلنَّاسِ) واته: له‌گه‌ل خه‌لك به‌گه‌شتى، به‌ مسولمان و نامسولمانوه.

دووهم: پىشتريش ته‌و ئايه‌ته‌ى سوورته‌ى (آل عمران) مان هىنا، ئايه‌تى (١٥٩)، خوا ده‌فه‌رموى:

﴿...وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ..﴾ (١٥٩)

واته: وه‌ ته‌گه‌ر قسه‌ ره‌ق و دل ره‌ق باى، له‌ده‌ورت ده‌پرژان.

كه‌واته: ته‌ى پىغه‌مبه‌ر! به‌هوى ته‌وه‌وه ته‌و خه‌لكه‌ت به‌ده‌وره‌ويه، كه‌ قسه‌ت له‌گه‌لىيان نه‌رمه‌و، هىدىي و ئارامى، وه‌ دليشت له‌گه‌لىيان پر ره‌حم و به‌سوژه.

سټیهم: ههروهه هه لهو بارهوه که ئینسانی مسولمان دهېی ټاگای له زمانې خوی بی و، نابې زمانې شړو در بی، پیغه مبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) ده فهرموئ.

{لَيْسَ الْمُؤْمِنُ بِالطَّعَّانِ، وَلَا اللَّعَّانِ، وَلَا الْفَاحِشِ، وَلَا الْبُذِيءِ}؛ أخرجه البخاري في الأدب المفرد برقم (۳۱۲)، وأحمد برقم (۳۸۳۹)، والترمذي برقم (۱۹۷۷)، وقال: حسن غريب، وأبو يعلى برقم (۵۰۸۸)، وابن حبان برقم (۱۹۲)، والطبراني برقم (۱۰۴۸۳)، والحاكم برقم (۲۹)، وقال: صحيح على شرط الشيخين، والبيهقي في شعب الإيمان برقم (۵۱۴۹)، قال الألباني: صحيح.

واته: ټیماندار تانه لیډهرو، نه فرین کهرو، جنيوډهرو، زمان پیس (یاخود زمان) شړ نیه.

کهواته: پیچېهوانه ی تهوانه یهوه. قسه ی خوښه و زمانې شیرینه، وه وشه و تهعبیری به نه زاکت نه بی به کار ناهیني.

هه ندی کهس زمانې خوی به ږه لا ده کاو خوښی به بانگخواز ده زانی، وشه ی بازارپی به کار دهیني و کهس له زمانې سه لامهت نیه!! که له راستیدا تهوه پیچېهوانه ی تهوه یه، که پیغه مبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) وهسفی ټیمانداري پی ده کا، با تهو کهسانه ی که قسه شیان به رانه بر ده گوتري، نامسولمانیش بن، مسولمان نابې به رامبه بر به نامسولمانانیش وشه ی بی نه زاکت به کار بهیني، ته گهر تهو کهسه ش به رامبه بر به تو وشه ی خراب و بی نه زاکته ی به کار هیناو له خوی وه شانده وه، به لام تو نابې له خوتی بوه شینیه وه، نابې وشه ی بی نه زاکت به کار بیني، وه که عه ږه ب ده لین: (الهدايا على قَدَرٍ مُّهِدِيها)، واته: دیاری و خه لاته کان له قه ده ر تهو کهسانه که دیاری و خه لاته کان ده نیرن.

تو ش ده بی له خوت وریابی و، له قه ده ر خوت و به رنامه کهت بی.

ده لین: جاريك عيسا (سه لامی خوی لیبي) به لای کو مه لی کدا ږه ت ده بی، تهوان گالته ی پی ده کهن و جنيو قسه ی ناشیرینی پی ده لین، تهویش ده ست به رز ده کاته وهو دوعایان بو ده کا، تهوانه ی که له خزمه تی دان (حه واریه کان) ده لین: ته ی په یامبه ری خوا! تهوانه قسه ت پی ده لین!

واته: قسه‌ی باش، خیر و پاداشتی هه‌یه، {واته: سه‌ده‌قه و خیری‌که، دیکه‌ی}.

■ ۱۳ و ۱۴ و ۱۵ ■

سۆزو پەرۋىشىيە ۋە بارقوۋلىيە ۋە زوۋو تورە نەبوۋن، ھىدىيە ۋە مەندىيە ۋە پەلە نەکردن (الشفقة، والحلم، والتأني)

۱۳- سۆزو پەرۋىشىيە (الشفقة):

سەرەتا با بزائين شاره‌زاو پسپۇرانى زمانى عەرەبى، لەبارەى چەمك و واتاي وشەى (شَفَقَة) ۋە، چىيان گوتوۋە؟!

أ- گوتوۋىانە: {الشَّفَقَة: هِيَ الْإِسْفَاقُ، وَكَذَلِكَ الشَّفَقُ، وَهِيَ مِنْ مَادَّةِ (ش، ف، ق) الَّتِي تَدُلُّ عَلَى رِقَّةٍ فِي الشَّيْءِ فَمِنْ ذَلِكَ قَوْلُهُمْ: أَشْفَقْتُ مِنَ الْأَمْرِ، إِذَا رَقَقْتُ وَحَذَرْتُ، وَالشَّفَقُ: بَقِيَّةُ ضَوْءِ الشَّمْسِ وَحُمُرُهَا فِي أَوَّلِ اللَّيْلِ إِلَى قَرِيبٍ مِنَ الْعَتَمَةِ} ^(۱)، واتە: وشەى (الشَّفَقَة) ناوہ لہ (الإسفاق) ھوہ ھاتوہ، ۋە ھەرودھا وشەى (شَفَق) لہ ۋە ھوہ ھاتوہ لہ ماددەى (ش ف ق)، کە نەرمىي شتیک دەگەيەنى، دەگوترى: (أَشْفَقْتُ مِنَ الْأَمْرِ) واتە: لىي ترسام دلم بوى پەرۋش بوو، ۋە (شَفَق) بەسوورايى تيشكى خۆر دەگوترى، لہ سەرەتاي شەوگاردە تاکو نويترى خەوتنان.

ب- (راغب الأصفهاني) دەلى: {الإسفاق والشفقة: عنايةٌ مُختلطةٌ بِخوف، لَأَنَّ الْمُشْفَقَ

(۱) مقاييس اللغة، ج ۳ ص ۱۹۷، والصاح للجوهري ج ۴ ص ۱۵۰۱.

يُحِبُّ الْمُشْفَقَ عَلَيْهِ وَيَخَافُ مَا يَلْحَقُهُ مِنْ أَدْيٍ، فَإِذَا عُدِّي بِهِ (مِنْ) فَمَعْنَى الْخَوْفِ فِيهِ أَظْهَرَ، وَإِذَا عُدِّي بِهِ (فِي) فَمَعْنَى الْعِنَايَةِ فِيهِ أَظْهَرَ^(١)، واته: وشه‌ی (إِشْفَاق) و (شَفَقَة) بریتیه له خه‌م لی‌خواردنیکی تی‌که‌ل له‌گه‌ل ترس، چونکه بابای (مُشْفَق) سۆزو په‌رۆش ده‌نوێنی، دیاره‌ ته‌و که‌سه‌ی که‌ سۆزو په‌رۆشی به‌رامبه‌ر ده‌نوێنی، خۆشی ده‌وی، وه‌ مه‌ترسیی ته‌وه‌ی لی‌ده‌کا، ئازاریکی پی‌ بگا، بۆیه‌ ته‌گه‌ر (أَشْفَقَ) به‌ (مِنْ) ته‌عه‌ددا^(٢) بکا، {بَلَى: (أَشْفَقَ مِنْهُ)} زیاتر مانای ترس ده‌گه‌یه‌نی، به‌لام ته‌گه‌ر به‌ (فِي) ته‌عه‌ددا بکا، {بَلَى: (أَشْفَقَ فِيهِ)} زیاتر مانای خه‌م لی‌خواردن و به‌ته‌نگه‌وه‌ بوون ده‌گه‌یه‌نی.

ج- (المناوي) ده‌لی: {الشَّفَقَةُ: هِيَ صَرْفُ الْهِمَّةِ إِلَى إِزَالَةِ الْمَكْرُوهِ عَنِ النَّاسِ}^(٣)، واته: (شَفَقَة) بریتیه له‌وه‌ که‌ ئینسان هیممه‌تی خۆی بخاته‌ کار، بۆ ته‌وه‌ی که‌ هه‌رچی بۆ خه‌لك خراپه‌و پی‌یان ناخۆشه‌، لی‌یان لاب‌دات.

له‌ قورئانی‌شدا ته‌م وشه‌یه‌ به‌کاره‌ینراوه‌، بۆ وێنه‌: له‌ سووره‌تی (الطور) ئایه‌تی (٢٦) دا ده‌فه‌رموی:

﴿قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ﴾

واته: گو‌تیان: (ته‌وانه‌ دیاره‌ به‌هه‌شتیه‌کانن): ئیمه‌ پی‌شتر له‌نیۆ که‌س و کاری خۆماندا، سۆزو ترسمان هه‌بوو {له‌و چاره‌نووسه‌ی که‌ ئیستا هاتۆته‌ پی‌ش، بۆیه‌ سه‌لامه‌ت بووین، به‌لام ته‌وه‌ی بی‌باک و بی‌ منه‌ت بووه‌، ته‌وه‌ دیاره‌ تووشی سزا بووه‌}.

(١) المفردات، ص ٤٦٩.

(٢) ته‌عه‌ددا‌ی کرد (تَعَدَّى) زاراوه‌یه‌کی عه‌ره‌بیه‌، واته‌: پی‌یستی به‌ (مفعول به‌) ده‌کات.

(٣) الجرجاني في التعريفات، ص ١٢٧.

۱۴- بار قوولیی (الحلم):

لەر استییدا (حِلْم) پیچەوانەى (سُرعة الغضب)ه، یانی: زوو توورە بوون و زوو هەلچوون، بۆیە من گوتوومە: (حَلِیم): بار قوول، واتە: ئینسان قوول یت و زوو هەلنەچی و زوو توورە نەبێ.

ئىجا با بزانی شاره‌زایانی زمانی عەرەبیی چۆن پێناسەى (حِلْم) دەکەن و، چەمکی ئەو وشەیه چۆن شێدەکەنەوه؟!:

أ- (ابن فارس) دەلى: {الحِلْمُ: مَصْدَرُ حَلَمَ فَلَانٌ، أَي: صَارَ حَلِیمًا، مِنْ مَادَّةٍ (ح ل م) الَّتِي تَدُلُّ عَلَى تَرْكِ الْعَجَلَةِ، وَيُقَالُ حَلُمْتُ عَنْهُ أَحْلَمُ، فَأَنَا حَلِیمٌ، وَهُوَ خِلَافُ الطَّيْشِ} (۱)، واتە: وشەى (حِلْم) چاوغى (حَلَمَ)یە، (حَلَمَ فَلَانٌ، أَي صَارَ حَلِیمًا) واتە: فَلَان کەس بوو بە کەسیکی (حَلِیم) لە ماددەى (ح ل م)هه هاتوه، کە واز لە پەلەکردن هینان دەگەینەى، پیچەوانەى (طیش) واتە: زوو هەلچوون و زوو توورە بوون.

ب- (راغب الأصفهانی) دەلى: {الحِلْمُ: صَبَطُ النَّفْسِ وَالطَّبَعِ عِنْدَ هَيْجَانِ الْغَضَبِ} (۲). واتە: (حِلْم) بریتیه لە خوگرتن و خو کوئترۆل کردن لەکاتى هەلچوون و توورەبیدا.

ج- (الجاحظ) دەلى: {الحِلْمُ: تَرْكِ الْإِنْتِقَامِ عِنْدَ شِدَّةِ الْغَضَبِ مَعَ الْقُدْرَةِ عَلَى ذَلِكَ} (۳)، واتە: (حِلْم) بریتیه لە وازهینان لە تۆلە ستاندنەوه، لەکاتى زۆر توورە بوونیشدا، لە گەل ئەوهشدا کە توانای هەیه.

ئەگەر کەسێک توانای نەبێ تۆلە بستیئەوه، با واز لە تۆلە ستاندنەوهش بێنێ، پێى ناگوترێ: (حَلِیم)، چونکە ئەوه لەناچاری و بێ دەستەلاتییە،

(۱) مقایس اللغة ج ۲ ص ۹۳، ولسان العرب ج ۲ ص ۹۷۹.

(۲) مفردات ألفاظ القرآن، ص ۱۲۹.

(۳) تهذيب الأخلاق، ص ۲۳.

به‌لام که‌سیک بتوانی تۆله‌ بستیینی و توانای هه‌بی، به‌لام نه‌شیستیینی، ئه‌وه‌ پێی ده‌گوتری: (حلیم).

ئه‌وه‌ش چهند ده‌قیکی شه‌ریعه‌ت له‌باره‌ی (حِلْم)ه‌وه‌، وه‌ك ئه‌وه‌:

یه‌که‌م: خوای به‌به‌زه‌یی وشه‌ی (حلیم)ی بۆخو‌ی به‌کار هێناوه‌، بۆ وینه‌ له‌ سوورپه‌تی (التغابن) ئایه‌تی (١٧)دا، ده‌فه‌رموی:

﴿.. وَاللّٰهُ شَكُوْرٌ حَلِيْمٌ ۝۱۷﴾.

واته‌: بێگومان خوا سوپاس گوزاره‌و بار قووله‌، {یانێ: زوو توورپه‌ نابێ}.

دووهم: هه‌روه‌ها وشه‌ی (حِلْم)ی بۆ پێغه‌مبه‌ر ئیبراهیم (سه‌لامی خوای لیبی) به‌کار هێناوه‌، بۆ وینه‌: له‌ (التوبة) ئایه‌تی (١١٤)دا فه‌رموویه‌تی:

﴿...إِنَّ إِبْرٰهِيْمَ لَأَوْدُ حَلِيْمٌ ۝۱۱۴﴾.

واته‌: بێگومان ئیبراهیم زۆر له‌ خوا ده‌پارایه‌وه‌و زۆر ترسی هه‌بوو، وه‌ زۆر بار قوول و هێدی و مه‌ند بوو.

سێیه‌م: وه‌ پێغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌ فه‌رمووده‌یه‌کدا، به‌ (أَشْجَّ عَبْدِ الْقَيْسِ) که‌ یه‌کیک بووه‌ له‌ سه‌رۆك هۆزه‌کان، فه‌رموویه‌تی:

{إِنَّ فِيكَ خَصْلَتَيْنِ يُحِبُّهُمَا اللّٰهُ: الْحِلْمُ وَالْأَنَاءُ} أخرجه مسلم برقم (١٧)، والترمذي برقم (٢٠١١)، وقال: حسن صحيح غريب، وأخرجه أيضًا: البيهقي برقم (٢٠٠٥٩).

واته‌: تۆ دوو سیفه‌ت تی‌دان، خوا خو‌شی ده‌وین، که‌ بریتین له‌: بار قوولی و هێدی و مه‌ندی و، په‌له‌ نه‌کردن.

١٥- ھىندى و مەندىي (الأناة):

با سەرنجىكى قەسەى زانايان بەدەين، لەبارەى چەمكى (أناة) ھوہ:

أ- (محمد الطاهر بن عاشور) لەو بارەوہ گوتوویەتى: {التَّائِي: عَدَمُ الْعَجَلَةِ فِي طَلَبِ شَيْءٍ مِنَ الْأَشْيَاءِ، وَالتَّمَهُلُ فِي تَحْصِيلِهِ وَالتَّرَفُّقُ فِيهِ} (١)، واتە: (تائى) بریتىە لەوہ کە ئىنسان پەلە نەکا لە بەدەستەینانى شتێک لە شتەکان، وە بە کاوہخوێ لە پەیدا کردنیدا، وە بەنەرمىی بۆى بچى.

ب- (راغب الأصفهاني) دەلى: {الأناة: أُنَيْتُ الشَّيْءَ إِيْنَاءً: أَخَّرْتُهُ عَنْ أَوَانِهِ، وَالْأَنَاءَةُ: التَّوَدُّدُ، تَأْتِي فَلَانٌ تَأْنِيًا، وَأَنْى يَأْنِي فَهُوَ أَنْ، أَيْ: وَقَوْرٌ. وَاسْتَأْنَيْتُهُ: اِنْتَضَرْتُ أَوَانَهُ... وَيُقَالُ: إِمْرَأَةٌ أَنْاءٌ، أَيْ: رَزِيْنَةٌ لَا تُصَحَّبُ وَلَا تُفَحِّشُ...} (٢)، واتە: شتەکەم لەکاتى خوێ دواخست، وە (أناة) واتە: بەکاوہخو، بە شىنەبى، دەگوترى: (تائى فلان تائياً) يانى: فلانکەس دواکەوت، (وَأَنْى يَأْنِي فَهُوَ أَنْ، أَيْ: وَقَوْرٌ) واتە: فلانکەس سەنگینەو پەلە ناکا، (وَاسْتَأْنَيْتُهُ: اِنْتَضَرْتُ أَوَانَهُ) واتە: چاوەرپىم کرد تاكو کاتى خوێ بى، وە دەگوترى: (إِمْرَأَةٌ أَنْاءٌ) واتە: ئافرەتێكى سەنگینە، دەنگ ھەلناھىنى و وشەى ناھىرىن بەکارناھىنى.

ئەمەش چەند دەقیكى قورئان و سوننهت لەو بارەوہ، وەك ھوونە:

یەكەم: خوا لە سوورەتى (مریم) ئایەتى (٨٤) دا، دەفرموى:

﴿فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا﴾ (٨٤)

(ئەم ئایەتە مانای (أناة) دەگەینى) واتە: لىیان بەپەلە مەبە، پەلەیان لى مەكە، ئیمە بۆیان دەژمىرىن، {يانى: (كات) يان (سزا)يان بۆ دەژمىرىن}.

(١) التحرير والتنوير، ج ١٦ ص ٣١٦.

(٢) المفردات، ص ٣٩.

واژه: هییدی و مەندیی پەله نه کردن، له خواوهیه، وه پەله کردن، له شهیتانه وهیه.

میانجیته (التَّوَسُّط)

ئینسانی مسوولمان دهبی ههول بدا له مامه له کردن له گه له خه لکدا، خه تی نیوهر است بگری، نه تیپه ریئی، نه کورتی یئی، نه زنده ریئی بکا، نه که مته رخه میی بکا.

شاره زایان و پسپورانی زمانی عه په بیی ئاوا پیناسه ی (تَّوَسُّط) یان کردوه، گوتوو یانه: {التَّوَسُّطُ: مَصْدَرٌ، تَوَسَّطَ الشَّيْءَ مِنْ مَادَّةٍ (و س ط) الَّتِي تَدُلُّ عَلَى الْعَدْلِ وَالنِّصْفِ، وَأَعْدَلَ الشَّيْءِ: أَوْسَطُهُ وَوَسَطُهُ ... وَالْوَسِيطُ: الْحَسِيبُ وَالْحَسَنُ، وَمِنْهُ سُمِّيتِ الصَّلَاةُ الْوَسْطَى، لِأَنَّهَا أَفْضَلُ الصَّلَوَاتِ وَأَعْظَمُهَا أَجْرًا، وَوَسَطُ الشَّيْءِ: مَالُهُ طَرَفَانِ مُتَسَاوِيَا الْقَدْرِ^(١).

واته: (تَّوَسُّط) چا و گه له (تَوَسَّطَ الشَّيْءِ) یانی: چوو نیوهر استی شته که، له مادده ی (و س ط) وه وهر گیراوه، که داد گه ری و ئینساف ده گه یه نی، ده لی: (وَأَعْدَلَ الشَّيْءِ: أَوْسَطُهُ وَوَسَطُهُ) نیوهر استی شتی، وه باشتیری ئه و شته، ههروه ها (الْوَسِيطُ) بریته: له که سیکێ خاوهن هه سه ب و باش، بویه به یه کی له نوێره کان گوتراوه: (الصلاة الوسطی) که زۆره ده لێن: نوێری عه سه ره، که باشتیری نوێره، وه گه وهرترین پاداشتی هه یه، وه نیوهر استی هه ر شتی، ئه وه یه ئه و شته دوولای یه کسانێ هه بن.

(١) لسان العرب، ج ٨ ص ٤٨٣١-٤٨٣٤- ومقاییس اللغة، ج ٦ ص ١٠٨- والمفردات، ص ٥٢٢.

هەر وەها (راغب) دەلى: {التَّوَسُّطُ: الْقَصْدُ الْمَصُونُ مِنَ الْإِفْرَاطِ وَالتَّفْرِيطِ، أَنْ يَتَحَرَّى الْمُسْلِمُ الْإِعْتِدَالَ، وَيَتَّبِعِدَ عَنِ التَّطَرُّفِ قَوْلًا وَفِعْلًا بِحَيْثُ لَا يَقْصُرُ وَلَا يُغَالِي} ^(١)، واتە: (توسط) ئەوێهە کە ئینسان پیاویزى ئە تێپەراندن و بەزایەدان، ئەویش بەو کە مسوولمان هەولبدا بۆ حالەتی هاوسەنگی بگه‌ڕێ، وە خۆی دووربگه‌ڕێ لە پەرگیری ئە قسەو لە کردەویدا، بە شیوەیەك کە نە کەمتەرخەمی بنوێنێ، نە زیڤەرۆیش بکات.

ئەمەش چەند دەقیکی قورئان و سوننەت لەبارەى میانجییتیه‌وه:

یەكەم: خۆی بەدییه‌نەر لە سوورەتی (البقرة) ئایەتی (١٤٣) دا، دەفەرموی: ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا...﴾ ^(١٤٣)

واتە: وە بەو جۆرە ئیوهمان کردو بە کۆمەڵێکی میانجی (هاوسەنگ)، بۆ ئەوێ کە ئیو شاییدن بەسەر خەڵکەو، پیغەمبەریش بەسەر ئیو شایید بێ.

دووهم: هەر وەها لە سوورەتی (الفرقان) ئایەتی (٦٧) دا، دەفەرموی:

﴿وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَعُوا لَمْ يَسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا﴾ ^(٦٧)

واتە: وە {بەندەکانی خۆی خاوەن بەزەیی} ئەوانەن کە: ئەگەر مالی خۆیان بەخشی، نە زیڤەرۆیی بکەن، نە چرووکی بنوێن، وە لەو نیوانەدا میانجی بن.

سێیەم: پیغەمبەری خواش (صلی اللہ علیہ وسلم) لە فەرماشتیکدا دەفەرموی:

{أَوْثَقُ عُرَى الْإِيمَانِ: الْمَوَالَاةُ فِي اللَّهِ، وَالْمُعَادَاةُ فِي اللَّهِ، وَالْحُبُّ فِي اللَّهِ، وَالْبُغْضُ فِي اللَّهِ} ^(٢)

(١) نضرة النعيم، ج ٤ ص ١٣٥٣، والمفردات ص ٥٣٣.

(٢) پیشتەر تەخریج کراوە.

واتە: باشتىن قولفەكانى ئيمان: دۆستايەتتى گرتنە لەبەر خوا، دۆرمانايەتتییە لەبەر خوا، وە خوشوستانە لەبەر خوا، رِق لى بوونەوئە لەبەر خوا.

چوارەم: ھەر وەھا لە ھەرموودەيەكى دىكەدا، ھەر لەو بارەوہ دەفەرموئ:

{إِنَّ الْهَدْيَ الصَّالِحَ، وَالسَّمْتَ الصَّالِحَ، وَالْإِقْتِصَادَ، جُزْءٌ مِنْ خَمْسَةٍ وَعِشْرِينَ جُزْءًا مِنَ النَّبُوءَةِ} أخرجه أحمد برقم (٢٦٩٨)، وأبو داود برقم (٤٧٧٦)، والبيهقي برقم (٢٠٥٩٠)، والطبراني برقم (١٢٦٠٩)، وأخرجه أيضاً: البخاري في الأدب المفرد برقم (٧٩١)، والبيهقي في شعب الإيمان برقم (٨٠١٠)، قال شعيب الأرنؤوط: حسن لغيره، قال الألباني: حسن.

واتە: يىگومان رىبازى باش و، شىوہى رىك و پىك و چاك و، دەست پىوہ گرتن و میانجىتتى لە خەرجکردندا، بەشیکە لە بیست و پىنج بەشى پىغەمبەرایەتتى.

(الْهَدْيُ): الطَّرِيقُ (إِنَّ أَحْسَنَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ^(١)).

(السَّمْتُ): الطريق، وهو أيضاً: هَيْئَةُ أَهْلِ الْخَيْرِ^(٢).

کەواتە: وشەى (ھَدْي) بەمانای (رىباز) دى.

وہ وشەى (سَمْتُ) بەمانای (رىباز) و بەمانای (شىوہو دیمەنى خەلکى باش) دى.

کەواتە: ئینسان دەبى ھەول بە میانجىيە و، ھاوسەنگ بى، نە تىپەرپىنى، نە کورتى بىنى، لە ھەلس و کەوت و مامەلە کردن لە گەل خەلکدا، لە ھەموو بوارەکاندا.

(١) عمدة الحفاظ، ج ٤ ص ٢٤٧.

(٢) مختار الصحاح، ص ٢٨٠.

(٢) نظرة النعيم، ج ٣ ص ٨١٢.

ئەوھىيە كە لەدەلدا خۆشەويستىيى دىدارو وە شادمانىيى ھەيە، بەوھ كە ئەو ئىنسانە لە گەل ئەوى دىكەدا يەكدى دەبينن، {پىي خۆش بووھ كە يەكدى دەبينن و پىي شادمان بووھ}.

ئەمەش چەند دەقيكى قورئان و سوننهت لەبارەى پرووگەشىي و پروو خۆشەويە: يەكەم: خواي بەخشەر لەو بارەوھ لە سوورەتى (القيامة) ئايەتەكانى: (٢٢-٢٣) دا، دەفەرموى:

﴿وَجُودٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرٌ ۖ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاطِرٌ ۖ﴾ (٢٢)

واتە: لەو پرۆژەدا (پرۆژى دوايى) چەند پروويەك گەشن، تەماشاي پرورەردگارى خويان دەكەن.

دووھەم: پىغەمبەرى خواش (صلی اللہ علیہ وسلم) لەبارەى گرنگىي پرووى گەش و خۆشەويە فەرموويەتى:

{لَا تَحْقِرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئًا، وَلَوْ أَنَّ تَلَقَّى أَخَاكَ بِوَجْهِ طَلْقٍ} أخرجه أحمد برقم (٢١٥٥٩)، ومسلم برقم (٢٦٢٦)، والترمذي برقم (١٨٣٣) وقال: حسن صحيح، وأخرجه أيضًا: ابن حبان برقم (٥٢٣) والبيهقي في شعب الإيمان برقم (٣٤٦٠).

واتە: ھىچ شتێك لە چاکە بەكەم مەگرە، ئەگەر ھەر ئەوەندەش بێ كە بە پرووى خۆش بگەيە براى خۆت^(١).

سێھەم: ھەر وەھا جەریری كۆرى عەبدوللای بەجەلىي (خوالىي رازى بى) دەلى: {مَا حَبَّبَنِى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُنْذُ أَسْلَمْتُ، وَلَا رَأَيْتُ إِلَّا تَبَسَّمَ فِى وَجْهِى} أخرجه البخاري برقم (٢٨٧١).

واتە: جەریری كۆرى عەبدوللای بەجەلىي دەلى: لەو كاتەوھ كە مسوڵمان بووم،

(١) ديارە مەجلىسەكە مەجلىسى پياوان بوو، ئەگەرنا دەمى بەپرووى خۆش بگەيە خوشكى خۆتیش، يان ئافرەت كە بە ئافرەت دەگات ھەميشە پىويستە پرووى خۆش و گەش بى.

پێغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) منی نه‌خستۆته‌ پشت په‌رده‌ {واته‌: وای نه‌کردوه‌ که نه‌مبینی}، وه‌ هیچ کاتی‌کیش منی نه‌بینیوه‌، مه‌ گه‌ر له‌ ره‌ومدا زه‌رده‌خه‌نه‌ی کردوه‌.

لێ‌ده‌دا دیاره‌ جه‌ری‌ر ده‌باره‌ی خۆی وای گو‌توه‌، ئه‌ گه‌رنا پێغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) هیچ کات نه‌خۆی له‌کەس شار‌دۆته‌وه‌، نه‌خۆی له‌کەس پشت په‌رده‌ کردوه‌، وه‌ک زۆر له‌به‌رپرسیانی ئیستای دنیا، که خه‌لک به‌چه‌ند ره‌ژو مانگ ناتوانی بیان‌بینی! به‌لکو به‌ پێچه‌وانه‌وه‌ هه‌میشه‌ له‌نیو خه‌لکدا بووه‌، وه‌ هه‌میشه‌و له‌ گه‌ل هه‌موو که‌سدا به‌زه‌رده‌خه‌نه‌و ره‌و خۆش بووه‌، هه‌زاران سه‌له‌وات و سه‌لام و به‌ره‌کاتی خوای له‌سه‌ر بی، ئیمه‌ش که خۆمان به‌ ئۆمه‌ه‌تی ئه‌و ده‌زانین، ده‌بی هه‌ول به‌دین له‌قه‌ده‌ر خۆمان، که‌م و زۆر وه‌ک ئه‌و به‌چین، وه‌ به‌پێی ئه‌ودا به‌چین، خوای په‌ره‌رده‌گار له‌و که‌سانه‌مان بگێڕی.

له‌ نۆره‌ که‌مه‌لا به‌ته‌مه‌کان له‌کەل‌لانی

ئەو مەکتەبە ئێمە بۆ ئێوەمان بۆ

www.alibapir.com

Alibapir

Google Play

App Store

QR Code

www.alibapir.com

Alibapir

QR Code

کەتانی

ئەو مەکتەبە ئێمە بۆ ئێوەمان بۆ

www.alibapir.com

QR Code

بۆ وێنه: پێغه‌مبه‌رى خوا (صلی الله علیه وسلم) له‌ صولحی حوده‌یبیه‌دا، کاتی‌ک سوهه‌یلی کورپی عه‌مر که‌ نوێنه‌ری قوریشیه‌کان بوو، هات، پێغه‌مبه‌رى خوا (صلی الله علیه وسلم) فه‌رمووی: {سَهْلٌ أَمْرُكُمْ} ^(١)، کارتان ئاسان ده‌بی، وه‌ک گه‌شبینیه‌ک، فه‌رمووی و دوا‌یی کاره‌که‌ش ئاسان بوو.

به‌ نسه‌ت ده‌قه‌کانی شه‌ریعه‌ته‌وه‌: له‌ قورئاندا وشه‌ی (تَفَاوُل) نه‌هاتوه‌، به‌لام ته‌عبیری وا هاتوه‌ که‌ گه‌شبینی ده‌گه‌یه‌نی، وه‌ له‌ سوننه‌تدا وشه‌ی ناوبراو هاتوه‌، بۆ نمونه‌:

یه‌که‌م: له‌ سوورپه‌تی (آل عمران) ئایه‌تی (١٧٣) دا خوا (سبحانه و تعالی) ده‌فه‌رموی: ﴿الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ﴾ ^(١٧٣).

واته‌: ئه‌وانه‌ی کاتی‌ک خه‌لکی هاتنه‌ لایان گو‌تیان: خه‌لک بۆتان کۆبوونه‌ته‌وه‌، نه‌وانیش بر‌وایان به‌ وه‌واله‌ زیادی کرد، وه‌ گو‌تیان: (حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ) واته‌: خوامان به‌سه‌و باشت‌ترین کار پێسپێ‌راویش ئه‌وه‌، {واته‌: ییباکیان ده‌رپ‌ری} ^(٢).

دووه‌م: هه‌روه‌ها خ‌وای بی‌ هاوه‌ل له‌ سوورپه‌تی (التوبة) ئایه‌تی (٥٩) دا، ده‌فه‌رمووی:

﴿وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ سَيُؤْتِينَا اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ﴾ ^(٥٩).

واته‌: وه‌ گو‌تیان: خوامان به‌سه‌، خوا له‌ به‌خششی خ‌وی پیمان ده‌دا، هه‌روه‌ها پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی، وه‌ ئی‌مه‌ به‌ره‌و خوا ئاره‌زوو مه‌ندین و تامه‌زر‌وین.

(١) السيرة النبوية، لابن هشام، ج ٣ ص ١٦٨.

(٢) بۆ ه‌وی هاتنه‌ خ‌واره‌وی ئه‌م ئایه‌ته‌، که‌ به‌سه‌ره‌هاتیکی هه‌یه‌، ئی‌مه‌ له‌به‌رگی دووه‌می: {ته‌فسیری قورئانی به‌رزو به‌پێ‌دا که‌ سوورپه‌تی (آل عمران)ی گرت‌وته‌ خ‌وی. باس‌مان کردوه‌، بر‌وانه‌: (الإستيعاب في بيان الأسباب) ج ١ ص ٣٣٣-٣٣٣.

(۱) لیره‌دا ده‌یی مه‌به‌ستی یی ئه‌و نه‌خۆشییانه‌یی، که درم (مُعْذِي) نین، یلا ئه‌وه‌ی که خه‌لک ههر له‌خۆوه‌ لێی دوور نه‌که‌ونه‌وه، یاخود مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه، که سیلک که نه‌خۆشیی درم ده‌گریته‌وه، به‌یه‌ی وستی خوای به‌روهرد گار نه‌هو، ئه‌گهر خوا نه‌یه‌و، ئایگر بته‌وه‌ تووش نابێ.

■ ۱۹ و ۲۰ و ۲۱ و ۲۲ ■

هاوسه نگیی له خهرج کردن داو، مال بهخشین
له فهره حنایی و سه غله تییداو، قه ناعهت کردن
به که می که حلال و، خو پاریزی به ران بهر سامانه حه رام
(الإعتدال في الإنفاق، والإنفاق في السَّراء والضراء، والقناعة،
والعفة تجاه المال الحرام)

۱۹- هاوسه نگیی له خهرج کردندا (الإعتدال في الإنفاق):

(الرازي) له باره ی چه مکی (إعتدال) وه ده لی: {تَعْدِيلُ الشَّيْءِ: تَقْوِيمُهُ، يُقَالُ: عَدَّلَهُ تَعْدِيلًا فَاعْتَدَلَ، أَي قَوَّمَهُ فَاسْتَقَامَ} (۱).

{والإعتدال: إِفْتَعَالَ مِنَ الْعَدَلِ}، واته: (إعتدال) یانی: (تعديل) ی شتیک که
شه ویش به مانای راست و ریک و هاوسه نگ کردنییه تی، ده گوتری: (عَدَّلَهُ
فَاعْتَدَلَ) یانی: (قَوَّمَهُ فَاسْتَقَامَ) دیاره (تَقْوِيم) به مانای راستکردنه، نجا
(إعتدال) یش که له سه ر کیشی (إِفْتَعَالَ) ه له (عدل) وه هاتوه، که واته: (إعتدال)
یانی: ریک کردن و هاوسه نگ کردن.

ئىنجا (الاعتدال في الإنفاق) يانى: رەچاۋ كىرەننى ھالەتتى ھاسەنگىيى لەخەرج كىرەندا، ئىنسان نە تىپەپىنى، نە كورتى يىنى و لەو شۆيەندا كە پىۋىستە بىبەخشى.

ئىنجا با دوو ھەۋەش لە ئايەتەكانى قورئان لەو بارەۋە يىنىنەۋە:

يەكەم: خۋاى پەرۋەردگار لە سوۋرەتتى (الفرقان) ئايەتتى (۶۷) دا، دەفەرمۇي:

﴿وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا﴾ (۶۷)

ۋاتە: ۋە ئەۋانەي كە مال و سامانى خۋيان خەرج كىرە، زىدەپۋىيى ناكەن، ۋە پۋرۋىيى و چىروۋىيى ناكەن، {يانى: لەنىۋان زىدەپۋىيى و پۋرۋىيى و چىروۋىيى خەتتىكى نىۋەراستىيان گىرە}.

دوۋەم: ھەرۋەھا لە سوۋرەتتى (الإسراء) ئايەتتى (۲۹) دا، دەفەرمۇي:

﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا﴾ (۲۹)

ۋاتە: ۋە دەستت مەنۋەقەنە بە ملتەۋەي بنۋوسىنى، ۋە زۆرىش بىلۋى مەكە، {چۈنكە ئەگەر ۋەكەي} دەرەنجام لۆمە كراۋى خەفەت بار دەيى.

يانى: لە ھالىكىدا كە دەستت بە ملتەۋە دەنۋوسىنى و نابەخشى، لۆمەت دەكرى، ۋە لە كاتتىدا ھىچ بەدەست خۆتەۋە ناھىلى، توۋشى خەفەت و پەشىمانىيى دەيى، كەۋاتە: ھالەتتى ھاسەنگ ئەۋەيە، كە مەۋف نەدەست بىقۋچىنى، بەجۋرىك كە ھىچى لى نەيەتەدەر، ۋە نەيەكجارىش دەستى بىلۋەكەتەۋە ھىچ بۆخۋى نەھىلى!

٢٠- بهخشین له فهرهحنایی و سهغلهتییدا (الإنفاق في السراء والضراء):

با سه رهتا مانای وشه ی (إنفاق) شی بکهینهوه له پروانگهی زمانزانانهوه:

{نَفَقَ الشَّيْءُ: فَنِيَ ... وَالنَّفَقَةُ مِنَ الْإِنْفَاقِ وَهِيَ: الْإِخْرَاجُ، وَالْإِنْفَاقُ: إِخْرَاجُ الْمَالِ الطَّيِّبِ فِي الطَّاعَاتِ وَالْمُبَاحَاتِ} ^(١)، (نَفَقَ) واته: شهو شته نهما، وه (نَفَقَةُ) له (إنفاق) هوه هاتوه واته: (إخراج)، شهویش شهویه که تو مال و سامانت ده ربیی، بریتیه له ده رهینان و خهر جکردنی مالیکی هه لال له فهرمانبه ربیی خوادا، وه له شهتیکدا که ره وایه تییدا خهرج بکری.

خوای به خهسر ده باره ی شه وانه که مالی خو یان له کاتی فهرحانی و تهنگانه دا ده به خشن، له کاتی کدا که تهنگ دهستن، وه له کاتی کدا که هه بوون، ده فهرموی:

﴿وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ﴾ ^(١٣٢) الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ .. ﴿١٣٢﴾ آل عمران.

واته: خیریایی بکهن به رهو لیبوردنیک له په ره ورد گارتانه وه، وه به هه شهتیک که پانتاییه که ی به قه ده ر ئاسمانه کان و زهوییه، بو پارێزکاران ئاماده کراوه، شه وانه ی که له کاتی هات و نه هاتدا، یان له کاتی هه بوون و نه بووندا، یان له کاتی فهرحانی و تهنگانه دا، ده به خشن.

۲۱- قهناعت کردن به کهمیکی دهلال (القناعة):

سه رهتا با بزاین پسیووانی زمان چۆن پیناسه ی (قناعة) یان کردوه؟:

أ- (راغب الأصفهاني) دهلی: {القناعة: قَنَعَ يَقْنَعُ قَنَاعَةً وَقْنَعَانًا: إِذَا رَضِيَ... الْقَنَاعَةُ: الرِّضَا بِالْقِسْمِ، أَوْ الْإِجْتِزَاءَ بِالْيَسِيرِ مِنَ الْأَعْرَاضِ الْمُحْتَاجِ إِلَيْهَا} ^(۱)، واته: (قناعة) به حاله تی رازیبونی ئینسان ده گوتی، ههروهه (قناعة) بریتیه له رازی بوون به بهشی خۆت، وه وازهینان به کهمیك لهو شتانهی که پیوستیت پیانهو چاوت له زۆری نهبی.

ب- تاواش پیناسه کراوه: {القناعة: الإِقْتِصَارُ عَلَى مَا سَنَحَ مِنَ الْعَيْشِ، وَالرِّضَا: بِمَا تَسَهَّلَ مِنَ الْمَعَاشِ} ^(۲)، واته: قهناعت بریتیه له ئیکتیفا کردن بهوهی که ژیان بواری پیدهدا، وه رازی بوون بهوه که له ژیان و گوزه راندا بۆت ده گونجی.

ج- (الكفوي) یش دهلی: {القناعة: الإِقْتِصَارُ عَلَى الْكَفَافِ} ^(۳)، واته: قهناعت بریتیه لهوه که مروّف به شتیک که بهشی دهکا بهوهنده واز بین و چاوی له زیاد نهبی.

قهمهش دوو نموونه له دهقه کانی شه ریهت له باره ی (قناعة) هوه:

یه کهم: وشه ی (قانع) له قورئاندا هاتوه له سووره تی (الحج) ئایه تی (۳۶) دا خوی بهرزو مهزن ده فهرموی:

﴿...وَأَطِعُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ...﴾ ^(۳۶)

واته: خواردن بدهن به (قانع) و به کهسیکیش که (مُعْتَرَّه)، (الْقَانِعَ) ئهو که سهیه چاو له دهستی خه لک ناکاو به بهشی خوی رازییه، به لام (المُعْتَرَّ) کهسیکه دهست له بهر خه لک پان ده کاته وهو چاوه پروانی لیان ههیه.

(۱) المفردات، ص ۲۱۴ و ۴۱۱.

(۲) تهذیب الأخلاق، ص ۲۲.

(۳) التوقیف، علی مهمات التعریف، ص ۲۷۵.

هه‌ندی‌کیش گوتویانه: (قانع) سواڵ‌که‌ره‌و (مُعْتَر) داوا ناکات، به‌لام چاوه‌پ‌وانیی لێت هه‌یه که هاوکاری به‌کی^(١).

دووهم: پێغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ده‌فه‌رموی:

{قَدْ أَفْلَحَ مَنْ أَسْلَمَ، وَرَزَقَ كَفَافًا، وَقَتَّعَهُ اللَّهُ بِمَا آتَاهُ} أخرجه أحمد برقم (٦٥٧٢)، ومسلم برقم (١٠٥٤)، والترمذي برقم (٢٣٤٨)، وقال: حسن صحيح، وابن ماجه برقم (٤١٣٨).

بێگومان سه‌رفراز که‌سی‌که که مسوڵمانه، وه رزق و پ‌ۆزییه‌کی دراوه‌تی که به‌شی ده‌کا، نه که‌مه نه‌زیاده، وه خواش قه‌ناعه‌تی پێداوه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که پێی‌به‌خشیوه.

په‌ندی‌کی عه‌ره‌بیش هه‌یه ده‌لی: {القناعة: كُنْ لَا يَفْنَى} واته: رازی بوون به‌به‌شی خۆت، خه‌زێنه‌یه‌که قه‌ت ته‌واو نابێ.

سێیه‌م: هه‌روه‌ها له‌ فه‌رمایشتی‌کی دیکه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) هاته‌وه:

{طُوبَى لِمَنْ هَدَى إِلَى الْإِسْلَامِ، وَكَانَ عَيْشُهُ كَفَافًا وَقَتَّعَ}، أخرجه ابن المبارك في الزهد برقم (٥٥٢)، والترمذي برقم (٢٣٤٩) وقال: حسن صحيح، والطبراني برقم (٧٨٦)، والحاكم برقم (٩٨) وقال: صحيح على شرط مسلم، وابن حبان برقم (٧٠٥)، وأخرجه أيضًا: أحمد برقم (٢٣٩٨٩)، قال الألباني: صحيح، وقال شعيب الأرناؤوط: إسناده صحيح.

واته: خۆشی بۆ ئه‌و که‌سه‌ی که رێنمایی کراوه بۆ ئیسلام {واته: مسوڵمانه}، وه ژيانه‌که‌شی رێک و پێکه، ئه‌وه‌یه که به‌شی بکا له‌به‌ری نه‌برێ، وه لێی زیاده‌یی، وه رازی‌ش بووه به‌و به‌به‌شی خۆی.

(١) بر‌وانه: صفوة البيان لمعاني القرآن، ص ٤٢٩، للشيخ: حسين محمد مخلوف.

۲۲- خۇپاریزی بهرامهر سامانی دهرامدا (العفة تجاه المال الحرام):

سهرهتا با سهرنجی قسه ی زانایان بدهین چۆن پیناسه ی (عفة) یان کردووه؟:

أ- (ابن فارس) دهلی: {العفة: مَصَدَرٌ قَوْلِهِمْ: عَفَّ عَنِ الشَّيْءِ يَعِفُّ عِفَّةً، مِنْ مَادَّةٍ: (ع ف ف) الَّتِي تَدُلُّ عَلَى الْكَفِّ عَنِ الْقَبِيحِ، يُقَالُ: عَفَّ عَنِ الْحَرَامِ يَعِفُّ عَفًّا وَعِفَّةً وَعَفَافًا وَعَفَافَةً: كَفَّ {^(۱)، وَاتَه: (عِفَّة) لَهُ رِيشَةٌ دَاوُغِي: (عَفَّ عَنِ الشَّيْءِ يَعِفُّ عِفَّةً)، كَهْ لَهُ مَادِدَةٌ (ع ف ف) هُوَ هَاتُو، تَهْوِشْ دَه لَه لَه تَه هُوَ دَه كَا دَه سَتْ لَهُ شَتِيكِي خَرَابْ بَغِيْرِيْمَهْو، خَوْتِي لِيْ پَارِيْزِي، دَه گوتري: (عَفَّ عَنِ الْحَرَامِ)، خَوِي لَهُ حَهْرَامْ پاراست، به (يَعِفُّ عَفًّا عِفَّةً وَعِفَافًا وَعَفَافَةً) به مانه هه موویان هاتوه، واته: دَه سَتْ گرتنهوه.

ب- (راغب الأصفهاني) یش دهلی: {أَصْلُ الْعِفَّةِ: الْإِقْتِسَارُ عَلَى تَنَاوُلِ الشَّيْءِ الْقَلِيلِ الْجَارِي مَجْرَى الْعَفَافَةِ، وَالْعِفَّةُ، أَي: الْبَقِيَّةُ مِنَ الشَّيْءِ، أَوْ مَجْرَى الْعَفْعَفِ، وَهُوَ تَمَرُّ الْأَرَاكِ، وَالِاسْتِعْفَافُ: طَلَبُ الْعِفَّةِ {^(۲) وَاتَه: وَشَهِي (الْعِفَّة) لَهُ رِيشَةٌ دَاوُغِي كَهْ مِيْ كَهْ نِيسَانْ به كه مِيْ لَهُ شَتْ وَازِيْنِي، تَهْوْ كَهْ مَهْ بَرِيْتِيهِ لَهُ (الْعَفَافَةُ) وَدَكْ كَهْ مِيْ كَهْ شَتِيْ كَهْ دَه مِيْ نِيْتَهْو، يَخُوْد (عَفَاف) بَرِيْتِيهِ لَهُ دَرَه خَتِي تَهْرَاكِ، (الِاسْتِعْفَافُ) یش بَرِيْتِيهِ لَهُ هَهْوَلْ دَانْ بُوْ وَدَه سَتَه نِيْنَانِي عِيْفَهْت.

ج- (ابن منظور) یش دهلی: {الْعِفَّةُ: الْكَفُّ عَمَّا لَا يَحِلُّ وَيَجْمَلُ، وَالْعِفَّةُ النَّزَاهَةُ {^(۳)، وَاتَه: (عِفَّة) بَرِيْتِيهِ لَهُ دَه سَتَكِيْرَانَهْو، لَهُ شَتِيْ كَهْ حَه لَالْ نِيَهْو جَوَانْ نِيَهْو بُوْ نِيسَانْ، وَه (عِفَّة) وَاتَه: پَاكِيْی و خُوْ لَه سَهْر پَاكِيْی رَاهِيْ نَان.

د- (راغب الأصفهاني) لَهُ شَوِيْنِيْ كِي دِيْ كَه دَا دَه لِي: {الْعِفَّةُ: حُصُولُ حَالَةٍ لِلنَّفْسِ

(۱) مقاييس اللغة، ج ۴ ص ۳.

(۲) المفردات، ص ۳۳۹.

(۳) لسان العرب، ج ۴ ص ۳۰۱۵.

تَمَتَّنَعِ بِهَا عَنْ غَلْبَةِ الشَّهْوَةِ، وَالْمُتَعَفِّفُ هُوَ الْمُتَعَاظِي لِذَلِكَ بِضَرْبٍ مِنَ الْمُمَارَسَةِ وَالْقَهْرِ^(١)،
(عِفَّة) حاله‌تيكه‌ بۆ ئىنسان دروست ده‌بێ، كه‌ خۆى پێى پارێزێ له‌وه‌ كه‌ ئاره‌زوو
به‌سه‌ريدا زāl بێ، (مُتَعَفِّف) يش كه‌سيكه‌ به‌ جوړيک له‌ فشار له‌خۆ كردن نه‌و
حاله‌ته‌ى بۆ ديتنه‌ دى.

ئه‌مه‌ش دوو هه‌وونه‌ له‌ ده‌قه‌كانى قوڕنان و سوننه‌ت، له‌و باره‌وه‌:

يه‌كه‌م: خواى په‌روه‌ردگار وشى (تَعَفُّف) ى به‌كاره‌يناوه‌، له‌ سووره‌تى (البقرة)
نايه‌تى (٢٧٣) دا ده‌فه‌رموئ:

﴿لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا
فِي الْأَرْضِ يَحْسِبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ
بِسِيمَتِهِمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا..﴾ (٧٣)

واته‌: (مال و سامان) بيه‌خشن به‌و كه‌سانه‌ى كه‌ له‌پێى خوادا هه‌پس كراون
{واته‌: به‌هۆى جه‌نگ و جيه‌اده‌وه‌، ده‌رفه‌تى گه‌ران و سووران به‌دواى كارو
كه‌سابه‌تياندا، نيه‌}، ته‌وانه‌ى كه‌ ناتوانن به‌ زه‌ويدا بپوڤن، كه‌سيك كه‌ نايانناسى،
به‌ ده‌وله‌مه‌نديان تى ده‌گا، به‌هۆى خۆ به‌پاك راگرته‌وه‌، {به‌هۆى نه‌فس
به‌رزويه‌وه‌}، به‌لام ته‌و به‌نیشانه‌يان ده‌يانناسى، {واته‌: ته‌ گه‌ر لىيان ورد بيه‌وه‌،
پووى دواندن له‌ پيغه‌مبه‌ره‌ (صلی الله عليه وسلم) پيغه‌مبه‌رى خوايه‌ كه‌ زۆر
سه‌رناس بووه‌}، به‌لام كه‌سى كه‌ پىيان شاره‌زا نه‌بێ، ته‌وه‌نده‌ نه‌فس به‌رزو خۆ
پاك راگرن و چاويان له‌ده‌ستى خه‌لك نيه‌، به‌ ده‌وله‌مه‌نديان لى حالیه‌، وه‌ به‌زۆر
داواكرده‌وه‌ داوا له‌ خه‌لك ناكهن، {وه‌ك هه‌ندى كه‌س}.

دووهم: پيغه‌مبه‌رى خواش (صلی الله عليه وسلم) ده‌رباره‌ى خۆ له‌مال و
سامانى هه‌رام پاراستن، ده‌فه‌رموئ:

﴿أَرْبَعٌ إِذَا كُنَّ فِيكَ، فَلَا عَلَيْكَ مَا فَاتَكَ مِنَ الدُّنْيَا: حِفْظُ أَمَانَةٍ، وَصِدْقُ حَدِيثٍ،

سيفه‌تی چواره‌م: وه له خواردن و خواردنه‌وه‌دا به‌رچاو تێر (عَفِيف) بی، چاوت له حه‌رام نه‌بی.

[illegible]

■ ۲۳ و ۲۴ و ۲۵ ■

**گه یاندنن په یوه نډی خزمایه تیږه، هاکاریه
کردنن نزیکان ه، چاکه کردن له گهل باب ه دایکدا
(صِلَةُ الرَّحْمِ، وَإِيتَاءُ ذِي الْقُرْبَى، وَالْإِحْسَانُ إِلَى الْوَالِدَيْنِ)**

لیږه دا سې بازنه ی ته سکی په یوه نډییه کان باسکراون، که بریتین له: خزمان و
نزیکان و باب و دایک.

۲۳- گه یاندنن په یوه نډی خزمایه تیږی (صِلَةُ الرَّحْمِ):

له پیښدا با بزاین زانایان چوڼ پیناسه ی (صِلَةُ الرَّحْمِ) یان کردوه؟:

أ- (ابن فارس) دهلی: {الصَّلَةُ وَالْوَصْلُ: مَصْدَرٌ وَصَلَ يَصِلُ صِلَةً وَوَصَلًا، وَتَدُلُّ مَادَّةُ (و ص ل) عَلَى ضَمِّ شَيْءٍ إِلَى شَيْءٍ حَتَّى يَعْلُقَهُ} ^(۱)، واته: (صِلَةُ، وَصَل) چاوگی (وَصَلَ يَصِلُ صِلَةً وَوَصَلًا)، که له مادده ی: (و ص ل) ده، هاتوه، شه وه ده گه یه نی که شتیځ به شتیځه وه بلکی نری، تا کو پییه وه په یوه ست ده ی.

ههروها سه بارهت به وشه ی (الرَّحْمِ) (ابن فارس) دهلی: {وَالرَّحْمُ إِسْمٌ مُشْتَقٌّ مِنْ مَادَّةِ (ر ح م) الَّتِي تَدُلُّ عَلَى الْحِلْمِ وَالْعَطْفِ وَالرَّأْفَةِ، وَالرَّحْمُ وَالرَّحْمُ: عِلَاقَةُ الْقَرَابَةِ،

وَالرَّحْمَةُ وَالرَّحْمُ: الرَّقَّةُ وَالتَّعَطُّفُ {١١}، واته: (الرَّحْم) له مادده‌ی (ر ح م) پێکهاته، که نه‌رمیی و سۆزو به‌زه‌یی ده‌گه‌یه‌نێ، وه (رَحْم وَرَحْم) بریتیه له په‌یوه‌ندی خزمایه‌تی، وه (رحمة وَرَحْم) مانای سۆزو نه‌رم و نیانی ده‌گه‌یه‌نێ.

ب- (النوي) سه‌باره‌ت به‌ گه‌ياندن په‌یوه‌ندی خزمایه‌تی (صلة الرحم) ده‌ڵێ: (صلة الرحم: هي الإحسان إلى الأقارب على حسب حال الواصل والموصول، فتارة تكون بالمال وتارة بالخدمة وتارة بالزيارة والسلام وغير ذلك) {١٢}، واته: په‌یوه‌ندی خزمایه‌تی گه‌ياندن، بریتیه له چاکه‌کردن له‌ گه‌ل خزماندا، به‌پێی حاڵی ئه‌و که‌سه‌ی که‌ چاکه‌ ده‌کاو، ئه‌و که‌سه‌ی چاکه‌ی له‌ گه‌لدا ده‌کری، جاری وایه به‌مال و سامان ده‌بی، وه جاری وایه به‌ خزمه‌ت ده‌بی، {وهك باب و دايك، که نه‌خۆش ده‌بن، یان به‌ته‌مه‌ن ده‌بن}، جاری وایه به‌ سه‌ردان و به‌ سه‌لام لێکردن و هاموشۆ ده‌بی، وه به‌غه‌یری ئه‌وانه‌ش ده‌بی.

خوای به‌به‌زه‌یی وه پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی موحه‌مه‌د (صلی الله علیه وسلم) ده‌باره‌ی گه‌ياندن په‌یوه‌ندی خزمایه‌تی فهرموویانه:

یه‌که‌م: خوا له سووڕه‌تی (النساء) ئایه‌تی (١) دا، ده‌فه‌رموی:

﴿..وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ۝١﴾

واته: وه پارێز له‌و خواجه بکه‌ن که داوای شتی پێی له‌یه‌کدی ده‌که‌ن، وه پارێز له‌ په‌یوه‌ندییه‌کانی خزمایه‌تی بکه‌ن، بێگومان خوا به‌سه‌رتانه‌وه چاودێره، {واته: پارێز له‌ په‌یوه‌ندییه‌کانی خزمایه‌تی بکه‌ن، که بیانپه‌چرێن}.

دووهم: هه‌روه‌ها خوای به‌رز له سووڕه‌تی (الرعد) ئایه‌ته‌کانی: (١٩ تا ٢١) دا، ده‌فه‌رموی:

﴿...إِنَّمَا يَنْذَرُ أُولَ الْأَلْبَابِ ۝١٩ الَّذِينَ يُفُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَلَا يَتْقَضُونَ أَلِيمَتَهُ ۝٢٠ وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ ۝٢١﴾

(١) مقایس اللغة، ج. ٢، ص ١٩٨.

(٢) صحیح مسلم بشرح النووي، ج ١٦ ص ١١٣.

واته: ته‌نیا خاوه‌ن عه‌قلان په‌ند وهرده‌گرن، {یان به‌هره وهرده‌گرن له ئاموژگاریی}، ته‌وانه‌ی که په‌یمانی خوا به‌جیدینن، وه په‌یمانی پته‌و ناشکینن، وه ته‌وانه‌ی که ته‌وه‌ی خوا فه‌رمانی پێ کردوه، بگه‌یه‌نرێ، ده‌یگه‌یه‌نن، {که مه‌به‌ست پێ گه‌یانندی خزمایه‌تی و نزیکایه‌تییه‌}.

سێیه‌م: هه‌روه‌ها پێغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ده‌فه‌رموێ:

{الرَّحِمُ مُعَلَّقَةٌ بِالْعَرْشِ، تَقُولُ: مَنْ وَصَلَنِي وَصَلَهُ اللَّهُ، وَمَنْ قَطَعَنِي قَطَعَهُ اللَّهُ}، أخرجه مسلم برقم (٢٥٥٥)، وأخرجه أيضًا: ابن أبي شيبة برقم (٢٥٣٨٨)، وأبو يعلى برقم (٤٤٤٦)، والدليمي برقم (٣٣٢٢).

واته: خزمایه‌تی (رَحِم) به‌ عه‌رش و باره‌گای خاوه‌ هه‌لواسراوه، ده‌لێ: هه‌رکه‌سێ منی گه‌یاند، خوا بیگه‌یه‌نێ، {واته: بیگه‌یه‌نێ به‌ ره‌حمی خۆی}، وه هه‌رکه‌سێ منی پچراند، خوا بیپچرینێ، {واته: له‌ ره‌حم و به‌زه‌یی خۆی بیپچرینێ}.

چواره‌م: هه‌روه‌ها پێغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ده‌فه‌رموێ:

{مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُبْسَطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ، أَوْ يُنْسَأَ لَهُ فِي أَثَرِهِ، فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ}، أخرجه البخاري برقم (١٩٦١)، ومسلم برقم (٢٥٥٧)، وأبو داود برقم (١٦٩٣).

واته: هه‌رکه‌سێك ده‌یه‌وێ رزق و رۆزی فراوان بێ، وه ته‌مه‌نی درێژ بێ، با په‌یه‌ه‌ندی خزمایه‌تی بگه‌یه‌نێ.

۲۴- هاوكاريى كردنى نزيكان (ايتاء ذى القربى):

زانايان ټاوا باسى {ايتا و ذى القربى} دهكهن:

(الرازي) دهلى: {ايتاء ذى القربى، القربة والقربى: القرب فى الرحم، وهو فى الأصل مصدر؟ تقول: بينهما قرابة و قرب و قُربى و مقربة بفتح الراء وضمها، وقربة بسكون الراء، وقربة بضم الراء} (۱)، دهلى: (قرابة وقربى) برتیه: له نزيكى له خزمایه تيیه وه، كه نه وهش چاوگه، دهگوتى: له نيوانياندا (قرابة) ههيه، يان (قرب) ههيه، هه موويان بهيهك واتان.

نهمهش سى دهق، وهك نمونه له باره ي: (ايتاء ذى القربى) وهه، له قورپان و سوننه تدا:

يه كه م: خوى په روه ردگار له سووړه تى (النحل) نايه تى (۹۰) دا، ده فهرموى: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ ۖ﴾

واته: بيگومان خوا فرمان دهكا به دادگه رى و چاكه كارى و به به خشين به نزيكان. {نه وانه ي خاوه نى نزيكين له گهل تو، كه دياره زياتر پى مبهست نه وانه كه خزمایه تيبان ههيه، چ خزمایه تيبى پشتى، چ خزمایه تيبى بهرى}.

دووهم: خوا له سووړه تى (الروم) نايه تى (۳۸) دا، ده فهرموى: ﴿فَأَتْتَبْنَا ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ، وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾

واته: مافى خويان ببه خشه به كه سيك كه خاوه نى خزمایه تيیه، وه به نهدار، وه به رپوار، نه وه باشته بو كه سانيك كه پووو په زامه ندى خوا داوا دهكهن، وه هه نه وانهش سهر فوازن.

سێیه‌م: هه‌روه‌ها پێغه‌مبه‌ری خواش (صلی الله علیه وسلم) ده‌فه‌رموئ:

{الصَّدَقَةُ عَلَى الْمَسْكِينِ صَدَقَةٌ، وَعَلَى ذِي الْقُرَابَةِ اثْنَتَانِ: صَدَقَةٌ وَصِلَةٌ} أخرجه ابن أبي شيبة برقم (١٠٥٤١)، وأحمد برقم (١٦٢٧٨)، والدارمي برقم (١٦٨١)، والترمذي برقم (٦٥٨)، وقال: حسن، والنسائي برقم (٢٥٨٢)، وابن ماجه برقم (١٨٤٤)، وابن خزيمة برقم (٢٣٨٥)، وابن حبان برقم (٣٣٤٤)، والطبراني برقم (٦٢٠٤)، والحاكم برقم (١٤٧٦)، والبيهقي برقم (٧٥٢٤)، وأخرجه أيضًا: ابن أبي عاصم في الأحاد والمثاني برقم (١١٣٦)، قال شعيب الأرنؤوط: صحيح لغيره.

واته: چاکه کردن و خێرکردن به نه‌دار، ته‌نها خێرو چاکه‌یه، به‌لام به که‌سێک که خزمایه‌تی هه‌یه دوانه: هه‌م خێرو چاکه‌یه‌و، هه‌م گه‌ياندن په‌یوه‌ندی خزمایه‌تییشه، کورده‌واری خۆشمان ده‌لێن: (خێر به خۆش، نه‌ک به ده‌رویش)، واته: تا‌کو خزمێکی هه‌زار هه‌بی، مه‌یده به که‌سێکی دیکه، چونکه خزمه‌که هه‌م چاوه‌ڕوانیی له‌تۆ هه‌یه، هه‌م تۆش ئه‌و ده‌ناسی و له‌ نزیکه‌وه ده‌زانی، که هه‌زارو نه‌داره، به‌لام ئه‌وه‌ی، که سوال ده‌کاو دێته به‌رده‌رگات، نازانی داخۆ چ کاره‌یه؟!.

له‌ نۆزه كۆمه‌ڵه‌یه‌كان له‌كۆڵانی

هه‌م هه‌م ئه‌و موانع الیوم له‌كۆڵانی

په‌ڕه‌بانی مه‌کتبه‌ی مامۆستا عه‌لی بابیر

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

Google Play

App Store

QR Code 1

QR Code 2

Alibapir

هه‌تای

په‌ڕه‌بانی مه‌کتبه‌ی مامۆستا عه‌لی بابیر

QR Code 3

QR Code 4

QR Code 5

په‌ڕه‌بانی مه‌کتبه‌ی مامۆستا عه‌لی بابیر

٢٥- چاكه كردن لهگهڵ باب و دايكدا (الإحسان إلى الوالدين):

سه رهتا پێناسه ی (الإحسان) و (البر) له لایه ن شاره زایانی زمانه وه ده که ی ن:

أ- (إبن فارس) ده لێ: {الإحسان ضدّه الإساءة}، {مِنْ مَعَانِي الْبِرِّ: الصَّدَق وَالصَّلَة وَالطَّاعَة وَحَسَنَ الْخُلُقِ وَالِاتِّسَاعُ فِي الْإِحْسَانِ} ^(١) واته: (إحسان) یانی: چاکه کردن، دژی (إساءة) یه، یانی: خراپه کردن.

له مانایه کانی (بر): راستیی و په یوه ندیی خزمایه تی گه یانن و فه رمان به ربی و رهوشت جوانیی و فراوانیی له چاکه کاریدا.

شایانی باسی شه وشه ی: (بر الوالدين) له قورئاندا نه هاتوه، ته نیا له سوننه تدا هاتوه، به لām (الإحسان إلى الوالدين) له قورئان و سوننه تیشدا هاتوه، هه ردوو کیشیان به مانای: {چاکه کردن له گه لّ باب و دايكدا} دین.

ب- له باره ی (بر الوالدين) وه (فیروز آبادی) ده لێ: {هو الإحسان إلى الوالدين، والتَّعَطُّفُ عَلَيْهِمَا وَالرَّفْقُ بِهِمَا، وَالرَّعَايَةُ لِأَحْوَالِهِمَا، وَعَدَمُ الْإِسَاءَةِ إِلَيْهِمَا، وَإِكْرَامُ صَدِيقِهِمَا مِنْ بَعْدِهِمَا} ^(٢)، واته: چاکه له گه لّ دايك و بابدا بریتیه له وه ی له گه لیان به سوژ بی، له گه لیان نه رم بی، ئاگاداری حال و بالیان بی، خراپه یان له گه لّ نه که ی، وه له دوای خو شیان رێژ له هاوه له کانیان بگری.

با له و باره وه ئەم به سه رهاته ی پیغه مبه ری خوا (صلى الله عليه وسلم) ی نین: رۆژنکیان پیره ژنیک میوانی بوو، شهویش زۆر رێژو حورمه تی لینگرت، پاش به رپیکردنی، دايکمان عایشه (خوا لئی رازی بی) گوتی: شهو پیره ژنه کییه شه وه ند ه رێژی لی ده گری؟

فه رمووی: شهو ئافه رته له رۆژگاری خه دیجه دا (خوا لئی رازی بی) هامووشوی مالی ئیمه ی ده کرد، فه رمووی:

(١) مقایس اللغة، ج ١ ص ٧٨.

(٢) بصائر ذوي التمييز، ج ٢ ص ٢١١.

{وَإِنْ حُسْنَ الْعَهْدِ مِنَ الْإِيمَانِ}، أخرجه الحاكم برقم (٤٠)، وقال: صحيح على شرط الشيخين، قال الألباني: صحيح.

واته: وه به‌دلنیاى وه فادارى له ئیمان‌ه‌وه.

ئىستاش با چهند ده‌قیكى قوێنان و سوننه‌ت له‌و باره‌وه به‌ ئه‌مونه بێنیه‌وه:

یه‌که‌م: له‌و باره‌وه خ‌واى به‌رزو مه‌زن له‌ سووره‌تى (مریم) ئایه‌ته‌کانى: (١٢) - (١٤) دا ده‌فه‌رم‌وى:

﴿يَبْحَثُ خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ وَاَتَيْنَهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا ۝١٢ وَحَنَانًا مِّن لَّدُنَّا وَزَكَاةً ۖ وَكَانَ تَقِيًّا ۝١٣ وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا ۝١٤﴾

واته: ئە‌مى یه‌حیا! کتیب به‌هیز بگه‌ر، وه به‌ نه‌بالغی حیکمه‌تمان پى دابوو، وه له‌لایه‌نى ئیمه‌وه به‌ سۆزو به‌زه‌بى بوو، وه خ‌اوه‌نى نه‌فسىكى پاك بوو، وه پارێزکار بوو، وه له‌ گه‌ل باب و دایکیدا چاک بوو، وه خ‌و فه‌رزه‌ره‌و سه‌رپێچیکار نه‌بوو.

دووه‌م: وه خ‌واى بى هاوتا له‌ سووره‌تى (النساء) ئایه‌تى (٣٦) دا، ده‌فه‌رم‌وى:

﴿وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَنًا ۖ ۝٣٦﴾

واته: وه خ‌وا بپه‌رستن و هێچ هاوبه‌شیکى بۆ دامه‌نن، وه له‌ گه‌ل باب و دایکتاندا چاکه‌ بکه‌ن.

سێیه‌م: خ‌وا له‌ سووره‌تى (الأحقاف) ئایه‌تى (١٥) دا، ده‌فه‌رم‌وى:

﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَنًا ۖ ۝١٥﴾

واته: ئینسانمان راسپارد که چاکه‌ له‌ گه‌ل باب و دایکیدا بکا.

چواره‌م: له‌و باره‌وه فه‌رم‌وده زۆرن، یه‌کى له‌وانه:

{قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَيُّ الْعَمَلِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: (الصَّلَاةُ عَلَى مِيقَاتِهَا) قُلْتُ: ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ:

(تُمْ بِرِ الْوَالِدَيْنِ)، قُلْتُ تُمْ أَيُّ؟ قَالَ: (الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ)، فَسَكَتَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَوْ اسْتَزِدُّهُ لَزَادَنِي، أخرجه أحمد (۴۳۱۳) قال شعيب الأرنؤوط: حديث صحيح.

واته: عهبدوللای کوری مهسعود دهلی: له پیغهمبهری خوام (صلی الله علیه وسلم) پرسى: چ کرده ویهک لای خوی زالی پایه بهرز خو شه ویستره؟ فهرمووی: {نوټر له کاتی خویدا} گوتم: دواى شهوه؟ فهرمووی: {دواى چاکه له گهل دایک و بابدای}، گوتم: دواى شهوه؟ فهرمووی: {جهنگ و تیځو شان له پیناوی خوادای}.

پینجه م: ههروه ها لهو باره وه پیغهمبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) ده فهرموى: {لَا يَزِيدُ فِي الْعُمُرِ إِلَّا الْبَرُّ، وَلَا يَرُدُّ الْقَدَرَ إِلَّا الدُّعَاءُ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَحْرَمُ الرِّزْقَ بِالذَّنْبِ يُصِيبُهُ} أخرجه ابن ماجه برقم (۴۰۲۲)، قال البوصيري (۱۸۷/۴): هذا إسناد حسن، والحكيم (۲۳۲/۳). وأخرجه أيضًا: أحمد برقم (۲۲۴۶۶)، والطبراني برقم (۱۴۴۲)، والحاكم برقم (۱۸۱۴) وقال: صحيح الإسناد، والبيهقي في شعب الإيمان برقم (۱۰۲۳۳)، قال الألباني: حسن دون (وإن الرجل).

واته: هيچ شتيك ته مهن درټر ناکا، مه گهر چاکه کاربی {به تايبت چاکه له گهل باب و دایک، که له هه موو کهس له پيشترن}، وه هيچ شتيك به لا ناگير شه وه، مه گهر پارانه وه (دوعا و)، وه جاری وایه پیاویک بیبهش دهی له بریوئک، به هووی گونا هیکه وه که دیکات.

له نوره کوملار نه پنهکان له کتالاس

نور مېلم غېر مواقع انواريل انجمنه

پاڼه پانډني مېلمه نې ماموستا علي بابېر

archive.org/details/alibapir

AliBapir

Google Play App Store

QR CODE

ف

ف

يوتيوب

واتس

تلگرام

فيسبوك

پاڼه پانډني مېلمه نې ماموستا علي بابېر

QR CODE

QR CODE

QR CODE

پاڼه پانډني مېلمه نې ماموستا علي بابېر

■ ۲۶ و ۲۷ ■

**بانگهواز کردن بو چاکه، فهрман کردن
به پهسهنده، رږگریه کردن له ناپهسند،
(الدعوة إلى الخير، والأمر بالمعروف، والنهي عن المنكر)**

۲۶- بانگهواز کردن بو چاکه (الدعوة إلى الخير):

پیشتر باسی بانگهواز کردنمان کرد بو لای خوا (سبحانه و تعالی)، له ریزی
تهو رهوشتانه دا که ئینسان ده بی مامه لیمان پی له گه ل خوی و خوادا پی بکا،
به لام ته مه یان جیا به: (بانگهواز کردن بو چاکه).

سه ره تا له بهر روشنایی قسه ی زانیاندا سه رنجی چه مک و واتای هه ر کام له وشه ی:
(الدعوة) و (الخیر) ده ده ین:

أ- به نسبت وشه ی (الدعوة) وه، (إبن منظور) ده لی: {الدعوة تكون مَصْدَرًا
لِقَوْلِهِمْ دَعَا فُلَانٌ إِلَىٰ كَذَا دَعْوَةً، وَهُوَ مِنْ مَادَّةِ (د ع و) الَّتِي تَدُلُّ عَلَىٰ إِمَالَةِ الشَّيْءِ
إِلَيْكَ بِصَوْتٍ وَكَلَامٍ يَكُونُ مِنْكَ} ^(۱)، واته: بانگهواز بریتیه له وه که تو که سی به لای
خوتدا رابکیشی، به هو ی ده نگ و قسه یه که له لای تو وه ده بی.

ب- بۆ وشەى (الخَيْر) يش (الجوهري) دەلى: {الْخَيْرُ ضِدُّ الشَّرِّ، وَالِاخْتِيَارُ: الْإِصْطِفَاءُ، وَكَذَلِكَ التَّخْيِيرُ} (۱)، واتە: (خَيْر) واتە: سوود، چاكە، پېچەوانەى زيانەو خراپە، وه (إِخْتِيَار) و (تَخْيِير) هەردووکیان يانی: هەلبژاردن، هەلبژاردنى شتى باش.

ج- (راغب الأصفهاني) دەلى: {الْمَقْصُودُ بِالْخَيْرِ: كُلُّ مَا فِيهِ نَفْعُ النَّاسِ وَصَلَاحُهُمْ، لِأَنَّ الْخَيْرَ: مَا يَرْغَبُ فِيهِ الْكُلُّ} (۲)، واتە: مەبەست لە چاكە (الْخَيْر) ئەوێه كە سوودی هەبێ بۆ خەلك، وه بەرژووەندى وانى تێدا بێ، چونكە (خير) هەر شتێكە كە هەموو كەس ئارەزوو مەندىيەتى.

كەواتە: بانگەواز كردن بۆ چاكە، ئەوێه كە تۆ يەكێ لە رەوشەت و ئەدەبەكانت لەبەارى مامەلەو هەلس و كەوتت لە گەل خەلكدا، ئەوێه: خەلك بانگ بكەى بۆ هەرشتيك كە سوودو كەلكى ئەوانى تێدايە، ئاگاداريان بكەيەو هەول بەدى قەناعەتيان پێ بێنى، هەلبەتە گەورەترين خيرو چاكەش ئەوێه، كە تۆ خەلك لەخوا نزىك بخەيەو، بەلام چەمكى ﴿يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ﴾ كە لە ئايەتەكەدا هاتو، فراوانترە لە خەلك بانگ كردن بۆ لای خوا، چونكە جارى وا هەيە خەلك بانگ دەكەى بۆ رەوشتيكى جوان، يان بۆ كەسابەتيكى حەلال، يان بۆ كاريكى خير، يان بۆ نواندنى هەلوستىكى راست.

ئەوونەيەك لە قورئان لەو بارەو:

خواى پەرورەدگار لە سوورەتى (آل عمران) ئايەتى (۱۰۴) دا، دەفەرموى:

﴿وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ...﴾ (۱۰۴)

واتە: وه با لەنيو ئێوهدا كۆمەلێك هەبن، كە خەلك بانگەواز دەكەن بۆ چاكە، {هەر شتيك كە سوودی خەلكى تێدا هەيە} وه فرمان بە شتى پەسەند دەكەن، وه پينگري لە شتى ناپەسەند دەكەن.

(۱) مختار الصحاح، ص ۱۸۲.

(۲) مفردات ألفاظ القرآن، ص ۳۰۰.

۲۷- فرمان به په سندنو، ريگري له ناپه سندن (الْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ):

سهره تا با سهرنجي چه مګ و وائي (معروف) و (منکر) بده ين، له بهر پوښتايي
قسه ي شاره زاياني زماني عه په پييدا:

أ- به نسبته وشه ي (المعروف) هوه، (ابن منظور) ده لي: {المعروف: كالْعُرْفِ وَهُوَ كُلُّ مَا تَعْرِفُهُ النَّفْسُ مِنَ الْخَيْرِ وَتَطْمَئِنُّ إِلَيْهِ} واته: {معروف} ههروهه (عرف) يش بريته له وه كه نه فسي ټينسان (نه فسيكي چاك و پاك) پي ټاښايه، وه هوگري ده بي و پي ټارام ده بي.

ب- به لام بو وشه ي (المنكر) ده لي: {المنكر: خِلَافُ الْمَعْرُوفِ، وَقَدْ تَكَرَّرَ فِي الْحَدِيثِ الْإِنْكَارُ وَالْمُنْكَرُ، وَهُوَ ضِدُّ الْمَعْرُوفِ، وَكُلُّ مَا قَبَّحَهُ الشَّرْعُ وَحَرَّمَهُ وَكَرَّهَهُ، فَهُوَ مُنْكَرٌ}، واته: (منكر) دږي (معروف) هوه، وه له هه رموده دا وشه ي (إنكار) و (مُنْكَر) هاتوه، وه هه ر شتيك كه شمع به خراپي بزاني و قه دهغه ناپه سندن ي بكا، ته وه دياره به (مُنْكَر) له قه له م دهري.

نجا تايا فرمان كردن به په سندن ياني چي؟ وه قه دهغه كردني ناپه سندن ياني چي؟!

شهر عزنان (فقهاء) به زور جوړ پيښاسه ي: { فرمان به په سندنو ريگري له ناپه سندن } يان كروه بو نمونه:

۱- {الْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ: هُوَ الْإِرْشَادُ إِلَى الْمُرَاشِدِ الْمُنْجِيَةِ، وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ: زَجْرٌ عَمَّا لَا يُلَازِمُ الشَّرِيعَةَ} واته: فرمان به په سندن، ته وه به كه تو خلك ريښمايي بكي، بو ته و شتانه ي كه سووديان لي ده بينن، وه ريگري كردن له ناپه سندن، ته وه به كه تو ټيانه وه بخوري و، بيان سله مينيه وه له هه ر شتيك كه پيچه وانه ي شريعه ته،

یاخود له گه‌ل شه‌ریعه‌دا ناگونجی.

٢- {الْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ: الدَّلَالَةُ عَلَى الْخَيْرِ، وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ: الْمَنْعُ عَنِ الشَّرِّ}، واته: فه‌رمان به په‌سند: ئه‌وه‌یه خه‌لك به‌ره‌و چا‌كه رێنمایی بکه‌ی، وه رێگری له‌ناپه‌سند: ئه‌وه‌یه كه تۆ خه‌لك له خراپه بگێرپه‌وه.

٣- {الْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ: أَمْرٌ مَّا يُوَافِقُ الْكِتَابَ وَالسُّنَّةَ، وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ: نَهْيٌ عَمَّا تَمِيلُ إِلَيْهِ الشَّهْوَةُ} واته: فه‌رمان به په‌سند ئه‌وه‌یه كه تۆ فه‌رمان به هه‌ر شتێك بکه‌ی كه قورئان و سوننهت فه‌رمانی پێ ده‌که‌ن، {كه ته‌نیا فه‌رمان به‌شتی په‌سندو چاك ده‌که‌ن}، وه رێگری له‌ناپه‌سند، ئه‌وه‌یه كه تۆ خه‌لك قه‌ده‌غه بکه‌ی له شتێك كه ئاره‌زووی شه‌یتانیی به‌لایدا ده‌چێ.

ئه‌مه‌ش چوار ده‌قی قورئان و سوننهت له‌و باره‌وه، وه‌ك ئه‌وه‌:

یه‌که‌م: خ‌وای کاربه‌جی له له سوورپه‌تی (التوبة) ئایه‌تی (٧١) دا، له‌و باره‌وه ده‌فه‌رموی:

﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ﴾ (٧١)

واته: پیاوani ئیماندارو ژنani ئیماندار، هه‌ندیکیان پشتیوان و دۆستی هه‌ندیکیان، فه‌رمان به په‌سند ده‌که‌ن رێگری له‌ناپه‌سند ده‌که‌ن.

دووه‌م: هه‌روه‌ها - وه‌ك پێشتریش هی‌نامان - له سوورپه‌تی (آل عمران) ئایه‌تی (١٠٤) دا ده‌فه‌رموی:

﴿وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ﴾ (١٠٤)

واته: وه با کۆمه‌لێك له ئیوه هه‌بن: بانگه‌واز بۆ چا‌كه بکه‌ن، وه فه‌رمان به‌په‌سند بکه‌ن و، رێگری له‌ناپه‌سند بکه‌ن...

سییه م: هه ره له سوورپه تی (آل عمران) ئایه تی (١١٠) دا، ده فهرموئ:

﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ ۚ﴾

واته: ئیوه باشتیرین کۆمه لێ بۆ مروڤایه تی پهی دا کراون، فهرمان به هه رچی په سنده ده که ن، وه ریگری له هه رچی ناپه سنده ده که ن.

چواره م: فهرمایشتی پیغه مبه ری خواش (صلی الله علیه وسلم) له و باره وه زۆرن، بۆ وینه:

﴿وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَتَأْمُرَنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ، أَوْ لَيُوشِكَنَّ اللَّهُ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عِقَابًا مِنْهُ، ثُمَّ تَدْعُوهُ، فَلَا يَسْتَجَابُ لَكُمْ﴾، أخرجه أحمد برقم (٢٣٣٤٩)، والترمذي برقم (٢١٦٩) وقال: حسن، وأخرجه أيضًا: البيهقي في شعب الإيمان برقم (٧٥٥٨)، والدليمي برقم (٧٠٥٩)، قال الشيخ الألباني: حسن.

واته: سویند به و که سه ی که گیانی منی به دهسته: ده بی فهرمان به په سند بکه ن و، ریگری له ناپه سند بکه ن، یاخود به پیچه وانه وه: نزیکه خوا سزاتان بۆ بنیری، پاشان هه رچه نده لی بیارینه وه، وه لامتان نه دریته وه.

له توره کومه لایه به یه کانه لایان

بە عەهەم عەر موافق النوادل الدنەاعی

عەهەتەبی ماموستا عەلی بابەر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

هەلی بابەر AliBapir

کەزانی

ڕاگەیاندنی مەهەتەبی ماموستا عەلی بابەر

YouTube

Telegram

WhatsApp

Facebook

ڕاگەیاندنی مەهەتەبی ماموستا عەلی بابەر

■ ٢٨ و ٢٩ ■

هاو‌کارىه‌ کردن له‌سه‌ر چا‌که‌کارىه‌ و
پارێز‌کارىه‌ و، يه‌‌ک‌ده‌ پاس‌پاردن به‌ هه‌ق و خۆ‌پا‌کارىه‌
(التَّعَاوُنُ عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى، وَالتَّوَاصِي بِالْحَقِّ، وَالتَّوَاصِي بِالصَّبْرِ)

٢٨- هاو‌کارىه‌ کردن له‌سه‌ر چا‌که‌کارىه‌ و پارێز‌کارىه‌
(التَّعَاوُنُ عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى):

زاناو شاره‌زايان ئاوا پێ‌ناسه‌ى: {هاو‌کارىه‌ کردن له‌ چا‌که‌کارىه‌ و پارێز‌کارىه‌} ده‌‌که‌ن:

أ- (إِبْنُ مَنْظُورٍ) ده‌‌لى: {التَّعَاوُنُ: مَصْدَرُ تَعَاوَنَ، وَهُوَ مَاخُذٌ مِنَ الْعَوْنِ} الَّذِي يُرَادُ بِهِ الْمُظَاهَرَةُ عَلَى الشَّيْءِ يُقَالُ: فُلَانٌ عَوْنِي أَيْ: مُعِينِي، وَقَدْ أَعْنَتْهُ، وَالْعَوْنُ أَيْضاً الظَّهْرُ عَلَى الْأَمْرِ، الْوَاحِدُ وَالْإِثْنَانُ وَالْجَمْعُ وَالْمُدَّكَّرُ وَالْمُؤَنَّثُ فِيهِ سَوَاءٌ^(١)، وَاتَّه: وَشَيْءٌ (تَعَاوَنَ) چا‌و‌گه‌ له‌ (تعاوَن) ده‌هاتوه، كه‌ ئه‌و‌يش له‌ (عَوْن) وه‌ر‌گه‌راوه‌و مه‌به‌ست پێ‌ى پشت‌گه‌يرى يه‌‌ك‌دى كردنه‌ بۆ شتێك، ده‌‌گوتى: فُلَانٌ كَهَسَ (عَوْن)ى منه، يان (مُعِين)ى منه، واتته: هاو‌كارى منه، وه‌ وشه‌ى (عَوْن) به‌ ماناى پشت‌گه‌يرى دى، له‌سه‌ر كارێك، كه‌ يه‌‌ك و، دوان و، كۆو، نێ‌رینه‌و، مێ‌ینه‌، تێ‌یدا يه‌‌ك‌سانن.

ب- (إبن الأثير) ده‌لى: {الْبِرُّ: مَصْدَرُ بَرٍّ يَبْرُ، مِنْ مَادَّةٍ: (ب ر ر) تَدُلُّ عَلَى مَعَانٍ عَدِيدَةٍ، مِنْهَا: الصَّدَقُ وَالْبِرُّ: وَالْخَيْرُ وَالصَّلَاحُ} ^(١)، واته: وشه‌ى (بِرٌّ) چاوه‌گه‌ له‌ وشه‌ى (بَرٌّ) يَبْرُ ده‌هاته‌، له‌ ماده‌ده‌ى (ب ر ر) پێك هاته‌وه‌، چهند مانایه‌ك ده‌گه‌یه‌نێ، له‌وانه‌: راستگۆیی، چاكه‌كاریی، وه‌ چاكه‌، چاكسازیی.

ج- ده‌باره‌ى وشه‌ى: (التَّقْوَى)، (إبن فارس) ده‌لى: {التَّقْوَى: هِيَ الْإِسْمُ مِنْ قَوْلِهِمْ: اتَّقَى، وَالْمَصْدَرُ: الْإِتْقَاءُ وَكِلَاهُمَا مِنْ مَادَّةٍ: (و ق ي) كَلِمَةٌ وَاحِدَةٌ، تَدُلُّ عَلَى دَفْعِ شَيْءٍ عَنْ شَيْءٍ بَعْضُهُ} ^(٢)، واته: (تَقْوَى) ناوه‌، له‌وه‌ قسه‌یه‌یان: (اتَّقَى)، وه‌ (اتَّقَى) وه‌ (تَقْوَى) هه‌ردووکیان له‌ ماده‌ده‌ى (و ق ي) ده‌هاته‌وه‌، ته‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نێ: شتیك به‌ شتیك پال پێوه‌ بنرێ و لێی دوور بخه‌یه‌ته‌وه‌.

د- (راغب الأصفهانی) ش ده‌لى: {وَصَارَ التَّقْوَى فِي تَعَارَفِ الشَّرْعِ: حِفْظُ النَّفْسِ عَمَّا يُؤْثِمُ} ^(٣)، واته: له‌ زاراوه‌ى شه‌رعه‌دا ته‌قوا واته: خو‌پاراستن له‌ هه‌ر گوناها‌رکارێك. هه‌روه‌ها له‌باره‌ى پێناسه‌ى (بِرٌّ) ده‌هاته‌وه‌ گوتویه‌انه‌: {الْبِرُّ: مَا يَنْفَعُ النَّاسَ، وَالتَّقْوَى: مَا يَقِي غَضَبَ اللَّهِ}، واته: (بِرٌّ) هه‌ر شتیكه‌ كه‌ سوودی بو‌ خه‌لك هه‌بێ، (تَقْوَى) ش ته‌وه‌یه‌ كه‌ توو‌ره‌یی خوات لێ دووربخاته‌وه‌.

ئع‌جا با دوو هه‌وونه‌ش له‌ ده‌قه‌كانی شه‌ریعه‌ت له‌باره‌ى (تَقْوَى) ده‌هه‌یه‌نینه‌وه‌:

یه‌كه‌م: خ‌واى زالى زانا ده‌ربه‌ره‌ى ته‌وه‌ كه‌ ده‌بێ مسو‌لمانان، وه‌ ته‌ندامانی كو‌مه‌لگایه‌كى ئىسلامی به‌یه‌كه‌وه‌ هاوکاربن، له‌سه‌ر چاكه‌كاریی و پارێزکاری، ده‌فه‌رمو‌ی:

﴿..وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ۚ الْمَائِدَةِ.

واته: وه‌ هاوکاری یه‌كدی بکه‌ن، له‌سه‌ر چاكه‌كاریی و پارێزکاری، وه‌ هاوکاری، یه‌كدی مه‌که‌ن له‌سه‌ر گوناوه‌ ده‌ستدرێژی.

(١) النهاية في غريب الحديث والأثر، ج ١ ص ١١٦.

(٢) مقاييس اللغة، ج ٦ ص ١٣.

(٣) المفردات، ص ٣٥٠.

دووهم: پێغه‌مبه‌رى خواش (صلی الله علیه وسلم) له‌و باره‌وه ده‌فه‌رموئ:

{الْمُؤْمِنُ مِرْأَةُ الْمُؤْمِنِ، وَالْمُؤْمِنُ أَخُو الْمُؤْمِنِ، يَكْفُ عَلَيْهِ صَيْعَتُهُ، وَيَحْوَطُهُ مِنْ وَرَائِهِ} أخرجه أبو داود برقم (٤٩١٨)، والبيهقي برقم (١٦٤٥٨)، وأخرجه أيضًا: البخاري في الأدب المفرد برقم (٢٣٩)، والبيهقي في شعب الإيمان برقم (٧٦٤٥)، والديلمي برقم (٦٥٧١)، قال الألباني: حسن.

واته: بر‌وادار ئاوێنه‌ی بر‌واداره، وه بر‌وادار بر‌ای بر‌واداره، شتێك خه‌ریك بێ له‌ده‌ستی بجێ، بۆی ده‌گێژێته‌وه، {واته: ناهێڵێ تووشی زیان بێ}، وه له‌پشتیه‌وه ئاگای لیه‌تی و ده‌پاریزێ.

٢٩- یه‌کدی راسپاردن به‌ حه‌ق و خۆراگری

{التَّوَصَّى بِالْحَقِّ وَالتَّوَصَّى بِالصَّبْرِ}:

زانایان به‌م جو‌ره چه‌مکی وشه‌ی: {تَوَصَّى} یان شیکردوته‌وه: بۆ نمونه (الرازي) ده‌لێ: {أَوْصَى لَهُ بِشَيْءٍ، وَأَوْصَى إِلَيْهِ: جَعَلَهُ وَصِيَّةً، وَالْإِسْمُ الْوَصَايَةُ بِفَتْحِ الْوَاوِ وَكَسْرِهَا، وَأَوْصَاهُ وَوَصَّاهُ تَوْصِيَةً مَعْنَى، وَالْإِسْمُ الْوَصَاةُ، وَتَوَصَّى الْقَوْمُ أَوْصَى بَعْضُهُمْ بَعْضًا} (١)، واته: وشه‌ی {أَوْصَى لَهُ بِشَيْءٍ وَأَوْصَى إِلَيْهِ} واته: کردی به‌ وه‌صیه‌تی خۆی، یاخود ئاموژگاریی کردو راسپارد، وه ناویك كه له‌وه وه‌رده‌گیری بریتیه له: {وَصَايَةً، وَصَايَةً، وَوَصَّاهُ وَوَصَّاهُ تَوْصِيَةً} هه‌مووی به‌یه‌ك واتیه، ده‌گوترێ: {تَوَصَّى الْقَوْمُ: أَوْصَى بَعْضُهُمْ بَعْضًا} واته: هه‌ندیکیان، هه‌ندیکیان راسپاردو ئاموژگاریی یه‌کدییان کرد.

خوای په‌روه‌ردگاریش سووڕه‌تیکی له‌وباره‌وه ناردوه، به‌ناوی (العصر)، ده‌فه‌رموئ:

{وَالْعَصْرُ ① إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ ② إِلَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَّصَّوْا بِالْحَقِّ وَتَوَّصَّوْا بِالصَّبْرِ ③}.

واته: ① سوێند به‌ عه‌صر ② مرو‌ف له‌ زیانباریی دایه ③ جگه له‌وانه‌ی كه بر‌وا دێنن وه كرده‌وه باشه‌كان ته‌نجام ده‌دن، وه یه‌كدی راده‌سپێرن به‌ هه‌ق، وه یه‌كدی راده‌سپێرن به‌ خۆراگری ③.

■ ۳۰ و ۳۱ و ۳۲ ■

دلپاکیه له گهل بروادارانداو، دلخوشبوون

به دابین کردنه بهرزه وهندیان و، به سه رخودا هه لبراردنیان
(نَقَاءُ الْقَلْبِ مَعَ الْمُؤْمِنِ، وَالسُّرُورُ بِتَحْقِيقِ مَصَالِحِهِمْ، وَالْإِثَارِ مَعَهُمْ).

۳۰- دلپاکیه له گهل برواداراندا (نَقَاءُ الْقَلْبِ مَعَ الْمُؤْمِنِ):

(الرازي) که زانایه کی پسپوری بواری زمانی عه ره بییه، له باره ی چه مکی وشه ی (نَقَاءُ) وه، ده لی: (نَقِيَ الشَّيْءُ نَقَاوَةً، فَهُوَ نَقِيٌّ، أَي: نَظِيفٌ، وَالنَّقَاءُ: النَّظَافَةُ وَالتَّنْقِيَةُ: التَّنْظِيفُ) (۱)، واته: ده گوتری: (نَقِيَ الشَّيْءُ نَقَاوَةً) واته: تهو شته به باشی خاوین بووه، (وَالنَّقَاءُ: النَّظَافَةُ)، (نَقَاءُ) واته: پاکیی یان خاوینی، (التَّنْقِيَةُ: التَّنْظِيفُ) واته: (تَنْقِيَةُ) پاک کردنه وه یان خاوین کردنه وه.

ته مهش دوو هه وونه ی ئایه ته کانی قورئان له و باره وه:

یه که م: خوی پاک و تاک له سووره تی (الشعراء) ئایه ته کانی: (۸۸-۸۹) دا، ده فه رموی:

﴿يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾﴾

واته: ټهو رږژدی که نه سامان و نه کوران سوود ناگهیهن، {واته: سوود به خاوه نه کانیان ناگهیهن}، مه گهر که سیک به دلکی ساغوه هاتیتته وه لای خوا.

تجنا ټایا دلی ساغ یانی چی؟ {أَصْلُ السَّلَامِ وَالسَّلَامَةُ: النَّعْرَى مِنَ الْآفَاتِ الظَّاهِرَةِ وَالْبَاطِنَةِ، بِقَلْبٍ سَلِيمٍ: أَي: مُتَعَرِّضٌ عَنِ الدَّغْلِ، وَهُوَ الدُّخُولُ الْمُرِيبُ} (۱)، واته: وشه (سلام، وسلامه): بریتیه له پاکیی له نه خوښی و دهردی رواله تی و دهروونی، (بقلب سلیم) واته دلکی پاک بووه وه له (دغل) (۲)، که ته میښ بریتیه له ههرشتیکی نامو که ره گهل شتیکی دیکه ده که وی.

دووهم: له سوورتهی (الحشر) ټایه تی (۱۰) دا، خوی زاناو شاره ز له سره زمانی ټه وانه ی که له دوی کوچکهران و پشتیوانان دین، چ له هاوه لان و چ له پشتیوانان و باقی جيله کانی ټوممهت، ده فهرموئ:

﴿وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾ (۱۰)

واته: ټه وانه ی که له دویانه وه دین {له دوی کوچکهران و پشتیوانان} ده پارینه وه، ده لین: په روه ردگارمان! له ټیمه وه له و برایانه مان خوښه که به ټیمان پشمان که وتوون، وه کینه مه خه دلمانه وه بهرامبر به ټیمانداران، {چ کوچکهره و پشتیوانان، چ ههر ټیماندارکی پیش ټه وان}، په روه ردگارمان! بیگومان تو زور میهره بانی، وه زور به به زه یی.

هه لبه ته مسولمانان ده بی پیشی له گهل خوا دا دلی پاک بی، شیرک و شوبه وه نیفاقی ټیدا نه بی، پاشان له گهل مسولمانانیشدا دلی پاک و چاک بی، که لیره دا مه به ست له دلپاکیی له گهل ټیمانداراندا ټه وه یه، که کینه وه غره زو بوغزو سه رجهم ټه و سیفته خراپانه یان له دل و دهر وندا نه بی به رانه ر ټیمانداران، که پیش به رانه ره کان، خویان لیان زهره مهنن، وه ک پیشیان ده لین: (سیفته تی

(۱) عمدة الحفاظ في تفسير أشرف الألفاظ، ج ۲ ص ۲۱۵.

(۲) واته: شتیکی نااشنا به و مادده یه که ره گهل ده که وی.

خراپ ماریکە لە باخەلی خاوەنەکەیدا، واتە: پێش هەر کەسیکی دیکە زیان بەخاوەنەکە دەگەیەنێ، بابای حەسوود، بابای بەد گومان، کەسی بوغزاویی، پێش هەموو کەس لە سیفەتە خراپەکە زەرەر مەندە، بۆیەش گوتراوە: { لِلّٰهِ دَرُّ الْحَسَدِ مَا أَغْدَلَهُ ... بَدَأَ بِصَاحِبِهِ فَقَتَلَهُ } واتە: حەسوودی چەند دادگەرە .. بەخاوەنەکە دەستی پێکردووە کوشتوویەتی! بەلێ، سیفەتی خراپ بەر لەوەی زیان بە بەرامبەرەکە بگەیەنێ، زیان بە خاوەنەکە دەگەیەنێ.

٣١- دڵخۆشبوون بە دایین کردنی بەرژمەوێندیی برواداران

(السُّرُورُ بِتَحْقِيقِ مَصَالِحِ الْمُؤْمِنِينَ):

یەکەم: خوا (سبحانه و تعالی) لە سوورەتی (الحشر) ئایەتی (٩) دا، ئاماژەی بەوە کردووە لە مەدح و ستایشی ئیماندارانی پشتیوانان (الأنصار) دا، دەفەرموی:

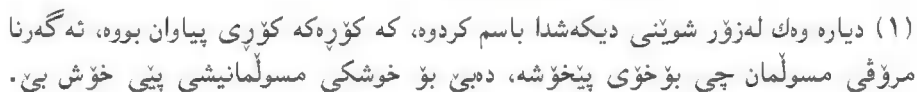
﴿وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا...﴾

واتە: وە ئەوانە ی که لە پێش کۆچکەراندا مەنزڵگای ئیمانیاں داناوە {واتە: لە مەدینە}، حەز بە چارە ی ئەوانە دەکەن، کە دێن بۆ لایان، وە لە سینه یاندا هەست بە سەغڵەتیی ناکەن، بە هۆی ئەووە کە پێیان دراو. {بە لکو پێی دڵخۆش}.

واتە: ئەگەر لە جەنگدا بە شیوەیه ک لە شیوەکان، هاوکاریی کۆچکەرەکان بکری، نەک هەر پێیان ناخۆش نیە، بە لکو پێیان خۆشەو دڵخۆش و شادمان دەبن.

دوووەم: پێغەمبەری خواش (صلی الله علیه وسلم) لە فەرموودەیه کدا دەفەرموی: {لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ}، أخرجه ابن المبارك برقم (٦٧٧)، وأحمد برقم (١٣٩٠١)، والبخاري برقم (١٣)، ومسلم برقم (٤٥)، والترمذي برقم (٢٥١٥) وقال: صحيح، والنسائي برقم (٥٠١٦)، وابن ماجه برقم (٦٦)، والدارمي برقم (٢٧٤٠).

كەواتە: تۆ دەبىي لەگەڭ ھەموو مەرقۇمەكاندا بە خۇشيان دىلخۇش بى و بەناخۇشيان دىلئەنگ بى، مادام شەپ پى فروش و سەنگەر لەدرگر نەبن و، كەسانىك نەبن دزايەتتىي ئەھلى ئىسلام بكن، دەبىي تۆ بەخۇشىي ھەموو كەس دىلخۇش بى، وە بەناخۇشىي ھەموو كەس دىلناخۇش بى، چ پىاو بى، چ ئافرەت، چ مەسۇلمان بى، چ نامەسۇلمان، بەلام ديارە بە پلەي يەكەم بۆ ئەھلى ئىمان.

٣٢- به‌سه‌ر خۆدا هه‌لبژاردنى برواداران (الإيثار مع أهل الإيمان):

ئيمه‌ دوو وشه‌مان هه‌ن له‌ زمانى عه‌ره‌بىدا:

١- (إيثار) واته‌: به‌سه‌ر خۆدا هه‌لبژاردن، به‌شى خۆت بده‌ى به‌ خه‌لك.

٢- وه‌ (آثره‌) به‌پيچه‌وانه‌وه‌: ئه‌وه‌يه‌ به‌شى خه‌لكيش بو‌خۆت ييني‌.

ئىجا با سه‌ره‌تا له‌به‌ر رۆشنایی قسه‌ى پسپۆرانی زمانى عه‌ره‌بىدا، سه‌رنجى چه‌مك و مه‌به‌ستى وشه‌ى به‌سه‌ر خۆدا هه‌لبژاردن (إيثار) بده‌ين، پاشان ئايه‌تيكى قورئانىش به‌ نموونه‌ ديئينه‌وه‌:

أ- (إبن فارس) ده‌لى: {الإيثار مصدر قولهم: آثره‌ عليه‌ يؤثره‌ إيثاراً مَعْنَى: فَضَّلَهُ وَقَدَّمَهُ، وَهُوَ مِنْ مَادَّةٍ: (أ ث ر) الَّتِي تَدُلُّ عَلَى تَقْدِيمِ الشَّيْءِ، مِنْهُ قَوْلُهُمْ: (الْأَثَرُ) أَي: الْكَرِيمُ عَلَيْكَ الَّذِي تُؤَثِّرُهُ بِفَضْلِكَ وَصَلَّتْكَ} ^(١)، واته‌: وشه‌ى (الإيثار) چاوكه‌ له‌و قسه‌يانه‌وه‌ كه‌ ده‌لین: (آثره‌ عليه‌ يؤثره‌ إيثاراً) واته‌: هه‌لى بژارد به‌ سه‌رىدا، هه‌لى ده‌بژیرى، هه‌لبژاردن، واته‌: هه‌لبژاردو پيشى خست، ئه‌ویش له‌ مادده‌ى (أ ث ر)ه‌وه‌، هاته‌وه‌ كه‌ پيشخستنى شتيك و هه‌لبژاردنى شتيك ده‌گه‌يه‌نى، كه‌ ده‌گوترى: (الآثر) واته‌: له‌لام له‌ پيشه‌و به‌رپژه‌، كه‌سيك كه‌ تو هه‌لده‌بژیرى به‌سه‌ر خۆتدا، وه‌ پيشى ده‌خه‌ى له‌سه‌ر خۆت و خه‌لكى ديكه‌، به‌ هاوكارىي كردنت و به‌ چاكه‌ت.

ب- (إبن الأثير) ده‌لى: {هُوَ تَقْدِيمُ الْغَيْرِ عَلَى النَّفْسِ فِي حُظُوظِهَا الدُّنْيَوِيَّةِ، رَغْبَةً فِي الْحُظُوظِ الدُّنْيَوِيَّةِ} ^(٢)، واته‌: (إيثار) بريتيه‌ له‌وه‌ كه‌ جگه‌ له‌ خۆت به‌سه‌ر خۆتدا هه‌لبژیرى، له‌ به‌رژه‌وه‌ندييه‌ دنياييه‌كاندا، به‌ مه‌به‌ست و ئاره‌زووى ئه‌وه‌ كه‌ تو له‌ به‌رژه‌وه‌ندييه‌ دينييه‌كاندا پيش بكه‌وى، كه‌ خوا پاداشت بداته‌وه‌.

(١) مقاييس اللغة، ج ١ ص ٥٣.

(٢) النهاية في غريب الحديث والأثر، ج ١ ص ٢٢١.

ئەمەش ئەو دەگەيەنې كە ئىنسان كاتىك كە ژيانى دىيائى لەلا كەم بىي و،
دوآرۇژى لەلا گەورە بىي، ئىنجا دەتوانى ئەو سىفەتە بەرزە لەخۇيدا يىننەتە دى.
خوای پەرورەدگار لە سوورەتە (الحشر) ئايەتە (۹)دا، پىناسەو وەسفى
پشتىوانان دەکا، بەو سىفەتە بەرزەو دەفەرموى:

﴿... وَيُؤْتِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ (۹)

واتە: (پشتىوانان) كۆچكەران بەسەر خۇياندا ھەلدەبژىرن، ھەرچەندە خۇشيان
ئاتاج و نەدار بن، {بەلام ئەوان بەسەر خۇياندا ھەلدەبژىرن}، ھەر كەسىك
لەچرووكىي خۆى بپارىژى، ھەر ئەوانەن سەر فراز.

بەراستىي خەلك بەسەر خۇدا ھەلبژاردن، لەكاتىكدا كە مرؤف خۆى
پىويستىي بەو شتەيە، خەسلەتتىكى زۆر بەرزەو ئىنسان بە ئاسانىي ناىگاتى.

تۆ شتىك زۆر پىويستىت پىي بىي و پەكت لەسەر ئەو شتە كەوتىي، بەلام
يەكى دىكەش پەكى لەسەرى كەوتىي، ئەو بەسەر خۇتدا ھەلبژىرى، ئەو
شتىكى گەورەيە.

دەگىرنەو لە سىي لە ھاوەلان، كە لە پەنايەك برىندار بوون و لە گيانەللا
دابوون، ئىنجا كەسىك تۆزىك ئاوى پىبوو بەشى يەك كەس، بردوويەتە بۆ
يەكەميان، گوتوويەتە: بىدە بەوى دىكە، بۆ ئەو دىكەى بردو، گوتوويەتە:
بىدە بەو برايەى دىكەم، تاكو سەرەنجام ھەرسىكيان گيانيان سپاردو ھىچيان
ئاو كەيان نەخواردۆتەو! ئەو سىفەتەيكە لە لووتكەى سىفەتە بەرزەكاندايە،
خوای پەرورەدگار يارمەتىمان بدا بەرەو ئەو لووتكە بەرزەنە برۆين و بەخوارى
پازىي نەبين.

■ ۳۳ و ۳۴ و ۳۵ ■

**لهېن بالى خو گرتنى پرواداران و، بهزهيه
بهراڼبه نواندنيان و، كاروبار بهراويز بهرپوه بردن
(الذَّئْةَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ، وَالرَّحْمَةُ بِهِمْ، وَإِدَارَةُ الْأُمُورِ بِالشُّورَى).**

۳۳- لهېن بالى خو گرتنى پرواداران (الذَّئْةَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ):

سهره تا سهرنجى چه مك و واتاي زمانه واني وشهى (الذَّئْةَ) ددهدين:

(الرازي) دهلى: {الذَّلُّ: ضِدُّ الْعِزِّ، وَقَدْ ذَلَّ يَذَلُّ بِالْكَسْرِ، ذُلًّا وَ ذِلَّةً وَ مَذَلَّةً، فَهُوَ ذَلِيلٌ، وَهُمْ أَذِلَاءٌ وَأَذِلَّةٌ، وَالذَّلُّ بِالْكَسْرِ: اللَّيْنُ، وَهُوَ ضِدُّ الصُّعُوبَةِ، يُقَالُ: دَابَّةٌ ذَلُولٌ بَيِّنَةُ الذَّلِّ، وَالْجَمْعُ: ذُلٌّ وَأَذِلَّةٌ} (۱)، واته: وشهى (ذَلَّ) مان ههيه و (ذِلَّ) مان ههيه، تنجا وشهى (ذَلَّ) يانى گهردن كه چيى، پيچه وانهى (عِزًّا)، بهدهماريى، (ذَلَّ) (يَذَلُّ) واته: گهردنكه چ و نهرم و نيان بوو، (أَذِلَاءٌ وَأَذِلَّةٌ) ههردووكيان كوڼ، واته: زهليلن.

بهلام (ذَلَّ) به كهسر واته: (اللَّيْنُ) و پيچه وانهى (الصُّعُوبَةِ) يه، واته: قورس و زهحهته، دهگوتري: (دَابَّةٌ ذَلُولٌ، بَيِّنَةُ الذَّلِّ) واته: ولاخيكي زور دهسته مويي، ههندي ولاخ ههيه زور به زهحهته بارى لى دهنري، زور به زهحهته قبول

دهكا بارى بخرىته سهر پشت، بهلام ههيه پيچهوانهى ئهوهيهو پيى دهگوتري:
(ذُلُولُ) ئنجا كۆي (ذُلُولُ) برىتيه له (ذُلِيلٌ وَادِلَّةٌ)، وهك خواي پهروهردگار
دهبارهى ميئشهنگين (نَحْلُ) دهفهرموي:

﴿ .. فَاسْأَلِكِ سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا ۚ ﴾ النحل.

واته: ئهى ههنگ! ئهو كارانهى پهروهردگارت به حوكمى خوا پرسك و غهريزه،
فيري كردووي، ئهجاميان بده، به ملكهچيى ..

له سوورپهتي (المائدة) ئايهتي (٥٤) دا، خواي زاناو شارهزا باسى ئهو سيفهته
دهكا، كه دهبي ئينساني مسولمان له گهڵ ئيمانداراندا، ميهرهبان و لهبن بالي
خوگرو پهنادهر بي، دهفهرموي:

﴿ .. أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ ۚ ﴾ ...

(أَذِلَّةٌ) كۆي (ذليل)ه، وهك گوتم: پيچهوانهى (عزيز)ه، مسولمان له گهڵ
ئيمانداراندا دهبي به دهمار نهبي و پتهوو رهق نهبي، بهلكو نهرم و نيان و هيديي و
مهند بي.

٣٤- له‌گەڵ ئيمانداراندا به‌ ڕەحم و سۆزو به‌زه‌يمى بوون (الرَّحْمَةُ بِالْمُؤْمِنِينَ):

(الرازي) دەڵێ: (الرَّحْمَةُ: الرَّقَّةُ وَالنَّعْطُفُ)^(١). واتە: (الرَّحْمَةُ) ٻریتیه له‌ نه‌رمیی و،
ناسکیی، وه‌ سۆزو په‌روۆش.

له‌ سووپه‌ته‌ی (الفتح) ئایه‌ته‌ی (٢٩) دا، خوای په‌روه‌ردگار به‌تایبه‌ت باسی
هاوه‌لانی به‌رپێزی پێغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم)، ده‌کات، وه‌ به‌گشتی
وه‌سفیی هه‌موو ئه‌وانه‌ ده‌کا که له‌ خزمه‌ته‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم)
دان تاكو کۆتایی ژيانى دنیا، وه‌ک له‌ هه‌ندێ وتارو نووسینی خۆمدا
گوتومه‌، ده‌فه‌رموی:.

﴿تُحَمَّدُ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا
يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ
فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَفَازَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى
سُقُوهِ يَعْجِبُ الزَّرَّاعُ لِيَغِظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا﴾ (٢٩).

واته: موحه‌مه‌د په‌وانه‌ کراوی خوایه‌، وه‌ ئه‌وانه‌ی له‌گه‌لێدان، له‌سه‌ر کافراندا
تونوو تیرن و، له‌نیو خۆیاندا به‌ ڕەحم و به‌زه‌یین ...

ئنجا له‌راستییدا (وَالَّذِينَ مَعَهُ) به‌تایبه‌ت ته‌نیا کۆچکه‌ران و پشتیوانان
ناگریته‌وه‌، وه‌ به‌گشتی ته‌نیا هاوه‌لانی به‌رپێز ناگریته‌وه‌ خوا لییان ٻازی بی،
به‌لکو هه‌ر که‌سێ ده‌گریته‌وه‌ له‌گه‌ل پێغه‌مبه‌ری خوادا (صلی الله علیه وسلم) دابی،
له‌خزمه‌ت به‌رنامه‌و شه‌ریعه‌ته‌که‌ی دابی، له‌ خزمه‌ت په‌روشت و
ئاکارو په‌فتاره‌که‌ی دابی، با فاصیله‌ی زووری زه‌مه‌نییش که‌وتیته‌ به‌ین، وه‌

با فاصیلهى زۆرى جوگرافىيش كهوتبىته بهین، مادام له خزمهت پیغهمبهر (صلی الله علیه وسلم) دای، وهك ئهو ریبازو رهوشت و ئاكاره كه ئهو لهسهرى بووه، كهواته: ههر له خزمهت پیغهمبهر (صلی الله علیه وسلم) دایه و ئایهتهكه دهیگریتتهوه.

بهلام به پیچهوانهوه: كهسێك با دراوسێی پیغهمبهر (صلی الله علیه وسلم) بووبی و، با زۆریش لێی نزیك بووبی، وهك جوولهكهو مونا فیهكان و موشریكهكان، بهلام چونكه ئیمانیاں پێ نههیناوه، ههرچهنده لێی نزیك بوون، لهپرووی كات و شوینهوهو هاوچهرخى بوون، بهلام ئهو ئایهته نایانگریتتهوه، چونكه ئهوان وهك بهرنامهو ریباز لهگهڵی نهبوون، بهلێ، (وَالَّذِينَ مَعَهُ) وپرای هاوهلائی بهرپێژ خوا لێیان پازى بێ، ههر مسوڵمانێكى دیکهش دهگریتتهوه لهپیاوان و ئافرهتان، كه له خزمهت بهرنامهو شهریعهت و ئاكارو رهوشتهكهى دان.

ئنجا ئهوانهى كه له خزمهت پیغهمبهرى خوا (صلی الله علیه وسلم) دان (رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ) لهنیو خۆیاندا به رهحم و بهزهیین و بهپهروشن.

٣٥- كاروبار به‌راوێژ به‌رپوه بردن (إِدَارَةُ الْأُمُورِ بِالشُّورَى):

سه‌رده‌تا با چه‌مك و واتای وشه‌ی (شورى) له‌به‌ر تيشكى قسه‌و شىكردنه‌وه‌ی پىسپۆرانى زماندا، ڤوون بكه‌ينه‌وه‌:

أ- (ابن فارس) ده‌لى: {الشُّورَى والمُشاوَرَةُ مِنْ مادَّة: (ش و ر) الَّتِي تَدُلُّ عَلَى اخْتِيارٍ مِنْ شَيْءٍ، وَهُوَ مُشْتَقٌّ مِنْ شَوْرِ الْعَسَلِ} ^(١)، واته‌: (شورى، وَمُشاوَرَةُ) له‌ مادده‌ی (ش و ر) پىك هاتوه‌، كه‌ وه‌ر گرتنى شتىك له‌ شتىك ده‌گه‌يه‌ن، ته‌ویش له‌ (شور العسل) وه‌ر گىراوه‌، كه‌ هه‌نگوین له‌ شانه‌كه‌ی خوى ده‌ردىنى، هه‌ندىكیش گوتویه‌نه‌: (شَارَ النَّحْلُ الْعَسْلَ) هه‌نگه‌كه‌ هه‌نگوینه‌كه‌ی كۆكردوه‌، يانی: شيله‌ی گولانى مژى و كۆی كرده‌وه‌و كرده‌ی به‌ هه‌نگوین.

ئىجا ده‌لى: {وَلِهَذِهِ الْمَادَّةُ مَعْنَى آخَرَ: إِبْدَاءُ الشَّيْءِ وَإِظْهَارُهُ وَعَرْضُهُ، مِثْلَ قَوْلِهِمْ: شَرْتُ الدَّابَّةَ شَوْرًا، إِذَا عَرَضْتُهَا، وَالْمَكَانَ الَّذِي يُعْرَضُ فِيهِ الدَّوَابُّ هُوَ الْمِشْوَارُ} ^(٢)، واته‌: مانایه‌كى دىكه‌ی (شور) بریتیه‌ له‌ پىشاندان و ده‌رخستنى شتىك، وه‌ رانواندى، وه‌ك ته‌وه‌ی كه‌ ده‌لىن: (شَرْتُ الدَّابَّةَ شَوْرًا) واته‌: ولاخه‌كه‌م رانواندو ده‌رم خست، بزانه‌ داخۆ چ ولاخىكه‌؟ وه‌ ته‌و شوینه‌ی كه‌ ولاخیان تیدا رانواندوه‌و عه‌رز كرده‌و بو ته‌وه‌ی كرىاره‌كان بپىن، پى گوتراوه‌ (میشوار).

ب- (راغب الأصفهاني) یش مانای زاراوه‌ی (شورى) ده‌رده‌خات و ده‌لى: {الشُّورَى: إِسْتِنبَاطُ الْمَرْءِ الرَّأْيِ مِنْ غَيْرِهِ فِيمَا يَعْزُضُ لَهُ مِنْ مُشْكِلَاتِ الْأُمُورِ، وَيَكُونُ ذَلِكَ فِي الْأُمُورِ الْجَزْئِيَّةِ الَّتِي يَتَرَدَّدُ الْمَرْءُ فِيهَا بَيْنَ فَعْلِهَا وَتَرْكِهَا} ^(٣)، واته‌: (شورى) - ڤاوێژ- بریتیه‌ له‌وه‌ كه‌ ئىنسان بو‌چوونىك هه‌له‌نجى، ڤاو بو‌چوونىك له‌ غه‌یرى خوى وه‌ر بگړى، ده‌ر باره‌ی ته‌و گرتانه‌ی كه‌ دینه‌ پىشى، وه‌ ته‌ویش له‌و كارو باره‌ جوژئیانه‌دا ده‌ب، كه‌ ئىنسان له‌نیوان كردن و نه‌كردنیاندا دلنیا نیه‌، بیانكات،

(١) مقایس اللغة، ج ٣ ص ٢٢٦.

(٢) هه‌مان سه‌رچاوه‌ی پىشوو.

(٣) الذريعة إلى مكارم الشريعة، ص ٢٩٤.

يان نه يانكات؟ راويژ كردن لهو شتانه دهبي.

ئىجا با دوو ئايهتى قورئانىش لهو بارهوه وهك نموونه بئينهوه:

يه كهه: خواي پهروهردگار لهو بارهوه كه راويژ كردن سيفهتيكي بنچينهبي ئينساني ئيماندارو كو مهلي ئيمانداره، له سوورپهتي (الشورى) ئايهتى (٣٨) دا، دهفهرموى:

﴿وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ﴾ (٣٨)

واته: وه تهوانهى بهدهم پهروهردگاريانوه چون، وه نويزيان بهريا كردوه، وه كاروباريان به راويژه، وه لهوهى پيمانداون دهبهخشن.

ته گهر سهرنج بهدين ﴿...وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ﴾ (٣٨) له زاراوهى زمانى عهرييدا به رستهيهكى ناوبى (الجملة الاسمية) هاتوه، كه تهویش دهلالهت لهسهه چهسپاوبى، دهكات، واته: تهوه كه كاروباريان به راويژه بهريوه دهبن، سيفهت و ئاكارىكي چهسپاوه لهنيو مسولماناندا، كه بهبي راويژو پرس و را بهيهكدي كردن، كارو باريان بهريوه نابهن و، حالهتى ديكتاتوري و خو فهرز كردنيان نيه.

دووهم: له سوورپهتي (الطلاق) ئايهتى (٦) دا خواي تاك و پاك، تهنانهت لهبارهى تهوهشهوه كه ژن و پياو لهيهك جيا دهبنهوهو، مندالي شيره خوړهيان ههيه، دياريكردوه كه به راويژه ساغى بكهنهوه، چون چوني سههريه رشتيى مندالهكان بكهن، لهو بارهوه دهفهرموى:

﴿...وَأَنذِرُوا لِبَنَاتِكُمْ مَعْرُوفٍ وَإِن تَعَاَسَ رِجْمٌ فَسَرْخُ لَكُمْ أُخْرَى﴾ (٦)

(إعذار) يانى: راويژه كردن، واته: لهنيوان خوژتاندا بهشيويهكى چاك راويژه بكهن، {پرس و را بهيهكدي بكهن، دهبارهى تهوه كه تهو منداله چون شيري پي بدري و بهخيو بكري؟} وه ته گهر سهختگيري پيكهوه بكهن، با ژنيكي ديكه شيري بداتي!

كهواته: كارو بار به راويژه بهريوه بردن، يهكى ديكهيه له سيفهت و ئاكاره پيوستهكانى ههه ئينسانىكي مسولمان، وه مسولمانان بهگشتى بو مامهلهيان لهنيو خوياندا.

■ ۳۶ و ۳۷ و ۳۸ ■

**رقم خو کپ کردنه وه، لیوردن
له کاته توره ییداو، چاوپو شیب کردن
(كَطُمُ الْغَيْظِ، الْمَغْفِرَةُ عِنْدَ الْغَضَبِ، وَالْعَفْوُ وَالصَّفْحُ).**

۳۶- رقم خو کپ کردنه وه (كَطُمُ الْغَيْظِ):

سهره تا سهرنجی وشه ی (كَطُمُ الْغَيْظِ) ده دهین له پرووی چه مک و واتای زمانه وانیه وه:

أ- دهر باره ی وشه ی: (كَطُمُ) (ابن فارس) ده لی: {الْكَطْمُ: مَصْدَرُ قَوْلِهِمْ: كَطَمَ يَكْطِمُ، مِنْ مَادَّةِ (ك ظ م) الَّتِي تَدُلُّ عَلَى مَعْنَى وَاحِدٍ: وَهُوَ الْإِمْسَاكُ وَالْجَمْعُ لِلشَّيْءِ} ^(۱)، واته: وشه ی (كَطُمُ) چا وگه له (كَطَمَ يَكْطِمُ)، له مادده ی (ك ظ م)، نه ویش بریتیه له گرتنه وه ی شتیک و کو کردنه وه ی شتیک.

ب- دهر باره ی وشه ی (الْغَيْظِ) ده لی: {الْغَيْظُ: مَصْدَرُ قَوْلِهِمْ غَاظَ يَغِيظُ، مِنْ مَادَّةِ (غ ي ظ) الَّتِي تَدُلُّ عَلَى مَعْنَى وَاحِدٍ، وَهُوَ (كَرَبٌ يَلْحَقُ الْإِنْسَانَ مِنْ غَيْرِهِ، يُقَالُ: غَاظَنِي يَغِيظُنِي} ^(۲)، واته: وشه ی (غَيْظُ) چا وگه له وه قسه یانه وه، که ده لی: (غَاظَ يَغِيظُ) یانی: په ست و توورده ی کردوه، په ست و توورده ی ده کات، له مادده ی (غ ي ظ)

(۱) مقایس اللغة، ج ۴ ص ۴۵۰.

(۲) هه مان سهر چا وه و بهرگ و لاپهر.

ئەویش یەك واتا دەگەینە، كە بریتیه لەوێ خەفەتێك بەهۆی یەكێکی دیکەوه تووشی مەرۆف ببی، دەگوێری: (غاضني یغیظني) واتە: پەست و توورە ی کردم، توورەو پەستم دەکات.

ج- هەروەها دەربارە ی: (كَظُمُ الْغَيْظُ) دەلی: (كَظُمُ الْغَيْظُ: تَجَرُّعُ الْغَيْظِ عِنْدَ افْتِلَاءِ النَّفْسِ مِنْهُ، كَظُمُ غَيْظُهُ: سَكَتٌ عَلَيْهِ وَمَ لَا يُظْهِرُهُ لَا يَقُولُ وَلَا يَفْعَلُ، وَالْفَرْقُ بَيْنَ الْغَيْظِ وَالْعَضَبِ، أَنَّ الْغَيْظَ لَا يَظْهَرُ عَلَى الْجَوَارِحِ، وَالْعَضَبُ يَظْهَرُ^(١))، واتە: (كَظُمُ الْغَيْظُ) ئەوێهە كە تۆ رقی خۆت قووت بدەیهوه، کپی بکەیهوه لە کاتی کدا کە نە فست لی پڕ بووه، بەلام وەك چۆن مەشکەیهك کوندیهك پڕ دەکە ی لە ئاوو سەرەکە ی دەبەستی و ناهێلی بێتە دەری، ئاوا دەروونی تۆش پڕە لە پەستی، بەلام کە نەتیهشت لەرپی زمانتەوه دەرچی، دەگوێری: (كَظُمُ غَيْظُهُ) واتە: بی دەنگ بوو، وە توورەیهیهکە ی خۆی دەرنەخست، نە بەقسەو نە بەکردەوه، ئنجا جیاوازی نیوان (غَيْظُ) و (عَضَبُ) ئەوێهە، کە (غَيْظُ) لەسەر ئەندامەکان و پڕوالەتی ئینسان دەرناکەوێ، بەلام (عَضَبُ) دەردەکەوێ.

بەلام ئینسانی عاقل هەست دەکاو دەلی: فلان کەس زۆر توورەو پەسته، بەلام خۆی راگرتووه توورەیهیهکە ی دەرنەبریوه.

خوای پەرەردگاریش ستایشی ئەو کەسانە دەکا، کە توورە بوونی خوای قووت دەدەنەوهو خوایان مەرزەم دەکەن و دەفەرموی:

﴿وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ ..﴾

واتە: ئەوانە ی توورەبوونی خوایان قووت دەدەنەوه.

خوای پەرەردگار ئەو سیفەتە بە سیفەتێکی پارێزکاران دادەنێ.

٣٧- لِيَخْشَبُوونَ لَه‌کاتێ که‌تووره‌ بووندا (المَغْفِرَة عِنْدَ الْغَضَبِ):

سه‌ره‌تا با سه‌رنجی مانای زمانه‌وانیی وشه‌ی: (عُفْران وَمَغْفِرَة) بده‌ین:

(راغب الأصفهانی) ده‌لی: {العُفْران: مَصْدَرٌ قَوْلِهِمْ: عَفَّرَ اللَّهُ لِفُلَانٍ عُفْرَانًا، وَيُرَادِفُهُ الْمَغْفِرَة وَالْغَفْر، وَأَصْلُ ذَلِكَ: التَّغْطِيَة وَالسَّتْر، وَالْعُفْران: تَغْطِيَة الذَّنْبِ بِالْعَفْوِ عَنْهُ} (١١)، واته‌: (عُفْران) چاوگه‌ له‌و قسه‌یان هه‌هاتوه‌، که‌ ده‌لی: (عَفَّرَ اللَّهُ لِفُلَانٍ عُفْرَانًا) یانی: خوا له‌ فلان که‌س ببووری، هه‌روه‌ها وشه‌ی (مَغْفِرَة و عَفْر) هاوواتای (عُفْران)ن، {یان لێی نزیکن}، وه‌ ته‌صلی وشه‌ی (عَفْر) به‌مانای داپۆشین و پۆشینێ شتیێ دی، وه‌ وشه‌ی (عُفْران) بریتییه‌ له‌ داپۆشینێ گوناح، به‌وه‌ که‌ چاوپۆشیی لێ بکری و لێی ببوردی.

خوای لی‌بوره‌ ستایشی ته‌و که‌سانه‌ ده‌کا، که‌ له‌ کاتی توپه‌ییدا، چاوپۆشیی له‌ خه‌لک ده‌کهن و لی‌بوردیان هه‌یه‌، وه‌ک له‌ سووپه‌تی (الشوری) ئایه‌تی (٣٧) دا ده‌فه‌رموی:

﴿..وَإِذَا مَا عَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ﴾ (٣٧)

واته‌: وه‌ کاتیێ که‌ توپه‌ه‌بن، ده‌بوورن.

خوای زاناو شاره‌زا نه‌یفه‌رموه‌: (وَالَّذِينَ لَا يَغْضَبُونَ)، واته‌: ته‌وانه‌ی که‌ توپه‌ نابن! چونکه‌ توپه‌ بوون له‌ شوینی خۆیدا، پێویسته‌، جاری وا هه‌یه‌ توپه‌ ده‌بی، به‌لام واباشه‌ له‌و که‌سه‌ی لێی توپه‌ بووی ببووری چاوپۆشیی بکه‌ی، وه‌ له‌و کاته‌دا ستایش کراو (مَمْدُوح)، که‌ توپه‌ه‌بونه‌که‌ی خۆت جیه‌جی نه‌که‌ی، ته‌گه‌رنا توپه‌ نه‌بوون، سیفه‌تیکی په‌سند نیه‌، به‌لێ رقی خو قووت دانه‌وه‌ په‌سند هه‌، لی‌بوردن له‌کاتی توپه‌ییدا په‌سند هه‌، به‌لام خوای به‌رزو مه‌زن، هه‌رگیز مه‌دحی ته‌و که‌سانه‌ی نه‌کردوه‌، که‌ توپه‌ نابن، چونکه‌ به‌بی توپه‌ بوون، ئینسان

به‌رگویی پێ له‌خۆی ناکرێ، وه‌ تووشی زه‌بوونی و بێ ده‌سه‌لاتیی ده‌بێ، که
ئه‌وه‌ش سیفه‌تیی خراپه‌، له‌و باره‌وه‌ په‌ندیکی عه‌ره‌بی هه‌یه‌ ده‌لی:

(مَنْ اسْتَعْصَبَ وَلَمْ يَعْصِبْ فَهُوَ حِمَارٌ، وَمَنْ اسْتُرْضِيَ وَلَمْ يَرْضَ فَهُوَ شَيْطَانٌ)

واته‌: هه‌ر که‌سێ توورپه‌ بکری و توورپه‌ نه‌بێ، ئه‌وه‌ که‌ره‌، وه‌ هه‌ر که‌سێ رازی
بکری و رازی نه‌بێ، ئه‌وه‌ شه‌یتانه‌.

دیاره‌ ئینسان ده‌بێ ئینسان بێ، نه‌ ئه‌و سیفه‌ته‌ی هه‌بێ، ئه‌گه‌ر توورپه‌ش
بکری، هه‌یج کاردانه‌وه‌یه‌کی خراپی نه‌بێ و، هه‌یج به‌رگریه‌کی نه‌بێ! وه‌ نه‌وه‌ک
شه‌یتانی‌ش بێ، هه‌رچه‌ند عوزری بۆ به‌یتریته‌وه‌و داوای لی‌بوردنی لێ بکری،
ئه‌و هه‌ر له‌سه‌ر مان گرتنی خۆی به‌رده‌وام بێ.

The banner is a horizontal strip with a light blue background and a central image of a man in a turban. It contains the following elements:

- Top Left:** Facebook logo and text: "له نوره كومهله بيههكان لهگهڵ ئێمە" and "بەن بۆ ئێمە بۆ ئۆتۆماتیک ئۆتۆماتیک".
- Top Right:** Facebook logo and text: "هه‌یج کاردانه‌وه‌یه‌کی خراپی نه‌بێ".
- Center:** A portrait of a man in a turban, with text below it: "www.alibapir.com" and "بۆ به‌یتریته‌وه‌و داوای لی‌بوردنی لێ بکری".
- Bottom Left:** AliBapir logo, Google Play and App Store icons, and two QR codes.
- Bottom Right:** YouTube logo, text: "هه‌یج کاردانه‌وه‌یه‌کی خراپی نه‌بێ", and three QR codes.
- Bottom Center:** Text: "هه‌یج کاردانه‌وه‌یه‌کی خراپی نه‌بێ".

٣٨- چاوپۆشیی کردن (العفو والصفح):

سهرهتا با بزاینن پسیپۆرانی زمانی عه‌په‌بیی، چۆن چه‌مک و واتای وشه‌ی (عفو) و (صفح) یان شیکردۆته‌وه که ئێمه له کوردیییدا وشه‌ی (چاوپۆشیی) مان له به‌رانبه‌ردا داناون:

أ- (ابن الأثير) ده‌ڵێ: {أصل العفو: المحو والطمس، وقال الخليل: العفو: تركك إنساناً استوجب عقوبةً، فَعَفَوْتَ عَنْهُ} ^(١)، واته: وشه‌ی (عفو) له ریشه‌دا بریتیه له کوژاندنه‌وه‌و سهرینه‌وه، به‌لام (خليل بن أحمد الفراهيدي) ده‌ڵێ: (عفو) ته‌وه‌یه که تۆ واز له مرووفیک یینی که شایسته‌ی سزادانیکه، به‌لام تۆ چاوپۆشیی لێ بکه‌ی.

ب- (فیروز آبادي) ده‌ڵێ: {العفو والصفح مُتَقَارِبَانِ فِي الْمَعْنَى، إِلَّا أَنَّ الصَّفْحَ أَبْلَغُ مِنَ الْعَفْوِ، فَقَدْ يَعْفُو الْإِنْسَانُ وَلَا يَصْفَحُ، وَصَفَحْتُ عَنْهُ، أَوْلَيْتُهُ صَفْحَةً جَمِيلَةً} ^(٢)، واته: وشه‌ی سهرینه‌وه (عفو)، وه چاوپۆشیی (صفح) له مانادا لێک نزیکن، به‌لام وشه‌ی چاوپۆشیی (صفح) مانای زیاتره له سهرینه‌وه (عفو)، چونکه جاری وایه خراپه‌که‌ی ده‌سهرینه‌وه، به‌لام چاوپۆشیی لێ ناکه‌ی، چاوپۆشیی ته‌وه‌یه سهره‌پرای ته‌وه‌ی هه‌له‌که‌ی ده‌سهرینه‌وه، هه‌له‌که‌یشت له‌به‌ر چاو نه‌بی، به‌پێچه‌وانه‌ی (عفو) وه، که گونا‌هه‌که‌ت له‌به‌ر چاوه، ده‌گوتری: (أَوْلَيْتُهُ صَفْحَةً جَمِيلَةً) واته: لاپه‌ره‌یه‌کی تازهم له‌گه‌ڵی کردوه، وه‌ک ته‌وه‌ی، ته‌وه‌یه‌یه‌ی هه‌ر نه‌کردبی.

ئهمه‌ش دوو نموونه‌ی ئایه‌ته‌کانی قوونان له‌و باره‌وه:

یه‌که‌م: خوای لی‌بۆرده له سووره‌تی (المائدة) ئایه‌تی (١٣) دا، ده‌فه‌رموی:

(١) مقایس اللغة، ج ٤ ص ٦١.

(٢) بصائر ذوي التمييز، ج ٣ ص ٤٢١.

[illegible]

■ ٣٩ و ٤٠ و ٤١ ■

به‌پێژه‌وه به‌لام قسه‌و ره‌فتاری پووچدا گوزهر
کردن و، به چاکه خراپه لابردن و، پشت له نه‌فامان کردن
(المُرُورُ بِاللَّغْوِ مَرُورًا كَرِيمًا، وَدَفْعُ السَّيِّئَةِ بِالْحَسَنَةِ، وَالْإِعْرَاضُ عَنِ الْجَاهِلِينَ)

٣٩- به‌پێژه‌وه به‌لام قسه‌و ره‌فتاری پووچدا
گوزهر کردن (المُرُورُ بِاللَّغْوِ مَرُورًا كَرِيمًا):

ئهم سێ ره‌وشته‌ش، ههر سێکیان تا پادده‌یه‌کی زۆر به‌یه‌که‌وه په‌یوه‌ستی.

به‌نسبه‌ت به‌ پێناسه‌و شیکردنه‌وه‌ی واتای وشه‌ی (لغو)وه (ابن منظور)
 ده‌لی: {اللَّغْوُ وَاللَّغَا: السَّقَطُ وما لا يعتدُّ بهِ مِنْ كَلَامٍ وَغَيْرِهِ، وَلَا يُحْصَلُ مِنْهُ عَلَى فَائِدَةٍ
 وَلَا نَفْعٍ} (١)، واته: وشه‌ی (لغو ولغا) ههر شتی‌که که خه‌لك فرپیی ده‌داو گرنگیی
 پێی نادری، له قسه‌و له کرده‌وه، وه ههر قسه‌و کرده‌وه‌یه‌که، هیچ سوودو که‌لکی‌کی
 نه‌بێ.

که‌واته: وشه‌ی (لغو) ههر قسه‌و کرده‌وه‌یه‌کی پووچی بێ سوود ده‌گه‌یه‌نی.

خوای په‌روه‌ردگار له سووره‌تی (الفرقان) ئایه‌تی (٧٢)دا، له مه‌دح و
 ستایشی که‌سانیکدا، که خوشی ده‌وین، ده‌فه‌رموی:

﴿وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا ۚ﴾ (٧٢)

واته: وه ئهوانه ی که ئاماده ی درۆ نابن، {ئاماده ی کۆرپک نابن که درۆی تیدا دهکری، یاخود لادان و ههلهو پهله ی تیدا دهکری}، وه کاتی بهلای قسه و کردهوی پووچدا گوزهر دهکهن، بهرپۆز حورمهتهوه گوزهر دهکهن، {واته: بهشداری له شتی پووچدا ناکهن، رپۆز حورمهتی خویان دهپاریژن}.

٤٠- بهچاکه خراپه لابردن (دَفْعُ السَّيِّئَةِ بِالْحَسَنَةِ):

چه مک و واتای ئهم رهوشتهش بهمجۆرهیه: قسهیهکی خراپ دهیستی، رهفتاریکی خراپت بهرامبه ر دهکری، پیویسته چۆن باشه، ئاوا ئه و خراپهیه لابییه و پالی پیوه بنیی.

(السَّيِّئَةُ) قسه و کردهوه ههلوستی خراپه، (الْحَسَنَةُ)ش قسه و کردهوه ههلوستی چاکه، ئنجا له بهرامبه ر خراپه دا چاکه کردن، سیفهتیکی زۆر بهرزی ئینسانی مسوولمانه.

بۆیهش خوای پهروهردگار له سوورهتی (القصص) ئایهتی (٥٤)دا، دیسان له مهدهح و ستایشی کهسانی کدا که خوا خوشی دهوین، وه بهلایهوه مسوولمانی بهسندن، دهفرموی:

﴿.. وَيَذَرُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ۚ﴾ (٥٤)

واته: وه بهچاکه خراپه پال پیوه دهین، {واته: به چاکه وهلامی خراپه دهدهنهوه}، وه لهوهی که پیمان داو ده بهخشن.

دیاره ئینسانی بهخشنده (گریم) ته نیا سامان و مال نابهخشی، بهلکو ههقه مهعهوهیه که ی خویشی ده بهخشی، که سیک قسهیهکی نه فامانه و نه زانانه دهکاو، ههلوستیکی نه فامانه ی بهرامبه ر دهوین، ئه و ناچی وهک ئه و بکا، ئه گهر تو وهک ئه و بکه ی، ئه وه وهک یه کتان لی دیتتهوه، دهبی ههول بهدی له و چاکتر بی، ئه ویش بهوه دهبی، که خراپه که ی ئه و به چاکه وهلام بهدیوه.

(۱) سوپاس بۆ خوا منیش چەندان جار که بیستوومه که سیك زەم و غەیبەتی کردووم، دیاریم بۆ ناردووه.

٤١- پشت له نه‌فامان كردن (الإعراض عن الجاهلین):

ده‌گوترى: {أَعْرَضْ وَلِي مُبْدِيًا عَرَضَهُ} ^(١)، (أَعْرَضْ) واته: كه‌له‌كه‌ى خۆى تىكرد، (إعراض) ته‌وه‌يه كه‌ روو له‌كه‌سى وه‌رگيرى و لای خۆتى تىبكه‌ى، دياره‌ روو وه‌رگيران له‌ ئىنسانى باش، تاوانه‌، به‌لام روو وه‌رگيران له‌ ئىنسانى خراپ، كه‌ وه‌ك ته‌و نه‌كه‌ى و چاوپۆشيشى لى بكه‌ى و له‌گه‌لى نه‌چيه ته‌رازوووه‌، ته‌وه‌ شتىكى په‌سندو باشه‌.

ئه‌مه‌ش دوو هه‌وونه‌ى ئايه‌ته‌كانى قورئان له‌و باره‌وه‌:

يه‌كه‌م: خواى بى هاوه‌ل له‌ سووره‌تى (الأعراف) ئايه‌تى (١٩٩) دا، ده‌فه‌رموى:

﴿حُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ﴾ ^(١٩٩)

واته: ته‌وه‌ى كه‌ ئاسانه‌ له‌خه‌لك وه‌رى بگه‌وه‌، فه‌رمان به‌ په‌سند بكه‌، وه‌ روو له‌نه‌فامان وه‌رگيره‌، {واته: وه‌ك ته‌وان مه‌كه‌}.

دووهم: خواى به‌به‌زه‌يى له‌ سووره‌تى (الفرقان) ئايه‌تى (٦٣) دا، ده‌فه‌رموى:

﴿.. وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا﴾ ^(٦٣)

واته: به‌نده‌ چاكه‌كانى خواى به‌به‌زه‌يى، ته‌وانه‌ن كاتى خه‌لكى نه‌فام دواندن (دياره‌ خه‌لكى نه‌فام، نه‌فامانه‌ ده‌وى)، ده‌لێن سه‌لام.

هه‌ندى له‌ تويزه‌ره‌وانى قورئان ده‌لێن: {قَالُوا سَلَامًا} (أَي: قَالُوا قَوْلًا ذَا سَلَامَةٍ)، واته: قسه‌يه‌كى سه‌لامه‌تيان له‌گه‌لدا ده‌كهن، يانى: وه‌ك ته‌وان قسه‌ى برينداركه‌رو رووشينه‌ر ناكهن، به‌لكو قسه‌يه‌كى سه‌لامه‌ت، ئاموژگارويه‌ك، قسه‌يه‌كى خي‌ريان له‌گه‌لدا ده‌كهن.

هه‌نديكىش گوتووينا: واته: ده‌لێن: سه‌لامتان لى بى و، له‌گه‌ليان پێوه‌ ناچن.

■ ٤٢ و ٤٣ و ٤٤ و ٤٥ ■

به‌رگريه‌ى كردن له‌كاته‌ى سته‌مداو، به‌هيژ بوون له‌به‌رانبه‌ر
كاڤرانه‌ى دوژمنداو، زبيريه‌ى له‌سه‌ر كاڤرانه‌ى شه‌ر فروشه‌ى و،
چه‌سپاويه‌ى و نه‌له‌خشاويه‌ى له‌كاته‌ى هه‌ره‌شه‌ى دوژمنان و
له‌كاته‌ى به‌ره‌نگار بوونه‌وه‌ى سه‌ختياندا

(الْإِنْتِصَارُ عِنْدَ الْبَغْيِ، وَالْعِزَّةُ عَلَى الْكَافِرِينَ، وَالشَّدَّةُ عَلَى الْكُفَّارِ، وَالثَّبَاتُ عِنْدَ تَهْدِيدِ
الْأَعْدَاءِ وَمُوجَهَّةُ الشَّدَائِدِ)

٤٢- به‌رگريه‌ى كردن له‌كاته‌ى سته‌مدا (الْإِنْتِصَارُ عِنْدَ الْبَغْيِ):

سه‌ره‌تا پیناسه‌ى چه‌مك و وا‌تای وشه‌ى (بغی) و (إنتصار) ده‌كه‌ین:

أ- له‌ پیناسه‌ى وشه‌ى (الْبَغْيِ) دا (راغب الأصفهاني) ده‌لێ: {الْبَغْيِ: طَلَبُ تَجَاوُزِ
الْإِقْتِصَادِ فِيمَا يُتَحَرَّى، تَجَاوُزُهُ، أَمْ لَمْ يَتَجَاوَزْهُ} ^(١) واته‌: (بَغْيِ) داواکردنی تیپه‌پاندنی
حاله‌تی میانجیه‌ی له‌ شتی‌کدا که‌ خه‌فتانی تیدا ده‌کرێ، ئنجا تیپه‌پینێ، یان نا.

ب- هه‌روه‌ها (المناوي) ده‌لێ: {الْبَغْيِ: هُوَ طَلَبُ الْإِسْتِعْلَاءِ بِغَيْرِ حَقٍّ} ^(٢)، واته‌: (بَغْيِ)
واته‌: داواکردنی خۆ به‌رز کردنه‌وه‌ به‌ ناهه‌ق.

(١) المفردات، ص ٥٥.

(٢) التوقيف على مهمات التعاريف، ص ٨١.

ج- له پێناسه‌ى (الْإِنْتِصَار) يشدا (الرازي) ده‌لى: {الْإِنْتِصَار: الْإِنْتِقَام} ^(١)، (الْإِنْتِصَار) واته: تۆ له ستاندهوه.

ئه‌مه‌ش هه‌وونه‌كه له ئايه‌ته‌كانى قورئان له‌و باره‌وه:

خوای دادگه‌ر له سوورپه‌تى (الشورى) ئايه‌تى (٣٩) دا، له مه‌دح و ستایشى ئيمانداراندا ده‌فرموى:

﴿وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ﴾ ^(٣٩)

واته: وه ئه‌وانه‌ى كاته‌ى كه سته‌میان لى ده‌كرى {ده‌ستدریژيان ده‌كریته سه‌ر} تۆ له ده‌ستینه‌وه‌و، به‌رگه‌رى له‌خوایان ده‌كه‌ن.

وه‌ك مریشكى مه‌صله‌حه، سه‌رى خوایان نه‌وى ناكه‌ن و مل بۆ چه‌قۆ راناگرن، به‌لكو به‌رگه‌رى له‌خوایان ده‌كه‌ن و، به‌رپه‌رچى نه‌و سته‌م و ده‌ستدریژیه ده‌دنه‌وه.

هه‌ندى كه‌س وا ده‌زانى مسوڵمان ده‌بى هه‌میشه هه‌ر سه‌لامه‌ت بى، هه‌میشه ده‌بى هه‌ر بى زه‌رو فه‌قیر بى! نه‌خه‌ر وانیه مسوڵمان نابى وابى مێش له‌خۆى ده‌رنه‌كات، به‌لى، ده‌بى له‌گه‌ڵ مسوڵماناندا نه‌رم و نیا بى، ته‌ویش ئه‌وانه‌یان كه چاویان له سته‌م و ده‌ستدریژی نیه.

خوای به‌رزو به‌ده‌سه‌لات فێرمان ده‌كا، كه به‌رگه‌رى له‌خۆ كردن و تۆ له‌ستانده‌وه، یه‌كێ له سیفه‌ته‌ بنه‌ره‌تییه‌كانى كۆمه‌لى مسوڵمانه، به‌ر له‌وه‌ى ده‌وله‌تیشیان هه‌بى، چونكه سوورپه‌تى (الشورى) سوورپه‌تێكى مه‌كه‌كیه، خوای په‌روه‌ردگار ستایشى ئيمانداران ده‌كا له مه‌كه‌كه، كه یه‌كێ له سیفه‌ته‌كانیان ته‌وه‌بووه، كاته‌ى سته‌میان لێكراوه، به‌رگه‌ریان له‌خوایان كردوه.

۴۳- بههیزر بوون له بهرام بهر کافرانی دوژمنکاردا

(العِزَّةُ عَلَى الْكَافِرِينَ الْأَعْدَاءُ):

پسپوړانی زمانى عه پره بىي له باره ی چه مک و مه به ستی وشه ی (عِزَّة) هوه گوتوویانه:

{العِزَّةُ: الْمَنْعَةُ وَشِدَّةُ الْغَلْبَةِ، (وَعَزَّيْتُ فِي الْخِطَابِ): غَلَبْتُ، وَالْعَزِيزُ: الْغَالِبُ الْمُمْتَنِعُ عَلَى مَنْ يُرِيدُهُ بِالْقَهْرِ وَالْغَلْبَةِ} (۱)، واته: وشه ی (عِزَّة) بریتیه له ریگا نه دان، وه ته وه که تینسان زال بی به سهر بهرام بهر کهیدا، رسته ی: (وَعَزَّيْتُ فِي الْخِطَابِ) واته: به سهرمدا زال بووه له دواندندا، (عَزِيز) که سیکه که ریگا نه دا به که سیک، که دهیه وئ خوی به سهردا فهرز بکاو به سهریدا زال بی.

ئه مه ش موونه یه کی ثایه ته کانی قوړئانی به پړز له باره ی (عِزَّة) هوه:

خوا (سبحانه و تعالی) له سووړه تی (المائدة) ثایه تی (۵۴) دا، مه دح و ستایشی ئیماندارانی کردوه ده فهرموی:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ}.. (۵۴)

واته: ته ی ته وانه ی ئیمان تان هیناوه! هر کام له ئیوه له دینه که ی پاشگه ز بیته وه، ته وه خوا له مه ودوا کو مه لیک ده هیئى: خوشی دهوین و خوشیان دهوئ، له گه ل ئیمانداراندا میهره بان و ملکه چن، به لام له بهرام بهر کافراندا، {کافرانی دوژمن و شهر فروش} به ده مارو به هیژن.

دیاره ئیمه به هوئ سیاقی ثایه ته کانه وه ده زانین که مه به ست له (الْكَافِرِينَ) کافرانی شهر فروش و دوژمنکارن.

(الشدة على الكفار - المحاربين -):

(١) عمدة الحفاظ، ج ٢ ص ٢٥٦.

٤٥- چه‌سپاوىي و نه‌له‌خشاويي له‌كاتى هه‌ره‌شه‌ى دوژمنان و له‌به‌رانبه‌ر سه‌ختيياندا، (الثَّبَات عِنْدَ تَهْدِيدِ الْأَعْدَاءِ وَمُوجَهَةِ الشَّدَائِدِ):

زانايان له‌باره‌ى چه‌مك و وا‌تاي وشه‌ى: (ثبات)ه‌وه‌ گو‌توو‌يانه‌:

{الثَّبَاتُ وَالثَّبُوتُ: ضِدُّ الزَّوَالِ، وَرَجُلٌ ثَبَّتَ وَثَبَّتَ: أَيِ لَا يَزُولُ عَنِ النَّصْرِ فِي الْحَرْبِ} (١)،
واته‌: هه‌ردووك وشه‌ى (ثبات و ثبوت) پي‌چه‌وانه‌ى لا‌چوون، ده‌گو‌ترى: (ورجلى
ثَبَّتَ وَثَبَّتَ) واته‌: پياويكى (ثَبَّتَ) يان (ثَبَّتَ)، يانى: واز له‌ سه‌ركه‌وتن نا‌هي‌نى
له‌ جه‌نگدا، هه‌ميشه‌ پي‌ چه‌سپاو‌هه‌ مه‌يدان چۆل ناكات، تاكو سه‌رده‌كه‌وى.

ئه‌مه‌ش دوو نمونه‌ى ئايه‌ته‌كانى قورپان له‌باره‌ى: چه‌سپاوىي و نه‌له‌خشاويي
مرو‌ففى مسو‌لمانه‌وه‌، له‌به‌رانبه‌ر هه‌ره‌شه‌ى دوژمنان و له‌به‌رانبه‌ر سه‌ختيياندا:

يه‌كه‌م: خواى په‌روه‌ردگار له‌ سو‌وره‌تى (الأنفال) ئايه‌تى (٤٥)دا، ده‌فه‌رموى:
{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ
تُفْلِحُونَ} (٤٥)

واته‌: ئه‌ى ئه‌وانه‌ى به‌رواتان هي‌ناوه‌! كا‌تيك تووشى كو‌مه‌لي‌ك بوون (كو‌مه‌لي‌كى
شه‌ر فروش له‌ جه‌نگدا به‌ره‌نگاريان بوونه‌وه‌) چه‌سپاو و نه‌له‌خشاوبن، وه‌ زۆر يادى
خوا بكه‌ن، به‌لكو سه‌رفراز بن.

دووهم: خواى بالا‌ده‌ست له‌ سو‌وره‌تى (آل عمران) ئايه‌تى (١٧٣)دا، له‌و باره‌وه‌
كه‌ ئينسانى مسو‌لمان له‌ به‌رانبه‌ر هه‌ره‌شه‌و گو‌ره‌شه‌ى دوژمنان و، له‌ به‌رامبه‌ر
سه‌ختيى و نا‌ره‌حه‌تيياندا، ده‌بى خو‌را‌گرى، ده‌فه‌رموى:

{الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا
حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ} (١٧٣)

واته: ئهوانه ی کاتیک خه لک پێیان گوتن: خه لک بۆتان کۆبوونه تهوه، {واته: دوژمنان لێتان کۆبوونه تهوه} لێیان بترسین، ئه وه هه ره شهیه {ئه که هه ره نهیترساندن به لکو} ئیمانی زیاد کردن و گوتیان: خوامان به سه وه باشتترین کار پێسی پراویش خوایه.

کهواته: مرو فقی ئیماندار ده بی له کاتی هه ره شه ی دوژمندا وه به رانه ر سه ختیاندا، چه سپاو وه له خشاو بی، نه که له گه ل هه ره پخه یه که دا، وه له ری بازی خۆی بی نی وه، له گه ل هه ره هه ره شه یه که دا، پاشگه ز بیته وه وه به ره وه دوا بکشیته وه، به لکو ده بی کیو بجوولێ، ئه وه نه جوولێ.

■ ۴۶ و ۴۷ و ۴۸ و ۴۹ ■

**متمانې بهخوښوون و لهسمر پيې خو وهستان و،
ګه ياندنې سپاردو، راستګويې له بهلنداو، پهيمان بردنې سمر
(الثَّقة بالنَّفْس والإِعْتِمَادُ عَلَى الذَّاتِ، وَأَدَاءُ الْأَمَانَةِ، وَصِدْقُ الْوَعْدِ، وَالْوَفَاءُ بِالْعَهْدِ)**

**۴۶- متمانې بهخوښوون و لهسمر پيې خو وهستان
(الثَّقة بالنَّفْس والإِعْتِمَادُ عَلَى الذَّاتِ):**

با له پيشدا چه مکي هه رګام له وشه ي (ثقة) و (إعتقاد) له زمانې پسپوراني زمانې
عهده بيه وه شي بکه ينه وه:

أ- له باره ي وشه ي (ثقة) وه ګوتويانه: {وَوُثِّقْتُ بِهِ أَثَقْتُ ثِقَةً: إِذَا سَكَنْتَ إِلَيْهِ،
واعتَمَدْتَ عَلَيْهِ^(۱)، واته: {وَوُثِّقْتُ بِهِ أَثَقْتُ ثِقَةً} ياني: تو کاتي به هو ي شتيکه وه
ټارام بي، وه پستي پي بيه ستی.

ب- دهر باره ي: (الإِعْتِمَادُ عَلَى الذَّاتِ) (الرازي) ده لي: {إِعْتَمَدَ عَلَى الشَّيْءِ: اِنْتَكأَ،
واعتَمَدَ عَلَيْهِ فِي كَذَا اِنْتَكَلَ^(۲)، (إِعْتَمَدَ عَلَى الشَّيْءِ) واته: پستي پيدا، پالي ويدا، وه
(إِعْتَمَدَ عَلَيْهِ فِي كَذَا) واته: پستي پي به ست و پالي ويدا.

(۱) عمدة الحفاظ، ج ۴ ص ۲۸۳.

(۲) مختار الصحاح، ص ۳۹۸.

ئەم سىفەتەشم لە سوورەتى (الفتح) ئایەتى (٢٩) دەرھیناوە، کە خۆی بەرزو مەزن ستایش و دەسفی ئەوانە دەکا، کە لە خزمەت پێغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)، دان و درەختیکی بەھێزو پێزو چرو پریان دەچوینی و دەفەرموی:

﴿وَمَثَلُهُ فِي الْإِنجِيلِ كَزَرْجٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِ ۖ ۞ (٢٩)﴾

واتە: .. وە وێنەیان لە ئینجیلدا، وەك درەختیكە لق و پۆپەكانی خۆی دەرکردوون، بەھێزو پتەو بوو، لەسەر بنك و قەدی خۆی وەستاو...

لەوێوە دەرم هیناوە کە ئیماندار دەبی پشت بەخۆی بەستێ، وە لەسەر پێی خۆی بوەستێ و وە متمانەى بەخۆیبی، چونکە: خۆی پەرورەدگار ستایشی هاوولان (خوا لییان رازی بی)، وە ئەوانەى شوینی وان دەکەون، بەوێ دەکا، کە وەك درەختیکن لقاكانی چرو پرن و، لەسەر بنك و قەدی خۆی وەستاو.

٤٧- سپاردە گەیاندن (أداء الأمانة)؛

(الْكَفَوِي) دەربارەى پێناسەى (الأمانة) دەلی: {كُلُّ مَا يُؤْتَمَنُ عَلَيْهِ، كَأَمْوَالٍ وَحَرَمٍ وَأَسْرَارٍ، فَهُوَ أَمَانَةٌ} (١)، واتە: هەر کەسێ لەسەر شتێك بکڕیتە ئەمێندارو پێی بسپێردرێ: مال و سامان بی، حورمەت بی، نەینیی بی، ئەو پێی دەگوترێ: ئەمانەت.

خۆی پەرورەدگار لە دەسفی ئیماندارندا، کە ئەمانەت پارێزن، لە سوورەتى (المعارج) ئایەتى (٣٢) دا، دەفەرموی:

﴿وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمْتِنَتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رُغُونَ ۞ (٣٢)﴾

واتە: وە ئەوانەى کە سپاردەکانیان و پەیمانەکیان دەپارێزن {ئاگایان لیانەو چاودیریان دەکەن}، بەلێ ئینسانی ئیماندار، ئەمێندارو سپاردە پارێزەر.

٤٨- راستگویی له به‌لیندا (الصدق في الوعد):

ئینسان له به‌لیندا -کاتی گفتی به که‌سی‌کدا - پێویسته راستگۆ بی، وه به‌لینه‌که‌ی به‌رێته‌ سهر، خوای په‌روه‌ردگار له سووپه‌تی (مریم) ئایه‌تی (٥٤)دا، له مه‌دح و ستایشی پێغه‌مبه‌ر ئیسماعیل دا (سه‌لامی خوای لیبی)، ده‌فه‌رموی: ﴿وَأَذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا﴾.

واته: وه له کتیبدا یادی ئیسماعیل بکه، که گف و به‌لینی زۆر راست بوو، وه ره‌وانه‌کراوو پێغه‌مبه‌ر بوو.

ته‌ماشای بکه‌ن! پێشی راستگویی له گف و به‌لیندا، باس کردوه، ئنجا باسی ره‌وانه‌کراویی و پێغه‌مبه‌رایه‌تی ئیسماعیلی کردوه، دیاره پێغه‌مبه‌ران (سه‌لامی خویان لیبی)، بۆیه‌ کراون به‌پێغه‌مبه‌ر، چونکه‌ له‌ لووتکه‌ی سیفه‌ت و ره‌وشته به‌رزو جوانه‌کان دا بوون.

٤٩- په‌یمان بردنه‌ سهر (الوفاء بالعهد):

شاره‌زایانی زمانی عه‌ره‌یی به‌م جوهره‌ چه‌مک و واتای (الوفاء بالعهد) یان شیکردوته‌وه:

أ- (ابن فارس) ده‌باره‌ی (وفاء) ده‌لی: {الوفاء مصدر قولهم: وَفَى وَفَاءً، مِنْ مَادَّةٍ (و ف ي) الَّتِي تَدُلُّ عَلَى (إِكْمَالٍ وَإِثْمَامٍ). وَمِنْهُ الْوَفَاءُ: إِثْمَامُ الْعَهْدِ وَإِكْمَالُ الشَّرْطِ. وَيَقُولُونَ: أَوْفَيْتُكَ الشَّيْءَ، إِذَا قَضَيْتَهُ إِيَّاهُ وَافِيًا. وَتَوَفَّيْتُ الشَّيْءَ وَاسْتَوْفَيْتَهُ، إِذَا أَخَذْتَهُ كُلَّهُ، حَتَّى لَمْ تَبْزُكْ مِنْهُ شَيْئًا} (١)، واته: (وفاء) چاوگه، له‌ و قسه‌یانه‌وه هاتوه که ده‌لی: (وَفَى وَفَاءً) له‌ ماده‌ی (و ف ي) که مانای ته‌واو کردن و بردنه‌ سهر ده‌گه‌یه‌نی، وه له وه‌فایه، که په‌یمان بگه‌یه‌نیه‌ سهر، وه مه‌رجێک که دیاریی کراوه، بگه‌یه‌نیه‌ جی، وه گوتراوه: (أَوْفَيْتُكَ الشَّيْءَ، إِذَا قَضَيْتَهُ إِيَّاهُ وَافِيًا) واته:

شته‌که‌م بۆ ته‌واو کردی، (وتوفیتُ السَّيِّءِ واستَوْفیتَه) نه‌گهر حه‌قه‌که‌ی خۆت به‌ته‌واویی وهر‌بگری و هیچی لی به‌جینه‌هیلی.

ب- (الجوهري) ده‌لی: {الْوَفَاءُ ضِدُّ الْعَدْرِ} ^(١)، واته: (الْوَفَاءُ) پێچه‌وانه‌ی: په‌یمان شکاندن (عَدْر)ه.

ج- (راغب الأصفهاني) ده‌لی: {الْوَفَاءُ بِالْعَهْد: إِتْمَامُهُ وَعَدَمُ نَقْضِ حِفْظِهِ} ^(٢).
واته: (الْوَفَاءُ بِالْعَهْد) ته‌وه‌یه که: په‌یمان‌ه‌که‌ت ته‌واو بکه‌ی و هه‌لینه‌وه‌شینه‌وه، وه بیپاریزی.

خوای په‌روه‌ردگار له‌سوورته‌ی (الإسراء) نایه‌تی (٣٤) دا ده‌فه‌رموی:

﴿...وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَتْ مَسْئُولًا ۖ﴾

واته: وه په‌یمان به‌نه‌سه‌ر، چونکه به‌دلنیا‌یی په‌یمان لی ده‌پرسیته‌وه.

The banner features a central portrait of a man in a turban. Above the portrait, it says 'له‌نۆره‌ کۆمه‌ڵه‌یه‌که‌ی نێوان ئێمه‌ و ئێوان' and 'بۆ ئێمه‌ به‌هێڵه‌وه‌ ئێوان'. Below the portrait, it says 'بۆ ئێمه‌ به‌هێڵه‌وه‌ ئێوان' and 'بۆ ئێمه‌ به‌هێڵه‌وه‌ ئێوان'. The banner also includes social media links for Facebook, YouTube, and Telegram, as well as QR codes for downloading the AliBapir app from Google Play and the App Store. Text in both English and Arabic is present, including the website name and contact information.

(١) الصَّحاح، ج ٦ ص ٢٥٢٦.

(٢) المفردات ص ٥٢٨.

زۆر خه‌فه‌ت بار نه‌بوون به نه‌هات و، زۆر دلخۆش نه‌بوون به هات (عَدَمُ الْأَسَى عَلَى الْخَيْرِ الْفَائِتِ، وَعَدَمُ الْفَرْحِ بِنَيْلِ الْخَيْرِ)

ئه‌ميش يه‌كێكه له ته‌ده‌ب و ره‌ه‌وشته جوان و په‌سنده‌كانى ئىنسانى ئيماندار:
كه وه‌ختێك شتيكێ له‌ده‌ست ده‌چێ، زۆر خه‌فه‌ت نه‌خوا، وه وه‌ختێك شتيكيشی
دێته ده‌ست، زۆر دلخۆش نه‌بێ و، نه‌له‌خشاوو دامه‌زراو بێ، له‌به‌رده‌م هات و
نه‌هاتدا.

شاره‌زایان ئاوا چه‌مك و واتای وشه‌ی: (أَسَى) و (الْفَرْح) یان شيكردۆته‌وه:

{الأسى: الحُزْن، يُقَال: أَسَيْتُ عَلَيْهِ أَسًى} ^(١).

{الْفَرْح: إِشْرَاحُ الصَّدْرِ وَأَكْثَرُ مَا يَكُونُ بِلَذَّةِ دُنْيَوِيَّةٍ عَاجِلَةٍ} ^(٢)، واته: (الأسى) یانی:
خه‌فه‌تباریی و دلته‌نگیی، ده‌گوتری: (أَسَيْتُ عَلَيْهِ أَسًى) واته: خه‌فه‌تم بۆ خوارد.
به‌لام (فرح): بریتیه له‌سینه گوشاد بوون و دلخۆش بوون، به‌هۆی خۆشیی و
چێژنکی به‌په‌له‌ی دنیاویه‌وه، به‌زۆریی به‌و مه‌به‌سته به‌کار دێ.

(١) عمدة الحفاظ - ج ١ ص ٩٢.

(٢) هه‌مان سه‌رچاوه، ج ٣، ص ٢١٠.

ۋاتە: ھېچ بەللايەكتان تۈۈش نايە لە زەمىندا و لە نەفسى خۇتاند، مەگەر لە كىتەپكە و لىستەكدايە، پەش ئەۋەى دەريخەين، ئەۋە لەسەر خوا ئاسانە، ئەۋەمان بۆيە پەى گوتن، تاكو خەو خۇشەيەكتان كە لەدەست دەچەى، زۆر بۆى خەفەتبار نەبن، ۋە سوۋدەكتان كە دىتە دەست، زۆر پەى دۇخۇش نەبن، ۋە خوا ھېچ فەزو كەشخە كەرەكى شانازىيەكەرى خۇشناۋى.

■ ۵۱ و ۵۲ ■

**شایه دیدانی به هق و، بییاکیه
له سهرکونه له لومه کاران
(أداء الشَّهادة بِالْحَقِّ، وَعَدَمُ الْخَوْفِ مِنْ لَوْمَةِ اللَّائِمِينَ)**

۵۱- شایه دیدانی به هق (أداء الشَّهادة بِالْحَقِّ)؛

مه بهست له شایه دیدانی به هق (أداء الشَّهادة بِالْحَقِّ) ته وهیه که سیك، که
ټاگای له شتیکه و بانگ ده کری بو شایه دیدی، شایه دیدیه کی حق و راست و
پروون بدات.

زانایانیش له باره ی چه مک و واتای (شَّهادة) وه، گوتوو یانه:

{الشَّهادة والشُّهود: حُضُورٌ مَعَ مُشَاهَدَةٍ، وَذَلِكَ إِمَّا بِالْبَصَرِ، وَإِمَّا بِالْبَصِيرَةِ} ^(۱)، واته:
وشه ی (شَّهادة وشُّهود) یانی: ټاماده پروون له گهل دیتندا، ته ویش چ دیتنی
به چاو، چ دیتنی به عقل و دل.

شایه د (شاهد) که سیکه زورباش ټاگای له پرووداویکهو، لی دلیایه، که
چون بووه.

ئەمەش دوو ئايەتى قورئانى بەرزو مەزن وەك نمونە لەبارەى گەورەيى و گرنگىي {شايەدييدانى بەهەق} ھو، وەك يەككە لە رەهوشەت و خەسلەتە بەرزو پەسندەكانى مەروفي مەسولمان لەبەارى مامەلە كردنى لە گەل خەلكدا:

يەكەم: خەوى دادگەر لە سوورەتى (المعارج) ئايەتى (٣٣) دا، ستايىشى ئەو كەسانە دەكا كە شايەديى بەهەق دەدەن:

﴿وَالَّذِينَ هُمْ يَشْهَدَتُهُمْ قَائِمُونَ﴾

واتە: ۋە ئەوانەى كە بەشايەديى دانەكەى خەويان ھەلدەستن.

دووھەم: ھەروەھا خەوى كارزان لە سوورەتى (البقرة) ئايەتى (٢٨٢) داو لەئايەتى (الدين) دا، كە دەرئەزەرى ئايەتە لەقورئاندا، لەرستەيەكى ئەو ئايەتەدا، دەفەرەموى:

﴿...وَلَا يَأْبُ الشُّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا ..﴾

واتە: ۋە نەبە شايەدەكان لەمىيە بکەن، كاتىك كە بانگ کران بۆ شايەديى دان. ھەلبەتە بۆيە بەدەوى ئەودا، ئەو سەفەتەى پەنجەو دووھەمىن (٥٢) {بى باكىي لە لۆمەى سەرکۆنەكاران}م، ھەناو، چونكە زۆر جار شايەديى دانى بەحەق، دەبەتە ھوى ئەوھى كەسەكت لى پرەنجى، چونكە لەو شايەدييەى تۆ زەرەرمەندە، لە سۆنگەى ئەوھو كە ئەو كەسە ستەمى كردو، ئنجا كەسەك كە دۆرمنە، بەلام ھەقەكە ھى ئەوھو لى بەھەرەوھەمەند دەبى، ئينسان رەنگە لەوھدا سەرکۆنە بکرى كە: چۆن دەبى زيان بە دۆستەكەى بگەيەنەى و، سوود بە دۆرمنەكەى بگەيەنەى؟ بەلام نەخیر لە حەقدا دەبى ئينسان گوى نەداتە دۆستايەتيى و دۆرمنايەتيى، حەق حەقەو دەبى وەك خوى بگوترى.

٥٢- بىت باكىيى لە لۆمەي سەركۆنەكاران (عدم الخوف من لومة الاغنياء):

خو (سبحانه و تعالى) لە سوورەتى (المائدة) ئايەتى (٥٤)دا، لە سياقيدا
كە باسى شەش سىفەت دەکا، بۆ كۆمەلێك كە دەيانهيئي، دواى ئەوێ خەلك
لەدينەكەيان هەلە گەڕێنەو، يەكێ لە سىفەتەكانيان ئەوێ دەفەرموێ:

﴿.. وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ۖ ..﴾

واتە: وە بيباكن، ناترسين لە لۆمەي سەركۆنەكاران.

كەسانێك كە بەناھەق سەركۆنەو لۆمەت دەكەن، دەبێ گوی بە سەركۆنەكەيان
نەدەي، بەلام كەسێ رەخنەيەكی بە حەقت لێ بگرێ و لەسەر حەق سەرزەنشەت
بكا، دەبێ زۆر سوپاسيشی بكەي، بەلام كەسێ بەناھەق رەخنەت لێ دەگرێ،
لەبەر ئەوێ بە پێوهرى لاری ئەو، هەلۆستەكەت تەواو نیه، نابێ تۆ دەستبەردارى
هەقیك بێ، هەر لەبەر ئەوێ كەسێك بە ناھەق رەخنەت لێ دەگرێ و لۆمەت
دەكا.

■ ٥٣ ■

چاو ورد كردنه‌وه به‌رپه‌یه‌ خو بینین (التبیین)

شاره‌زایانی زمان له‌باره‌ی چه‌مك و واتای (تبیین)ه‌وه، گوتوو‌یانه:

{التَّبَيِّنُ: مَصْدَرُ تَبَيَّنَ، إِذَا تَبَيَّنَتْ فِي الْأَمْرِ، يُقَالُ: تَبَيَّنْتُ الْأَمْرَ: تَأَمَّلْتُهُ وَتَوَسَّعْتُهُ، التَّبَيُّنُ مَرْتَبَةٌ مِنْ مَرَاتِبِ وَصُولِ الْعِلْمِ، يُرَادُ بِهَا مَا يَحْصُلُ مِنَ الْعِلْمِ بَعْدَ الْإِلْتِبَاسِ} ^(١).

واته: وشه‌ی (تبیین) چاو‌گه‌ له‌ (تبیین)ه‌وه، کاتیک ئینسان له‌ شتی‌کدا ورد ده‌یته‌وه، وه‌ چه‌سپاو ده‌ی و به‌په‌له‌ حوکم نادا، ده‌ گوتری: (تبیینت الأمر) واته: له‌ کاره‌که‌ وه‌ پامام و لێی ورد بوومه‌وه، وه‌ (تبیین) په‌یه‌که‌ له‌ په‌له‌کانی گه‌یشتن به‌ زانیاری، که‌ مه‌به‌ست پێی ئه‌و زانیارییه‌ که‌ دوا‌ی ئه‌وه‌ی ته‌م و مژیک به‌سه‌ر باب‌ه‌تی‌که‌وه‌ بووه، دوا‌یی لێی ورد ده‌یه‌وه‌و لیکۆلینه‌وه‌ی زیاتر ده‌که‌ی تا‌کو ته‌واو زیاتر لێی دُنیا ده‌ی، به‌رچاووت پروون ده‌یته‌وه‌.

دیاره‌ به‌رچاو پروون بوونه‌وه‌و وردبوونه‌وه‌ له‌ شت، یه‌کی‌که‌ له‌ سیفه‌ته‌ گرنگه‌کانی ئینسانی مسوولمان له‌ بواری مامه‌له‌ی له‌ گه‌ل خه‌لکدا، وه‌ زو‌ر کیشه‌و گرفت له‌ته‌نجامی ئه‌وه‌دا په‌یدا ده‌بن، که‌ خه‌لک سه‌رکی‌له‌و رواله‌ت بینه‌، په‌له‌ ده‌کا له‌ حوکم دان و قسه‌ کردندا.

(١) لسان العرب ج ١٣ ص ٦٧-٦٨، و الکلیات للکفوي ج ١ ص ٨٩.

بۆیه خوای کاربه‌جی له سوورپه‌تی (الحجرات) ئایه‌تی (٦) دا، ده‌فه‌رموی:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنِیَا فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهْلَةٍ فَتُصْحَبُوا عَلَى مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ﴾ (٦)

واته: ئەو ئه‌وانه‌ی برواتان هه‌ناوه! کاتی بابایه‌کی لاری هه‌والیکی بۆ هه‌نان، ساغی بکه‌نه‌وه‌و پروونی بکه‌نه‌وه، نه‌وه‌ک به‌ نه‌زانیی، کۆمه‌لیک تووشی به‌ لایه‌ک بکه‌ن، ئنجا په‌شیمان ببه‌نه‌وه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی کردووتانه.

هۆی هاتنه‌ خواره‌وه‌ی ئه‌و ئایه‌ته‌ش ئه‌وه‌ بوو که‌ یه‌کی له‌ هاوه‌لان که‌ دیار» تازه‌ مسوڵمان بووه، په‌غه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ناردی بۆ شوئیک بۆ ئه‌وه‌ی زه‌کات کۆ بکاته‌وه، خه‌لکه‌که‌ش به‌ پیشوازییه‌وه هاتن، ئه‌ویش له‌به‌ر ئه‌وه‌ی دوژمنایه‌تی پشتری له‌ گه‌لیان هه‌بوو له‌سه‌رده‌می نه‌فامییدا، یه‌کسه‌ر هاته‌وه‌ بۆ لای په‌غه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) گوتی: ئەو په‌غه‌مبه‌ری خوا! (صلی الله علیه وسلم) ئه‌وانه‌ نه‌ک هه‌ر زه‌کات ناده‌ن، به‌ لێکو وێستیان بمکوژن! په‌غه‌مبه‌ری خواش (صلی الله علیه وسلم) یه‌کی دیکه‌ له‌ هاوه‌لانی ناردو ئه‌و هه‌واله‌که‌ی ساغ کرده‌وه، مه‌سه‌له‌که‌یان بۆ پروون کرده‌وه، بۆیه خوای زاناو شاره‌زا ئه‌و ئایه‌ته‌ی نارده‌ خوار، که‌ له‌سه‌ره‌وه هه‌نئامان^(١).

(١) بره‌وه: أسباب النزول، للواحدی: ٢٢٢، وه بره‌وه: په‌راویزی (زاد المسیر فی علم التفسیر) ص ١٣٣١، که‌ گوتویه‌تی: هه‌رکام له‌ (أحمد) له‌ (المسند) و (طبري) و (طبراني) هه‌ناویه‌نه، ئه‌و که‌سه‌ش که‌ یه‌که‌مجار نیراوه {الولید بن عقبه} بووه.

خەم و پەژارە رەواندنەوهى خەلك (تفريج الكربات)

سەرەتا سەرنجى شىكردنەوهى پسپۆران دەدەين، بۆ چەمكى هەركام لە وشەى:
(تفريج) و (كربات):

أ- (إبن منظور) لە شىكردنەوهى پێناسەى وشەى (تفريج) دا دەلى: {التفريج: مَصْدَرُ فَرَجٍ مِنْ مَادَّةِ (ف ر ج) وَالْفَرْجُ: الْخَلْلُ بَيْنَ الشَّيْئَيْنِ وَالْجَمْعُ فُرُوجٌ، وَالتَّفْرِيجُ: كَشَفُ الْهَمِّ وَإِذْهَابُ الْغَمِّ وَرَفْعُ الضَّرْرِ} (١)، واتە: (تفريج) چاوكە لە (فَرَج) هە هاتو، لە ماددەى (ف ر ج)، (فَرَج) يش بە كەلىنى نيوان دوو شت دەگوترى، وە كۆيەكەى (فُروج)ە، (تَفْرِيج) لا بردنى خەم و، نەهيشتنى پەژارەيه و لا بردنى زەرەرو زيانە.

ب- (إبن فارس) بۆ پێناسەى وشەى (الكربات) دەلى: {الكربات: جَمْعُ كَرْبَةٍ وَالكَرْبُ مَصْدَرُ كَرْبٍ، مِنْ مَادَّةِ: (ك ر ب) الَّتِي تَدُلُّ عَلَى الشَّدَّةِ وَالْقُوَّةِ} (٢).

واتە: (الكربات) كۆى (كربة)يه، وە (كرب) چاوكى (كرب)يه، لە ماددەى (ك ر ب) كە توندى و هيز دەگەيەنى.

(١) لسان العرب، ج ٢ ص ٣٤٢.

(٢) مقاييس اللغة، ج ٥ ص ١٧٤.

ج- (ابن حجر العسقلانی) یس له مانا کړدنی وشه ی: (تَفْرِیجُ الْكُرْبَاتِ) دا ده لې: {رَفَعَ الصَّرْرَ وَإِذْهَابُ مَا يَدَهُمُ الْمَرْءَ، مِمَّا يَأْخُذُ بِنَفْسِهِ فَيَعْمُهُ وَيُحْزِنُهُ} (۱)، واته: لا بردنی زیان و نه هیشتنی خه فه ټیکه که به ملی ئینساندا دی، وه دل و دهر وونی داگیر ده کاو خه فه تبارو په ژاره داری ده کا.

ئه وه ش دوو ه وونه له ده قه کانی شهر یعت لهو باره وه:

یه که م: وشه ی (کَرْب) له سووړه تی (الأنعام) ثایه تی (۶۴) دا هاتوه، خوا (سبحانه و تعالی) ده فهرموی:

﴿قُلِ اللَّهُ يُنَجِّيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنْتُمْ مُشْرِكُونَ﴾ (۶۴)

واته: بلې: هر خوا لهو به لایه {که پیشتی باسی کراوه} وه له هر خه فهت و به لاو گرفتیکي دیکه ش دهربازتان ده کا، که چی دوايي ئیوه هاوبه ش بو خوا داده ئین.

دووه م: پیغه مبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له فهرمایشتیکدا ده فهرموی:

{الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يُسْلِمُهُ، مَنْ كَانَ فِي حَاجَةِ أَخِيهِ كَانَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي حَاجَتِهِ، وَمَنْ فَرَّجَ عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً فَرَّجَ اللَّهُ عَنْهُ وَجَلَ عَنْهُ بِهَا كُرْبَةً مِنْ كَرْبٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ} أخرجه أحمد برقم (۵۶۴۶)، والبخاري برقم (۲۳۱۰)، ومسلم برقم (۲۵۸۰)، وأبو داود برقم (۴۸۹۳)، والترمذي برقم (۱۴۲۶) وقال: حسن صحيح غريب، والنسائي في الكبرى برقم (۷۲۹۱)، وابن حبان برقم (۵۳۳)، وأخرجه أيضاً: والبيهقي برقم (۱۱۹۰۸).

واته: مسولمان برای مسولمانه (ئه وه وهک پیاوان، وهک ثا فره تانیس: ثا فره تی مسولمان خوشکی ثا فره تی مسولمانه، وه ههروه ها مسولمانانی پیاوو ثا فره ت: پیکه وه خوشک و بران)، سته می لی ناکا، وه ته سلیمی دوژمنی ناکا، {واته: پشنتی بهرنادا}، وه هه رکه سیک یارمه تی برای مسولمانی بدا، {واته: پیوستی

وریا کردنهوهو دلخۆشکردن (الإنذار والتبشير)

ئینسانی مسوڵمان دهبی له گهڵ دهورو بهره کهیدا، به مسوڵمان و نامسوڵمانهوه به گشتی، دلسۆزو بهخهه بی و، وریایان بکاتهوهو، بیاترسینی له شتی خراپ، له سهههجامی خراپ، وه دلیان خوش بکا به شتی باش و به ئاییندهی باش، واته: ههه دهبی ههول بدا، دووریان بخاتهوهو بیانسله میینیهوه، لهو شتانهی که بو ئەوان خراپن، وه ههه دهبی ههول بدات، هانیان بداو دلیان خوش بکا، بو ئەو شتانهی که مایه قازانجیان، له دنیاو دواپۆژدا.

(راغب الأصفهانی) دهلی: {الإنذار: إخبارٌ فيه تخويف، كما أنَّ التبشيرَ إخبارٌ فيه سرور}، واته: (إنذار) بریتیه له ههوال پیدانیك که ترساندن تیدا بی، وه (تبشیر)یش بریتیه له ههوال پیدانیك دلخۆشکردنی تیدا بی.

ئه مهش دوو نمونه له ئایهته به پێزهکانی قوربان، لهو بارهوه که دهبی مروقی مسوڵمان ئهرکی وریا کردنهوهو ترساندن (إنذار) وه موژده پیدان و دلخۆشکردن (تبشیر) وهك دوو رهوشتی ریشهدار، له مامهلهی له گهڵ خهلكدا لهخویدا بهرجهسته بکات.

يه كهه: خواى بالا دهست له سوورهتى (التوبة) ئايهتى (١٢٢) دا، دهفهرموى:

﴿وَمَا كَانُوا الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾ (١٢٢)

واته: وه پروادارن نابى وىكرا دهبرچن، (وىكرا دهبرچن بۆ جهنگ و جيهاد، ياخود بۆ شهوى زانىارىي پهيذا بكهه) بهلكو دهبي له ههر كۆمهليكى زۆر، كۆمهليكى كه ميان دهبرچن بۆ شهوى له ئاييندا شارهزا بن، وهدوايى خهلكه كهى خويان ئاگادار بكه نهوهو بترسين، ههركاتيىك گهرا نهوه لايان، بۆ شهوى وريا بن و سوود لهو ترساندن و وريا كردنه وهيهى شهوان وهبرگرن.

دووهم: له سوورهتى (النحل) ئايهتى (١٠٢) دا، خواى ميهربان باسى دلخۆشكردن (تبشير) دهكاو دهفهرموى:

﴿قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ﴾ (١٠٢)

واته: بلى (ئهه قورئانه) گيانى پاك له پهروهردگارتموه دايبه زاننده، تاكو شهوانهى كه ئيمانيان هيناوه، پيچه سپاويان بكا، وه تاكو ريئمايى و موژدهو دلخۆشيبى بى بۆ مسولمانان.

كهواته: وهك چۆن قورئان به دهست پيغه مبهري خواوه (صلى الله عليه وسلم) موژدههر (تبشير) و ترسينهر (نذير) بووه، دهبي به دهست مسولمانيشه وه ههروابي و، وه وهك چۆن شهو رهوشت و ئاكارانهى، كه قورئان مسولمانانيان بۆ هاندهدا، پيغه مبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) هه موويانى له خويذا بهرجهسته كردوون، مسولمانانيش دهبي شهو سيفهت و ئاكارانه له خوياندا بينهدى، له مامه له كردنيان له گهه كۆمه لگادا.

ئاسانییه له خهلك وهه گرتن (أَخْذُ الْعَفْوِ مِنَ النَّاسِ)

مه بهست لهو رهوشته شهویه: كه ئینسان له مامه لهی له گهڵ خهلكدا، سه ختگیر نه بی و ئاسانکارو ئاسان وهه گر بی.

زانایان ده باره ی چه مکی وشه ی (عفو) گوتویه: {عَفُو الْمَالِ: مَا يَفْضُلُ عَنِ النَّفَقَةِ، وَمِنْهُ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿...وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوُ...﴾ (٢١٩) البقرة، {آي: مَا سَهْلَ إِنْفَاقُهُ} (١)، واته: (عفو المال) شهو مالهیه كه له خوت زیادهو پیوستیت به خه رج کردنی نیه، بویه خوی بهرز كه دهفه رموی: لیّت ده پرسن: چی بهه خشن؟ بلی: (عفو) واته: شهوی كه لیّتان زیاده، چونكه مالیک كه لیّت زیادهو پیوستیت پی نیهو په كت له سه ری نه كه وتوه، ئاسانه بیبه خشی، بویه ناوی لیّنراوه: زیاده، ئاسان (عفو)، به لام مالیک كه خوت پیوستیت پیه تی و په كت له سه ری كه وتوه، به خشین ئاسان نیه، كه واته: شهوی كه ئاسانه بیبه خشی، بیبه خشه.

ئه مهش دوو شهوونه ی ئایه ته کانی قورئان، لهو باره وه:

یه کهم: خوی به به زهیی له سوورپهتی (الأعراف) ئایهتی (١٩٩) دا، ده فهرموی:

﴿ خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِيتِ ﴾ (١٩٩)

واته: ئه وهی که ئاسانه، وه ریبگره (له خه لک)، وه فرمان به په سند بکه، وه پروو له نه فامان وه ریبگیره.

شاره زایانی زمان گوتوو یانه: ﴿(خُذِ الْعَفْوَ) أَي: خُذِ الْمَيْسُورَ مِنْ أَخْلَاقِ الرِّجَالِ، وَلَا تَسْتَقْصِي عَلَيْهِمْ﴾^(١)، واته: ئه وهی له رهوشت و ناکاری پیاوان، ئاسانه و به ئاسایی به دهستیانه وه دی، ئه وهیان لی وه ریبگره، وه سهخت گیر مه به له گه لیان، تا کو ئه وپه پری برۆی و ناره حه تیان بکه ی: {ئینسانی مسو لمان ده بی خه لک سه غله ت نه کا، وه خه لک تووشی گرفت و ناره حه تیی نه کات}.

دووهم: خوی بی وینه له سوورپهتی (ص) ئایهتی (٨٦) دا، به پیغه مبه ری خاتهم (صلی الله علیه وسلم) ده فهرموی:

﴿ قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ ﴾ (٨٦) ص.

واته: بلی: من کریتان لی داوا ناکه م {پاداشتنان لی داوا ناکه م} به رامبه ر ئه و په یامه ی ده یگه یه نم، وه من له وانه نیم، که قورساییتان بخه مه سه ر، {تووشی ئه رک و بار گرانیستان بکه م}.

به ئارامىي و سه‌نگىنيي ره‌ويشتن (الْمَشْيُ بِسَكِينَةٍ وَوَقَارٍ)

يه‌كێ له ره‌وشته‌كانى ئىنسانى ئيماندار ئه‌وه‌يه، كه به‌نهرمىي و ئارامىي به‌ رڤڤگادا برۆا، نه‌ك به‌ فيزو كه‌شخه، وه نه‌ك به‌ مرده‌لوڤخه‌ييش، كه ده‌ليين: به‌ په‌له‌ پهل نه‌رۆا، به‌ مرده‌لوڤخه‌ييش نه‌رۆا، وه كه ده‌ليين: به‌ فيزو كه‌شخه نه‌رۆا، ديسان: واش نه‌رۆا كه خه‌لك به‌زه‌يى پييدا بيته‌وه، به‌لكو به‌ حاله‌تيكي مام نيونه‌ديي برۆا، حاله‌تى ميانجيتيى بۆ هه‌موو ئاكارو ره‌وشته‌كان، شتيكي پيويست و په‌سنده.

ئه‌مه‌ش دوو هه‌وونه له ئايه‌ته‌كانى قورئان له‌و باره‌وه:

يه‌كه‌م: خواي په‌روه‌ردگار له سووره‌تى (الفرقان) ئايه‌تى (٦٣)دا، ستايشى ئه‌و به‌ندانى خۆي ده‌كا كه به‌ سه‌نگىنيي و ئارامىي به‌رپي‌دا ده‌رۆن و ده‌فه‌رموي: ﴿وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا﴾ (٦٣).

واته: وه به‌نده‌كانى خواي به‌به‌زه‌يى، ئه‌وانه‌ن كه به‌ئارامىي {يان به‌ ويقارو سه‌نگىنيي} به‌رپي‌دا ده‌رۆن.

ئىنسان دەبىي سەرنجى رۆيشتنى خوشىيى بدا، كه له بهندايهتیی كردنى بۆ خوا، شوینكهوتنى بۆ پیغمبهرى خوا (صلی الله علیه وسلم)، بوهشیهوه، ئىنسانى نابى ههروا لام سهزلایی و هاكهزایی تهماشای خۆى بكا، بهلكو دهبى وا تهماشای خۆى بكا، كه بهندهی خوايهكى زۆر بهرزو مهزنه، وه شوین كهوتووی پیغمبهريكى زۆر رهوشت بهرزو جوانه.

كهواته: تو دهبى لهقهدهر خواو پیغمبهرى خوا (صلی الله علیه وسلم) بى، لهقهدهر نهو ئىسلامه بهرزه بى، كه ههموو سيفهتییكى بهرزو جوانى تىدايه، وه له گهڵ هېچ شتیكى خراب و نزم و پهستدا نیه، ئنجا دهفهرموى:

﴿وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا...﴾ (١٣)

دهربارهى وشهى (هون)، زاناو پسپورانی زمانى عهپهیبى گوتووایانه:

{الْهَوْنُ: التَّرَقُّقُ وَالتَّخَفُّتُ، أَي: يَمْشُونَ بِسَكِينَةٍ وَوَقَارٍ، لَا أَشْرًا وَلَا تَجَبُّرًا} (١)، واته: (هون) بریتیه له نهرمیی و پى چهسپاویی، واته: به ئارامیی و سهنگینیی بهریدا دهپۆن، نهك به فیزو خو پهسهندیی و خو راوهشانندن.

دووهم: خوا (سبحانه و تعالى) له سوورهتى (القمان) ئایهتى (١٩) دا، دهفهرموى:

﴿وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ...﴾ (١٩)

واته: وه له رۆيشتندا میانجیی به، {نه زۆر پهلهپهل بکه، نه زۆر بهسستی برۆ}.

له بارهى چهكم و واتای وشهى (قصد)هوه، زانايان گوتووایانه:

{الْقَصْدُ: إِتْيَانُ الشَّيْءِ، وَقَصَدَ لَهُ وَقَصَدَ إِلَيْهِ، وَالْقَصْدُ بَيْنَ الْإِسْرَافِ وَالتَّقْتِيرِ، يُقَالُ: فَلَانٌ مُقْتَصِدٌ فِي النَّفَقَةِ ... وَالْقَصْدُ: الْعَدْلُ} (٢)، واته: (قصد) بریتیه لهوه كه تو شتیک

(١) عمدة الحفاظ ج ٤ ص ٢٦٦، ومختار الصحاح، ص ٦٠٣.

(٢) مختار الصحاح، ص ٤٦٦.

بكه‌يه ئامانج و بۆى بچى، (وَقَصَدَ لَهُ وَقَصَدَ إِلَيْهِ) هه‌ردوو‌يان به‌يه‌ك و‌اتا هاتوون، (قَصْد) يش برىتيه له‌وه كه تو له به‌خشيندا له‌نيوان زي‌ده‌پ‌ويى و چه‌نگ نووقاندندا، مالى خوت به‌خشي و زي‌ده‌پ‌ويى و قرچوكى نه‌كه‌ى، ده‌گو‌ترى: (فَلان مُقْتَصِدٌ فِي النَّفَقَةِ) واته: فلان كه‌س ميانجىيه له به‌خشيندا، نه زي‌ده‌پ‌وو ده‌ست ب‌لاوه، نه ر‌ژدو چه‌نگ قوچاوه، (وَالْقَصْدُ: الْعَدْلُ) وه (قَصْد) برىتيه له داد‌گه‌رى و حا‌له‌تى هاوسه‌نگى.

The banner is a horizontal strip with a light beige background and a thin orange border. In the center is a circular portrait of a man wearing a white turban and a light-colored shirt. Above the portrait, the text reads "له نۆره كۆمه‌لار به‌ئىمه‌كان له‌كه‌لتانى" and "بىخ عه‌كم عىر موابع النوابل الاجتماعى". Below the portrait, there is a small text block in Arabic script. To the left of the portrait, there is a Facebook icon and the text "AliBapir" above a QR code. To the right of the portrait, there is a YouTube icon and the text "AliBapir" above a QR code. At the bottom left, there are two QR codes for Google Play and the App Store, with the text "AliBapir" above them. At the bottom right, there are three QR codes for WhatsApp, Telegram, and another platform, with the text "AliBapir" above them. The banner also includes a central text block in Arabic script and a small text block at the bottom center.

■ ٥٨ و ٥٩ و ٦٠ ■

به ئىنصاف بوون و، شتى خەلك به كهه نهگرتن، وه دان
به چاكه داهيئان، وه عوزر هئنانهوهو داوامه لئيبوردن كردن
(الْإِنصَافُ وَعَدَمُ بَخْسِ النَّاسِ أَشْيَاءَهُمْ، وَالْإِعْتِرَافُ بِالْفَضْلِ، وَالْإِعْتِذَارُ).

٥٨- به ئىنصاف بوون و شتى خەلك به كهه نهگرتن
(الْإِنصَافُ وَعَدَمُ بَخْسِ النَّاسِ أَشْيَاءَهُمْ):

(المناوي) له بارهى چه مك و واتاي وشهى (إنصاف) وه، دهلى: {الْإِنصَافُ:
هو العدل في المعاملة، بأن لا يأخذ من صاحبه من المنافع إلا ما يعطيه، ولا يُنبئه من
المضار إلا كما يُنبئه...، وَالْإِنصَافُ وَالْعَدْلُ ثَوَمَانُ نَتِيجَتُهُمَا: عُلُوُّ الْهِمَّةِ، وَبَرَاءَةُ الذِّمَّةِ
بَاكْتِسَابِ الْفَضَائِلِ وَتَجَنُّبِ الرِّذَائِلِ} (١)، واته: (إنصاف) برىتيه له دادگهريى له
ههلس و كهوتدا، تهوئيش تهويه كه تهنيا تهو سوودانه له هاوهله كهى وهربگريى،
كه تهوئيش دهيداتى، وه تهنيا زيانتيكى پيى بگهيهنى، كه تهو پيى گهياندوه،
وه ئىنصاف و عدل دوانهيهكن، سهرهنجامهكهيان برىتيه له هيممهت بهرزىي،
وه برىتيه له خوڤاريڙىي، {هيممهتى بهرز بى، وه خوڤى پياريڙى له شتى
ناشيرينكهه، يان گوناهاهركهه}، تهوئيش به وهدهستهئيتانى رهوشته بهرزهكان، وه
خوڤاراستن له خوو خده نزم و پهستهكان.

(١) التوقيف على مهمات التعاريف، ص ٦٤.

(الرازي) يش له‌باره‌ی مانای (بَخَس) وه، گو‌توویه‌تی: {البَخْس: النَّاقِص، وَقَدْ بَخَسَهُ حَقُّهُ، أَي: نَقَصَهُ} (١)، واته: (بَخَس) به‌مانای شتی ناتهو‌او دی، (بَخَسَهُ حَقُّهُ) یانی: حه‌قه‌که‌ی نه‌دایه‌وه، یاخود لێی که‌م کرده‌وه.

ئه‌مه‌ش دوو هه‌وونه له‌ ئایه‌ته‌کانی قورئانی به‌پێژ له‌و باره‌وه:

یه‌که‌م: خوای په‌روه‌ردگار له‌ سوورپه‌تی (المطففين) ئایه‌ته‌کانی (١-٣) دا، ده‌فه‌رموی:

﴿وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ ﴿١﴾ الَّذِينَ إِذَا أَكَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ ﴿٢﴾ وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ ﴿٣﴾﴾

واته: سزای سه‌خت بۆ مافی خه‌لك به‌زایه‌ده‌ران، ته‌وانه‌ی كاتێك شتێك به‌ پێوانه له‌ خه‌لك وه‌رده‌گرن، به‌ته‌واویی لێیان وه‌رده‌گرن، به‌لام ته‌گه‌ر بۆیان بپێون یان بۆیان بكێشن، زیانیان پێ ده‌گه‌یه‌نن، {واته: حه‌قی خو‌یان به‌ته‌واویی وه‌رده‌گرن، به‌لام حه‌قی خه‌لك به‌ته‌واویی ناده‌ن}.

ئنجا لێ‌ده‌دا مه‌رج نیه‌ مه‌به‌ست ته‌نها کێشان و پێوانی به‌ره‌هه‌ست و ماددی بێ، به‌لكو کێشان و پێوانی مه‌عنه‌ویش ده‌گرێته‌وه.

دووهم: هه‌روه‌ها خوای داد‌گه‌ر له‌سوورپه‌تی (الأعراف) ئایه‌تی (٨٥) دا، وه‌ له‌ سوورپه‌تی (الشعراء) ئایه‌تی (١٨٣) دا، هه‌روه‌ها له‌ سوورپه‌تی (هود) ئایه‌تی (٨٥) دا، له‌ هه‌رسێ شونیدا، ئه‌م ته‌عبیره‌ی به‌کار هێناوه، که‌ده‌فه‌رموی:

﴿وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ ..﴾

واته: وه‌ شتی خه‌لك به‌که‌م مه‌گرن و سووکی مه‌که‌ن.

شتی خۆت چۆن ته‌ماشای ده‌که‌ی، هێ خه‌لكیش ئاوا ته‌ماشای بکه‌، که به‌راستی ته‌وه‌ش ره‌وش‌ت و ته‌ده‌بێکی جوانه‌، که ئینسان شتی خه‌لكیش وه‌ک هێ خۆی ته‌ماشای بکا.

٥٩- دان به چاكهى خهلكدا هيتان (الإعتراف بالفضل):

مههست لهم رهوشته بهرزو پهسنددهش -كه مروفى مسولمان پيوسته مامهلهى پى لهگهل خهلكدا بكات- ئهوهيه كه: ئهگهر كهسى چاكهيهكى ههيه، دانى پيدا بىنى، چاكهى خهلك بىنى، وهك چۆن چاكهى خۆت دهىنى، وه خراپهى خوشت بىنى، وهك چۆن خراپهى خهلك دهىنى.

زانايان لهبارهى چهمكى وشهى (إعتراف) و (الإعتراف بالفضل) هوه گوتووينا:

{الإعتراف بالفضل: مَصْدَرُ إِعْتَرَفٍ بِالشَّيْءِ أَي: أَقَرَّ بِهِ، وَهُوَ مَأْخُوذٌ مِنْ مَادَّةِ (ع ر ف) الَّتِي تَدُلُّ عَلَى مَعْنَيَيْنِ:

١- تَتَابَعُ الشَّيْءِ مُتَّصِلًا بَعْضُهُ بِبَعْضٍ، وَمِنْ ذَلِكَ عُرْفُ الْفَرَسِ.

٢- السُّكُونُ وَالطَّمَأْنِينَةُ، وَمِنْهُ الْمَعْرِفَةُ وَالْعِرْفَانُ، وَالْإِعْتَرافُ بِالْفَضْلِ: هُوَ أَنْ يُقَرَّ الْمُتَفَضَّلُ عَلَيْهِ مِنَ النَّاسِ بِفَضْلٍ مَن يَصْدُرُ مِنْهُ الْفَضْلُ، وَلَا يَجْعَلُهُ أَوْ يَتَنَاسَاهُ^(١)، وَاتِهِ: وشهى (إعتراف) چاوگه له (إعتراف بالشئ، أي أقر به) دانى پيدا هيتا كه له ماددهى (ع ر ف) هه وهگيراوه، كه دوو واتايان دهگهيهنى:

١- شتيك بهدواى شتيكدا بيت و بهيهكهوه پهيوهست بن، بويهش بهو موانهى سهه پشته مى ئهسپ گوتراوه: (عُرفُ الْفَرَسِ)، چونكه ريزن و بهدواى يهكدا دين، {ههروهها به پوپرهى كهلهشيريش گوتراوه: (عُرفُ الدَّيْكَ) چونكه ئهويش پوپرهكهى، كه چهند نووكيكي پيوهن و بهدواى يهكدا دين}.

٢- ماناي دووهمى (عُرف) ئهوهيه كه ئارامىي و ئوخزن دهگهيهنى، بويه وشهى مهعريفهت و عيرفان لهوهوه هاتوون، {كاتى ئينسان يهكى دهناسى، پيى ئارام دهبي و، ئارامىي و ئوخزنى بو دى بههويهوه}.

کهواته: (الإِعْتَرافُ بِالْفَضْلِ) ئەوێه کهسێک چاکهیهکی له گهڵدا کراوه، له لایهن یهکێکهوه، چاکه ی ئەو چاکه کاره بیهنی و وه نکوویی لی نه کاو له بیریشی نه چیته وه.

که ئەو ههش به راستیی رهوشتیکی بهرزو جوانه، ئینسان چاکه ی چاکه کاران بیهنی، وه فهرامۆشی نه کا، پشینان ده لێن: (دۆست بگره به چایهک، مهیده به دنیایهک).

خوای پهروهردگار له سوورپهتی (البقرة) ئایهتی (٢٣٧) دا، ده فهرموی:

﴿...وَلَا تَسْأُوا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ...﴾ (٣٧)

واته: چاکه ی نیو خۆتان فهرامۆش مه کهن.

دیاره مه بهستی ژن و میرده، که له یهک جیا ده بنه وه، به لام واتایه که ی گشتییه، کهسێک چاکه له گهڵ کهسێک ده کا، پێویسته چاکه له گهڵ کراو، چاکه ی چاکه کاری له یاد بی، واباشه ئینسان ته گهر چاکه ی له گهڵ خه لکدا کرد، چاکه که له بیر خۆی به ریته وه، گوتراوه: (چاکه بکهو به ناوی داده)، به لام واباشه ته گهر خراپه یه کی له گهڵ کهسیدا کرد، ههر له بیر ی بی، بو ئەو ی هه میشه به چی داوای لی بردنی لی بکاو خۆی به قهرزدار ی بزانی.

له نوره كومه لایه نیه كان له كه لاش

بهن ههكم بهر موافق الزواجل الاجتماعی

له نوره كومه لایه نیه كان له كه لاش

بهن ههكم بهر موافق الزواجل الاجتماعی

مأمونیا عهلی

مأمونیا عهلی

مأمونیا عهلی

مأمونیا عهلی

AliBapir

Google Play

App Store

مأمونیا عهلی

مأمونیا عهلی

مأمونیا عهلی

مأمونیا عهلی

مأمونیا عهلی

مأمونیا عهلی

٦٠- عوزر هینانهوهو داوای لیبوردن کردن (الإعتذار):

شارهزایانی زمان له باره ی چه مک و واتای (إعتذر) هوه، گوتوو یانه:

أ- {الإعتذار: مصدر إعتذر، من مادة (ع ذ ر) التي تدل على معانٍ كثيرة، غير مُنقادة ومنها: العذر وهو رَوْمُ الإنسان إصلاح ما أُنكِرَ عليه بكلام، يُقال منه: عَذَرْتُهُ، أَعَذَرْتُهُ، عَذَرًا}. واته: (إعتذار) چاوگی (إعتذرية)، که له ماددهی (ع ذ ر) هوه هاتوه، که چهند مانایه که ده گهیه نی بهیه که وه گونجاو نین، یه کی له مانایه کانی (عذر) بریتیه له وه که ئینسان ههولبدا شتیکی که کردوه، بیهوی چاکی بکاته وه، {بؤ وینه: خراپه ی له گهل یه کی کردوه، بیهوی چاکی بکاته وه}، وه ده گوتری: (عَذَرْتُهُ أَعَذَرْتُهُ عَذَرًا) واته: پۆزشم بؤ هینانهوهو داوای لیبوردم لیکرد، پۆزشی لی کرد، پۆزش لیکردن.

ب- الإعتذار: {محو أثر الذنب، أو تحري الإنسان ما يَحْو به أثر ذنبه}، (إعتذار) نه وهیه که ئینسان ههول بدات شوینه واری گوناح بسپرتیه وه، یان ههولدانی ئینسانه بؤ سپرنه وهی شوینه واری گوناح و ههلهیه که، که بهرامبه به که سیك کردوو یه تی.

■ ٦١ ■

گوێ گرتن بۆ قسه‌هه‌ هه‌ر كه‌سيك و شوينكه‌وتنه‌ باشتريه‌ (الإِستِمَاعُ لِكَلَامِ الْآخِرِينَ وَاتِّبَاعُ أَحْسَنِهِ)

ئىنسان ده‌بێ گوی بۆ قسه‌ی هه‌موو كه‌س بگري و، داخراو نه‌بێ و كراوه‌ بێ، وه‌ هه‌ولیش بدات له‌ قسه‌ی هه‌ر كه‌سيكدا، باشتريه‌ی لێ هه‌لبژيړی، وه‌ شويینی بكه‌وی و ته‌به‌نیه‌ی بكاو، لێی به‌هه‌ره‌مه‌ندی.

(الرازي) له‌باره‌ی مانای وشه‌ی (إِستِمَاع) وه‌، ده‌لی: {إِستَمَعَ لَهُ: أَي: أَصْغَى وَتَسَمَّعَ إِلَيْهِ، وَاسْمَعُ إِلَيْهِ} (١)، واته‌: گویی بۆ هه‌لخست و لێی وه‌رگرت.

(الرازي) یه‌ش ده‌باره‌ی وشه‌ی (تَبِعَهُ) ده‌لی: {تَبِعَهُ: إِذَا مَشَى خَلْفَهُ فَمَضَى مَعَهُ، وَكَذَا إِتْبَعَهُ، وَهُوَ إِفْتَعَلَ} (٢)، واته‌: شويینی كه‌وت و له‌دوايه‌وه‌ ڕۆیشت، وه‌ (إِتْبَعَ) هه‌ش كه‌ له‌سه‌ر كیشی (إِفْتَعَلَ) هیه، هه‌ر یانی: شويین كه‌وتن.

خوای په‌روه‌ردگار له‌ سووره‌تی (الزمر) ئایه‌ته‌کانی (١٧ و ١٨) دا، ده‌فه‌رموی:

﴿...فَبَشِّرْ عِبَادَ (١٧) الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُوا الْأَلْبَابِ (١٨)﴾

واته‌: موژده‌ بده‌ به‌و به‌ندانهم، كه‌ گوی له‌ هه‌موو قسه‌یه‌ك ده‌گرن، به‌لام شويین باشتريه‌ی ده‌كه‌ون، ئا ته‌وانه‌ كه‌سایه‌ك خا ڕێنمایی كرده‌ون، وه‌ ئا ته‌وانه‌ خاوه‌ن عه‌قلان.

(١) مختار الصحاح، ص ٢٨٢.

(٢) مختار الصحاح، ص ٧٨.

■ ٦٢ و ٦٣ ■

تهنيا قسهه باش له گه‌ل خه‌لك كردن و،

هه‌لبژاردنى باشتريين شى‌وازى ده‌برپى

(مُحَادَثَةُ النَّاسِ بِمَا هُوَ حَسَنٌ فَحَسَبَ، وَاخْتِيَارُ أَفْضَلِ الْأَسَالِيبِ التَّعْبِيرِيَةِ)

شايانى باسه ئيمه ته‌م دوو ره‌وشته: ته‌نيا قسه‌ى باش له‌گه‌ل خه‌لك كردن و، هه‌لبژاردنى باشتريين شى‌وازى ده‌برپى، وي‌كراو به‌ جووته باس ده‌كه‌ين، چونكه زۆر پىكه‌وه په‌يوه‌ست و تى‌كه‌ه‌لكيشن.

به‌لى، پىويسته ئىنسانى مسوولمان، ته‌نيا قسه‌ى باش له‌گه‌ل خه‌لكدا بكا، وه‌ ده‌بى له‌ قسه‌ كردنه‌كه‌شيدا ته‌نيا به‌وه‌ واز نه‌هيئى كه‌ قسه‌كه‌ باش بى، به‌لكو شى‌وازى باشيشى بو هه‌لبژىرى، با به‌ويئيه‌كه‌ بو‌تان روون بكه‌مه‌وه كه‌ قسه‌ى باش، ده‌بى شى‌وازو ده‌برپىنى جوانى له‌گه‌لدا بى: ته‌گه‌ر شانه هه‌نگوينىكى چاك و نه‌صلت پى بى، ته‌وه‌ له‌كوئ بىخه‌يه‌ سه‌ر سىنييه‌كى جوان و سه‌رنانه‌يه‌كى خاوينى به‌سه‌ردابده‌ى، يان بىخه‌يه‌ قاينىكى شكاوو ژه‌نگاوييه‌وه! خواى په‌روه‌ردگاريش ده‌فه‌رموى:

﴿وَالْحَقِّ أَنْزَلْنَاهُ وَالْحَقِّ نَزَلَ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا﴾ (الإسراء: ١٠٥)

واته: قورئانمان به‌هه‌ق ناردۆته‌ خوار، {هاتنه‌ خوارى قورئانه‌ حه‌قه‌}، (وَالْحَقِّ نَزَلَ) وه‌ حه‌قيشى له‌نيو خويدا هه‌لگرتوه، هه‌م خوى حه‌قه‌، هه‌م شى‌وازو كات و شوئى دابه‌زينه‌كه‌شى، حه‌ق بووه.

ئه‌مه‌ش سى‌ هه‌وونه له‌ ئايه‌ته‌كانى قورئانى به‌رزو به‌پىز، له‌باره‌ى ئه‌و دوو ره‌وشته و ئاكاره‌ په‌سندو د‌لگيره‌وه:

یه‌که‌م: خوای په‌روه‌ردگار له‌ سوورپه‌تی (البقرة) دا‌ ئایه‌تی (٨٣) دا، ده‌فه‌رموی:

﴿... وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ..﴾ (٨٣)

واته: وه‌ قسه‌ی باش له‌ گه‌ل‌ خه‌لك‌دا بکه‌ن، وه‌ نوێژ به‌رپا بکه‌ن و، زه‌کات بده‌ن. خوای کارزان، قسه‌ی باش له‌ گه‌ل‌ خه‌لك‌ کردنی، خستۆته‌ پێش نوێژ به‌رپا کردن و زه‌کات دانه‌وه‌، تاكو بزانرێ که ئیسلامه‌تی ته‌نیا نوێژ به‌رپا کردن و زه‌کات‌دان نه‌یه‌، به‌لكو ده‌بی گه‌ت و له‌ت و شیوازی دواندنیش، له‌ گه‌ل‌ خه‌لك‌دا چاك و په‌سند بی.

دووهم: خوای گه‌وره‌و مه‌زن له‌ سوورپه‌تی (الإسراء) ئایه‌تی (٥٣) دا، ده‌فه‌رموی:

﴿وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزِعُ بَيْنَهُمْ..﴾ (٥٣)

واته: وه‌ به‌به‌نده‌كانم بلی: كامه‌ قسه‌ی باشته‌ره‌، ئه‌وه‌ بکه‌ن، چونکه‌ شه‌یتان به‌ینیان تێك ده‌دا.

بۆیه‌ وه‌ك‌ چۆن باشته‌رین قسه‌ ده‌که‌ی، شیوازی هه‌ره‌ باشی قسه‌کردنیش به‌کار بی‌نه‌، چونکه‌ جاری وا هه‌یه‌ تو‌ مه‌به‌ستێکی باشت هه‌یه‌، به‌لام‌ که شیوازی ده‌رپه‌نه‌که‌ت باش نه‌بوو، ئه‌و حه‌قه‌ی که ده‌ییلی، لێت وه‌رناگیرێ.

سێهه‌م: هه‌روه‌ها خوا (تبارك وتعالی) له‌ سوورپه‌تی (البقرة) ئایه‌تی (١٠٤) دا، ده‌فه‌رموی:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَقُولُوا رَعَيْنَا وَقُولُوا أَنْظَرْنَا وَأَسْمِعُوا وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (١٠٤)

واته: ئه‌ی ئه‌وانه‌ی به‌رواتان هه‌ناوه‌! مه‌لێن: (رَعَيْنَا) {واته: چاودێریمان بکه‌}، به‌لكو بلین: (أَنْظَرْنَا) واته: چاوه‌رپێیان بکه‌و چاودێریمان بکه‌.

که واتایان زۆر لێك‌ نزیکه‌، به‌لام‌ ئه‌و کاته‌ جووله‌که‌كان (رَعَيْنَا) یان بو‌ مه‌به‌ستی خراپ به‌کار ده‌یێنا، بۆیه‌ خوای کاربه‌جێ لێ قه‌ده‌غه‌ کردن، ئه‌و وشه‌و ته‌عبیره‌ به‌کار به‌یێن^(١)، با وشه‌و ته‌عبیرێکی دیکه‌ به‌کار به‌یێن، که شتی خراپی لێ نه‌فامرێته‌وه‌، که‌واته‌: ئینسان ده‌بی شیوازی ده‌رپه‌نیشی چاك‌ بی، وێرایی ئه‌وه‌ی که قسه‌که‌ی له‌ خودی خویدا باشه‌.

■ ٦٤ و ٦٥ ■

**گفت و گوێ هێمنانه، شه‌ره
قسه‌ کردن به چاکترین شیوه
(الحِوَارُ الهَادِيء، وَالْجِدَالُ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ)**

ئىنسان جار جار پيويست ده‌کا له‌ گه‌ل خه‌لکا ديا‌لوگ بکا، وتووێژو گفتو گو بکا، ده‌بى ئىنسان وتووێژه‌کەى هێمن و ئارام بى، هه‌روه‌ها جارى واشه‌ ناچار ده‌بى شه‌ره‌ قسه‌ بکات، ئه‌و کاته‌ش پيويسته‌ شه‌ره‌ قسه‌کەى باشتري‌ن شي‌وازی بۆ هه‌لبێري‌.

٦٤- گفت و گوێ هێمنانه (الحِوَارُ الهَادِيء):

شاره‌زايانى زمانى عه‌ره‌بى به‌مجۆره‌ له‌بارەى چه‌مكى وشەى (حوار)ه‌وه‌، دواون: {الحِوَارُ وَالْمُحَاوَرَةُ: الْمُرَاجَعَةُ وَالْمُرَادَةُ فِي الْكَلَامِ} ^(١)، واته‌: (حوار وَمُحَاوَرَةُ) بريتيه‌ له‌وه‌ كه‌ ئىنسان له‌ گه‌ل به‌رانبه‌ره‌كەيدا قسه‌ بکا، كه‌ ئىستا وشەى ديا‌لوگى بۆ به‌كار ده‌هێنن، وه‌ وتووێژو گفت و گوێ بۆ به‌كار ده‌هێنن.

ئهمه‌ش سێ هه‌ونه‌ له‌ ئايه‌ته‌كانى قورئان، له‌بارەى وتووێژ (حوار)ه‌وه‌:

یه کهم: خوی پهروه دگار وشه ی (جوار) ی له سووړه تی (الكهف) ثایه تی (٣٧) دا، به کار هیناوه، ده فهرموی:

﴿ قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّاهُ رَجُلًا ۚ ﴾ (٣٧)

واته: هاوه له که ی پی گوت، له کاتی کدا که وتووړی له گه لدا ده کرد: ثایا بی برابووی بهو که سه ی که توی له گل دروست کردوه، دواپی توی له نطفه یکه (نطفه) یکه دروست کردوه، دواپی توی کردوه به پیاویک (پر به کراس)؟! ثایا بهرام بهر بهو خوی به سپله ده بی؟.

دووه م: وه خوا له سووړه تی (المجادلة) ثایه تی (١) دا، ده فهرموی:

﴿ ..وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ۝١ ﴾

واته: وه خوا گوپی له وتووړو گوت و گو که تان بووه، (هی پیغه مبهری خواو (صلی الله علیه وسلم) وه (خوله بنت ثعلبه) ^(١).

سییه م: له سووړه تی (یوسف) ثایه ته کانی (٣٩ - ٤٠) دا، (یوسف) (سهلامی خوی لی بی)، ثاوا وتووړ له گه ل دوو هاوه له زیندانی به کهیدا ده کا:

﴿ يَصْحَحِي السِّجْنَ ءَازِبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللَّهُ الْوَحْدُ الْقَهَّارُ ۝٣٩ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءَ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَءَابَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ ۝٤٠ ﴾

واته: ته ی دوو هاوه له زیندانی به کهم! ثایا چند په ستر او یکی جیاواز باشتن {تینسان بیان په رستی} یا خود خوی به کی ته نیای مل پی که چکه ر؟! ثیوه له جیاتی خوا، جگه له چند ناویک که خوتان و باب و باپیرانتان تهو ناوانه تان هه لداوه، ناپه رستن، که خوا هیچ به لگه ی له سهر نه نار دوونه خوار ی.

دیاره ته مه شیوازی که له شیوازی گوت و گو ی هیمنانه.

٦٥- شهپر قسه بهباشتريڻ شيواز (الجِدَالُ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ):

ئە گەر سەرنجتان دابى، خواى پەرەردگار مەگەر چۆن، ئە گەرنا لە قورئاندا
هەر باسى شەپرە قسە (جِدال) ى کردبى، بۆ ئيمانداران، حەتمەن فەرموويەتى
بەباشتريڻ شيو، بىکەن، بۆ ويئە: دەفەرموى:

﴿وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ۖ﴾ العنكبوت. (٤٦)

واتە: وە شەپرە قسە لە گەل خاوەن کتیبەکاندا مەکەن، مەگەر بە چاکترین شيواز.
هەر وەها فەرموويەتى:

﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَدِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ
أَحْسَنُ ۖ﴾ النحل. (١٢٥)

هەميشە دەبى چاکترین شيواز بۆ شەپرە قسە بکار بهێنرێ، چونکە شەپرە
قسە، مەزەنەى ئەوێ لى دەکرى، کە بەرامبەرەکت دلى توند بى و هەلبجى و
تووڕە ببى، ئنجا ئە گەر شيوازەکت زۆر جوان نەبى، ئەوەرەنگە بىزار ببى و، زياتر
بيانوى دەست دەکەوى، کە ئەو هەقەى پى دەلى، لىت وەرەگرى.

سەرەتا با سەرنجى شيکردنەوێ زاناو پىپۆرانی زمانى عەرەبىي بەدين بۆ چەمک و
واتاى (جِدال):

أ- (ابن فارس) دەلى: {الجِدَالُ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ: الجِدَالُ: مَصْدَرُ قَوْلِهِمْ: جَادَلُهُ
يَجَادِلُهُ جِدَالًا وَمُجَادَلَةً مِنْ مَادَّةٍ (ج د ل) أَصْلٌ وَاحِدٌ، وَهُوَ مِنْ بَابِ اسْتِحْكَامِ الشَّيْءِ فِي
اسْتِرْسَالٍ يَكُونُ فِيهِ، وَامْتِدَادِ الْخُصُومَةِ وَمِرَاجَعَةِ الْكَلَامِ} (١)، واتە: (جِدال) چاوگى
ئەو قسەيانە کە دەلى: (جَادَلُهُ يَجَادِلُهُ جِدَالًا وَمُجَادَلَةً) لە ماددەى (ج د ل) ئەو
هاتو، کە بەهێزبوون و مەحکەم بوونى شتێک دەگەيەنێ، لە گەل درێژ بوونەوێ
مشت و مپرو شەپرە قسەدا.

ب- (راغب الأصفهاني) دهربارهی (جدال) دهلی: {الجدال: المفاوضة على سبيل المنازعة والمغالبة} (١)، واته: (جدال) بریتیه له قسه کردن به شیویهک که ناکوکیی تیدا بیت و، هه رکامیکیان بیهوی به سهه ر ئه ویدیکه یاندا زال بی.

ج- (المنائوي) دهلی: {الجدال: هو التخاصم بما يشغل عن ظهور الحق ووضوح الصواب} (٢)، واته: (جدال) بریتیه له ناکوکیی و مشت و مریک که وابکات رینگا بگری له دهرکه وتنی حهق و، له دهرکه وتن و رپوشنبوونهوی تهوی که راسته.

چونکه له (مُجادلة) دا هه رکامیکیان دیهوی خوی سهه بکهوی، هه تا هه ندی گوتوویه: (مُجادلة) به (المجدولة) هه هاتوه، واته: زهوی، که هه رکامیکیان دیهوی تهوی دیکه یان به ئه رزی دابدا.

ئه مه ش چوار هه وونه له دهقه کانی قورئان و سوننهت له باره ی (جدال) هه:

یه کهم: خوی زاناو توانا له سووره تی (العنکبوت) ئایه تی (٤٦) دا، ده فه رموی:

﴿وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ ..﴾ (٤٦)

واته: وه شه ره قسه له گهل خاوه ن کتیباندا مه کهن، مه گهر به شیوازیک که باشتینه.

دووهم: هه روه ها خوا (سبحانه و تعالی) له سووره تی (النحل) ئایه تی (١٢٥) دا، ده فه رموی:

﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَدِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ..﴾ (١٢٥)

واته: بانگه واز بکه بو رپیازی په روه رد گارت به حیکمهت {واته: به لیرانیی و

(١) مفردات ألفاظ القرآن، ص ٧٨.

(٢) التوقيف على مهمات التعاريف، ص ١٢٢.

وەستایی، وە بە ئامۆژگاری چاک، وە بە‌باشترین شیوه‌ شەڕە قسەو مشت و مەریان لە گەڵدا بکە.

سێیه‌م: بە‌لام بە‌نسبەت کافرانەوه‌ خۆی پەرورەدگار لە سوورەتی (الکەف) ئایەتی (٥٦) دا دە‌فەرموی:

﴿.. وَجَدِلَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ...﴾ (٥٦)

واتە: وە ئەوانەى بێ پروان، بە بە‌تال و نا‌هەق، شەڕە قسە دە‌کەن، بۆ ئەوێ حەقی بێ بە‌رپەرچ بدەنەوه‌.

چوارەم: پێغه‌مبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لەو بارەوه‌، کە شەڕە قسە (جدال) باش نیە، مە‌گەر بە‌ناچاری، فەرموویەتی:

{مَا ضَلَّ قَوْمٌ بَعْدَ هُدًى كَانُوا عَلَيْهِ، إِلَّا أَوْتُوا الْجَدَلَ، ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ: ﴿... مَا ضَرَّكُمْ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ﴾ { أخرجه أحمد برقم (٢٢٢١٨)، والترمذي برقم (٣٢٥٣) وقال: حسن صحيح، وابن ماجه برقم (٤٨)، والطبراني برقم (٨٠٦٧)، والحاكم برقم (٣٦٧٤) وقال: صحيح الإسناد، قال شعيب الأرناؤوط: حديث حسن بطرقه وشواهده، قال الألباني: حسن.

واتە: هیچ کۆمەڵێک دواى ئەوێ لە‌سەر پێنمایی و پێی راست بوون، سەریان لێ نە‌شیواوه‌، مە‌گەر بە‌هۆی شەڕە قسەو مشت و مەری بێ جێوه‌، دواى ئەم ئایەتەى خوێندەوه‌:

﴿.. مَا ضَرَّكُمْ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ﴾ (٥٨) الزخرف.

واتە: ئەو و یەنە‌یەیان بۆتۆ نە‌هێنایەوه‌، مە‌گەر وە‌ک شەڕە قسەو بە‌زاندن، ئەویش ئەو‌ه‌بوو کە بە‌پێغه‌مبەریان (صلی اللہ علیہ وسلم) گوت: ئایا تۆ نالێی هەموو ئەوانەى بێ دە‌پەرستن و پەرستراویشیان لە‌ دۆزەخ دان، ئنجا نە‌صرانییەکان عیسا دە‌پەرستن، کەواتە: عیسا‌ش دە‌بێ لە‌ دۆزەخ دا‌بێ!!

دواى خۆی زاناو شارەزا لە‌ سوورەتی (الأنبياء) دا پوو‌نی کردەوه‌، کە مە‌بە‌ست لە‌ پەرستراوێک کە لە‌ گە‌ڵ پەرستەرە‌کانیاندا دە‌چنە دۆزەخ، بێ و سە‌نە‌مە‌کان،

ياخود ئەوانەن کە رازىي بوون لە جياتى خوا بپه‌رسترن، به‌لام عيسا (سه‌لامى
خوای لىيى)، وه‌ پياوچاكانىك كە حاشايان كردوه‌ له‌و كه‌سانه‌ي كە له‌ كه‌ولێ
خۆيان ده‌يانبه‌نه‌ ده‌رو، له‌ ئاستى خۆيان زياتر به‌رزيان ده‌كه‌نه‌وه‌و، به‌پيروزيان
داده‌نن و ده‌يانپه‌رستن، مادام حاشايان لى‌كردوون و به‌رئه‌تيان لى‌كردوون، كه‌واته‌:
وه‌ به‌ر ئەو هه‌ره‌شه‌يه‌ ناكه‌ون، وه‌ك خوا فه‌رمويه‌تى:

﴿إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴿١٠١﴾ لَا يَسْمَعُونَ
حَسِيسَهَا وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنفُسُهُمْ خَالِدُونَ ﴿١٠٢﴾﴾ الْآلِئَاءُ.

واته‌: بى‌گومان ئەوانه‌ي موژده‌ي هه‌ره‌ باشى ئىمه‌يان بۆ پىشكه‌وتوه‌، ئەوانه‌ له‌
دۆزه‌خ دوور خراوه‌ن. ده‌نگى قرچه‌ي نايستن، وه‌ له‌نازو نيعمه‌تي‌كدا كه‌ نه‌ فسيان
ناره‌زووى ده‌كات، به‌ هه‌ميشه‌يى ده‌ميننه‌وه‌.

له‌ نۆره‌ كۆمه‌لاه‌ نيه‌كه‌ن لى‌كه‌نه‌ن

بە‌رێ هه‌كەم عێز موانع النوازل اللى‌كه‌نه‌ن

AliBapir

Google Play App Store

QR codes

AliBapir

YouTube

QR codes

AliBapir

■ ٦٦ ■

له نیگای خۆ گرتنهوهوه، داوینیه خۆ پاراستن (الْغَضُّ مِنَ الْبَصَرِ، وَحِفْظُ الْفَرْجِ)

یه کی دیکه له رهوشتهکانی ئینسانی ئیماندار نهوهیه، که له نیگای خۆی بگریتهوهوه چاو نهپرته نهو شتانهی که تارهزووی دهجوولین، چ بو پیاوان، چ بو ئافرهتان، چاو نهبرنه جوانیهکانی یه کدی، وه داوینیه خۆشیان پاریزن.

(راغب الأصفهانی) لهبارهی چه مک و واتای وشهی (غَض) هوه، دهلی: {الْغَضُّ: مَصْدَرُ قَوْلِهِمْ: غَضَّ بَصَرَهُ يَغْضُهُ غَضًّا، وَهُوَ مَأْخُوذٌ مِنْ مَادَّةٍ: (غ ض ض) الَّتِي تَدُلُّ عَلَى مَعْنَيَيْنِ: ١- الْكَفِّ وَالنَّقْصِ. ٢- الطَّرَاوَةِ، وَغَضَّ الْبَصَرَ مِنَ الْمَعْنَى الْأُولَى} (١).

واته: وشهی (غَض) چاوگه له و قسه یانهوه که دهلی: (غَضَّ بَصَرَهُ يَغْضُهُ غَضًّا)، واته: له چاوی خۆی گرتنهوه، له ماددهی (غ ض ض) هوه، هاتوه، که دوو مانایان دهگهیهنی:

- نههیشتن و ناتهواویی.

- تهرو تازهی.

دیاره (غَض الْبَصَر) له مانای یه که میانه، واته: ئینسان له نیگای خۆی بگریتهوهوه لێی کهم بکاتهوه.

(ابن کثیر) ده‌لی: {أَنْ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ عَمَّا حُرِّمَ عَلَيْهِمْ، فَلَا يَنْظُرُوا إِلَّا إِلَى مَا أَبَاحَ لَهُمُ النَّظَرُ إِلَيْهِ} (١)، واته: له نیگای خو گرتنه‌وه، ئه‌وه‌یه که ئینسانی مسوڵمان چ پیاو چ ئافره‌ت، له چاوی خو بگریته‌وه، له‌به‌رامبه‌ر شتی‌کدا که لێ قه‌ده‌غه‌ه کراوه، ته‌ماشای بکا، مه‌گه‌ر ئه‌و شتانه‌ی که ره‌وان، ئه‌گه‌رنا سه‌رنجیان نه‌داو چاویان تی نه‌برئ.

ده‌بارهی داوینی خو پاراستن (حِفْظُ الْفَرْجِ) ییش (الْبَغْوِ) ده‌لی: {الْفَرْجُ إِسْمٌ يَجْمَعُ سَوَاءَ الرَّجُلِ وَالْمَرْأَةِ، وَحِفْظُ الْفَرْجِ: التَّعَفُّفُ عَنِ الْحَرَامِ} (٢)، واته: (فَرْج) واته: پاش و پی‌شی {یاخود ئه‌ندامی زاو زیی} پیاو و ئافره‌ت، وه پاراستنی داوین، بریتیه له خو پاک راگرتن له به‌رامبه‌ر شتی‌کدا که قه‌ده‌غه‌یه.

ئهمه‌ش دوو هه‌وونه له ده‌قه‌کانی شه‌ریعه‌ت له‌و باره‌وه:

یه‌که‌م: خوای پاک و تاک، هه‌م له بارهی نیگای خو گرتنه‌وه، هه‌م ده‌بارهی داوینی خو پاراستن، ده‌فه‌رموئ:

﴿قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ﴾ (٣٠) وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ... (٣١) ﴿النور.

خوای به‌به‌زه‌یی به‌پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) ده‌فه‌رموئ: به پیاوانی ئیماندار به‌فه‌رموئ: له نیگای خوایان بگرنه‌وه، وه داوینی خوایان بیاریژن، وه به‌ئافره‌تانی بر‌وادار به‌فه‌رموئ: له نیگای چاوه‌کانیان بگرنه‌وه، وه داوینی خوایان بیاریژن.

ئنجاه وه‌ك گوتراوه: {النَّظَرُ بَرِيدُ الزُّنَا}، واته: روایینی به ئاره‌زووه‌وه، پۆسته‌ی زینایه‌و له ئه‌نجامی سه‌رنجدانی ناشه‌رعیی و چه‌رامه‌وه، ئینسان به‌ره‌و داوین پی‌سی ده‌چی.

(١) تفسیر ابن کثیر، ج ٢ ص ٥٨٩.

(٢) معالم التنزیل ج ١٨ ص ٣٠٣.

لەو بارەو (أحمد شوقي) شاعیر شیعریکی جوانی ھەمە دەلی:

{نَظْرُهُ فَإِبْتِسَامَةٌ فَسَلَامٌ فَكَلَامٌ فَمَوْعِدٌ وَلِقَاءٌ}، واتە: ڕوانینیكەو، زەرەدەخەنەیهكە، دواى سلاو كردنیکە، دواى قسە كردنیکە، دواى جێژوان دانانیکەو، دواى پێكگەشتنە.

بۆیە خۆی کاربەجێ بۆ ھەندێ لەو گوناھانە، یاخود دەربارەى سنوورەکانى خۆی، دەفەرموی: ﴿.. فَلَا تَقْرُبُوهَا ۖ﴾ (البقرة، واتە: نزیکیان مەكەون.

ھەندێ گوناح ئەگەر لێی نزیک بوویەو، ڕەنگە دواى بخلیسکێ.

بەلام بۆ ھەندیکى دیکە لە سنوورەکانى دەفەرموی: ﴿.. فَلَا تَعْتَدُوهَا ۖ﴾ (البقرة، سنوورەکانى مەبەزێن. یانی: لەو جۆریان نزیکیشیان بکەونەو ئەسایە، گرنگ ئەویە نەبەزێن.

دووھم: پێغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەرموی:

{اِضْمَنُوا لِي سِتًّا مِنْ أَنْفُسِكُمْ، أَضْمَنْ لَكُمْ الْجَنَّةَ، أَصْدُقُوا إِذَا حَدَّثْتُمْ، وَأَوْفُوا إِذَا وَعَدْتُمْ، وَأَدُّوا إِذَا أَوْمَنْتُمْ، وَاحْفَظُوا فُرُوجَكُمْ، وَعَصُوا أَبْصَارَكُمْ، وَكُفُّوا أَيْدِيَكُمْ}، أخرجه أحمد برقم (٢٢٨٠٩)، وابن حبان برقم (٢٧١)، والحاكم برقم (٨٠٦٦)، وقال: صحيح الإسناد، وتعقبه الذهبي في التلخيص وقال: فيه إرسال، والبيهقي في شعب الإيمان برقم (٤٨٠٢)، وأخرجه أيضاً: البيهقي برقم (١٢٤٧١)، قال الهيثمي (١٤٥/٤): رواه أحمد، والطبراني في الأوسط، ورجاله ثقات إلا أن المطلب لم يسمع من عبادة، قال شعيب الأرناؤوط: حسن لغيره وهذا إسناد رجاله ثقات.

واتە: ئێوە شەش شتانم لە نەفسى خۆتاندا گرەنتى (ضمانة) پێ بدن، منیش گرەنتى چوونە بەھەشتان پێ دەدەم.

١- ھەركاتى قسەتان كرد، راست بێژ بن.

٢- ھەركاتى گەفتان دا، گەفتى خۆتان بەجى بێن.

٣- ھەركاتى سپاردەتان پێ سپێردرا، دەست پاك بن و بپاریژن.

٤- داوێنى خۆتان بپاریژن.

٥- چاوى خۆتان بگرەو.

٦- وە دەستى خۆتان بگێژنەو {لە حەرام و لە ھەر شتێك كە سەتەم و خراپە و ناھەرەىیە}.

■ ۶۷ ■

خو پاکراگرتن له کاته هاوسهر گیرییه نهکردن دا (الِإِسْتِعْفَافُ عِنْدَ عَدَمِ الزَّوْاجِ)

کاتیک که ئینسان ناتوانی هاوسهرگیری بکا، دهبی خوئی کوئترپول بکاو
خوئی پاک رابگری.

سهرهتا با سهرنجیکی شیکردنهوهی زانایان بدهین، بو چه مک و واتای وشهی:
(إِسْتِعْفَافُ):

أ- (ابن فارس) دهلی: {الِإِسْتِعْفَافُ، الْعِفَّةُ: مَصْدَرُ قَوْلِهِمْ: عَفَّ عَنِ الشَّيْءِ يَعِفُّ عِفَّةً، مِنْ مَادَّةٍ: (ع ف ف) الَّتِي تَدُلُّ عَلَى (الْكَفِّ عَنِ الْقَبِيحِ)}^(۱)، واته: وشهی (الْعِفَّةُ) چاوگه لهو قسه یانهوه هاتوه، که دهلی: (عَفَّ عَنِ الشَّيْءِ يَعِفُّ عِفَّةً) واته: خوئی له بهرامبهه رهو شته دا پاک راگرت، له ماددهی (ع ف ف) هوه هاتوه، که دهلالهت دهکا له سهر دهستگرتنهوهو خو پاراستن له شتی ناقولاو ناشیرین.

ب- (راغب الأصفهانی) یش دهلی: {الْعِفَّةُ: حُصُولُ حَالَةٍ لِلنَّفْسِ تَمْتَنِعُ بِهَا عَنْ غَلَبَةِ الشَّهْوَةِ}^(۲)، واته: (عِفَّةٌ) بریتیه له پهیدا بوونی حاله تیک بو نه فس، که بههوی رهو حاله تهوه، نه فس خوئی لهوه دهپاریزی ئاره زوو به سهریدا زال بی.

(۱) مقایس اللغة، ج ۴ ص ۳.

(۲) مفردات ألفاظ القرآن، ص ۳۳۹.

ئەمەش دوو ھوونە ی دەقەکانی قورئان و سوننەت لەو بارەوہ:

یەکەم: خۆی پەرورەدگار لە سوورەتی (النور) ئایەتی (٣٣) دا، دەربارە ی ئەوہ کہ مەرۆف دەبی خۆی پاک رابگری ئە بەرامبەر ھەلس و کەوتە جینسییە قەدەغەکاندا، دەفەرموی:

﴿وَلَيْسَتَعَفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ...﴾ (النور)

واتە: وە ئەوانە ی کہ ناتوان ھاوسەرگیری بکەن، با خۆیان پاک رابگرن و خۆیان کۆنترۆل بکەن، تاکو خوا لە بەخششی خۆی بێ نیازیان دەکا.

واتە: {تاکو ئەو کاتە توانای ھاوسەرگیریان دەبی، یاخود: با لەسەرەتاوہ مەشق بەخۆیان بکەن و خۆیان رابھێنن، تاکو دوایی ئەو خۆپاک رابگرتنە، تێیاندا دەبێتە سێفەت و مەلەکە یەکی بەھێز، وە خۆی پەرورەدگار بی نیازیان دەکا لەوہ ی زەحمەت بە خۆیانەوہ بکێشن، چونکە دوای ئەوہ ی ئینسان لەسەر رەوشتی بەرزو جوان خۆی رابھێنا، تێیدا دەبی بە مەلەکە یەک، وەک چۆن ھەناسە دەدا، ئاوا ئەو رەوشتە بەرزو جوانە لەخۆیدا دێتتە دی، بی ئەوہ ی کہ تووشی زەحمەت بی، بەلام لە ئیستاوہ با خۆیان پاک رابگرن (وَلَيْسَتَعَفِ).

دووہم: پێغەمبەری خواش دەفەرموی:

{وَمَنْ يَسْتَعْفِفْ يُعِفُّهُ اللَّهُ...} (١).

واتە: ھەرکەسێ خۆی پاک رابگری، خوا پاکیی پی دەبەخشێ و پاکی دەکا {لە ئەنجامی ئەوہ دا کار لەسەر خۆی دەکا}.

■ ۶۸ ■

**به شهرم و شکو بوون،
له ههموو ههلس و کهوتیکدا
(التَّخَلُّقُ بِالْحَيَاءِ فِي كَافَّةِ التَّصَرُّفَاتِ)**

رپوشت و ټاکاریکی دیکه بهرزو پهسند، که دهبع ئینسان له گهډ خهډک و دهورو بهریدا، خوئی پئی برازیښتهوه، شهرم و شکویه.

پسپورانى زمان له باره ی چه مک و واتای وشه ی (حیاء)هوه، گوتوویانه:

أ- {الْحَيَاءُ: مَصْدَرٌ قَوْلِهِمْ حَيِيَ، وَهُوَ مَا خُوذَ مِنْ مَادَّةٍ (ح ي ي) الَّتِي تَدُلُّ عَلَى الْإِسْتِحْيَاءِ الَّذِي هُوَ ضِدُّ الْوَقَاحَةِ ... يُقَالُ: حَيَّيْتُ مِنْهُ أَحْيَا، إِذَا اسْتَحْيَيْتَ^(۱)، واته: (الْحَيَاءُ) چاوگی نهو قسه یانه که دهلی: (حیی) وه نهویش له مادده ی (ح ي ي) هوه هاتوه، که دهلالهت دهکا لهسهر شهرم کردن، که بریتیه له پیچهوانه ی بی چاوورویی، چاو قاییمی، ده گوتری: (حییْتُ مِنْهُ أَحْيَا)، واته: شهرم کرد، شهرمی لی ده کهم، ههر کات شهرمت لی کرد.

ب- {الْحَيَاءُ: تَغَيُّرٌ وَإِنْكَسَارٌ يَعْتَرِي الْإِنْسَانَ مِنْ خَوْفٍ مَا يُعَاجِبُ بِهِ، أَوْ انْقِبَاضُ النَّفْسِ عَنِ

الْقَبَائِحِ وَتَرَكْهَا^(١)، واته: (حیاء) حالهتیکى به خو داشکانه وهیه، تووشی ئینسان دى، به هوئى ئه وه وه، که ترسى هه بى له شتیک لى به عهیب بگیری، یا خود گوتراوه: بریتیه له وهى نه فس گرژ بى له بهرام بهر شتى نا قولاً و ناشیریندا، که لى به عهیب بگیری، واز لیهینانى پى ده گوتری: (حیاء).

ئه مه ش سى هه وه نه ده قه کانى شه ریهت له باره ی (شه رم و شکو) وه:

یه که م: خواى په ره وردگار له سوو په تی (القصص) نایه تی (٢٥) دا، باسی شه رم و شکو ده کاو ده فه رموی.

﴿فَجَاءَهُ أَحَدُهُمَا تَمْشِي عَلَى أَسْتَحْيَاءٍ ..﴾

واته: یه کى له دوو کچه که {ی ئه و پیاوه صالحه} هاتن بو لای {مووسا} که به شه رم وه ده روشت.

دوو هه م: پیغه مبه ری خواش له فه رمو ده یه کدا، ده فه رموی:

{أَرْبَعٌ مِنْ سُنَنِ الْمُرْسَلِينَ: التَّعَطُّرُ، وَالنَّكَاحُ، وَالسَّوَاكُ، وَالْحَيَاءُ}، أخرجه أحمد برقم (٢٣٦٢٨)، وابن أبي شيبة برقم (١٨٠٢)، والترمذي برقم (١٠٨٠) وقال: حسن غريب، والطبراني برقم (٤٠٨٥)، والبيهقي في شعب الإيمان برقم (٧١٩). قال شعيب الأرنؤوط: إسناده ضعيف، وقال الألباني: ضعيف.

واته: چوار شت له رهوشته کانى پیغه مبه رانن: خو بوئحوش کردن و، هاوسه رگیری و، زارو ددان پاک کردنه وه، شه رم و شکو.

سییه م: له وه سفی پیغه مبه ردا (صلی الله علیه وسلم) وهك سیفه تی شه رم و شکو، گوتراوه:

{كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَشَدَّ حَيَاءً مِنَ الْعَذْرَاءِ فِي خَدْرِهَا} أخرجه أحمد برقم (١١٧٠١) قال شعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط الشيخين.

واته: پیغه مبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له کچی پشت په رده به شه رم تر بوو.

■ ٦٩ و ٧٠ و ٧١ و ٧٢ ■

پوښته بوونې تافره ت و، جوانیې خو دهرنه خستنه جگه له وهی
به شپوهی ئاسایې دهرده کهوی و، نه پوښتنه به شپوهیه که
جوانیې په نهانې دهریخت و، به نازو نووزې سهرنج راکیښانه
قسه نه کړنې و، نیشته جې بوونې له مالداو، له کاتې
دهرچوونې پيوستدا خو نه ازانده وهی

(تَسْتُرُ الْمَرْأَةَ وَعَدَمُ إِبْدَاءِ زِينَتِهَا، إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا عَادَةً، وَعَدَمُ مَشْيِهَا بِصُورَةٍ جَالِبَةٍ
لِلْأَنْظَارِ لِزِينَتِهَا الْبَاطِنَةِ، وَعَدَمُ التَّغَنُّجِ فِي الْكَلَامِ بِصُورَةٍ مُلْفِتَةٍ، وَالِإِسْتِقْرَارُ فِي الْبَيْتِ،
وَعَدَمُ التَّبَرُّجِ عِنْدَ الْخُرُوجِ).

٦٩- پوښته بوونې تافره ت و، جوانیې خو دهرنه خستنه جگه له وهی به شپوهی
ئاسایې دهرده کهوی. (تَسْتُرُ الْمَرْأَةَ وَعَدَمُ إِبْدَاءِ زِينَتِهَا، إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا عَادَةً)؛

خوای په روه ردگار له سوړه تی (النور) ثایه تی (٣١) دا، ده فهرموئ:

﴿وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ
إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ خُمُرَهُنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ﴾ (٣١)

واته: به تافره تانی پروادار بلئ: له چاوی خوایان بگرته وه، وه داوینی خوایان
پاریژن، وه جوانیې خوایان دهرنه خن، مه گره ته وهی دهرده کهوی، (ته وهی که
به عاده ت دهرده کهوی (القرطبي) ده لئ: (لما كان الغالب من الوجه والكفين

ظهورهما عادة وعبادة ... يمكن إرجاع الاستثناء إليهما^(١). واتە: لەسۆنگەى ئەووە کە بەزۆری وایە ڕووو لەپە دەستەکان بە عادیەت و لەکاتی عیبادەتدا دەربکەون .. دەگونجی هەڵاواردنەکە بۆ ئەوان بگەرێتەووە[{] وە با سەرپۆشەکانیان بەسەر یەخەکانیاندا بدەن، [{]واتە: ئەو هێچ دەبی سەرپۆشیان لەسەر بی، بەلام دەبی سینگ و بەرۆکیشیان داپۆشن[}].

٧- نەرۆیشتنی ئافرەت بەشیوەیهك كه جوانی پنهانی دهربخت
(وَعَدَمَ مَشِيهَا بِصُورَةٍ جَالِيَةٍ لِلْأَنْظَارِ لَزِيْنَتِهَا الْبَاطِنَةُ):

خوای میهرەبان لە سوورەتی (النور) ئایەتی (٣١)دا، دەفەرموی:

﴿...وَلَا يَصْرِيْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِيْنَ مِنْ زِيْنَتِهِنَّ...﴾ (٣١)

واتە: وە با پێیان بە زەویدا نەکوئن، تاكو ئەو جوانییەى کە پەنھانیان کردووە، سەرنجی خەلکی بۆلا ڕانەکیشن، [{]واتە: بەشیوەیهك نەرۆن کە لارو لەنجە بکەن، یان ئەندامەکانیان دەربخەن و سەرنجی خەلک رابکێشن[}].

٧١- بە نازو نووزی سەرنج راکێشانه قسه نەکردنی ئافرەت
(عَدَمَ التَّغَنُّجِ فِي الْكَلَامِ بِصُورَةٍ مُلْفِتَةٍ):

خوای زاناو شارەزا لە سوورەتی (الأحزاب) ئایەتی (٣٢)دا، دەفەرموی:

﴿.. فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ..﴾ (٣٢)

واتە: وە با قسەى نەرم و ناسک نەکەن، بە شیوەیهك کە ئەوێ دلی نەخۆشیی تێدايە، تەماعیان تی بکا.

زانایان گوتویانە: {فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ} أي: لَا تُلْنَنَّ، يقال: خَضَعَتِ الْمَرْأَةُ بِكَلَامِهَا، وَخَضَعَ بِكَلَامِهِ: أَلَانَتْهُ لَهُ وَأَلَانَتْ لَهَا^(٢)، واتە: با قسەى نەرم و ناسک و بە عیشووە

(١) الجامع لأحكام القرآن، ج ١٢ ص ١٩٢، ١٩٣.

(٢) عمدة الحفاظ، ج ١ ص ٥٠٩.

ناز نه کهن، نجا نه مه جاری وایه پیاو قسه ی وا دهکا، بو شهوی سهرنجی
ثافرهت راکیشی، جاری وایه ثافرهت قسه ی وا دهکا بو شهوی سهرنجی پیاو
رپاکیشی، بهلام زیاتر ثافرهت سهرنج راکیشن بو پیاوان، نهک به پیچهوانهوه،
بوپیه خوی پهروردگار بهتایبهت باسی ثافرهتانی کردوه.

له ماناکردنی (طمع)یشدا گوتوویانه:

{الطَّمَعُ: نَزْعُ الشَّيْءِ إِلَى الشَّيْءِ، شَهْوَةٌ لَهُ} ^(١)، واته: به نارهزوهوه جوولانی شتیکه
بهروهو شتیک.

٧٢- نیشتهجی بوونی ثافرهت له مالداو، له کاتی دهرچوونی پیوئیستدا.

خو نهرازاندهوهی (الِإِسْتِقْرَارُ فِي الْبَيْتِ، وَعَدَمُ التَّبَرُّجِ عِنْدَ الْخُرُوجِ):

دیاره نه مهش یهکی دیکهیه له سیفته بهرزو جوانهکان، که دهبی ثافرهتی
مسولمان خویمان پی برازینتهوه.

سهرهتا با مانای وشه ی (إِسْتِقْرَار) و (تَبَرُّج) بخهینه روو:

أ- شارهزایان لهبارهی چه مک و واتای (إِسْتِقْرَار)وه گوتوویانه: {القرار: مصدر
(قَرَّ) يَقَرُّ فِي مَكَانٍ كَذَا، قَرَارًا: أَي: ثَبَّتَ ثُبُوتًا جَامِدًا، وَأَصْلُهُ مِنَ الْقَرِّ وَهُوَ مِنَ الْبَرْدِ مَنْ
حَيْثُ أَنَّ الْبَرْدَ يَقْتَضِي السُّكُونَ، كَمَا أَنَّ الْحَرَّ يَقْتَضِي الْحَرَكَةَ} ^(٢). واته: (قرار) چاوگه
له ((قَرَّ) يَقَرُّ فِي مَكَانٍ كَذَا، قَرَارًا) یانی: له فلان شوین نیشتهجی بوو نیشتهجی
دهبی، نیشتهجی بوون، واته: به شیوهیهکی نهجوولاو چهسپا، نهویش له ریشهدا
له ((قَرَّ)وهه هاتوه، که بهمانای سهرما دی و خوازیاری نهجوولانه، وهک چوون
گهرما خوازیاری جوولانه.

ب- وه دهربارهی وشه ی (التَّبَرُّج) گوتوویانه: {التَّبَرُّجُ: تَفَعُّلٌ مِنَ الْبَرَجِ، وَهُوَ الظُّهُورُ،

(١) ههمان سهرچاوهی پیشوو، ج ٢ ص ٤١٦.

(٢) ههمان سهرچاوهی پیشوو، ج ٣ ص ٢٩٣-٢٩٤.

وَمِنْهُ بُرُوجُ السَّمَاءِ، وَبُرُوجُ الْحِصْنِ لِظُهُورِهَا ... وَالْبُرُوجُ: الْقُصُورُ^(١)، واته: (تَبْرُج) (تَفْعُل) له (بَرْج) هوه، كه ئه‌ویش بریتیه له ده‌رکه‌وتن، هەر بۆیه‌ش به‌ئەستێره‌کانی ئاسمان گوتراوه: (بروج) وه به‌بورجه‌کانی قه‌لا گوتراوه: (بروج) چونکه دیارن، هه‌روه‌ها (بروج) کۆی (برج) ه، واته: کۆشک.

ج- (الطبري) گوتویه‌تی: {إِنَّ التَّبْرَجَ هُوَ إِظْهَارُ الزَّيْنَةِ، وَإِبْرَازُ الْمَرْأَةِ مَحَاسِنِهَا لِلرِّجَالِ^(٢)، واته: (تَبْرَج) ده‌رخستنی جوانییه، وه ئه‌وه‌یه كه ئافه‌رت جوانییه‌کانی خۆی پێشانی پیاوان بدات.

كه خۆی زاناو کاربه‌جی له سووره‌تی (الأحزاب) ئایه‌تی (٣٣) دا، ده‌فه‌رموی: ﴿وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى ..﴾

واته: له ماله‌کانی خۆتاندا نیشته‌جی بن، {پرۆوی دواندن له هاوسه‌رانی به‌پرێزی پیغه‌مبه‌ری خوایه (صلی الله علیه وسلم)، به‌لام ئافه‌رتانی مسوڵمانیش ده‌گریته‌وه}، وه {کاتێک له‌مال ده‌رچوون} به‌خۆپازاندنه‌وه‌ی سه‌رده‌می نه‌فامیی، خۆتان مه‌پازینه‌وه.

لێره‌دا به‌پێویستی ده‌زانم چه‌ند قسه‌یه‌کی نه‌سته‌ق له‌خاوه‌نی کتییی (عمدة الحفظ) بخوازمه‌وه له‌باره‌ی نه‌فامیی (جهل) هوه:

{الْجَهْلُ: ضِدُّ الْعِلْمِ، وَالْعِلْمُ تَصَوُّرُ الشَّيْءِ مَا هُوَ عَلَيْهِ، أَوْ تَصْدِيقُ ذَلِكَ، وَالْجَهْلُ ضَرَبَانُ: بَسِيطٌ، وَمُرَكَّبٌ وَأَقْبَحُهُمَا الثَّانِي، لِأَنَّ صَاحِبَهُ يَجْهَلُ وَيَجْهَلُ أَنَّهُ يَجْهَلُ.

وقسّم (راغب الأصفهاني) الجهل إلى ثلاثة أقسام:

الأول: وَهُوَ خُلُوُّ النَّفْسِ مِنَ الْعِلْمِ، هَذَا هُوَ الْأَصْل.

والثاني: إِعْتِقَادُ الشَّيْءِ بِخِلَافِ مَا هُوَ عَلَيْهِ.

(١) هه‌مان سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ج ١ ص ١٧٢.

(٢) جامع البيان، ج ١٠ ص ٢٩٤.

والثالث: فعل الشيء خلاف ما حَقُّهُ أَنْ يُفْعَلَ، سواءً اعتَقَدَهُ صَحِيحاً أَوْ فاسِداً، كَمَنْ تَرَكَ الصَّلَاةَ مُتَعَمِّداً^(١).

واته: نه‌زانی دژی زانینه، زانینیش په‌ی بردن به‌ شتی‌که وه‌ک خوی که‌ هه‌یه، یان به‌راست دانانیه‌تی.

وه‌ نه‌زانی دوو جو‌ره: ساده، وه‌ لی‌کدراو، خراپ‌ترینیشیان دوه‌میان، چونکه‌ خاوه‌نه‌که‌ی نازانی و ناشزانی، که‌ نازانی.

وه‌ (راغب الأصفهانی) نه‌زانی کردۆته‌ سی‌ به‌ش:

یه‌که‌میان: خالی بوونی نه‌فس له‌ زانیاری، که‌ ته‌وه‌ش ته‌سلی نه‌زانی.

دووهمیان: بر‌وابوون به‌ شتی‌که به‌ پی‌چه‌وانه‌ی ته‌وه‌وه‌ که‌ هه‌یه.

سی‌یه‌میان: کردنی شتی‌که به‌ پی‌چه‌وانه‌ی ته‌وه‌وه‌ که‌ شایسته‌ بوو، ئنجا یه‌کسانه‌ به‌راستی بزانی یان به‌ خراپ، وه‌ک که‌سی‌که‌ نوێژ نه‌کات به‌ته‌نقه‌ست (به‌بی‌ عوزر).

له‌ دوره‌ کومه‌لایه‌تیه‌که‌مان له‌کاتێکێ
100th Anniversary
بۆ ئێستێ هه‌م ئێرێ مێژوایێ ئێسلامی

AliBapir

Google Play App Store

کاتێکێ
دایه‌باندنی مه‌کتبه‌ی مامۆستا عه‌لی بایرێر

دایه‌باندنی مه‌کتبه‌ی مامۆستا عه‌لی بایرێر

۷۳

خاوهن چاکه بوون (الفضل)

خاوهن چاکه بوونم کردوه به کوّتا رهوشتی بهرزو پهسندی ئینسانی مسولمان، که مامهلهی بی له گهّل خهّلك و کوّمه لگادا دهکا، که دهبی ههولّ بدات خاوهن چاکه (فضل) بی و، بهخشندهو چاکه کارو سوود گهیهنهر بی بوّ دهورو بهری، به گشتی.

ئنجبا با سهرنجیکی شیکردنهوهی زانایان بدهین بوّ چه مک و واتای وشه ی (فضل):

أ- (إبن فارس) دهلی: {الفضل: مَصْدَرٌ قَوْلِهِمْ: فَضْلٌ يَفْضُلُ مِنْ مَادَّةٍ: (ف ض ل) الَّتِي تَدُلُّ عَلَى زِيَادَةٍ فِي شَيْءٍ، الْفَضْلُ: الزِّيَادَةُ فِي الْخَيْرِ} ^(١) واته: (فضل) له (فضل يفضّل) هوه هاتوه، له ماددهی (ف ض ل) که دهلالهت له سهر زیادیی له شتیکدا دهکات، (فضل) واته: زیاده له چاکه دا.

ب- (الجوهري) دهلی: {الفضلُ والفضيلة، خِلافُ النِّقْصِ والنَّقِيسَةِ، والإِفْضَالِ: الإِحْسَانِ} ^(٢) که ماناکه ی پروونه.

ج- (راغب الأصفهاني) دهلی: {الفضل: كُلُّ عَطِيَّةٍ لَا تَلْزَمُ مَنْ يُعْطَى} ^(٣)، واته:

(١) المقاييس، ج ٤ ص ٥٠٨.

(٢) الصّحاح، ج ٥ ص ١٧٩١.

(٣) مفردات ألفاظ القرآن، ص ٣٨٢.

(فضل) هەر بەخششێکە که لەسەر بەخشەرەکەى پێویست نەبێ.

د- (الجرجاني) دەلى: {الْفَضْل: إِبْتِداءُ إِحسانٍ بِلا عِلَّةٍ} (١)، واتە: (فضل) بریتىە لە دەشتیشخەرى بەخشین و چاکەکردن، بەبێ هۆکار.

ئەمەش سێ ئموونه لە ئایەتەکانى قوڕئانى بەپێز لەو بارەوه:

یەكەم: خۆی پەرورەدگار لە سوورەتى (آل عمران) ئایەتى (١٧٤) دا، خۆی بەو سیفەتە بەرزە وەسف کردووە دەفەرموێ:

﴿ .. وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيْمٍ ۝١٧٤ ﴾ .

واتە: وە خوا خاوەنى بەخششى مەزنە.

دووهم: هەرودەها لە سوورەتى (البقرة) ئایەتى (٢٣٧) دا، دەفەرموێ:

﴿ ... وَلَا تَنْسُوا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ ۝٢٣٧ ﴾ .

واتە: وە بەخشش و چاکەى نێوان خۆتان فەرامۆش مەکەن.

سێهەم: وە لە سوورەتى (النور) ئایەتى (٢٢) دا، فەرموویەتى:

﴿ وَلَا يَأْتِلْ أَوْلُوا الْفَضْلَ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِيَ الْقُرْبَىٰ وَالْمَسْكِيْنَ وَالْمُهَاجِرِيْنَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝٢٢ ﴾ .

واتە: وە با خاوەنى چاکەو بەخشین و ساماندارانتان سوێند نەخۆن که بە خزمان و نەداران و کۆچکەرەکان لە پێى خوادا نەبەخشن، وە با ببورن و چاوپۆشیی بکەن، ئایا حەز ناکەن خوا لێتان ببورێ! وە خوا لێبوردەى بەبەزەییە.

دیارە هۆی هاتنە خارەودى ئەم ئایەتەش ئەوەبوو، که دواى ئەودى (مسطح بن أثاثه) که کورێ پوور (خاله) ی (أبو بكر الصديق) بوو خوا لێی رازی بێ،

(۱) المصباح المنیر فی تہذیب تفسیر ابن کثیر، ص ۹۳۴۔

بەرھەمەکانە دانەر

تێبینی: بەپێی ریزبەندی کاتی چاپکرانیان، ریزکراون:

- ١- پوختەیهك دەربارەى ئىسلام. چاپى ١/١٩٨٤، چاپى ٢/ ٢٠٠٦.
- ٢- دەبەرێك ڕاچوونی ئىسلام و ڕیچکان. چاپى ١/١٩٨٥، چاپى ٣/ ٢٠٠٦.
- ٣- یادى خوا، گرنگى یادى خوا لە ژيانى مەرۆك دا. چاپى ١/ ١٩٨٧
- ٤- كۆمەڵى خوا. چاپى ١/ ١٩٨٨
- ٥- پێشمەرگەى ئىسلام، یان مسوڵمانى موحامید كییه و چۆنە؟ چاپى ١/١٩٨٨، چاپى ٣/ ٢٠٠١.
- ٦- دەردو دەرمانى بزووتنەوهى ئىسلامی. چاپى ١/ ١٩٨٩
- ٧- ڕینگای صالح بوون و بەرهو خوا چوون. چاپى ١/١٩٩٠، چاپى ٥/ ٢٠١٢.
- تێبینی: وه‌رگێردراوه بۆ زمانى عەرەبى و فارسىیش.
- ٨- کوردستان بۆ وێران بوو و چۆن ئاوه‌دان ده‌یته‌وه؟! چاپى ١/ ١٩٨٩
- ٩- حوکمی گه‌رانه‌وه ژێر نیری گاغوت. چاپى ١/ ١٩٩٠، چاپى ٢/ ٢٠٠٥
- ١٠- سۆزى نه‌ته‌وايه‌تى و بیری ناسیۆنالیزم له‌ ته‌رازووی ئىسلامدا. چاپى ١/١٩٩٠، چاپى ٣/ ٢٠٠٥.

١١- چارەسەرى كىشەى كورد لە نىوان ئيمان و پەرلەمان دا. چاپى ١ / ١٩٩٢

١٢- بزوتنەوەى ئىسلامىيە لە دوورپانى مان و نەمان دا. چاپى ١ / ١٩٩٣

١٣- بزوتنەوەى ئىسلامىيە و ئايندەيەكى گەش و پروون. چاپى ١ / ١٩٩٥

١٤- پرۆژەى بەرنامەى فەكرى كارى ئىسلامىيە. چاپى ١ / ١٩٩٦

١٥- چەند رېرۆونيەك بۆ ئىسلامىيەكانى كوردستان. چاپى ١ / ١٩٩٦

١٦- ئىسلام و كىشە هەنووكەيەكان. چاپى ١ / ١٩٩٨

١٧- با وريا بين! دارووخانى رەههشت كۆمەلگاكەمان بەرەو هەلدێر دەبات.
چاپى ١ / ١٩٩٩، چاپى ٢ / ٢٠٠٧.

١٨- مەوسووعەى: خواپەرستىيە ئىسلامىيە ١-٤. چاپى ١ / ٢٠٠٠، چاپى ٢ / ٢٠٠٩.

١٩- گەرانهوە بۆ لاى خوا "عز وجل". چاپى ١ / ٢٠٠١، چاپى ٥ / ٢٠١٠.

٢٠- زانايانى ئىسلام كۆن؟!. چاپى ١ / ٢٠٠٢، چاپى ٣ / ٢٠١١

تەيىنى: بۆ زمانى عەرەبىش وەرگێرراوە.

٢١- بنچىنە گرنگەكانى هەلسوكەوتى شەرىيانەو ژىرانە لە گەل وەردە بابەتە
خىلافىيەكاندا. چاپى ١ / ١٩٩٩.

تەيىنى: بۆ زمانى عەرەبىش وەرگێرراوە.

٢٢- مزگەوتەكانى كوردستان لە نىوان ئاوەدانكردنەو وێران كردن دا. چاپى ١ / ٢٠٠٠

٢٣- تاقىكردنەوەى خوا بۆ بەندەكانى چى يەو چۆنە؟ چاپى ١ / ٢٠٠١، چاپى ٢ / ٢٠١٢.

٢٤- بنەما شەرىيەكان و هێلە گشتىيەكانى كۆمەلى ئىسلامىيە. چاپى ١ / ٢٠٠١،
چاپى ٣ / ٢٠١٤.

تەيىنى: وەرگێرراوەتە سەر زمانى عەرەبىش.

- ٢٥- كۆمه‌لى ئىسلامىي: ئامانج و هه‌لۆسته‌كانى، چاپى ١ / ٢٠٠١.
- ٢٦- ئافره‌تى مسوولمانى كورد مافه‌ شه‌رعىيه‌كانى و ئه‌ركه‌ گه‌رنه‌كانى. چاپى ١ / ٢٠٠٣.
- ٢٧- مه‌وسووعه‌ى: ئافره‌ت و خه‌زان له‌ سايه‌ى شه‌رىعه‌تدا، به‌رگى يه‌كه‌م چاپى ١ / ٢٠٠٢، به‌رگى ٢١ چاپى ٣ / ٢٠١٣
- ٢٨- چه‌ند مه‌سه‌له‌يه‌كى باوى سه‌رده‌م. چاپى ١ / ٢٠٠٢، چاپى ٦ / ٢٠١٦
- تېبينى: وه‌رگه‌يراوته‌ سه‌ر زمانى عه‌ره‌بى و تووركى و فارسىيش.
- ٢٩- چه‌ند ڕه‌پروونيه‌ك بۆ خوشك و برايانمان له‌ هه‌نده‌ران. چاپى ١ / ٢٠٠٢
- ٣٠- سنووره‌ قه‌ده‌غه‌كان مه‌شكه‌ين! (چاوپه‌كه‌وتنى دكتوهرحسين محمد عزيز). چاپى ١ / ٢٠٠١، چاپى ٢ / ٢٠٠٣
- ٣١- چۆن هه‌لۆسه‌كه‌وت له‌ گه‌ل خه‌لكى دا بكه‌ين؟! چاپى ١ / ٢٠٠٢
- تېبينى: وه‌رگه‌يراوته‌ سه‌ر زمانى عه‌ره‌بى.
- ٣٢- شه‌هيد كيه‌و چ پله‌وپايه‌يه‌كى هه‌يه؟! چاپى ١ / ٢٠٠٢
- ٣٣- جه‌هاد له‌ ڕه‌ي خواداو چه‌ند سه‌رنج و ئاگادارىيه‌ك. چاپى ١ / ٢٠٠٢
- ٣٤- بۆته‌وه‌ى له‌سه‌ر جه‌هادكردنمان قه‌رزدار نه‌بينه‌وه‌! چاپى ١ / ٢٠٠٢
- ٣٥- جه‌هاد له‌ ڕه‌ي خوادا چى يه‌و بۆچى ده‌كرى و چۆن ده‌كرى؟ چاپى ١ / ٢٠٠٢.
- ٣٦- ئه‌شه‌كه‌نجه‌و زينه‌دان (چاوپه‌كه‌وتنى هاوژين عومه‌ر). چاپى ١ / ٢٠٠٥، چاپى ٣ / ٢٠٠٩.
- تېبينى: وه‌رگه‌يراوته‌ سه‌ر زمانى عه‌ره‌بى، هه‌روه‌ها دوو ته‌رجه‌مه‌ى فارسىيشى كراوه‌و چاپ و بلاقراوه‌ته‌وه‌، هه‌روه‌ها بۆ زمانى ئىنگليزىش وه‌رگه‌يراووه‌و چاوه‌رپه‌ چاپه‌.

٣٧- كارو پرۆژەى ئىسلامىيمان (وتارى كۆنگرەى يەكەمى كۆمەلى ئىسلامىي) چاپى ١/ ٢٠٠٥، چاپى ٢/ ٢٠٠٦.

٣٨- ئىسلام و مەسئۇلىيەتتىكى و كارى ئىسلامىي، لەبەر روشنائى قورئان و سوننەتدا. چاپى ١/ ٢٠٠٦.

٣٩- مەسئۇلىيەت: ئيمان و عەقىدەى ئىسلامىي ١-٦، چاپى ١/ ٢٠٠٦-٢٠٠٨، چاپى ٢/ ٢٠١٦.

٤٠- تەوژمى ئىسلامىي و عەلمانىي و خالە ھەبەش و جىاوازەكانيان، چاپى ١/ ٢٠٠٧، چاپى ٣/ ٢٠١٥.

تېيىنى: زۆرەى بە (٢٤) ئالقه لە ھەفتەنامەى (ھاوولائىي) و ئەوھى دىكەش بە (٩) ئالقه لە ھەفتەنامەى (ئاوئە) دا بلاقراوھتەوھ.

٤١- گەنجەكانمان لە نيوان رەسەنايەتتىكى و لاسايى كەرنەوھدا، چاپى ١/ ٢٠٠٦. تېيىنى: بۆ زمانى فارسىيىش وەرگىرپراوھ.

٤٢- بە دوورخستەوھى ئافرەت لە ئىسلام چ زىائىك دەكەين؟، چاپى ١/ ٢٠٠٧.

٤٣- سىياسەتى ئىسلامىي و چەند پروونكەرنەوھىيەك، چاپى ١/ ٢٠٠٧.

٤٤- چۆنەتتى بوونە پىشەنگ و بنىاتنانى بنكەى جەماوھرىي، چاپى ١/ ٢٠٠٧.

٤٥- چەند بنەمايەكى گرنگى وتارىيىي، چاپى ١/ ٢٠٠٦.

تېيىنى: بۆ فارسىيىش وەرگىرپراوھ.

٤٦- قوتابيانى زانىارى شەرىيى و چەند سەرنج و رېئىمايەك، چاپى ١/ ٢٠٠٧.

٤٧- خوورەوشتى بەرزو پەسەند سەنگى مەھەكى مەسئۇلىيەتتىيە، چاپى ١/ ٢٠٠٧.

٤٨- بانگەواز بۆ لای خوا، چاپى ١/ ٢٠٠٧.

٤٩- قوتابيان لەم ھەل و مەرجەدا، پىويستە چۆن بن و چى بکەن؟، چاپى ١/ ٢٠٠٧.

- ٥٠- خواناسىي، ئايىن، ئيمان، چاپى ٢٠٠٢/١، چاپى ٢٠٠٩ / ٢.
- ٥١- واقىيى ھەرىمى كوردستان، دىدىكى ئىسلامىيەنە، چاپى ٢٠٠٨ / ١.
- ٥٢- چەند بابەتتىكى ھونەرىي لەبەر روشنائى قورپان و سوننەتدا، چاپى ٢٠٠٨/١، چاپى ٢٠١٥/٢.
- تېيىنى: بۆ زمانى فارسييش تەرجەمە كراو.
- ٥٣- با لەخزمەت قورپاندايىن، {كۆي ھەردووك كىيى: (چۆن باشتەر لەقورپان بەھرەمەند دەيىن؟) ۋە (ئەركى سەرشانمان بەرانبەر بەقورپان)ە}، چاپى ٢٠٠٨/١ و ٢٠١١، چاپى ٢٠١٥/٢.
- ٥٤- سروشت و پاىەكانى خىزان و مەسەلەي چەندژىيى لە تەرازووى شەرع و عەقلىدا، چاپى ٢٠٠٩/١.
- تېيىنى: ئەم ناملىكەيە بە (١٤) ئالڤە لە پوژنامەي (پوژنامە)دا بۆلۆكراو تەو.
- ٥٥- پوختەي ژياننامەي پىغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم)، چاپى ٢٠٠٩/١، چاپى ٢٠١٣/٣.
- ٥٦- چەند بابەتتىكى سىياسى ھاوچەرخ لەبەر روشنائى عەقل و ۋەھىيدا، چاپى ٢٠١٠/١.
- ٥٧- وتارى كۆنگرەي دوو دەمى كۆمەلى ئىسلامىي / ٢٠١٠.
- ٥٨- گەنج لە پەرسە ھەنووكەيىيەكاندا (چاوپىكەوتنى ناچىج ھەمە فەرەج)، چاپى ٢٠١٠ / ١.
- ٥٩- كارى ئىسلامىي و پەواندەوئەي چەند تەم و مژىك، چاپى ٢٠١١/١.
- ٦٠- ھوكمى لە ئىسلام ھەلگەپرانەو ھەلەسەنگاندنىك، چاپى ٢٠١١/١.
- ٦١- چەند بىنەمايەكى گىرنگى مال و سامان بەخشىن لەپىي خوادا، چاپى ٢٠١٣/١.
- ٦٢- خاتوون مەلاژن: ئافرەتتىكى ھەلگەوتوو و ھاوسەرىكى ناوازە. چاپى ٢٠١٢/١.

- ٦٣- رەووندى كورد له هەندەران و ئەركى سەرشانى. چاپى ٢٠١٢/١.
- ٦٤- مەلای گەورە كۆيەو تەفسىرەكەى و چەند سەرنجىك، چاپى ٢٠١١/١.
- ٦٥- هەلسەنگاندىك لەبارەى: هەبوون و نەبوونی نەسخ لە قورئاندا، چاپى ٢٠١٢/١.
- ٦٦- يادو بۆنەو جەژنەكان و هەلسەنگاندىك، چاپى ٢٠١٢/١.
- ٦٧- رەوونكر دنەوێ بنەما شەرعىيەكان و هێلە گشتىيەكانى كۆمەلەى ئىسلامىيە، چاپى ٢٠١٢/١، چاپى ٢٠١٤/٣.
- ٦٨- مەوسووعەى: ئىسلام و دەولەتدارىيە: ١-٤، چاپى ٢٠١٤/١-٢٠١٦.
- ٦٩- تەرجمەى عەقیدەى طەحاوېيە، چاپى ٢٠١٤/١.
- ٧٠- تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپێز، بەرگى يەكەم: سوورەتەكانى: (الفاتحة) و (البقرة)، چاپى ٢٠١٢/١.
- ٧١- تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپێز، بەرگى دووهم، سوورەتەى: (آل عمران)، چاپى ٢٠١٢/١.
- ٧٢- تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپێز، بەرگى سێهەم: سوورەتەى: (النساء)، چاپى ٢٠١٣/١.
- ٧٣- تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپێز، بەرگى چوارەم: سوورەتەى: (المائدة)، چاپى ٢٠١٤/١.
- ٧٤- تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپێز، بەرگى پێنجەم: سوورەتەى: (الأنعام)، چاپى ٢٠١٥/١.
- ٧٥- هەلۆەشاندنەوێ بىروپراو رەفتارە پەرگىرەكانى رێكخراوى (داعش)، چاپى ٢٠١٤/١.
- ٧٦- رەوونكر دنەوێ عەقیدەى طەحاوېيە، چاپى يەكەم/٢٠١٥.

۷۷- سوننه تی پیغمبر (صلی الله علیه وسلم) له نیوان تیپه راندن و بهزایه داند، چاپی ۲۰۱۵/۱.

۷۸- با هه له و لادانی په رگیران، بهرانبه به ئیسلام نه مانخاته دوو دلی و گومان، چاپی ۲۰۱۵/۱.

۷۹- په رگیری: هوکاره کانی، شوینه واره کانی، چاره سوری، چاپی ۲۰۱۵/۱.

۸۰- چهند مه لویه که له خه رماني ته مه نم، چاپی ۲۰۱۵/۱.

۸۱- بینینی خوی بهرزو مه زن له دنیاو دواړو ژدا، چاپی ۲۰۱۵/۱.

۸۲- گیانی ژیان، چاپی ۲۰۱۵/۱.

کتیبه عه ربییه کان:

موسوعة: الإسلام كما يتجلى في كتاب الله

که له چاپی په که مدا (۸) بهرگو، له چاپی دوو همیدا له (۱۲) کتیبه ده بی، بهم شیوه یه:

۸۳- الكتاب الأول: الإسلام: معرفة صحيحة بالخالق والخلق.

۸۴- الكتاب الثاني: تعريف الإيمان.

۸۵- الكتاب الثالث: الإيمان بالله تعالى: الخالق الرب المالك الإله...

۸۶- الكتاب الرابع: الإيمان بالملائكة وبالجن.

۸۷- الكتاب الخامس: الإيمان بكتب الله الحكيم.

۸۸- الكتاب السادس: القرآن العظيم.

۸۹- الكتاب السابع: الإيمان برسول الله وأنبيائه الكرام.

۹۰- الكتاب الثامن: خاتم النبيين محمد (صلی الله علیه وسلم): موجز سيرته وبراهين نبوته.

۹۱- الكتاب التاسع: إهداء الإنسان بهدي الله، أو الإلتزام الفردي بشريعة الله.

- ٩٢- الكتاب العاشر: إلتزام المجتمع بشريعة الله تعالى.
- ٩٣- الكتاب الحادي عشر: تطبيق المجتمع للشريعة و معالم الدولة في الإسلام.
- ٩٤- الكتاب الثاني عشر: الإسلام نظرة سديدة تجاه الناس و تعامل صحيح معهم.
- ٩٥- نقض فكرة التطرف. ط ٢٠١٦/١.
- ٩٦- ضيف و قضية (مقابلة مع قناة العربية)، ط ٢٠٠٦/١.
- ٩٧- حوار خاص (مقابلة مع قناة العالم)، ط ٢٠٠٦/١.

ئەو كەتەبەنەى لە ژێر چاپەن:

- ٩٨- مەهسووعەى: رەهوشەت و ئاكارى ئىسلامىيە لەبەر رۆشنایی قورئان و سوننەتدا.
- ٩٩- تەفسیری قورئانی بەرزو بەپێز، بەرگی شەشەم: سوورەتى: (الأعراف).
- ١٠٠- تەفسیری قورئانی بەرزو بەپێز، بەرگی حەوتەم: سوورەتى: (الأنفال).
- ١٠١- تەفسیری قورئانی بەرزو بەپێز، بەرگی هەشتەم: سوورەتى: (التوبة).
- ١٠٢- رۆانینیکی ئىسلامییانە بۆ واقعی هەریم، گرفت و چارەسەر.
- ١٠٣- سیکۆلاریزم و دیموکراسی لە کوردستاندا.
- ١٠٤- چاپیدا گێراندە و هەیه کی بارودۆخی نیوخۆمان و واقعی دەرهکییمان (وتاری کۆنگرەى سییەمى کۆمەڵى ئىسلامىيە)، ٢٠١٥/٥/٣٠.
- ١٠٥- قەیرانە نیوخۆیى و دەرهکییەکانى هەریمى کوردستان (پانیلى ئەنستیتیوتى رۆژەهەلاتى نیوهرپاست)، ٢٠١٤/١١/٦.
- ١٠٦- کەلمتان موزتاتان حول مایجری علی الساحة العراقية، (٢٠١٤ و ٢٠١٥).

ناوهڕۆك

- ٧..... پێشكهش بـی.....
- ٩..... پێشهکی.....
- ١٧..... پێخۆشکردن.....
- ١٩..... بهشی یهكهم.....
- ١٩..... پێناسهی رهوشت و ئاکاری بهرزو پهسند.....
- ٢١..... أ- له روانگهی شارهزایانی.....
- ٢١..... زمان و زاراوه کانهوه.....
- ٣١..... ب- له روانگهی شهعهوه.....
- ٣٩..... بهشی دووهم.....
- ٣٩..... گرنگی پێگه و پایهی رهوشت و ئاکاری بهرزو پهسند.....
- ٤٢..... بهلگهی یهكهم: باسی مه دح و ستایشی سیفهته بهرز و پهسندهکانی خوا.....
- بهلگهی دووهم: باسی مه دح و ستایشی سیفهته بهرز و پهسندهکانی فریشتهکانی خوا.....
- بهلگهی سێهه: باسی مه دح و ستایشی سیفهته بهرزو پهسندهکانی پێغه مبهران.....
- ٤٦..... سهلامی خوايان لێی.....
- بهلگهی چوارههه: باسی مه دح و ستایشی سیفهته بهرز و پهسندهکانی پێغه مبهری خاتهم (صلی الله علیه وسلم).....
- ٥٢.....

- به‌لگه‌ی پینجه‌م: باسی مه‌دح و ستایشی چه‌ند سیفه‌تییکی به‌رزو په‌سندی هاوه‌لانی
 به‌ریز خوا لییان رازی بی ٥٦
- به‌لگه‌ی شه‌شه‌م: خوای په‌روه‌ردگار به‌نده چاکه‌کانی خو‌ی به‌ په‌وشته جوان و
 په‌سنده‌کان پیناسه ده‌کا ٥٩
- به‌لگه‌ی هه‌وته‌م: چه‌ند فه‌رمووده‌یه‌کی پیغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ٦٢
- به‌لگه‌ی هه‌شته‌م: په‌وشت جوانیی دروشم و نیشانه‌ی پاریزکاران (م‌تقین)
 و چاکه‌کاران (محسنین)ه ٦٦
- به‌لگه‌ی نۆیه‌م: په‌وشتی جوان و مه‌زنی پیغه‌مبه‌ری خوا، به‌لگه و ئیسپاتی
 راستیه‌تی ٦٧
- به‌لگه‌ی ده‌یه‌م: په‌وشت جوانیی مایه‌ی نیزیکی و خو‌شویسترانه له لایه‌ن خواو
 پیغه‌مبه‌روه‌و، نیشانه‌ی چاکیی ئینسان و کامل بوونی ئیمانی‌شیه‌تی ٦٨
- به‌لگه‌ی یازده‌م په‌وشت و خووی به‌رز و په‌سند، هاوتای ته‌قوایه‌و چاکترین
 هو‌کاری چوونه به‌هه‌شته ٧٠
- به‌شی سییه‌م: ٧٣
- ئه‌نجام و به‌ره‌می ئاكار و په‌وشتی به‌رزو په‌سند ٧٣
- به‌ره‌می یه‌که‌م: ئه‌ده‌ب و په‌وشتی به‌رز و جوان، به‌لگه و نیشانه‌ی ئیمانی
 ته‌واوه ٧٦
- به‌ره‌می دووه‌م: وه ده‌سته‌پینانی ئامانج و مه‌به‌ستی نیرانی پیغه‌مبه‌ری خوا
 (صلی الله علیه وسلم) ٧٨
- به‌ره‌می سییه‌م: هه‌میشه له خواپه‌رستی و طاعت دابوون و، قورس بوونی
 تا ته‌رازووی خێرو چاکه ٨٠
- به‌ره‌می چواره‌م: ئه‌ده‌ب و په‌وشتی په‌ندو په‌سند، ئه‌وه‌یه که بابای په‌وشت
 به‌رز، سه‌رجه‌م یاساو به‌ها به‌رزه‌کانی ئیسلام له خویدا به‌رجه‌سته ده‌کات... ٨١

- ٨٣ به رهه می پینجه م: خوا له گه ل بوون و به به هه شت شاد بوون.....
- به رهه می شه شه م: خووو رهوشتی جوان و په سندی مسو لمانان، ده بیته مایه ی
- ٨٥ تۆکمهی و پتهوی کۆمه ل و کۆمه لگایان.....
- به رهه می هه وته م: مرو فی رهوشت و خوو جوان، به خته وه رو ئاسووده یه و،
- ٨٧ نهعه یبدری لای خه لک و، نه گونا جباری لای خواجه.....
- ٩١ به شی چواره م.....
- مه ترسی و زیانه کانی هه لئس و کهوت و رهوشت و رهفتری خراپ و دزیو ٩١
- رهوشتی خراپ (سوء الخلق) چییه؟!..... ٩٤
- ٩٩ به شی پینجه م.....
- په یوه ندیی رهوشت و ئاکاری جوان به: ئیمان و، عیادهت و، ته قواو، ده ست
- گرتن به کتیب و، سوننهت و، تهزکیه ی نه فسه وه..... ٩٩
- یه که م: په یوه ندیی رهوشتی بهرزو جوان به ئیمانه وه..... ١٠٢
- دووه م: په یوه ندیی روشتی بهرز و جوان به خوا په رستییه وه..... ١٠٥
- سییه م: په یوه ندیی رهوشت و ئاکاری بهرزو جوان به پارێزکاری (التقوی) وه..... ١٠٧
- چواره م: په یوه ندیی رهوشتی بهرز و جوان به ده ست گرتن به کتیبی خواوه..... ١١٠
- پینجه م: په یوه ندیی رهوشت و ئاکاری بهرز و جوان، به شوین کهوتنی پیغه مبه ری
- خواوه (صلی الله علیه وسلم)..... ١١٣
- شه شه م: په یوه ندیی رهوشت و ئاکاری جوان به تهزکیه ی نه فسه وه..... ١١٥
- ١١٩ به شی شه شه م.....
- چۆن رهوشت و ئاکاری جوان ده زانین و وه ده ست ده هینین؟..... ١١٩
- رپی خو شکردن..... ١٢١
- ئه و ریگایانه ی که رهوشت و ئاکاری بهرزو په سندیان پی وه ده ست دی..... ١٢٣
- ریگای یه که م: کارلێک کردن له گه ل کتیبی خوا دا: به خو یندنه وه و تیگه یشتن و

به جِيهه جِي کردن، (التَّعَامُلُ مَعَ كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى: تِلَاوَةً، وَفَهْمًا، وَتَطْبِيقًا): .. ۱۲۳

پِيگای دووهم: شوین پِي هه لَگرتنی پِيغه مبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) و
خو پازاندنه وه به رهوش و ئاکاره بهرزو جوانه کانی: ۱۲۹

پِيگای سِيهه: کردنه سه رمه شقی ئه وه که سانه ی که له سه ر پِيبازی پِيغه مبهري
خوا (صلى الله عليه وسلم) پویشتون، چ له هاوه لانی به پِيزی، چ له زانایان و
پیشه وایانمان ره زاو په حمه تی خوايان لِيبي: ۱۳۳

پِيگای چواره م: هاوه لایه تی کردن و نزيکی کردنی چاکان: ۱۳۴

پِيگای پینجه م: په ند وه رگرتن له هه لَان: ۱۳۶

پِيگهی شه شه م: په ند وه رگرتن له هه لهی خه لکی: ۱۳۸

پِيگای هه وته م: له گه ل خو دا تِيکووشان: ۱۳۹

پِيگای هه شته م: پاراستنی ته مه ن و ئه ندامه کان و سامان و زانست، له شتی
بِي هووده و پووچ و خراب: ۱۴۲

پِيگای نۆیه م: لِيپرسينه وه له گه ل خو دا کردن و، به سه ر هه لوه و په لَان دا
پانه بوردن: ۱۴۴

پِيگای ده یه م: ماموستانیه کی زاناو به سوژ، یان دوست و براده ريکی دانا و
دلسوژ: ۱۴۶

به شی هه وته م ۱۴۷

سِي پاستی گه و ره و گرنگی قورئانیی له باره ی رهوشتی بهرزو جوانه وه ۱۴۷

پاستی یه که م: ئیمان ده بیته هو ی تاعه ت و فه رمانبه ري بو خوا، وه تاعه ت و
فه رمانبه ري بو خوا ده بیته هو ی په یدا بوونی رهوشتی بهرزو جوان ۱۴۹

پاستی دووهم: خوا ی کار به جِي به تیکه ه لکیشی یی: ئیمان و، عیباده ت و،
رهوشت، ده کا له قورئاندا ۱۵۱

پاستی سِيهه م: خو بزار کردن له ئاکاری خراب، وه خو پازاندنه وه به ئاکاری بهرز
و په سند، له قورئاندا به حیکمه ت ناو نراوه ۱۵۵

- ١٥٩ به شى هه شته م.....
- ئه ده ب و پهوشته مسوئمان له گه ل خوا عز وجل و پيغه مبه ره كه ي (صلى الله
- ١٥٩ عليه وسلم) دا.....
- ١٦١ پي خوشكردن.....
- ١٦٣ باسى يه كه م: چه مك و واتاو گرنگي ئه ده ب و پي ز.....
- ١٦٣ ١- پي ناسه ي ئه ده ب:.....
- ١٦٣ أ- پي ناسه ي ئه ده ب له پرووى زمانه وانپيه وه:.....
- ١٦٥ ب- پي ناسه ي ئه ده ب له پرووى زاراوه ي شه رعويه وه:.....
- ١٦٧ ٢- گرنگي و بايه خى ئه ده ب:.....
- ١٧٠ خاله ويكچوو جياوازه كانى هه ردوو ووشه ي (أدب) و (أخلاق):.....
- ١٧٢ باسى دووهم به ئه ده ب بوون له گه ل خوادا جل جلاله.....
- ١٧٣ خالى يه كه م : له گه ل خوادا به ئه ده ب بوون.....
- ١٧٦ خالى دووهم: شيوه و چۆنيه تى به ئه ده ب و پي ز بوون له گه ل خوادا جل جلاله
- ١٧٦ برگه ي يه كه م: ئه ده بى پيغه مبه رانى خوا (عليهم السلام) له گه ل خوادا:.....
- ١٧٦ ١- ئاده م عليه السلام:.....
- ١٧٨ ٢- نووح (عليه السلام):.....
- ١٨٠ ٣- شوعه يب (عليه السلام):.....
- ١٨١ ٤- ئيبراھيم (عليه السلام):.....
- ١٨٢ ٥- مووسا عليه السلام:.....
- ١٨٢ ٦- ئه ييوب (عليه السلام):.....
- ١٨٢ ٧- يوسف (عليه السلام):.....
- ١٨٦ ٨- عيسا (عليه الصلاة والسلام):.....
- ١٨٩ ٩- موحه ممه د (صلى الله عليه وسلم) : ..
- نموونه ي يه كه م: ئه ده بى به رزو بى ويته ي پيغه مبه رى خاته م (صلى الله عليه

- ١٩٠ (وسلم) لە کاتی ميعراج دا:.....
- ئەوونەى دووهم: ئەدەبى بۆيۆنەى پيغەمبەرى کۆتايى (صلى الله عليه وسلم) لە ناخۆشترين سەغله تىي دا: ١٩٣
- يەك: بە کردەوه چى کرد؟! ١٩٤
- دوو: هەلۆيستی گوتهىي (المَوْقِفُ الْقَوْلِي): ١٩٦
- بەرگەى دووهم: ئەدەبى فریشتەکان لە گەلّ خوادا تبارك وتعالى: ١٩٨
- بەرگەى سێهەم: ئەدەبى خوشك و برايانى جندمان لە گەلّ خوادا: ٢٠٧
- باسى سێهەم: بە ئەدەب بوون لە گەلّ پيغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم) ... ٢١٢
- خالى يەكەم: پيئاسەى ئەدەب و پيژ نواندن بەرانبەر بە پيغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) ٢١٣
- يەكەم: ئيمان پي هينانى و پيژلینانى و پشتگرتنى و شوینکەوتنى: ٢١٣
- دووهم: خۆشترويستنى لە خۆمان و لە باب و دايك و، لە هەموو کەس: ٢١٤
- سێهەم: خۆ تەسليم کردنى و لە ناخەوه پازیبون بە حوکم و بپيارى: ٢١٥
- چوارەم: پيش نە کەوتنەوهى پيغەمبەر و هەنگاونەنان بە بى مۆلەتى وى: ٢١٦
- پينجەم: دەنگ رەسەر دەنگى پيغەمبەر نە خستى: ٢١٦
- شەشەم: ناو نەهينانى و بانگ نەکردنى وهك خەلکى ئاسايى: ٢١٨
- هەوتەم: سەلاوات و سەلام بۆناردنى، لە کاتی ناوهينانى دا: ٢٢١
- هەشتەم: فەرمايشت و بپيارەکانى، بۆ بيروپراو قسەو هەلۆيست و سياسەتى هيج کەسيك، پشتگووى نەخرين: ٢٢٢
- نۆيەم: لەسەر کردنەوهى و، بەرگريى لى کردنى و، پي نەدان بە بى ئەدەبىيى لە بەرانبەردا کردنى: ٢٢٣
- ئەدەبى دەيەم: خۆشويستن و پيژو حورمەت گرتنى هاوەلانى دلسۆزى و بنەمالهى بەرپيژى: ٢٢٥
- خالى دووهم: شيوهو چۆنيەتیی ئەدەب و پيژنواندن لە گەلّ پيغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم)

- ٢٢٨ (الله عليه وسلم).....
- برگه‌ی یه‌که‌م: ریزو ئه‌ده‌ب و خو‌شه‌ویستی هاوه‌لان (أصحاب) به‌گشتی له‌خزمه‌ت
- ٢٢٩ (صلی الله علیه وسلم):.....
- برگه‌ی دووهم: ئه‌ده‌ب و ریزو خو‌شه‌ویستی یازده (١١) که‌س له‌هاوه‌لان،
- به‌رانبه‌ر به‌پی‌غه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم): ٢٣٥
- ١- ئه‌بو به‌کری صیددیق (رضی الله عنه): ٢٣٥
- ٢- عومه‌ری کو‌ری خه‌تتاب (رضی الله عنه): ٢٣٧
- ٣- عوسمانی کو‌ری عه‌ففان (رضی الله عنه): ٢٣٩
- ٤- عه‌لی کو‌ری ئه‌بوو طالیب (رضی الله عنه): ٢٤٠
- ٥- ئه‌بوو عوبه‌یده‌ی کو‌ری جه‌رراح: خوا لئی پازی بئ: ٢٤٠
- ٦- سه‌عدی کو‌ری مو‌عاذ (رضی الله عنه): ٢٤١
- ٧- ثابیتی کو‌ری قه‌یس (رضی الله عنه): ٢٤٣
- ٨- ئه‌بوو ئه‌ییوبی ئه‌نصاریی (رضی الله عنه): ٢٤٤
- ٩- طه‌لحه‌ی کو‌ری عوبه‌یدیلا (رضی الله عنه): ٢٤٥
- ١٠- عه‌بدو‌للای کو‌ری ره‌واحه: (رضی الله عنه): ٢٤٦
- ١١- جو‌ثامه‌ی کینانی (رضی الله عنه): ٢٤٦
- به‌شی ئۆیه‌م ٢٤٧
- بازنه‌ و بواره‌کانی ره‌وشتی به‌رز و په‌سند ٢٤٧
- بازنه‌ی یه‌که‌م: په‌یوه‌ندی له‌گه‌ل خوا‌دا ٢٥٠
- بازنه‌ی دووهم: په‌یوه‌ندی له‌گه‌ل خو‌تدا ٢٥١
- بازنه‌ی سی‌یه‌م: په‌یوه‌ندی له‌گه‌ل خه‌لک ٢٥٢
- به‌شی ده‌یه‌م ٢٥٥
- بازنه‌ی یه‌که‌م: ره‌وشته‌ بنه‌ره‌تییه‌کان ٢٥٥
- ده‌ستپێک ٢٥٧

- ٢٥٩ يه كه م: زانىارى (العِلْم).
- ٢٦٢ دووهم: دَل پروونى (البصيرة).
- ٢٦٤ سَيِّهه م: پاكيى (الطهارة).
- ٢٦٩ چوارهم: راستى (الصُّدُق).
- ٢٧٢ پيئجه م: خوڤاگرى (الصَّبْر).
- ٢٧٥ شه شه م: هي ممهت به رزى (عَلُو الهِمَّة).
- ٢٧٨ هه فته م: دَل ساغى (سَلَامَةُ الْقَلْب).
- ٢٨١ هه شته م: دنيا به كه م گرتن (الرُّهْد).
- ٢٨٧ نوويه م: پهند وه رگرتن (الْإِعْتِبَار).
- ٢٩٠ ده يه م: به ئه ده ب بوون (التَّأْدِب).
- ٢٩٧ يازده م: وريايى (الحذر).
- ٣٠١ دوازده م: به ده مار بوون (العِزَّة).
- ٣٠٣ سيزده م: ئيراده به هيز بوون، به برشت بوون (العَزْم).
- ٣٠٦ چوارده م: به تهنگ كه پامه ته وه بوون (الْغَيْرَة).
- ٣٠٨ پازده م: دوور بينى و گورج و گوڤى (الحَزْم).
- ٣٠٩ - ئايا وشه ي (عَزَم) وه (حَزَم) جياوازيان چيه؟
- ٣١١ به شى يازده يه م.
- ٣١١ بازنه ي دووهم: ئاكاره مه عنه ويه كان.
- ٣١٣ رى خوڤاكردن.
- ٣١٧ ١- ناسينى خوا (مَعْرِفَةُ اللَّهِ).
- ٣٢١ ٢- پرواهيتان به خوا (الْإِيمَانُ بِاللَّهِ).
- ٣٢٦ ٣- ته سليم بوون بو به رنامه ي خوا (الْإِسْلَام).
- ٣٢٩ ٤- خوا به يه كگرتن (تَوْحِيدُ اللَّهِ).
- ٣٣١ ٥- خوا په رستى (الْعِبَادَة).

- ٦- ساغ كوردنه وهى په رستن بۆ خوا (الإخلاص)..... ٣٣٣
- ٧- پارانه وه (الدُّعاء)..... ٣٣٥
- ٨- پاريزكاريى (التقوى)..... ٣٤١
- ٩- دُنْيَايى (اليقين)..... ٣٤٤
- ١٠- خۆ يه كلا كوردنه وه له په رستندا (التَّبَتُّل)..... ٣٤٧
- ١١- هوڭار گرته بهر به رهو خوا (التَّوَسُّل)..... ٣٤٩
- ١٢- خۆ وه نزىك خست له خوا (التَّقَرُّب)..... ٣٥١
- ١٣- خۆ شوپىستنى خوا (المَحَبَّة)..... ٣٥٢
- ١٤- په ناگرتن به خوا و دهست پيوه گرتنى (الإِعْتِصَامُ بِاللَّهِ)..... ٣٥٤
- ١٥- له خوا ترسان (الْخَوْفُ مِنَ اللَّهِ)..... ٣٥٦
- ١٦- سام كردن له خوا (الْحَشْيَةُ مِنَ اللَّهِ)..... ٣٥٩
- ١٧- بيم هه بوون له سزاي خوا (الرَّهْبَةُ مِنَ اللَّهِ)..... ٣٦١
- ١٨- مل كه چيى له دهروونه وه بۆ خوا (الْحُشُوعُ لِلَّهِ)..... ٣٦٣
- ١٩- ملكه چيى پروا له تى و جهسته يى بۆ خوا (القنوت لله)..... ٣٦٥
- ٢٠- گهردن كه چيى په نهان و ئاشكرا (الإِخْبَاتُ لِلَّهِ)..... ٣٦٧
- ٢١- ئوميد هه وار بوون (الرجاء)..... ٣٦٩
- ٢٢- لالانه وه و پرووزانه وه له خوا (التَضَرُّعُ لِلَّهِ)..... ٣٧١
- ٢٣- چاوديريى كردنى خوا و ههست كردن به چاوديريى خوا (مُرَاقَبَةُ اللَّهِ)..... ٣٧٥
- ٢٤- خۆ پاريزيى له هه رام (الْوَرَعَ):..... ٣٧٧
- ٢٥- تامه زروويى به رهو خوا (الرَّغْبَةُ إِلَى اللَّهِ)..... ٣٧٩
- ٢٦- شادمان بوون به به خىش و به زه يى خوا (الْفَرَحُ بِرَحْمَةِ اللَّهِ وَبِفَضْلِهِ)..... ٣٨١
- ٢٧- گيرانه وهى هه موو كاره كان بۆ ويستى ره هاى خوا (إِرْجَاعُ الْأُمُور كُلِّهَا إِلَى مَشِيئَةِ اللَّهِ)..... ٣٨٣
- ٢٨- زۆر يادى خوا كردن (الذِّكْرُ الْكَثِيرُ)..... ٣٨٦

- ٢٩- چاک بوون (الصَّلاح)..... ٣٨٩
- ٣٠- ڕاکردن بەرەو خوا (الْفِرار إِلَى اللَّهِ)..... ٣٩١
- ٣١- خێرای کردن له چاکاندا (المُسَارَعَةُ فِي الْخَيْرَاتِ)..... ٣٩٣
- ٣٢- بەدووڕگرتنی خوا له هەر کەم و کورتییەک (التَّسْبِيح)..... ٣٩٥
- ٣٣- بەپاک گرتنی خوا، له‌هەر هەڵەو پەڵەیه‌ک (التَّقْدِيسُ)..... ٣٩٦
- ٣٤- ستایش کردنی خوا (التَّحْمِيدُ)..... ٣٩٧
- ٣٥- بەگه‌وره‌ گرتنی خوا (التَّكْبِيرُ)..... ٣٩٩
- ٣٦- به‌مه‌زن گرتنی دروشمه‌کانی خوا (تَعْظِيمُ حُرْمَاتِ اللَّهِ)..... ٤٠١
- ٣٧- پاراستنی سویند (حِفْظُ الْيَمِينِ)..... ٤٠٤
- جو‌ره‌کانی سویند خواردن..... ٤٠٤
- ٣٨- گو‌ی بو‌ خوا گرتن (السَّمْعُ)..... ٤٠٧
- ٣٩- فه‌رمانبه‌ری کردنی خوا (الطَّاعَةُ)..... ٤٠٧
- ٤٠- په‌نا به‌ خوا گرتن (الِاسْتِعَاذَةُ بِاللَّهِ)..... ٤٠٩
- ٤١- یارمه‌تی له‌ خوا خواستن (الِاسْتِعَانَةُ بِاللَّهِ)..... ٤١٠
- ٤٢- داوای چاکه‌و پ‌ینمایی له‌ خوا کردن (الِاسْتِخَارَةُ)..... ٤١١
- ٤٣- پشت به‌ خوا به‌ستن (التَّوَكُّلُ عَلَى اللَّهِ)..... ٤١٤
- ٤٤- سوپاس کردنی خوا (الشُّكْرُ لِلَّهِ)..... ٤١٨
- ٤٥- به‌ وردیی له‌ فه‌رمایشتی خوا تیگه‌یشتن (الْفِقْهُ عَنِ اللَّهِ)..... ٤٢١
- ٤٦- وه‌رگرتنی پ‌ینمایی خوا (الِإِهْتِدَاءُ بِهَدْيِ اللَّهِ)..... ٤٢٥
- ٤٧- ده‌ست گرتن به‌ کتییی خواوه (الِاسْتِمْسَاكُ بِكِتَابِ اللَّهِ)..... ٤٢٨
- ٤٨- شوین کهوتنی پ‌یغه‌مبه‌ری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) (الِإِتْبَاعُ لِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ))..... ٤٣٠
- ٤٩- پابه‌ندی به‌ به‌رنامه‌ی خواوه (الِإِلْتِزَامُ بِشَرِيعَةِ اللَّهِ)..... ٤٣٢

- ٥٠- دۆستایهتی گرتن له گهڵ خواو دۆسته کانی، دووری گرتن له دوژمنه کانی
(الْوَلَايَةُ مَعَ اللَّهِ وَأَوْلِيَاءِهِ، وَالْبَرَاءَةُ مِنْ أَعْدَائِهِ) ٤٣٤
- مانای دۆستایهتی و دوژمنایهتی: ٤٣٤
- ٥١- خویندنه وهی کتیبی خوا (تِلَاوَةُ كِتَابِ اللَّهِ) ٤٣٨
- ٥٢- گوێ گرتن له کتیبی خوا (الِإِسْتِمَاعُ لِكِتَابِ اللَّهِ) ٤٤٠
- ٥٣- حوكم کردن به کتیبی خوا (الْحُكْمُ بِكِتَابِ اللَّهِ) ٤٤١
- ٥٤- شه ریعته تی خوا کردنه دادوهر (التَّحَاكُمُ إِلَى شَرِيعَةِ اللَّهِ) ٤٤٢
- ٥٥- گه یاندن و پوون کردنه وهی به رنامه ی خوا (تَبْلِغُ وَتَبْيِينُ دِينِ اللَّهِ) ٤٤٥
- ٥٦- بانگهواز کردن بۆ لای خوا (الدَّعْوَةُ إِلَى اللَّهِ) ٤٤٩
- ٥٧- بیرکردنه وه له دروستکراوی خوا (التَّفَكُّرُ فِي خَلْقِ اللَّهِ) ٤٥١
- ٥٨- تیوه پامانی کتیبی خوا (التَّذَبُّرُ فِي كِتَابِ اللَّهِ) ٤٥٤
- ٥٩- په ند لیوه رگرتنی کتیبی خوا (التَّذَكُّرُ بِكِتَابِ اللَّهِ) ٤٥٧
- ٦٠- له گهڵ خوڤا تیکۆشان (مُجَاهِدَةُ النَّفْسِ) ٤٥٩
- جوړه کانی نه فس: ٤٦٠
- ٦١- داوای لیبوردن له خوا کردن (الِإِسْتِغْفَارُ) ٤٦٥
- ٦٢- له ناخه وه به رهو خوا بادانه وه (الْإِنَابَةُ) ٤٦٧
- ٦٣- گه رانه وه بۆ لای خوا (التَّوْبَةُ) ٤٦٩
- ئایا جیاوازی له نێوان (التوبة) و (الإنابة) و (الأوبة) دا، چیه؟ ٤٧٠
- ٦٤- دڵ ئارام بوون به خوا (الطَّمَأْنِينَةُ بِاللَّهِ): ٤٧٣
- ٦٥- کاری خو سپاردن به خوا (تَفْوِيضُ الْأَمْرِ إِلَى اللَّهِ) ٤٧٦
- ئایا جیاوازی له نێوان (تَوَكَّلْ) و (تَفْوِيض) دا چیه؟ ٤٧٦
- ٦٦- له خوا رازی بوون (الرِّضَا عَنِ اللَّهِ) ٤٧٨
- ٦٧- خواستنی په زامه ندیی خوا (إِبْتِغَاءُ رِضْوَانِ اللَّهِ) ٤٨١

- ٤٨٥ به‌شی دوازده‌یه‌م.....
- ٤٨٥ بازنه‌ی سییه‌م: رەوشته کۆمه‌لایه‌تیه‌کان .
- ٤٨٧ ڤی خوشکردن.....
- ٤٩٢ ١- دادگه‌ری (الْعَدْل).....
- ٤٩٧ ٢- چاکه‌کاری، (الْإِحْسَان).....
- ٥٠٠ ٣- ڤیزگرتن (التَّكْرِيم).....
- ٥٠٥ ٤- دڵسۆزی (النَّصِيحَة).....
- ٥٠٨ ٥- ته‌بایی و گونجایی (الْأَلْفَة وَالْإِنْشَاج).....
- ٥١١ ٦- سینه‌ فراوانیی و ئاسانی (السَّامَاة).....
- ٥١٦ ٧- لێزانی و دانایی (الْحِكْمَة).....
- ٥٢١ ٨- چاکسازی کردن (الإِصْلَاح).....
- ٥٢٤ ٩ و ١٠- خاکییتی و، هێمنیی (التَّوَّاضِع، و السَّكِينَة).....
- ٥٢٤ ٩- خاکییتی (التَّوَّاضِع):.....
- ٥٢٦ ١٠- ئارامیی (السَّكِينَة):.....
- ٥٢٩ ١١ و ١٢- نهرم و نیانی و، زمان شیرینی (الرَّفْقُ، وَطَيْبُ الْكَلَام).....
- ٥٢٩ ١١- نهرم و نیانی (الرَّفْق):.....
- ٥٣٢ ١٢- زمان شیرینی (طَيْبُ الْكَلَام):.....
- ١٣ و ١٤ و ١٥- سۆزو په‌رۆشی و، بارقوولی و زوو توره‌ نه‌بوون، هێدی و مه‌ندی و په‌له‌ نه‌کردن (الشَّفَقَة، وَالْحِلْم، وَالتَّائِي).....
- ٥٣٥ ١٣- سۆزو په‌رۆشی (الشَّفَقَة):.....
- ٥٣٧ ١٤- بار قوولی (الحلم):.....
- ٥٣٩ ١٥- هێدی و مه‌ندی (الْأَنَاة):.....
- ٥٤١ ١٦- میانجییتی (التَّوَسُّط).....
- ٥٤٤ ١٧- پرووگه‌شی (البَشَاشَة).....

- ١٨- گه شېينى (التَّافُل) ٥٤٧
- ١٩ و ٢٠ و ٢١ و ٢٢- هاوسه نگی له خه رچ کردن داو، مأل به خشین له فه ره حنایی و سه غله تیی داو، قه ناعه ت کردن به که میکی هه لآل و، خو پاریزی به رانه ر سامانی هه رام (الإعتدال في الإنفاق، والإنفاق في السَّراء والضَّراء، والقناعة، والعِفَّة تجاه المال الحرام) ٥٥٠
- ١٩- هاوسه نگی له خه رچ کردن دا (الإعتدال في الإنفاق): ٥٥٠
- ٢٠- به خشین له فه ره حنایی و سه غله تیی دا (الإنفاق في السَّراء والضَّراء): ٥٥٢
- ٢١- قه ناعه ت کردن به که میکی هه لآل (القناعة): ٥٥٣
- ٢٢- خو پاریزی به رام به سامانی هه رام دا (العِفَّة تجاه المال الحرام): ٥٥٥
- ٢٣ و ٢٤ و ٢٥- گه یاندنی په یوه ندی خزمایه تی و، هاوکاری کردنی نزیکان و، چاکه کردن له گه ل باب و دایکدا (صِلَةُ الرَّحِم، وإيتاء ذي القُربى، والإحسان إلى الوالدين) ٥٥٨
- ٢٣- گه یاندنی په یوه ندی خزمایه تی (صِلَةُ الرَّحِم): ٥٥٨
- ٢٤- هاوکاری کردنی نزیکان (إيتاء ذي القُربى): ٥٦١
- ٢٥- چاکه کردن له گه ل باب و دایکدا (الإحسان إلى الوالدين): ٥٦٣
- ٢٦ و ٢٧- بانگه واز کردن بو چاکه و، فه رمان کردن به په سهندو، ریگری کردن له ناپه سند، (الدَّعوة إلى الخير، والأمر بالمَعروف، والنَّهي عَنِ الْمُنْكَر) ٥٦٦
- ٢٦- بانگه واز کردن بو چاکه (الدَّعوة إلى الخير): ٥٦٦
- ٢٧- فه رمان به په سهندو، ریگری له ناپه سند (الأمر بالمَعروف والنَّهي عَنِ الْمُنْكَر): ٥٦٨
- ٢٨ و ٢٩- هاوکاری کردن له سه ر چاکه کاری و پاریزکاری و، یه کدی پاسپاردن به هه ق و خو راگری (التَّعاونُ عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى، وَالتَّوَاصِي بِالْحَقِّ، وَالتَّوَاصِي بِالصَّبْرِ) ٥٧١
- ٢٨- هاوکاری کردن له سه ر چاکه کاری و پاریزکاری (التَّعاونُ عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى): ٥٧١

- ٢٩- یه‌کدی راسپاردن به‌ه‌ق و خو‌پا‌گری (التَّوَّاصِي بِالْحَقِّ وَالتَّوَّاصِي بِالصَّبْرِ): ٥٧٣
- ٣٠ و ٣١ و ٣٢- دل‌پاکی له‌گه‌ل بر‌وادارانداو، دل‌خو‌ش‌بوون به‌داین کردنی به‌رژه‌وه‌ندیان و، به‌سه‌رخو‌دا هه‌لب‌زاردنیان (نَقَاءُ الْقَلْبِ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ، وَالشُّرُورُ بِتَحْقِيقِ مَصَالِحِهِمْ، وَالْإِثَارِ مَعَهُمْ)..... ٥٧٤
- ٣٠- دل‌پاکی له‌گه‌ل بر‌واداراندا (نَقَاءُ الْقَلْبِ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ):..... ٥٧٤
- ٣١- دل‌خو‌ش‌بوون به‌داین کردنی به‌رژه‌وه‌ندی بر‌واداران (الشُّرُورُ بِتَحْقِيقِ مَصَالِحِ الْمُؤْمِنِينَ):..... ٥٧٦
- ٣٢- به‌سه‌ر خو‌دا هه‌لب‌زاردنی بر‌واداران (الْإِثَارُ مَعَ أَهْلِ الْإِيمَانِ):..... ٥٧٨
- ٣٣ و ٣٤ و ٣٥- له‌بن بالی خو‌گرتنی بر‌واداران و، به‌زه‌یی به‌ران‌به‌ر نواندنیان و، کاروبار به‌پا‌ویژ به‌پ‌یوه‌ بردن (الذَّلَّةُ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ، وَالرَّحْمَةُ بِهِمْ، وَإِدَارَةُ الْأُمُورِ بِالشُّورَى). ٥٨٠
- ٣٣- له‌بن بالی خو‌گرتنی بر‌واداران (الذَّلَّةُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ): ٥٨٠
- ٣٤- له‌گه‌ل ئیمانداراندا به‌پ‌ه‌م و سۆزو به‌زه‌یی بوون (الرَّحْمَةُ بِالْمُؤْمِنِينَ):..... ٥٨٢
- ٣٥- کاروبار به‌پا‌ویژ به‌پ‌یوه‌ بردن (إِدَارَةُ الْأُمُورِ بِالشُّورَى): ٥٨٤
- ٣٦ و ٣٧ و ٣٨- رقی خو‌کپ کردنه‌وه‌و، لیب‌وردن له‌کاتی تو‌په‌ییداو، چا‌وپۆشیی کردن (كَظْمُ الْغَيْظِ، الْمَغْفِرَةُ عِنْدَ الْغَضَبِ، وَالْعَفْوُ وَالصَّفْحُ). ٥٨٦
- ٣٦- رقی خو‌کپ کردنه‌وه‌ (كَظْمُ الْغَيْظِ): ٥٨٦
- ٣٧- لیب‌خو‌ش‌بوون له‌کاتی تو‌په‌ بووندا (الْمَغْفِرَةُ عِنْدَ الْغَضَبِ):..... ٥٨٨
- ٣٨- چا‌وپۆشیی کردن (الْعَفْوُ وَالصَّفْحُ):..... ٥٩٠
- ٣٩ و ٤٠ و ٤١- به‌پ‌یژه‌وه‌ به‌لای قسه‌و په‌فتاری پو‌وچدا گوزه‌ر کردن و، به‌چاکه‌ خراپه‌ لابردن و، پشت له‌نه‌فامان کردن (الْمُرُورُ بِاللَّغْوِ مُرُوراً كَرِيماً، وَدَفْعُ السَّيِّئَةِ بِالْحَسَنَةِ، وَالْإِعْرَاضُ عَنِ الْجَاهِلِينَ)..... ٥٩٢
- ٣٩- به‌پ‌یژه‌وه‌ به‌لای قسه‌و په‌فتاری پو‌وچدا گوزه‌ر کردن (الْمُرُورُ بِاللَّغْوِ مُرُوراً كَرِيماً):..... ٥٩٢

- ٤٠- بەچاکە خراپە لابردن (دَفْعُ السَّيِّئَةِ بِالْحَسَنَةِ): ٥٩٣
- ٤١- پشت له نهفامان کردن (الإعراض عن الجاهلین): ٥٩٥
- ٤٢ و ٤٣ و ٤٤ و ٤٥- بەرگری کردن له کاتی ستهمداو، بههیز بوون له بهرانبه کافرانی دوژمنداو، زبیری له سهر کافرانی شه پر فروش و، چه سپاوی و نه له خشاوی له کاتی هه ره شهی دوژمنان و له کاتی به ره نگار بوونه وهی سه ختیاندا (الْإِنْتِصَارُ عِنْدَ الْبَغْيِ، وَالْعِزَّةُ عَلَى الْكَافِرِينَ، وَالشَّدَّةُ عَلَى الْكُفَّارِ، وَالثَّبَاتُ عِنْدَ تَهْدِيدِ الْأَعْدَاءِ وَمُوَاجَهَةِ الشَّدَائِدِ) ٥٩٦
- ٤٢- بەرگری کردن له کاتی ستهمدا (الْإِنْتِصَارُ عِنْدَ الْبَغْيِ): ٥٩٦
- ٤٣- بههیز بوون له بهرامبه کافرانی دوژمنکاردا (الْعِزَّةُ عَلَى الْكَافِرِينَ الْأَعْدَاءِ): ٥٩٨
- ٤٤- توند بوون له سهر کافرانی شه پر فروش (الشَّدَّةُ عَلَى الْكُفَّارِ - الْمُحَارِبِينَ): ٥٩٩
- ٤٥- چه سپاوی و نه له خشاوی له کاتی هه ره شهی دوژمنان و له بهرانبه سه ختیاندا، (الثَّبَاتُ عِنْدَ تَهْدِيدِ الْأَعْدَاءِ وَمُوَاجَهَةِ الشَّدَائِدِ): ٦٠٠
- ٤٦ و ٤٧ و ٤٨ و ٤٩- متمانه به خو بوون و له سهر پێی خو وهستان و، گه یاندنی سپاردهو، راستگویی له به ئینداو، په یمان بردنه سهر (الثَّقَّةُ بِالنَّفْسِ وَالْإِعْتِمَادُ عَلَى الذَّاتِ، وَأَدَاءُ الْأَمَانَةِ، وَصِدْقُ الْوَعْدِ، وَالْوَفَاءُ بِالْعَهْدِ) ٦٠٢
- ٤٦- متمانه به خو بوون و له سهر پێی خو وهستان (الثَّقَّةُ بِالنَّفْسِ وَالْإِعْتِمَادُ عَلَى الذَّاتِ): ٦٠٢
- ٤٧- سپارده گه یاندن (أداء الأمانة): ٦٠٣
- ٤٨- راستگویی له به ئیندا (الصدق في الوعد): ٦٠٤
- ٤٩- په یمان بردنه سهر (الوفاء بالعهد): ٦٠٤
- ٥٠- زۆر خهفته بار نه بوون به نه هات و، زۆر دلخۆش نه بوون به هات (عَدَمُ الْأَسَى عَلَى الْخَيْرِ الْفَائِتِ، وَعَدَمُ الْفَرَحِ بِنَيْلِ الْخَيْرِ) ٦٠٦
- ٥١ و ٥٢- شایه دییدانی به ههق و، بیباکی له سه رکۆنه ی لۆمه کاران (أداء الشهادة بالحق، وَعَدَمُ الْخَوْفِ مِنْ لَوْمَةِ الْأَمِينِ) ٦٠٨

- ٥١- شایه‌دییدانی به‌هه‌ق (أداء الشَّهادة بالحق): ٦٠٨
- ٥٢- بئ باکیی له لۆمه‌ی سه‌رکۆنه‌کاران (عدم الخوف من لومة اللّائمين): ٦١٠
- ٥٣- چاو ورد کردنه‌وه‌و به‌ریی خۆ بینین (التَّيِّن) ٦١١
- ٥٤- خه‌م و په‌ژاره‌ په‌واندنه‌وه‌ی خه‌لك (تفريج الكُرِّبات) ٦١٣
- ٥٥- وریا کردنه‌وه‌و دلخۆشکردن (الإنذار والتَّبشیر) ٦١٦
- ٥٦- ئاسانیی له خه‌لك وه‌رگرتن (أَخْذُ الْعَفْوِ مِنَ النَّاسِ) ٦١٨
- ٥٧- به‌ ئارامیی و سه‌نگینی پۆیشتن (المَشْيُ بِسَكِينَةٍ وَوِقَار) ٦٢٠
- ٥٨ و ٥٩ و ٦٠- به‌ ئینساف بوون و، شتی خه‌لك به‌ كه‌م نه‌گرتن، وه‌ دان به‌ چاكه‌ داهێنان، وه‌ عوزر هێنانه‌وه‌و داواى لیبوردن كردن (الإنصافُ وَعَدَمُ بَخْسِ النَّاسِ أَشْيَاءَهُمْ، وَالْإِعْتِرَافُ بِالْفَضْلِ، وَالْإِعْتِذَارُ) ٦٢٣
- ٥٨- به‌ ئینساف بوون و شتی خه‌لك به‌ كه‌م نه‌گرتن (الإنصافُ وَعَدَمُ بَخْسِ النَّاسِ أَشْيَاءَهُمْ): ٦٢٣
- ٥٩- دان به‌ چاكه‌ی خه‌لكدا هێنان (الْإِعْتِرَافُ بِالْفَضْلِ): ٦٢٥
- ٦٠- عوزر هێنانه‌وه‌و داواى لیبوردن كردن (الْإِعْتِذَارُ): ٦٢٧
- ٦١- گوێ گرتن بۆ قسه‌ی هه‌ر كه‌سێك و شوێنكه‌وته‌نی باشتیری (الِاسْتِمَاعُ لِكَلَامِ الْآخَرِينَ وَاتِّبَاعُ أَحْسَنِهِ) ٦٢٨
- ٦٢ و ٦٣- ته‌نیا قسه‌ی باش له‌ گه‌ل خه‌لك كردن و، هه‌لبژاردنی باشتیرین شیوازی ده‌ربرین (مُحَادَثَةُ النَّاسِ بِمَا هُوَ حَسَنٌ فَحَسَبَ، وَاخْتِيَارُ أَفْضَلِ الْأَسَالِيبِ التَّعْبِيرِيَةِ) ٦٢٩
- ٦٤ و ٦٥- گه‌فت و گوێ هێمنانه‌و، شه‌ره‌ قسه‌ كردن به‌ چاكترین شیوه‌ (الجِوَارِ الْهَادِيَّ، وَالْجِدَالُ بِالتِّي هِيَ أَحْسَنُ) ٦٣١
- ٦٤- گه‌فت و گوێ هێمنانه‌ (الجِوَارِ الْهَادِيَّ): ٦٣١
- ٦٥- شه‌ره‌ قسه‌ به‌ باشتیرین شیواز (الْجِدَالُ بِالتِّي هِيَ أَحْسَنُ): ٦٣٣
- ٦٦- له‌ نیگای خۆ گرتنه‌وه‌و، داوینی خۆ پاراستن (الْعَصْ مِنَ الْبَصَرِ، وَحِفْظُ الْفَرْجِ) ٦٣٧

- ٦٧- خو پاکراگرتن له کاتى هاوسەر گیرى نه کردن دا (الإِسْتِعْفَافُ عِنْدَ عَدَمِ الزَّوْاجِ) ٦٤٠
- ٦٨- به شهرم و شکو بوون، له هه موو هه لَس و کهوتیکدا (التَّخَلُّقُ بِالْحَيَاءِ فِي كَافَّةِ التَّمَرُّقَاتِ) ٦٤٢
- ٦٩ و ٧٠ و ٧١ و ٧٢- پۆشته بوونی ئافرهت و، جوانی خو دهرنه خستنی جگه له وهی به شیوهی ئاسایی دهرده کهوئ و، نه پۆیشتنی به شیوهیه که جوانی په نهانی دهربخات و، به نازو نووزی سهرنج راکیشانه قسه نه کردنی و، نیشته جی بوونی له مالدوا، له کاتی دهرچوونی پۆیستدا خو نه رازاندنه وهی (تَسْتَرُ الْمَرْأَةَ وَعَدَمِ إِبْدَاءِ زَيْنَتِهَا، إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا عَادَةً، وَعَدَمِ مَشْيِهَا بِصُورَةٍ جَالِبَةٍ لِلْأَنْظَارِ لَزَيْنَتِهَا الْبَاطِنَةِ، وَعَدَمِ التَّعْنُجِ فِي الْكَلَامِ بِصُورَةٍ مُلْفِتَةٍ، وَالْإِسْتِقْرَارُ فِي الْبَيْتِ، وَعَدَمِ التَّبَرُّجِ عِنْدَ الْخُرُوجِ) ٦٤٤
- ٦٩- پۆشته بوونی ئافرهت و، جوانی خو دهرنه خستنی جگه له وهی به شیوهی ئاسایی دهرده کهوئ، (تَسْتَرُ الْمَرْأَةَ وَعَدَمِ إِبْدَاءِ زَيْنَتِهَا، إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا عَادَةً) ... ٦٤٤
- ٧٠- نه پۆیشتنی ئافرهت به شیوهیه که جوانی په نهانی دهربخات (وَ عَدَمِ مَشْيِهَا بِصُورَةٍ جَالِبَةٍ لِلْأَنْظَارِ لَزَيْنَتِهَا الْبَاطِنَةِ) : ٦٤٥
- ٧١- به نازو نووزی سهرنج راکیشانه قسه نه کردنی ئافرهت (عَدَمُ التَّعْنُجِ فِي الْكَلَامِ بِصُورَةٍ مُلْفِتَةٍ) : ٦٤٥
- ٧٢- نیشته جی بوونی ئافرهت له مالدوا، له کاتی دهرچوونی پۆیستدا، خو نه رازاندنه وهی (الْإِسْتِقْرَارُ فِي الْبَيْتِ، وَعَدَمُ التَّبَرُّجِ عِنْدَ الْخُرُوجِ) : ٦٤٦
- ٧٣- خاوهن چاکه بوون (الْفَضْلُ) ٦٤٩
- به رهه مه کانی نوسهر ٦٥٢
- نیوه پۆک ٦٦١

سوسووعه رهوشت و ئاكارى ئىسلامى

ئەم مەوسووعەيە

بەرھەمى تېوھپامان و ئەزمون و موتالاي سالائىكى دوورو دريژە،
لەبارەى ئەو ئاكارو رەوشتە بەرزو جوان و خەسلەتە دلگىرو پەسندانەو،
كە پىويستە مروقى مسولمان خوڤيان پى برازىنئەو، چ لەبوارى
مامەلەى لەگەل خواى تاك و پاك و، چ لەبوارى ھەلس و كەوتى لەگەل
دەورو بەريدا، كە ئيمە لەم مەوسووعەيەدا سەدو پەنجاو پىنج دانەم لى
باسكردون.

شايانى باسئيشە:

- ۱- رەوشت و كاي ئىسلامى.
- ۲- ئيمان و عەقيدەى ئىسلامى.
- ۳- خواپەرستى ئىسلامى.

كە ئەو سى مەوسووعەيەم بۆ توڤژىنەو ھەيان تەرخان كرددون:
پىكەو ھە سى پاىە بنەرەتئىيەكەى كەسايەتئى مروقى مسولمان پىك دئىن.

نوسىنگەى تەفسىر

بۇ بلاوكرنەو ھاگەياندىن
ھەولير - شەقامى دادگا - ئىل ھوتئىلى شىبرىن پالاس

f t g+ y /TafseerOffice

+964 750 818 08 66

www.al-tafseer.com

tafseeroffice@yahoo.com

